KRÚDY GYULA

AZ ÁLOMBELI LOVAG

VÁLOGATOTT ELBESZÉLÉSEK
1909-1911

VÁLOGATTA ÉS A SZÖVEGET GONDOZTA
BARTA ANDRÁS

TARTALOM

Korvin lelke
Csoda
Jakab-napi muzsikások
Őszi nap falun
Az utolsó magyar író
Szónya
A boszorkány
A muskétás
Pénzverők
Álom
A podolini takácsné
Madame Louise délutánjai
A takácsné és a szíve
A Prakovy kisasszonyok hozománya
A barátok
Egy régi bál
Régi toronytetők között
Arany álarc
Út a pokolba
Egy régi történet
A fejedelem udvara
Az álomfejtők
Menyasszonyi ruha
Vilma útra kél
Ki parancsol az asszonyoknak?
A bőgő itt marad
A lőcsei tulipánok
A Poprád nem jön haza
Gyászmise
Kázmér
A költők aranykorából
A Poprád szeme
A Hartwig
A zöldkalapos ember
Kártyajáték milliókban
Kárpáti szél
Kárpáti éj
Lengyel felhők
Lengyel tánc
A középkori város
A szamárfejű Szaniszló
Pillangós papucsok
A lepecsételt asszony
Krisztus takácsa
Esti út
Középkori éjjelen
A hiúság
Ferenc császár éjszakája
Hét bagoly
A katona *(Bőrcsuha)*
Az asszonyok sarka
Régi kocsikon
A Sebestyén utcai bolt
Egy régi délibáb
Egy régi fogadó utolsó napjai
Nagyapám jó táncos volt...
A fej nélküli asszony
Czinka kesergője
Éjjel a Biasiniban
Éji madár
Hogyan adják el a hazát?
A kétfejű Kertyi Pál
Szent Jusztina estéje
Szegény lányok élete
Szegény lány szerelme
Szegény lányok kenyere
Özvegyasszony álma

Szindbád ifjúsága és utazásai

Ifjú évek
Szindbád, a hajós
Első utazása
Szindbád második útja
Női arckép a kisvárosban
Harmadik út
A hídon
Negyedik út
Szindbád útja a halálnál
Ötödik út
Szindbád és a csók
Egy régi udvarházból
Az első virág
A három muskatéros
Az álombeli lovag
A régi hang
A szerelem vége
Szindbád titka
Duna mentén
Szindbád és a színésznő
Utazás éjjel
Szindbád álma
Szindbád őszi útja
Téli út
Szindbád az állomáson
Hófúvásban

Korvin lelke

Korvin, egy felsővidéki kis nemesember egy karácsonyi estén búcsút mondott falujának, Zelegócznak, búcsút a barátoknak, a komáknak és minden ismerősöknek: kinyújtózkodott, és minden nagyobb feltűnés nélkül meghalt. Az ördög se hitte volna, hogy Korvinnak a dolga ezzel nincsen elintézve. Más rendes ember, ha egyszer elbúcsúzik az árnyékvilágtól, megnyugszik odakünn a temetőben, ahol Kosárka János őrködik a bazsalikumok és mályvák felett, amelyek májusban halottak sírjaiból elő szoktak búvni. Az asszonyok sírjaiból többnyire a mályvák, a férfiakéból széles levelű, sötétzöld burjánok, füzek, amelyeket senki sem ültetett, míg a gyermeksírhantokból mindenféle színes virágok - mint ez már a kis falusi temetőben szokásos, ahol az anyatermészet maga kertészkedik. Korvinról is nyilvánvaló volt, hogy májusra ecetfa vagy keserűlapu lesz, csak Korvin szerette volna megcsalni az emberiséget, amely a Hernád és a Selyem-patak között élt.

Elég bajt okozott már azzal, hogy éppen karácsony estéjén halt meg. Az emberek - mármint a komák és jó barátok - szeretnek ezen az estén gondtalanul poharazgatni, nyugodalmasan enni, míg ezen az estén Korvin mindenáron beleszólott a hangulatba.

- Tulajdonképpen mi baja volt? - vetették fel itt-ott a kérdést a kis falusi házakban.

- Ejnye, be kár, hogy nincs itt - mondták máshol. - Ilyenkor szokta elmondani a gyermekek és öregek mulattatására annak a karácsonyi estnek a történetét, amelyet egy falusi csárdában töltött egy komédiáscsalád társaságában.

Némelyeknek az jutott eszébe, hogy Korvin a kolbászt szerette, mások meg arról beszéltek, hogy mekkorát szokott nevetni a megboldogult.

- Derék, jókedvű ember volt; kár érte - szóltak a vélemények. - A nevetése megért egy kisebb uradalmat.

Korvin ezalatt mozdulatlanul feküdt otthon falusi házában, és még szinte a fülébe csengtek a szomszéd Rokoczy Gáspárnak a szavai:

- Ejnye, ejnye! Csak nem halsz meg új esztendő előtt? Éppen a nagy ünnepeken!...

Hiszen ha Korvin uramtól függött volna, nem is hagyta volna itt Zelegóczot e szép ünnepnapokban, midőn minden becsületes ember betegre eszi-issza magát e tájon. De nem tőle függött a kérdésnek eldöntése. Fél szemmel meglátta, hogyan kezdi nagy, deres fejét csóválgatni Rokoczy szomszéd - a bajusza nagyon furcsán mozgott, mintha a szél fújdogálná -, a rókával bélelt mentéjéből pedig egy vásott kendőt vett elő, amelyet a szeméhez nyomkodott. És hallotta is - vagy talán csak képzelte -, amikor Rokoczy krákogni kezdett, mintha új pálinkát ivott volna:

- Pistának vége van, szegénynek vége van.

A szomszéd szobából befutott az özvegy és az árván maradott gyerekek.

- Jaj, hiszen néz! - kiáltotta özvegy Korvinné, mert sokat veszekedtek az utolsó tíz esztendőben.

Rokoczy szomszéd erre a bütykös ujjaival lenyomkodta a Korvin szeme héjait.

- Nem néz ez már, szegény, de talán jobb is neki. Mindnyájunknak jobb, ha egyszer meghaltunk. Ott fenn a hegyoldalban semmi sem fáj többé szegény Pistának. Csak egy baj van! Meg van fagyva a föld. Káromkodnak majd a sírások.

Az asszony letérdepelt a halott mellé, és buzgón kezdett imádkozni. Rokoczy uram egy darabig fedetlen fővel állott, de aztán az ima hosszú volt, lopva a fejébe nyomta újra vidrakucsmáját. A gyerekek - volt közöttük apró is - az ágy lábánál állottak, és eleinte nem tudták, hogy mi történt. Csak az anyjuk sivalkodására kezdtek el sírni-sírdogálni.

- Vajon miért sírnak ezek? - kérdezte magában Korvin István, és még mindig nem volt tökéletesen tisztában helyzetével. - Tán csak nem engem siratnak?

- Küldjek a doktorért? - kérdezte az asszony a szomszédot.

- Kidobott pénz - felelt a szomszéd, és kezével legyintett. - Láttam én már lovat, tehenet és embert eleget elhullani. Így hal meg mind, ahogyan Pista. Küldjön az asztalosért, szomszéd-asszony. Elég dolga lesz Krenkónak. Derék, jó kövér ember volt Pista. Ejnye, ejnye, délután még kártyázott is az ágyban. Csak csalni nem tudott már. De hát ki hitte volna?

A szomszéd később elköszönt, miután néhány szíverősítő pohárkát felhajtott egy palackból, amelyet a megboldogult odáig sohasem látott.

- Igyon maga is, Korvinné, most már mindegy.

Koccintottak az asztal felett, a halottat senki sem kínálta, az feküdt mozdulatlanul, mint halotthoz illik.

- Hát aztán melyik ruháját adjuk rá? - kérdezte az asszony az ajtóban Rokoczytól. - Talán az ünneplőt?

- Kár volna - felelt a szomszéd a bajszát törölgetve. - Együtt csináltattuk, azért kár volna. Elhordja a gyerek. Jó lesz valami ócskább is.

Az asszony sírva-ríva bólongatott.

- Igaza van, szomszéd úr. De hát egy nemesembernek mégiscsak illik jól felruházkodva lenni. Nemesember volt az én szegény jó uram. Leopoldtól, Leopold császártól való a nemesi levele.

- Nono - dünnyögött Rokoczy. - Emlegette ezt a Pista is.

Az asszony jajgatva folytatta:

- Most már csak az idő legyen jó a temetéshez, hogy Gánócról is eljöhessenek a rokonok. Ha ilyen hófúvásos marad az idő, senki se indul neki a nagy útnak, mert itt nem maradhatnak éjszakára. Kicsiny a házunk, pedig mindig mondtam Pistának, hogy építsük fel a hátulsó traktust; ki tudja, ki tudhassa? Aztán itt van ni, meghalt.

- Hát arról megint ő nem tehet! - felelt krákogva a szomszéd s kinyitotta a külső ajtót, és hópihével, zúzmarával telt meg a kis szoba. A halott szinte megrázkódott a hidegtől. A nyitott ajtón a házőrző komondor dugta be a fejét, és keservesen vonított.

Aztán csak látja a halott, hogy az asszony letérdepel megint az ágy mellé. Talán csak nem imádkozik tovább? Nem imádkozott, de csendesen sírdogált, és fél kezével a mellényt simogatta, amiben Korvin István uram feküdt. A mellényen volt a vastag ezüst óralánc, végében a kulcsos órával. Ezen nézte a nagybeteg, hogy mikor kell az orvosságot beszedni. Hát az asszony sírdogálás közben szépen levette a láncot meg az órát. Az óra még javában ketyegett, és az asszony a füléhez tartotta. Aztán tovább hullottak a könnyei, és a mellényt megint simogatta. A mellényben volt egy belső zseb, abban tartotta Korvin uram a bugyellárisát. Azt is csak kihúzogatta csendesen az asszony, és belenézett. A nagyobbik kislánya - „aki vele mindig egy követ fújt”, mint az élő Korvin mondogatta - mellette állott, és kíváncsian a bugyellárisba pislogott.

- Talán kifutja belőle a temetés - mondta az anyja. - Vagy tán jobb is lesz, ha nem szólunk róla Laci bácsinak. Elég gazdag Laci bácsi.

A kisleány megértőleg bólingatott.

Az ágy alatt egy fiókban feküdtek a megboldogult pipái és egyéb szerei, amelyekre az élet folyamán szüksége volt. A pipákat sorban kirakosgatta az asszony.

- Egyet elteszünk Gyuricának, ha felnő, a többit elajándékozzuk. Ezt az agárfejűt talán éppen Rokoczy bácsinak adjuk. Meg a dohányt is. Ez a szivarszívó a Laci bácsié legyen. Hát ez az ócska biblia? Ez legyen Kosárkáé, a sírásóé.

Később magára hagyták a halottat, aki nem győzött eleget álmélkodni a látottakon és hallottakon. „Ugyan mi történhetett - kérdezgette magában -, hogy a szivarszívómat a vén gazember Laci bácsinak akarják adni?" De nem mozdulhatott fektében, és csak befelé káromkodott, mikor a féltékenyen őrzött tárgyak elvándoroltak az ágy fiókjából. Az özvegy kisírt szemmel visszatért, és utólagos szemlét tartott a szobában, nem felejtett-e el valamit. A sarokban talált egy százesztendős esernyőt. Hát magával vitte azt.

Most egy darabig csend volt a házban. A halott úgy hallotta, mintha a padláson, a feje felett jártak-keltek volna. Később egy csomó ócska ruhával tért vissza az asszony, és azt egy székre helyezte. A nagyobbik lánya (lehetett olyan tizenöt éves forma) mindig a nyomában járt, és annak magyarázta:

- Ebben esküdtünk apáddal.

A leány bólintott, és tetszettek neki a kabát üveggombjai.

Nemsokára megélénkült a ház. Innen is, amonnan is jöttek ismerősök, akik hangos szóval köszöntöttek be, bort ittak, és elismerő pillantást vetettek a halottra.

- Jobb szegénynek! - mondogatták egyértelműleg.

A többi között Krenkó, az asztalos, a sírásó társaságában a szobába lépett. Az asztalos fekete kabátban volt, mert éppen az ünnepi vacsora mellől kelt fel, és sokáig keresgélt, amíg egy sárga colstokot megtalált zsebében. Azzal megmérte a halottat, Kosárka, az elvadult képű sírásó csak a kezével integetett.

- Tudom, tudom, ha nem is mondja, Krenkó úr. Jó nagy sírt kell a ténsúrnak ásni. Reggeltől estig dolgozhatom, kutya kemény most odakünn a föld.

A szomszéd szobából az özvegy szíves hangja hallatszott:

- Egy kis szíverősítőt, Krenkó úr. Tessék parancsolni. Maga is, sírásó, tudom, hogy nehéz a maguk dolga, de nehezebb nekem. Én az egyetlen jó uramat veszítettem el. Az Isten áldja meg, Krenkó úr, jól csinálja meg azt a koporsót. Hogy még épségben legyen, amikor engem mellé fektetnek.

Az asztalos tüszkölt, nagyokat fújt és köhögött, és csupán másodpercekre hallgatott el, amely idő alatt, mint a halott azt kitalálhatta, a poharat a szájánál tartotta. A sírásó azonban folyton dörmögött, morgolódott, egyszer azt kérdezte, hogy mi az ördögnek neki a biblia, mikor a betűket sem ismeri? Amire egy hang, a vén gazember Laci bácsi hangja azt magyarázta neki, hogy az egészen helyénvaló lesz, hogyha ezentúl Kosárka János, miután a koporsót a sírba eresztette, és hónaljával az ásóra támaszkodik, és a pap utolsó mondókáját mondja, egy nyitott bibliát tart a kezében.

- Tetszik ez a halottaknak, meg azoknak, akik a halottak után maradtak - erősítette Laci bácsi.

- Hát akkor a sapkám melyik kezemben fogjam? - elégedetlenkedett Kosárka, de csakhamar nagyot hallgatott ő is egy hosszú korty folytán.

„Az én finom lenci borom” - gondolta magában a halott, és voltaképpen ekkor lett mérges először.

Még néhány hosszú korty következett, és Laci bácsi - a vén gazember - a küszöbön megállott az asztalossal és a sírásóval. A Laci bácsi arca vörös volt már a sok italtól, és a sapka féloldalt állott fején. Fontoskodva fordult az asztaloshoz:

- Jól megmérte, Krenkó uram?

- Egy méter hetven centi - felelt az asztalos.

Kosárka csúfolódva nevetett:

- Nekem nem kell mérték. Ismertem én a ténsurat. Az én szemem a legjobb mérték.

- Rendben van - zárta be a beszélgetést Laci bácsi, aki eddig mindössze annyiban törődött Korvin atyafiával, hogy úton-útfélen szidalmazta. - Maguk derék emberek. Gondját viseljék szegény öcsémnek, aki, íme látják, meghalt...

Később még a kántor is „átugrott” egy szóra, és a mély borízű hang csak nagy szünetelések múltán hangzott fel-fel a szomszédban. „Az én jó lenci borom” - nyögött a halott. A kántor bedugta kótyagos fejét, és olyan csodálkozva rázogatta azt a halott láttára, mintha először látna halottat.

- Milyen derék ember, még halottaiban is! - mondta, és visszasompolygott a küszöbről, hogy jó darabig elhallgasson.

A halott már nyugodni szeretett volna, mikor egy vénasszony lépett a szobába, és egy széken nyugodtan elhelyezkedett, szemben Korvinnal. Lámpást állított az asztalra, és a halott megismerte, hogy a vénasszony senki más, mint Sári néni, a falucska halottvirrasztója.

Egy kis butykost állított maga mellé, és azt vizsgálgatta.

- Parasztoknál jobban megbecsülik az embert - dünnyögte magában. - Egy gyűszű bort adnak az éjszakára. Hej, csak úri halott ne volna a világon. Komisz nép az. Itt van ez is. Ténsúr volt, vagy mi a szösz. Aztán az ember szomjan vész mellette. Imádkozzék mellette az ördög. Én bizony a számat se nyitom ki. Aztán meg hogy én öltöztessem fel? Öltöztesse a manó.

A kortyok sebesen szaladtak lefelé a vénasszony torkán, aztán csak nekiállott felöltöztetni Korvin uramat.

- Be hajlékony a lábad, hé! - mondta, miközben a szűk magyar nadrágba bújtatta.

Majd a mentét húzta rá. Felültette a halottat, és az el sem dőlt.

- Kemény derekad volt, lelkem! - folytatta, és erősen visszalökte az ágyba.

Valami kenőcsöt vett elő, és azzal a haját bekente, majd megfésülte.

- Bezzeg feleségednek már nem kellesz. A vén Sári pederje tán ki a bajuszodat, te ördögfajzat! No, gyere, hadd pederjem ki.

Húzogatta, pedergette a halott bajuszát a nagyon vén asszony, és közben a bortól és éjszakázástól beködösült emlékein át valami furcsa emlék kezdett motozni a moha között, ami emlékezését betakarta. Mint mikor a megdermedt bogár kezd téli álmából ébredezni, ahogy mozgatni kezdi lábait, szárnyait, úgy bontakozott ki a vénasszony régen elfelejtett emléke.

- Nini, hiszen te vagy a Korvin Pista! - dünnyögte, megállva munkájában. - A szép Korvin Pista. Hát te haltál meg az este? Ejnye, be furcsa, hogy te haltál meg! Ejnye, no, hogy te is meghaltál! Egyszer valamikor - vagy talán kétszer is - ott kint vártalak a Hernád füzesében, mikor még az első uram élt. Hát mind meghaltok ti, férfiak?

Egy-két korty bor után még jobban emlékezett a halottvirrasztó vénasszony.

- Azt mondtad, nekem mindig, hogy Sárika, kedves Sárika, imádott Sárika. Fogtad a két kezem, mint valami kisasszonyét. Aztán mennyit hazudtál a fülembe!... Hej, ti férfiak, hogy mindig csak hazudozni tudtok! Csak egy mondana már igazat. Vénasszony vagyok, de igazat férfiszájból még nem hallottam. Hát te is meghaltál, derék Korvin Pista? Hát persze hogy meghaltál. A halálba veszekedett a feleséged. Hallgattál volna rám, ne vetted volna el. No, legyen szép a bajuszod odaát a másvilágon. Az öreg Sári jobban ápolt volna, az a vén Sári, de aztán már nem kellettem neked.

A vénasszony tett-vett a halott körül, mintha a gyermeke lett volna, úgy dédelgette. Erőtlen karjaiban lett annyi erő, hogy a halott nehéz embert fölemelje, megforgassa, megigazgassa.

- Légy olyan szép, mint legénykorodban - dörmögte csendesen. - A régi szeretőd nem hagy csúnyán a másvilágra menni. No, nesze még ez a nyakkendő is.

A vénasszony babuskálta, dédelgette a ténsurat, mintha az még élne. Közben elfogyott a bor, s ezért szemrehányást tett.

- Bezzeg te nem sajnálnád a vén Sáritól a bort, mint az a fösvény feleséged.

De ekkor, akárcsak a színpadokon szokás, kopogtak az ajtón, és egy őszöreg ember lépett a szobába. Senki más, mint Hankó János, a helybeli harangozó, aki végezvén az éjféli misével, eljött segíteni a virrasztásban a feleségének.

- Kend az? - kérdezte Sári néni, és már sírdogált, mint a halottak virrasztásánál megszokta.

- Én magam - felelt a harangozó. - Hoztam egy kis borocskát a tisztelendő úrtól. Nem valami jó ember volt a téns, sohase láttuk a templomban.

- Hát kend tán valami jó ember - pattant fel Sári néni -, pedig kend örökké a templom körül van?

- Nono, Sári - csillapította az őszöreg ember -, nekem hivatalom van ott.

De Sári néni már csak elmondta, ami a szívén feküdt.

- Úgy nézze meg kend ezt az embert, a ténsurat, hogy ő volt a legszebb legény Zelegóczon. Szebb, mint kend meg minden fajtája...

A harangozó vállat vont.

- Csak egyszer harangozok neki - mormogta. - Rosszabb, mint egy paraszt.

- Hisz mindig mondtam - felelt Sári néni.

A vén harangozó leverte ruhájáról a havat. Derekas hóesés lehetett odakünn, hóval telt meg az egész szoba. Az ablak alatt hangos, vidám beszéd, távoli rikkantások hallatszottak: a falusi nép járt haza az éjféli miséről. Éppen a ház előtt kiáltotta túláradó szívvel valami legényféle:

- Sári, farsangban egymásé leszünk...

Aztán csend lett, olyan csend, hogy szinte hallani lehetett odakívül a hó szakadását.

- Alszik kend? - kérdezte Sári néni.

A vén harangozó egy sarokban elaludt, és őszöreg fejét lehajtotta.

A vénasszony merőn a falra nézett, és álomhoz készülődött maga is, amikor a halott felérzett, és csendesen megszólalt:

- Sári néni, a bundámat!

A vénasszony megrázta a fejét, mint aki valami rosszat látott félálomban. Hess, te rossz álom! Aludjunk tovább.

De a halott megint mondta:

- A bundámat, mert fázom.

Sári néni erre talpra állott. Elfehéredve és remegve állott a helyén, és a halott megint a bundáját kérte.

- János - kiáltotta Sári néni -, ébredj fel. A ténsúr a bundáját kéri...

Az őszöreg harangozó hanyatt-homlok rohant ki a szobából. Egy perc alatt talpon volt az egész ház. Rokoczy szomszédnak csak annyi ideje volt, hogy a sapkáját nyomja a fejébe. A tegnapi özvegy éles hangon beszélt a szomszéd szobában, és Laci bácsi káromkodott az ajtó előtt.

- Egy méter hetven centi! Ki az ördög fizeti most ezt?

A gyerekek hangosan sírtak, és a harangozó mindenáron a papért akart menni.

Nem mert senki a szobába lépni, és Sári néni a félhalott körül foglalatoskodva, dörmögve igazgatta a vánkost annak feje alatt.

- Csak nem csinálja ezt a szégyent a ténsúr? Aki egyszer meghalt, az halott. Miatyánk... Csak a lelke jött vissza! Szűz Mária... Segítsd örök nyugalomra.

Özvegy Korvinné hevesen beszélt odakünn:

- Ugye, megmondtam előre? Ez az ember képes még erre is! Laci bácsi, maga ismerte!

- Hetven centi! - mérgelődött Laci bácsi.

- Ne bolondozzon a ténsúr! - babuskálta Korvin Istvánt Sári néni. - Ugyan, hogy nem tud már egyszer, végtére megnyugodni? Elmúlt már minden. Az uram szépen kiharangozza. Jobb lesz odakünn, pihenjen meg. A bajszát is kipedertem.

A halott még mozdult néhányat, aztán véglegesen, csendesen meghalt.

(1909)

Csoda

A pócsi Mária csodatetteit összeírván egy jámbor krónikás, a csodák közül nem felejtette ki a következőt:

(Az író lehetőleg megtartja a csodatettek leírásánál szokásos formákat és kifejezéseket, hogy a történet hitelességéhez annál kevesebb kétség férjen.)

Pépi Szeréna, polgári iskolai tanárnő, római katolika, harminchárom éves hajadon, ólublói születésű, Pépi Márton takácsmester és Hanák Veronika házasságából származott törvényes gyermek 190* augusztus hónapjában meglátogatta a csodatetteiről híres pócsi Szűz Máriát, és - megtért.

- Tudjátok meg ugyanis, jámbor olvasók, hogy a nevezett hajadon mindazon napig, amíg a véletlen vagy talán valamely belső sugallat folytán a pócsi Mária színe elé került, valóságos istentagadó volt; szerencsétlen istentagadó, miután hatása alatt volt azon divatos és eléggé nem kárhoztatható álbölcseleti írók műveinek, kik isten és a szentháromság tényét kétségbe vonják. A fent nevezett hajadon római katolika létére engedett az ördög csábításának, ami az elkárhozott írók könyveiből olvasható, és megtagadta a szenteket, az anyaszentegyházat és a szent dogmákat. Csupán a gonosz tudománynak élt, tudományos iratokat olvasott, álbölcselemmel foglalkozott, persze, nem azon tudományt kell itt gondolni, amely nehézzé teszi a vallás szentsége íróinak műveit, hanem az ördög tudományát, amit, fájdalom, manapság már az egyetemeken is tanítanak. (Pikler: Szabadgondolkozás.)

Mindezek előrebocsátásával, miután a históriai igazság kedvéért még annyit jegyzünk meg, hogy dr. Pépi Szeréna nem volt se szép, se csúnya, lélekben mételyes, de testben tiszta (ami aligha ér fel a lélek tisztaságával), barna haja rövidre nyírva, és ruházkodása divatos, áttérhetünk azon körülményekre és okokra, amelyek az Égiek intézkedései révén megmentették a pokol örök tüzétől e szegény hajadont.

Dr. Pépi Szeréna abban a vidéki városban, ahol tanított, egyesületet alapított a tudomány cégére alatt, ahol az ördög tanait és az istentagadást akarta terjeszteni. Híveket kezdett toborozni a föld alatti sötét birodalmának, és a pokol országútjára vitte volna a város egész lakosságát - mert némi értelem és tudományos készültség nem volt megtagadható e hajadontól -, midőn Legfelsőbb intézkedésre egy Károly nevű protestáns rajztanár érkezett abba a városkába, amelyre a Sötét szemet vetett.

A protestáns vándor ugyanannál az iskolánál nyert alkalmazást, hol ez istentagadó hajadon működött, de az első időben a Sötét erejét nem tudta megtörni még a Legfelsőbb megbízatással működő ifjú Károly sem. Az ördög sugallatából ugyanis a hajadon úton-útfélen kigúnyolta a rajztanár szőke és kipödrött bajuszát, valamint kék szemét és nyakkendőjét.

- „Egy valódi rajztanár!" - mondogatta a hajadon, és olyan gúnyosan nevetett, mint azok szoktak nevetni, akik az ördöggel állanak szövetségben. Máskor a táncot kifogásolta, amelyet a nőegylet mulatságain Károly rajztanár hortobágyi csikósnak öltözetében bemutatott.

Majd ismét az ellen támadt kifogása, hogy Károly rajztanár beszélgetésben sűrűn használta ezen udvarias és mindenkire megtisztelő kifejezést: „Csókdosom kedves kezeit."

Legutoljára már azon is mérgelődött az ördögtől megszállott hajadon, ha Károly az iskolában vagy az utcán köszöntötte, és szokása szerint két kezében erősen megszorongatta kezét, és kék szemével mélyen a szemébe nézett.

- „Mit akar velem ez a borbély?” - kérdezgette dühöngve dr. Pépi Szeréna, midőn egyedül volt, és vigasztalásból Tolsztoj Leó arcképét hosszadalmasan nézegette, habár e nevezett T. L. sem fiatal, sem csinos embernek nem mondható, mint Károly rajztanár.

Így állott a helyzet 190* május haváig; Károly rajztanár már verseket se merészelt írni a helybeli lapba, mert dr. Pépi e verseket alkatrészeire bontotta, és az ördögtől megszállottaknál gyakran tapasztalható gyilkos gunyorossággal tárgyalta. Virágot se merészelt hordani Károly rajztanár a kabátján, mert dr. Pépi odanyilatkozott, hogy virágot csak a péklegények viselnek vasárnap délután. Sőt magas sarkú cipőjét is mással váltotta fel a derék és üldözött Károly, és haját nem pomádézta, ruháját pacsulival le nem öntötte, és lemondott arról a tervéről, hogy dr. Pépit valamikor lerajzolja, esetleg olajban megfösse.

Midőn már teljesen hiábavalónak mutatkozott Károly rajztanár kiküldetése, az Égiek beavatkoztak a dologba, és Károlynak álmot küldtek.

Álmodta Károly egy májusi éjszakán, hogy tágas, zöld mezőségen sétálgat, ahol a sárga virágok mint megannyi fiatal libuskák legelésznek, és a szemhatáron egyenes, ferde, csiga- és hullámvonalak vannak felrajzolva az égboltozatra, mint az első osztályosok rajztömbjében. Itt sétált Károly, és nagyon szomorú volt (természetesen mindez álomban), midőn szembejött vele Stefancsik Anna, a polgári iskola igazgatónője, és így szólt hozzá:

- Kegyed nagy szamár, Károly! Miért fut dr. Pépi után, mikor annak fizetése mindenféle könyvárus cégektől az utolsó vasig le vagyon tiltva. Nekem nagy jövedelmem van, könyvekért sem tartozom, próbáljon meg nekem udvarolni.

Károly, erre gyorsan felébredt, és másnap ismét elővette magas sarkú cipőjét, elő a pomádét, elő a pacsulit, a nyakkendőket és tarka zsebkendőket. A „csókdosom kedves kezeit” minden mondatba belefűzte, de dr. Pépire többé rá sem nézett. Hidegen és félvállról köszönt, unatkozva meresztette a szemét, és a kezét zsebre dugva, holott azelőtt ezt nem merészelte. De annál kedvesebb és udvariasabb volt Stefancsik Annával szemben, aki, igaz, hogy nem volt olyan szép és okos, mint dr. Pépi, de nő volt, istenem, nő volt egy vidéki városkában, és nagyon szeretett volna férjhez menni... A virág újra megjelent a Károly kabátján, és esténkint, midőn az iskolából lakására kísérte az igazgatónőt, dr. Pépi egyszer saját szemével látta, hogy a Papközben, a sötétben Stefancsik a rajztanár karjába kapaszkodott.

- Pfuj! - mondotta dr. Pépi Szeréna.

És midőn otthon magányosan teázgatott tudományos könyvei között, hirtelen az jutott eszébe, hogy a Stefancsik a rajztanárra szegezi e percben azt az utálatos vízszínű szemét...

Másnap, mintha csak véletlenül tenné, benyitott egy osztályba, ahol a rajztanár éppen órát tartott, délután pedig hosszasan tapadt a tekintete egy piros virágra, amely az igazgatónő asztalán egy pohárban állott.

Furcsa - gondolta hazafelé menet -, az emberek mit sem változtak ezredévek alatt. Szeretnek, szeretkeznek, mintha nem is várna reájuk a sírgödör. Ez a Stefancsik... Szegénybe hálni jár a lélek, aztán...

Korán lefeküdt, és dr. Bebel Ferdinándot olvasta, és mindig valami melegséget érzett a tagjaiban, amikor e száraz német tudós a nőre mint „férjezett anyag”-ra hivatkozott...

Reggel, mintegy utolsó kísérletképpen, egy fehér blúzban jelent meg az iskolában, és már délben, magányos ebédjénél úgy érezte, hogy valami szorongatja a torkát, amiből estére dühös, kétségbeesett zokogás lett. (A fejét két párna közé rejtette, és a meghaláson járt az esze.)

Így szenvedett vétkeiért az istentagadó nő 190* augusztus hónapjáig.

Igazán keservesen megfizetett azért, hogy engedett az ördög incselkedésének. Stefancsik már csaknem menyasszonya volt a rajztanárnak.

Ekkor a Legfelsőbb hatalmasság megkönyörült az istentagadó hajadonon. Egy öreg nénit küldött hozzá, aki így szólt dr. Pépihez:

- Kedves nagysád, magán már csak a pócsi Mária segíthet...

- Elmegyek Pócsra - rebegte dr. Pépi Szeréna.

És augusztus hónap végén csakugyan megjelent a csodatevő Mária képe előtt egy istentagadó hajadon, és novemberben már felesége lett a rajztanárnak. Igaz, hogy a férje kedvéért protestáns lett ő maga is, de a csoda tényén ez mit sem változtat.

(1909)

Jakab-napi muzsikások

A Menczer név a felvidéken hajdanában, még néhány évtized előtt is, csaknem olyan jó hangzású volt, mint akár az Esterházi név a Dunántúl. A Menczerek voltak a Felvidék mágnásai. Aminek értéke, becse van e földi életben, az mind a Menczeréké volt: erdőségek és bányák, falvak és tömérdek házak. A legenda szerint még a pénzveretés joga is az övék volt. Valamelyik régi Menczer éppen úgy a tallérokra üttette az arcképét, mint akár a király Budán.

De ez már nagyon régen lehetett, mert a későbbi Menczerek már a király tallérjait is nagyon szívesen fogadták volna, de a király nem küldött nekik a tallérjaiból. Azonban mit jelent az, hogy a Menczerek megszűntek a leggazdagabbak lenni? Esterházi nem lehet olyan szegény, hogy Esterházi ne maradjon. A nimbuszt nem a pénzért mérik, meg aztán külsőleg nem is igen látszott megfogyni a Menczer ősök legendás vagyona. A vármegyék székházaiban még ott függtek a Menczerek arcképei, és alig akadt város a lengyel határszéltől Kassáig, ahol egy-egy régi ház - néhol kettő is - ne hirdette volna a Menczerek uraságát. Jóformán még ezek a régi, ódon házak - a kapu felett a szarvasagancsos címerrel - tartották a Menczerekben a lelket. Minden városban még mindig a Menczer ház volt a legszebb, a legnagyobb és a legelőkelőbb, habár az idő folyamán új paloták is épültek a felvidéki városokban. Igaz, hogy a házak nagy része nem volt már a Menczerek tulajdona. Idegenek laktak benne, de hát változtat ez a Menczerek uraságán? Eperjesen vagy Lőcsén az idők végezetéig Menczer háznak fogják hívni a házat, ahol esetleg valami állami hivatal ütötte fel tanyáját. A kézsmárki Menczer János, igaz, hogy csak városi gazda őkegyelme, a templomban, tanácskozásban a saját címeres székében ül, és a fiatal Menczer Pál Eperjesen, bár csak díjtalan joggyakornok a vármegyénél, esztendőnkint temérdek ezer forintot ad ki kezéből az iskolai vizsgálatokon: az ősök alapítványait. Mert az ősök úgy rendelkeztek, hogy az iskolák által kezelt alapítványi összeget mindig egy eleven Menczer ossza széjjel... A lőcsei Menczer Gáspár egyszerű fűszerkereskedő létére kegyura vagy tucat környékbeli templomnak, arról pedig, hogy a temetkezési helyéről egy Menczernek sem kell gondoskodni a világ végezetéig, talán fölösleges is beszélni: sírboltjuk annyi van, mint ahány házuk.

A hangya is elvándorol néha arról a helyről, ahol a napvilágot megpillantotta, sőt, mint újabban a tudósok kiderítették, vannak vándorló fák is Dél-Amerikában. Nem csoda tehát, ha akadtak a Menczerek között is olyanok, akik elhagyták zegzugos felvidéki városaikat, el erdővel borított hegyeiket és a hegytetőkön merengő lovagváraikat, őseik dicsőséges földjét, és a boldogulást más tájakon keresték. Így az Alföldre is elvándorolt a Menczereknek egyik ága, amely az Alföld homokján, az akácfák alatt mondhatatlanul sóvárgott vissza régi hazájába. Mintha csak átutazó vendégek lettek volna, akik elhagyott felvidéki városkájukba talán már holnap visszatérendenek; mindazáltal az Alföldre származott Menczer hivatalt vállalt (már amilyent kaphatott az alföldi parasztok között), és nagy szegénységében családostól együtt örökkön az elhagyott felvidéki kastélyokról és uradalmakról álmodott. Az adónál működött ez az elszármazott Menczer, bár, mint néha emlegette, odahaza főispán is lehetett volna. A gyermekei bár együtt játszadoztak a helybeli gyerekekkel, valahogyan mindig megmaradtak idegennek az akácfák világában. A kis Menczerek éppen úgy ismerték a családi legendákat, mintha a Hernád vagy a Poprád vizében fürödtek volna meg először. Nyaranta az egész család útra kelt, és gyalog és vasúton bejárták őseik birodalmát. Egy esztendeig szólt aztán a rege az ősök lovagvárairól, a csodálatos Menczer házakról és a végtelen erdőségekről. Ezen a réven bizonyos tekintélye volt az alföldi Menczernek a kis alföldi városkában, bár a

hivatalban sehogy sem tudott előrejutni. Nem született hivatalnoknak, hanem főispánnak vagy éppen szepesi grófnak.

Nőtt-növekedett a híre a Menczerek felsővidéki gazdagságának. Mikor az adóhivatali Menczer fia legénysorba jutott, és a térképen sorban meg tudta mutogatni azokat a falvakat és városokat, amelyek őseié voltak, hamarosan kapott feleséget is. Mégpedig nem is utolsó asszonyt: Szikora János uram, a város gazdag pékje adta férjhez Menczer Gyurihoz az egyetlen leánykáját.

Az ifjú Menczer Györgyné kardos, határozott és eléggé nyelves menyecske volt. Már amilyen menyecskék azokból a leányokból szoktak válni, akik anya nélkül nőnek fel, és a vén apjuknak is parancsolnak gyermekkoruk óta. Amellett nagyon csúnya sem volt Ilonka, és ha jókedvében rámosolygott az urára, az nyomban elfelejtette, hogy egész héten házsártoskodott, pörlekedett vele a menyecske. Ilonka nem volt komplikált lélek, és tán azt sem tudta, hogy mi fán terem a modem asszony, s így nem csoda, hogy ha más oka nem volt a pörlekedésre az urával, azon veszekedett, hogy azok a bizonyos felvidéki Menczerek, a várispánok és bányagrófok sohasem is léteztek, s így ő csúnyán megcsalatott, midőn Gyurkához férjhez ment.

Gyurka sokszor panaszolta atyjának, aki lassan beleszürkült az adóhivatalba, és már csupán a „Három rózsá”-ban beszélt, bor között, fejedelmi őseiről.

- Nem tudok mit csinálni a feleségemmel! Most már abba köt bele, hogy Menczernek hívnak!

Az öreg felhorkant.

- Válj el tőle. Stante pede, elválj tőle. A nevemet nem hagyom gyalázni egy élesztőből meggazdagodott pugris kölykétől. Kétszáz év előtt még tán a fejét is vétettem volna...

De Gyurka bölcsebb volt, mint az apja.

- Az kétszáz esztendő előtt volt... Manapság már nincs semmi orvosság a nyelves asszonyok ellen. Hisz magáról tudja, édesapám.

Az öreg adóhivatalnok felháborodva rázta meg a fejét.

- A te édesanyád egy valódi Menczer lány, annak még veszekedni is szabad, de a feleséged hallgasson, mert úrral beszél. Különben majd kigondolok valamit, hogy a pékek elhallgassanak. Adj ide tíz forintot.

Két estén egymás után üldögélt az öreg hivatalnok a „Három rózsá”-ban, és midőn már azt is megállapította, hogy a Menczerek Árpáddal vannak egyenes atyafiságban, este, hazafelé menet, felkiáltott:

- Megtaláltam a kulcsot a pékek büszkeségének várához!

Másnapra már teljesen kivilágosodott fejében az ötlet. Gyurkának el kell vinni a pékek Ilonkáját a helyszínre, a felvidékre, a Menczerek birodalmába. Meg kell mutogatnia a házakat, a lovagvárakat, az erdőket és templomokat. A töméntelen gazdagság láttára elhallgat majd az asszonyka.

Gyurka csak a fejét csóválgatta.

- Nem olyan asszony az én feleségem. Annak jobban imponálna egy viskó, ami az én tulajdonom volna, mint tizenhat város, amelyből már semmi sem az enyém.

Az öreg hümmögött.

- Igaz, igaz. Ilonka túlságosan praktikus. De hát meg kell próbálni azt, amit lehet. Csak utazzatok el. Az ötletek majd maguktól jönnek. Vidd el a pékleányt mindenesetre őseid országába. Ha ez sem töri meg hiú gőgjét, még mindig lehet valami újat kieszelni.

Ilona leányasszony eleinte hallani sem akart az elutazásról.

- Ugyan minek dobjuk ki a pénzt? - vetette ellen. - Nem azért keltem én fel hajnalban, hogy a legényekre felügyeljek, hogy most szamárságra költsem a pénzem!

Az öreg pék azonban váratlanul az utazás mellett foglalt állást.

- Csak menj, leányom - mondta olyan édeskésen, mintha cukorsüteményt gyúrna -, nézd meg a Menczerek gazdagságát, ahonnan az urad az évi jövedelmét élvezi. Menj, és nézz meg mindent az utolsó gombig.

Ilona leányasszony gúnyosan nevetett.

- Helyes. Majd felbecsülöm a vagyon értékét.

S erre szépen útra keltek a Menczerek birodalmába.

...A lovagvárak és erdők, a templomok és falvak, valamint a városokban feltalálható Menczer házak nagyon kevéssé hatották meg Ilonát.

- Többet ér ennél egy vajaskifli otthon az apám boltjában - mondta hideg közönnyel.

És ha Gyurka talán az egész felvidéket, minden folyójával és hegyével, ősei tulajdonának mondta volna, Ilona arra is közömbösen vállat vont volna.

- Ami volt, az nincs. Ne bolondozz, Gyurka. Mutass valami olyant, ami még most is a tiétek.

De Gyurka ilyent a legnagyobb körültekintéssel sem tudott mutatni.

Már visszafelé jártak útjukban, midőn egy napon Eperjesre kerültek. Ilona hideg közömbösséggel és láthatólag unatkozva nézett farkasszemet a megyei székház folyosóján függő Menczerek arcképeivel.

- Jobban gazdálkodhattak volna kendtek! - mondta gúnyosan, és a nagy ernyőjével megbökte egy hajdani főispán rókaprémes mentéjét.

A megyeház nem dőlt össze, az egykori főispán nem ugrott ki a rámák közül, mint Menczer György várta. Semmi sem történt, sőt a vén toronyban nyugodalmasan kondított az óra.

- Ezért fejvesztés járt - mormogta Gyurka. - Még nem is olyan régen a fejedet vették volna, Ilona.

- Menjen panaszra az őseihez, fiam, ha nem tetszik - felelte Ilona. - Elég volt már ezeknek a koldusszegény városoknak a látogatásából, menjünk hazafelé. Szegény apám úgy se bír egymaga rendet tartani a legények között.

- Az itteni Menczer házra sem vagy kíváncsi?

- Nem - felelte Ilona. - Van az apámnak elég szép háza otthon.

- Hát akkor menjünk - mormogta lehangolva Gyurka.

Amint a piacon a fogadó felé ballagtak volna, egy tarka ruhás, divatos kalapú fiatalasszonnyal találkoztak, aki szó nélkül a Gyurkáné nyakába borult, és asszonyszokás szerint csókolózni és sírdogálni kezdett. Kiderült, hogy Ilona egyik régi, legjobb barátnője, aki egy Vaczulik nevű katonatiszthez ment férjhez, éppen ebben a városban lakik az urával.

- Aztán hol laktok? - kérdezte Ilona.

- Itt a sarkon, a Menczer házban - felelte Vaczulikné. - Könnyen oda találsz, minden gyerek megmutatja a Menczer házat.

Először történt, hogy Ilona elismerő pillantást vetett az urára.

- Az uram apjáé az a ház - mondta Ilona -, délután meglátogatlak.

Menczer György is időszerűnek tartotta, hogy kihúzza magát, és könnyed kézmozdulatot tett.

- Igen, az eperjesi Menczer ház nagyon nevezetes ház. Egyszer egy király is megszállt benne, azt hiszem, Zsigmond... Ám az igazi nevezetessége Menczer Jakabtól származik. Menczer Jakab tatár fogságba került, és azalatt itthon a felesége dínomdánomozás között töltötte a napjait, ahelyett hogy az ura kiszabadítására sietett volna... Átkozott is lett az az asszony. Még most is hallani néha, Jakab-napján különösen, valami föld alatti zene hangzik a házban. Gyermekkoromban magam is hallottam.

Vaczulikné közbeszólt:

- Pedig ma éppen Jakab napja van. Az uram öccsének ez a neve, s ma nálunk ebédel.

Menczer György komolyan forgatta a mutatóujját.

- Nos, akkor nem is tanácsolom nagyságos asszonyomnak, hogy a ház pincéjébe menjen ma. Valami rettentő az, ami ilyenkor ott történni szokott.

Vaczulikné kényeskedve felelt:

- A pincébe csak a cselédjeim szoktak járni, azok pedig nem félnek semmitől.

- Délután meglátogatlak, Anna - szólt közbe Ilona, és összecsókolódzott barátnőjével.

Gyurka a kávéházban maradt, Ilona pedig a barátnője látogatására sietett, amint az ebédelést a „Sas”-ban befejezték. Megszólított egy gyereket, és az valóban megmutatta neki a Menczer házat. A kapu felett hosszan megnézte az agancsos címert, és magában azt gondolta, hogy Vaczulikéknak talán nem is illendő ebben a házban lakni, amelyen még ott van a Menczer címer.

A két asszony hamarosan túlesett az ilyenkor szokásos megbeszéléseken, de mégis alkonyodni kezdett, mire befejezték a kérdéseket, amelyekkel egymást elhalmozták. Ekkor megszólalt Menczerné:

- És most arra kérlek, kedves Anna, hogy vezess le engem a pincébe, mert az uram még az ebédnél is szörnyen fenyegetett az ottani borzalmakkal. Szeretek a szamárságnak végére járni.

Vaczulikné habozva nézett körül a sötétedő szobában.

- Valami nagyon régi pince az, kedvesem, nincs azon semmi látnivaló. Mi csak a pince elejét használjuk. A cselédek azt mondják, hogy tele van patkánnyal.

- A patkányoktól nem félek. De arra a muzsikára igazán kíváncsi vagyok.

A katonatisztné még habozott egy darabig, aztán neki is megtetszett a kaland. Eperjesen utóvégre ez is kalandszámba megy. Kendőt borított magára, és egy lámpást vett kezébe.

- Vigyük magunkkal az uram szolgáját? - kérdezte félénken.

- Nem. A föld alatti muzsikások akkor tán nem szólalnak meg. Még egy igazi Menczerné előtt sem.

Lementek a pincébe. Nagy, bolthajtásos, beláthatatlan sötétségű helyre érkeztek, amely több részre volt osztva. A ház föld alatti része talán nagyobb volt, mint a föld feletti. Dohos, régi

hordók hevertek szerteszéjjel, és meg-megbotlottak egy ászokfában, amikor rémülten megállottak. A falak füsttől kormosak voltak, és a fáklyatartókban egykori szövétnekek maradékai látszottak. Egy darabig hallatszott az utcai szekérzörgés, aztán mély, halotti csendesség vette körül a két asszonyt. A pince pedig még beláthatatlan nagyságúnak látszott, amint tapogatózva, meg-megijedve lépkedtek előre.

Menczerné egyszerre erősen megragadta a barátnője kezét:

- Hallod? - suttogta elfojtottan. - Hallod?

Vaczulikné hideglelősen felelt:

- Hallom.

Bár valójában semmit sem hallott.

De Menczerné hallotta a föld alól, a pince mélységéből jövő hangokat... Előbb csak zűrzavaros, tompa hangok jutottak hozzá a mélységből, aztán mind jobban kialakult a hangzavar. Most már egy síp hangját is megkülönböztethette, majd cimbalompengés vegyült a zsivajba, aztán egy sikoltó asszonyi szózat...

Menczer Györgyné lélegzetvesztetten állott helyén, aztán óriási erőfeszítéssel felemelte a kezében levő lámpát, és a pince mélyébe világított. A lámpás fénye reszkető fénnyel futott végig a barna bolthajtásokon, öreg hordódarabokon és sötét borosfülkéken... És Menczerné az egyik fülkében világosan látta, hogy ott többen ülnek. Három vagy négy különös ruházatú muzsikás ült hordókon. Az egyiknek nagy szakálla volt, és kis cimbalom fölé hajolt. A másiknak olyan fekete haja és bajusza volt, mint egy cigánynak, és sípot fújt, miközben mereven nézett maga elé. A harmadikat... azt nem is igen látta, mert a muzsikások között egy halottfehér női arc tűnt fel, igen nagy, fekete szemű, fekete hajú női arc, amelynek vörös foltok voltak az arcára festve... Ott ültek mozdulatlanul, s körülöttük boroskancsók álltak.

A lámpás kihullott a Menczerné kezéből, és a két asszony sikoltozva futott visszafelé. Megbotlottak, a földre buktak a sötétségben, és jajgatva, mintha az ördögöt látták volna, futottak a régi pincében. Csak nagyon sokára találtak ki a szabadba, és akkor egymás nyakába borultak, és sokáig elkeseredve sírdogáltak.

*

Menczer György talán mai napig se tudná, hogy mi volt okozója annak a változásnak, amely a felesége viselkedésében beállott, ha az apja, az öreg adóhivatalnok nem világosította volna fel:

- Nevetséges. A lovagváraknak megvolt a hatásuk. A legerősebb lélek sem tud ellentállani egy igazi lovagvárnak.

De mi tudjuk, hogy a Jakab-napi muzsikások változtatták meg az Ilona lelkét, és azóta alázatos és hűséges felesége volt az urának.

(1909)

Őszi nap falun

Egy őszi napon meglátogattam nemes barátomat, Sándorit, a falujában. Néhány mérföldnyire volt a Sándori faluja attól a városkától, ahol abban az időben tartózkodtam, de mégse láttuk egymást gyakran. Sándori ugyanis olyan ember volt, aki sok tekintetben különbözött a normális emberektől: szerette a magányt, kereste az egyedülvaló csöndességet, és a vadászaton kívül semmi egyébért nem hagyta el falusi házát, amely még csak kényelmesnek sem volt nevezhető. Sándori szerint mégis ez a ház volt a legderekabb minden házak között, mert magánosan állott egy nagy puszta kert közepén, és az ablakán legföllebb a holdvilág kandikálhatott be.

Mondom, őszi nap volt, és nemes barátomat éppen vadászatra készen találtam magános háza előtt. A vállán rozsdás, kétcsövű fegyver, melyből emberemlékezet óta nem lőttek, a vizslába ojtott kuvasz, amely körülötte ugrándozott, legföljebb a vad elriasztására lehetett alkalmatos.

- Nagyon szeretném az őszt, ha nem volna olyan sajátságosan csöndes - mondta öreg barátom. - A végtelen csöndességben házamba hallom a falusiak szuszogását, mozgolódását. E zajgás elől menekülök ki a szabadba.

Bármiként figyeltem is, a kopár kert mögött elterülő falucska „zajgásából" én mit se hallottam. Valahol nagyon messzire kelepelt a folyón egy malom, de ezt csak inkább sejteni lehetett, mint hallani...

- Tarts velem - folytatta barátom. - Az őszt megnézhetjük odakünn a hervadt réteken. És ami a legfőbb, emberrel nemigen találkozhatunk, a gazdasági munkának már vége.

Megindultunk a kopár kertből, és félkörben kerültük meg a falut. Egy dűlőúton kapaszkodtunk föl a folyó töltésére, ahonnan Sándori visszanézett a síkon fehérlő falusi házakra.

- Szörnyűség, mennyit beszélnek ebben a faluban. Egész nap jár az emberek szája. Az ördög tudja, miről fecsegnek mindig. A hangjuk, a nyugtalan „zajgásuk" bánt...

Véleményem szerint ebben nem volt egészen igaza barátomnak, mert a falusi emberek általában hallgatagok, ez a falucska pedig még csöndesebb volt: Amerikába költözött belőle minden valamirevaló ember. De öreg barátom csak tovább erősítette állítását, hogy igenis a faluban mindig beszélnek, és ő ezért nem tud házában sem megmaradni. Jókedvű elevenséggel magyarázta, hogy mennyire gyűlöli azokat az embereket, akik folyton beszélnek, mert még a szél is elhallgat néha, ha megunja az örökös dudálást, de az emberek soha. Általában nemes barátom szerint a beszéd egy egészen fölösleges valami volt, amelyet ki kellene küszöbölni az emberi életből.

És míg így szóval tartott, a folyóparti töltésen vígan haladtunk tova. A kuvasz a mezőkön szaladgált, és néha hangos ugatással jelentette, hogy talált valami szimatot. De Sándori rá sem ügyelt.

Körülbelül negyed mérföldnyire voltunk már a falutól (a falusiak folytonos beszéde még itt is állandó „mozgalomban tartotta" az aranysugáros őszi délután levegőjét), midőn egyszerre lódobogás hangzott föl mögöttünk. Hátrafordultam: almásszürke lovon egy keménykalapos lovasnő ügetett mögöttünk. S amint bennünket megpillantott, láthatólag gyorsabb tempóra nógatta paripáját.

Sándori elvörösödve mondá:

- Kérlek, ne nézz hátra... Az én kedvemért... Sohasem szabadulunk meg tőle.

És néhány lépéssel a töltés szélére lépett, és igen nagy figyelemmel kezdett valamit nézni a folyón, hátat fordítva az országútnak. Még a kezét is a szeme elé emelte, és a világért sem fordult volna meg. Pedig a lovasnő már közvetlen mögöttünk trappolt, és hangosan kiáltotta:

- Szervusz, kapitány!

(Sándori hajdanán ezt a rangot viselte a hadseregben.)

Nem volt feltűnően szép nő a lovagló, de csúnya sem. Fiatal sem, de öreg sem. Elhagyott falukban látni néha olyan derék, megtermett úrihölgyeket, akikről az ember az első pillanatban nem tudja megállapítani, hogy hajadonok-e vagy férjezettek. A gazdálkodással járó teendők, a falusi élet egyszerűsége és a sok munka, sok pihenés (amely szinte kétfelé osztja az esztendőt) még a lenge Grétékből is helyre teremtéseket nevel. A sápkóros lányokból gömbölyű menyecskék lesznek, és a zárdában nevelt kisasszonyok, hazakerülve a falujukba, néhány hónap leteltével saját kezűleg fenyítik meg a goromba béreslegényt.

A lovasnő szinte típusa volt a gazdálkodónőnek. A hatalmas, csontos szürkén olyan nyugodtan ült, mint egy huszár, alig fogta a szárat, de a vastag lovaglóvessző a kutyabőr kesztyűbe bújtatott kézben bátran fegyvernek is beillett volna. Rövidke csizmájára csillagos lovassági sarkantyú volt verve, és rövid, zsemlyeszínű bőrkabátjából egy pisztoly agya duzzadt kifelé. Fehér fátyol volt a kalapjára kötve, és nagy, barna szeme olyan pillantással mért végig engem, aki az útból félreálltam, mint amilyen pillantással a földesurak a jószágot szokták megbírálni a vásárokon.

- Szervusz, kapitány! - ismételte foghegyről vetve a szót.

Nemes barátom megfordult, és elvörösödve emelte meg kis vadászkalapját.

- Régen láttalak, kapitány!... A céllövő puskád még nálam van. No, majd hazaküldöm...

S feleletet sem várva, vékonyán nyomta paripáját, amely galoppba ugorva, csakhamar eltűnt lovasnőjével az út kanyarulatánál.

Sándori még pulykavörös volt, és mint általában mindig, most is dühös gúnnyal kezdte:

- Szeretem ezeket a „fölvilágosodott", modern hölgyecskéket! Valóban nagyon szeretem őket, amikor feminizmussal, szocializmussal, nihilizmussal traktálják az embert, ahelyett hogy valami jóféle vacsorát főznének a konyhájukon. Az én kedves korszakomban - ahova egyszerre vissza szeretném tenni az egész világot -, a középkorban sokkal jámborabb istentagadó eretnekeket égettek el, mint ezek a modern hölgyecskék. Nem hisznek ezek se az Istenben, se a vallásban. Hej, ha én egyszer úgy kedvemre megmondhatnám nekik a véleményemet! De, mondom, nem szeretem a sok beszédet.

Kérdőleg néztem Sándorira, aki fejcsóválva függesztette a tekintetét abba az irányba, amerre az amazon elvágtatott, majd mélységes meggyőződéssel fölkiáltott:

- A derék misszionáriusokat nem az emberevő vadak közé kellene küldeni, hanem ide, Európába, a „modern" hölgyek közé, mert itt nagyobb szükség volna a térítés munkájára.

Így szólt és elhallgatott, és én nem kérdeztem semmit, mert tudtam, hogy nemes barátom nem szereti a sok beszédet. Midőn néhány másodpercig hallgatagon ballagtunk az őszi délutánban, hol a távoli erdők és rétek mintegy vászonra festve látszottak lenni, Sándori lecsillapodott, és így szólalt meg:

- Különben a Rácsky kisasszony nem is olyan rossz, mint talán hinnéd, csak a nevelése volt elhibázva. Rácsky, aki hajdanában itt, a szomszéd faluban lakott, semmi egyéb nem volt, mint egy becsületes, vén katona. Egy derék, öreg katona, amilyenek a Napóleon gránátosai lehettek,

akik az oroszországi mars után is rajongtak császárjukért. Ilyen volt Rácsky őrnagy, egykori barátom, aki hétszámra nem szólt, mert már nyugalomban volt, és szolgálati teendője nem lévén, nem tartotta érdemesnek a beszédet a civil életben. Mondom, egy öreg katona, és semmi más. A világért sem okolom őt Kláráért. Furcsa is volna, ha egy Kolowrath-dragonyosbeli törzstiszttől a penzióban azt követelnék, hogy értsen a leányneveléshez! Mindössze lovagolni, vívni, célba lőni, úszni és birkózni tanította meg Klárát, a többi az jött magától. Azaz, a könyvekből jött a többi. Azok az átkozott könyvek! Mindig mondtam Rácskynak, amikor a hosszú téli estéken hallgatva üldögéltünk házában vagy az én kunyhócskámban: „égesd el a könyveket, bajtárs, a könyveket égesd el, mert Klára éjjel-nappal azokat búvja!" De Rácsky nem hallgatott rám, és szentimentálisan védte fiatal húgát: „Ugyan kérlek, még ezt a kis szórakozást is elvegyem tőle! Hiszen ha legalább táncolni tanítottam volna meg, majd minden másképpen volna. De a porosz golyó miatt nem tudok táncolni, és így Klára sem tud. Ez a legnagyobb szerencsétlenség."

Sokszor üldögéltünk így elgondolkozva a hosszú estéken, és az őrnagy sem szólt, én sem. Míg végre, hosszas megbeszélések után, elhatároztuk, hogy a táncra majd én fogom megtanítani Klárát. Valamikor ugyanis a főhercegasszonnyal én táncoltam a bálon az udvarnál, és Rácsky valóban rossz néven vehette volna tőlem, ha kishúgát, akit kora árvasága óta nevelt, nem tanítom meg a szükséges táncra. Sokáig nem beszéltünk ezután megint, és én otthon, titokban néhány próbát tettem. Rácsky tudott fuvolázni, és titokban megtanult néhány valcert a fuvolán. Minden készen volt már a táncleckék elkezdéséhez, csupán Klárával kellett még megbeszélni a dolgot.

Miután mindketten kevés szavú emberek voltunk, ez a megbeszélés sokáig húzódott. Végre egyszer, karácsonykor, mégiscsak előállottunk tervünkkel. Félig én mondtam el az ügyet, félig az őrnagy.

S mi történt akkor?

Klára elnevette magát, és nevetett sokáig. Végül kijelentette, hogy vénleány korában nem tanul már táncot, mert az a bakfisoknak való!

Elámultunk erre, és még az őrnagy sem tudott sokáig megszólalni, pedig ő valamelyest jobban értett a locsogáshoz, tereferéhez, mint én.

Az őrnagy aztán nemsokára meg is halt. Nem éppen ezért. De magamban néha úgy gondolom, hogy ha a táncleckéket idejében elkezdjük, az őrnagy okvetlen bevárja a tanítás befejezését. Rácsky kisasszony egyedül maradt, és azóta még rosszabb lett az állapot. Öreg koromban kell hébe-korba újságokat, könyveket elővennem, hogy megérthessem a Klára beszélgetéseit a feminizmusról, nihilizmusról, meg mit tudom én, még mi mindenről. Pajtás, jegyezd meg, hogy a középkorban a nők nem tudtak olvasni, és azért volt jó a középkor...

...Ekkor szünetet tartott nemes barátom, és újra hallgatagon kullogtunk az őszi tájon, amely hasonlított egy mesebeli tájhoz, ahonnan a mesék alakjai kipusztultak.

A folyóparti töltés kanyarodott a távolban, és a füzesek, törpe fák alatt ismét föltűnt az amazon alakja. Sándori láthatólag összerezzent, és halkan fölkiáltott:

- Most jön vissza a Máriától, és már megkapta a levelet. Talán már el is olvasta...

A lovasnő csöndesen ügetett a töltés tetején, de egyszerre - tán mert bennünket észrevett - vakmerő ugratással leszállott a töltésről, hogy nemes barátom ijedten fölkiáltott. Aztán a lovasnő nekivágott a néma mezőknek, és elnyargalt.

Sándori elszontyolodva mormogta:

- Most igazán nem tudom, mi lesz. Haragszik-e, vagy nem? Mert itt igen nagy baj van, pajtás, olyan nagy baj, hogy kénytelen vagyok magamon könnyíteni, és beszélni róla. Pedig a beszéd a halálom.

Tudnod kell, hogy van itt a füzesben egy csodatévő Mária-kép, amely már nagyon sokban megsegítette a környék lakosságát. Főként a lányokat, amint természetes. A Boldogságos a leányok patrónusa, de Rácsky Klára eddig sohasem kereste föl a füzesbeli képet. Nemrégen azonban észrevettem - az ember nem vak -, hogy sokat lovagol a füzes körül. No, gondoltam, nyomára járok ennek a dolognak.

Szokásban van, hogy kis cédulákra írják föl a leányok, asszonyok kívánságaikat, amelyeket az öreg fűzfa üregébe dobnak, amelyen a Boldogságos képe van. Aki nem tud írni, fölkeresi Sivót, a töltés őrét. Az megtanulta az írást a katonaságnál.

Sok a kívánság, tehát cédulára kell írni, mert a Boldogságos még elfelejtené.

Megyek hát a múltkor, és nézelődöm, hogy mit is keres Rácsky kisasszony a füzesben. A Mária-kép körül őgyelegve, egyszer csak észreveszek egy finom borítékba zárt levelet, amely a cédulák összegyűjtésére szánt üregből kandikál elő. Kihúzom és elolvasom, bár nem nekem volt címezve, hanem a Boldogságosnak, a mennyországban. De hát én az írásról megismertem, hogy kitől származik a levél... Tehát elolvastam. Bizonyos R. C. írja benne, hogy gondoljon rá a Boldogságos nagy elhagyatottságában. Bár tudja, hogy az ő ideje már elmúlt, és vele már a Boldogságos nem tehet csodát, de annyit kieszközölhetne, hogy S. kapitány a nyugállományban barátságosabb és udvariasabb legyen a jövőben, mint eddig volt.

Pajtás, kiokumláltam, hogy S. (kapitány a nyugállományban) csupán én lehetek, mert más kapitány messze földön sincs. Szokásom szerint hallgattam és gondolkoztam. Gondolkoztam sokáig, és figyeltem Rácsky kisasszonyt, aki naponkint ellovagolt a füzesbe. És mondom, gondolkoztam. Tegnapig gondolkoztam. Tegnap aztán a következő levelet rejtettem el a csodatévő kép mögött egy nagy borítékban, amelyen a negyedik ezred bélyegzője volt, s egy szolgálati ügyből kifolyólag került hozzám:

> „S. ny. kptny udvarias és barátságos lesz eztán, ha t. Címed táncolni megtanulni hajlandó tőle."

Csupán ennyit írtam... Nem tudom, hogy eltaláltam-e a stílust, nem tudom, hogy nem vétettem-e a Boldogságos ellen, midőn nevében levelet hamisítottam, semmit sem tudok, pajtás, de ezt a pár sort meg kellett írni, mint valami költőnek, akit egy vers kínoz.

Most már tudsz mindent. Most már tudod, hogy attól függ minden, hogy hajlandó-e tőlem a Rácsky kisasszony táncolni megtanulni. Most már várni kell a fejleményeket.

...Ezt elmondván, nemes barátom nagyon elpirosodott, és ismét sok figyelemmel meresztette szemét a folyóra, bár azon a szokásos habfodrozódáson kívül egyéb látnivaló nem volt.

*

Néhány hónap múlva aztán azon a környéken vitt keresztül az utam, midőn is hallottam, hogy a Rácsky kisasszony hajlandó volt táncolni megtanulni. És ma már boldog pár S. (kapitány a nyugállományban) és R. C.

(1909)

Az utolsó magyar író

1

Néhány esztendő előtt egy nyáron elhatároztam, hogy nem távozom el messzire a fővárostól, és valahol a közelben keresek alkalmatos nyári lakást. Hosszas megfontolás után abban állapodtam meg, hogy Budára költözöm a nyári hónapokra, mert hiszen akkor legközelebb leszek Pesthez. Képzeletemben feltünedeztek a zegzugos, régi utcácskák, amelyek levendulaszagúak, a harmonikaszótól hangos kiskocsmák és a holdsugaras nyári éjjelek, amelyek ifjúkoromban szívdobogással és nyári színésznővel voltak összefüggésben. Vajon Bazsalikum Jolánka énekel-e még a Rip van Winklében a színkörben, és a Kapás-csárdában a szép halászné főzi-e a halat? Aztán azok a régi házak a Tabánban, amelyeknek zsenillia függönyös ablakai mögött a varrógép pörgött, de néha meglebbent a függöny, és a varrógép akkor elhallgatott: a függöny szegletében szemérmesen tűnt fel egy-egy kék vagy barna szempár... Amelyre másnap, harmadnap vagy talán még később is vissza-visszagondoltam.

Mindezeket egybevetve, egy korai nyári napon Budára indultam, hogy az alkalmas nyári lakást megkeressem. A villamos vasúton, amely csilingelve száguld végig azokon az utcákon, amelyeknek házai még Kara Musztafa vitézeit látták, a véletlen egy barátommal hozott össze, aki esztendők óta eltűnt a szemhatárról. Mindjárt a találkozás első perceiben kiderült, hogy a rejtélyes eltűnés annak tulajdonítható, hogy barátom budai lakosnak csapott fel.

- S így messzebb lakom tőletek, mintha Kamcsatkában laknék - fűzte hozzá barátom, és szívesen vállalkozott arra, hogy a lakáskeresés gondját megosztja velem.

A délutánt így szerencsésen eltöltöttük. Mindenki keresett már életében lakást. És ez tökéletesen egyformán folyik le Budán is meg máshol is. Azt szerettem volna, hogy kertre, mégpedig régi, rendezetlen kertre nyíljon az ablakom, és az ablak alatt néhány ecetfa fűszerezze a levegőt. Azonkívül a ház, amelyben lakom, kívülről régi legyen, mintha Mátyás király lustáinak építették volna még, de belülről kényelmes és modern legyen.

Estére, elfáradva a hiábavaló keresésbe, egy kiskocsmában telepedtünk meg, ahol a falon nagy örömömre viszontláttam „A vadász temetésé”-t és a szarvascsapatot, mely uzsonnázó vadásztársaságot riaszt széjjel. Még egy régi kép függött a falon, amely kép üveg alatt volt, és homályos, fakó volt a régiségtől. Valamely különös öltözetű férfialakot ábrázolt a kép, amint az első pillanatra kivehettem: bő, vállra dobott köpönyegben, árvalányhajas kalappal kezében merengett ott egy férfikép, amelynek egykori eredetije bízvást lehetett a kocsmáros öregapja vagy akár a római pápa. A sarokban egy öreg óra tiktakozott, amelynek lapjára egy kastély volt valamikor festve. A kastély ablaka minden negyedórában kinyílott még mostan is, de hajh, az ablakon nem hajolt ki az a szép leány, aki valamikor bizonnyal kihajolt rajta. A bort ónkorsóban tette elénk egy szomorú képű kocsmáros, és az udvaron csúf német dialektusban pörölt egymással két asszonyszemély. Hogy semmit el ne felejtsek, az ajtó felett még egy sötét kalitka húzódott meg, amelyben egykor, réges-régen feketerigó lakott, és az öreg, kopott macska, amely egy pillanatra a szobába somfordált - mintha csak a vendégekre lett volna kíváncsi, akár a mesében -, csupán megszokásból vetett egy ványadt tekintetet az üres madárházra.

A vasrostélyos ablak mögött bealkonyodott a világ, és lenn a völgyben - mert ez hegyen történt - a lámpagyújtó emberek égő botjukkal úgy járták keresztül-kasul a besötétedett utcákat, mint megannyi szentjánosbogarak. Az ajtó is felnyílott, és valaki a söntésbe belépve, azt kérdezte hangos szóval a kocsmárostól:

- No, hogy van, Grossinger öcsém? - aztán egy furcsa ember nyomakodott a szobába.

Azaz hogy csak az első pillantásra volt furcsa a vendég. Kalapja volt és köpenyege, aztán szakálla is volt, mégpedig deres. Az orra és az arca piros volt, míg a szeme élénk kíváncsisággal járt körül. A kezében egy nagy csomó mezei virágot tartott, és a lábán poros szandál volt... Szinte friss levegő áramlott belépésével a szobába, budai hegyek, a messzi völgyek levegője, ahol a vendég bizonyára egész délután tartózkodott, és mégis, mégis - az emberben olykor erősebb a képzelődés a látásnál - mintha egy nagyon régi, furcsa - más - világba való ember lépett volna az öreges férfiúval közibénk ezen az alkonyaton, csaknem ötezer kilométernyire Budapesttől, a klubtól, a villanyfényes kávéházaktól, a hegyoldali kiskocsmában. A posztósapka, amely a feje búbján állott, a nyakába akasztott ócska, barna köpönyeg, szövött inge és kurta kis pipája hasonlatossá tette őt ahhoz a figurához, amilyennek gyerekkorunkban a garabonciás diákot képzeltük. Leereszkedő modorban intett a barátomnak:

- No, jó estét, öcsém!

Aztán letelepedett a sarokba az öreg óra alá, ahonnan sohasem hajol ki többé a hercegkisasszony.

II

A barátom megtaszított a könyökével, és a fülembe súgta:

- Ez az utolsó magyar író!

Az öregúr a sarokban észrevette az érdeklődést, amelyet jelenléte okozott, és nem haragudott meg érte. Sőt szemmel láthatóan jólesett neki, mert csakhamar beszélgetni kezdett. Megfontoltan, majd hevesen, olykor-olykor gúnyosan beszélt, a beszédben csak a köhögés akasztotta meg néha:

- Hát igen, én a hegyek közé járok, ahol nem látok embereket. Ott érzem jól magam. Ez nálunk családi tulajdonság. A nagybátyám, nemes Katona János kukoricacsősznek állott be Besnyőn, és azóta boldog ember, semmi baja nincs többé, pedig odáig ugyancsak volt része a szenvedésben. Hát úgy vagyok vele én is. Csak embert nem szeretek látni. Ha nem volnék már öreg hozzá, elmennék barátnak. De így csak a hegyeket járom, s hegyek között vannak tanyáim, amelyeken senki sem háborgat. Mintha az enyém volna a tanyák földje, oly nyugodtan érzem magamat. Pedig csak egy-egy heverőhely a tanyám valami nagy fa alatt, vagy egy nagy kő a hegytetőn. A „Merengő" csupán egy nyomorult kis bokor a János-hegyen. A „Lelkicsatavesztő" egy mély árok a Naphegy alatt. A „Virrasztás" egy öreg szilfa. Mégis úgy érzem, mintha uradalmaim volnának. Akármelyik tanyámra megyek, mindenütt megtalálom önmagamat, a gondolataimat és a zsebemben egy darab papirost és ceruzát, amellyel jegyzeteket készíthetek. Tíz emberéletre való jegyzetem van. Rövid szavak, jelek, mondások. Mindegyik egy egész történet vagy egy élet. Nekem már nincs időm, hogy a jegyzeteimet feldolgozhassam. De hát ez nem is fontos. Az a fontos, hogy én megelégedett legyek. Én nem tudom, hogy ki vagyok, ki voltam... Sőt talán leszek is valami, ha már nem leszek, és a világ visszatér a régi kerékvágásba.

Az öregembert csak fojtó köhögése akadályozta meg beszéde folytatásában. A szünetet felhasználta barátom, és előadta, hogy mi célból járunk Budán, és hogy én is valami íróféle ember vagyok. De az öreg csak tovább köhögött.

- Pedig urambátyám - fűzte tovább barátom - tudna segíteni ezen a lakásdolgon...

Az öreg csak a kezét rázta, és köhögött.

- Tudomásom szerint van kiadó lakás a házában - folytatta barátom.

Az öreg csúfolódva nevetett.

- Mindegyik lakásom kiadó. Kinek tilthassam én meg, hogy akár a „Merengő”-t, akár a „Virrasztás”-t elfoglalja? Tessék, szabad valamennyi. Énvelem csak az történhetik, hogy új tanyákat keresek. Még sok tanya akad a hegyek között. No meg aztán pompásabb nyári lakás igazán nem képzelhető, mint teszem azt a „Merengő”! Csak háttal kell ülni Pestnek, amelynek kéményei, sajnos, odáig is látszanak, és megvan a legszebb nyári lakás. Példát kell venni rólam. Nekem elég ez a köpenyeg. Leterítem, ráfekszem, és én vagyok a Krőzus vagy az indiai alkirály vagy a dalai láma... Most még csak egy kis dohány kell a pipámba, és nem cserélek senkivel. Pedig voltam én is divatos író, a nevemet a Kárpátoktól az Adriáig emlegették, Kulifay kiadta az arcképemet, és a „Hölgykoszorú” olvasói harmadsorban nekem ítélték a pálmát... De akkor még más világ volt, mert mások voltak az írók. Mi még hárman laktunk egy szobácskában a régi Csalogány utcában, és egy köpenyegünk volt. Ha két forintot kaptunk egy úgynevezett tárcaelbeszélésért, amelyet nem lehet egy napon sem említeni a mai nyúlfarknyi, hebehurgya és értelmetlen tárcákkal, akkor áldottuk a jó sorsunkat. Túrót vacsoráztunk, urak, túrót. De az elbeszélések, amelyeket írtunk, nem kerültek a sajtoshoz, mert azokat az egész ország olvasta. Mert volt is bennük mit olvasni. Az öreg Rózsa mindig csak azt mondta: Csak sok szerelmet, fiaim, minél több szerelmet a novellákba, mert nem lopom a pénzt! - Más világ volt, mások voltak az írók. Az írók mind szegények voltak, s ezért tudtak, szerettek írni. Mert, hiába, akár hiszik, akár nem, sok igazság van az öreg Frankenberg mondásában: Az írónak átok, veszedelem a pénz, mert akkor elsősorban nem dolgozik, másodszor korhelykedik, ami ártalmas az egészségének...

A régi szerkesztők nagyon jól tudták, hogyan kell az írókkal bánni. Az én „Búzavirágom”-ért tíz forintot fizettek. Hej, nem cseréltem volna egy főispánnal... Hát csak gyerünk a hegyek közé, öcsémuraim, ott van az igazi nyári lakásnak való hely. Meg aztán, nem is tudom, hogy mire való az a nyári lakás?... Nekem néha télen sem volt. De persze, most más világ van. A magyar írók már kihaltak. Én vagyok talán az utolsó.

A köhögési roham megakasztotta az öreget, hogy szavait folytassa. Heveskedve rázta a fejét, mintha a köhögésére haragudott volna. Végül gúnyos kacagásban tört ki.

- A mai írók, mai könyvek, mai újságok! Csak egy halomba velük és a máglyára. A virágoskertbe még azt sem volna szabad leírni, hogy ma a novellahős csókolódzott. De ezt maradi fölfogásnak tartom én is... Hát mit is keres a tekintetes úr Budán? Nyári lakást? Legyen szerencsém holnap. Majd meglátjuk, hogy mit tehetünk az érdekében. De most ne beszéljünk róla. Ne zavarjuk össze az irodalmat hétköznapi dolgokkal. Különösen ezen a helyen nem, ahol folyton a képmásomat látom magam előtt, és a szívem elszomorodik.

A kezével a férfiarcképre mutatott, az árvalányhajas kalapúra, a köpönyegesre, és őszinte meghatottság tükröződött az arcán. De nyomban felvette előbbi csipkedő modorát.

- Az írók akkor tudták, hogy másfajta emberek, mint a többiek. Már a ruházkodásban is különböztek a többiektől. Akkor nem szégyellték sem a cifraszűrt, sem a rongyos csizmát. Más világ volt. Igyunk, uraim, Isten éltesse Virághegyit!

A poharával a homályos, megsárgult kép felé intett, és a szomorú képű kocsmáros új korsót helyezett az öreg elébe.

Midőn barátommal hazafelé ballagtunk, kiderült, hogy Virághegyit voltaképpen Böczey Andrásnak hívják, és tisztelt, vagyonos polgár a budai részekben. Csak meg kell vele ismerkedni közelebbről, nem olyan vadember, mint amilyennek látszik.

III

Az öreg Böczey András egy régimódi úriházban lakott Budán, amely abban különbözött a körülötte levő házaktól, hogy címer volt a kapubejárata fölött, amely három levágott török főt ábrázolt. A kapun belül aztán igazi vidéki kúria udvara tárult fel a belépő előtt. Az udvaron színes virágoskert, amelyet éppen akkor öntözgetett egy sugár, karcsú leányka, akin úgy festett a fehér pettyes, kék házi ruhácska, mint a régi „Családi Lapok" képein. A kis öntözőkannából szinte tündökölve repültek a vízcseppek a fuksziákra, violákra, petúniákra. A bolthajtásos ambituson a vadszőlő kúszott felfelé, míg a lépcsőn két agár ásítozott a napfényben.

A tegnapi garabonciás helyett is mást találtam. Egy piros házisapkás, mosolygós képű urambátyám sietett elém az ambituson, ahol zsálya- és levendulaszag érzett. Bő, törökös házikabátja, vastag borostyán szopókás csibukja és az öve mellé tűzött újság megint csak a régi „Családi Lapok"-at juttatta az eszembe, ahol csupa ilyen kosztümös urak jártak a képeken.

- Szervusz humillimusz - kezdte az öregúr, és mind a két kezét nyújtotta. - Gondolkoztam a dolgon, és azt hiszem, semmi akadálya sem lesz annak, hogy a kerti házat elfoglalja. Kényelmes, száraz és hűvös hely. Előtte a kívánt ecetfák. Harmadéve egy számtanácsos lakott benne, tavaly nemkülönben egy számtanácsos. És meg voltak elégedve. Ott kényelmesen dolgozhat is - tette hozzá halkított hangon.

Amint beljebb mentünk a házba, mindenütt az a mosolygós rend, ódon tisztaság és vidám derű, amely a régi magyar úriházakat oly barátságossá tette lakónak, vendégnek egyformán. Kényelmes karosszékek, széles talpú asztalok és óriási kályhák mindenütt. A pohárszékből, amely akkora volt, mint egy paraszthház, pókhálós palack került elő, és urambátyám jókedvűen biztatott:

- Tessék, kedves öcsém. Régi regula: leves előtt hatvan cseppet, mert remélem, hogy nálunk ebédel: szóltam is előre a feleségemnek; csak egy kis baj van... Hm, egy kis baj, no de igyunk előbb.

Amíg a poharakat összekoccintottuk, szoknyasuhogás hallatszott, és már előttünk is állott egy mosolygós képű, szelíd magyar úriasszonyság, akinek hátrasimított haján aranyhímes főkötő volt.

- Hozta Isten - szólt messziről.

Az öreg zavarodottan kiáltott fel:

- Tehát, Róza, itt van a számtanácsos úr, aki a nyári lakást akarja kivenni. A számtanácsos úr hallotta a többi számtanácsos uraktól...

- Igen, a számtanácsos urak szeretnek a kerti házban lakni - mondta mosolygósan, szívesen az asszonyság. - Reméljük, ön is meg lesz elégedve. Ma pedig itt marad ebédre, hogy megismerkedjünk egymással: milyen ételeket szeret, és hogyan elkészítve?... A számtanácsos urak eddig nem panaszkodtak a konyhámra.

Ezen szavak alatt az öreg tekintetes úr mellém férkőzött, és hatalmasan nyomogatta a lábamat. Ezért jobbnak láttam mit sem felelni. Amint pedig az asszonyság a szobából kilépett, az öregúr megrázta a kezem:

- Derekasan viselte magát, öcsém. Így szeretem. A hidegvér a legfontosabb. S ön nem árulta el magát. Mert ha ön nem vigyáz, s csak egy pillantással is elárulja, hogy nem számtanácsos, hanem író, a mi ismeretségünknek hamarosan vége lett volna. Arról pedig, hogy a kerti lakban otthont talált volna, álmodnia sem lett volna szabad.

Meglepetve néztem az öregúrra, aki titokzatosan bólingatott a fejével, és csalafinta módon pislogott közben, mint aki valami nagyon nagy titkot rejteget. Rágyújtott a csibukra, és míg a fidibuszt meghurcolta a csibukon a szobában, és nagyokat pöffentve biztatta szelelésre a dohányt, folyton rám kacsingatott, és mind titokzatosabban mosolygott. Végre megállott előttem, és a csibuk piros bojtját a szár másik oldalára vetette.

- Kedves öcsém, tudja meg, hogy én nem vagyok Virághegyi, hanem nemes Böczey de Böczey András földbirtokos. Az a Virághegyi, az a bizonyos író meghalt körülbelül harminc esztendő előtt, amikor én az én kedves jó feleségemmel összekerültem. Az én boldogságom csak azon feltétel mellett jött hozzám, ha lemondok a vagabundus, bohém életről. Nagyon szerettem az én drágámat, és megígértem mindent. Egy darabig legény is voltam a talpamon, de aztán megtántorodtam. Az ember esendő és gyenge. Találkoztam régi cimborákkal, régi vagabundusokkal, és én vissza-visszatértem a Csalogány utcába túrót enni, és a Balázs Sándor köpenyegét hordani. Szegény feleségem csaknem agyonsírta magát utánam, csak az beletelt napokba, amíg megtalálta a búvóhelyemet. Hát aztán amíg igazán haza mertem jönni!

Bizony sok tragédiát okozott az én átkos szenvedélyem. Minduntalan el-elszöktem hazulról, és toprongyosan kerültem haza. Tudom én azt jól, hogy nem mindig az ország legelső írói voltak azok, akikkel együtt laktam pincékben és padlásokon. A legtöbbet nemigen lehetett volna emberi társaságba vinni, már csak fogyatékos ruházatuknál fogva sem. Mindig azt hittem, hogy a föld alá süllyedek szégyenletemben, mikor szegény jó feleségem kiásott egy-egy bohémlakásból, ahol összerakott székeken aludtam. De, isten bizony, szép világ volt, jó gyerekek voltak, boldog emberek voltunk.

A legtöbb régi pajtásom nem tudta, hogy én ki és mi vagyok Budán. Kétéletű ember voltam. De hát hogyan is hívhattam volna ide, szegényeket?

De meg az asszony se nagyon akarta. Féltett tőlük, mint a tűztől. Pestre nem is engedett át egyedül, és a padlásra hordatta, meg a tűzbe hányta régi irkafirkáimat. Mindet.

Böczey urambátyám elhallgatott, és meghatottan rázogatta a csibukbojtot.

- Tudja Isten, talán nem volt egészen igaza!... Vagy igaza volt? Hisz legutóbb is - vagy öt esztendeje - beszabadultam Pestre egy régi pajtásom temetésére. Hát bizony csak két nap múlva kerültem haza. Odaveszett aranyóra, aranylánc. Minek az a bohémembernek?

- Minek? - mondtam és nevettem.

Urambátyám is nevetett.

- Habár nem rossz dolog az az aranyóra úgy idehaza. Most már magam is belátom, és csak a budai hegyek közé járok bohémkedni. Ha pedig néha-néha egy-egy íróval sikerül ismeretségbe jönnöm, számtanácsosi alakban csempészem be őket a kerti házba. Legalább van kivel beszélgetni... Tehát, kedves számtanácsos úr - kiáltott fel emelt hangon Böczey úr -, a fizetségben megállapodtunk. Azt hiszem, a leves az asztalon van.

- Igen - szólalt meg mosolygósan Böczeyné, az ajtón bedugva arany főkötős fejét.

(1909)

Szónya

Egy vidéki színielőadás után, ahol az „Ördög” című darab főszereplője macskanadrágban és tollas vadászkalapban dúlta fel a női szíveket, vacsorázni a „Béká”-ba mentünk búskomor falusi barátommal, és a petróleumszagú étteremben hallgatagon üldögéltünk. Barátom azok közül az emberek közül való volt, aki mindent megfordítva csinált eddig életében. Kövérnek, egészségesnek és jókedvűnek kellett volna lennie, mert ilyen volt apja, nagyapja; sőt szerelem dolgában sem kellett volna neki továbbmenni valamelyik kedves és takaros falusi kis-asszonyka szerelménél, mert azt bízvást megtalálhatta volna. Barátom azonban sovány volt, sokszor beszélt az idegeiről, és Sarah Bernhardtba volt szerelmes. Kedvenc szokása volt „elátkozott embernek” nevezni magát, máskor „szegény vándorló” volt, de szemhunyorítás nélkül mondta ki azt is, hogy a legszebb dolog az életben a halál. Ugyanezért egy fokkal szomorúbb lett még a szokottnál is, midőn a színésztársaság tagjai a szobába léptek, és olyan élénken kezdtek egymással társalogni, mintha nagyon hosszú idő elmúltával találkoznának, és ezerféle kérdezni- és elbeszélnivalójuk volna. Mindnyájan ismerjük a vándorszínészeket, újat bajos róluk mondani. Elégedjünk meg tehát ennyivel: élénken társalogtak, mintha a színpadon lettek volna, és a gulyásokat és pörkölteket úgy játszották el, mintha utasításuk lett volna erre nézve. Majd eljátszottak egynéhány pohár savanyú bort, és már éppen ahhoz készülődtek, hogy eljátsszák magukat a „Béká”-ból, midőn új vendég lépett az étterembe, és búskomor barátom köhintett mellettem:

- Még egy felvonás lesz ma - mormogta, és érdeklődése jeléül hátat fordított a belépőnek, s mind az ideig, amíg az kezével vállát nem érintette, úgy tett, mintha nem látná.

- Szervusz, Lő Bargyi, szervusz, Lő Bargyi, szervusz Lőbargyi - ismételgette ekkor, és mereven rám nézett, hogy jól megértsem szavait.

Az újonnan érkezett elég érdekes fiatalember volt. Fekete szakálla olyanformán volt lenyírva, ahogyan Magyarországon csak a borkereskedelmi utazók viselik, de külföldön talán így járnak a márkik. Hunyorgó, kis szeme boldogan ragyogott, amikor a „Lőbargyit” hadarta, és hosszú haját oldalt választotta, mint a pesti kávéházak bohémjei. A ruházkodása is elütő volt az itteni ruházkodástól. Törpe cilinderkalap a fején, és a mellényén színes üveggombok. Galambszürke kesztyűitől nehezen látszott megválni, és az óraláncán egy kínai figura himbálódzott. Testhez álló felsőkabátját olyanformán vetette le, hogy hosszabb ideig látható volt az aranyos selyem-darabka, amely a szabófirmát jelezte, és azután a körmeit szemlélte meg, amelyek hegyesre voltak vágva.

- Lőbargyi - ismételgette előbbeni barátom -, maga Lőbargyi... Vagy ha akarod, Wilde Oszkár. Mutasd csak meg a levéltárcádat, amelyet egy indián nő bőrébe kötöttek...

Lőbargyi úr ennek a felszólításnak készségesen tett eleget, aztán körmeit nézegetve ült az asztalnál, míg szomorú barátom mereven rám nézett. Az újonnan érkezett a pincérnél vontatott és csendes hangon pohárka whiskyt rendelt, miközben nagy figyelemmel nézte cipőjét, mintha most látná először. Szomorú barátom pillantása is a cipőre terelődött, és elismerően bólintott, miközben így beszélt:

- Lőbargyi nálunk a civilizációt képviseli. A nagy nyugati áramlatok, a rendkívüli eszmék és a legmodernebb gondolatok Lőbargyi útján érnek célhoz nálunk, ha ugyan célhoz érnek valamikor. Csupa ideg, csupa finomság és misztikus világfelfogás ez a fiú. Szegénynek ugyanaz a baja, mint nekem. Él olyan környezetben, amely egyelőre meg nem érti. Különben a

helybeli bankigazgató fia, és kénytelen az apja bankjában hivataloskodni. Lőbargyi fiam, voltál-e ma este a színházban?

A megszólított elgondolkozva nézett a whiskys pohárba, és látható undorral emelte ajkához.

- Tudod nagyon jól, hogy itt nem járok színházba - felelt, és különösen húzta a szavakat, mint aki rosszul beszél valami idegen nyelven. - Az idevaló hisztriókra igazán nem vagyok kíváncsi.

Szomorú barátomnak felvillant a szeme.

- Pedig, ugye, az öregeid az egész szezonra kibérelték a páholyt?

Lőbargyi lankadtan intett:

- Az öregeknek mindegy, akár paprikajancsit, akár egyebet néznek. Nekik egészen közömbös, hogy mit játszanak. El akarják tölteni az estéjüket. Ennyi az egész. Én viszont az én nagy angol mesteremnek egyik újabb művével gyönyörködtetem magam. Pincér, kérek szépen még egy pohárral!

Majd suttogó, rendkívüli hangon fűzte tovább:

- Ha a könyveim nem volnának, igazán el kellene szöknöm ebből a városból. Az idegeim mindennap felmondják a szolgálatot, és egyszer mégiscsak elkövetkezik Bedlam vagy talán éppen Reading. Kérlek szépen, makacs neuraszténiám ellen azt találták ki az orvosok, hogy jöjjek ide a papához a bankba. Az öreg pénzváltó bizonyosan megdolgozta az orvosokat, mert különben nem mondhattak volna ilyen szamárságot. Jöjjek haza a bankba, amikor nekem London vagy Párizs kellett volna, ahol a bérkocsis Maupassant-t olvassa. Vagy legalábbis Budapest, az ő forrongó, kavargó, izzó fiatal társadalmával, ahol a pincér is jobban ismeri korunk nevezetes eszméit, mint itt a polgármester. Fogadni mernék, hogy Guszti a Trieszt kávéházban többet tud a fiatal németekről, mint itt az apátplébános. Nem csoda, ha előbb-utóbb Bedlam lesz a végem.

Szomorú barátom, aki, mint már említettem, egy kicsit maga is kozmás volt Sarah Bernhardt körül, mereven szögezte reám a szemeit, és csakhamar olyanformán kezdte hangsúlyozni a szavakat, mint a derék Lőbargyi.

- És a nőink, Lőbargyi, nemde a nőink nem mások, mint tehenek, akikkel szóba állani sem érdemes? Azt hiszem, hogy Gogol vagy talán Csehov írta meg valahol, hogy egy vidéki körorvosné azért szeretett ki az urából, mert az mindig pétervári barátairól beszélt neki. És belészeretett a kerületi írnokba, mert az írnok az ő szemében a buta, ész és lélek nélkül való állati életet jelképezte, és ha beszélt valamiről, az csak enni- vagy innivaló lehetett. Ilyen körorvosnék a mi nőink, aki érdemesnek tartja őket meghódítani, legalábbis tűzoltónak kell felcsapnia... Kivéve talán az öreg Sorvaynét, aki minden modern költőt elolvas. De ő meg folyton a fiatal színészeket uzsonnáztatja. Ilyen ízetlen asszonnyal nem lehet szóba állni.

Lőbargyi, midőn a nőkre terelődött a beszélgetés, ivott poharából, és most már nem is titkolta undorát, amelyet a fertelmes ital keltett benne. De úgy tett, mintha az undort a nők miatt játszaná, a helybeli hölgykoszorú miatt. S így beszélt:

- Az asszonyok valóban megcsalnak minket ebben a fészekben. Mintha nem is abból a nemből származnának, amely nemet még némely modern írók is a finomságok, túlhevített álmok és zsongó idegek nemének neveznek. Háziasszonyaink még *A falu jegyzőjé*-nél tartanak, vagy az ambiciózusabbak Jókai figuráit játsszák, bár vannak már Nórák is közöttük. *Mon cher*, hol vagyunk ma már az öreg Nórától? És különben én magam részéről az asszonyokkal sohasem

törődtem valami sokat. Szép, de lelketlen állatok. A patikusné a minap Dorian Grayhez hasonlított engem. Szegényke, Dorian Graynek nem volt szakálla.

A szála lassankint kiürült, és Lőbargyi, miután megint magába erőltetett egy pohár pálinkát, a levegőbe bámult, és olyanformán viselkedett, mint akinek messze, nagyon messze kalandoznak a gondolatai.

- Csupán egyetlen nő van a városban, akiről érdemes talán beszélni - mormogta vontatott hangon, és az ujjaival a homlokát simogatta, mintha valamely borongós gondolatokat akart volna onnan elűzni. - Hiszen te ismered. Szomorú ember... Szónya.

Szomorú barátom ásítást szimulált.

- Szónya társadalmilag lehetetlen.

Lőbargyi nagy szemeket meresztett.

- Te társadalomról beszélsz? Van-e egyáltalán társadalom, és ha van, akkor talán nálunk van? Eddig azt hittem, hogy bizonyos mértékig egyéni életet élsz te is, mert hiszen sokszor megállapítottuk, hogy az egyéniségét az embernek nem szabad feláldozni még a törvényeknek sem. Hát nem éppen te mondtad a minap, hogy ha egyszer jólesne megölni valakit, hát megtennéd?

Szomorú barátom a füléig elvörösödött.

- Az mindegy. Mégis helytelen, hogy Szónyát komolyan emlegeted. Szónya egy szegény kis megtévedt teremtés, egy kedves kis játékszer, akinek mindegy, hogy ki játszik vele. Szónya saját magát sem veszi komolyan, mert megszokta, hogy az emberek se vegyék komolyan.

Lőbargyi úr keserűen felnevetett.

- Hisz éppen ez a bökkenő, ez a Szónya tragikuma, hogy az emberek elhitették vele, hogy neki nem szabad önmagát komolyan venni. Bezzeg, egy más társadalomban... Azazhogy komolyan kell venni minden embert, hívják azt Szónyának vagy a patikusnénak.

A szomorú ember még mindig nem adta meg magát. Így replikázott:

- Vajon gondol-e Bacsó, a vaskereskedő, Szónya emberi mivoltára, mikor ötven pohár rumot megiszik allaschsal a kassza mellett?

- Az egy állat - felelt megvetően Lőbargyi. - A Bacsókról egyáltalán nem szokás beszélni. A Szónya alakja számtalanszor előfordul a világirodalomban. A Bacsóké soha. Szónya egyéniség, Szónya egy szimbólum. A meg nem értett, megvetett, de egyéniségük szerint élő nők szimbóluma. Éppen úgy lehetne hercegnő, mint a Stovitzer kávéház kasszírnője. Talán mennénk el hozzá.

Az étterem ekkorára már kiürült, elment az az utolsó színészpár is - a hölgy nagy kalapban és merengő ábrázattal, a férfi szmokingban és szürke nadrágban -, aki hosszú ideig mesterkedett azon, hogy barátságos üdvözlését átadhassa Lőbargyi úrnak, a gazdag bankigazgató fiának, de Lőbargyi úr gőgösen nézett el felettük, míg végre csüggedten eltávoztak. Fizettünk mi is, és miután úgyis a hajnali vonattal szándékoztam elutazni, semmi kifogásom nem volt azellen, hogy az éjszaka egy részét a Stovitzer kávéházban töltjük. Különben is régen tudom, hogy a vidéki városokban éppen olyan kötelező az éjjeli vizit a város divatos kasszírnőjénél, mint a délelőtti látogatás az atyafiaknál. E hölgyek azt már elvárják úgy az átutazó kereskedelmi utazóktól, mint a jámborabb vándorlóktól. Rendesen tőlük tudja meg az ember, hogy mit gondoljon azon férjes asszonyok felől, akikkel napközben megismerkedett, és gyakran tűnt el már egy-egy kezdődő árnyék a szívünk faláról e hölgyek mindentudása révén. Hallgassuk meg

tehát a Stovitzer kávéház jelentését is a városka erkölcsei felől, mielőtt a hajnali vonat talán örökre elrepít e helyről.

Megindultunk, és szomorú barátom Lőbargyi úrral a holdvilágos utcán még egy darabig vitázott a társadalmi rendről, de úgy látszik, Lőbargyi úr maradt most a győztes, mert azon kijelentésével, hogy „a társadalomnak nincs joga ahhoz, hogy kiküszöböljön önmagából értékes egyéniségeket", szomorú barátomat elhallgattatta. Szomorú barátom is értéknek tartotta Szónyát.

Azt hiszem, mindnyájan ismerjük a Stovitzer kávéházat héjatekintetű patronjával, sarokban kártyázó cigányaival és regényt olvasó kasszírnőjével. Azazhogy a kasszírnő nem tartott regényt a kezében, hanem fejét fél karjára hajtva, valamely merengő és az első pillantásra rendkívülinek látszó, búskomoly, de nem szomorú tekintettel nézett a semmibe. Azt hiszem, hogy ez a mélázó tekintete a kasszírnőnek volt az a körülmény, amely a városkában egyelőre nevezetessé tette. Az est folyamán többször is alkalmazta ezt a tekintetet, és Lőbargyi úr ilyenkor mindig elhallgatott. Egyéb sajátságai nem voltak; nem tudott fütyülni, sem nevetni, sőt értelmetlen szavakat sem alkalmazott beszélgetés közben, amely sajátságok más kasszírnőknél feltalálhatók. Ült a kopott kasszatükör mellett, és olykor a levegőbe nézett.

Lőbargyi úr csakhamar hosszú és titokzatos beszélgetést kezdett Szónyával, miközben sokkal élénkebb és vidámabb kifejezést öltött arca, mint előbb. Szónya nyugodtan, az elismert nők komolyságával felelgetett Lőbargyi úrnak, és csöppet sem volt meglepetve, midőn a kiváló fiatalember kezet csókolt neki. A szomorú ember egy darabig mellettem ült, és bizonyos izgalommal részletezte, hogy Lőbargyi úr - akinek természetesen nem ez volt az igazi neve - megrontója Szónyának. Mert a vége mégiscsak az lesz, hogy apja, a bankigazgató, eltoloncoltatja Szónyát a városból, ha Lőbargyi sokáig hangoztatja a társadalmi egyenlőséget.

- Az öregúr az ilyesmiben nem ismeri a tréfát. Lőbargyinak nemsokára meg kell házasodni. Szinte látom már szegény Szónyát... Hja, ő mégse társadalmi lény.

A szomorú ember elérzékenyült, és mintha csak szórakozottságból tenné, a kassza felé fordult, és néhány pillanat múlva csendesen odasompolygott Szónyához - a másik oldalra -, az arca pirosodni kezdett, majd csakhamar olyan élénk gesztusokat tett kezével, amilyeneket tőle azelőtt sohasem láttam.

Szónya kisasszony egy bálkirálynő gyakorlottságával fogadta hódolóit, és semmi meglepetést nem mutatott a szavakon, amelyeket két oldalról fülébe sugdostak.

A háromhetes képeslapok szemléléséből arra riadtam fel, hogy a kávéház ajtaja nagy robajjal felnyílott, és néhány boros huszártiszt nyomult be.

- Szeparé - sziszegte a héjaszemű kávés Szónya kisasszony felé.

Az szótlanul elhagyta trónusát, bizonyos méltósággal fogadta a katonákat, és a kávéház fülkéjébe kalauzolta, ahonnan nemsokára víg zene hangzott.

Barátaim erre nem kívántak tovább maradni, és hazamentünk a kávéházból.

A néma utcán Lőbargyi emberelte meg magát, hogy hamarább megszólaljon:

- Mit gondolsz, Szónya örül annak a buta katonatársaságnak?

A szomorú ember elkeseredve hajtotta le a fejét.

- Én utoljára voltam ebben az éjjeli putikban. Nem a magamforma gondolkozású embernek való, hogy olyan helyre járjon, hol minden részeg őrmester vagy boltoslegény grasszálhat.

Lőbargyi elkeseredve bólingatott:

- Igen, ez a vidék, ez Magyarország... A falu. A Szónyáknak el kell bukniok.

S ebben megállapodva, elváltunk egymástól.

*

Hajnalban, mikor kocsimmal a vasúti állomás felé igyekeztem, az éjjeli kávéházból vad zene hangzott ki és egy rikoltó leányhang. Szónya kisasszony énekelt.

(1909)

A boszorkány

Nyári éjszaka volt, és Iván egy régimódi falusi ház ambitusán üldögélve, az álmot várta.

A ház, amelyben Iván egy idős, de még mindig nem elég öreg hölgy vendégszeretetét élvezte, valamikor a múlt század elején épült, és amolyan falusi megszállóhelye volt egy gazdag grófi családnak, amelynek azonkívül még vagy két tucat kastélya volt. De Fedor grófnak akkoriban igen tetszett e ma már idős, de még mindig nem eléggé öreg hölgy, s egyszerűen neki hagyományozta a falusi házat... Általában a házban, és a ház táján minden hagyományozás révén jutott az idős hölgy birtokába. Az idős hölgynek fiatal korában meglehetősen sok kalandja volt - amely kalandokról ma már illetlenség beszélni -, és a kalandok hősei nem feledkeztek meg a hölgyről. Valamely ritka szerencse folytán korán meghaltak az idős, akkor még fiatal hölgy ismerősei, és végrendeletében a legtöbb megemlékezett a „kedves, bájos és felejthetetlen Fánnikáról". Fedor gróf, mint mondám, házat hagyományozott neki egy vadregényes faluban; a ma már elszélesedett hátú lovakat egy szegény katonatiszt küldte, mielőtt főbe lőtte volna magát; régi szekrények, székek és festmények kerültek ki a többi udvarlóktól, akik körülbelül harminc esztendőn át ismeretségben voltak a különös hölggyel. Az eleven múlt volt a régi falusi ház, és az idős hölgytől gyakran hallották vendégei, ha egyik-másik szúette bútordarab megreccsent, hogy ez vagy amaz régi udvarlója nyughatatlankodik a másvilágon. Idővel bizonyos divattá lett abban a jó társaságban, amelynek férfitagjai a különös hölggyel ismeretséget tartottak, hagyományozni valamit a „felejthetetlen Fánni"-nak. Sőt a jó társaság hölgytagjai is tudomással bírtak Fánni felől, és néha maguk is közbenjártak haldokló apjuknál, férjüknél vagy fiuknál, hogy Fánnit a végrendeletből ki ne felejtsék.

Egy szomszédunkbeli kurtanemes, bizonyos Brocskay, midőn halála napja elérkezett, karneol gombos mentéjét szintén a „felejthetetlen Fánninak" hagyományozta, bár valójában sohasem ismerte Fánnit. De hát divat volt a hagyományozás, és a divatnak hódolt az öreg kurtanemes is. Ha öreg mágnások, elaggott főpapok vagy vén katonák haláloztak el ez időben az országrészben, valaki mindig fölvetette a kíváncsi kérdést:

- Ugyan mit hagyott Fánninak?

Mert, mondom, az természetes volt, hogy Fánninak része volt minden hagyatékban. S szegény Fánnit - a hiú kurtanemesen kívül - mások is kompromittálták haláluk után, de Fánni megnyugvással vette sorsát.

- Csak hadd tegyék, ha nekik jólesik; hitessék el a világgal, hogy mindnyájan a szeretőim voltak!... - mondta búsan és a régi házban ilyenformán annyi ócska bútor, kép és mindenféle emlék halmozódott föl, hogy néha még maga Fánni is összetévesztette, hogy melyik holmit kitől is örökölte. Egy karrarai vázának például állandóan két hagyományozót tulajdonított: egy német grófot és egy pesti háziurat... Bizonyosan nem tudta, hogy melyiktől örökölte, de viszont egyiknek sem akarta az emlékét megsérteni.

A legnevezetesebb hagyatékok azonban mégiscsak az arcképek voltak. A vén gavallérok többnyire valamely fiatalkori arcképükkel jutalmazták meg halálukban Fánnit, és az arcképek: fotográfiák, olajfestmények, krétarajzok megtöltötték a ház minden szobáját. Ott függtek egymás mellett a legkülönbözőbb divat szerint öltözött gavallérok a kemény rámák között.

A szelídek, a mérgesek, az alázatosak, az elbizakodottak. Nagy és kis bajuszok, dús szakállak és hosszú fürtök váltakoztak csupasz képű fiatalurak és kopasz fejű lovagok arcképeivel. Egyik-másik ellenséges pillantásokat látszott váltani a szemlélővel, mások mintegy integetni,

beszélni látszottak. Fánni bő pongyoláiban, dragonyos alakjával és katonás lépteivel mindennap végigjárta az arcképeket, és mintegy rendet teremtett a féltékenykedők, a haragvók között, megvigasztalta a busongókat, és beszélgetett a negédesekkel. A porolóruha végigszáguldott az egykor eleven ábrázatokon, és Fánni dédelgetve cirógatta kedvenceit.

- Jól viseljétek magatokat, én kedveseim - mondogatta.

S egy napon, midőn a vörös gróf arcképe lelökte szomszédját, az ulánust, Fánni a vörös grófot büntetésből a hálószobájából az ebédlőbe helyezte. S a vörös gróf búsulni látszott emiatt.

Iván a múltak e hajlékában már a harmadik hetet töltötte, s az arcképekkel, bútorokkal megismerkedett. Iván festőművész volt, aki bizonyos pénzösszegért vállalkozott arra, hogy Fánnit lefesti, s ezért tartózkodott a falusi házban. Se öreg, se fiatalember nem volt Iván, és egészséges érzései eddig nem hozták kísértésbe, hogy a saját arcképét is felakassza a múltak lovagjainak arcképcsarnokába. Az arcképfestők szokásos bókjain kívül eddig egyebet még nem mondott az idős, de még mindig nem eléggé öreg hölgynek, és esze ágában sem volt halála órájára gondolni, midőn esetleg hagyományozni kellene valamely emléktárgyat a „felejthetetlen Fánninak". Inkább bizonyos szomorúsággal gondolt az arcképekre, amelyek míg elevenek voltak, bizonyosan nem számítottak arra, hogy a halottak csarnokába jutva, ennyi sokan lesznek együtt. Sőt egyik-másik kép látszólag haragudott is azért, hogy ennyien gyűltek egybe haláluk után. Némely zászlósurak ajkán ott lebegett a szó, hogy: bagázs. S Iván, a festő, jól nevelt emberhez méltóan nem akart senkinek terhére lenni, még halála után sem.

De ezen a nyári éjszakán, midőn a kert sötétlő hátteréből egyszerre kivillant a háziasszony fehér pongyolája, és álmatag léptekkel vonult el Iván mellett a kivilágított ebédlő felé, a festőt érthetetlen vágyakozás lepte meg. Önkéntelenül felemelkedett a helyéről, és követte Fánnit az ebédlőbe. A ház asszonya még mindig szép arcán megjelent az a mosolygás, ami akkor szokásos a nőknél, midőn biztatni akarnak valakit. Iván, mint egy neveletlen kanász, megragadta Fánni asszony kezét, és azt mondta:

- Imádom, nagyságos asszony!

E percben sajátságos zörgés volt hallható az ebédlőszoba különböző részeiben. A sok arckép közül néhány megingott helyén, a vörös gróf képe szinte a szoba közepéig ugrott, és ott megállott egy széklábhoz támaszkodva. De zörögtek a többi képek is, szúette bútorok nyikorogtak, és az ambitusról hűvös, kriptai szél csapott a szobába, amely megremegtette a gyertyák lángját...

Fánni asszony rosszkedvűen állott fel:

- Mit bomoltok? - kiáltott haragosan a képekre. - Vén bolondok! Hisz tudjátok, hogy csak a tiétek vagyok!

A szél elmúlt, a képek helyreigazodtak, és a vén karosszék megnyugodott a sarokban. Iván, a festő, visszatért az ambitusra, és magában azt gondolta:

Nem... Halálom után nem akarok nyugtalankodni!

*

Mint ezekből látnivaló, Fánni egyike volt azoknak a boszorkányoknak, akik midőn hatalmukba kerítették a férfiakat, többé szabadon nem bocsátották. Még haláluk után is uralkodott rajtuk.

(1909)

A muskétás

- Én - mesélte nekem egyszer valaki éjszakának idején - muskétás voltam a harmincéves háborúban, a Rajna mellett, és fehér strucctoll volt a fövegem mellett, a hátamon pedig kerek selyemköpenyeg, mert éppen abban az időben raboltuk ki Homburg városát.

Tehát a Rajna mellett jártunk akkor, és jöttünk, jöttünk, nagyon messziről jöttünk. A csizmámon még rajta volt Spanyolhon pora, a gondolatom még fekete szemű madridi szenyórákat ölelgetett, és a nótám, amit dúdolgattam, éjjeli gitárpengés és mór rabszolganők énekéből való volt, de igazában már javában hemperegtem a Rajna városok kocsmáiban, tagbaszakadt és tejképű német asszonyságok voltak a szeretőim, és a nótánk egy hosszadalmas üvöltés volt, amelyhez a taktust az ónból készült boroskancsóval vertük.

A pajtásaim mindennap ámbrával füstölték meg magukat, mert valami cudar betegséget hoztak el a félszigetről, de én már akkor is szerencsés fickó voltam, és a testem külsőleg nélkülözte azokat a sajátságos fekélyeket, amelyekről az igazi Wallenstein-muskétást Cadiztól Krakkóig meg lehetett ismerni. Szinte jelvények voltak azok a különös, forradásos sebhelyek az arcon. Akinek volt, az biztosan végigcsinálta a spanyol háborút. Mint mondám, nekem ép volt az orrom, mindkét szemem is megvolt (pedig éppen szem dolgában fogyatkoztak bajtársaim), és a szájam se volt ánizsszagú az örökös orvosságrágástól, hanem borszagú, valóban borszagú, amitől nem undorodtak, sem nem féltek a tejképű rajnai asszonyságok.

Az övemben valódi jó Fülöp-aranyak, a tarsolyomban mór ékszerek, és a testemen ing, valódi ing valenciai csipkéből, amit valami hercegnéről rántottam le - ibi-ubi. Ugyan kivel cseréltem volna Wallenstein muskétásai között? Útközben elhullott pajtásaimmal-e, akik rettentő kínjukban a földön fetrengve dobálták el maguktól a szerzett mór ékszereket, mintha az hozta volna betegségüket? Vagy cseréltem volna ámbraszagú barátaimmal, akik józan fejjel csak fekete álarccal arcukon közeledtek nőkhöz, de ritkán voltak józanok? A muskétásnak már csak az a sorsa, hogy elevenen hordozza magával a hullaházak szagát, én pedig szerencsés fickó létemre csak borszagú voltam, rajnai bortól szagos, amely szagtól a folyó menti asszonyságok nem undorodtak.

Ha kockáztam, nyertem; ha ittam, jókedvű voltam; ha verekedés volt, sohasem húztam a rövidebbet. Vajon a szerencse mely csillagzata alatt születtem én, egyszerű muskétás a brandenburgi herceg seregéből?

Elbizakodottságomban már pénteken is hússal éltem, és a gyónásban sem voltam mindig igaz, amikor szerencsém aztán elhagyott.

A Rajna mellett történt - mondom -, hogy melyik városban, már arra nem emlékezem, hisz azok a Rajna menti városok olyan egyformák, akár a szenyórák legyezői Madridban. Nemhiába álmodtam sárkánnyal, mely a torkomba harapott, és rossz ómen volt már a csuklyás barát is, akivel a városon kívül találkoztunk, amint csengettyűjét rázogatva riasztotta el magától az eleveneket és holtakat. A város polgárai meg csaknem becsapták orrunk előtt a kapukat, és néhány jó pajtásomnak lyukat ütöttek a fejébe, amíg nagy nehezen elhelyezkedhettünk a városban. A szíves fogadtatás viszonzásául felgyújtottuk a városbíró házát, és elcsendesítettük a lármásabb polgárokat. Mondom, itt történt, hogy szerencsém elhagyott.

Igen jó borok voltak ebben a városban, és naphosszant főzték a polgárnék konyháikon. Dupla aranyaink nem tévesztették el megszokott hatásukat, és kemény ökleink is megtették a magukét arra nézve, hogy nyugalom legyen a városban. Éppen tél elején voltunk, és már arra

gondoltunk, hogy a telet kényelmesen kihúzzuk ebben a városban, hogy tavasszal Flandriába rukkoljunk; egy öreg polgárnál, kinek fiatal felesége volt, olyan pompásan elhelyezkedtem, mintha hátralevő életemet házuknál akarnám eltölteni; a bajtársaim is szorgalmasan füstölgették kifelé magukból a spanyol ördögöt, amikor beütött a mennydörgős mennykő az egész nyugodalmas állapotba... Hiába, a szegény muskétásnak csak nem való a családi boldogság!

Ádvent előtt voltunk, és nagyokat ittunk, készülődvén az ádventi böjtre. Egy napon tán többet is ittam, mint amennyi szokásom volt, mert a kockákat sem tudtam úgy forgatni, mint rendesen, és boros fejjel ődöngtem a régi városka utcáin. A polgárok tiszteletteljesen kitértek előlem, és nem mertek haragudni még azért sem, hogy sapkájukat leütöttem fejükről; én meg magamban egy darabig azt számolgattam, hogy hány tallért is lehetne kiszorítani az Orsolya-apácáktól, ott, a város közepén levő nagy zárdából, ha az ember nagy komolyan fogná a dolgot, amikor aztán eszembe jutott, hogy gyerünk haza az én öreg polgár bácsimhoz, aki bizonyosan nem tudja, hogy mi történt velem: amikor csak nagyot kiált valaki a hátam mögött, és a hangban nyomban felismertem a Korvég hangját.

Ott dulakodott a lengyel muskétás három-négy polgárral a piacon, és a polgárok ugyancsak szorongatták hegyes csákányaikkal. Bőségesen vérzett a lengyel, amikor odaértem és szétcsaptam a polgárság között.

- Köszönöm, pajtás - szólott a lengyel -, de én már nem sok hasznát veszem segítségednek. Megszúrtak a szívemnél ezek a kutyák. De te felmehetsz ide a házba, és nem bánod meg, ha felmentél.

A lengyel ezután már nem sokat beszélt, én pedig bementem a házba, amely előtt a csetepaté történt. Benyitok sorban az ajtókon, egy darabig senkit sem találok. De a legutolsó szobában fekszik ám egy selyemmellényes polgár a földön, mozdulatlanul, az arcán mindjárt megismertem a lengyel kezének nyomát, a szúrást a két szeme között, mellette sivalkodik pedig egy asszonyféle.

Asszony?

Leány!

Sok szép nőt láttam, de ilyent még nem. Hamuszürke köntöse egy percre megriasztott, de aztán a bor és vér gőzében megrészegülten nyújtottam ki a kezem utána. Ő rám nézett és sziszegett, mint a kígyó a Pyrenneken, ha reátaposnak. De én csak közelebb, közelebb jöttem, és beszéltem hozzá, amint már ilyenkor beszélni szokás.

- Hagyj békét, katona - kiáltotta -, én szent leány vagyok. A fekete Mária áldása van rajtam. Meghal az a férfi, aki engem megcsókol.

De én csak nevettem. Szent leány! Szent leány! Az ördögbe, ez kell a szegény muskétásnak.

- Katona, én a halál vagyok. A fekete halál! - kiáltotta ő. - Én azok közül vagyok, akik az országúton felszedik az elhullott embereket. Az én szerzetem hordja a hamuszürke ruhát, és a hivatásuk emberi fülnek a legborzalmasabban hangzik: a pestis és a bélpoklosság gyógyításáért vagyunk e földön. Hagyj békében, katona. Meghalsz, ha megcsókolsz. Én megátkozlak.

A vér bugyogott a földön fekvő öreg férfiú arcából, és én megrészegültem. Átkozott rajnai bor! Futnom, menekülnöm kellett volna e leány közeléből, és én maradtam. És közelebb mentem hozzá. És megcsókoltam.

...Azóta nincsenek dupla aranyak az övemben, a boritaltól szomorú leszek, és az arcomon fekete álarcot hordok, mert a csók nyomán, hajh, eltorzult az. Cadiztól Krakkóig hordjuk a muskétások jelvényét, a torz arculatot. Az átok megfogant. És várom az időt, hogy elhullva az országúton, találkozhassam szerelmesemmel.

(1909)

Pénzverők

Miután a városház tornyában az óra elkongatta az éjfélt, a tiszteletre méltó, öreg zarándok útjára engedte a fejetlen lovagot és a fehér ruhás asszonyt, ő maga pedig szokásos mesterségét űzte, jófajta Zsigmond-aranyakat és lengyel krakovinákat sajtolt a pincében. Az egykori bor-sajtóból sűrűn potyogtak a hamis Zsigmondok, és a jámbor férfiú megelégedetten dörmögött szakállába.

Még messzire volt a kakaskukorikolás ideje, midőn a kísérteteknek haza kellett érkezni, és íme máris nehéz, döngő lépések hallatszanak a pincegádor felől.

- Mi az ördög! - riadt fel a zarándok, és a csuhája szárnyával elfojtotta a mécses lángját.

- Én vagyok, cimbora - szólalt meg a sötétben a fejetlen lovag. - Valami kis baj van a ház körül. Segítségedre van szükségünk.

- Mindig mondtam, hogy ostobák vagytok... Mi történt? - morgott a zarándok.

- Valami elkeseredett lovag már negyedórája üldözi Johannát.

- A fehér kísértetet?

- Természetesen. Más kísértetek nincsenek a városban kívülünk. Johanna most a régi barát-kolostor romjai közé rejtőzött, a lovag oda is utána nyomult.

A jámbor zarándok olyant káromkodott, hogy becsületére vált volna egy kivénült zsoldos katonának is.

- Micsoda ördögfajzat lehet az, aki manapság a kísértettől sem fél? Meg aztán hol járt neked a szemed, Simon? Miért tanultál Mantuában háromféle tördöfést is, amellyel hátulról és zajtalanul el lehet némítani bárkit? Az ember már nyugodtan sem végezheti kötelességét, nem tudtok a nyugalmamra vigyázni. Új kísértetek után kell néznem...

Amíg a jámbor szerzetes így dörmögött, a földről szorgalmasan takarítgatta félre a lehullott Zsigmondokat.

- Ugyan, szentatyám - szólalt meg a fejetlen lovag, és hangja remegett -, attól félek, hogy most az egyszer igazi kísértettel akadtunk össze.

A jámbor zarándok meghökkenve hallgatott egy percig. Aztán haragosan felkiáltott:

- Az ellen is kell tudnod az orvoslást igazhitű keresztény létedre... Különben gyerünk utána. Ne feledj el egy keresztet magaddal hozni a kamarából.

A jámbor zarándok még egy háromélű tőrt dugott a csuhája alá, aztán elhagyták a régi épületet, ahol hónapok óta zavartalanul űzték mesterségüket.

Az égboltozat felleges volt, és a szél ezer hangon beszélt a zegzugos középkori városkában. A hold csak pillanatokra bukkant ki a magasban, mintha szilaj paripák száguldnának egy halott emberrel az éjszakában. A lovag elöl ballagott, és szokás szerint jobbjában vitte a világító csontkoponyát.

- Dobd el azt a szamárságot - dörmögött rá a zarándok. - Inkább a keresztet vedd a kezedbe.

A házak fala mellé lapulva suhantak tova, és a zarándok figyelmesen tekingetett jobbra-balra. A polgárok mélyen aludtak házaikban, és sehol teremtett lélek nem mutatkozott. De mégis. Egy mély kapu alatt éppen abban a percben ébredt fel a városka éjjeliőre, amikor az éjszakai

kóborlók a kapu előtt elhaladtak. Az alabárdos ember rémülten kiáltott Jézus-Máriát, és futásnak eredt. De nem messzire juthatott. A zarándok egy-két ugrással utolérte, és a jobb kezével a nyakához sújtott. Az őr hangtalanul zuhant arccal előre a földre.

- Mester vagy - örvendezett a lovag, amikor tovább siettek a sötét utcán.

- Nem szeretem az éjjeliőröket - dörmögött a zarándok, és vállat vont.

A régi kolostor romjai egy nagy térségen sötétlettek. A vörösbarátok, akik valaha itt lakoztak, csínytevésben találódtak, és a pápa parancsára felégették a kolostort. Elátkozott hely volt ez. Polgárember még nappal sem ment el itt keresztvetés nélkül. Hát még éjszaka!... De ilyesmiről jobb nem beszélni.

A zarándok óvatosan haladt előre a romba dőlt falak között. A szél sikoltozva futott el a kolostor felett, és bagoly huhogott, mint az már ilyen helyen szokás. A lovag csaknem bele-zuhant a barátok nyitott kriptájába, ahol egyszer vállalkozó szellemű ismeretlenek némi kutatást tartottak a koporsók között. Fáradozásuk aligha járt sikerrel, mert még csak azt sem tartották érdemesnek, hogy látogatásuk nyomait elrejtsék. Nyitott, szétvert koporsók hevertek szerteszét, és koponyák gurultak el lábaik alatt. A jámbor zarándok magában fontolgatta a hely előnyeit, és csakhamar arra a megállapodásra jutott, hogy e hely sokkal kedvezőbb fekvésű, mint mostani szállása.

- Ide fogunk költözni, Simon - dörmögte -, itt zavartalanul dolgozhatunk.

- És a kísértet? - kérdé fogvacogva a fejetlen lovag.

- Igaz, a kísértet - mormogta fázósan a zarándok.

- Mintha látnám Johannát - súgja a fejetlen lovag. - Az a fehérség ott...

A hold egy másodpercre megállani látszott száguldásában, és a romba dőlt kolostortemplom karzatán megjelent a fehér ruhás asszony alakja. Arca kísértetiesen világított, és fehér köntöse a levegőben látszott lebegni. Egy sötét férfialak ballagott a nyomában, akinek tollbokrétás fövege volt és kerek köpönyege. Az oldalán kard volt, és fehér fodros karjait esengve nyújtogatta a libegő asszonyi alak után...

A zarándoknak mintha földbe gyökeredzett volna a lába.

- Imádkozzál, Simon - susogta -, itt valóban kísértettel van dolgunk.

A fehér ruhás nőalak tovasuhant a karzat árkádjai alatt, mint valami látomány, a tollbokrétás lovag mindenütt nyomában. Egy fordulónál még látszott, hogy a fehér asszony arcát hátra-fordítja, de az arcot hirtelen elfödte a lovag széles karimájú kalapja... Mintha megcsókolta volna a kísértet a fehér asszonyt.

Aztán eltűntek mindketten a karzat oszlopai alatt, és a szél süvöltve csapott el a falak felett.

A zarándok egész testében remegve kapaszkodott Simon vállába.

Percek múltak el, avagy negyedórák? A két férfi megdöbbenve, mozdulatlanul állott helyén, és a szívük szinte hallhatóan dobogott.

E percben lépések csikorogtak a hátuk mögött, és a tollbokrétás kísértet csaknem egy ölnyire sietett el mellettük. Hosszú lépéseit sarkantyúpengés kísérte, és a kardja megcsörrent a kő-kockákon.

- Emeld fel a keresztet - kiáltotta társának a hamispénzverő szíve szakadtából.

A kereszt felemelkedett, és a kísértet futva menekült el a romokból.

A fehér ruhás asszony e percben kilépett a karzat árnyékából.

- Johanna, te élsz? - kiáltott fel örvendve a zarándok.

- Élek - felelte a fehér asszony kedvetlen hangon -, de miattatok akár magával is hurcolhatott volna a kísértet.

Olyanformán mondta ezt, mint aki egy kicsit sajnálta is, hogy nem hurcolta el a kísértet.

(1909)

Álom

Egy barátom, akivel sokszor együtt vagyok, és éjjelente hosszasan elbeszélgetünk, ezt mesélte nekem a minap:

- Én mindig az ácsot játszottam nagyhétben, midőn még a középkorban éltem egy kis felvidéki német városkában, ahol muzsikáló kút állott a piac közepén. Én voltam a bibliai ács a passiójátékban, és szép hosszú, barna hajam volt, szomorú szemem és bő, fehér ruhám. Szerepem mindössze annyi volt, hogy én róttam össze a keresztfát, amelyre Jézust megfeszítettük. Énekelni nem kellett, őrt állani sem kellett, s ezért mindig elég időm maradt ahhoz, hogy az asszonyokkal foglalkozzam - a bibliai asszonyokkal.

Máriát abban az időben egy Mária nevű, vörös hajú, fehér arcú és kövérkés polgárnő játszotta. Ah, most már a nevére is emlékszem: Schuszter Mária volt a valóságos neve, és a mai világban bizonyára híres drámai művésznő lesz vala belőle. De akkor még - a muzsikáló kút és az esténkint becsukott városkapuk idejében - az esztendő nagy részét csipkeveréssel töltötte egy hegyes tetejű, vasrostélyos ablakú, ódon házikóban, amely nem messzire volt a „Három Henrikekhez" címzett kocsmától, ahol viszont én szoktam üldögélni délutánonkint a szivárványszínű ablak mellett, egy önkorsó társaságában.

A falon egy muskétás katona zálogba vetett bivalybőr mellénye függött, és a kocsmárost Fritznek hívták - az ablak mellett, a széles asztal mellett, amelynek deszkájába az utazók befaragták kedvesük nevét, mindig-mindig a vörös hajú, fehér arcú Schuszter Márián gondolkoztam, akit persze csak vasárnap láthattam, midőn a templomba lépkedett. A templomban az én helyem az orgona fújtatója mellett volt kijelölve, mert amolyan diákos ember voltam, aki, ha józan állapotában volt, szép betűkből írta meg a leveleket, amely levelek megírására megbízást kapott a városbeli polgároktól.

A fújtató mellett, a fújtatót nyomogatva kevés időm volt arra, hogy Máriámat kellően megfigyelhessem a templomban. Különben sem láthattam egyebet térdeplő alakjából, mint fehér főkötőjét és fekete ruháját. De ez is elég volt nekem néha... Elég volt ahhoz, hogy estefelé a „Három Henrikek"-nél összeverekedjek a vándorló katonákkal, akik néha jól helybenhagytak.

De a börtön szalmáján is, fájó sebeimmel, boldogan gondoltam arra, hogy Máriáért szenvedek, míg ő, ha hallott is a korhely diák garázdálkodásáról, bizonyára nem tudta, hogy azért mentem rá a vándorkatonákra, mert kimondhatatlanul szerettem... szerettem.

Az orgona fújtatója mellett vagy a levelek írásánál - a „Három Henrikek"-nél vagy a városi börtönben mindig csak őt szerettem. Vörös haját, fehér arcát, szürke, rejtelmes szemét és gömbölyű vállát. Azelőtt, amíg a barátkolostorban inaskodtam, és az öreg apácákat táncoltattam a kolostori mulatságokon, sohasem tudtam, hogy mi az a szerelem. Egy öreg apáca megérte ugyan egyszer, hogy hajdanában ő szerelmes volt egy Wallenstein-bojnyikba, és az mindjárt megverte, amikor holdtalan, sötét éjszakán a város falai alatt találkoztak.

De mindez olyan régen volt, hogy az öreg apáca sem tudott teljes bizonyossággal visszaemlékezni a részletekre - honnan tudhattam volna tehát addig, hogy mi a szerelem?

De mikor Máriát a nagyheti passiójátékban először megláttam hosszú, fehér köntösében, kibontott hajával és szürke szemével, mindjárt tudtam, hogy az öreg apáca valószínűleg igazat mondott.

Tudniillik legelőször én is megverni szerettem volna Máriát, és aztán megölelni, megölelni... Még most, vagy négyszáz esztendő után is ugrál a vérem a szívem tájékán.

Egy este aztán, mikor nagyon sokat ittam a „Három Henrikek”-nél, és egy kicsinyt kótyagosan bandukoltam az elsötétedett utcákon, hogy összeverekedjek a legelső drabanttal, akit ki tudok húzni valamelyik kapu alól, különös dolog történt.

A drabantok szokás szerint elbújtak előlem, a Szent Angelika tornyában kilencet vert az óra, és csak itt-ott látszott világosság a jól bezárt polgárházakban (Budeusz úr haldoklott éppen, az ötvös az aranymarháiban gyönyörködött, és Jurkóéknál kisbabát vártak - itt volt világosság).

Talán huszadszor kerültem már el a Schuszter ház előtt, amelynek egyik emeleti ablaka mögött aludt az én drága kedvesem, és a lépéseim visszhangoztak a csöndes városban. Az erdő zúgott a városon kívül a holdtalan éjszakában, és én szokásom szerint az öklömmel a szívemet ütögettem. És suttogva, majd hangosabban ismételgettem az én drága édesem nevét:

- Mária... Mária... Mária...

De az is lehetséges, mert hiszen sok bort ittam ezen az estén, hogy úgy üvöltöttem, mint télen a farkasok a Szent János-kapun kívül.

S egyszer csak megnyílott az ablak a Schuszter házon, és a sötét éjben a nevemet hallottam mondani.

Megállottam és hallgatóztam. A két kezemet a szívemre szorítottam, hogy elhallgattassam annak dobogását.

- Joánnesz! - szólt a hangja, és a sötét éj megremegni látszott a gyönyörűségtől, hogy a hang belerepült.

- Itt vagyok - mondtam, minden erőmet összeszedve.

- Fel tudnál-e jönni hozzám, hogy senki, senki meg ne lásson? - kérdezte az én drága mindenségem, és én szinte megtántorodtam a boldogságtól.

De az ablak magasan feküdt, egy macska sem mászhatott volna fel odáig, és ezért csüggedten feleltem:

- Nem érhetlek el, én drágaságom.

- Tudsz-e kötélen mászni? - kérdezte rövid idő múlva.

- Tudok - feleltem. - A toronyba is kötélen másztam, mikor még a kolostorban laktam.

- Vigyázz! - hangzott a Mária szava, és a sötétben egy kötél vége csapódott felém. Én már el is kaptam, és mászni kezdtem felfelé, mint egy macska.

- Vigyázz! Vigyázz! - hangzott felettem az édesem szava, és már csaknem elértem az ablakot. Már éreztem arcomon a leheletét, már felém sugárzott fehér vállának melege, már átvilágította az éjjel sötétjét szürke, rejtelmes szeme - amikor a városi drabantok minden oldalról összesereglettek és lerángattak a kötélről.

Talán ekkor, utoljára verekedtem a legszebben életemben. Hullottak a hajdúk, mint a legyek, de végül mégis lefogtak.

Akkor sírva fakadtam... Először sírtam.

Néhány nap múlva Máriának fejét vették a piacon - én pedig itt maradtam, hogy mindig-mindig reá gondoljak az idő végtelenségéig.

(1909)

A podolini takácsné

Pázsmáti János, egy alföldi földbirtokos valahol a kunok között, azt vette a fejébe, hogy az ő fiacskájának németül kell beszélni. Ő maga is büszke volt a német tudományára, amelyet azonban már jóformán elfelejtett, de ahhoz elegendő volt, hogy a színmagyar vidéken bizonyos tekintélynek örvendezzen.

- Pázsmáti - mondogatták az atyafiak (különösen idegenek előtt) - nagyon jeles ember. Nyelveket is tud.

Pázsmáti a városka kaszinójában mindig végiglapozta a német újságot, és kemény magyar létére nem szégyellte magasztalni a német kultúrát.

Pázsmáti ebben az időben körülbelül negyvenesztendős volt, korán özvegységre jutott, és talán ezért vagy másért, megmaradott fiatalos, karcsú, ruganyos embernek, aki gondosan kiválogatta hetyke kis bajuszából a fehéredő szálakat. Bronzszínű arcából egy tizenhat éves leány naiv jókedvével csillogott elő kék szeme, és miután sem az italt, sem a kártyát, sem az asszonyt nem kedvelte valami túlságosan, a környéken nemcsak azok az örökké ábrándozgató özvegyasszonyságok gondolkoztak róla, hanem a fiatal lányok is, akiknek pedig hivatalosan nem szabad álmodni özvegyemberrel. Sem az özvegyasszonyságok, sem a hajadonok álmai nem valósultak meg. Pázsmáti megmaradt szabad, jókedvű és gondtalan özvegynek, aki csak egyet szeretett a világon, a fiacskáját. A gyönge, beteges, szőke gyermek apró korában mindenáron el akart menni az édesanyja után a másvilágra, Pázsmátinak kemény munkájába került visszatartani a szomorú emberkét. Szinte éjjel-nappal a fiával foglalkozott, és a fiúcska hálás is volt ezért: észrevétlenül gyarapodott vagyonban és tekintélyben apja, amíg a szokásos léha mulatozásokat elkerülte. Egyszóval Pázsmáti János, az alföldi földbirtokos negyvenéves korában az a férfiú volt, akire még a legelvetemültebb korhely sem mondhatott rosszat. A tisztesség, a tekintély és a jólét együtt lépkedett vele a kisváros rosszul kövezett utcáin. Az asszonyokra nem meresztette a szemét, mint ezen a tájon szokás, a hajadonokkal úgy bánt, mint egy öreg bácsi a gyermekekkel. Lehetetlenség volt valami hibát, ártalmas gyöngeséget vagy bűnös hajlandóságot fölfedezni e férfiúban, aki minden cselekedetével kiérdemelte a „rendes ember” nevét. Szinte kívánta már a vidéki közvélemény, hogy Pázsmáti valami hibába essen, hogy legyen mit megbocsátani neki. Nemegyszer akartak a kezére játszani asszonyokat, hogy egy csinos skandalum árán Pázsmáti is olyan emberré váljon, mint a többiek. De Pázsmáti óvatosan kitért a csábító szemű Potifárnék elől.

Az unatkozó kíváncsiak nemegyszer irkáltak neki leveleket szép asszonyok, szép leányok nevében, akik meghalnak érte - amint tán igaz is lehetett -, Pázsmáti azonban csak mosolygott kis fekete bajusza alatt. A közvélemény kinyomozta, hogy Pázsmáti gyakran időzött a birtokához útba eső Leveles-csárdában, az országút „szép Réziké”-jénél... No de hát ez sem ártott többet a szenteltvíznél. A szép Rézikéhez mindenki betért egy ital borra.

Így nőtt-növekedett a rendes ember híre, aki a legnagyobb közömbösséggel hallotta a suttogásokat a mindenki által megkívánt szép asszonyokról: hogy nékik ő tetszik, valamint a gazdag és körüludvarolt asszonyokról, leányokról, akik férjhez mentek volna hozzá. Még Pestről is „ajánlottak” neki egy nagyon gazdag özvegyet... És ekkor történt az, hogy Pázsmáti elhatározta, hogy német szóra viszi fiát, ne legyen kisebb ember az apjánál.

Pázsmáti néhány iskoláját a Szepességben, Podolin nevű városkában végezte, és mindig kellemesen emlékezett vissza a városkát kerítő nagy hegyekre, az ódon templomokra és a középkorias városvédő falakra. Elhatározta, hogy Podolinba viszi a fiát német szóra, ahol már a legkisebb gyermekek is németül beszélnek - mint otthon, Kunországban mesélgette.

- Nincs szebb folyó a Poprádnál - mondta a fiacskájának, amikor a visszaemlékezéseken ellágyult -, ezüstvizében a piros pénzű pisztrángok szinte repülni látszanak. De azért meg lehet őket fogni.

A vasúton azon gondolkozott, hogy vajon él-e még az öreg Budeusz, aki emberemlékezet óta foglalkozik azzal, hogy a német szóra jövő magyar gyerekeket elhelyezi Podolinban. Ismeri némelyiknek még a nagyapját is. Tán azt is ő kvártélyozta el valamikor a Szepességben. Mert az öreg tanító nemcsak Podolinba, de akár Bélára, Kézsmárkra vagy Lublóra is vállalta a gyerekeket. Csak azt kellett megírni Budeusz bácsinak, hogy mikor érkezik a gyerek. Ő már várta a felkai vasúti állomáson. Néha tíz-tizenöt fiút is hozott számára a vonat.

Az öreg valami rejtélyes tudománynál fogva nyomban fölismerte a sohasem látott gyereket, és vitte magával a felkai tanítóhoz, Klebák Jánoshoz. Ott tanyáztak addig az alföldi fiúk, amíg valamennyien összegyűltek, amikor Budeusz bácsi hosszú tótszekerekre pakolva a fiúkat, elindult velük a kanyargó, hófehér országúton, amelyre sötét árnyékát veti a lomnici csúcs.

Hej, micsoda mulatságos utazás volt az! Az ország különböző tájékairól összegyűlt fiúk majd fölvetették lármájukkal az országutat. Az öreg Budeusz is tréfakedvelő ember volt. Azok közé a régi tanítók közé tartozott, akik nem arra helyezték a fősúlyt, hogy a gyerek féljen a tanulástól, féljen tanítójától, hanem hogy mindig jókedvű és egészséges legyen a növendék. Sárga, százesztendős kabátját, ernyős sapkáját és öreg esernyőjét az első nap megszerették a fiúk. Hát még amikor nevetni kezdett a szeme az okuláré alatt, és szürke szakállát tréfásan mozgatta! A közbeeső falvakon, városokon áthaladva a hosszú szekerekkel, Budeusz tanító jókedvűen kiáltotta:

- Kinek kell magyar gyerek, vegyetek magyar gyereket!

A szepességieket nem nagyon kellett biztatni. Bélán, Merényben, Podolinban várták már a helybeli asszonyságok a Budeusz uram szekereit a községháza előtt összegyülekezve, és kiválogatták a nekik való fiút. Nem közönséges bekvártélyozás volt ez abban az időben. A szepességi asszonyok úgy szerették a hozzájuk került magyar gyereket, mintha valósággal édesanyák lettek volna. Vigyáztak rájuk, nevelték őket, és keservesen megsiratták, amikor elmentek tőlük.

Pompás vásári lárma kerekedett, amikor Budeusz uram ősz elején beállított a szekereivel. Az asszonyok - mert hisz férfi ilyesmihez nem ért - körülvették a szekereket, és végigmustrálták a fiúkat. Leghamarább adott túl Budeusz uram az apró, nyápic gyerekeken. A derék asszonyságok a tudományukat akarták bemutatni az ilyenféle gyereken.

- Nem ismer rá az édesanyja, úgy meghizlaljuk - kiáltották, és ölben vitték haza a kapálódzó kis magyar fickókat.

Öröm érte azt a szepességi házat, ahová magyar gyerek került, és a Budeusz uram szekerei gurultak tovább, végig a Szepességen, amíg túladott minden rábízott gyereken. Az utolsónak maradottért folyt a legnagyobb harc. Azt szinte ingyen is vállalták volna az asszonyságok. De azt rendesen Budeusz uram tartotta meg magának.

- Hadd legyen nekem is egy kis hasznom a dologból - mondta ravaszkásan az öreg tanító. Pedig nem cselekedett soha semmit se haszonért.

...Vajon megvan-e még a gyereklicitáció? - gondolta magában Pázsmáti János, amint fiacskájával leszállott a vonatról a poprádi állomáson.

Hát az első ember, akit az állomás előtt megpillantott, senki más nem volt, mint az öreg Budeusz. Nini, még a sárga kabátja is a régi. Az esernyője - biz' isten a régi esernyője a kezében és a fején az ernyős sapka. Csak mintha a szakálla lett volna fehérebb. Ott állott az öreg, és gusztálta a vonattal érkezőket. Már el is fogott egy buksi kisfiút, akit kézen fogva vezetgetett.

Pázsmáti a fiacskájával nagy örömmel sietett az öreg tanító felé, és vígan rákiáltott:

- Budeusz bácsi, emlékszik még rám?

Az öreg tanító nyugodtan végigmustrálta az előtte álló megtermett úriembert, aztán a kisfiúra esett a tekintete, majd hanyagul vállat vont.

- Honnan a macskából emlékeznék?

(Nem szerette azokat az apákat, akik maguk kísérik el a gyereküket a Szepességbe. Ártalmas dolog az ilyen. Jó, hogy még nem vált egészen szokássá.)

- Pedig egyszer így várt engem is az állomáson. Elvitt Podolinba, és Wittkóékhoz adott kosztba - mormogta meghatottan Pázsmáti. - Vagy huszonöt esztendeje...

Budeusz bácsi föltolta a szemüvegét, és figyelmesen nézett az előtte álló arcába.

- Most már egy kicsit emlékszem... Habár azóta sok pisztráng leúszott a Poprádon, és a fuvarosokéval együtt hanyatlóban van már az én üzletem is. Nincs szükség többé reánk, amióta a vasutat kiépítették a Szepességben. Csak a régi, nagyon régi kuncsaftjaim maradnak meg. A Budeusz nevet többé senki sem ismeri az országban. A vasút tönkretette. De azért emlékszem. Igen, a Wittkóékhoz mindig a jobb családból való fiúk kerültek. Egy Wittkó kapitány volt Lublón. Finom család, jó család volt. Hopp, ott jön az én kis nagykőrösi fiam...

Az esernyőjével hevesen integetni kezdett egy bámészkodó öklömnyi fiúcskának, aki könnybe lábadt szemmel álldogált, majd félénken, fokozódó bizalommal kezdett nézegetni az esernyőjével hadonászó öreg bácsi felé.

- Ezzel a vonattal rendben volnánk - folytatta Budeusz bácsi, a kisfiú felé integetve. - Egy jó tanácsot azonban adhatok. Ha Podolinba viszi a fiát az úr, keresse Szlabóczki takácsot. Annak a felesége a Wittkó Irma.

Mire befejezte szavait Budeusz bácsi, már el is kapta az esernyős kezével a nagykőrösi fiúcska kezét, és vitte a fiúkat nagy diadallal hazafelé a pályaudvarról. Pázsmáti János egy darabig utánanézett, aztán önkéntelenül, hangosan mondta:

- A Wittkó Irma...

A fiacskája kérdőleg emelte föl a fejét, és ő megzavarodva nevetett.

- Egy régi ismerősöm - mondta, mintegy igazolásul a fiúcska előtt. Később mélyen elgondolkozva szállott fel a podolini vonatra.

- Wittkó Irma - ismételgette magában a régen hallott nevet, és a szivarja füstjébe hosszadalmasan nézett, mintha most látná először. A ködből, szivarfüstből, régi álmokból egy fekete szemű, fekete hajú leányka alakja bontakozott ki előtte, aki rövid szoknyában szaladgált a Poprád partján, és - milyen bohó a képzelet! - nagyon szerette Pázsmáti Jancsit, a kosztos diákot. Egyszer - talán éppen pünkösd volt - megcsókolta a kertben, és leányos nagylelkűséggel ígérte, hogy örökké fogja szeretni... Vagy talán nem is így volt az egész? Csak egy kis diák

álmodta ezt, aki akkoriban lépett abba a korba, amidőn minden kis diáknak muszáj szerelmesnek lennie? Lehet, hogy csak a képzelet - ez a hazug mesemondó - hiteti el vele most annyi esztendők után, hogy a leányka észrevette lángolását, vonzalmát, első szerelmét! Boldog, boldogságos ifjúkor, amikor szeretni is még úgy szeretünk, ahogyan nekünk jólesik. A képzelet segítségére siet a valóságnak, és rózsaszínűvé teszi azt, amit éppen akar... De a csillogó, harmatos, nagy szemek ím most itt utaznak vele együtt a vasúti kupéban, és amint a mind ismerősebbé váló tájra kitekint, látja az egykori mezőket és földeket, ahol a házikisasszony a cselédség élén szorgalmasan dolgozgatott. Amott egy csűr - szakasztott a Wittkóéké -, ahonnan Irma estefelé, a csűr nagy kulcsait kezében himbálva, az arató leányok élén hazafelé jött, és mezei virág volt a mellére tűzve. Igen, igen, most már világosan emlékszik, hogy jóformán mindig csak az ablakból látta a barna házikisasszonyt, aki talán észre sem vette a tanulgató kis diákot, és azt a csókot, azt a bizonyos csókot a leányhoz hasonlító fivér kapta egyszer, a Pázsmáti iskolatársa... Maradj, maradj még, bűbájos szép emlékezés! Az első próbabál, ahol Irmával táncolni sem mertél, az első tavaszi kirándulás a vadvirágos hegyekbe, amikor szólani sem mertél Irmához, és a fejlődő leányka gyakori látásai, amidőn megzavarodva sütötted le a szemed, és úgy tettél, mintha valamit a földön keresgélnél, maradj itt a himbálózó vasúti kupéban, édes, félszeg, gyámoltalan első szerelem... Pázsmáti kihajolt a kocsiablakon, és homlokát fürösztgette a nyár végi alkonyat langyos levegőjében.

A nap még a hegyek fölött állott, amikor Podolinba érkeztek.

A vasúti állomáson kívül mintha semmi sem változott volna a régi városkában. Nini, ott a piaristák kettős tornya, és a patika előtt a fiatal tanárok beszélgetnek. A Poprádot is látni, amint a híd alatt sebesen szalad, és az ódon házak bolthajtásos kapuján ugyanazok a kendős öreg asszonyságok lépegetnek ki, mint abban az időben. Itt-ott támadt ugyan néhány új épület, de Pázsmáti szinte haragosan néz a jövevényekre. Sajnálja a régi házakat, amelyeknek helyét a modernek elfoglalták. Már ott is vannak a takácsműhely előtt, amelynek faláról ódon gót betűk hirdetik, hogy itt Szlabóczki takács lakik. Hallják a szövőgépek egyhangú kattogását, és Pázsmáti János úgy érzi, hogy dobog a szíve, amikor a csengős üvegajtó kilincsét megnyomja.

- Jó helyen járok? - kérdé zavartan. - Szlabóczki takácsot keresem, aki gyerekeket elfogad kosztba.

Egy kék köténves, kopasz ember - vastag okulárével és sárga bajusszal - jön elő a műhely hátteréből. Szepességi kedélyeskedéssel rázza meg a Pázsmáti kezét.

- Itt jó helyen lesz a kisfiú - mondja többek között. - Szeretjük a gyerekeket, mert nekünk nincs.

(Tudja Isten, miért esett ez jól Pázsmátinak.)

- De a feleségem nélkül én semmit sem tehetek - folytatta a takács. - Ez az asszony dolga. De nyomban itthon lesz. A földeken van. Mi most aratunk. Tessék addig helyet foglalni.

Pázsmáti köszönte az ülőhelyet, és azt mondta, hogy majd az utcán várnak, a kőpadon.

- Persze, persze - nevetett Szlabóczki -, ezek a kutya gépek nagyon lármáznak. De hát mit csináljon a szegény takács? Ő vagy megsántul, vagy megvakul a mesterségében. Mert a gépek úgy lármáznak. Gyerünk az utcára.

Leültek a régi kőpadocskára, és Pázsmátinak az jutott eszébe, hogy ilyen volt a Wittkóék háza előtt is. Talán éppen ugyanaz a kőpad, idehozták a hozományba... Szerette volna megkérdezni a kedélyes takácsot, hogy valóban az a bizonyos Wittkó Irma-e a felesége - de valahogyan restellte a dolgot. Ültek tehát csendesen, és nézték az alkonyatot, amely ráborult a hegyes háztetőkre, a sétatér fáira és a távoli öreg kolostorra, ahová a Pázsmáti kisfia fog járni.

Egy messzire nyúló utca távolságából hosszú tótszekér görögött feléjük, amely szoknyás néppel volt megterhelve.

- Jönnek is már - kiáltott föl a takács -, mintha csak megérezte volna az asszony...

(Ez utóbbi megjegyzés jólesett Pázsmátinak. Miért? Nem tudta.)

A hosszú szekér a tót leányokkal, asszonyokkal a ház elé igazodott, és Pázsmáti lesütötte a szemét. A bakról egy derék menyecske sietve szállott le - rövid csizmácskái látszottak leszállás közben. A takács a fiúcska fejét simogatta, és nagy szeretettel kiáltotta:

- Gyereket kaptunk, Irma, hallod-e, magyar gyereket!

Az asszony leeresztette szoknyáját - bizony csak kartonból volt az -, a fejkendőjét hátrább igazította, és barna haját kisimította fehér homlokából. Érdeklődve nézte a gyereket, az idegen urat, aki szótlanul hajtotta le a fejét.

- Elvállaljuk, hogyne vállalnánk el - kiáltott föl csengő hangon.

Pázsmáti felemelte a fejét, és az asszonyra nézett. Igen, ő az, Irma. Így gondolta, így képzelte, egy kicsit megviselve az időtől, egy kicsit meghervadva az évektől, de mégiscsak ő az. Nini, a mosolya a régi. A szeme szomorkás, de a szája és az arca nevet. Ez Wittkó Irma. Mintha őszi napsugár nevetne még virágos mezők felett. Egy-két kis ránc támadt az arcán. De azok is nevetnek. A füle mellett pedig éppen olyan fekete huncutka göndörödik, mint hajdan.

- Az úré a fiúcska? - kérdezte másodszor is a takácsné, és megsimogatta a kisgyermek fejét, akit a jókedvű takács már csaknem egész karjaiba zárt.

- Igen, az enyém. Az öreg Budeusz szólt magukról Poprádfelkán.

- Az Isten áldja meg őt - mormogta Szlabóczki. - Álmomban sem kívántam különb fiút. Mindenemet odaadnám, ha az enyém lenne.

Pázsmátinak valami bolondság jutott az eszébe. Vajon elcserélné-e a fiúért az asszonyt Szlabóczki uram? Az asszony a fiúcskát nézte, és halk, szinte elrejtett hangon mormogta:

- Valakihez nagyon hasonlít...

- Kicsoda? - kérdezte hevesen Pázsmáti.

Az asszony félig elfordította a fejét a férfi tekintete elől, és a földre nézett.

- Ez a fiúcska - mormogta.

Pázsmáti nem felelt. Valami hidegséget érzett a szívében, valami ostoba, bolondos hidegséget. Hisz a fia nem őhozzá hasonlított, hanem az anyjához.

Az asszony megfordult.

- A vacsora után nézek. Megtisztel minket?

- Köszönöm, eljövök. Addig fordulok egyet a városban. Jer, Géza.

- Kutya a macskával - kiáltott föl Szlabóczki uram. - Az volna csak a szép dolog, ha most elvinné tőlünk a fiúcskát. Hiszen ő már a miénk, az enyém. Ugye, itt maradsz Szlabóczki bácsinál? Mutatok neked valami gyönyörűt. A takácsmasinákat.

- Hát maradjon a gyerek - szólt Pázsmáti, akinek nem esett rosszul, hogy a fiút ennyire megszerette a takácsmester.

Elindult a girbegörbe kövezeten a csöndességbe borult városban. Ment, ment, és nem gondolt semmire, mint az asszonyra. Hol mosolygott magában, hol pedig elszomorodott.

- Milyen balga vagyok! - sóhajtott föl. - Talán nem is vagyok egészen józan. - A vöröslő napsugár aranyos port szórt le a csipkés ereszű háztetőkről, és a torony úgy állott a piac közepén, mint egy piros kabátos generális. A bolthajtásos kapuk alatt, erkélyes ablakok között lila színű árnyak bolyongtak, és a Poprád úgy villant elő egy utcafordulónál, mint egy ezüstöt termő szántóföldszalag. Egyszerre csak ott járt a Poprád partján, és a fűben egy magas sarkú félcipőcske nyomait vélte látni, amely félcipőcske a próbabálon Wittkó Irma lábán volt.

A harangszóra tért magához. A harangok itt még mindig úgy szóltak, mint hajdanában. Hosszú lépésekkel ment a takács háza felé, és jókedvűen nyitott be a csengős kapun. Egy kis cseléd az ebédlőbe vezette, ahol fölakasztott régi szentképek és szenteltvíztartó társaságában a fiát találta, amint Szlabóczki uram ölében üldögélt.

- Te már el is felejtettél engem? - kérdezte tréfásan a fiúcskát.

A gyerek lesütötte a szemét.

- Miska bácsi nagyon szeret engem - felelt az orra alatt, amire a takács nagyon nevetett.

A vacsora az asztalra került, és egyszerre ott ült vele szemben az asszony, fehér házi ruhában, amelyből egészséges, telt karjai kigömbölyödtek. Az arca piros volt, és a szeme ingerkedve kereste a Pázsmáti szemét. Mintha csak azt mondta volna, hogy lát és tud mindent.

- Előbb itt járt az öreg Budeusz - mondta a vacsora végén.

A férfi megzavarodva kapta el a tekintetét. Aztán nevetni kezdett:

- Olyan gyorsan jár mostanában az öreg?

- A vasutat használja ő is, mert az olcsóbb.

A takács valami nagyszerű tréfát mesélt a kisfiúnak, mert az teli tüdőből kacagott. Pázsmáti szinte szemrehányólag nézett a fiára. Hogy lehet ilyenkor nevetni! De a fiúcska csak tovább kacagott, és nevetve kérdezte:

- Hogy is volt aztán, Miska bácsi!

*

Az asszony ártatlan, kisvárosias kacérsággal, félig ingerkedve nézett Pázsmátira. Mintha csak azt mondta volna a szemével, hogy hiába volt minden titkolózás, minden kiderült.

- Az öreg Budeusz - mormogta szórakozottan Pázsmáti, és igyekezett elfogulatlannak és közömbösnek látszani. Amin az asszony csendesen mosolygott.

A takács fölkapta a kisfiút, és az utcára vitte, ahol zavartalanul nevetgélhettek kettesben. Az asszony előrehajolt és mosolygott.

- Nem tudom elgondolni, hogy miért restelli azt, hogy maga valamikor nálunk lakott? Az uram előtt cseppet sem lesz kisebb uraság, mert ő a gyermek bolondja.

- Dehogyis restellem - védekezett ijedten Pázsmáti. - Csak annyi az egész, hogy nem akartam zavarba hozni magát.

- Hiszen én mindjárt megismertem - mondta meleg hangon az asszony. - Amint láttam... Hisz alig változott.

- Igazán nem változtam - mormogta a férfi. - Szerelmes vagyok magába ma is, most is. És szívesen odaadnám a fiamat magáért Szlabóczkinak.

Az ajtó mintha magától nyílott volna föl ebben a percben. A küszöbön megjelent a takács, aki mintha még kopaszabb lett volna ezen rövid idő alatt, és táncolva, nevetve kiáltotta:

- Vidd, vidd azt a vén banyát. Neked adom. Neked adom. Itt marad a fiacskád.

Irma mosolyogva, nevetve közeledett. A kis tincsek lebegtek a homloka körül, és forrón átölelte a férfit. Átölelve tartották egymást sokáig, és Pázsmáti még akkor is érezni vélte az asszony csókjait arcán, amikor fogadói szobájában fölébredt.

Reggel volt, ragyogó szeptemberi reggel.

- Bolondság - rázta meg a fejét Pázsmáti. - Ez a szokatlan hegyi levegő megrészegített. Ha föl nem ébredek, még csakugyan elszöktettem volna azt az asszonyt.

Sietve összepakolta a holmiját, és kocsit hozatott. A takácsékhoz csak egy percre szólott be. Megcsókolta a fiát, kezet szorított Szlabóczki urammal. Irma nem volt otthon, a cselédséggel a földekre ment. De ezt nem is nagyon bánta Pázsmáti. Amíg a vonatban elhelyezkedett, nevetve mondta magában:

- Milyen balga az ember! Egy ostoba régi emlékért odadobná múltját, jelenét, jövőjét - becsületét. Többé nem leszek büszke arra, hogy „rendes ember” vagyok.

És a vonat elvitte a veszedelmes városkából.

(1909)

Madame Louise délutánjai

Madame Louise még mindig szép volt és eléggé kívánatos, amikor elhatározta, hogy végképpen szakít a férfiakkal. A szerelem mindenféle változatát volt szerencséje megismerni attól az időtől kezdve, hogy kis faluját odahagyta, és a vörös sapkát viselő „nagyapától" megszökött egy katonatiszt karján. Mint abban az időben még mondani szokás volt: „Fehér kaméliás-hölgy" lett a kis falusi Lujzából, és bizonyára szívesen halt volna meg tüdővészben, ha erős szervezete nem tette volna erre a halálnemre alkalmatlanná. Bizonyára szegény koldusnő is szívesen lett volna bűnei teljében, hisz sokszor suttogta romantikus hanghordozással a kedvesei fülébe, hogy: „Te majd egyszer jössz, édes, és a templom előtt egy vén koldusnőnek alamizsnát vetsz, s a vén koldusnő én leszek!" - de erre sem volt alkalmatos, mert a kis Lujza mindig tudott a pénzére vigyázni, és idővel csinos palotát épített, ahol tőkéjéből olyan nyugodalmasan éldegélt, mint valamely tisztes özvegyasszonyság.

Igen, özvegy akart lenni Madame, az egész férfinem özvegye, pedig még nem érte el azt az időpontot, midőn a kaméliás nők nyugalomba szoktak vonulni. A haja fekete volt, a szeme ragyogó és bánatos volt, amolyan félig bánatos, amely körülmény mindig nagyon szokott hatni a férfiakra. A termete egy kissé megtelt, de csak azért, mert felhagyott a lovaglással. De a lovaglással is azért hagyott fel, mert már nem akart hódítani. Körülbelül mindenkit meghódított már akkor Budapesten, akit akart. Hercegek és szegény költők írtak emléksorokat az emlékkönyvébe - mert Madame-nak még emlékkönyve volt -, és a hálószobája falát két generáció legszebb, leggazdagabb és legérdekesebb férfiai díszítették. Fotográfia nélkül nem végezte egyetlen viszonyát sem, mert Madame szentimentális volt, és szeretett visszagondolni ismerőseire, ismerőseivel töltött kedves óráira. Ezt annál könnyebben megtehette, mert katasztrófáig sohasem engedte eljutni viszonyait: a házasembereket idejében visszaadta feleségeiknek, anyagilag senkit sem juttatott a tönk szélére, és azokat az ismerőseit, akik pénz nélkül, de szerelemittasan léptek a kis palotába - à la „szegény ifjú" -, eltávolította, mielőtt az illetők a cselédséggel gorombáskodni kezdhettek volna. Ahhoz elég romantikus volt Madame, hogy félcipőcskében és vékony batisztruhácskában - széles szalmakalapját a karján himbálva - egész éjszakákat csavarogjon végig a Hűvösvölgy nedves erdőségében valamely rongyos költő karján - a költőket természetesen szerette, és valamennyit ösmerte -, de a kis palotába a szegény ifjak csak akkor léphettek be, ha erre engedelmet adott. Csupán egyetlenegyszer volt gyönge Madame, egyetlenegyszer engedte meg bizonyos „szegény ifjúnak", hogy a palota egy kis udvari szobácskájában elhelyezkedjen, és ott verseket írjon, de hajh, azt is nagyon megbánta. A „szegény ifjú" eleinte nyugodalmasan viselkedett az udvari szobácskában, és csak álmainak élt. (Ez álmok között nevezetes szerepet játszott két almásszürke egy jukker-fogattal, amelyen majd ő Madame-mal kucsírozni fog, s a lovakat természetesen ő hajtja. Egy „szegény ifjú", aki lovat akar hajtani!) Sőt boldogságot is színlelt a szegény ifjú, amidőn néha vendégek híján együtt ebédelhetett Madame-mal az első emeleti nagy ebédlőben, amelynek falát vadgalamb-szürke selyem borította, csillára pedig vert ezüstből volt. De el volt ragadtatva olyankor is, midőn az éj csöndjében megnyílott szobácskájának ajtaja, és Madame suhogó estélyi öltözetben, tündöklő ékszerekkel és ibolyaszagúan a szobácskába suhant, és legyezőjével megvetőleg mutatott az ebédlő felé:

- Utálom őket, a részeg disznókat. Utálom a kancellárt, utálom a nagykövetet, sőt a fess Niki grófot is utálom. Csupán téged szeretlek, Marci.

Márton - a szegény ifjú - kezes bárányként fogadta a bonbonokat és cigaretteket Madame kezéből, és hálás imát rebegett, hogy a kiváló nő az ország zászlósurait az ebédlőben hagyta.

De egyszer Marci délután szabadságot kapott, elhagyta a palotát, és felkereste elzüllött barátait, akikkel bor és savanyúvíz mellett egy kis kocsma hátulsó szobájában megbeszélte helyzetét. Hogy mit, mit nem tanácsoltak az elzüllött barátok Marcinak, az nem tartozik ide. Elég az hozzá, hogy Marci hazatérve, egy darulábakon álló ezüst névjegytartót vágott Madame-hoz, mert a szalonban egy exkirály cigarettázott. Az elzüllött barátok rosszul számítottak, a féltékenységi roham nem sikerült, Marcit még abban az órában kidobták a palotából.

S azóta lakatlan a kis udvari szobácska, csak Madame szokott elsóhajtozgatni benne a boldog időkön, midőn Mártonnal ott kettesben liptai túrót vacsorázott, mert hisz a pástétomtól és pezsgőtől már megundorodott.

A „szegény ifjú" állása már évek óta betöltetlen Madame háztartásában, és az öreg udvarmester minden erre vonatkozó előterjesztése kárba vész.

- Nem - mondja Madame búsan -, most már csak egyetlen férfiúnak lehet joga arra, hogy a fejemhez vágja a névjegytartót. Annak a férfinak, aki a hites uram lesz.

- Hát menjen férjhez, Louise - vélekedik az öreg, kis termetű udvarmester.

Madame szentimentálisan fölsóhajt:

- Tóbics, Tóbics, hát már annyira sem szeretsz, hogy férjhez adnál!

Amire Tóbics nagyot hallgat.

Tóbics úr ugyanis nem volt mindig udvarmester Madame-nál, sőt az elsőrangú helyet foglalta el a kiváló hölgy szívében. Tóbics akkor még fiatal volt és birtokosa számos holdaknak a délvidéken. Sőt akkor mintha magasabb termetű férfi is lett volna Tóbics, hajlott szláv orra alatt merész bajuszka kunkorodott, és nagy, kerek szeme vágyakozással ragyogott a világra. Madame néhány kellemes hetet töltött Tóbiccsal Párizsban, aztán Madame továbbutazott a perzsa nagykövettel, és évek múlva, amikor Tóbics újra előkerült, már igen kicsiny volt, igen deres volt, igen nagy bajuszú volt. Madame nem sokat firtatta Tóbicsot állapota felől, mert ő tudott olvasni a cipőkről. A Tóbics cipőjének az orra fel volt kunkorodva, kell-e ennél több mondóka? Csupán annyit kérdezett tőle, hogy van-e állandó lakása Budapesten? Tóbics azt felelte, hogy sem Budapesten nincs állandó lakása, sem máshol. Madame szekrényéből pénzt vett elő, Tóbicsnak adta, hogy lakást béreljen, s egyúttal megengedte neki, hogy délutánonként meglátogassa, mert talán lehet Tóbicsnak egyébre is szüksége, mint az állandó lakás.

- Kegyed ma is az az angyali teremtés, aki volt - felelte Tóbics. - Kegyedet csakis imádni lehet.

- Helyes, kedves barátom - felelt Madame -, imádhat engem, de amint a legcsekélyebb célzást ejti a szerelemről vagy hasonló bolondságról, nyomban vége szakad barátságunknak.

Ilyenformán került Tóbics másodszor a Madame környezetébe, öregen, betegen, szegényen, de nem rosszkedvűen. Azon szerencsés emberek fajtájához tartozott, akik minden körülmények között megtalálják az életnek és az élet körülményeinek azon részletét, amelyen nevetni, mosolyogni lehet. Tóbics igen mulatságosnak találta, hogy mint szegény rokont kezdték kezelni a háznál, és mint ilyen, a cselédséggel összeszűrte a levet. Első látogatása naponként a Madame házánál a szakácsnőnek szólott, akitől a konyha eseményei iránt szerzett tudósítást, különösen a megmaradott hideg sültek érdekelték: majd a mindentudó szobaleányt vette vallatóra, és kisasszonyként udvarolgatott az elvirágzott hajadonnak. Az öreg házmesternét szerelmével ostromolta, és a házmesterrel már az első héten brudersaftot ivott. A cselédség kegyét emígy sikerült megnyernie, és Madame szalonjában délután megjelenvén, már tudomással bírt mindazon eseményekről, amelyek a háznál és a ház körül előfordultak.

Madame szenvedélyes kártyás volt, azonban mint minden szenvedélyét, ezt is le tudta küzdeni. Csupán Tóbics volt az, akivel a Madame kártyázni leült. Tóbics nem nyerhetett, nem veszíthetett, és a Madame szenvedélye is kielégülést nyert. Kártya közben feltámadt a régi Tóbics, aki egyébként minden más alkalommal halott volt, és az egykori földesúr egy nábob pazarságával és egy hamisjátékos gavallérságával kártyázott Madame-mal - krétára.

Madame szemüveget használt kártyázás közben, és erősen szivarozott.

- Ha férfinak születtem volna - szokta volt mondogatni -, összenyerném az egész világ pénzét. De mert asszony vagyok, mindenki, akivel eddig kártyáztam, meg akart csalni. Ön az első, Tóbics úr, aki férfi és úr módjára kártyázik velem. Ezért szeretem önt.

Így nyerte meg Tóbics József másodszor is a Madame kegyét.

Mondtuk már, hogy Madame csupán „krétára" játszotta a kártyajátékot Tóbics Józseffel? Nos, ez volt az egyetlen elszomorító körülmény a délutáni pártiknál. Tóbics keserűen csóválgatta a fejét:

- Nyertem hatezer frankot, és húsz krajcár sincs a zsebemben. Élet ez?

Madame a kártyajáték befejeztével ismét a régi higgadt, nyugodt asszony lett, aki a pénz értékét mindenekfölött ismeri.

- Helyes, elvesztettem hatezer frankot. Íme, törlesztek belőle két forintot. Ez elég önnek vacsorára, Tóbics úr, és most jó estét.

Amíg „szegény ifjak" voltak a háznál, Tóbics úrnak sohase mondottak jó estét. Jogában állott ugyanis bevonulni az udvari szobába, és a szegény ifjú mulattatására lenni.

- Férfiak mégiscsak elszórakoznak egymás között - vélekedett Tóbics úr, és az elvirágzott szobaleány közreműködésével bort csempészett az udvari szobába, zsebéből előkerült a kártya, és másnap titokzatos szemhunyorítással jelentette Madame-nak, hogy a „szegény ifjú" ennyi és ennyi összeggel maradt adósa a kártyázás végeztével. Madame káromkodott, de fizetett. Fizette a szegény ifjú kártyaadósságát. Csak nem maradhatott adósa Tóbicsnak az a férfiú, akit ő szeretett?

*

Ilyenformán folydogált az élet Madame házában mindaddig, amíg Madame elhatározta, hogy szakít a férfinemmel, és lemond örökre a szerelemről.

- Nem akarom, hogy ti unjatok meg, ha rátok vénültem - mondta Tóbics Józsefnek, midőn egy napon kiadta az útját. - Marie barátnőmnél megüresedett egy állás. A házmesteri állás. Ha akarod, fiam, oda beajánllak.

Tóbics József méltatlankodva utasította vissza az ajánlatot.

- Madame, én önt szerettem, azért fogadtam el ebédjét, vacsoráját. De Marie asszonyt utálom. A foga mind hamis. Köszönöm gondoskodását. Megmaradok koldusnak, de úrnak.

Madame gúnyosan vállat vont.

- Ismerlek benneteket! Ha három napig nem esztek, a dédöreganyátokat is oltár elé vezetnétek.

Tóbics erre már nem is felelt. Nagyon megsértődve távozott, miután a cselédségtől érzékeny búcsút vett. A házmesternek megsúgta, hogy ha a Madame meggondolná a dolgot, ő még mindig ott lakik a régi lakásán, jön, akár éjfélkor is kártyát játszani; a szobaleánynak kezet csókolt, és az öreg házmesternét arra kérte, hogy ne felejtse el azt, aki őt igazán és szívből

szerette. És erre elment Tóbics József. Néhány napig még ott ólálkodott a ház körül, mint aki azt várja, hogy mégiscsak meggondolják a dolgot, és visszahívják, aztán már csak messziről, de hosszadalmasan figyelte a házat és környékét. Aztán nyoma veszett.

A városban egész Budapesten mindenki tudta már, akit illetett, hogy Madame Louise bezárta szalonját, ahol egy emberöltőn át mulatott, szórakozott ifjú költő és öreg herceg. Madame-ot estélyi öltözetben, gyémánttól csillogva, ibolyától illatosan többé senki sem fogja láthatni, mert a híres asszony, akinél többet és forróbban még nem szeretett földi nő, megunta a férfinemet. A vert ezüstcsillárok nem gyulladnak fel esténkint, és a hallgató pianínónál nem produkálják többé magukat a főváros leghíresebb művészei. A kis palota kapuját bezárták, és Madame talán már el is hagyta diadalmai színhelyét. A hálószoba fotográfiái, a szőke, barna és fekete grófok, költők és művészek, akik egykor érezték a legszebb két asszonykar ölelését - még talán azok is, akik gyászfátyollal megjelölten pihennek odalenn a föld alatt - felsóhajtanak:

- Vége, vége a szép Madame Louise-nak.

És mindennek végeztével a rendőr egy hajnalon egy gesztenyefán függő férfiút vágott le és hozott vissza az örökkévalóságból, aki ezt vallotta a rendőrség előtt:

- Nevem Tóbics. És meghalni Madame Louise-ért akartam.

Így múlik az élet azon nők körül, akik sokat szerettek, és erényt nem ismertek.

(1909)

A takácsné és a szíve

Már alkonyodni kezdett a város fölött, amikor a szürke vándorok a kapuhoz értek. A kőporos országúton nem hagyott nyomot a lépésük, mert hiszen halottak voltak ők valamennyien, akiknek ezen a napon - Szent György napján - engedelem adatott arra, hogy a hegyoldali temetőből a városba visszatérhessenek; elvégezhessék egy és más dolgukat, amelyeket a múlt esztendőben, haláluk idejében elvégezetlenül hagytak.

A kis felvidéki város a bástyafalak mögött mintegy szundikálni látszott máris, a kaput éppen bezárni akarta Budeusz kapuőr. A nagy kulcsot a zárba illesztette, és az unokája segített neki a kapuszárnyak betolásában. Ekkor érkeztek oda a halottak, és Simkovics, az egykori főbíró, felemelte a karját, amelyen a bő lengyel mente szőrét már kikezdte az idő.

- Megálljunk, Budeusz - mondta -, várj a kapuval, amíg mindnyájan bejövünk.

Az öreg kapuőr lekapta a süvegét, és nagyot köszönt a halottaknak. Ott lépkedtek el sorjában a temetőből visszaérkezettek. A kőkockákon nem kopogott a sarujuk, pedig a hetyke Wittkó takács sarkantyús bocskorban temettette el magát. (Mert lovas hajdú volt Thököly alatt.) Budeusz uram megszámlálhatta azokat, akik a küszöböt átlépték. Tizenketten jöttek haza. Nini, az öreg Toporcziné is itt tipeg tarka nagykendőjében. Ugyan mi dolga lehet az öregasszonynak Podolinban? Aztán, mikor elhalad a kapuőr előtt, akkor felemeli a kezét, és a feje hátuljára mutat. Egy nagy kampósszögnek a feje áll ki ott gyér ősz hajzatából. Budeusz uram felsóhajt magában:

- No, lesz nemulass az éjjel Toporczi uramnak. A megölt öregasszony visszatér, és kihúzza a fiatalasszony mellől. De hát istentelenség is volt ezt a nagy szöget a fejébe verni.

Egyenkint suhantak be a halottak. A kövér Tislér kocsmárosra csaknem rákiáltott a kapuőr. Jó pajtása volt, eleget tanyázott a bormérésében. De meggondolta magát. Eszébe jutott, hogy a halottakat nem szabad megszólítani. Tislér pedig még integetett is neki, mint hajdanában.

A kapuőr, midőn tizenkettőig olvasott, ismét nekifogott a kapu bezárásának. Régi rendelet értelmében tizenkét halottnál többet se ki, se be nem szabad ereszteni a kapun egy esztendőben. Budeusz nyomja a kaput befelé, de odakívülről megzörgetik a kaput. A kapuőr megfordítja a kulcsot a zárban, a tolóvasakat helyükre igazítja. Csak aztán vonja félre azt a kis vasrácsos ablakot, amelyen át tárgyalni szokott az elkésett vándorokkal.

- Eressz be, Budeusz János - mondja kívülről valaki. - A szívemért jöttem haza. A szívem nélkül nem maradhatok meg a temetőben.

A félhomályban valami asszonyfélét látott a kapu előtt a kapuőr, de lett volna maga a szepesi püspök, annak is ezt felelte volna:

- A kaput már bezártam. Menj vissza, ahonnan jöttél. Reggelig ide senki be nem jöhet.

- Budeusz János - esengett a hang. - Hát van neked lelked? Tudod, hogy többé soha nem hagyhatom el a temetőt, mint csupán a mai éjszaka. Ha be nem eresztesz a városba, fekhetem odakünn a temetőn a szívem nélkül. Virág nem terem meg a síromon, fa nem hajtja reám lombjait. Csak a guruló kövek látogatnak el hozzám, amelyek a hegyoldalból leszaladnak, hogy megüssenek, bántsanak. Eressz be, kapuőr, a szívem nélkül nem maradhatok meg odakünn.

- Menj a pokolba - dörmögött Budeusz. - Hát hol hagytad el a szíved, amit minden rendes halott magával szokott vinni a másvilágra?

- Itt hagytam a szívem Podolinban, Lukácsnál, a toronyőrnél.

- A hivataltársamnál? - érdeklődött Budeusz. - Ejnye, ejnye, sohase hittem volna Lukács barátomról, hogy asszonyszíveket tartogat magánál.

- Mégpedig több asszonyét, több férjes asszonyét, amint azóta megtudtam odakünn. Lukács katonaember volt - mégpedig muskétás -, a bivalybőr páncélja, a lecsüngő, nagy bajusza meg a hegyes szakálla elbolondítja a szegény asszonyféléket. Úgy tud beszélni, ahogyan az idevalók nem tudnak; úgy tud szeretni, ahogyan én még nem hallottam szeretni. Amelyik asszonyt egyszer megöleli, az rabja lészen halála napjáig. A szeme - az a nagy, gömbölyű szeme - akkor is nézi az asszonyokat, amikor azok egyedül feküsznek ágyukban a sötét szobában. Hát azért jöttem vissza én is, mert mindig a nagy ökörszemét látom a sírban.

- Szakra! - kiáltott fel Budeusz kapuőr. - Ez már nem tréfadolog. Aztán miféle asszony vagy te.

- Én vagyok a szegény Faslerné, a takács felesége.

- Hát megcsaltad az urad, te asszony? Te kutya.

- Jaj, ne bánts, uram, ne bánts, hisz úgysincs nyugtom odakünn a temetőkertben. Szenvedek ezért, szenvedek amazért; szenvedek az elhalt, szegény kis gyermekeimért, akik nagy, gömbölyű szemüket sírva függesztik reám, és apró lábacskáik mindig futásra állnak; amíg éltem, sohasem tartóztattam magam a gyümölcsevéstől Péter-Pálig. S ezért tartották köténykéiket hiába az én elhalt kis porontyaim a másvilági gyümölcsfák alá. Az angyal elkergette őket onnan. Az anyjuk nem mérsékelte magát Péter-Pálig a gyümölcsevéstől... De legjobban mégiscsak az itt maradott szívem miatt szenvedek. Azért nincs megnyugvásom egy percre sem. Azért nem tudok aludni én ott, ahol mindenki alszik. A toronyőrnél maradt a szívem.

- Baj, baj, szegény Faslerné - felelt a kapuőr. - Hát nem bánom, gyere be a szívedért.

- Nem is kell kinyitnod a kaput, jó uram. Csak a kulcsot vedd ki a zárból. Egy asszony a szívéért a kulcslyukon is keresztül tud bújni.

Így is történt.

A kapuőr kivette a kulcsot a zárból, és az asszony már odabent termett a kapun belül. Jó állású, derék fiatalasszonynak látszott. Budeusz uram maga is tetszelegve nézett utána, amint hímzett papucsaiban tovasietett.

- Az a fránya Lukács nem is választott rosszul - dörmögte, amíg az őrházba döcögött, és a medvebőr süveget a fejére húzta, hogy békén elalhasson. A város belsejéből ugyanis már egy darab idő óta különös hangok hallatszottak. A hazatérő halottak meglehetős felfordulást csináltak a házaknál. A Toporcziné visító hangja idáig hallatszott, feljebb meg Simkovics főbíró korholta a város hűtlen sáfárjait. A Tislér kocsmájából kurucos cimbalompengés hallatszott, és az özvegyasszonyok mindenfelől összefutottak, hogy vajon az ő uruk nem jött-e haza. Wittkó takácsmester a piac közepén táncolt, mint legénykorában, és az öregasszonyok, akik már megunták a várakozást a halálra, esdekelve vették körül Toporczinét, hogy vigye őket magával a temetőbe. De Toporcziné váltig csak azt hangoztatta, hogy nem visz ő innen magával senkit, csak a hűtlen, gyilkos urát. Az pedig elbújt új, fiatal felesége szoknyája mögé.

Már a kakasok kezdtek kukorékolni, amikor a szokatlan zajgás csillapulni kezdett. Simkovics főbíró felköltötte a kapuőrt.

- Te se azért vagy a hivatalodban, hogy aludj - mondta neki fenyegetőleg. - Nyiss kaput, hazamegyünk.

A kakasok újra kukorékoltak, és a halottak úgy, amint jöttek, csendesen átlépték a kapu küszöbét. Csak mintha a Toporcziné kontya állott volna félre, és a Wittkó takács fél sarkantyúja maradt volna el a táncban.

Tizenketten már kimentek. Csak a tizenharmadik, a szívéért jött asszony nem mutatkozott. A kakasok pedig már a hajnalt kukorékolták.

- Még itt marad az a bolond asszony - dörmögte nyugtalankodva a kapuőr.

Ekkor gyorsan, suhanva, kacagva - mint egy színes szenderlepke, amely hazafelé siet a világosság elől az éj édes kalandjaiból, és mámorosan, töntörögve száll - jött a takácsné, és átlépte a küszöböt.

- Viszed a szíved? - kiáltotta utána Budeusz.

Az asszony kitárta a két tenyerét.

- Minek vinném? Jó helyen van az ott, ahol van.

(1909)

A Prakovy kisasszonyok hozománya

Nemrégiben dolgom akadt a Nyírségben, és miután valamennyi régi nótát végighallgattam Benczi Gyulától a nyíregyházi „Koroná”-ban, eszembe jutott Prakovy és a Prakovy kisasszonyok, akiknek idestova tíz esztendő előtt ígértem meg, hogy legközelebb ismét meglátogatom őket. Talán éppen a régi nóták hozták eszembe Prakovyékat... Vajon mit csinál Prakovy bácsi? Termeli még az óriási tököket? Hát a lengyele - a büszkesége - megvan-e még? És a kisasszonyok? Valami magyar atyafiság révén rokonuknak tekintettek a lányok, és sokat elbolondozgattunk „anno dazumall”, mint Prakovy bácsi mondaná a dátumra, amely nem jut az eszébe.

Másnap tehát kiutaztam Prakovyékhoz a vicinálison, amely azóta kiépült, és a kis falusi állomáson leszállva, már messziről megpillantottam a jegenyefákat, amelyek sok mindent susogtak nyári estéken „anno dazumall”. A falu felé ballagva, észrevettem, hogy a toronynak új bádogsisakja van. Meghalt tehát özvegy Simkóné, aki egész életében a halála utáni időre ígérte a toronysisakot. A parasztházak garádjai mögött éppen úgy ugattak a falusi kutyák, mint akkoriban, és a boltajtó csengettyűje megszólalt. A Prakovyék kúriája sárga volt; nemrégen meszelhették, és a kapubálvány mellett, ahol azelőtt a lengyel szokott leselkedni az átutazó ismerősökre, most is álldogált valaki. Egy zömök, szürke szakállas, magyar ruhás férfiú, aki hosszú szárú pipából pöfékelt, és a fején piros házisapka volt. Már messziről figyelni kezdett reám, és a tekintetében az óvakodó gyanakvás egyformán váltakozott a barátságos érdeklődéssel.

- Itthon van Prakovy úr? - kérdeztem.

- Itthon... Azazhogy nincs itthon - felelte félig ijedten, félig mosolyogva a szürke szakállas emberke. - Attól függ, hogy milyen ügyben méltóztatik. Irodalmi vagy művészeti ügyekben nem található, ezt előre is bocsátom.

- Rokonilag jövök - nyugtattam meg az öregecskét, aki erre kivette a hosszú szárat szájából, és fürgén, vidáman kezdett befelé tessékelni a házba.

A nyitott ámbitusról, ahol idáig egy terjedelmes szekrény mögé rejtőzködött a házigazda, vidám hallózás hallatszott:

- Kutya a macskával! Meg se ismertelek, kedves öcsém. Ejnye, disznó teremtette, gyengülnek már a szemeim. Pedig már színházi üvegen is néztünk, amióta az állomásról kijöttél. Mi van ma, Laci bácsi? Miféle sátoros ünnep van ma? Húsvét vagy pünkösd?

- Semmiféle ünnepnap nincs ma - felelt örvendezve a furcsa öreguracska.

- Szamár kend, Laci bácsi - kiáltozott Prakovy, és elölről-hátulról megölelt, és végigtapogatta a vállamat - sátoros ünnep van, mert meglátogatott az én kedves öcsém, Laci bácsi. Hamar csak, gyerünk csak... Azazhogy fusson előre Laci bácsi a kisasszonyokhoz a jelentéssel.

A kis öreg elszáguldott a ház belsejébe, Prakovy pedig még egyszer végignézett tetőtől talpig, mint aki nem akar hinni a szemének.

- Hát hogy van, Józsi bátyám? - kérdeztem.

- Megvagyok... Már hogyne is volnék meg. Öregnek se érzem magam valami túlságosan. Egészségem van, jó étvágyam van... Kutya bajom van, öcsém. Azazhogy a könyvek... Azok az átkozott könyvek. No de most ne beszéljünk a bajokról. Isten hozott nálunk. Kár, hogy nem

írtál előre. Csak egy kis cédula... Itt tartottuk volna akkor Hajnal Margitot, most már Bárczynét... A múlt héten volt itt a gyerekeivel... No, csak emlékezel a Margitkára?

Prakovy József annyit sem változott a tíz esztendő alatt, mintha az a tíz esztendő csak egy napig tartott volna. Nagy, vidám szeme és tótos metszésű, nevető szája a régi. Csak a szürkés szakállában támadt egy ezüstfehér jókora sáv. Mikor erre tréfás célzást tettem, Prakovy röviden válaszolt:

- A könyvek!... De hagyjuk a szomorúságokat. Hogy mért is nem írtál előre? Margitka még most is emlegette a tiszai kirándulást, amikor a vízbe pottyantatok. Kicsit elhízott Margitka. No de ez asszonyszokás. Négy gyereke van, négy leány. De hát mért nem írtál? Biztosan megvárt volna.

A házban minden régiben. A Prakovy család tagjai, rokonai, ismerősei integettek felém a fotográfiákról, és bizonyára rám ismert a paraván is a kályha előtt, amelyet a kisasszonyok bélyegekkel ragasztottak tele. A szekrény tetején a ládikó, amelybe a szivarvéget gyűjtik az öreg honvédeknek, és a szalonasztalon a „Moderne Kunst" kötete talán ugyanazon a lapon kitárva, ahol tíz év előtt abbahagytuk a képek nézegetését. A csibukok katonásan tisztelegnek felém a pipatóriumról, és biz' Isten, levendulaillat szállong a levegőben. A sarokban a Prakovy nagyapjának a kardja és a földön egy kis kötőkosár, amelynek gombolyagjával egy piros szalagos kis cica játszadozik. Egy-két perc múlik el, és már jönnek a Prakovy leányai is. (Mindig híresek voltak arról, hogy gyorsan öltözködnek.)

Leányfélén inkább meglátszik a változás, amit az idő okoz, de azért a kisasszonyok elég takaros, derék leányok voltak még most is. Mici, az idősebb, Mária Terézia-alakjával, szenvedélyes, lobogó tekintetével alaposan megbolondíthatna sok férfiembert, kár, hogy olyan erősen rizsporozza az arcát. Anikó viszont a szomorúságra hajló férfiút boldogíthatná. Olyan karcsú, hogy szinte a dereka eltörésétől fél az ember, és kék szemében, merengő arcában egy egész álomvilág tükröződik. („Ugyan miért nem is mentek férjhez ezek a leányok?" - vetem fel magamban a kérdést. Aztán nyomban eszembejut a felelet is: mindig másba voltak szerelmesek, nem abba, aki megkérte őket. Tragédia ez: szegény, szívükre hallgató leányok tragédiája.)

- Szervusz - mondja a Mici, és férfiasan megrázza a kezem. - Szép, hogy eszedbe jutottunk.

- Isten hozott, rokon - szól Anikó. - Mi sokat gondoltunk rád.

- Az úrfi a pesti kisasszonykák lovagja lett - gúnyolódik Mici -, a kivattázott, kitömött hölgyeké.

Anikó bús mosollyal néz a szemembe:

- Hát igazán olyan semmit nem érők a falusi kisasszonyok, rokon? A tiszta szív, a nemes gondolkozás és az ideálizmus csak a falusi leányok erénye manapság, akik semmi rosszat nem látnak maguk körül.

- A pesti nőknek csak a ruhájukra van gondjuk - vélekedik Mici. - Egész nap a kávéházban ülnek, és az ebédet a szolgáló kotyvasztja össze helyettük. Gyermekeiket az utca neveli.

Anikó aranybarna hajában megigazítja a fésűt:

- Igaz, hogy mi nem festjük a hajunkat, és egyszerűen öltözködünk. De vajon van-e illata a csinált virágnak?

Prakovy, aki egy percig megdöbbenve hallgatta a leányait - persze neki nem beszélgettek soha ilyesmiről -, hirtelen összeszedte magát, és harsány hangon felkiáltott:

- Kutya a macskával! Fellázadnak a hölgyek? A Csokonai Dorottyáját csináljuk tán végig? Egy-kettő, az ebéd után nézzetek. Kérdezzétek meg, hogy mit szeret az én kedves öcsém, aztán olyan legyen az ebéd, hogy a király is megnyalja az ujját utána.

- Ami konyhánkra még senki sem panaszkodott - vetette oda gőgösen Mici.

Anikó lágy mosollyal sóhajtott fel:

- Én pedig igen jól emlékezem, hogy kedves rokonunknak mi volt a kedves étele.

- Hát csak okosan azzal a kis ésszel - rendelkezett Prakovy. - Laci bácsi pedig üssön csapra egy új hordót.

A kisasszonyok elviharzottak, miután Mici jelentőségteljesen megfenyegetett a mutatóujjával, Anikó pedig a fülembe súgta:

- Ne hidd ám azért, hogy nekünk nincs divatos nagy kalapunk.

- Abtretten! - kiabált Prakovy, és szivarosládát vett elő a fiókból. - Tengersok bajom van ezekkel a leányokkal, pajtás. Felforgatnák az egész házat, ha nem állnék a sarkamra. De hát mit is csinálnék nélkülük? Vajon mit is csinálnék?

Jókedvűen pipázgattunk egy darabig. Prakovy néha nyugtalankodva nézegetett az üvegajtóra.

- Soká jön az a Laci bácsi! - dünnyögte többször, míg végre megkérdeztem, hogy ki légyen voltaképpen az a Laci bácsi.

- A lengyelem! - felelt odavetőleg, de igen nagy önérzettel Prakovy. - A régi lengyelem meghalt, sokat ivott szegény. Hát új lengyel után kellett nézni. Nem maradhattam lengyel nélkül. Hisz addig is az én házam volt az utolsó a vármegyében, ahol lengyelt tartottak. Kár, hogy nincs fiam. Mert annak is meghagynám, hogy mindig tartsa a lengyelt a házánál. Ne vesszen ki ez a szép magyar úri szokás. No de majd hozományba adom valamelyik lányomnak.

- Hiszen Laci bácsi nem is lengyel - vetettem közbe.

- Az mindegy. A régi lengyelem se volt már valódi. Nem lehet már igazi lengyelt kapni. Elpusztultak azok, mint a vitézkötés. De hát mégiscsak lengyel Laci bácsi, mert erre szegődtetem.

- Hát azelőtt mi volt?

- Írnok volt a vármegyénél, de a keze reszketni kezdett, hát beállott hozzám. Jeles ember, nagyon jeles ember. Kár, hogy ritkán józan. De már éppen ezért jó ő lengyelnek.

Prakovy jó darabig magasztalta még a lengyelét. Előadta szokásait, mondásait, tréfáit. Jóízű nevetéssel regélte egy nemrégen megtörtént keresztelő lefolyását, ahol a lengyel szakállát az asztalhoz pecsételték... S így telt csendesen az idő.

Ekkor eszembe jutott nekem a fogadtatás a kapunál, a lengyel gyanakvása az irodalomra és művészetre, és szóba hoztam ezt Prakovy előtt.

Prakovy nevető arca elkomorodott.

- A könyvek - mormogta szomorúan. - A könyvek miatt kell megválogatnunk a vendégeket. Rossz idők járnak Magyarországon, nem lehet mindenkit vendégül látni. A könyvek miatt.

- Miféle könyvek miatt? - kérdeztem.

- Ej, hát az írók könyvei miatt. Az íróknak mostanában nagyon rosszul megy a dolguk. A legtöbb éhezik, nyomorog. Hallom, hogy még a legelsőknek sincs rendes lakása. Hát ezen a példátlan állapoton akarnak segíteni a szerkesztők, akik a hazafias magyar közönséget felkeresik. Ők eladják az írók könyveit csekély havi részletfizetésre, anélkül hogy maguknak a legcsekélyebb hasznot lehúznák. Még az útiköltséget is saját zsebükből fedezik.

- Nos, és a szerkesztők elől bújt Józsi bácsi a szekrénybe?

Prakovy megzavarodva simogatta a szakállát.

- Megvallom, hogy egy kicsit félek a szerkesztőktől... Igaz, ami igaz, mulatságos, jókedvű fiúk egytől egyig. Én már csaknem valamennyit ismerem, mert azért, hogy itt a világ háta mögött lakom, Prakovynak a híre messzire eljut. Tudják azok a szerkesztők, hogy egy Prakovynak a nemes szívére, a hazafiasságára mindig lehet számítani, ha a hazai irodalom megmentéséről, az írók felsegélyezéséről van szó. Egy Prakovy mindig tudja, mivel tartozik a nevének. Bár csak egyszerű köznemes vagyok, de a szerkesztők odavették a nevemet a főpapok és főurak neve közé.

Hát így volt ez sokáig. A szerkesztők jöttek, mindig más szerkesztők jöttek, és én segítettem, ameddig lehetett a hazai irodalmon. Megrendeltem mindenféle könyvet, amit csak elibém adtak. Igaz, hogy magam nemigen olvasgatok, gyengék a szemeim. De a szerkesztők erre azt felelték, hogy jók lesznek azok a könyvek még a leányaim hozományának is. No, mondtam, ez már igaz. Aztán oly csekélység az a részlet. Havonkint alig egypár korona. Egy Prakovy csak nem fog megrémülni néhány koronányi áldozattól!

És én nem is rémültem meg évekig. De most már nem merek a szerkesztők elé kerülni. Annyi részletet kell fizetnem, hogy a fejem beleszédül, midőn reá gondolok. Pajtáskám, ha azok a könyvek nem volnának, bizony boldog ember volnék. Egy Prakovy is kidől, amikor nem bírja tovább... Pajtáskám, szelíd ember vagyok, de őszintén megvallva, kicsit haragot tartok a hazai írókkal. Sok kellemetlenséget okoznak a könyveikkel. Gyere, megmutatom a könyveimet.

Prakovy felállott, és az ámbituson végig egy kamaraféle helyiségbe vezetett. Ott voltak könyvek, szépen bepakolva, amint a posta meghozta őket. Tele volt könyvekkel az egész kamara, a por belepte őket.

Prakovy a legközelebb fekvő csomagra mutatott.

- Ezt a múlt hónapban rendeltem. Bizony nem is igen tudom, hogy micsoda könyvek vannak benne. De hát az író özvegye volt itt személyesen, tetőtől talpig gyászruhában, és azt mondta, hogy őt hozzám küldték. Csinos kis menyecske volt különben az özvegy, szép, bársonyos pillantásának bizony nem tudtam ellenállani. Hát ezt még nem is nagyon sajnálom... De a többi, a többi, az megharagít, ha látom. Valami Mikszáth nevű kölcsönkérte az ezüstfejű pálcámat a helybeli kutyák ellen. Jó volna, ha szólanál neki, ha Pestre mégy, hogy küldené vissza a pálcámat...

Anikó kipirulva közeledett felénk:

- A hozományt mutogatod, papa? Ugye, szép hozományunk van, rokon? A leves az asztalon van.

(1909)

A barátok

Egy őszi estén két szürke szakállú, fegyvertől zörgő, hosszú lábú és karú lovag érkezett a városba, és a lovukat a városi fogadóba kötötték be, amely a három jámbor muskétásról volt elnevezve. A kis felvidéki város, ahol ez a történet megesett, abban az időben sűrűn látott kapuja küszöbén öreg katonákat átlépkedni, hogy a másik kapun át újra elhagyják a várost, mert éppen valami hosszadalmas háborút intéztek el valahol Európában. A harcosok új foglalkozást keresve elszéledtek a szélrózsa minden irányában, és reménykedve keltek át az országhatárokon, hátha éppen valami derék csetepaté kellős közepébe érkeznek. A bivalybőr kabátos puskások, a strucctollas fövegű dárdások és a lovasok, akik rézgombokkal kivert mellvédet és széles pallost viseltek, mindenütt megfordultak, ahol abban lehetett reménykedni, hogy valami zavart találnak, amelyet az ő közbenjárásukkal lehet elintézni. De jöttek a féllábúak és félkezűek is lerongyolt ruháikban, majd a földön csúszkálók és a bélpoklosok, amint már ez háború után szokás. A kapuőröknek ugyancsak nyitva kellett tartani a szemüket, hogy e mindenféle siserahad a városba ne tolakodjon, mert ezen embereknek az volt a szokásuk, hogy éj beálltával égő csóvát vetettek a polgárházakra. A lovasok, akik a „Jámbor muskétások”-nál megszállottak, részint hosszú, szürke szakálluknál, részint komoly és ünnepélyes lovaglásuknál fogva - miközben hosszú lábszáruk egyenletesen ütögette a lovak oldalát - semmiféle gyanúba nem keveredtek, amidőn a kapun áthaladtak. Az egyik lovas pláne hetyke, parancsoló hangon rákiáltott a kapunál álldogáló medvebőrös drabantra.

- Hej, bundás, miféle város ez?

- Szent-Pál-Monostor - felelt a legény.

A hosszú lovas félrebillent a nyeregben, és kinyújtván félrőfnyi karját, vastag kesztyűs tenyerével elismerőleg csapott a drabant süvegére.

- Tiszteltetem a bírót! - mondta, és beügettek a kőkockás utcán, amelyet hegyes tetejű és erkélyes házak szegélyeztek. A patkócsattogásra itt is, ott is megbillent egy ólomkarikás ablak, és unatkozó asszonynép pillantott a harcosok után. A takácsműhelyben egy percre megszűnt a szövőgépek kattogása, és a kovács a sarkon letette pörölyét, amikor a lovagok ott elügettek.

- Szép szál vitézek - mondta inasának a kovácsmester.

- Ezek aztán eleget verekedhettek már életükben - jegyezte meg a takács, mielőtt lábát a szövőgép hajtókájára helyezte volna.

Az unatkozó asszonyok a leskelődő ablakoknál semmit sem szóltak, csak gondoltak valamit, amit ilyenkor az asszonyok szoktak.

A „Jámbor muskétások”-nál bort kértek a lovagok, és elhelyezkedtek a vastag deszkájú diófa asztalnál, amelynek lapja mindenféle ákombákomokkal volt teleróva. Unatkozó ittas emberek, kóbor diákok, vándorló katonák vagdaltak bicskájukkal az asztal lapjába mindenféle ákombákomokat, ami eszükbe jutott. Itt-ott egy félig kivésett női név. Amott egy halálfej. Majd egy szakállas katonafej. Persze a betűk voltak többes számmal, a nevek kezdőbetűi. Volt ott még görög betű is. A két lovag elgondolkozva nézegette az asztal lapját, melyet bízvást lehetett a fogadó vendégkönyvének tekinteni.

A bolthajtásos falon a feketerigó csak néha szólalt meg - mintegy álmában - a fekete kalitkában, és a fogadós, egy tagbaszakadt, bőrnadrágos, lecsüngő bajuszú férfiú, ingujjra vetkezve valami bográcsk körül motoszkált a rőzselángnál. Jó magasan a falon kormos fadarabbal girbegurba betűket vetett valaki. Az egyik lovag nagyot hörpintett a cinkorsóból, és úgy betűzte le a felírást:

- Hic fuit Martinus... Az ördög bánja.

A másik lovag ezalatt az asztalra meresztette a szemét, és bütykös ujjaival egy különös jelnél kaparászott.

- Nini - mondta csendesen. - A polyák itt járt.

Az öregebbik lovag lekapta a szemét a falról.

- Hol járt a kutya? - kiáltott fel ingerülten.

- Itt ni - mondta a másik csendesen.

Az asztal lapján egy hegyes fülű, kunkorgós farkú, háromlábú kutya volt késsel bemetszve, és ezt a kutyát nézték most mind a ketten a legnagyobb érdeklődéssel. Nem látszott régi vésésnek a kutya, de a legújabbnak se. (A legújabb egy női név volt: Beatrix. Apáca volt-e vagy markotányoslány Beatrix? Ki tudná azt?)

- Ez a lengyel kezétől ered - mondta az idősebbik lovag, miután jobbról is, balról is megnézte a primitív metszést. - Hej, fogadós! Gazda! Borménő! Kvártélyos! Gyere ide!

A széles vállú férfiú, akinek arcán és fején sűrű nyomai látszottak a kocsmai harcoknak, vállat vont, amikor a kutyát megmutatták neki.

- Megfordul itt mindenféle ember... Lehet, hogy a lengyel is itt járt, akit kerestek.

- De keressük ám - hörgött az öregebb lovag. - Krakkóban hamis kockával elnyerte az utolsó aranyunkat. A pajtásom még az ezüstolvasóját is elvesztette, amit egy szent fejedelemasszonytól kapott... Csak megtaláljuk azt a sánta kutyát! Kétfelé hasítjuk a koponyáját.

- Sánta volt? - mormogta a fogadós. - Ejnye, csak nem Zsecskónak hívják?

- Az a' - kiáltott a két lovag. - Zsecsko a neve a kutyának. A fél füle hibázik, és a bajusza a mellére csüng.

- Szerencsében jártok, barátocskáim - felelt a fogadós. - A ti Zsecskótok harmadik hónapja ül itt a városi áristomban. Egy kelyhet akart emlékül elvinni éjszaka Szent Veronika templomából. De megfogtuk. Azóta odabent ül a bástyában. Mielőtt kieresztik, a hóhér leüti a jobb karját.

- A kutya! - sziszegett az idősebb lovag.

- Kehely kellett neki - dörmögött a másik.

A fogadós a dolga után látott, a lovagok pedig szótlanul ültek a diófa asztal mellett, és még mindig a háromlábú kutyát nézték.

Odakünn bealkonyodott, és a fogadó előtt a kerekes kút csörömpölni kezdett. Vízmerítő leányok jöttek zörgő kannákkal, és az egyik közülük valami dalra gyújtott, amit visszhangzott a kerek kis piac. A lovagok, messzire elnyújtván sarkantyús lábaikat, a dalt figyelték, és a cinkorsóval kopogtak hozzá. A nótába később beleszólott az esteli harangszó - egy nagyon öreg harang mormogott, búgott a hegyes háztetők felett, amire a kerekes kút környékéről hazatakarodtak a népek, és egy girbegurba utcából ünnepélyes, lassú lépésekkel ballagott ki az

éjjeliőr; földig érő kámzsás köntöse és négyszögletes kalapja hosszú árnyékot vetett a házak falára, a kezében pedig az égő mécsest lóbálta.

A házak elsötétedtek a leszálló estében, és nehéz tolórudak zörgését lehetett hallani a kapuk és ajtók mögött. Valahol, nagyon messzire egy citera pengett egy bezárt ablak mögött, de az is csakhamar elhallgatott. Egy elkésett polgár sietős lépései kopogtak végig az utcán, és a hold nagy, vörös tányérja mint egy vérbe borult nagy szem bújt ki a város felett, egy erdős hegyhát mögött.

A lovagok már ekkor az istállóban hevertek lovaik mellett, és a szalma zörgött alattuk, amint megfordultak.

- Hát levágják a karját - mormogta az egyik.

- Le - felelt a másik. - A templomrablókkal így szoktak elbánni a városokban.

- Kár - mondta hosszas habozás után az előbbi. - Kár a lengyelért. Jó vitéz volt. Egy rongyos kehelyért így megjárta. Habár nagy gazember volt.

- Mindig hamis kockával játszott.

- A zsákmányt, ha lehetett, eltitkolta mindig húsz év alatt, mióta együtt járunk.

- Megérdemelné, hogy felakasszák a kutyát - mondta most az öregebb, és csendesen felkelt a szalmáról.

A másik nyomon követte. Az utcára mentek. A bástyatorony a piac másik oldalán emelkedett, és azt körülsétálták.

- Zsecsko! - kiáltotta félhangon az egyik lovag.

A toronyból nyomban válasz érkezett.

- Szent József küldött benneteket - felelt a toronyból a lengyel. - Hamar csináljatok egy kis tüzet, aztán a zavarban majd csak kiszabadíttok innen.

A tiszteletre méltó külsejű lovagok zümmögtek egy darabig, aztán szépen elindultak jobbra és balra. Tíz perc sem tellett bele, már négy helyen is lobogott a város, és a harang, az öreg, rémesen kongott a toronyban.

Az éjszakai tűz felriasztotta az alvó polgárokat, és rémes sikoltozások hallatszottak az égő házakból. Fejvesztett, kétségbeesett emberek, nők futkostak az utcákon, és a lovagok kényelmesen feltörték ezalatt a bástyatorony vasajtaját.

A lengyel az ötvenfontos golyóval a lábán fürgén sietett le a toronyból, és gyönyörködve nézett szét az égő városban.

- Ezt aztán jól csináltátok - mondta a lovagoknak.

Azok komoran bólintottak.

- Csak egyszer odakünn legyünk, majd számolunk veled, te kutya! - mormogták fenyegetőleg.
- Most már aztán vége a barátságnak. A barátság többé nem kötelez semmire.

És miután a kapuőröket leütötték, kivitték a lengyelt a városból, és a mezőn derékon szúrták a kockajáték miatt.

(1909)

Egy régi bál

A Hamrák kisasszonyok már kora délelőtt megérkeztek Újfaluból a nagy családi tyúkültetőn, amelyet a nagy hó miatt ökrök vontattak be Szatmárra. A kisasszonyok a tavalyi bál óta csupán annyit változtak, hogy Gerardin viselte az idén az à la France frizurát, amelyet tudvalevőleg egy héttel a báli est előtt szokás megcsinálni. A hét alatt a kisasszony karosszékben tölti az éjszakát, és még akkor is mindig fenyeget az a veszedelem, hogy a tüzes lovak az újfalusi árokba fordítják a szánkót, mint éppen tavaly történt a szegény Hamrák Fanny báli hajdíszével. Talán éppen ebből az okból vontatták be magukat az óvatos ökrös fogattal.

A nagykendőkből és bundákból nevetve bontakoztak ki a Kúria-fogadó udvarán, ahol is az éppen jelenlevő Hertelendy úr, a báli főrendező ezzel az ügyes bókkal hódolt a kisasszonyok öltözetének.

- Kronawätter, a híres bécsi szabó is elbújhat szégyenletében az újfalusi tündérujjak ezen remekművei előtt.

Gerardin rózsaszínű tüllgangléval díszített ruhája, valamint Fanny halaványkék, fehér szalagfodrokkal ékesített toalettje valóban hivatva látszott a bál legszebb ruhái között is feltűnni. A kis Hamrákné fekete, de divatos ruhájában gondosan simogatta végig a leányok ruháját, és azt kérdezte Hertelendy úrtól, vajon a kotillon-táncot mikor fogják a bálon elkezdeni.

- Pontban éjfélkor - felelte a híres bálkirály, és ezen megjegyzéssel, valamint az újfalusi Hamrák kisasszonyok ruházatának elmondásával a Kúria kapuja körül leskelődő szatmári szobaleányok és cselédek nyomban hazafutottak úrnőikhez. Ahonnan csakhamar visszaküldettek azon megbízással, hogy a többi faluról érkezett kisasszony ruházatáról is tudósítást hozzanak.

Mert alighogy délfelé járt az idő, a Kúria-fogadó kapujában egymás után fordultak be a közel és messzi vidékről érkező fogatok a báli publikummal. Aki csak számottevő kisasszony volt a vármegyében, az mind megjelent a bálon, és a helybeli hölgyeknek ugyancsak volt módjukban sápadozni, csodálkozni vagy csúfolódni, amikor a szobaleányok időnként hazafutottak az újabban érkezettek ruházatáról szóló tudósítással.

Délfelé megérkezett Koltóról az öreg Szendrey leánya, Júlia kisasszony, aki divat és ízlés dolgában nemcsak Szatmáron, de tán még Pesten is megállaná helyét, mert tudvalevőleg ízlését nemcsak a *Hölgyfutár* régi és új divatképein fejleszti, hanem a bécsi *Salon* hasábjain is. A hírhozók róla azt jelentették, hogy Júlia kisasszony magyaros, gyöngyös, Zrínyi-korabeli ruházatban jelenik meg a bálon, amin a szatmári hölgyek valóban nagyon elgondolkoztak. Hisz itt rejtett akna repül a levegőbe. Szendrey Júlia, akinek ahhoz is volt bátorsága, hogy divat szempontjából férfi módjára levágassa szép barna haját, bizonyára nem véletlenül választotta a magyaros ruházatot a szatmári bálra. Bizonyos, hogy Pesten az összes mágnásnék ilyen ruhában táncolnak a Redouteban. No hiszen, meg is járják a szatmári hölgyek az új bécsies báli ruhákkal, amelyeket idáig a legújabb divatúnak véltek.

Ebéd után - azaz dehogyis volt ebéd ezen az izgalmas napon, hisz az úrnők már előtte való napon vagy talán már előbb is elkészíttették hajdíszüket a Pestről ideérkezett francia borbéllyal, M. Privardier-val, azaz első segédjével, mert a jeles férfiú nem érhet reá az utolsó percben - ebéd utáni időben a városban futótűzként terjedt el a híre annak, hogy a gyorskocsi meghozta a legújabb kotillon-jelvényeket. Aki a kotillonokat látta, csodákat mesél azoknak szépségéről, csinosságáról. A szatmári hölgyek arca valósággal belepirult ezen izgalmas

hírekbe, pedig akkor még nem volt általános divat a bécsi festékek használata. A szobaleányok, szakácsnők és mindenesleányok, akik reggel óta szaladgáltak már különféle üzenetekkel és megbízatásokkal, csaknem lelkendezve jelentették úrnőiknek, hogy a gyorskocsin néhány idegen úr, bizonyosan pesti arszlánok is érkeztek a városba, akik majd gunyoros mosollyal tartanak szemlét a bálon a vidéki hölgyek felett. Így tudomásra jutott egy magas, szőke úrnak a megérkezése, aki ha nem gróf, akkor legalábbis báró, a mellénye után ítélve. Azonkívül egy alacsonyabb, vöröses barkós úr is érkezett a gyorskocsin, akinek a felöltőjén olyan gombok vannak, mint egy gyermektenyér. Egy kopottas csizmájú, magyar ruhás, kis bajuszú ifjút is hozott a posta, de az nemigen sokat számíthat a bálon, mert még jóravaló kabátja sincs. Kóbor diáknak látszik, aki szép hollótollakkal kereskedik a táblabíró uraknál. Csak Pap tekintetes úr mondott olyasfélét, hogy a kopott diák valami költőféle legyen. De hiszen minden kicsapott diák költő manapság.

Így folytak az izgalmas előkészületek a szatmári bálra, amely hivatva volt arra, hogy megdobogtassa azokat a szíveket, amelyek egymásnak vannak szánva; a zene és a tánc varázsa alatt életre keltse a kis érzelemcsírákat; fölhevítse az ifjú hajadonokat, hogy a következő hosszú esztendőben legyen miről ábrándozniok, álmodozniok a behavazott falusi udvarházakban.

Jövel, ó, gyönyörűséges báli éjszaka, midőn fölcsendülnek a Margit-valcer lágy ütemei, és a polonaise csodaszép figurái az ég felé ringatják a falusi kisasszonyok lelkét, amelyek hajh, máskor kénytelenek a kácsa- és a tyúkültetés prózai gondolatával foglalatoskodni, és csak sebtiben olvashatják el azokat a verseket is, amelyeket Hiador ír a hölgyek lapjába. Jöjj, gyönyörűséges havas éjjel, amidőn a régi fogadó léghuzamos szálájában tündökölve ragyognak a rózsaszínű tüllel megkoszorúzott tükrök, és a cukorkák papirosára nyomott német jelmondatokat áhítatos szívvel olvassák el még azok is, akik nem bírják ez idegen nyelvet; csak sejtik, csak érzik, hogy a cukkerli és a szerelem között okvetlenül van valami összefüggés. És ti, forró, titkos szavak, hosszadalmas kézszorítások és meleg, ölelkező tekintetek, nem azért szerepeltek-e mindnyájan a költészet szótárában, hogy ezen a báli éjszakán testet öltve megjelenjetek a második quadrille alkalmával, midőn minden becsületes, igazszívű halandó párjával táncol, és a mamák a sarok ripszkanapéiról örvendezve gondolnak a közeli farsangra, a közeli farsang lakodalmaira? Füzértánc és mazurka! Csak a negyvenes években tudták igaz jelentőségét e táncoknak.

Most tehát fusson szobaleány, mindenesleány a ház minden irányában, és keresse meg a kisasszony pillangós cipellőjét.

*

A lámpák igazán úgy ragyogtak, mint előre megálmodták a szívek. A Hamrák kisasszonyok és a többiek valamennyien megtalálták párjaikat, mert olyan fiatalember még nemigen volt abban az időben, aki életuntságot színlelve, elkerülte volna a táncot. Az iskolában még Ovidiust tanították, táncolni kellett a fiatalembereknek.

De mégis volt ott egy fiatalember, aki a táncosok sokadalmát elkerülve, magányosan ődöngött a fényes szála homályos sarkaiban. Sápadt arcú, nyúlánk termetű, dacos tekintetű ifjú volt ez, aki két kezét hátrafonva, hallgatagon nézegette a táncosokat. Sohasem mosolygott, de szomorú sem volt. Hisz itt volt, láthatta azt, akinek kedvéért idejött. Szendrey Júlia éppen Hertelendy úrral járta a füzértáncot. A sápadt ifjú arca talán még sápadtabb volt, mint rendesen. És talán akkor sajnálta életében először azt, hogy nem tudott táncolni.

A gyönyörű barna leány kecsesen és szarvas módjára táncolt, és minden mozdulatán meglátszott, hogy valakinek nagyon akar tetszeni. Táncosának vagy másnak? Ki tudhatná azt, ki láthatna bele egy leány lelkébe?

A nyugalom, amit a sápadt ifjú magára erőszakolt, percenként múlófélben volt. Miért táncol az ő szerelme mással? Miért kell neki egyáltalában táncolni? Júlia is olyan butácska, naiv teremtés volna, mint a többi leányok, akik a test, a láb és a kar sajátságos mozgatásában gyönyörűségüket találják? Nem, nem, az nem lehet, hogy Júlia ne tudná, ne érezné azt, hogy neki fájdalmat okoz azzal, hogy másnak a karján mutatkozik. Hisz idáig megállotta azt, hogy nem táncolt, és hallgatagon üldögélt a költő mellett, aki tíz szónál többet nem mondott ezen az estén, de azt, amit gondolt, érezni kellett Júliának. És most, íme, mégis táncra kelt azzal a kicsípett fiatalúrral. Ennek bizonyosan valami mélyebb oka van...

A költő elfordult a táncolóktól, és a sarokban, ahol azt vélte, hogy senki sem látja, mélységes szomorúsággal bámult ki a havas éjszakába a csapadékos ablakon.

Az járt az eszében, hogy meg fog tanulni táncolni, hisz erős akarattal mindent el tudott érni eddig. Táncolni fog Júliával, aki nyilván szeret táncolni.

De hogyan tanulhasson meg táncolni, hogy komikussá, ügyetlenné ne tűnjön föl eleinte? Hogy őt valaki kinevesse, esetleg a háta mögött kigúnyolja? Nem, sohasem.

Táncolni azonban mégiscsak meg fog tanulni. Ha másképpen nem, egyedül, amikor senki sem látja...

Egy kéz nehezedett a vállára.

- Petőfi - mondta Pap tekintetes úr -, Júlia keres.

- Júlia csak táncoljon tovább - felelt a költő színlelt nyugalommal -, hisz az neki mulatságot szerez.

- Júlia már nem táncol többet, mert látja, hogy ezzel neked fájdalmat okoz. Téged vár.

- Ó a drága leány - fakadt föl a boldog sóhajtás a költő kebléből, és a táncolókat vadul, sőt illetlenül széjjeltaszigálva, sietett ama sarok felé, ahol Júlia ült. Pap tekintetes úr a nyomában.

- Ki ez a neveletlen idegen? - kérdezték itt is, amott is a táncosok között.

Pap tekintetes úr megmondta az idegen nevét.

És a bálban, a táncban, mintha egy pillanatra önkéntelenül szünet támadt volna.

- Petőfi itt van! - suttogták önkéntelenül az ajkak, és a szemek odatapadtak arra a nőre, aki mellett a költő helyét foglalta.

- Petőfi van itt! - hallatszott végig a nagy szálán az emberek suttogása, és a legirigyeltebb és a legboldogabb nő ebben a percben Szendrey Júlia volt...

Ekkor határozta el, hogy feleségül megy a költőhöz.

(1909)

Régi toronytetők között

Kedves, emlékszel-e a régi toronyszobára, ahol az éji mécs égett Szent Veronika képe alatt, és a szomszédban laktak az öreg harangok az ódon tornyokban?

*

Szent Veronikán kívül ezek az öreg harangok voltak abban az időben egyetlen ismerőseink. Jobbról emelkedett a barátok vörösbarna sisakú tornya, és benne a három kis harang nekünk harangozott reggel, délben, este. És litániára.

Szép öreg torony volt ez. Én a barátok tornyát szerettem legjobban, mert egy pohos vén püspökhöz hasonlított, aki valamikor a középkorban háborúba megy az eretnek ellen, és ezért hadi süveget nyomott a fejére. Vörösbarna, megkopott derekán a rozsdás toronyerkély szakasztott olyan, mint valami hadi öv, és hogy a lábán sarkantyú volt, azt nem láttuk, de bizonyosan tudtuk.

Estefelé és éjjel szeme is volt a toronynak. Igaz, hogy csak egy, de az nagy, kerek, gömbölyű, szem volt, amellyel kíváncsian nézett szét a magas háztetők fölött, és talán látta is az eseményeket, amelyek a környéken, környékbeli házakban történtek.

Benézett a mély, nedves udvarokba, ahol a kőkockákon olyan barázdákat vontak az emberek lépései, akik innen már elmentek, hogy szinte azt lehetett gondolni, hogy a földkerekség valamennyi embere ezekből a házakból ment ki a kőkockákon. Egy darabig visszajöttek a csurgó ereszek alatt, és a sárkányfejű régi esőcsatorna mellett ellépkedtek. De aztán egyszer nem jöttek többé vissza... De azóta is mindig mennek kifelé a bolthajtásos kapun, ahonnan az út lefelé visz a völgybe, ahol a régi kisváros fekszik. És a városon alul a temető kőfala látszik.

A félszemű öreg püspöknek temérdek emléke lehetett azokról az emberekről, akiket a mély, nedves udvarokon és a kis lakásokban látott, ahol cserepes virág is akadt egynémelyik ablakban.

Bizonyosan ismerte már a nagyapját is a „Béka” kocsmárosának, aki a sarkon lakott, és a falra egy söröshordó volt festve, amelyről habzó sör ömlött. De ismerte Gunsztot is, mint e városrész legelőkelőbb polgárát - a sajtkereskedőt. A fakó és szagos emberke okozta azt, hogy a városrészben csupa sajtszagú aprópénz került forgalomba, míg a „Béka” kocsmárosa arról gondoskodott, hogy a pénztelen embereknek is jusson valami a szagokból: pörköltszagot árasztván a térre, a nedves, mély udvarokba, de még a szomszédos utcácskákba is. Aki egyszer megérezte ezt a kocsmaszagot, amely abban az időben (az éhes fiatalkorban) nem volt egészen kellemetlennek mondható, az sohasem felejtette el a „Béka” szagát. Ha sötét éjfélen, idegen országból és bekötött szemmel odavezetnének egyszer arra a tájra - nyomban meg tudnám mondani, hogy a régi toronytetők között vagyunk, a félszemű vén püspök közelében, ahol Máriám imádkozott Szent Veronika képe alatt a toronyszobában.

Nagyon is valószínű, hogy a vörös sisakos toronynak is tetszett a „Béka” pörköltillata, mert alkonyattal, amikor a lila színű és aranybarna árnyak mint valami füstölőből szállongtak felfelé az öreg torony alakja fölé, és a „Béká”-ban főzni kezdtek, a félszemű püspök lassan kidugta orrát a félhomályból, sőt láthatóvá lett félig nyitott szája is, sőt mintha a másik, nem létező szemével is hunyorított volna a sötétbe borult keleti oldalon. Bizonyos, ó, egészen bizonyos, hogy a vén püspök egykor nagyon szerette a hasát, hiszen vörösbarna színe, pohos alakja is erről tesz jelentést.

*

A Szent Veronika képétől jobbra eső ablaknál, ahonnan a legközelebbi látnivaló a sajtkereskedő házán levő szélkakas volt (mennyit néztük ezt a sajtszagú madarat!), egy másik torony állott, olyan egyenesen, mint a gyertyaszál, szegény kis bogaram őt választotta tornyául, az egyenesen álló, tiszta és szinte kiszáradt soványságú torony sohasem látszott tudomást venni azon szegény kis nőről, aki megtévelyedésében egy diákhoz költözött a régi toronytetők közé.

Nem, ez a torony sohasem bocsátott meg Máriának. Állt fenséggel, mozdulatlanul, mint egy sovány apáca, aki a szigorú kolostori életben tökéletesen elfelejtette, hogy egykor nő volt, és a férfiak szeme mohón tapadt gömbölyded idomaira.

Elfeledte, elfeledte...

Ridegen és röviden harangozott azoknak, akiket sohasem láthattunk a toronyszobából: sóhajtozó, fiatal apácanövendékeknek, de hajh, olyan éjszakákon, amikor a hold vérvörös tányérja az éjben, mint egy afrikai mór vérbe borult szeme, hosszadalmasan nézte a gyertyaegyenességű Angelika-tornyot és környékét, olyankor tudtuk, hogy mit gondolnak, mit sóhajtoznak odalent a torony alatt azok, akik ébren vannak és álmodnak.

A kiszáradt és csontos torony kiállta a vérvörös hold éjféli látogatását, anélkül hogy jelt adott volna magáról, habár ugyanakkor egy diák is fuvolázott egy toronyszobában, és a flóta hangjai belopózkodtak még a sokgyerekes családanyához is, aki a földszinten kitárta az ablakot, és hallgatózott.

Csak a torony maradt mozdulatlan, kérlelhetetlen.

Sőt, mintha megnyúlt, megnövekedett volna ilyenkor, mint egy ég felé mutató ujj. A mennybe mutatott, míg lábánál a pokol után sóhajtottak...

Jövel, gyönyörűséges nyári éjjel, és szólalj meg újra, elefántcsont fuvola, amelyből legszebben a mély hangok hallatszottak!

Jöjj, te ifjú, bolond éjszaka, midőn a zárda növendékeinek a szerelem dalát fújtam teli tüdőből és hosszadalmasan, és a dalban, az éjben, a holdvilágos éjfélben egy női hangot hallottunk, amelyről nem lehetett megállapítani, hogy kacagás-e vagy zokogás, vagy talán mind a kettő egyszerre.

S ilyenformán sohasem lett barátnénkká szent Angelika tornya a szélkakas felől, bár nagyon szerettem volna pártfogóul megnyerni szegény Máriám számára.

*

De hadd beszéljek most róla, a romba dőlt, félig leégett és elhagyatott toronyról is, amely nem messzire a félszemű püspöktől, egy girbegörbe kis utcácska közepén állott, amely a hegyoldalban húzódott meg, és benne földszintes házak voltak, amelyeknek csak tetőjük volt új, a tetők egyszerre égtek le a toronnyal.

A házak régi, vasrostélyos, középkori házak voltak, és bizonnyal szent életű népek lakták őket akkor, amidőn újak voltak. De azóta a torony leégett, alatta nem miséznek; áll egymagában üszkösen és romba dőlten; udvarát felverte a gaz, és a harangjai helyén a csókák költenek; a fél oldalára támaszkodik, és danol, amikor a szél végigzúg folyosóin,

És körülötte az új tetejű, régi házakból is dal és zene hangzik fel éjszakánként, mint afféle rossz hírű utcácskákból szokás, ahol a kapuk fölött vörös lámpást himbál az éji szél.

Hogy történt, hogy nem történt: a tornyot, amely egykor Mária Magdolna tiszteletére építtetett, és bazaltkockáin szent életű zárdaszüzek térdepeltek és vezekeltek azért a bűnért, amelyet

sohasem követtek el, de amelyet még mindig elkövethetnek - (vagy talán azért sanyargatták magukat, mert jólesett vágyakozó testüket gyötörni azzal az érzéssel, hogy bűnösök?) -, a tornyot ott feledték, midőn az leégett. A régi legenda egy fiatal apácát okoz a tűzvészért, aki őrültségében üszköt vetett a toronyra, de akármint volt is ez a dolog, a szent lelkek és a szent testek elrepültek e helyről, mint karvalytól megriasztott galambok.

A torony egyedül maradt, és állt, álldogált az esőben és szélben, és senkinek sem szólaltak meg többé harangjai. Angelika tornya bizonnyal tudomást sem vett elbukott kartársáról, és a félszemű püspök sem blamírozhatta magát azzal, hogy egy bűnbe esett tornyot észrevegyen. Amíg él Gunszt, a sajtkereskedő, és a „Béká"-ban a jó illatú pörköltet főzik, nem kell félteni a pohos tornyot, megtalálja ő a maga mulatságát.

Ilyenformán aztán lassanként mindenféle gyülevész nép bátorkodott megtelepedni a torony körül, amelyet pedig a legszebb asszonyról neveztek el. Mindenféle siserahad költözött a hegyoldali görbe utcácskába, muzsikusok és táncosok, bűnösök és ártatlanok, vétkes nők és vétkezett öregasszonyok - s a lámpást meggyújtották a kapu fölött.

Egy szent életű toronyról nem tételezhető fel más, mint az, hogy eleinte nagyon felháborodott azon a változáson, amely a környékén történt. Talán búgott is együtt a széllel az innen elment fehér lelkek után, és a sokat hallott apácazsolozsmákat fújdogálta válaszul a medvetáncoltatók dallamaira.

Eleinte... De az arany is megolvad a tűzben. S az idők folyamán a csonka torony mindinkább engedett abból, hogy szigorúsággal és önkínzással nemesítse magányos életét.

Talán akadt egy dal, amely neki is megtetszett?

Talán látott egy táncot, amely felébresztette a figyelmét?

Vagy egy lány ment végig a girbegörbe utcán, amelynek gránitköveit még az apácák köntöse csiszolta simára, most pedig magas sarkú cipők koptatnak lyukassá - egy lány ment arra sírva csalfa kedvese után, és a vén torony kőszíve megengesztelődött az igaz érzés láttára?

És azt morogta magában:

„Érzések is vannak a világon? Ejnye, ezt eddig nem is tudtam. Ismerkedjünk meg azokkal az érzésekkel!"

Így történt, vagy legalábbis így kellett történni, hogy az üszkös, vén torony külsőleg mindinkább hasonlítani kezdett egy vén, jókedvű korhelyhez, aki reggelig szokott táncolni a lámpásos házakban, míg nappal csendesen szundikál helyén. A víg nők, akik a torony körül laktak, bizonyára pártfogójuknak választották a vén tornyot, és azóta ismét van neki hivatala. S talán nem is kívánkozik többé vissza egykori társaihoz, a félszemű püspökhöz és Szent Angelikához.

Elzüllött.

*

Kedves, emlékszel-e a vén toronyszobára, ahol az éji mécs égett Szent Veronika képe alatt, és a szomszédban laktak az öreg harangok az ódon tornyokban?

(1909)

Arany álarc

Bercsényi grófnéról jegyzi föl a krónika, hogy az arca rózsaszínű volt még öregasszony korában is, de az orra fekete. Ennek az a magyarázata - írja Mikes Kelemen -, hogy a grófné hólyagos himlőbe esett egykor, és hogy arca a himlő következtében el ne rútuljon, arannyal befuttatta hozzáértő ötvösökkel. Így várta be a himlő lefolyását arany álarca alatt. Nem is tett semmi kárt arca szépségében a himlő, csak az orra feketedett meg, amikor megszabadították az aranyburkolattól. Mert a himlőt nem lehet megcsalni - mondja bölcsen Mikes.

A Bercsényi grófné hiúsága cseppet se rendkívülibb más asszonyok hiúságánál. Arannyal ugyan nem futtatják azóta orcájukat az asszonyok, de tesznek egyebet arcuk üdeségének, fiatalságának a megóvására. A rokokó mesebeli szép öregasszonyai hogy micsoda praktikával tartották meg ifjúságukat, nem tartozik ide. De igenis följegyzésre méltó a híres fehéri Gáspárné esete, aki hatvannyolc esztendős korában még mindenféle szép asszonnyal fölvette a versenyt, és még férjhez is ment volna.

A híres szép asszony abban a faluban lakott, ahol én születtem. Unokái embernyi emberek voltak régen, Gáspárné pedig bolondította a gavallérokat. Az idő csodálatos módon elfelejtette munkába venni azt a rendkívüli asszonyt. Aki nem ismerte, fiatal menyecskének gondolta. Ruganyos volt a járása, mosolygó a szeme, üde az arca. Azok az öregemberek, akik már mozogni se nagyon tudtak, keservesen emlegették:

- Gáspárné mindnyájunkat eltemet.

Persze, persze: azok az emberek, akikkel Gáspárné lánykorában táncolt, már régen porrá váltak. A leányai, vejei megvénültek. Szép asszonyokból öregasszonyok lettek, deli gavallérok megrokkantak, csak Gáspárné nem változott. A sóstói fürdőn, ahol nyaranta tölgyek alatt sétálgatott, ábrándozva sütötte le a szemét, ha a cigányok valamely szerelmes nótát muzsikáltak, és ha fölvetette a szemét, akkor nem volt olyan férfiember, aki a látására meg ne rezzent volna. Valami csodálatos bűbáj volt a szemében. Esténkint együtt táncolt a fiatal leányokkal, és ez nem volt senkinek visszatetsző. Az öreg Goreczky bácsi, aki negyven esztendő óta látogatta a fürdőt, néha elgondolkozva magyarázta:

- Amikor először jöttem ide, Gáspárné már akkor is itt táncolt. Esztendőről esztendőre eljött. Néha szebb volt, néha kevésbé volt szép: aszerint, amint férjnél volt, vagy özvegy volt. Tudniillik özvegyasszony korában szebb volt, mert olyankor mindig férjhez akart menni.

- No és férjhez ment? - kérdeztük.

Az öreg Goreczky a szemével arrafelé vágott, ahol éppen Gáspárné hallgatta egy ifjú ember udvarlását a sétányon:

- Férjhez hát. Mindig férjhez ment. Talán ő maga se tudja, hogy hányszor ment férjhez annyi idő alatt. Egyszer, régen, magam is majdnem megbolondultam utána. Mert senki se tudott ellenállni a varázsának.

A társaságunkban volt egy fiatal tanár, aki szeretett kételkedni a közismert tényekben. A Gáspárné életkorát se nagyon hitte.

- Fürdői reklám az egész. Az az asszony nincs több harmincesztendősnél.

Goreczky bácsi nevetett:

- Kétszer harminc meg még valami. Csak húsz esztendeje történt, hogy én érdeklődtem iránta. A kendőjét hordoztam karomon, és reggelenkint friss bukétával vártam a tóparton. Gáspárné nagyon szívesen fogadta az udvarlást, mint általában minden apróságot, figyelmet, ami férfiútól származott. Talán éppen ezért halmozták el annyi udvariaskodással a férfiak, mert a kicsinységnek úgy tudott örülni, mint a nagy áldozatnak. Az ibolyabokrétáért éppen úgy reád mosolygott, mintha a kezét kérted meg. Természetesen magam is megszerettem ezt a mosolyát, és egyik nap bukéta helyett a kezét kértem meg.

Goreczky bácsi körülnézett a társaságon.

- Ugye, bátor gyerek voltam? - kérdezte. - De hát akkor még lehettem bátor. Gáspárné nem mondott se igent, se nemet, csak azt felelte: „Károly, engem még nem csalt meg soha senki, mert én nem hittem eddig senkinek, magának se hiszek." Persze én esküdöztem, fogadkoztam, mint már ilyenkor szokás. A szép asszony csak a fejét csóválta. „Azt ne kívánja, hogy higgyek, mert ha én egyszer az életben megcsalódnék, akkor nyomban meghalnék. Azért is szép még mindig az arcom, mert sohasem szerettem senkit."

- Gondolhatjátok - kiáltott föl Goreczky úr -, hogy ez a nyilatkozat mennyire lehűtött. Sohasem szeretett senkit! Hisz akkor ez nem is asszony, hanem ördög. - Akkoriban ugyan nem törődtem sokat a dologgal, de azóta esztendőszámra megfigyeltem Gáspárnét. Bizony, igazat mondott: soha nem szeretett senkit, kő van annak a szíve helyén.

A tanár a fejét csóválta:

- Kő? Az természetrajzi lehetetlenség. Éppen olyan szíve van, mint más asszonynak.

Goreczky bácsi megsodorta a fehér bajszát.

- Öcsém, én nem beszélek a levegőből. Megtapasztaltam, amit mondok.

Hubenay, a tanár ettől a naptól fogva állandóan a Gáspárné lovagjául szegődött. Elkísérte sétáiban, csónakázott vele holdas éjjel a tavon, sőt még éjjelimuzsikát is adott az ablaka alatt. Két hét alatt megunta a dicsőséget, és visszatért az „agglegények társaságá"-ba.

- Nos, öcsém, mit csinál a szép Gáspárné? - kérdezte Goreczky bácsi.

Hubenay unottan legyintett:

- Éppen olyan asszony, mint a többi. Legföljebb a kora érdekes. Azt mondja, hogy mindig a szerelemmel álmodik. Abban a korban, amelyben ő van, ez már nem szokás.

Hubenay hirtelen elmaradása meglepte Gáspárnét. Hirtelen nem akadt más gavallérra, és emiatt szörnyen kezdett unatkozni. Mikor az asszony unatkozni kezd, mindjárt szerelmes lesz... Hubenay egy nap hirtelen elutazott Sóstóról. A rossz nyelvek szerint a Gáspárné zaklatásai elől.

Ettől az időtől fogva aztán láttuk egyedül ülni a szép asszonyt a tóparton. Elmerengve bámulta a vizet, és magányosan bolyongott az erdőben.

- Húsz esztendeje nem járt egyedül az erdőben! - kiáltott föl Goreczky apó. - Valami történt ezzel az asszonnyal!

Majd napokig nem mozdult ki a szobájából. Reggelenkint álmatlan, kivörösödött szemmel találkoztunk vele a forrásnál, és Goreczky bácsival hosszadalmasan tárgyalt.

- Panaszkodik, hogy nem tud aludni - mesélte Goreczky, aki mellékesen orvos is volt. - Persze hogy nem tud aludni, amikor szerelmes...

- Szerelmes? - kiáltott föl az „agglegények társasága”. - Az lehetetlen.

Goreczky komolyan, meghatottan bólingatott a szemüvege mögül.

- Bár ne volna igaz - mormogta. - Mert ezzel körülbelül vége volna mindazoknak a legendáknak, amelyek a Gáspárné alakját körülfogjak. A fürdő elveszítené egyik vonzóerejét, mintha a László-forrás veszítené el a vizét. - De Gáspárnéért még nagyobb kár volna.

Goreczky bácsi nem is igen beszélt többet ezen az estén. Csendesen iddogálta savanyú borát, és a cigányok muzsikájába bele-belesóhajtott. Hazafelé menet haragosan ütött a sétapálcájával egy öreg tölgy derekára:

- Éppen ilyen jelentéktelen fickóba kellett neki belebotlani, mint ez a Hubenay. Ha egy közismert donhuán veszi be a szívét, értem. De egy poros kabátú professzor! Mind bolondok az asszonyok.

Hubenay pedig nem tért többet vissza a fürdőre. Talán régen elfelejtette már a legendás Gáspárnét, amikor az asszony még mindig róla gondolkozott a tóparton. A szemei vörösek voltak, az arca megfakult. Megcsúnyult, megöregedett egy-két hét alatt.

Goreczky bácsi elkeseredve emlegette:

- A Sóstó nem bír ki még egy ilyen csapást!

Télen levelet kaptam a falumból, amelyben írja a néném: „A szép Gáspárné hirtelen megöregedett, fekete ruhát hord, és tollat foszt. Az a mulatsága.”

Nekem pedig eszembe jutott a Bercsényiné megfeketedett orra. Minden asszonynak megfeketedik egyszer az orra, akárhogyan is vigyáznak azzal az arany álorcával.

(1909)

Út a pokolba

A hóhér, akinek vörös bársonyból volt a nadrágja, és a bajusza számtalanszor megcsavarintva lógott le arcából, mintha valami különös és kellemetlen növény volna az a bajusz - a hóhér megfogta a pallost, és mialatt felemelte, fél szemmel körülnézett a piacon, ahol az elszörnyedés, a rettenet, a véres vágyak kivétel nélkül eltorzítottak minden arcot. A hóhér körülnézett, mint egy színész, és apró, beesett, szurokszínű szeme diadalmasan villogott, mint az ünnepelt hősöké... Látta maga körül az arcokat: a mosolygó vagy meredt tekintetű, a fogakat vicsorgató vagy fél szemet lehunyó emberi arcokat; látta a szempillákat kitágulni vagy sebesen pislogni; az orrok közül látta némelyiket kitágulni, a homlokokat megráncosodni, és az ajkakat összeszorulni vékony vonalba, vagy lefityegni széles bámészkodással...

Itt volt a pillanat, amikor mindenki mozdulatlan zsibbadtsággal mered meg helyén, és a csendben hallani a hóhér izmainak ropogását, amire ez az ember különösen büszke volt. A bajusza ruganyosan megnyúlt - mintha csápok nyúltak volna előre e pillanatban, és a pallos lecsapott egy fehér nyakra, amelyet a hóhér elébe fektettek. A csont recsegett, a vér felszökkent és a tömeg hangosan felsóhajtott, felhördült vagy felsikoltott:

- Jaj!

A pallos egyszerre elvágta a főt törzsétől. És a hóhér undorodva lépett hátra a szökellő vérsugártól. Csak a zsírral étetett bivalybőr csizmája lett véres, azt beletörölte a szalmába. A legényei feldobták az emelvényre az előre elkészített ládát, amiben a holttestet eltemetik. A hóhér kinyújtotta kezét a legurult főért. Felemelte a hajánál fogva, és parancs szerint arcul ütötte. Szép fiatal nőé volt a fej. A hóhér hosszadalmasan nézegette, elölről-hátulról. A csavarintott bajusza mozgott heves lélegzetvételénél. Aztán a földön heverő tarisznyába dobta be a fejet, a köszörűkő és reszelő mellé. A holttest fej nélkül került a koporsóba. A legények elsiettek vele a temető árkához, a mester ezalatt a bírákkal számolt el. Megharapdálta a fizetségbe kapott Zsigmond-húszasokat, és miután így meggyőződött valódiságukról, csendes és hosszú lépésekkel elindult hazafelé, a tarisznyával a nyakában. A pallost egy bőrtokban a vállán vitte, és ügyet sem vetett arra, hogy a szembejövők ijedten kitérnek előle. Régi hóhér volt már, az apja is az volt, meg talán már a nagyapja is. Elfelejtette, hogy szégyenkezni kell a mestersége miatt.

*

A város végén, ahol a hóhér lakott, nagy, farkasfogó ebek örvendezve ugrálták körül a mestert, és nyalogatni kezdték a hátán lógó tarisznya bőrét. A hóhér az ebek közé rúgott, és belépett a házba. Az arca mintha valami változáson ment volna keresztül azon idő alatt, amíg lehajtott fővel bandukolt hazafelé. A durva vonások megszelídültek, a lapos homlokról eltűntek a komor ráncok, és az apró szemek szomorúan néztek a földre. Egy bánkódó, deres fejű férfiúnak látszott a hóhér, akit valamely szomorúság ért a közelben. A pallost a sarokba állította, és a tarisznyájából előszedte a nő fejét, akit ma kivégzett. A vér már megszáradott, és az arc már halotti arc volt - vértelen, mozdulatlan, nyugodt, szenvedélytelen arc, éppen olyan, mint azoké, akik természetes halállal haltak meg. A barna, hullámos hajat kisimította a márványhomlokból, a meredt szemhéjakat lenyomogatta, és az elfehéredett ajkakat összezárta. A fül kicsiny volt, és benne két kígyót ábrázoló függő lógott. Az orr egyenes volt, és bizonyára eleget remegtek a vékony, áttetsző cimpák a szenvedélytől. Az ajk, amelyet előbb bezárt a hóhér, észrevétlenül felnyílott, és a bal szemfog kivillant, mintha az ajkat harapná a

fog. És ettől nyomban különös kifejezést öltött az egész arc, valamely tréfás, kacér, várakozó, biztató kifejezést. A halott asszony feje kacérkodott hóhérával.

A hóhér lehajolt, és csendesen megcsókolta a halott asszony ajkát. Máskor úgyse juthatott volna e csókhoz. A nő, amíg élt, a bányagróf felesége volt, és bűne az volt, hogy az urát megölte.

A hóhér nehéz, vert aranytálat vett elő a sarokban álló ládából, és a fejet arra helyezte. Alkonyatig mindig nézte, amíg a legények megjöttek, és arra kérték, hogy a kivégzett asszony ruháját ossza szét közöttük. A nagy, villogó szemű ebek ott ólálkodtak az ajtó körül, és a kilépő hóhér csizmáját kezdték nyalogatni.

*

Amikor az este leszállott, és az idő viharossá, fergetegessé lett, mint kivégzések után szokásos, és az istennyila néhányszor becsapott a városkába, a hóhér pár kupa vörös bort öblített le a torkán. A levágott főnek is adott inni, és csendesen, mormogva biztatta:

- No igyál, te szegény.

A mécses hosszú lánggal égett a házban, és a ház körül úgy pattogott az őszi eső, mint a sörét. A hóhér a medvebőrön hevert, és nyitott szemmel hallgatta a kutyák ordítását. Az udvaron álló vén vadkörtefa szinte nyögött, sivalkodott a szélben, és a vihar úgy zúgott végig a tájon, mintha vasas kocsik görögnének a mezőkön. A hóhér felemelte a kupát, és a vörös bor lecsurgott szája szegletén.

- Szép asszony, csókolj meg - mondogatta tréfásan, de a halálfej még mindig nem mozdult meg.

Éjfélnek kellett ahhoz lenni, hogy a levágott fej felnyissa a szemét, és a hóhérra meredjen. A hóhér talpra ugrott, és két kezét kinyújtotta, mintha a levágott fejet riasztaná el magától.

- Mit akarsz? - kérdezte.

A fehér ajkak megmozdultak.

- Vigyél a temetőbe - mondta a fej.

- Onnan elvisznek az ördögök - felelt a hóhér.

- A pokolba kell menni - felelt a fej. - Ott várnak engem. Valaki vár ott. Vigyél a temetőbe, ahonnan elvihetnek az ördögök.

- Ki vár téged?

- A szeretőm vár, akit a múlt éjjel kerékbe törtél. Aki miatt az uramat megöltem. Ő vár engem egy tüzes kút fenekén, és hallom, hogy hív. Ott együtt leszünk a világ végezetéig.

- Pedig azért hoztalak magammal, hogy ne jussál a pokolba - mondta a hóhér. - Megszántalak, mert szép vagy, fiatal vagy, nekem tetsző vagy. Maradj itt. Én leszek a szeretőd, ide nem jönnek az ördögök, mert a kutyáim lehúzzák őket.

- Vigyél a temetőbe - ismételte a fej.

A hóhér haragjában arcul ütötte a főt, hogy nyomban megcsókolja.

- Ne haragudj rám. Részeg vagyok. Többé nem bántalak. Maradj csak itt nálam. A szeretődet, azt a nyurga katonát úgyis alaposan összetörtem. Nem maradt annak egy ép csontja sem. Haragudtam rá, mert a tied volt. Lassan és élvezettel bántam el vele.

- És mégse jajgatott, mert tudta, hogy utánajövök - felelt a fej.

- Nem jajgatott a kutya, pedig ha csak egy jajkiáltást tudtam volna kicsikarni belőle, megbocsátottam volna neki. Szégyelltem magam, mert a népek már a fejüket csóválgatták. Nem ér az olyan kivégzés semmit, ahol a bűnös nem kér kegyelmet.

- Az én szeretőm boldog volt, mert értem szenvedett. Vigyél a temetőbe. Már érzem, hogy az ördögök felhányják értem az egész temetőt. A sírokat feltépik, s engem keresnek. Fejetlen testemet tüzes vassal szurkálják, és együtt bömbölnek a viharral, mert a fejemet nem találják.

- A te drága fejedet - suttogta a hóhér, és megsimogatta az arcot. - Te az enyém maradsz. Te voltál a legszebb, a legkívánatosabb, a legdrágább minden asszony között, akinek fejét vettem. Te voltál a leggonoszabb, a legbűnösebb - a legdrágább. Kérlek, szeress engem.

A hóhér letérdepelt a halott asszony feje elé, és a kezét összekulcsolta. A fej pedig csendesen megingott helyén:

- Már nem szerethetlek, mert mást szeretek. Azt szeretem, akiért meghaltam. Én más vagyok, én jobb vagyok azoknál, akiknek fejét eddig házadba hoztad. Ugye, a rossz asszonyok nem kívánkoztak el innen tőled, midőn a fejüket hazaloptad? Ugye, mindegyik itt maradt szívesen, hogy ne kelljen a pokolba menniök? Ugye, viszonozták csókjaidat, amelytől az eleven nők úgy irtóznak? Ugye, mosolyogtak rád, midőn megsimogattad őket? A házasságtörők, a cédák, a gyújtogatók, az elvetemültek, ugye, mind viszonozták a szerelmedet? Buján nevettek a bujálkodók, és visongtak a feslett erkölcsűek? De én más vagyok, én jobb vagyok. És ezért nem fogod majd a fejemet sohasem a kutyáknak dobni, ha egykor meguntál, mint a többiekét. Üss, taposs reám, tépjed a hajam, de én mégse szeretlek. Csak őt szeretem, ott, a pokol legmélységesebb mélyében. Eressz hozzá.

- Hát gyere a pokolba! - kiáltott fel a hóhér.

A hóna alá vette a levágott főt, és kilépett a házból. A villámok bevilágították a fekete éjszakát, és a vihar már csak a messziségben bőgött. Hosszú lépésekkel ment a hóhér a temető felé. Útközben még marasztalta az asszonyt.

- Odalent égni és jajgatni fogsz, mert nem sajnálják ám a tüzet az efféle menyecskéktől.

- Ott lesz, akit szeretek.

- Az ördögök kitépik a hajad, és a szemedbe tüzes vasat szúrnak.

- Nem fog fájni.

- A testedet kígyók és békák lepik el, és fehér válladat denevérek tépik.

- Jobb lesz az neki, mint ha a te legényeid csúfolják meg.

- Megérdemelnéd, hogy még egyszer levágjam a fejed - mondta dühösen a hóhér, és miután éppen elérte a temetőt, a fejet vad haraggal dobta el a gazzal benőtt árokba. Mintha kacagás hallatszott volna e percben az árokból. A megszabadult asszony kacagott, vagy a veszekedő ördögök.

- A leggonoszabb nő volt ez - mondta a hóhér, amint hazafelé ballagott.

(1909)

Egy régi történet

Ezt a történetet még a nagyanyámtól hallottam, ő pedig ugyancsak az öreganyjától hallotta. Ki tudja, hány kézen ment keresztül a történet, amíg hozzám jutott? Toldottak hozzá, elvettek belőle? Minden emberben van egy adag fantázia. A valóság rendesen csak egy picinyke magocska az emberi történetekben, de az idők folyamán terebélyes fa nő a magocskából, néha meg éppen egész erdő. De hát hadd mondom el a régi történetet, mindenkinek a tetszésére bízva azt, hogy annyit higgyen el belőle, amennyit jónak lát.

Bergóc, egy felsővidéki falu a történet színhelye, amely falu még a felvidéken is nevezetes volt arról, hogy csupa nemesember lakja. Minden embernek megvolt a maga kutyabőre, különböző régi királyok aláírásával ellátva. Lehet, hogy ezek a kutyabőrök értek valamit valamikor, amikor újak voltak...

A történet ideje a tizennyolcadik század, nemsokára azután, hogy a Rákóczi szabadságharca véget ért, és a fejedelem az ő hűséges híveivel bujdosásba ment.

A bergóci nemesek is ott verekedtek a fejedelem seregében, bizonyosan derék vitézek voltak, hisz a verekedéshez akkor értettek a nemesek.

A hadjárat után egyenkint hazaszállingóztak, és mint háború után szokásos, ki-ki utánanézett a saját elhanyagolt dolgainak, miután a haza bajai miatt erre rá nem ért. Egyik-másik elmaradt közülük, ki tudná, merre sodorta őket a háború vihara. Az otthon maradottak vártak rájuk egy darabig, aztán lassan felejtgetni kezdték őket. Elbujdostak vagy elestek valahol? A bergóci hegyekről leolvadt a hó, a hegyi patak vígan hajtotta a Fehér molnár malmát. Tavasz lett. Ugyan ki gondolna mindig a halottakkal?

Csak egyvalaki volt a faluban, aki nem felejtette el az ő halottját, az ő elbujdosottját. Egy fiatal leányzó volt ez a bizonyos, Klement Erzsébet, akinek a vőlegényét vitte el a fejedelem.

Az öreg klementi Klement Sámuel még olyan faluban sem lett volna utolsó ember, ahol a ládákban nem csupán régi kutyabőröket őrizgetnek, mint Bergócon. A házát pláne kastélynak hívták, habár a régi történetekben a kastély szó nem fedezi egészen ezt a fogalmat. Lehet, hogy csak éppen a födele volt különb a háznak, mint a többi bergóci viskóké, de az is meglehet, hogy igazi kastély volt az kapubálványokkal és kőkockás ambitussal, valamint füstölgő kéményekkel, amelyek mint guggoló komondorok ülték körül a zöld mohával benőtt dupla francia háztetőt. A hátulsó udvaron talán kiscsikók ugrándoztak, és az istállóban fehér, kövér tehenek várták a sajtárral jövő piros arcú fejőleányt... Vagy talán kopár volt a ház tája, és a sovány tehénkék nappal az igát húzták azokon az ördögszántotta földeken, ahol egy ekenyomásnyira gránitsziklában csorbul el az acél.

Hogy volt, hogy nem volt? Ki tudná azt annyi rengeteg idő után kihámozni? Elég az hozzá, hogy a kastélybeli kisasszony még az új tavaszkor is reménykedve tekingetett ki az ablakon arrafelé, amerre az országút kanyarog felfelé a hegynek. A hegyi patak megújuló zúgása, erdők felöltözködése és mindenféle kedves virágocskáknak a földből való előbúvása nem felejtette el vele azt, aki neki a legdrágább volt a földön, Jávorka hadnagyot, aki a fejedelem északnyugati dandárjában szolgált, aztán sok hősi kaland után nyoma veszett.

Az öreg Klement, aki összefonta a haját, mint a Thököly hajdúi - már akkor kezdte az öreg a háborút -, eleinte nem sokat ügyelt a búsongó leányra. Majd felejt, gondolta magában az öreg, a fiatal lány mind ilyenféle.

Meg aztán nem is volt mindig bús kedve Erzsébetnek. Néha reggel fölébredvén, olyan vidám volt, hogy jókedvével csaknem felvetette a házat. Az öreg Klement, akinek nem volt egyéb dolga, mint a sebesült jobb lábát egy kis széken tartani, csodálkozva kiáltott fel:

- Ejnye, valami bolondot álmodtál már megint! - dörmögött rá Erzsébetre, akinek nótázása elhangzott a Sejő patakig, vagy tán még tovább is.

A leány lesütötte a szemét:

- Azt álmodtam, hogy hazajött.

Klement legyintett a kezével.

- Az bizony majd bolond lesz hazajönni, hogy megfogdossák, karóba húzzák.

- Pedig én álmodtam - rebegte Erzsébet. - Lehetetlen, hogy az álmok csaljanak. Hiszen akkor nem volna érdemes felébredni az álomból, amelyben vele együtt vagyok.

- Bizony, nem nagyon érdemes - morgott Klement. - Azazhogy érdemes bizony felébredni. Itt van a túróci juhásznábob fia, a Medveczky Gyuri. Igaz, hogy csak juhászgazda az apja ma is, de nábob, valóságos nábob. Még ő maga sem tudja, hogy mennyi a juhai száma.

- Nem is igaz úton jutott őkegyelme a gazdaságához - felelt Erzsébet. - Hisz éppen édesapám mondta, hogy nagy zsivány az öreg Medveczky.

- Volt, volt... Azazhogy ahogyan vesszük. A labancok elhajtották a juhot juhásszal együtt, ott, ahol találták. Nem hajthatták örökké maguk előtt a bégető nyájat, mert egyéb dolguk is volt. Arra való volt az öreg Medveczky, hogy a juhokat pénzért megvegye. A pénz nem béget, nem akadályoz meg a további portyázásban. Medveczky minden juhot megvett. Ha még soká tart a háború, Rácországtól Bécsig minden juh a Medveczkyé lett volna. Okos ember az öreg. Neki nem kellett rablott ékszer, sem egyéb portéka. Csak juh. Az mind egyforma. Jó szemű ember legyen, aki a magáét ki tudja a nyájból választani.

- Azelőtt másképpen beszélt, apámuram. Szidta Medveczkyt, mint a bokrot.

- Hiszen most se dicsérem én. Csakhogy, tudod, bolond ember az, aki a vénségére is a háborút keresi. A háború elmúlt, megbénultam bele, a fejedelem úgyse jön már vissza, Medveczky meg első ember lett. Aztán a fia nem ludas az apja cselekedeteiben. Bizony jó volna, ha már nem álmodnál olyan sokat. Akkor is dalolnál, mikor a Gyuri itt van nálunk.

Klement Erzsébet elhalványodott. A szívverése is megállott arra a gondolatra, hogy neki hűtlennek kellene lenni a vőlegényéhez, az álmaihoz. Az apák abban az időben nem sokat teketóriáztak a leányaikkal. Férjhez adták ahhoz, akihez jónak látták. Most már csak az a kérdés, hogy a túróci juhászgazda fia mikor mondja ki, hogy jó lesz neki Erzsébet szomorúan, bánatosan is, majd megvigasztalódik a főkötő alatt. Pedig az csak nem lehetséges, hogy az álmok csaljanak! Hiszen világosan jelentik, hogy Jávorka hadnagy hazajön, itt lesz, talán már itthon is van...

Be jó volna addig álmodni, amíg igazában hazajön Jávorka, sóhajtotta magában Klement Erzsébet. Aludni, aludni sokáig, és csak arra nyitni fel a szemét, hogy előtte áll a várva várt vőlegény. Nem kellene akkor Medveczkyhez férjhez menni, és boldog lenne az egész élet.

Fiatal leányok fohászkodnak magukban ilyenformán, egyenesen lehetetlenségeket kívánván. De Klement Erzsébet, amint e történetből kitűnik, ez egyszer nem kért lehetetlenséget.

Alkonyattal még egyszer kinézett az országútra, ahonnan fanatikus hittel várta a vőlegény megérkezését, és hűséges kis cselédje, egyetlen barátnője vállára támaszkodva sokáig nézett bele az alkonyatba.

A nap már a hegyek sapkája alá világított, amelyek e tájon jókora nagyok - teremtőm, mennyi báránybőr kell azokhoz a sapkákhoz, annyi báránya tán csak a túróci juhásznábobnak van - és lenn a faluban a lábatlan Klebák már elfoglalta helyét a régi malomközön, ahonnan a gyerekeknek, asszonyoknak mindig-mindig ugyanazt az egyet mesélte, hogy mit főztek Kassán a fejedelem konyháján, és Bergócon estére mindenki pástétommal töltött aranyfácánnal és nyársra húzott vaddisznóval álmodott.

- Nekem könnyes a szemem, nem látok jól - szólott a kisasszony a Klement kastély tornácán. - Nem látsz te valamit, Hanka?

- Én semmit sem látok, kis úrnőm.

- Pedig mintha jönne ott egy nagy szekér nagyon lassan.

- A homokember szekere az, hozza rajta a bergóciaknak az éjszakai álmot. Álmos vagy, kis úrnőm?

- Igazad van, Hanka, gyerünk álmodni.

És lefeküdt Klement Erzsébet hófehér ágyába, s másnap nem ébredt fel, sem harmadnap. Aludt, álmodott. Húsz esztendeig.

*

A csodának hamarosan híre futamodott Bergócon. Valaki kitalálta - a vitéz Szikora Antal talán, akinek paripát és feleséget ígért a fejedelem, de ígéretét már nem tudta beváltani -, hogy addig fog aludni Klement Erzsébet, amíg a fejedelem ismét visszatér Magyarországra, és vele az elbujdosott Jávorka. (Akkor jön meg a paripa is.)

Hát ez bizony könnyen meglehet. A bergóciak csodájára jártak az alvó kisasszonynak. Úgy feküdt ott, mintha ébren volna, és csak tettetné az alvást pajkosságból. Az arca rózsás, az ajka piros, és szabályos a lélegzetvétele. A tejet, amit a hűséges Hanka a szájába tölt, elfogyasztja. De se szóra, se érintésre fel nem ébred.

Nem látott még ilyen csodát a világ.

Már második hete alszik a kisasszony, és Hanka azt mondja, hogy néha mosolyog is álmában. Csakhogy olyan furcsa mosolygás az, hogy nem jó azt embernek nézni. Hanka mindig kendővel takarja el a kisasszony arcát, ha mosolyogni kezd. Még az öreg Klement is kisántikál a szobából a rossz lábával, és csak künn, a tornácon jut eszébe, hogy golyó van a lábában, muskétából származott golyó.

Hát erre a mosolyra hogyne lettek volna kíváncsiak a bergóciak.

A híres Porubszky Pál, aki még öreg korában is kitépte a földből az esztendős fenyőt, és hogy fiatal korában mennyi hőstettet követett el, annak összeírásához kevés volna egy könyv, ő volt az első, aki nagyon kíváncsi kezdett lenni az alvó kisasszony mosolygására. Éppen akkor jelent meg a kastélyban, amikor az öreg Klement dühösen pörölt Medveczky Gyurival.

- Hát most vedd el! Aludni ment előled. Te vagy az oka, hogy elaludt! Zsivány volt az apád, zsivány vagy magad is...

- Helyes a beszéd - szólt közbe a híres Porubszky. - Az én juhaim is... A fekete kosom is... Táguljon innen, Medveczky!

A fiatal Medveczky örült, mikor künn volt a házból, habár a bergóciak mindig vendégszerető emberek voltak. A vörös hajával, fakó arcával és csúfondáros beszédmodorával sokáig nem kapott feleséget.

Porubszky Pál pedig bement az alvó Klement Erzsébethez (szokás volt már oda látogatóba járni), és így szólott az alvó fejénél ülő Hankához:

- Egy ezüst húszast kapsz, ha nem takarod el a kisasszonyod arcát, amikor mosolyog.

- Nem lehet az, nemzetes uram. Megijed attól minden eleven.

- Hát én nem ijedtem meg soha még eddig - felelt Porubszky Pál. - Szeretnék már megijedni.

Szólt, és leült az ágy mellé.

Egy kis negyedóra múlva csak megvonaglik az alvó szája széle, Hanka már kap is a kendő után, de Porubszky uram lefogja a kezét. De azt már nem akadályozhatta meg, hogy Hanka eltakarja a kendővel a saját arcát.

A híres Porubszky mintha sápadtabb lett volna, mikor hazafelé ment. Még a járása sem volt olyan hetyke, mint máskor. A tekintetét imbolyogva hordozta a földön, és valósággal meghökkent, mikor egy kutya ráugatott a garád mellől. Otthon elővette a bundáját - azt a golyó meg kard járta farkasbundát, és a kemence mellé terítette. Elfeküdt rajta, és elaludt. Akár a kastélyban Erzsébet kisasszony.

No, ez már több volt, mint amit a bergóciak észjárása elbírt. Hogy az a gyönge leányka alszik hosszadalmasan, az még csak érthető, de egy Porubszky aludjon hétszámra, aki a trencséni csatában megmentette a zászlót, egy Porubszky, aki hétszámra nem aludt a lakodalmakban - ez már érthetetlen.

Rokonok, ismerősök, komák reggeltől estig ott ültek a hatalmas ember körül. Az a valaki - bizonyosan ismét Szikora uram - bátrabban kezdte hangoztatni:

- Porubszky Pali is a fejedelem hazajöveteléig alszik. Mert addig ugyan miért volna neki szükséges ébren lenni?

Rövid idő múlva egy Bunyitay nevű kurtanemes aludt el, aki csak a fél karját hozta haza Bottyán dandárjából, a negyedik elalvó pedig az öreg Klebák lett.

Most már a szomszéd falvakból is eljöttek a bergóci alvók megbámulására. És az alvók száma napról napra szaporodott Bergócon. A kuruc hadjáratból hazatért régi katonák szinte kötelességüknek tartották, hogy elaludjanak, mert hiszen a hagyomány így parancsolja. Egy napon Szikora uram is azt gondolta magában, hogy jobb lesz a paripát alvó állapotban bevárni, és lefeküdt.

A vármegyének és a többi hatalmasságnak, aki manapság nem tűrné az ilyen dolgot, akkoriban egyéb elfoglaltsága volt, hagyta tehát Bergócot aludni.

*

Hány esztendő múlott el? Ki tudná? A mese húszat mond, de lehetett több is, kevesebb is.

Feküdt alva a gyönyörű Klement Erzsébet, és az arca nem változott, nem öregedett. Éppen olyan szép volt, mint az első nap. Mellette Hanka bizony megöregedett. Az öreg Klementnek is csaknem a földet seperte már a szakálla, és az ép lábával is olyanformán volt, mintha az is golyót kapott volna Újvárnál.

Aludtak a bergóciak, és várták haza a fejedelmet.

Egy napon egy vén, fehér szakállas, barátruhába öltözött, hatalmas termetű férfiú lépkedett lefelé a hegyekről kanyargó országúton, és amikor Bergócra ért, elgondolkozva, elmerengve nézett körül. Megállott a Klement kastély előtt, és felsóhajtott, hogy a szakálla megrázkódott. Aztán tétovázva belépett a kapun. A tornácon Klement Sámuel ült, és most már mind a két lábát zsámolyokra fektette.

A vén barát az öregemberhez lépkedett, és mély hangon rákösönt:

- Áldjon Isten, Klement uram. Él-e még Erzsébet?

Az öreg megdermedve nézett a poros vándorra.

A ház belsejéből sikoltozva, jajgatva futott ki e pillanatban a hűséges Hanka.

- Nagyuram, nagy jó uram, felébredt a kisasszonyka!

Az öreg Klement megrökönyödve nézett a jajgató tót asszonyra.

- Felébredt, bizony felébredt... És mindjárt a tükröt kérte.

Klement Sámuel talpra ugrott, talpra állt.

- Te vagy, Jávorka? - kiáltott az ősz vándorra, megragadva annak kezét.

Az némán bólintott.

- Jer, téged várunk - kiáltotta magánkívül az öreg, és betuszkolta a vendéget a házba.

A szobában felöltözve ült valaki egy széken, és keserves zokogással takarta el az arcát a két tenyerével.

- A leányom... a leányom... - dadogta megrökönyödve Klement Sámuel, és a székhez lépett, és az őszülő hajra meresztette a szemét. - Te vagy az, Erzsébet? Jávorka van itt...

Klement Erzsébet csendesen levonta a két tenyerét arcáról. Az öregember hátralépett, és hitetlenkedve rázta meg a fejét. Aki a széken ült, az nem az alvó gyönyörűséges Erzsébet volt, hanem egy elvirágzott, hervatag, halovány nő, akinek arcáról eltűnt a fiatalság - abban a percben, amint felébredt.

Erzsébet csudálkozva nézte az ősz szakállú vándort, aki búsan ingatta a fejét.

- Ugye, megöregedtem annyi idő alatt? - szólt mély hangon Jávorka. - Nagy idő múlott el azóta... De maga még mindig a régi...

Klement Erzsébet elmosolyodott.

- Megálmodtam, hogy visszajön még egyszer...

Jávorka elborulva felelt:

- A nagyságos fejedelem parancsából jöttem Rodostóból. A kis Rákóczi felkelést akar támasztani Magyarországon. Azért vagyok itt. Hanem a mi időnk már lejárt.

A falu felől most zajgás, lárma, asszonyi visítozás hallatszott. A lárma a kastély felé közeledett.

- Az alvók felébredtek! - kiáltotta egy hang az ablak alatt.

Valóban ott jöttek az alvók. Mindegyiknek hosszú szakálla, haja nőtt, de Porubszky Pál most is legelöl. A csodálatos esemény szinte megbolondította a bergóciakat. Csaknem a bőrükből bújtak ki örömükben. Jávorkának néhány szóval elmondták a csodálatos történetet, és Jávorka ugyancsak rázogatta fehér szakállát:

- Megjelentem őnagyságának, amint visszatérek - mondotta -, mert ez a csudálatos esemény az orvosi tudományban ritkaság.

Klement Erzsébet csodálkozva hallgatta a barát dörgő hangját, nézte alakját, de a régi Jávorkából mit sem tudott felfedezni. De azért jó szívvel szólt hozzá, és nem haragudott reá, hogy annyi ideig váratott magára. Az a fő, hogy az álom beteljesült.

És mint a mesékben szokás, nagy lakomához ültek, ahol csak Szikora uram volt kissé bánatos, mert most már bizonyosnak látszott, hogy a paripának befellegzett.

...Jávorka visszatért Rodostóba, mert a mesemondó tovább nem merte szőni a mesét.

(1909)

A fejedelem udvara

Lakott is Pesten valamikor a „Tigris” fogadóban egy jó, kegyes nagyúr, aki mindenféle sajátságos emberekből udvart gyűjtött maga köré, őtet pedig fejedelemnek nevezték vala.

A fejedelem akár egész nap ki nem mozdult a szobájából, akkor is elegendő szórakozása akadt embereiben, akik egy másik szobában üldögéltek és pipáztak. A kemény tekintetű inas egyenként szólítgatta e fejedelem elé az udvari embereket, és ekkor mindenki elmondhatta azt, amit előtte való éjszakán kigondolt a fejedelem mulattatására. Voltak olyanok, akik a politikáról kezdtek beszélgetni a fejedelem előtt, aki legtöbbször fel sem pillantott a könyvből, amelyet olvasgatott. Csak akkor emelte fel a szemét a fejedelem, amikor valami okos vagy meglepő hazugságot mondtak előtte. A homlokát összeráncolta, és nyomban néhány arannyal jutalmazta az előadót. A politikus után jöttek olyanok, akik a művészet és irodalom sarkantyús csizmájában toppantak be, és nem kevésbé mulatságos volt az a kövér, elhízott emberke, aki pihegve telepedett meg az utazóláda szögletén, és olyan gyorsan mesélte el a pesti pletykákat, hogy a fejedelem néha tíz másodpercig is rajta felejtette a figyelmét.

Ez reggel mindig így történt, amíg mindenki elmondta mondanivalóját, és átvette a megérdemelt aranyakat a fejedelem tarsolyából. Akkor aztán az öreg Remetehegyi úr letette fejéről a piros kalapot, amelyet mindig hóna alatt tartott, amikor a fejedelemhez belépett, és így kiáltott fel:

- Gyerünk az „Őzbak”-hoz.

- Gyerünk az „Őzbak”-hoz - visszhangozták az udvari emberek, és mindnyájan felkerekedtek, hogy a fogadó szomszédságában levő kurtakocsmába vonuljanak, ahol egy hosszú asztal állott a csatlósok, lovagok és egyéb udvari kitűnőségek rendelkezésére. Az öreg Remetehegyi úr elfoglalta az asztalfőt, és barna köpenyegét, amely hajdanában egy öreg nagynéni kendője volt, és jó szerencsét hoz viselőjének, most sem vetette le, mint harminc esztendő óta soha. Csupán a köpenyeg egyik szárnyát dobta a vállára, mint Essex gróf idejében az idősebb lovagok szokták. Mondom, csak az egyik szárnyát dobta a vállára, és szigorúan nézett szét a kurtakocsmában.

- Ismét az enyém az utolsó pohár a söröshordóból? - kérdezte a legnagyobb méltatlankodással, amire a törpe és vörös hajú kocsmáros, aki óriásnak való kötényt hordott maga előtt, vigyorogva rázta meg nagy fejét:

- Nem, nagyságos úr, nem a magáé az utolsó pohár. Még legalább három pohárral van a hordóban.

A barna köpenyeges udvarmester elborongva döntötte magába a keserű sört.

- Egy-két száz esztendő előtt még felakasztottuk volna az ilyen embert! - dörmögte, és a csatlósok és a többi udvari emberek helyeslőleg bólintottak.

Ott ült Papugykai, az udvari költő, aki a születésnapi verseket szokta írni. Miután a fejedelemnek - akármilyen szomorú volt is ez a körülmény - csupán az esztendőben egyszer volt születésnapja, Papugykai kénytelen volt az udvartartás mindegyik tagját megénekelni, nem hagyván ki a legutolsó csatlóst, Csecse bácsit sem, aki komfortáblis volt a Kerepesi úton, és hébe-korba az udvartartás tagjait szokta hordozni.

Sokkal magasabb rangja volt a Csecse bácsiénál Rólandnak, a hetyke bajuszú fiákeresnek, akit Bécsből hozott le magával valamikor a fejedelem, és egy esztendeig csupán azért fizette, hogy

a pesti utcákat és tereket megismerje. Róland orosz ügetőivel egész nap a „Tigris” kapuja előtt állott, holott néha hónapszámra nem lépett ki szobájából gazdája. Kockás nadrágja és lapos karimájú kalapja mindig megjelent az „Őzbak” ajtajában, ha a söntésből a csapra ütött söröshordó tompa kongatása hallatszott. De az „Őzbak”-on kívül sem volt olyan kocsma a környéken, ahol Róland a friss csapoláshoz pontosan meg ne érkezett volna. Pompás szimatja volt ebben az irányban. A környék sörkedvelő polgárai csak Rólandot kérdezték meg a „Tigris” előtt, hol csapoltak frissen.

Sőt ha a fejedelem néhanapján maga is megszomjazott egy pohár sörre, Róland hivatása teljes tudatában ült fel a bakra a söröskancsóval, és a lovak közé csapott. Mert véleménye szerint az igazi sört Pesten mégiscsak egy messze fekvő, Kőbányai úti csárdában mérik. Az orosz lovak tajtékozva száguldottak vissza a sörrel, és Róland a kapuban, a sarokkőre tette le lapos karimájú kalapját, midőn áhítatosan a fejedelem elé lépett a sörrel.

Róland magában arról volt meggyőződve, hogy a fejedelem csupán azért tartja őt a „Tigris” előtt, mert csak ő tudja ama messzire fekvő kocsmának a pontos és teljes címét.

A kis fekete Papugykai, aki pápaszeme mögül mindig szomorúan és világfájdalmasan nézett az asztal lapjára, mint „elzüllött költőhöz” illik (nagyon szerette magát „elzüllött költőnek” nevezni), Rólandot sokkal nagyobb figyelemmel énekelte meg, mint akár Puzdrai urat, aki rangjára nézve lovag volt, mert szerkesztő volt.

A fejedelem részére ugyanis hírlapot is szerkesztett az udvar, és a szerkesztői teendőket Puzdrai János látta el, aki korábban annyi esztendőt ült sajtóvétségekért, hogy a szabad levegőt szinte elfelejtette. Puzdrai János volt Magyarországon a legnagyobb rágalmazó. Puzdrai János találta ki azt, hogy egy püspök fiatal káplán korában öreg hölgyek pénzéből varratta a reverendáit, és neki volt az a véleménye, hogy Magyarországon minden második ember bankóhamisító. Hihetetlen gazságokat tudott költeni az emberekről, és miután hírlapírás nélkül már nem tudott meglenni, biztos kilátása volt arra, hogy késő öregségében is raboskodni fog - ha a fejedelem kegye feléje nem fordul. A fejedelemnek megtetszett az elvetemült vén rágalmazó, és alapított neki egy hírlapot, amelybe Puzdrai uram azt írhatta, amit akart. A hírlap azonban csak egyetlenegy példányban jelent meg, és ez az egyetlen példány a fejedelem rendelkezésére állott. Puzdrai uram eleinte nagy tűzzel fogott dolgához, és megrágalmazta még a mennybéli szenteket is. Később azonban fáradni kezdett, és elfásultan sóhajtozott az „Őzbak” hosszú asztalánál:

- Mit ér az egész hírlapírás, ha az embert még be sem csukják érte!

Utóbb annyira eltunyult a köpcös, vörös képű emberke, hogy gyakran még arról is megfeledkezett cikkeiben, amit hajdanában borsnak és paprikának nevezett: ami nem volt más utcai káromkodásnál.

Így ült együtt az udvar az „Őzbak”-nál, és nagyokat ittak a fejedelem egészségére. Harminc év óta mindig a fejedelem egészségére ürültek ki a poharak a kiskocsmában, és Remetehegyi úr sohasem feledkezett meg arról, hogy néha-néha könnybe borult szemmel fel ne kiáltson:

- Vajon mit is csinálnánk mi kegyes jó urunk nélkül?

A lovagok és csatlósok csendesen felsóhajtottak, és helyeslően bólintottak.

... Történt, történt, hogy a fejedelem egy napon rossz kedvvel ébredt, és így szólott a piros kalappal belépő Remetehegyi bácsihoz:

- Menjetek a pokolba! Nincs többé szükségem rátok.

Remetehegyi bácsi fölényesen mosolygott:

- Ismerem már ezt. Nem aludtál jól, kegyes jó urunk. Holnap másként beszélsz.

Meghajolt, de méltatlankodva távozott, és levezényelte az udvart a hosszú kocsmaasztalhoz.

- Büszkén viseljük a számkivetést! - mondták a csatlósok és a lovagok. És olyan dagadó kebellel ültek, mint akik a hazáért szenvednek.

És valóban igazuk is volt. Háromnapi ivás után üzenet jött a fejedelemtől, hogy rossz kedvét már kialudta, és mindannyian visszatérhetnek.

- Ugye, megmondtam? - kiáltott fel Remetehegyi bácsi.

Mindnyájan visszatértének, és a számlát elvitte a nagy köténes „Őzbak" a kegyes fejedelemhez.

A fejedelem a számlára nézett:

- Többé nem kergetem el őket - mondta -, mert sokkal többet isznak, mint rendesen.

(1909)

Az álomfejtők

Az est leszállott, és az álomfejtők tanyáján a tűz körül hárman üldögéltek: három álomfejtő.

Persze hogy nem tegnap, sem tegnapelőtt volt az, amikor az álomfejtők a tanyájukon üldögéltek, hanem sokkal régebben. Egy furcsa és fekete ház volt a tanya lenn a budai vár alatt, és ha éjszaka valaki a ház környékére vetődött, citerapengést hallott a házból. Természetesen nem emberi kéz pengette a citerát, hanem a kísértet. Majd félig elfojtott, halk női dallam hallatszott, de csak olyanformán, mint amikor a szél elkapdossa az erdőn a rigófüttyöt. Egy foszlány, egy sóhajtás valamely dalból, amelyhez a citera csendesen pendítette a muzsikát. Rendes és békés embernek nem volt tanácsos e dalra hallgatózni, mert körülbelül megbetegedett tőle, vagy holdas lett, vagy szomorú lett; olyan szomorú, mint azok az emberek, akik már semmi egyebek, mint szomorúak. A dalt csupán azoknak volt tanácsos meglesni a ház körül, akiknek már úgyis mindegy volt az, hogy holdasok lesznek-e, vagy szomorúak lesznek-e? Kóborlók, koldusok és országúti szemétnépek, ha Buda felé jártak, szállásukat mindig az álomfejtők tanyája mellett ütötték fel. A medvetáncoltatók is itt heveredtek le nagy, fekete állataikkal, és az éj csendjében a medvék felemelték a fejüket a citerahangra, és egyet-egyet mordultak, de nem szomorúan, hanem csak úgy, mint mikor gereblyével vakargatják bozontos hátukat. A koldusok elnyújtották béna tagjaikat, és a sehonnai kóborlók arra gondoltak, hogy családot fognak alapítani. A telihold lágyan lépegetett a budai hegyek fölött, és lenn a nagy Dunán a csillagocskák ábrándozva ringatóztak a puha habokban.

És mikor másnap a medvések, a koldusok és a kóborlók továbbmentek, hosszú ideig, sokáig álmodtak finoman a bokrok alatt, mint talán a grófok se különben.

Az est, amikor leszállott, az álomfejtők mindig összeültek a rőzse lángja mellett, és míg a lobogó lángok mindenféle furcsaságokat vetettek a falakra, ők csendesen beszélgettek a dolgaikról.

A legtöbb elbeszélnivalója az öregembernek volt, akit messzi országokba is elhívtak álmokat fejteni. Ő csak a királyok és más nagyurak álmaival foglalkozott már, mert igen öreg volt, és talán már nem is tudta volna egy pórleány álmát megfejteni. A zarándokköntösén, amely tiszta fekete volt, három aranynapocska volt hímezve a melle táján. Erről a három aranynapocskáról mindenfelé megismerték a híres budai álomfejtőt, és még a rablók sem bántották soha.

Akkor éppen a lengyel földről tért haza, és már otthon várta a páduai herceg pecsétes levele.

- Az a Szaniszló meg fog halni nemsokára - mesélgette a tűz mellett -, mert már tavaly sem tetszett nekem az, hogy állandóan vörös kutyákat és kitárt kapukat lát álmában. A hét vörös kutya elviszi a leghatalmasabb királyt is, Szaniszló pedig már kilenc kutyát is látott a névenapján. De az is meglehet, hogy sokat ivott... A lengyel italok nemesek, és úgy rágják az ember belsőségét, mint a kutyák. Mondtam is neki, hogy hagyjon fel a kutyás álmokkal. No... Telezabálja magát minden este, akkor aztán jöhet az álomfejtő. Az ördög vigye el ezeket a korhely nagyurakat. Tíz esztendeje nem került elibém egy derék, becsületes álom. Csupán olyan, amely az ételtől vagy az italtól származik. Mindössze annyit tudtam eligazítani, hogy Szaniszlóval álmodjon egy odavaló asszonyság, akibe a király már régóta szerelmes. Az asszonyság megálmodta azt, amit ilyenkor már szokás és másnap Szaniszló utamra bocsátott. Rendbe jött a dolog. Hát ti merre jártatok?

A feketeszakállú és mélyhangú álomfejtő, aki az öregember jobb oldalán ült, így szólott:

- Én sehol sem voltam azóta, mert valakinek itthon is kellett maradni a háznál. Három budai kisasszony lett azóta mátkás, hogy elmentél hazulról, mind a három itt járt az álmával.

- Vízzel álmodtak? - dörmögte az öreg.

- Úgy van, nagy vízzel - felelt a feketeszakállú. - A három zsák liszt ott is van már a kamarában. Más dolog nem is volt azóta. Az ember megunja az életét, mint a kutya, ezekkel az egyforma álmokkal. Itt Budán nem álmodnak mással a lányok, mint vízzel. Csaknem elszöktem már a háztól unalmamban.

- Hát te, Miklós? - fordult most a harmadik álomfejtőhöz az öregember, aki balfelől ült és bársonykabátja volt. Fiatal, nagyszemű és sápadtképű legény volt, aki hosszú sarkantyús lábait messzire elnyújtotta és hallgatva nézett a tűzre.

- Hát te? - ismételte meg a feketeszakállú az öreg kérdését.

A hosszú legény vállat vont és lassú, halkított hangon kezdett beszélni, mintha nem is azokhoz szólana, akik mellette ülnek:

- Én csak úgy jártam-jártam, mint mindig szoktam. Elmentem Nagyszombatba, elmentem Veszprémbe, és a vásáron bolondítottam a parasztokat a tarka ruhámmal meg a süvegemmel. Megfejtettem mindenféle álmokat, már amilyen álmai a parasztnak szoktak lenni. Terem-e a szőlő, megellik-e a tehén, hol vannak elásva kincsek a földbe, és lesz-e háború ebben az esztendőben? Egy agyafúrt paraszt azt álmodta, hogy földesúr lett belőle. Hát azt lehúzattam az uraság hajdújával. Így múlt az időm.

- Nono - morgott az öregember -, a keresvényen nem látszik, hogy valami nagyon igyekeztél volna.

A bársonykabátos legyintett.

- Szegény a paraszt, legfeljebb a szemét lehet már csak elcsalni tőle.

- Valami gyűrűt is látok a többi között, egy velencei gyűrűt a rubinkővel. Hát az honnan került?

A fiatal álomfejtő hátrahajtotta a fejét, amelyet hosszú, fekete haj körített, és a szemét lecsukta.

- Azt egy olyan álomért kaptam, amit nem tudtam megfejteni.

Az öregember és a feketeszakállú csendesen kezdtek el nevetni.

- Ugyan miféle álom lehet az?

A bársonyruhás hosszú, fehér kezét az arcára tapasztotta, és olyan furcsán, csendesen beszélt, hogy a másik kettőnek ugyancsak kellett figyelni, hogy megérthessék.

- Egy asszony azt álmodta, hogy csúnya-csúnya ura volt. És három gyereke. És nagyon boldogtalan volt, mert sem az urát, sem az urától való gyerekeket nem szerette, senkit sem szeretett sokáig, talán tíz esztendeig, és már hervadozni kezdett, szomorkodni kezdett, és hallgatni kezdett, mint a nyár végi délután az erdőn. És álmában mindig sírdogált, de csak csendesen, hogy senki meg ne hallja, hogy senki meg ne tudja az ő bánatát. Így álmodta.

És azt álmodta magáról, hogy a tükörben látja fekete haját és tündöklő szemét és arcát, amely már csak gyöngén piroslott, mint a falevél kora ősszel. És így szólott - persze álmában -, így szólott sóhajtva:

- Hát már sohasem fogok én senkit szerethetni, senkit megölelhetni, senkit édes gyönyörűségemnek nevezhetni?...

Erre úgy megijedt maga is, hogy felébredt hirtelen a félelemtől, de mert észrevette, hogy csak álmodik, hát elhatározta, hogy tovább vétkezik álmában. A gyóntatójával majd csak eligazítja valahogyan a dolgot...

Erősen leszorította a szemét, a két meztelen karjával pedig átölelte a fejét, de már nyomban azt gondolta, hogy valaki másnak öleli a fejét, aki majd az álomban csak később fog előjönni; akit még nem látott, de már érzett jönni, közeledni szendergésében.

- Vizet nem látott-e? - kérdezte a feketeszakállú.

- Nem... Eleinte semmit sem látott, csak valami olyanféle csendes zúgást hallott, mint ahogyan a Bakony zúg szélmentes délutánon. A zúgás nagyon jólesett neki, és még a száját is kinyitotta, hogy azzal is hallhassa az édes zúgást, a két karjával pedig még erősebben ölelte át a fejét, pedig akkor már aludt és álmodott. És egészen közel az arcához, az arca mellett két nagy, meleg emberszemet látott feltűnni. Két nagy szemet, amely mintha mindig-mindig közelebb jött volna, pedig már olyan közel volt, hogy az arcán, a vállán érezte lágy melegségét, és erre nyomban azt is érezte, hogy egy másik fejet ölel már, nem a saját fejét. Egy puha hajú, nagyon kedves fejet, amely úgy odasimult hozzá, hogy szinte az egész testében érezte... És sok-sok idő múlt el így. A két nagy szem nézett, az arc melegített, és ő szorította a fejet, mert most már többé sohasem akart felébredni.

Az öreg megpiszkálta a tüzet:

- Fiatal koromban sokszor hallottam ilyesféle álmokat az asszonyoktól. Azt jelenti, hogy nemsokára gyerek lesz a háznál.

- Vizet még mindig nem látott? - kérdezte a feketeszakállú.

- Semmit sem látott, csak a két nagy szemet. A két barnát. De mintha a puha feketeségben - amelyet látott - valami lassan mozgolódni kezdett volna, és hirtelen két vérbe borult, vörös szem bukkant fel. Majd mint apró lámpácskák gyulladnak ki a sötétben, hat másik, kisebb szem is mutatkozni kezdett. Barna és kék gyermekszemek. A szemecskék aztán csendesen lecsukódtak, kettesével elaludtak; a vérbe borult vörös szempár is távolodni kezdett, és az asszony már örült előre, hogy egyedül marad majd az addig sohasem látott drága barna szemmel, és akkor azt vette észre, hogy a barna szem is eltűnt, és egy csontkoponya fekete szemüregei merednek csupán reá. A két karja hidegedni kezdett, és odvas kriptaszag csapott az arcába... Egyedül maradt, és hangos sírással felébredt.

Ennyi volt az álom, öregapó és Bálint. Most már ti hogy fejtettétek volna meg ezt az álmot?

Az öregapó kegyetlenül káromkodott.

- Adtam volna én annak az asszonynak! Mert kutya asszony álmodik ilyent. A gyermekei meghalnak, a férje is meghal, és végül a szeretője is meghal. Ő pedig élve a sírboltba kerül.

Bálint, a feketeszakállú csillapítólag integetett a kezével.

- Ha víz nem volt benne, nincsen semmi baj. Én azt mondtam volna, hogy fog jönni egy katona délről, akitől óvakodni kell az asszonynak, mert az a balszerencsét tartja felemelt karjában. Vigyázni a messziről jött katonára. És egy ezüstdénárt követeltem volna.

A bársonykabátos a könyökét a térdére támasztotta, a tenyerébe az állát fektette, és a tűzbe nézett.

- Hát hogy fejtetted meg? - kérdezte csendesen az öregember.

- Sehogyan sem - felelt csendesen a sápadt álomfejtő -, mert mielőtt fejteni kezdtem volna az álmot, az a bizonyos asszony megragadta a kezem, és azt mondta csendesen, hogy most már tud ő magától is mindent. Az én két szememet látta álmában...

- Te kutya! - dörcögött nevetve az öreg. - Nekem is mondták valaha... Szép volt-e legalább?

Bálint a nagy tenyerével a társa hátára ütött:

- Víz nélkül is lehet hát szerelem?

A bársonykabátos a tűzbe bámult.

- Azóta pedig én látok álmomban mindig két szemet. Az ő szemeit.

*

A felzendült Duna felett az éjben a csillagok halkan ringatóztak a vízen, és az álomfejtők tanyája körül a medvék mormogva emelték fel a fejüket. Mert a citerapengés felhangzott az éjszakában.

(1909)

Menyasszonyi ruha

Még azt mondják, hogy a romantika kihalófélben van, igazi regényes históriákat nem is lehet hallani többé. Pedig a szívek ugyanazok, ugyanúgy dobognak, ugyanazt dobogják, bár a repülőgép századában élünk.

A romantika olyan dolog, hogy sohasem lehet egészen kiküszöbölni az emberi életből. (Mit csinálnának a költők?) A legszárazabb, legcinikusabb szív is ellágyul olykor, és pohos bank-igazgatók lovagkürtöt szeretnének fújni kedveseik ablaka alatt, ha rájuk jön az ábrándozás. A szerelem, amely valamelyest még fenntartja a nagy egyenlőséget az emberek között, egyebet sem tesz, mint aranyhímes mellénykében - pillangószárnyakkal vagy lóháton - kopogtat be az üzleti irodákba, ahová az udvar felőli ablakon petróleumoshordók szaga jön be - valamint álruhásan jelentkezik a Jockey Clubban, vagy a mágnásnegyed palotáiban. Sehol sem adja le a névjegyét, mert szegény vándorlegényként ajtót mutatnának neki; csak besompolyog kürtőn és kulcslyukon keresztül, belopózkodik a házakba, és ilyenformán történik az, hogy Bronner úr, a saldakontista esténkint páncélban és táltosháton küzd kedveséért - a fitos Riza kisasszonyért - sárkánnyal és oroszlánnal; így lehetséges az, hogy Mária Franciska hercegkisasszony azt álmodja, hogy egy nyurga és kölcsönkért kabátos bölcsésszel harmadik osztályon utazik azon falucska felé, hol a bölcsész atyja kántortanító; és az alattomos szellemnek tulajdonítható az is, hogy Kiss és Bugarszky minden esztendőben új menyasszonyi ruhát varr egy bizonyos kisasszonynak, talán a tizenötödiket vagy tizenhatodikat immár... Éppen erről fog szólani ez a történet.

I

Egy ócska, rozoga kastély állott régi, negyvenholdas park közepén, amelynek legfiatalabb fája is idősebb volt százesztendősnél, a kastélyt pedig talán Mária Terézia óta nem reperálták. Az az úr, aki a kastély és a vadonná vált kert tulajdonosának mondhatta magát, valamennyi kastélya között ezt szerette legjobban, ezt meglátogatta minden esztendőben, és a cinfedelű kápolnában, ahol gyertyával volt összecsepegtetve minden, és az oltárkép mögött egy verébcsalád lakott, örök szerelmet fogadott. A többi kastélyát - pedig volt neki vagy tucat - még ennyiszer sem látta, hanem életuntan, fanyarul mosolyogva éldegélt egy pesti fogadóban, miután a kastélyok kulcsait egy láda fenekére dobta. És egész nap papucsban járt-kelt a szobájában, és a liptói túrót penecillussal és papirosból ette, mint valami szegény diák. A keze piszkos volt a cigarettasodrástól, és törökös kabátjáról leszakadozott a paszománt. Lustaságból szakállt nevelt, és az ágyon heverészve, unatkozva hallgatta az ajtócsapkodást a folyosón, valamint a szobalányok pörlekedését. Ötvenesztendős volt Ali gróf, de még eddig sohasem jutott eszébe, hogy másképpen is lehet élni a világon, mint az utazóláda hátáról ebédelni a fogadói szobában, mert csak alkonyattal öltözködött fel, szokása szerint, hogy elvonuljon rendes kaszinójába, ahol a bőrkanapén tovább heverészett, mintha nagyon elfáradt volna.

Természetszerű, hogy Ali gróf nőtlen férfiú volt, mert hiszen asszonyféle nem engedte volna végképpen elsavanyodni a jobb sorsra érdemes urat; nőtlen volt, és mégis nős volt. Tizenhat esztendő óta minden esztendőben nős férfiú volt egy napig, reggeltől estélig, tehát összesen tizenhat napig. S ez az eset esztendőnkint abban a régi, rozoga falusi kastélyban esett meg, ahol a százesztendős fák benőtték az utakat, és a pókok egyetlen szögletet sem találhattak már munkájuk nyoma nélkül. A Mária mennybemenetele napján kinyitott szobákba félve tört be a

napsugár, és a falakról a rózsaszínű arcú, fehér parókás dámák és magas nyakravalós, költői hajviseletű gavallérok csodálkozva néztek össze. Ali gróf egy keleti fejedelem lustaságával ballagott végig a kastély hatvanegy szobáján, az öreg kapus alázatosan nyitogatta előtte az ajtókat. A hatvanegyedik szobában, ahol a kísértet lakott, nagyon természetesen, Ali gróf letelepedett a karosszékbe, és egy óra hosszáig várta a család régi kísértetét. A kísértet azonban sohasem jelentkezett a fanyar férfiú előtt, aki nagyon kevés hittel, csupán szokásból töltötte meg a vizeskorsót, amelyből a házi kísértet inni szokott. Majd bezáratta újra a szobákat, csupán a nagy ebédlő maradt nyitva, ahol a hosszú tölgyfa asztalon tizenkét személynek volt megterítve, vert arannyal. A hófehér damaszt a beleszőtt címerrel villogott, a kristálypoharak szikráztak, és a karzaton a múlt századból való nagy zenélőszekrény körül a városi órásmester foglalatoskodott. A trianoni pasztellképeket a muzsikáló gép oldalán megtörölgették, és a menüettet lejtő figurákat megigazították. A kastély régi cselédei, akik díszruhájukat vették fel erre a napra, és meglehetősen félszegen mozogtak csatos félcipőikben, szárnyas kabátjaikban, már sorfalat állottak a főbejárat körül, és Ali gróf frakkban és fehér virággal állott az erkélyen... Az erdei országúton a négy szürke ló által vont utazóhintó már lassú tempóban közeledett, és a vén kertész elpukkantotta a mozsarakat az udvaron. A hintó begördült a kastély udvarára, és Ali gróf boldog mosollyal nyitotta fel a címeres kocsiajtót. A hintóban menyasszonyi fehér ruhában, hosszú fátyollal és fején mirtuszkoszorúval foglalt helyet egy hölgy, akinek tizenhatodszor kezet csókolva Ali gróf, ezt kérdezte tőle:

- Kedves arám, remélem, jól utazott?

Majd karját nyújtotta a menyasszonynak, és ünnepélyesen vezette be a kastélyba, miközben a régi cselédek mereven állottak a bejárat mellett.

A kis kápolnában megkondult a harang, és a falusi mester az orgona billentyűin a nászinduló hangjait intonálta. A gyertyaszagú imazsámolyon helyet foglalt Ali gróf menyasszonyával, de a plébános sohasem áldotta meg a frigyet, mert a plébános nem is hivatalos ehhez az aktushoz. Csupán Ali gróf fogadott itt örök hűséget annak a hölgynek, akit immár tizenhat esztendő óta kitüntetett, és a hölgy fogadta viszont, hogy tovább is szeretni fogja a férfiút, aki tizenhat év előtt kedvesévé tette. A menyasszony neve Fehér Jolán volt, és tizenhat év előtt tanítónő volt a kis völgyi falucskában. Ali úr egy unatkozva töltött nyár folyamán megismerkedett a kis falusi tanítónővel, és elkövetkezett az ilyenkor szokásos állapot. Fehér kisasszony az öngyilkosság árán akart szabadulni szerelmétől, Ali úr azonban menyasszonyi ruhát rendelt neki, és a kastély kápolnájában hűséget fogadott neki. Később Pesten házat vett kedvesének, és bőséges életjáradékkal gondoskodott a kisasszonyról. Évek óta csupán szerelmük évfordulóján szoktak már találkozni, amelyet különös romantikával és szokatlan naivsággal mindig megünnepeltek.

Bizonyára mindenki jóízűen mosolygott volna Ali grófon, amidőn frakkban és ünnepélyes arccal térdepelni látja a régi kápolnában egy kék szemű és elég kövér hölgy oldalán, akinek hosszú idő óta már csupán annyi köze volt a fekete szakállú úrhoz, hogy esztendőnként hajlandó volt neki megszerezni azt a kis izgalmat, amellyel egy esküvői ceremónia jár. Az életunt, savanyúkedvű Ali gróf nekividámodott az életnek ilyenkor, és tizenhat esztendővel érezte magát fiatalabbnak. A szőke, kövérkés hölgyet az ifjúkori szerelem rajongásával nézte, és olyan gyöngéd szavak jöttek ajkaira, amelyek máskor eszébe sem jutottak. Az egykori tanítónő, aki titokban régen készülődött már arra, hogy egyszer mégiscsak férjhez megy, amúgy igazán és tisztességesen, amiről eddig csak Ali gróf bőséges évjáradéka miatt mondott le, Mária mennybemenetele napján mindig és újra beleszeretett a férfiúba, mint tizenhat év előtt, amidőn méreggel akarta elemészteni magát boldogtalan szerelmében. Amikor az első, igazi szerelem rózsaszínű ködében még nem látott mást az életből, mint csupán egy férfifőt, amelyet kimondhatatlanul vágyott megsimogatni. És meghalni akart, mert az a férfifő

eltávolodott tőle. Azóta... hajh, azóta a kis falusi nő már a drága ruhákat is megunta, amelyeknek eleinte örült. Megszokottá vált budai palotája, és rózsaszínű fogatát is eladta, amelyen kocsizni szokott. Öngyilkos többé nem akart lenni. És pénzkölcsönzéssel foglalkozott, amelyet magas kamatra adott bajbajutott gavalléroknak. Csak ilyenkor, Mária mennybemenetele napján támadt fel újra a régi Fehér Jolán, aki szentimentálisan és rajongva hallgatta az orgona hangját a régi kápolnában, és úgy érezte, mintha először ünnepelné nászát az imádott férfiúval. Az uzsoraváltók és keselyűképű pénzügynökök eltűntek lelki világából, és fehér fátyola alatt olyan gyöngéd szavakat mormogott, amelyekről azt hitte, hogy már el is felejtette őket.

II

A magas ebédlőben, ahol tizenkét vendégnek terítettek, csupán ketten ültek, a vőlegény és a menyasszony. Ali gróf már levetette a frakkot, és Jolán kisasszony is szürke utazóruháját vette magára. Az esti vonattal visszatérnek a fővárosba, hogy talán egy esztendeig újra ne lássák egymást. Közömbös dolgokról beszélgettek, és láthatóan unatkoztak a hosszú délutánon. A szokásos nászajándék, valamely gyémántos ékszer, már az utazótáskába volt eltéve, és a levetett menyasszonyi ruha, a mirtuszkoszorúval, egy széken hevert. Az volt ugyanis a szokás, hogy az esküvői ruhát mindig valamely menyasszonysorban levő falusi hajadonnak ajándékozza Fehér kisasszony, habár, ha tőle függött volna, legszívesebben eltette volna jövőre. Takarékoskodni kell a menyasszonyi ruhával ebben a nehéz világban. Éppen azon mérgelődött, hogy annyi ideig várat magára a megajándékozandó falusi ártatlanság, és kövér, kesztyűs kezével idegesen dobolt az asztalon. A vastag arany karkötők csörögtek csuklóján, és haragosan nézett a félig szundikáló grófra.

- Mondja, gróf, nem lopkodják el ezeket a tányérokat? - kérdezte idegesen. - A falusi nép mind tolvaj.

- Az én cselédeim megbízhatók - dünnyögött a gróf. - Egyik-másik még az édesanyámat szolgálta.

- Az öreg grófnéra én is emlékszem. Nagyon szigorú nő volt. Egyszer úgy rám kiáltott a vizsgán, mikor itt tanítottam, hogy csaknem bőgni kezdtem ijedtemben. Azt mondják, hogy verte a szobalányait is. Tudom, hogy ha életben van még akkor, mikor közöttünk az a história megesett, bízvást megehettem volna a mérget. Maga nem segíthetett volna rajtam az anyja miatt.

Ali gróf egykedvűen vonogatta a vállát.

- Maga azt nem érti, Jolán. Az én anyám egy szent asszony volt.

Fehér kisasszony felhúzta az orrát:

- Vajon miért ne érteném? Egy dézsafejű vénasszony volt a grófné, a parasztok féltek tőle, mint a tűztől.

Ali gróf legyintett a kezével, mint aki nem tartja érdemesnek a feleletet. És ez még jobban dühbe hozta Fehér kisasszonyt.

- Maga is tökéletesen az anyja fia. Most azt hiszi, hogy ezzel a komédiával már elintézett egy esztendőre. Sohase jut eszébe meglátogatni. Elvihetne az ördög maga miatt. Vajon mit is gondol tulajdonképpen rólam? Olyan romlottnak hisz, hogy életem végső napjáig megelégszem ezzel az esküvői komédiával?

A gróf a szakállát simogatta, és epésen akart felelni, de ebben a percben az öreg kertész jelent meg az ebédlő ajtajában, és alázatosan a szobába vezette a kiválasztott falusi hajadont, aki a menyasszonyi ruhát majd igazán viselni fogja. Piros képű, formátlan, mesteremberes ruházatú leányzó volt a jövevény, aki olcsó kalapot viselt a fején, és a kezén horgolt kesztyű volt.

Fehér kisasszony tetőtől talpig végigmérte a jövevényt, és szigorúan ráförmedt a vén kertészre:

- Miféle kisasszonyt hozott kend ide, Róbert?

Az öreg szolga meghökkenve eresztette el a leányzó kezét.

- A mester leánya, Lidi - dadogta.

A leányzó félszegen meghajolt:

- Kovács Lídia vagyok, okleveles tanítónő - rebegte.

- Tanítónő - kiáltott fel Fehér kisasszony, és gúnyosan nevetett. - Van már állása, kisasszony? És van-e már vőlegénye?

Ali gróf, akit láthatóan bántott a jelenet, nagylelkűen mutatott a menyasszonyi ruhára:

- Kisasszony, fogadja ezt a csekély ajándékot, és egyúttal fogadja szerencsekívánságomat. Remélem, boldog lesz.

A leány egy lépést tett a menyasszonyi ruha felé, aztán tétovázva megállott, mert Fehér kisasszony heves mozdulattal kitolta a széket maga alól. Ingerülten kiáltotta:

- Arra feleljen, hogy ki a vőlegénye? Talán a szeretőjét hívja annak?

A falusi leány arca vérpiros lett, aztán elhalványodott. Lesütött szemét csendesen felemelte, és egy másodpercig hidegen nézett farkasszemet Fehér kisasszonnyal.

- A vőlegényem - felelt megcsukló hangon - az, aki engem szeret, és feleségül fog venni. Különben bocsánatot kérek az alkalmatlankodásért... A ruha már nem kell.

Szinte megnőtt, megszépült a falusi kisleány, amikor kiegyenesedve hátat fordított Fehér kisasszonynak, és kisietett a szobából. A gróf elragadtatva csapta össze a kezét:

- Hívd vissza, Róbert! - parancsolta a kertésznek. - Nekem tetszik ez a leány.

Fehér kisasszony az asztalra csapott az öklével.

- Gróf, ön megfeledkezik magáról - kiáltotta. - A hölgy elmehet.

Mikor a kertész az ebédlőből kiment, sziszegve a gyűlölettől fordult Fehér kisasszony Ali grófhoz:

- Ön, úgy látszik, ismét esküdni akar a kápolnában, gróf úr? Tetszik magának ez a liba? No hát abból nem lesz semmi. A ruhát elviszem magammal. Legalább nem kell újat venni jövőre.

És a drága menyasszonyi ruhát a tizenhatszoros menyasszony vad gyűlölettel gyömöszölte be útitáskájába. Ali gróf pedig nagyokat nevetve pattogtatott az ujjával.

- Teremtuccse. Maga a legnagyszerűbb asszony, Jolán. Ha fiatalabb volnék, ismét belészeretnék. Kár, hogy már öreg ember vagyok.

III

Estére elutazott a vőlegény és a menyasszony a régi kastélyból, ahol a nagy fák zúgnak most már tovább. A gyertyákat a kápolnában eloltották, és a romantika átvette csendes birodalmát a kastélyban és környékén. Egy esztendeig nem szólal meg esküvőre a kis harang, és akkor újra eljön a különös mátkapár, hogy néhány rövid óra alatt végigéljék házaséletük minden örömét, minden bánatát, minden változatát.

(1910)

Vilma útra kél

Budeusz János, a tanító, gyerekeket szállított Poprádfelkáról Podolinba. Harminc év óta ez volt a mestersége, azóta hordozta az alföldi gyerekeket a szepesi városokba, és viszont a szepesi fiúkat, leánykákat az Alföldre: magyar szóra.

A sors minden embernek kijelöli a maga mesterségét. Senki sem tehet arról, aminek született. Budeusz János annak született, hogy gyerekekkel kereskedjen. Az Alföldön ismerték őt, akárcsak Gábrielt, a bélai borovicskafőzőt, vagy a kézsmárki takácsot. Tudták róla, hogy derék, megbízható kereskedő, aki féltékenyen őrzi a renoméját. Dehogyis fordult elő, hogy valaki panaszkodott volna Budeusz János ellen.

A nyár volt a levelezés ideje. Nyáron Budeusz uram reggeltől estig leveleket írt. Az már az ő üzleti titka volt - hiszen akkor mindenki csinálhatná ezt a mesterséget! -, hogy hol és merre találkozik alföldi gyerek, akinek a szülője szívesen elcseréli gyermekét egy szepességi gyerekkel - egy vagy két esztendőre. Budeusz János tudta azt, hogy Kishalason lakik egy Tóth Laci nevű fiúcska, akiért a szülei szívesen vennének egy esztendőre házukhoz egy ugyanolyan korú leánykát - mert leányuk nem volt Tóthéknak -, mikor is a leánykának szőke hajúnak és kék szeműnek kellene lennie, mert Laci olyan fekete, mint a bogár.

Elindultak a levelek Podolinból, és üzenetükkel berepkedték a magyar falvakat, városokat. Ahová a levelek mentek, jó talajra találtak. A podolini tanító nem levelezett hiába. Az alföldi homokon megmozdult a szülők fantáziája, és dolgozni kezdett. Ugyan hogy is volna az, ha az ő gyerekük egy esztendő alatt németül megtanulna? Egy esztendő múlva németül beszélne a pappal, a tanítóval. A fantáziák még tovább mentek. Látták, hogy dédelgetik, vigyázzák, nevelik a gyereket ott a messzi idegenben az elcserélt szülők, mert hiszen olyan mértékben van jó dolga az ő gyereküknek is az alföldi szülőknél. A Budeusz levelei nemcsak a fantáziára hatottak, de a hiúságra is. „A szepességi gyerekek keveset esznek” - szokta volt írni leveleiben. No hiszen csak az kéne, hogy keveset egyen az a gyerek! Majd hátrakötnék a sarkát! Hát csak hadd jöjjön az a gyerek, majd kihizlaljuk.

Jöttek-mentek a levelek. A legutolsó levél az volt, amelyben azt írta Budeusz János, hogy a poprádfelkai állomáson vár. Ismertetőjele vörösbarna köpönyeg. Ezt megismeri minden gyerek.

Akkoriban úgy volt, hogy Gábrielnek, a podolini takácsnak a Vilma leánykája röpült ki a szülői házból, mert abba a korba került, hogy megtanuljon magyarul.

A szepességiek ugyanis többnyire leányaikat adták cserébe az alföldi fiúkért, mintha csak arra gondoltak volna, hogy fontosabb az, ha a jövendő nemzedéknek az anyja tud magyarul, mint az apja. Hisz a gyerek az anyjától tanul meg beszélni.

A kis Gábriel Vilmának keresztapja volt Budeusz János, a takácsék tehát teljesen bizonyosak lehettek arról, hogy a tanító a legjobb meggyőződése szerint cseréli el a keresztleányát. Folyt is a levelezés szorgalmasan egész nyáron, és Budeusz uram úgy válogatott az alföldi ajánlatok között, mint a dús kincseiben. Melyik lesz a legalkalmasabb? Hol fogják legjobban szeretni a kis Vilmát? Hol lesz édesanyja helyett édesanya a csereszülő? Még az ő gyakorlott szeme is tétovázott most, midőn a kis keresztleánykáját kellett elhelyezni. Mikor már megtetszett volna egy kis ajánlkozás, akkor Gábrielék találtak valami kifogásolnivalót a cserén. Egyszer például Gábrielné, aki írni-olvasni nem tudott, belenézvén egy alföldi levélbe, azt vélte, hogy a betűk nagyon vastagok, szigorú ember lehet az írója, s a kedvezőnek látszó ajánlatot elvetették.

Máskor Gábriel uram, a finom vásznak mestere, azt találta egy levél külsején észrevenni, hogy az nem tiszta.

- Nem - mondta -, nem... itt nem öltöztetnék Vilmácskát olyan tisztán, mint ahogyan mi szeretjük.

Az idő múlt, és már a szepességiek aratásba fogtak, ami tudvalevőleg a nyár végének kezdetét jelenti ott, a fennsíkon. Budeusz uram forgatta, tanulmányozta a leveleket, mint a kártyákat. Újra meg újra átolvasta az összes ajánlatokat, és már csaknem azt határozta el magában, hogy Vilmácskát még egy esztendeig otthon marasztalják, amikor a sok levél között egy törökszentmiklósi özvegyasszonynak a levele akadt még egyszer a kezébe. Az asszony azt írta, hogy fájdalom, neki nincs gyereke, nem adhat cserébe senkit a leánykáért, de nagyon szívesen venné magához, és szeretné, mintha a maga gyereke volna.

Máskor az ilyen ajánlatokra nem szokott reflektálni a podolini tanító, de most gondolkozóba esett. Nini, hátha ez volna még a legjobb. Hátha itt szeretnék Vilmácskát legjobban. Itt volna neki igazi anyja, hisz más gyerekek között nem kellene megosztani a szeretetét!

Az öreg tanító a mutatóujját a levélre nyomta, és még egyszer figyelmesen végigtanulmányozta a sorokat. A betűk, azok a betűk bizony nem a legrendesebbek voltak. Látszott, hogy írójuk tanyai iskolába járt, s azután sem forgatta valami nagy szorgalommal a tollat. De egészben véve tiszta és csinos volt a levél, mint egy friss, mosóruhás, barna hajú, jóságos szemű és halk beszédű asszony levele lehetett a Budeusz uram felfogása szerint.

Ez az asszony nem fogja bántani Vilmát - gondolta magában, és nyomban közölte Gábrielékkel tapasztalatát.

A takácsék egész hétig tanakodtak. Forgatták a levelet jobbról-balról. És Gábrielné már-már belenyugodott volna a dologba, amikor még valami eszébe jutott.

- Kedves komámuram - mondta a takácsné -, mielőtt odaadnánk Vilmát, valahogyan, okkalmóddal, azt kellene megtudni, hogy teszen-e rézkrajcárt ez az asszony az ugorkásüvegbe?

Budeusz uram nagyot nézett, de a komaasszony makacsul bólingatott a fejével.

- Ezt kell megtudnia. Addig nem határozok.

Budeusz uram fogta magát, és körmönfont levélben fölvetette a kérdést az alföldi asszonynak.

A válasz rövidesen megérkezett.

Az özvegyasszony nem tesz rézkrajcárt az ugorkásüvegbe, mert a réz ugyan szép színűvé teszi az ugorkát, de az egészségre ártalmas.

- Odaadjuk Vilmát - mondta ki az utolsó szót Gábrielné. - Most már nyugodt vagyok.

És a kis Gábriel Vilma így indult el az Alföldre, amikor abba a korba jutott, hogy magyarul megtanuljon.

(1910)

Ki parancsol az asszonyoknak?

A városka, amely színes háztetőivel, piros kéményeivel és lombos, zöld kertjeivel szinte mosolyogva feküdt a völgyben, messziről, a hegyen által kanyargó országútról olyannak látszott, mintha egy gyermekjáték-dobozból rakosgatták volna a zöld mezőre. De érdekes és vidám volt a város közelről is. A benne élő polgárok a nevetést jobban ismerték, mint a szomorúságot. Talán a levegő, talán a víz volt okozója annak, hogy az arcok itt mind derültek voltak, és szomorú embert az egész határban nem lehetett találni. Mártonváros azon kis felvidéki városkák közé tartozott, ahol az emberek elrejtőzve a hegyek között, sok mindent nem tudtak még a nagyvilág gonoszságairól. Az újságok Mártonvárosra is elvitték az események, háborúk, nagy szerencsétlenségek hírét. Az emberi gonoszságokat fejcsóválva olvasták a mártonvárosiak, és hitték is meg nem is az újságok híradásait. A vasúti vonal messzire esett a városkától, és a postaszekér kürtölése a hegytetőről vidáman hangzott alá a házak közé. A két pejló által vont postaszekér gyorsan gurult végig a hepehupás kövezeten, és a mártonvárosiak büszkék voltak a postáslegény kürtölési tehetségére, valamint megelégedetten szemlélték a legény zöld dolmányát is.

- Akár Kassára is beillene postásnak a mi Mihálikunk - mondogatták a cukrász előtt, és mosolyogtak.

A polgármester, aki aránylag még fiatal ember volt, mert hiszen hatvanéves kora dacára minden valamirevaló mulatságon ő nyitotta meg a táncot, piros arcával és hófehér fejével, széles, fehér nyakkendőjével és gondosan ápolt császárszakállával a mártonvárosiak véleménye szerint bátran lehetne polgárnagy akár Velencében is, mert jobb polgármestert Kauzsay Sándornál elképzelni sem lehet.

Tulajdonképpen a polgármester vigyázott a városka pecsétjével együtt a polgárok jókedvére is.

- Csak jókedvűek legyünk, urak! - szokott volt fölkiáltani, ha a városi közgyűléseken váratlanul megakadt a tanácskozás szekere.

- Egy csipetnyi jókedvvel többre megyünk, mint száz mázsa komolysággal. Hagyjuk a komolyságot Varhanói barátunknak és öcsénknek - folytatta a polgármester, és már féligmeddig föl is emelkedett az asztal mellől, mert előzőleg úgy rendelkezett, hogy hat órakor csapoljanak az „Őzbak”-nál. Az óramutató pedig veszedelmesen közeledett a hat felé.

- Majd Varhanói barátunk és öcsénk elintézi a kérdéses aktát - súgta a polgármester a körülötte ülő szenátoroknak. - A tanácskozást bízvást befejezhetjük a mai napra.

A szenátorok jobbról-balról bólintottak, csak a süket Porubkai nem értette a dolgot, és tagadólag kezdte rázni a fejét, mint mindig, ha valamit nem jól hallott. De a mellette ülő tanácsos úr csakhamar megmagyarázta neki a dolgot, a fülébe dörmögvén:

- Az „Őzbak”-hoz megyünk. A többit elvégzi Varhanói.

Amire Porubkai Pál is szorgalmasan bólingatott a fejével.

A hajdúk már hozták is az előszobából a tanácsurak medvebőrös bundáit - a hegyek tele vannak medvével -, a hiúzsapkákat a fejekre illesztették, és a polgármester útközben még megkérdezte:

- Mondja, Varhanói barátunk, hány literes hordót csapoltak a „Bak”- nál?

Varhanói erre is tudott pontos választ adni.

Később, vacsoraidőben, Varhanói volt az, aki a városi előkelőségeket gyorspostával értesítette, hogy vacsora után melyik úriháznál látják szívesen az urakat egy kis parázs ferblire, és éjféltájban Varhanói az unatkozó asszonyok és leányok mulattatására a legdivatosabb társasjátékokat mutatta be. De már a város reggeli postáját Varhanói vette át, és a polgármesternek még az ágyban referált arról, hogy mi újság van a nagyvilágban.

Ki volt ez a rejtélyes Varhanói, akinek ezer keze és ezer lába volt, hogy mindenre ráért, és soha nem mulasztott semmit?

Varhanói városi írnok volt.

Ez volt a hivatalos állása, ezért húzta a fizetését, és bizonyos volt, hogy sohasem is lesz több, mint írnok Mártonvárosa szolgálatában. Mert Varhanóinak egy sötét pont volt a múltjában. Egy sötét pont, amelyről ugyan senki sem beszélt, de róla mindenki tudott. Fiatal korában ugyanis Varhanói Pesten jogászkodott, és egy kétségbeesett éjszakán a Duna hullámai közé vetette magát. Az újságok pár sorban megírták az öngyilkosságot kísérlő fiatal jogász esetét, de annál nagyobb port vert föl a dolog Mártonvároson, ahol Varhanóit gyerekkora óta mindenki ismerte. Öngyilkos akart lenni? Vajon mi késztette erre a sötét tervre? Micsoda rettenetes ok kergette a hideg hullámokba? Micsoda bűnt követhetett el a könnyelmű ifjú? Azzal senki sem törődött, hogy az újságok naponként tucatszámra írnak az elesett emberekről. Mártonvároson csak a Varhanói öngyilkossági kísérlete volt az egyetlen öngyilkossági kísérlet, amelyről emberemlékezet óta tudtak.

És néhány hónap múlva, amikor Varhanói Kázmér hazatért szülővárosába, nem volt olyan ember a városban, aki szívesen kezet fogott volna vele, aki nem gyanakodott volna reá. Csak hosszas utánjárás után sikerült mostani állását elnyerni, és a városkában eleinte mindenki bizonyosra vette, hogy Varhanói megismétli öngyilkos kísérletét. A polgármester minden reggel azon csodálkozott, hogy Varhanói még életben van, és a jobbszívű szenátorok aggodalmasan csóválták a fejüket rókatorkos mentéjükben.

- Jobb lett volna, ha Pesten követi el a dolgot... Szegény feje, szégyent hoz még egyszer a városra.

Varhanói már huzamosabb ideig szolgálta a várost, de még mindig nem akarták neki elhinni, hogy komoly szándéka van az életben maradáshoz. Ha hosszú, sovány termetét, amelyet kopott szárnyas kabát borított, meglátták az utcán, mindig akadtak, akik összesúgtak:

- Meglátjátok, már nem sokáig viszi.

Fakó arcára hiába erőltetett nevetést. A vígsága elszomorította a többieket: „a vesztét érzi ismét” - mondták, ha nevetett. A szorgalma, a pontossága, szolgálatkészsége csak egy sóhajtást csalt ki az emberekből. „Szeretné, szegény, elfelejteni a múltját!” A leányok, asszonyok, akikkel foglalkozott, borzongva gondoltak arra, hogy Varhanói egyszer majd miattuk követ el öngyilkosságot, mert reszkettek attól, hogy egyszer majd szerelmet talál vallani. A polgármester úr, ha Varhanói némely napon komolyabb volt a szokottnál, ijedten kérdezte: „Rendben vannak a város írásai?” Az „Őzbak”-nál egyszer hajnalig mulatott a cigánybandával, és akkor mindenki azon csodálkozott, hogy másnapra nem követte el az öngyilkosságot.

Az emberek utóbb lassan-lassan igyekeztek belenyugodni abba, mint ahogyan mindenbe belenyugosznak, hogy Varhanói egyszer öngyilkos lesz. Sőt az optimisták már úgy tekintették a dolgot, mintha Varhanói már el is követte volna tettét, csak árnyéka jár már a városházán.

A vidám városkában, ahol az emberek sohasem törődtek komolyan mással, mint a mulatságaikkal, Varhanói Kázmér volt az, aki a komoly életet képviselte. Ő volt az élet szomorú oldala, ő volt a bánat, ő volt az egyetlen ember a városkában, aki azt mondhatta magáról, hogy az életnek kopár mezőjét is ismeri, hiszen, mint tudjuk, egyszer már öngyilkos akart lenni. Szóval teljesen megbízhatatlan ember volt Varhanói Kázmér, és még azt sem hitte el neki senki, hogy a disznótorokon vagy más összejöveteleken valóban olyan jól érzi magát, mint ahogyan mutatja. Nem, nem. Varhanói Kázmér nem dicsérhette meg komolyan a véres hurkát, habár azt sem lehet tagadni, hogy Kapuczánál jobb hentes talán még Kassán sincsen. Mert mit dicsérhet egy ember a véres hurkán, aki szőkés fürtei alatt talán éppen azon gondolkozik, hogy ágyúval vagy pisztollyal végezze-e ki magát virradóra? A nótái, amelyeket hébe-korba eldúdolt, mindenkit lehangoltak, pedig azok a nóták éppen olyanok voltak, amilyeneket mások is dúdolni szoktak. Hát még mikor egy napon az is kiderült, hogy Varhanói Kázmér komoly szándékot táplál egy bizonyos Krómyné nevű özvegyasszonyka iránt? Az emberek összecsapták a kezüket, és még a jólelkű Porubkai szenátor sem tudott egyebet mondani, mint azt:

- Ez a Varhanói egy valódi szélhámos.

Krómyné annyira megijedt az első időben Varhanói Kázmér szándékától, hogy zavarában se igent, se nemet nem tudott mondani a kérőnek. Napokig sírdogált magában, és rokonai, atyafiai, akik e nehéz napokban felkeresték, megilletődve hümmögtek körülötte.

- Szegény kis asszonyka, neked ugyan kijárt a balsorsból. Ha nemet mondasz, azért lövi fejbe magát Kázmér, ha pedig igent mondasz?... Egy öngyilkosjelölthöz ugyan kinek van kedve feleségül menni?

A Varhanói esetének a híre valósággal felfordította a városka nyugalmát. Az emberek egyébről sem beszéltek, mint a Krómyné szerencsétlenségéről, és itt-ott haragosan dörmögték:

- Ugyan mért nem is pusztult el a Dunában ez a szélhámos! Meg akar házasodni, hogy port hintsen a világ szemébe! Velünk akarja elhitetni, hogy lemondott sötét szándékáról? De mi nem hiszünk ám neki.

Zúgott, forrongott a békés városka, és a jó polgármester úr haragosan ráncolta össze a homlokát. Az „Őzbak”-nál szenvedélyes viták voltak esténként, és végre is azt határozták, hogy Krómyné öreg nagybátyjára, egy falun élő kurtanemesre bízzák a per eldöntését. Hozzámenjen-e Krómyné Varhanóihoz, vagy tekintet nélkül a következményekre, kikosarazza-e?

Ezt a falusi kurtanemest Bogyónak hívták, és már évek óta nem látták a városban. Falusi birtokán éldegélt, amelyet egyszer majd özvegy Krómyné öröklend halála után. A környéken kevés volt a falusi birtok. Fontos dolog volt tehát, hogy kihez megy férjhez Krómy Ernesztin.

Egy téli délután a polgármester és Porubkai szenátor felültek a város kocsijára, és kihajtattak Bogyó uramhoz.

Az egész város tudta, hogy miért utazott el a két nemes férfiú télvíz idején, és mindenki nagy érdeklődéssel várta az eredményt.

Az urak estefelé savanyú arccal tértek vissza az „Őzbak”-ba, ahol az egész intelligencia várta őket.

- Nos, mit mondott Bogyó uram? - kérdezték jobbról is, balról is.

A süket Porubkai felelt a polgármester helyett.

- Én azt hiszem, hogy az öregúr már elveszítette a hallását. Nem értette meg a kérdésünket. Azt felelte ugyanis, hogy „az asszonyoknak még a nádorispán se parancsolt soha, nem pedig a mártonvárosi polgármester. Másvalaki parancsol az asszonyoknak. Az, akit mi már nem ismerünk, urak”.

- Nagyon megvénült már az öreg - dörmögte fejcsóválva a polgármester.

Krómyné, akinek hírül vitték Bogyó uram válaszát, a legnagyobb meglepetésre nyomban megértette a homályos üzenetet.

- Igaza van a nagybácsinak. Feleségül megyek Kázmérhoz, mert szeretem őt.

...Varhanói pedig ezek után sohase akart többé öngyilkosságot elkövetni.

(1910)

A bőgő itt marad

Lepke, a bőgőhordozó hajnaltájban az összekötő vasúti híd tájékán bandukolt, mert azzal a célzattal indult neki a téli éjszakának, hogy valahogy, valamiképpen elemészti magát. Miért? Mert a sánta kontrás - az a ragyabunkó - kétszer pofon vágta Lepkét a kávéházban, hol nemcsak a bandabeli, de idegen muzsikások is látták az esetet. Valami rongyos cigány - valami olyan vályogvetőféle - mindjárt felkiáltott:

- Ne te, ne. Csak a fejét, hogy meg ne sántuljon.

A pofonok nem fájtak annyira, mint az idegen cigánynak ez a megjegyzése. Mi lesz már a világból? Mindenféle rongyos, faluvégi cigánynak, éhes vályogvetőnek szabad beleszólása lészen a Lepke dolgaiba? A düh fojtogatta az öreg bőgőhordozó torkát, és emiatt felelni sem tudott a gúnyosan hahotázó idegen cigánynak, csak kifordult a kávéház ajtaján, mert attól félt, hogy elsírja magát. Aztán neki az éjszakának, neki a Dunának, neki a halálnak... Ilyenformán került Lepke, tiszavázsonyi születésű, ötvenhárom esztendős, özvegy, tizenhat gyerek apja, bőgőhordozással foglalkozó férfiú az összekötő vasúti híd tájékára.

Kicsinykét mámoros is volt a feje, mert egy derék katona őrmester sok sört fizetett a kávéházban. A bandának csak ezt a nótát kellett muzsikálni, hogy: „Minek a barna”... - és a katona nyomban sört parancsolt. Éjfél felé már nem is járta más nóta, a tömérdek sörtől részeg lett a katona őrmester, részeg lett a banda, de még Lepke is, aki pedig rendes körülmények között csak a sarokban szokott kucorogni, mint afféle szegény bőgőhordozó. De a katona rászólt:

- Igyék kend is, öregapám. Szereti még a lányokat, öregapám?

Ilyenformán került Lepke a mulatozásba, amelynek, íme, ilyen szomorú vége lett.

Hát most már muszáj meghalni, mert ezt a szégyent - az idegen vályogvető beleavatkozását - nem lehet elviselni. Hol az a Duna, hol az a kutya Duna? Bizony beleugrik ma éjszaka Lepke a kellős közepébe.

Körülbelül negyedórája bandukolt már a Duna partján, és izgatott gesztusokkal veszekedett a láthatatlan bandával, amely most is, mint mindig, vele volt. Azazhogy ő volt a bandával, mert a jobb keze a nyomorék ujjai miatt csak a bőgőt hordozta. Azelőtt, régen, nagyon régen, amíg a keze ép volt, senki se tudott jobban muzsikálni sem Kallóban, sem Debrecenben, sem Pesten. Talán csak az öreg Piták tudott jobban muzsikálni, de az mindig csak feküdt, télen-nyáron feküdt, mert halott volt, és a kallói temetőszélen lakott.

Mikor a baj történt Lepkével - az ujjai elszöktek tőle -, vagy tíz esztendeig nem is nagyon vette észre a dolgot. A cigány jószívű fajta, úri kényelemben tartotta a banda az egykori híres muzsikust. A prímás után ő kapta mindjárt a „részt”, és még a bőgőt sem kellett akkor hordoznia. Élt, élhetett, mint akár József főherceg. De talán még annál is jobban, mert a bensője, a lelke - vagy tán a szíve? - még mindig tele volt muzsikával, melódiával, nótával, mint a jó muzsikás cigányoké szokott lenni. A nóták hűségesebbek voltak az ujjaknál. Vele maradtak, benne maradtak, a fejében, feje körül, az arca, a szeme tájékán röpdöstek, mint valami kismadarak. Nem volt olyan nóta, amit magában el nem tudott muzsikálni. A hegedűje mindig szólt odabévül, és ő mindig csak hallgatta a nótákat. Ha aludt, ha ébren volt, ha asszonnyal volt, ha beteg volt, mindig csak a nóták röpködtek a bensőjében. És csodálatosan zengett az a láthatatlan hegedű ott az ing alatt.

Hát ez így ment vagy tíz esztendeig.

Először a banda szökdösött szét - az a híres, nevezetes Kacsari banda! Ki Pestre, ki Kisvárdára, ki Debrecenbe. Egyszer csak elkövetkezett az idő, hogy Lepke nem kapott többé „részt" senkitől. Neki már többé nem muzsikált banda, itt hagyták, mint az útszélen a rongyos kabátot. A mostohafia írta Pestről, hogy ha akar, hát jöjjön oda bőgőhordónak. Nagy város az a Pest, elfér benne még egy csonka cigány. Lepke akkor már egy esztendeje nem hallott muzsikát egyebet, mint azt, ami odabévül hangzott csupán. Nagyon vágyódott a muzsika után. Betege volt már az emésztő vágynak. Szomjasabb volt a szomjasnál. Hát nekiindult a nagy útnak, és azzal bátorította magát, hogy a cigány Pesten is cigány. Lám, az öreg Piták Bécsben is járt, a császár előtt muzsikált, mégis cigány maradt. Azok a pesti cigányok sem járnak angyalbőrben, csak amúgy háziasan, falusiasan, ahogyan a jó Isten megteremtette őket: barnán.

Csupán csak egy baj történt Pesten. A nóták cserbenhagyták, mintha csak elmaradtak volna belőle, mellőle a város határánál. Mint egy rongyos, vén koldus lépett be Pestre, a híres szólómuzsikus ott maradt belőle Kallóban. Nagyon nagy ünnepnek kellett annak lennie, hogy a nóták néha-néha meglátogassák. Meg aztán meg se találhatták valami könnyen, ott, a Soroksári úti mély pincében, ahol egy szalmazsákon lakott. Hogyan találhattak volna ide a kallói nóták? Nem jártak azok sohase Pesten! Ha néhanapján mégis idevetődtek, és a láthatatlan kis hegedű szólni kezdett odabent a rongyos kabát alatt, akkor mindjárt arra gondolt Lepke, hogy odamegy haza, vissza Kallóba, és lefekszik az öreg Piták mellé a temetőszélre. Még a könnyei is hullottak ilyenkor, mint a záporeső, és bizonyosan megverték valahol azon a napon. Ha már ép bőrrel hazáig is jutott volna, a félelmetes házmester kötött bele. Ez volt a vége mindig a kallói nóták látogatásának.

*

És most odakünn a Duna-parton, kint a téli éjszakában, hosszú évek után egyszer csak megint szólani kezdett a láthatatlan kis hegedű az öreg bőgőhordozó teli folt kabátja alatt. Olyanformán zengett, olyanformán pengett, sírt és zokogott, mint akkor, midőn az öreg Pitákot temették.

- Vigyázzatok, mert az öreg felkel a koporsóból - mondta akkor a bandának.

Hát most is úgy vigyázott a láthatatlan banda.

Zengtek a hegedűk, a sípos teli tüdővel fújta, valahol hátul meg az öreg bőgő mormogott a vén Kacsari keze alatt.

A ragyás kontrás szunyókált csak mellette. Még arra rákiáltott:

- Cis, cis, te bamba!

Aztán belépett a vízbe.

(1910)

A lőcsei tulipánok

Ez a történet abból az időből való, amikor a jó Zsigmond király lakott még Budán, és a Poprád folyó is a régi medrében folyt: hazafelé futott a folyó habja, Magyarország felé, nem pedig kifelé, hegyeken keresztül törtetve, mint manapság. Hisz a folyók rendeltetése ugyanaz, mint a királyoké. Egyik helyen védelmezik a rájuk bízott országrészt, máshol a földeket táplálják, főként pedig élelemmel látják el a partokon lakó magyarokat. Hát körülbelül ez a dolguk volna a királyoknak is. Védelmezni, táplálni, megőrizni az országot. Csak Zsigmond alatt történt e régi szokáson némi változtatás. A Poprád is azóta lett hűtlen a hazához.

Zsigmondnak pénzre volt szüksége, mert kiürült az erszénye. Az örökös háborúk úgy fogyasztották Budán a pénzt, mintha égették volna. A végeken patakban ömlő török-magyar vér felolvasztotta még Endre király aranyolvasóját is. A király egy napon hiába nyúlt kincsesládájába. Pedig a végeken már csizma nélkül jártak a honvédő vitézek. Akkor került rá a sor a tizenhat szepesi város zálogbatételére.

(Nagyon szép dolog volt Zsigmondtól, hogy megelégedett tizenhat várossal. Zálogba csaphatta volna az egész felvidéket is. Annak a visszaváltásához pedig talán sohasem lett volna elegendő pénz a királyok ládájában.)

Budáról Esztelnek királyi biztos, Krakkóból Lubomirski, a lengyel király kincstárosa küldetett ki a tizenhat város felbecsülésére. Megfelelő kíséret adatott a királyi biztosok mellé. Talán azért, hogy több szem többet lát, vagy talán azért, hogy megfelelő dísze legyen az adásvételnek. A pénzért majd amúgy is egy másik, erősebb csapat volt elindulóban Budáról. Annak a csapatnak a megfelelő összeállításához volt még elég ideje Zsigmondnak. A megállapodás szerint Esztelnek királyi biztos a lőcsei piacon találkozik a lengyel küldöttséggel. A magyarok érkeztek előbb Lőcsére, mert hiszen nekik sietősebb volt az üzlet megkötése, mint a lengyel királynak. Talán két héttel hamarább is ott voltak már a kitűzött időpontnál, mert Zsigmond nem hagyta már őket nyugodni Budán.

- Ki tudja, ki tudhatná, mi történik útközben? - mondta. - Fiatalkoromból emlékszem rá, hogy a felvidéki menyecskék szépek, a bor tüzes. Két hét alatt ki lehet józanodni a legerősebb bortól, meg lehet unni a legkedvesebb asszonyt. Hát csak indulj el, fiam, Esztelnek.

Esztelnek erre elindult, és pihenés nélkül ért Lőcsére. Nem tartott stációt a hegyaljai pincéknél, de még csak Kassán is csupán egyetlen éjszakát töltött, pedig az akkori kassai várkapitány már hetekkel azelőtt meghajtotta a Hernád völgyét. Berendelt minden szemrevaló fehérnépet a Budáról jövő urak mulattatására. Ne legyen panasza senkinek sem a király előtt, hogyha az egykor megkérdezi, hogy mit is csinál a kassai várkapitány. Az akkoriban özvegységre jutott szép asszony, Andaháziné is szomorúan lobogtatta a kendőjét a szepesváraljai kastély tornyából a tovarobogó királyi vitézek után. A vitézek csupán egy ökröt ettek meg az udvar hársfái alatt, és megittak reá egy gönci hordó bort. Esztelnek máris nyeregbe zavarta az udvaron futkározó, tót lányokra pislogó vitézeket.

- Hátha megunják a Kázmér király emberei a ránk való várakozást? - dohogta. - Aranyért jöttünk mi, szépen pengő krakkói tallérokért. Asszonyféle akad elég otthon, Budán is.

Ilyenformán történt, hogy a budai küldöttség már két hét óta tanyázott a lőcsei falak között - az öreg toronyba állított őr pedig még mindig csak ásítozva nézte a Kárpát felé kanyargó országutat.

A vitézek eleinte nagyon jól érezték magukat a vendégszerető város falai között. A lőcsei polgárok szívességgel, vendégeskedéssel honorálták a Budáról hozott híreket. Még az se fájt nekik valami nagyon, hogy Zsigmond zálogba csapja őket.

- Legalább közelebb leszünk a királyunk szívéhez - mondták a polgárok. - Mostani királyunk szíve nagyon messzire dobog tőlünk. Csak az adófizetéskor jutunk eszébe.

Akkoriban még teljesen idegen ajkú, idegen szívű volt a lőcsei polgárság. Régi német hazájukat - ahonnan idetelepedtek - még nem felejtették el, mindegy volt nekik, hogy a lengyel vagy a magyar király szedi az adót, ha már saját királyuknak nem adózhatnak.

Poppel János, az akkori lőcsei bíró, az akkori szokás szerint, a legokosabb ember volt a városban. Hosszú hajú, fésűs fejét dacosan felvetette, mikor a kérdésről beszélgettek.

- Talán még a pénzverési jogát is visszakapja a város. A lengyel királynak jó aranyai vannak, csak Zsigmond kényszerített bennünket az ő hamis húszasai elfogadására.

- Nono - mormogta Esztelnek csendesen -, a királyok mindenütt olyanforma pénzt veretnek, amely nekik jobb, nem pedig a lőcsei bírónak. Mikor a lőcsei bíró verette a pénzt, az meg a királynak volt rossz pénz.

- Okos ember vagy, barátom - felelt Poppel -, éppen azért mondom meg neked, hogy van ám Lőcse városának olyan kincse, amilyen nincs Budán sem a királynak.

Esztelneknek felvillant a szeme:

- Majd belétudjuk a váltságdíjba - kiáltott fel. - Ezek a régi tornyok meg házak úgysem sokat érnek a lengyelnek. Van neki elég tornya Krakkóban, láttam, mikor ott jártam. Nagyon derék, hogy valami drága kincsetek is van, mert idáig még nem láttam a várostokban olyasmit, ami egy aranytallért megérne. Miféle kincs legyen ez? Rejtett arany, fegyver vagy vászon?

Poppel rejtélyesen integetett a kezével.

- Sohasem találod el. Habár világot járt embernek látszol, barátom, a te eszed is csak olyan srófokon jár, mint mindenkié mostanság Budán. Zsigmond igazgatja most ott az elméteket. Csak pénzre, fegyverre vagy katonára tudtok gondolni Budán.

- Értünk valamelyest a verekedéshez is - felelt csendesen a királyi biztos. - Régen Mohamed szultán lovainak istállója volna a lőcsei templom, ha odalent, messzire a Dunánál a király vitézei nem tudnák a dolgukat.

- Mi nem kellünk a töröknek. A török nem szereti a hegyet, mert rontja a paripájának a jó állását, ha örökkön hegyet mászat vele. A hegyeken nem lehet nyargalászni. Meg aztán a mi leányaink nem alkalmasok a háreméletre. A lábuk nagy, nem tanulnak meg soha táncolni. Az ujjuk hegye kemény és durva az örökös szövéstől, fonástól, azzal nem lehet janicsárt simogatni.

- No meg az arcuk sem valami szemrevaló - felelt csendesen Esztelnek.

- Értesz is te ahhoz! - kiáltott fel a bíró. - Fiatal embernek látszol még ugyan, de a szemjárásod olyan, mint az adószedőké, akiket Budáról küld hozzánk Zsigmond. Ti már csak azt az asszonyt ismeritek, aki az aranytalléron Magyarország almáját tartja a kezében. Aztán legtöbbször az az asszony is hamis. Meghamisítja Zsigmond még a Szűz Mária köntösét is.

Esztelnek vállat vont:

- Jól teszitek. Szidjátok a királyt. Szidhatjátok még vagy száz esztendeig. Addig úgysem láttok magyar vitézt a piactokon. De hát lássuk azt a kincset, amelyről beszéltél.

- Majd délután, alkonyattal érted jövök - mondta a bíró, és elköszönt.

Esztelnek ásítozva nézegette a városháza ablakából a piactéren táborozó vitézeit. Harcedzett, kemény gyerekek voltak, közöttük nem egynek megderesedett már bajusza, haja, amelyik három-négy török háborút is végigszolgált már. Vajdics, a vitézek hadnagya, egy akkora óriás, akinek a részére mindig külön kellett lovat lopni, éppen kelevézdobásban gyakorolta magát. A plundrás polgárok elcsodálkozva nézték a hadnagy tudományát, sőt egyik-másik házon, a magas ablakokon, mindjárt a szélkakasok alatt mintha a fehér függöny is megmozdult volna. Bizonyos, hogy valamely szívek dobogása mozdította meg az ablakfüggönyöket.

Nem ér egy kulacs bort a város egész fehérnépe, ez bizonyosan nem nagyon örvendezteti meg Kázmér királyt - gondolta magában Esztelnek. - Hacsak a Poppel János kincse nem nyomja majd le a mérleg serpenyőjét, bizony erősen kell majd alkudni.

Alkonyattal eljött a bíró, háta mögött a két városi darabonttal, ahogyan ünnepélyes látogatásokkor szokás.

- Meghívlak ezennel házamhoz a lőcsei bíró nevében.

- Köszönet érte Zsigmond, Magyarország királya nevében - felelt Esztelnek, és könnyedén a vállára dobta nyestprémes mentéjét. Aztán, mint a király biztosához illik, elővezettette a lovát, felült a nyeregbe, és hagyta a bírót a ló után kullogni.

- Így szokás ez Budán? - kérdezte Poppel János, mikor a város végére értek, egy nagy ház elé.

- Ott a bíró négy lovon jár - felelt Esztelnek.

A kapu felnyílott, és a szokásos szepességi ház belseje tárult fel a belépő előtt. Sötét kapualjból sötéten kanyargó csigalépcsők. A vakablakokban szentek álldogáltak, és örökmécses égett. A boltozatról vastag láncon függött le a mérő. A Szepességben mindent megmérnek.

A bíró Esztelneket nem a csigalépcső felé, hanem a ház hátulsó része felé irányította. Köves udvaron ballagtak keresztül, majd egy kőfalhoz értek, amelyben erős vasajtó volt. Az ajtón belépve, egy félholdas kertben találta magát Zsigmond embere, és a kertben csodálkozva nézett széjjel.

A kert tele volt cserépbe rakott, gondosan őrzött tulipánokkal, amelyek ezerféle színben nyíltak, virítottak a bámuló vitéz előtt.

- Valahol egy messzi-messzi országban már láttam ilyent - mormogta Esztelnek -, de azóta mindig azt hittem, hogy csak álmodtam az egészet.

- Tehát álmodj újra - mondta Poppel. - Ez Lőcse város kincse, ehhez fogható nincs Budán Zsigmond udvarában.

Esztelnek lehajolt, és ujjával megtapogatta a lábánál levő virágcserepet.

- Hagyma - mondta. - Csak hagyma. Hanem nagyszerű hagyma.

- És aranyat ér. Kétszer-háromszor olyan nehéz aranyat ér mindegyik hagyma. A feleségem érti az ápolásukat. Senki más Lőcsén, de tán Magyarországon sem - mondta a bíró, és büszkén felemelte a fejét.

- Majd meglátjuk, mit szólnak hozzá a lengyel becslők - mormogta Esztelnek. - Talán meg akarják majd kóstolni a hagymát.

- Bolond vagy, barátom - felelt szigorúan Poppel. - Olyan drága eledel volna az, amilyent a király sem eszik.

A kertből visszatérve, a lépcsőnél a bíró felesége várta a vendéget.

Esztelnek csodálkozva nézett végig az asszonyon, aki hosszú kötényét felemelve, alázatosan bókolt a vendég előtt. Valami idegen nyelven mondott is valamit, amit Esztelnek nem értett, aztán kézen fogva bevezette a vendéget a ház belsejébe. Esztelnek csak azt érezte, hogy az a kéz, amely a kezét fogja, sem nem durva, sem nem bütykös, mint a lőcsei leányoké, hanem puha, meleg, mint egy madárka fészke. Szinte szerette volna, hogy a ház belsejébe vivő út holnapig tartana.

A bíró az asztalfőre ült, az asszony az asztal végére. Egy háromkaros lámpa lógott az asztal felett, Esztelnek azt nézte, de az asszonyt látta. Látta annak kék szemét, amellyel titkon és hirtelen végigmustrálja a vitézt tetőtől talpig. Egy másodpercre megakad a szeme valamin.

Ugyan mit láthatott rajtam? - gondolja Esztelnek, és eszébe jutott, hogy az egyik füléből hiányzik egy darabka - görbe török kard jelvénye -, amit a hajával szokott eltakarni. Bizonyosan azt vette észre az asszony. Vajon tetszett-e neki is, mint eddig minden asszonynak tetszett a csonka fül? (Akkoriban ilyen gusztusuk volt az asszonyoknak!)

A bíró felállott, és borért ment egy rejtett faliszekrényhez. Ezalatt Esztelnek hirtelen belenézett az asszony szemébe. Forróság szaladt rajta végig tetőtől talpig.

Hej, be drága lesz Kázmér királynak a tulipán a lőcsei bíró kertjében! - gondolta magában.

Aztán az ezüstkupát, amelyet a bíró ezalatt megtöltött előtte, fenékig ürítette, pedig máskülönben nem volt nagy italú ember.

A kupa szája mögül meglátta ugyanis, hogy az asszony még mindig a fülét nézi. A kék szem harmatos lesz, és a piros ajka kicsinyt megnedvesedik. Simán hátrafésült hajánál, ott, ahol a homlokot a fehér főkötő kezdi eltakarni, könnyű pirosság suhant végig hófehér bőre alatt.

Esztelnek csaknem elkurjantotta magát:

- Éljen tehát Zsigmond király! - kiáltott föl, és a kupát keményen a diófa asztalra helyezte.

Az asszony felállott helyéről. A mély ablakközbe ült, a hosszú lábú asztalkához, és az orsót a kezébe vette.

Esztelnek azt gondolta magában, hogy ha ő azzal az orsóval beszélhetne, mindjárt megtudná, hogy mit gondol magában a bíróné.

A nyári alkonyat piros fénye megaranyozta az asszony arcát, és a hajának, szempillájának árnyékai mint szelíd édes álmok borongtak homloka körül.

Bizonyosan tudja, hogy most nagyon szép - gondolta magában Esztelnek. - Tetszeni akar tehát a menyecske.

És újra ivott Zsigmondért, a királyért.

*

A két hét elröpült, és egy napon megérkezett a Kárpát felől Lubomirski, a lengyel király kincstárnoka zöld dolmányos vitézeivel.

A két levente már ismerte egymást, hajdanában együtt mulattak a krakkói udvarnál, Szaniszló király idejében. Hamarosan túlestek a város felbecsülésén. És a bíró egy délutánon most már a lengyel királyi biztost vitte el házába a tulipánok megszemlélésére. Esztelnek ezen az estén kivételesen nem ment el a bíróhoz vacsorázni, a vitézeivel ivott, kockázott, duhajkodott a városházán. Éjfél felé, mikor már sok bort ivott, azt dörmögte a Vajdics hadnagy fülébe:

- Te, hadnagy, mindig mondtam, hogy nincs Zsigmondnak esze. Ha én a helyébe volnék, vagy magam költöznék Lőcsére, vagy Lőcsét költöztetném Budára, de zálogba nem vetném.

- Talán csak nem a tulipánok miatt? - kérdezte csúfolódva a hadnagy.

- De bizony azok miatt, Vajdics. Az Isten verje meg őket. Minek is láttam én tulipánokat.

Lubomirski másnap karon fogta Esztelneket, és félrevonta az ablakfülkébe.

- Holnap úgyis tovább megyünk. Tizenöt városunk van még hátra. Tudom, hogy neked a legdrágább ebben a városban a bíró kertje. Elég lesz, ha minden tulipánhagymáért annyi aranyat adunk, mint amennyit nyom?

- Zsigmondnak talán elég lesz - felelt mogorván Esztelnek -, de nékem az egész lengyel korona nem ér fel azokkal a tulipánokkal.

Lubomirski megveregette a barátja vállát.

- Hidegvér, Esztelnek. Az alku befejezésével úgyis én leszek a tizenhat város helytartója. Lakni fogok pedig Podolinban. Aztán ha eljössz hozzám vadászni, mulatni, egy nap alatt Lőcsén teremhetsz. A tulipánhagymák jövőre is kinyílnak.

- De vajon nekem nyílnak-e már akkor? - sóhajtotta Esztelnek. - No, de gyerünk tovább, más városokba. Az én megbízásomhoz úgysincs szükségem a szívemre, hanem az eszemre.

...Lőcse volt a legdrágábbra becsülve a tizenhat szepesi város között.

(1910)

A Poprád nem jön haza

Boldogházi-Felsen, a semmittevő, akkoriban második esztendeje lakott a Kárpátok alatt egy ócska kastélyban, és egyéb híján azon gondolkozott, hogy miért folyik a Poprád folyó minden más magyar folyóval ellenkező irányba: felfelé, a Kárpátoknak, kifelé, a határon túl, lengyel földre? Egy barna, jablonkai medve bőrén heverészve gondolkozott Boldogházi-Felsen, és annyira belefáradt a semmittevésbe, hogy még a szokásos cigarettát is elfelejtette megsodorni. Fehér, kék eres kezét a feje alatt nyugtatta, amely hullámos fekete hajjal volt borítva, míg fáradt, nagy szemét gondolkozva függesztette a mennyezetre. Egy vastag selyemujjas borította testét, amelyről azonban a gombok hiányoztak, míg a lábán félcipő volt, amelyet ő papucsnak hívott. Mint afféle jó családból való ember, megmosakodott ugyan mindennap, de a borotválkozással már nehezen tudott kibékülni. Ugyanezért nem mozdult ki naphosszat az ócska kastélyból, ahol magánosan lakott, és a Pestről érkezett leveleket, újságokat felbontatlanul rakta a sarokba. A kék borítékú levelek, amelyek a Felsen és Társa európai hírű szövőgyár firmájával voltak ellátva, már kívülről elárulták a tartalmukat. A borítékon hol az édesanyja, hol a fivérei írását ismerte fel, és kívülről tudta, hogy családjának tagjai milyen kifejezésekkel szoktak élni. Az anyja könyörgő levelei éppen olyan hatástalanok maradtak, mint a fivérek korholó, szigorú írásai: a harmincesztendős férfiúnak esze ágába se jutott elhagyni megszokott magányát, és a cég üzleti dolgaival törődni. A hivatalos gépírásos leveleket nevetve dobta félre, a Felsen és Társa cég egyik tulajdonosa még a legutolsó esztendő mérlegét sem tartotta érdemesnek a megtekintésre. Boldogházi-Felsen Ottó egyszerűen elutazott Budapestről, mert gátolták a semmittevésben, és aludni sem hagyták néhanapján kedvére.

- Mióta élek - mondta elutazása előtt -, sohasem hagytatok eleget aludni. Mindig felköltött valaki. Most elmegyek, hogy kedvemre kialudjam magam!

A család birtokában volt az ócska kárpáti kastély, amelyet valamelyik Felsen azért vett meg elzüllött tulajdonosától, az utolsó Miczky gróftól, hogy majd egyszer lovagvárrá alakítja, ahol a Miczky ősök képeit Felsen ősök képeivel cserélik ki. A dologból nem lett semmi, mert a Felseneket sohasem hagyta a szövőgépek kattogása lovagvárakkal, ősapák képeivel törődni. A Miczky ősök nyugodtan megmaradhattak a hosszú, bolthajtásos folyosó falán, és akár azt gondolhatták, hogy a kastély még most is a család birtokában van. Felsen Ottó helyükön hagyta a régi bútorokat, az öreg cselédeket, és a mozsárágyú most is megszólalt azon a napon, amely napról valamelyik régi Miczky így intézkedett. Talált a kastélyban egy hatalmas nyoszolyát, amilyenben a sokgyerekű lengyel nemesasszonyok szoktak hálni, talált egy akkora kandallót, amelyben máglyanagyságban ropogott a fenyőfa - a nyoszolyában kedvére kialudta magát, a kandallónál melegedett, esze ágában sem volt bezárt szobákat felnyitni, szentképek alatt égő örökmécseket eloltani. A medvebőrön heverészve tán még valamivel lustább, álmosabb lett, mint budapesti lakos korában. A Miczkyek tunyasága, semmittevése mintha a színes ablakokon betáncoló napsugár villogó porszemecskéivel belopta volna magát a Boldogházi-Felsen különcködő lelkébe. Miután a Miczkyek sem törődtek soha szövőgyári ügyekkel, nem leveleztek, nem gondolkoztak, Felsen Ottó most már egészen természetesnek találta, hogy életét a magányos, régi kastélyban fogja leélni, és sohase látja többé Budapestet. Azt a mogyoró nagyságú valamit, ami talán kő volt, vas volt, vagy éppen aranyból való volt, amely egyszer kicsúszott mellénye alól, és a Dunába esett, többé sohasem találhatja meg. A nyári este aranypiros felhői alatt lágyan borultak össze a távolban a Margitsziget öreg fái, a katonabanda egy régi valcert játszott, és Boldogházi-Felsen a hajó korlátján áthajolt. Akkor történt ez a

baleset: kiesett a szíve a helyéről, és a Duna fenekére esett. Azóta egy lyuk van ott bévül. Felsen Ottó nem szólt senkinek a dologról, csak kerülni kezdte az embereket.

Ha megtudnák, hogy nincsen szívem, hogy a Dunába ejtettem azt, kinevetnének, és bolondnak tartanának - gondolta magában.

A lyuk - a szíve helyén - néha zsibbasztóan fájt. Felsen Ottó a tenyerét a fájó helyre szorította, és azon töprenkedett, hogy vajon mással is történt-e már ilyen baleset. Honnan lehetne egy új szívet venni a régi helyébe? De még az édesanyjának sem merte bevallani a titkát.

A régi Miczkyek között sétálgatva, a kárpáti kastély egykori lakóit elgondolkozva nézegette. A lengyelesen öltözött, zöld mentés, prémes, kucsmás és semmitmondó arcú Miczkyek üres tekintettel bámultak egymásra a folyosó két oldalán. A szakállak és bajuszok nagyra nőttek, és egyik-másik még sárga csizmáját vagy aranyos bakancsát is felrakta a kép szélére. A feje felett mindegyik ott viselte a medvés, saskeselyűs címert, de egyiknek se volt a szíve a képre föstve.

Talán ezek is elvesztették a szívüket, éppen úgy, mint én - gondolta magában Boldogházi, és különösen egy félszemű, zsiványképű Miczky őst szeretett, mert annak egy tőr volt a szívébe mártva. Állítólag ezt a vén haramiát szentnek tartották a családban.

Tehát abban az időben, midőn már csak a kastély alatt elfutó Poprád érdekelte a szív nélküli embert, olykor felkelt a medvebőrről, és egy hátulsó folyosón, végig a titkos ajtón, a folyó partjára ment. A fehér keblű, kék hegyek bőven eresztették a hó levét, és a Poprád megnövekedve, tavaszias sustorgással vágtatott sziklás partjai között. A jégtáblák egymást megelőzve futottak a havas árral, és a bokrok bolyhosodni kezdtek. A falusi tanító, aki az egyetlen ember volt a világon, aki tudott Boldogházi-Felsen titkáról, nagy csizmáival nyomban a helyszínére érkezett, ha a kastély urát a folyó partján látta őgyelegni. Hátrafont karral, elgondolkozva nézte a vizet, és a tanítónak háromszor is kellett köhécselni, amíg észrevette.

A víz hátán egy darabig szalmafödeles háztetőt repítettek tova a hullámok. A tanító köhögött:

- Hehe, ugye, nagy kutya a Poprád. Elviszi a szegény tótok házikóját. Elviszi a gerendákat, a gyerekeket, a lovakat, néha még az öreg tótokat is. Mert nem bírni vele ilyenkor. Hehe - fejezte be szavait a sárga bajuszú tanító, és hol levette, hol feltette a kucsmáját, amit Boldogházi ajándékozott neki a kastély kamrájából. (Volt egy zöld bundája is a tanítónak, valami vajdaságot viselt Miczky hagyatéka. Vasárnap abban kellett neki járni.)

A folyó hátán most egy pár rongyos bocskor úszott, aztán mindjárt egy kis, piros falevéllel teli bölcső.

- Viszi a Poprád a bölcsőt. Valahol alul meghalt egy gyerek, odafent pedig, a határszélen túl születik egy gyerek. Annak viszi a folyó a bölcsőt. Talán már holnapután egy kis lengyel gyereket fognak benne altatni - beszélt a tanító, és a sapkáját titokban jól belehúzta fejébe.

Később úszó fagerendák, elszakított kerítések, kicsavart fenyőfák jelentkeztek a mozgalmas folyón.

- Odafent csákánnyal várják már az emberek a Poprádot - szólt a tanító, és a hegyekre mutatott. - Nekünk nem ád semmit a folyó, mindent elvesz csak: kis gyereket, nagy gyereket, néha még szép, szerelmes lányt is. Mindent a lengyeleknek visz.

Boldogházi csak ekkor szólalt meg:

- Ennek is a királyok az okai - mondta -, mert vigyáztak volna jobban a folyóra.

- Lehet is erre a kutyára vigyázni! - legyintette a tanító. - Nyáron még csak hagyján. Elhever, mint egy sárga macska, amikor ruhamosó menyecskék énekelnek neki a folyóban, térdig felgyűrvén a szoknyát. De télen...

- Mondom, hogy a királyok csinálták rosszul a dolgot - kiáltott fel hevesen Boldogházi. - Szív nélküli emberek voltak szintén. Zsigmond zálogba tette a szepesi városokkal együtt a Poprádot is. A folyó tudta kötelességét. Nyomban megfordult, és irányt változtatva, visszafelé kezdett folyni, új gazdája országába. A városokat visszaváltották, de a Poprádot nem. Azért sajnálták érte a pénzt, mert se katonával, se adóval nem fizet. Ha egyszer valakinek eszébe jutna keresgélni a régi adóslevelek között, s kiváltaná a folyót a zálogból, a Poprád mindjárt hazajönne.

A tanító csóválta a fejét.

- Vénasszonyt nem lehet új erkölcsökre tanítani - válaszolt.

- Ne papoljon. A kastélyban van egy régi térkép, egy régi mérnök térképe. Azon világosan láthatni, hogyan lehetne a Poprádot újra hazahozni. A határszélen van egy középkori malom, ahol puskaport őröltek valamikor: hol a lengyel vajdáknak, hol a környékbeli haramiáknak zúgott a malom. Hát ennek a malomnak a gátját kellene csak a levegőbe röpíteni. A Poprád megfordulna nyomban. Az egykori lengyel kapitányok azért csinálták azt a furfangos gátat, hogy a szepesi városokat féken tartsák vele. Ha a gátat eltávolítják, a Poprád vize elönti az egész Szepességet. Így írta meg azt Miczky Jaroszláv, aki egyszer itt parancsolt a Hernádtól a Dunajecig.

A tanító ismét lekapta a sapkáját, és alázatosan forgatta Miczky Jaroszláv eleven utódja előtt.

- Holnap megnézem azt a gátat, ha parancsolja! - felelt.

- Aztán szerezzen puskaport, Prékopa. Sok puskaport. Majd meglássuk, nem bírunk-e ezzel a folyóval!

A tanító lengyelesen meghajolt, és elballagott a rongyos falucska felé. A szív nélküli ember megfenyegette az áradó folyót, amely alattomos zúgással sodorta a partokat.

- Be foglak szüntetni, te kutya! - mondta Felsen Ottó a folyónak, amelynek kanyarulatánál most egy elsodort ló hullája jelent meg a jégtáblákon.

- Nem garázdálkodol itt tovább - szólt még Boldogházi -, bizonyosan sok szív lehet a medredben elveszítve. Talán valamelyik Miczkyé is. Te kutya, te!

Másnap az ünnepi bundában kopogott Prékopa a kastély kapuján. Egy nehéz hordót cipelt maga után kézi szánkón, és titokzatosan hunyorított a szemével.

- Itt a puskapor, nagyságos úr!

A szív nélküli embernek felvillant a szeme.

- Holnap légbe röpítjük a malomgátat! - felelt izgatottan. - Már csak egy napig tart a folyó garázdálkodása. A Poprád hazajön.

A puskaporos hordót elhelyezték a folyosón, és a tanító beleigazította a hosszú kanócot.

- Csak meg kell gyújtani, aztán még megreszket tőle a gerlachfalvi csúcs is - mondta, és a hosszú bundaujjak alatt a kezét dörzsölgette.

A szív nélküli ember nagyon megörült a tanító szavainak.

- Megreszket tőle az egész Kárpát! - tódította. - A Kárpát, Prékopa.

És még egy bundát ajándékozott a tanítónak, amely bundát Szaniszló király viselte valamikor.

- Vasárnap ebben énekelsz a templomban, Prékopa fiam!

A tanító savószínű szemei még egy pár zöld csizmára tapadtak nagy szerelemmel. Hát azt is neki adta Felsen.

- Most pedig gyerünk vacsorázni!

Az öreg gazdasszony - „a kárpáti boszorkány", mint Felsen mondta - az asztalra tálalta a vacsorát. Egy vaddisznósonkát főzött meg, és két nagy kupa bort állított a tál mellé.

A házigazda és vendége jókedvűen falatoztak. A szív nélküli ember jókedvében tegezte a tanítót, és megdicsérte annak kapa után ültetett, sárga bajuszát.

- Vajon helyeselnék-e a Miczkyek a robbantást, ha tudnák? - vetette fel a kérdést Felsen.

A tanító a bajuszát pödörgette.

- Minden bizonnyal. Hisz ez még az ő kötelességük lett volna, mert ők voltak itt a legnagyobb urak. Nekik lett volna szabad megfékezni a hűtelen folyót.

- Hát majd elvégzem én helyettük. Olyant fog durranni, hogy még Pesten is meghallják.

A tanító meghúzta a kupát.

- Tán még a király is megköszöni a dolgot. Hisz a birodalma növekedett a Popráddal. Szép is lesz az. A király eljön a Miczky kastélyba, megszemléli a megváltozott folyót...

- Te, Prékopa! Két bundában fogsz akkor énekelni. Neked adom a Lubomirski herceg menyét-bundáját is.

...Ami ezután még történt, azt nagyon röviden kell elmondani. Éjfélig ittak, énekeltek az összeesküvők. Felsen egy fáklyával kísérte ki vendégét a kastélyfolyosón, és jókedvűen integetett az álmukból felriadt Miczkyeknek.

- Holnap, holnap néznek nagyot az urak - dörmögé.

A tanító szokása szerint alázatosan köszönt az ősapák képeinek.

A folyosó végén még így szólt Felsen:

- Te, Prékopa, mintha már nem is volna olyan nagy az a lyuk a szívem helyén. Mintha egy csöppet sem fájna már.

- Akkor szüret, kezét csókolom - kiáltott fel lelkesülten a tanító Szaniszló király bundájában.

Az ég viharos felhőkkel volt teli, és a Poprád felett heves szélroham süvöltött. A tanító még a faluig sem ért, mikor megrendült a lába alatt a föld, és nagyot dördült a háta mögött a fekete éjszakában megnyíló pokol. A kastély tűzben, lángban, mennydörgésben a levegőbe röpült. Másnap reggel valahol a megáradt folyó túlsó partján találtak egy félcipőre. De a Miczkyeknek örökre nyomuk veszett. Őket elröpítette a puskapor messzire erről a tájékról. A Poprád azóta is kifelé folyik az országból, a piros pettyes pisztrángok a határszél felé úsznak, és a boldogtalanul szerelmes tót leányok lengyel földön temetkeznek.

(1910)

Gyászmise

A gyászmise még el sem kezdődött, amikor Madame Rose kocsijával az ósdi belvárosi templom elé megérkezett. A kövér, fekete lovak a tágas, kényelmes hintóval és az ezüsthajú, de haramia külsejű kocsis, valamint a ravasz képű, vörös hajú, piros nyakkendős inas (pepita nadrágban, lakkcipőben) félreállottak a görbe utcácskában, ahol száz esztendő óta csak templomszolgák és más egyházi emberek járnak csoszogó lépésekkel - Madame Rose fekete fátyolát megigazította, és egyedül lépett be a templomba.

Madame Rose nem tartozott azon templomjáró öreg asszonyságok közé, akik éveik múltával már csupán a templomokban és a temetéseken keresik a mulatságot és szórakozást. Madame szívesebben járt a színházi előadásokra, mint a temetésekre, habár az utolsó tíz esztendőben, midőn ismerősei, barátai és barátnői egyenkint elhagyogatták, nagyon sok alkalma lett volna a temetésekre eljárogatni. De Madame azon elvnél fogva, hogy tökéletesen elegendő, ha az ember a saját temetésén vesz részt, még akkor sem hagyta el arcképekkel, régi emlékekkel megrakott szobáit, midőn legkedvesebb barátnőjét vitte a halottaskocsi a budai hegyek közé. Csupán egy gyászszalaggal díszítette fel a barátnő arcképét, és délután szentimentálisan bólongatott karosszékéből a halott barátnő felé:

- Odaát majd találkozunk, drágám.

De ez a mostani gyászmise az ódon templomocskában valami másforma volt, mint az eddigiek. Madame Rose egyrészt kíváncsi volt a gyászmisére - amelyet egykor mondatni kívánt maga is lelke üdvösségéért -, másrészt látni akarta azokat, akik a gyászmisén megjelennek. Csak nagyon messziről, körülbelül harminc esztendő messziségéből érdekelte az a magányos, vén milliomos, akinek a lelki üdvösségéért a gyászmise tartatott. Harminc esztendő előtt volt szerencséje a Madame-nak a báróhoz, aki bár még nem föstötte olyan erősen a haját, bajuszát és arcát, mint élete utolsó éveiben, a termete is huszáros és derék volt - máris kerülte az embereket, és egy öreg inason kívül akkor nem beszélt senkivel. Madame - akkoriban még többnyire kisasszonynak szólították - legbensőbb barátnőivel gyakran tanácskozott a hegyes orrú, elvadult lelkű milliomosról, és mert Rose akkoriban már mindenkit meghódított Pest vármegyében, sőt a szomszédos megyékben is, ambícióját tüzelte a vad milliomos meghódítása. A bárónak egész utcái voltak Pesten, és hír szerint még egy pár női kesztyűt sem vásárolt életében...

Hogy és miképpen - utóvégre harmincesztendős dolgokról nehéz teljes alapossággal beszélni -, Madame megismerkedett a vad milliomossal, sőt elérte azt is, hogy néhány szót váltson vele az az ember, aki halandót meg nem szólított. Madame-ot azonban ekkor cserbenhagyta szerencséje, amelyről ismeretes volt Európa félvilági társadalmában, a vad milliomos kimenekült az ügyesen felállított hálóból. Madame még csak annyira sem jutott vele, hogy számtalan palotái közül eggyel megajándékozza. Körülbelül egy fél esztendeig hajtotta még orosz ügetőit a madame a báró sárga landauere után a kocsikorzón, a legszebb francia és angol levelek maradtak válasz nélkül, végül csupán egy tucat zsebkendőrongy maradt meg emlékül a rövid viszonyból, amelyeket a Madame dühében összetépett. A hegyes orrú magányos ember eltűnt Pestről, amikor aztán madame is lemondott arról, hogy ilyenformán jusson palotához.

Bizonyos elégtétellel, sőt azt mondhatni, megelégedettséggel foglalta el tehát helyét az első padsorban, és gyászfátyola alól csöndesen körülnézett. Fehér zsebkendőjét néha-néha szeméhez emelte, mert hallotta, hogy ez így szokás a gyászmiséken, de bévülről azon nevetett, hogy

a báró, ha akarná, se szökhetne el többé előle a Kerepesi temető sírboltjából, ahol olyan magányosan fekszik, amilyen magányosan élt életében.

- De én bizony nem megyek utána - mormogta magában a Madame, és a szeme a zsebkendő mögül folyton a gyászmisés vendégeket leste.

- Vajon ki jön el megsiratni a vad milliomost? - kérdezte magában, és egyszer titokban hátra is fordult.

Apró lábak csoszogása, tipegése hallatszott a templom hajójában. Egy csomó egyenruhás árva gyermeket vezetnek unatkozó arcú apácák a templom belsejébe. E szegény gyermekeknek mindenütt ott kell lenniök, ahol valami gazdag ember meghalt. A gyerekek megállottak a padsor mellett, és a leányfélék hamarosan sugdosódni, nevetgélni kezdtek egymással. Csupán akkor hallgattak el, midőn a gyászdobok, operai üstök dobogni kezdtek odafent a kóruson, az orgona búgott, és a sekrestye ajtaján hat gyászruhás pap a templomba lépett, amelynek közepén fekete bársonnyal leborított ravatal állott. A ravatal körül viaszgyertyák lobogtak, mint madame megszámlálta, százhuszonhat gyertya égett.

Ha tudná, a vén fösvény - gondola magában -, ha tudná!

A dobok ezalatt dörögtek, mély hangú sípok megszólaltak, és Madame mindig izgatottabban kérdezte magában, hol késik az ünnepély közönsége?

A következő percben már az énekesek is megszólaltak a kórus magasságában, és a gyászos ének megborzongatta a madame idegeit.

Most viszik a vén bárót az ördögök a pokolba - gondolta magában, és a zsebkendőt elvette szemétől.

Ekkor végre új emberek érkeztek az ünnepélyre, amelyet a vén báró rendezett - az egyetlent.

Egy házmester külsejű ember jött karonfogva a feleségével, egy hatalmas asszonysággal, aki már a templom ajtajánál elkezdett jobbra-balra köszöngetni a hátulsó padokban meghúzódó ösmerősöknek. A férfiú önérzetes lépésekkel vezette az asszonyt az első padsorig, és ott meghökkenve állottak meg a gyászruhás Madame láttán. Arcukra látszott írva a kérdés, hogy ki ez az idegen hölgy itt a gyászmisén, amelyet a vén báró ötezer koronáért rendelt a palotái házmestereinek, miután más ismerősei nem voltak Pesten abban az időben?

A hatalmas asszonyság az orrát fintorgatta, a házmester erőteljesen köhintett néhányszor, aztán tüntető lenézéssel foglaltak helyet a túlsó padsorban.

Madame belülről nagyon szégyenkezett, hogy íme hívatlansága felfedeztetett, és elhatározta, hogy elégtételt vesz magának a házmesterpáron, amely folyton sugdosott, fejét csóválgatta, és őt rosszallólag nézegette.

Miután meggyőződött arról, hogy az ünnepély közönsége teljes számmal együtt van, az énekesek teli tüdőből énekelnek, a dobok pufognak, és szinte a közönség szeme láttára húzzák a vén bárót a hajánál fogva az ördögök a pokol tornáca felé, Madame Rose kinyitotta zsebkendőjét, és előbb csendesen, majd mindig hangosabban zokogni kezdett. Színésznő korából jól emlékezett még a zokogások skálájára, különben is minden nő érti a zokogás tudományát.

Mire a bárót az ördögök végképpen behúzták a pokolba, és a dobok szinte kifáradva elhallgattak, az egész publikum együtt zokogott a Madame-mal.

Rose asszony megtörölte a szemét, és méltóságteljes lépésekkel kifelé indult a templomból.

- Kezét csókolom! - mondta az előbbi büszke házmester csendesen.

- Kisztihand! - hallatszott feléje a padokból, ahol a cselédség ült.

A Madame megilletődve foglalt helyet kocsijában, és a szíve nyugodt és boldog volt.

Elégtételt adtam a vén kutyának! - gondolta magában. - Megríkattam érte azokat, akik sohasem szerették.

(1910)

Kázmér

Ez a történet még abból az időből való, amikor a Szepességben - de még túl a lengyel gránicon is - egyetlen valamirevaló férfiember volt, Poprádi Pál, a késmárki takács. Valószínű, hogy voltak más férfiak még Poprádi Pálon kívül azon a lapos fennsíkon, amelyet egyfelől a földszínéből meredeken kiemelkedő Kárpát, másfelől a gyors Poprád határol - csakhogy a többiről nem beszél a krónika. A Kárpát színe itt már sötétzöldre válik, és sűrűn mutogatja hófödte völgyeit, szakadékait, mint egy szép asszony gömbölyű vállait. A csúcsoknak még emberi ábrázatuk van messziről, csak ha soká nézi őket az ember, akkor látja, hogy nem horgas orrú, hegyes süvegű, meredt szemű lengyel vitézek őrködnek odafönt elátkozottságban, hanem csak kövek, kövek meg sziklák. Csak még annak a hegynek van emberi ábrázata ezen a tájon, amelynek orrlyukaiból a dermesztő szél szokott végigszáguldani a fennsíkon, hogy a rozsok ijedten lapulnak a földhöz, és a Poprád vize elsötétedik. Mintha átlátszó medrében a kövek is dideregnének, és a hidegtől elsötétednek. Ha szél nem fúj, akkor aztán kitesz magáért a Poprád. Ezüsthabjai alatt a szivárvány színeiben csillogó kavicsok között játszik a tarka pisztráng. Mintha megannyi színes szemek nézegetnének onnan a mélyből a napsugár felé. A csodálatosan szép kék kövek bizonyosan azoknak a szepességi lányoknak a szemei, akik Poprádi Pál miatt elsírták a szemük világát.

Hát szép legény volt, szép ember volt a késmárki takács. Ha meg nem házasodott volna, tán nem is haragudott volna senki fekete szakállára, sötétkék szemére, lecsüngő szőke hajára, amely olyan finom volt, mint a legjobb szepességi len. (Nem csoda, eleget játszottak vele az asszonykezek.) De mert megházasodott, hát valaki nagyon haragudott arra az ő asszonycsábító szépségére. Az a valaki pedig a hites felesége volt, született Koncz leány.

A takács jómódú ember volt - akkoriban még járt az a legenda, hogy a Krisztus Urunk ruhácskáját a szepességi takácsok szőtték, azért tartott az olyan hosszú ideig. Talán tíz szövőgépe is kattogott késmárki házában, ő maga csak a portékájával utazott a lengyel vásárokra, néha még Bécsbe is. Mikor az emeletes, vászonnal megrakott szekér bakján ment el hazulról Poprádi uram, a felesége eltitkolta a féltékenységét. Poprádiné - született Koncz leány - már odahaza, a szülei háznál megtanulta, hogy a szepességi kereskedők feleségei, gyermekei az esztendő nagy részét egyedül, magányosságban töltik. A férfiak a vásárokat járják, és az övük tele van arannyal, az iszákjuk ezüsttel, amikor hazatérnek. Otthon aztán egy hétig még azzal foglalkoznak, hogy a sok tallér közül kiválasszák a hamisakat. Csak akkor érnek rá megcsókolni a feleségüket, gyermeküket. Ez így volt száz esztendők óta. Olyan szepességi asszony még nem volt, aki féltékeny lett volna az urára, ha az emeletes társzekérrel hagyta el a várost.

Csakhogy Poprádi Pál vásznak nélkül is eljárogatott hazulról. Volt egy fuvarosa, a sánta Libórius. Az úgy el tudta vinni Poprádi uramat, hogy soha senki sem tudta meg, hogy hová viszi. Ugyanezért Késmárkon nemcsak Poprádi Pálné, de más asszonyok is - főként atyafiságbeli asszonyok - gyűlölték Libóriust, és gyakran kívánták neki, hogy bár sántulna meg a másik lábára is. Habár hiszen fuvarozni azután is tudott volna. Megpróbálták szép szóval, ajándékokkal, fenyegetéssel kicsikarni a sánta Libóriusból, hogy hová hordja néhanapján a takácsot, hogy az hetekig nem tud hazakerülni. A sánta ember csendesen mosolygott a bajusza alatt, és szokása szerint a kucsmájához beszélt, mert a rossz lelkiismerete miatt csak abba mert belenézni.

- Ha én mindent elmondanék, amit a hosszú életben láttam, tapasztaltam!... Talán nincs is olyan országút Lengyel-Magyarországon, amelyiken már ne hajtottam volna. Nincsen olyan útszéli fogadó, amelyikben ne ettem volna. Nincs is olyan csárdásné, akit meg ne csókoltam volna... Hej, régen volt!

Aztán fejébe nyomta a kucsmáját, többet nem beszélt. Elég az hozzá, hogy olyan megátalkodott gonosztévő volt ez a bizonyos Libórius, hogy még a lovaihoz is úgy szólott, hogy a fülükbe súgta a mondanivalóját.

Hogy Poprádi Pál uramat ezek után nem kérdezték meg az ő titokzatos útjairól, az csak mindenki előtt természetesnek látszik, szeretett felebarátaim.

Pedig otthon már egyik gyerek a másik után kopogtatott be a takácsház ablakán, a hangjukkal túlvisították a szövőgépek kattogását, mert egészséges, jótorkú gyerekek voltak.

- Pedig az apjuk sohasem énekel - mondta Koncz Istvánné, a gyerekek keresztanyja.

- Ki tudja azt? Lehet, hogy csak itthon nem énekel - sóhajtott föl Poprádiné -, a jókedvét máshol hagyja!

- Igaz, hogy itthon mindig rosszkedve van - fűzte hozzá a komaasszony. - Még énrám is úgy néz, mint a vasvilla, pedig senki olyan leveseket nem tud neki főzni, ha betegen hazakerül, mint én.

Az atyafiságbeli többi asszonynép - akik titokban valamennyien szerették volna egyszer megtapogatni a Poprádi Pál szőke haját (vagy talán meg is tapogatták!) - vigasztalgatta, körülvette az elárvult menyecskét.

- Majd ha a gyerekek megnőnek - mondta az egyik.

- Csak benő egyszer a feje lágya! - folytatta a másik.

- Ha egyszer jól megbetegedne - tervezte a harmadik -, soha többé el nem kívánkozna.

Ha odahaza volt Poprádi Pál, akkor a legnagyobbik fiával, Palkóval szokott legtöbbet foglalkozni. Szerette azt a gyereket, mint a szeme fényét. Talán azért, mert önmagát látta benne. A gyerek a földre köpött, ha az asszonyok megcsókolták.

Hát ez a bizonyos Palkó szólott közbe a Poprádi uram dolgaiba. Egyszer, amidőn már hetek óta távol volt, a gyerek hirtelen megbetegedett. Az asszonyrokonok nyomban lecsaptak a házra, és napestig biztatták Poprádinét:

- Anna, itt van az idő, hogy az urad után menj, hogy előkerítsed a föld alól is. Sohasem bocsátaná meg neked, ha a gyerek az ő távollétében meghalna.

- Nem hagyhatom itt a beteg gyerekemet - védekezett Poprádiné.

- Itt maradunk mi éjjel-nappal a gyerek mellett. Te csak hozd haza az uradat - hangzott a biztatás.

Anna ingadozni kezdett. A szerelem erősebb volt benne az anyai aggodalomnál. Beleegyezett, hogy reggelre elhívassák Libórius fuvarost. A sánta embernek megmutatták a lázban égő fiúcskát.

- Tudja, Libórius, hogy mennyire imádja a gazda a gyereket? - kérdezte Konczné, a kománé.

A sánta ember a kucsmájába bólintott.

Egy szó ellenvetést sem tett, amikor Poprádiné bundába, nagykendőkbe burkolózva elhelyezkedett a kocsiján.

- Vigyen az uram után.

A vén fuvaros elkomorodva meresztette a szemét a lovak fülére, aztán hirtelen végighúzott a nyergesen.

- Hát gyerünk - mondta nagyot káromkodva.

- De odavigyen ám, ahol az uramat hagyta - aggodalmaskodott az asszony.

- Odaviszem - felelt sötéten a fuvaros, aztán többé egy szót sem szólt.

Csakhamar kiértek a városból, a deres országúton ügettek a lovak. Tél eleje volt, a Kárpátból már elindultak a hideg szelek, de a hó még nem esett le. Egymás után maradoztak el a falvak, városok. Bélán, a borovicskafőzőnél megállott Libórius, és beugrott egy kis szíverősítőre.

- Itt van a legjobb borovicska az egész országban - mondta, amikor kipirosodott füllel elfoglalta helyét a bakon.

A Poprád szürke jégtáblákat űzve kanyargott az országút mellett, parti fák és bokrok dideregve nézegették magukat elhomályosult tükrében. A Kárpát csúcsai kiélesedtek a ritkás levegőben, és a sárga-fehéres mező sárga bokrai között sietve vitte vöröses bundáját egy róka. A fuvaros lovai szinte maguktól fordultak be egy dűlőútra, és Libórius ostorával szótlanul mutatott egy vörös téglás házra, amely megkopott fenyők közül emelkedett ki. Poprádinénak nagyot dobbant a szíve, a fuvaros lovai csilingelve állottak meg a bezárt kapu előtt. Mintha csak a lovak csengőjét ismerték volna meg, a három farkasfogó komondor, amely messziről vészjósló ugatással várta a kocsit, most elhallgatott, és körülszaglászta a kerekeket. Egy másodperc múlva a kapu is fölnyílott, és a küszöbön egy kék szemű, telt, fehér bőrű asszony jelent meg, aki lengyeles, rövid bundácskát viselt, és a szoknyája alól piros papucsok kandikáltak elő.

Poprádiné hirtelen elhatározással leugrott a kocsiról - máskor bizonyosan a lábát törte volna, de most fürgévé, ügyessé tette a pillanat, gyorsan a meghökkent asszony elé állott, és farkas-szemet nézett vele...

- Én Poprádiné vagyok - mondta elfulladva.

Az asszony nem felelt, csak egy öldöklő pillantást vetett Libóriusra, akiből e pillanatban füle vörös hegyén kívül mit sem lehetett látni.

- Azért jöttem, hogy az uramat hazavigyem... megbetegedett a fiacskánk - rebegte Poprádiné, önkéntelenül síróvá változott hangon.

De egy másodperc múlva már megerősödve, nyugodt hangon fűzte hozzá:

- Lengyel kereskedők keresik, akik sok-sok vásznat akarnak tőle venni.

Az a másik asszony csak hallgatott, és a hímzett papucsa orrát nézte. Poprádiné ezalatt jól szemügyre vette. Nem volt sem szebb, sem fiatalabb, mint ő. Csak a haja volt a füle mellett furcsán göndörítve, mint a lengyel asszonyoknak. („Az utálatosnak!") Nem látszott sem rossznak, sem jónak. Az indulat, amely megmozgatta a bekecset a mellén, lassan sok piros vért lövellt fehér arcába.

- Én azt hittem - mondta csöndesen végre -, hogy Poprádi otthon van, mert itt nincsen.

Majd gyorsan, sietve, szinte hadarva folytatta:

- Tudnia kell, asszonyom, hogy nekem nincsen viszonyom Poprádival. Igaz, hogy özvegy-asszony vagyok, senkinek se tartozom felelősséggel, de mégis nem kellene házasember nekem. Ő ide szokott jönni a kereskedőbarátaival - a lengyelekkel -, mert nálam jó bor van, azonkívül olyan ételeket főzök, amilyent a lengyelek szeretnek. Ennyi az egész.

- Tehát hol van az uram? - kérdezte hitetlenkedve, gúnyosan Poprádiné. - Magának jobban kell tudni, mint nekem.

A másik asszony észre sem látszott venni az epés megjegyzést.

- Ha a fiacskája beteg - mondta komoly nyugalommal -, akkor haza kell neki mennie. Majd én segítek a megtalálásában.

Poprádiné habozva nézett az asszonyra. Az elpirosodva állotta tekintetét, és zavartan mormogta:

- Ne higgye talán, hogy nekem az ura pénze kell. Ez a ház és a földek az enyémek. Szólj hát, Libórius, te sánta kutya, ki vagyok én?

- Jó asszony, nagyon jó asszony - dünnyögött a fuvaros a lovai felé.

- Igen, én jó vagyok - mondta az asszony. - Én tudom, hogy jó vagyok. Segíteni fogok magának... Haza kell neki menni. Várjon meg.

Bezárta a kaput, és percek múlva újra előjött a kutyáival. Rövid csizmácskát húzott és hosszú, férfias bundát. A fejét a homlokáig bekötötte valami turbánnal. Egy rövid karabélyt dobott a szekérbe.

- Így bátorságosabban utazunk - mondta, és fölugrott Poprádiné mellé.

- Podolinba hajts! - parancsolta a kocsisnak.

- Messze van - felelt a fuvaros.

Az asszony a karabély agyával megtaszította a fuvaros vállát, és az a lovak közé csapott.

- Ha szólni akar valamit hozzám, Kázmérnak szólítson. Ez volt a férjem neve - mondta még az asszony, és a kezét a vadmacska bőrbe dugta.

Talán egy félóráig haladtak már a deres utakon, lombja vesztett fák alatt és kopár mezők között, amikor Poprádiné sóhajtva megszólalt:

- Mit gondol, Kázmér, szeret engem az uram?

Kázmér összeráncolta a homlokát:

- Szereti - mondta nyugodtan.

- Aztán mégis elmegy hazulról - rebegte bizonyos boldogsággal Poprádiné.

A másik asszony komoran, szinte szigorúan felelt:

- Asszonyom, maga nem tud bánni az urával. Majd egyszer, máskor, ha nyugodtabb időket élünk, megmondom magának, hogy mit szeret Poprádi. Most nincs kedvem beszélgetni. Most csak arra vagyok kíváncsi, hogy csakugyan Podolinban van-e - szólt, és a hangjában fenyegető indulat rezgett.

- Mi van Podolinban? - kérdezte Poprádiné.

- Azt nem kell magának tudni. Gondoljon beteg gyermekére, és imádkozzon érte. Én a maga helyében nem tudtam volna ott hagyni a fiamat, aki nekem nincsen. De azért segítek magának. Ne mondhassa rólam senki, hogy rossz vagyok.

Poprádiné később még néhány kérdést tett, de miután egyikre sem kapott választ, végleg elhallgatott.

Estére hajlott az idő, amikor a távolban föltünedeztek a podolini tornyok. Lassan ereszkedtek lefelé a völgyi városkába, és a messzi mezőkről vándoremberek tűzrakása fénylett. A határszéli hegyek mögött lebukó nap még megvilágította a lengyel kolostortornyok keresztjét, aztán eltűnt a fény. Odalent, a magas országút alatt csak a Poprád zúgott téli hangjain.

- Fáradtak a lovaim! - szólt hátra a város közelében Libórius.

- Forduljanak fel a lovaid, meg te magad is, ha abba a házba nem viszel, ahol a gazdát megtalálom - szólt csendesen, a fogai közül Kázmér.

Libórius keresztet vetett:

- Agyonlő az úr!

- Vagy én lövöm keresztül a koponyád, te sánta kutya. Nem hallottad, hogy a fiacskája beteg?

- Láttam. A két szememmel láttam, te jó asszony vagy. Azért vagyok itt. Csak azért.

Kázmér fölemelkedett az ülésben. Kivette az ostort a fuvaros kezéből, és erőteljesen megcsapkodta a lovak hátát.

- Ott legyünk ám mindjárt, Libórius - mondta fenyegetőleg.

- Végem van! - nyögött a fuvaros.

- Igyál pálinkát. Itt a kulacs. Ne félj - biztatta Kázmér, és a szeme úgy villogott, mint egy nőstény farkasé.

Már leszállott a fagyos este, amikor elérték a város első házait. A hegyek sötétségbe burkolóztak a város felett, valahol messze egy olajlámpást ringatott a szél.

A fuvaros megállította a lovakat, és egy vaskosaras ablakú házra mutatott, amely jobbra húzódott meg az országút mentén. Aztán keresztet vetett.

Kázmér leugrott az ülésről. Poprádiné utána akart lépni, de az asszony vasmarokkal fogta meg a kezét.

- Maga itt marad. Itt magának semmi keresnivalója nincs. Itt már én beszélek - sziszegte félelmetes indulattal. - Várjon, nyugodtan, mindjárt itt lesz az ura. Libórius, vigyázz az asszonyra!

Fél kézzel megemelte a bundáját, és hosszú, határozott lépésekkel tartott a csöndes ház felé. Valamit keresgélni látszott a keblében.

- Krisztus velünk van, jó asszonyka! - kiáltotta utána rémülten a sánta fuvaros. - Csak vér ne legyen.

Kázmér asszony hátra sem fordult, a kezével meglökte a falba épített kis ajtót, aztán eltűnt a házban. Poprádiné a rémülettől megzsibbadva, kerekre nyitott szemmel nézett utána.

Talán két-három perc múlott el. A fuvaros halkan imádkozott a bakon, Poprádiné előtt a fiacskája lázban égő arca lebegett.

A vaskosaras házon felpattant az ajtó, és Poprádi szürke bundája lett láthatóvá. Gyorsan közeledett a kocsihoz, az arca halotthalvány volt, az ajka remegett.

- Beteg a Palkó! - mondta fogvacogva.

Kázmér mögötte jött, és az arcán diadalmas, vad mosoly játszott. Villogó szemmel nézett Poprádinére:

- Csak vigye haza Pált!... Nekem még van itt egy kis dolgom! - mondta süvöltő hangon.

A fuvaros Jézust kiáltva csapott agyonhajszolt lovai közé, és a szekér vágtatva gurult a gömbölyű köveken.

*

A kisfiú meggyógyult, és a késmárki takácsmester többé sohasem ment el hazulról vászonnal megrakott, emeletes szekér nélkül. Libórius később öregségében néha elkottyantotta magát a kocsmában:

- Az összes apostolok vigyáztak azon az éjszakán arra a podolini lányra. Még ma sem tudom, hogyan maradhatott életben.

(1910)

A költők aranykorából

Vagy harminc esztendő előtt, amikor Bús Lovag még a földön járt, amit úgy kell értelmezni, hogy a „Csigá”-nak és a „Vörös Béká”-nak volt a törzsvendége, az történt egy havas téli estén, hogy Bús Lovag elől megszökött Krónitzer N. János, a *Virágoskert* kiadótulajdonosa. Bús Lovag vékony karbonári köpenyegét dideregve csavarta dereka köré, amidőn a füstös kis nyomdahelyiség üvegajtaja bezáródott mögötte, és elszántan nézett szembe a téli förgeteggel, amely sikoltozva vágtatott végig a girbegurba kis belvárosi utca ócska házai között. A zúzmarás üvegajtón át még látni a *Virágoskert* segédszerkesztőjének, egy különösen kiállhatatlan fiatalembernek gúnyos arcát, amint tettetett szánakozással közölte vele, hogy Krónitzer úr már eltávozott a hivatalos helyiségből, és nyomatékosan hozzáfűzte, hogy ma már többé vissza sem jön. Hiába pattognak tehát a szétdarabolt fásláda darabjai a kis vaskályhában, a költőnek nincs még csak ürügye sem arra, hogy dermedt tagjait fölmelegítse, miután egész nap a *Nagyvárosi rejtélyek* című regény folytatásán dolgozott fűtetlen szobájában. Bús Lovag ott hagyhatja a kéziratot, ha akarja, reggel megtalálhatja Krónitzert és vele a tíz forintot, amelyet a költő munkájáért igényelt.

- Nem - mondta Bús Lovag kesernyés mosollyal - munkámat nem hagyom itt. Krónitzer úr talán még elfeledkezne a honoráriumról... Megyek és felkeresem őt.

A kiállhatatlan fiatalember lesütötte a szemét, és alávalóan sóhajtott.

- Krónitzer úr valahová Budára ment disznótorba, ahonnan csak reggel fog visszatérni.

Bús Lovag, aki e közlemény hatása alatt egész napi munkáját megsemmisülni látta - mert amilyen balsors üldözi, bizonyos, hogy sohasem lesz másnap reggel -, egy spanyol grand büszkeségével vont vállat, és gőgösen sziszegte:

- Úgy? Krónitzer úr disznótorokba jár? Helyes. Az írók is disznótorba mennek, ha a „Virágoskert”-nek ezentúl szükségük lesz az írókra!

Így szólt, és kilépett a kis irodából, ahol a kis vaskályha talán még sohasem lobogott olyan jókedvűen, mint ezen az estén. Amíg az ajtót becsukta maga után, belátta, hogy nevetséges volt kijelentése, mert Krónitzer N. János, ez az átkozott pénzfejedelem mindig megtalálja az írókat, ha írókra van szüksége. Még Várkerti, a nagy, halhatatlan Várkerti, a „Csiga”-beli asztaltársaság elnöke is beadta derekát a „Virágoskert”-nek, pedig Várkerti egy csomó kompromittáló adatot tudott Krónitzerről. Többek között Várkerti nyomozta ki, hogy Krónitzer fiatal korában nyomdászinas volt, ma pedig még a nagy Várkertinek is csak ímmel-ámmal fogadja a köszöntését.

Amint szembenézett a süvöltő fergeteggel, arra gondolt, hogy darabokra tépi a regényfolytatás kéziratát, amely kabátja alá volt rejtve. Elénk színekkel látta a következő vasárnapot, amidőn országszerte egyébről sem beszélnének, mint arról, hogy a „Virágoskert” regényközleménye elmaradt, miért maradt el? A „Csigá”-ban, a „Szerviták”-nál, a „Sovanetz”-ben, ahol az írók tanyázni szoktak, Várkerti öblös hangon kiáltozná, hogy ismét példáját adta Krónitzer a benne rejtőző kufárszellemnek, vagy talán nem is kiáltozna Várkerti, hisz a „Virágoskert” verseit három forinttal szokta honorálni?...

- Ő is olyan gazember, mint a többi - mormogta magában Bús Lovag, amíg világgyűlölettel eltelve suhant végig a girbegurba utcácskákon. A csizmadiacímerek zörögtek a feje fölött, a gázlámpák ijedten pislogtak kalitkáikban, mintha a Bús Lovagtól ijedtek volna meg. Egy

beborozott polgár abbahagyta a kurjongatást, és a költő úgy gondolta, hogy az ő féktelen haragja józanította ki a polgárt... S ez tagadhatatlanul jólesett neki.

Talán egy negyedóráig vágtatott nagy elkeseredésében a Belváros szűk sikátoraiban, míg kimerülten állt meg egy utcasarkon. Haragja elpárolgott és fájdalmasan érezte, hogy ő is csak gyarló ember, akiben immár fölébredt a meleg hajlék és élelem után kívánkozó bestia.

Haza nem mehetett. Nője, akit egy évtized előtt egy csöndes tanítóház falusi békéjéből és boldogságából sodort magához démoni szerelmével, és akivel azóta, költségek híján, törvényesen egybekelni nem tudott, nyomban azzal fenyegetőzne, hogy kiveti magát az emeletről, midőn kiderülne, hogy Bús Lovag pénz nélkül érkezett haza. Hiába esküdözne Bús Lovag, hiába ecsetelné a perfid Krónitzer gazságát, a költő felesége zokogó kacagással sikoltaná:

- Miért hazudozik? Vallja be nyugodtan, hogy a pénzt a „Kávéforrás" tekézőasztalán hagyta, ahol a kis bábukat lökdösik. Vallja be, hisz úgyis tudom, mert meglestem az ablakon át. Vallja be, mert kiugrom az ablakon.

S a gyermekek karban kiáltanák feléje:

- Valld be, papa, hisz úgyis mindegy!

Haza tehát semmi körülmények között nem lehet menni.

Gondolataiban villámgyorsan futott végig az összes kocsmákon, kávéházakon, ahol meg szokott fordulni. A Poldi szigorú tekintetétől már évek óta kénytelen rettegni, míg a „Vörös Béká"-nál minden poharat készpénzzel kell fizetni. A „Csigá"-ban számlája olyan tisztes és hosszú, mint egy százesztendős ember szakálla, míg a „Szerviták"-nál a hosszú asztal mostanság az ellenséges írói tábor birtokában van. Kétségek és remények között vesztegelt az utcasarkon, ahol felette a vaskalapot zörgette a szél, és reá a Kalap utca néma ablakai bámultak. A vékony karbonárin keresztül dudált a szél, és a költőt e pillanatban csupán az a gondolat melegítette, hogy szép temetést rendeznének neki, ha reggelre megfagyva találnák itt az utca során.

A vaskalap zörgött a feje fölött, és addig zörgött, amíg a költő figyelmét magára irányította.

- Hohó - kiáltott fel -, a Kalap utcában lakik az öreg Bendegúz. Neki bizonyosan lesz néhány forintja.

Amíg hősünk gyors léptekkel haladt a házak fala mellett, néhány szóval mondjuk el, ki volt az öreg Bendegúz.

Az öreg Bendegúz költő volt, aki azonban évek óta már egyebet nem költött, mint saját halálának a hírét. Minden esztendőben meghalt egyszer-kétszer, és ilyenkor megbízottja csinos összeget gyűjtött össze a temetésére. Olykor a nagyobb hitelesség kedvéért még a koporsóba is belefeküdt az öreg költő, és vagyonos tisztelői, barátai zokogva állották körül a ravatalt, míg a szomszéd szobából egy csomó neveletlen gyerek rontott elő. Csupán a legbizalmasabb emberei tudták, hogy Bendegúznak sohasem volt gyermeke. Az öreg költő csendesen éldegélt a saját halálából, és szívesen segített a hozzá forduló fiatal kollégákon.

- Majd visszaadjátok nekem, ha majd ti is elkezdtek meghalni. A magyar költőnek meg kell előbb halni, hogy pénzt lásson - mondogatta Bendegúz és ebből az igazságból mindig tudott néhány forintra szert tenni.

Bús Lovag benyitott a sötét szobába, amely közelebb feküdt az éghez, mint a földhöz.

- Bendegúz, öreg kolléga, gyújts világot.

- Nem lehet - felelt nyugodtan egy hang a sötétből. - Nincs gyújtófám. Sem gyertyám.

Bús Lovag óvatos ember volt. Mindig éjszaka járt haza, s a gyertyavégről, gyújtófáról sohasem feledkezett meg. Hamarosan megvilágította a kis szobát, amelynek egyik sarkában az ágyban feküdt Bendegúz. Bús Lovag előadta jövetele célját, amire az öreg jókedvűen nevetett a takaró alatt.

- A legrosszabbkor jöttél, költőtárs. Éppen most készülök meghalni. Már megírtam a végrendeletem. Mondhatom, ha teljesítik végső kívánságaimat, a nyarat a budai hegyek között tölthetem.

Bús Lovag már a gyertyadarabkát készült eloltani, mert szeretett takarékoskodni a rossz napokban, amikor Bendegúz ismét megszólalt:

- Megállj! Pénzt nem adhatok, de vacsorával ellátlak.

- Gonosz tréfa! - mormogta a költő.

- Tudod, hogy nem vagyok tréfás ember - felelt Bendegúz, és a párnája alá nyúlt. - Itt van egy meghívó. Finom, pompás vacsorára hívnak meg benne. Én el nem mehetek, mert ruháimat már tegnap zálogba küldtem. Minek annak ruha, aki meg akar halni? Te elmehetsz, mert amint látom, még nyakkendőd is van. Bimbó Fáni nagyon megörül neked.

- Egy bukott nőhöz akarsz engem küldeni? - kérdezte fájdalmasan.

Bendegúz felült az ágyában.

- Igen, barátom, csak menj el nyugodtan a kaméliás hölgyhöz, nincsen derekabb, jobb szívű, nemesebb teremtés hazánk fővárosában. Nagyon jó társaságot találsz ott, nagyurakat és szegény művészeket, félvilági hölgyeket és olyan nőket, akik szeretnének szintén a félvilág tagjai lenni. És Fáni, aki maga is ír költeményeket, és rajong az irodalomért, testvérének fog nevezni és megfüröszti pezsgőben lábaidat.

Bús Lovag ijedten pillantott lábára, vásott cipőjére, amely már jó darab idő óta enni kért. Az öreg költő folytatta:

- Minél rongyosabb a cipőd, a kaméliás hölgy annál inkább fog tisztelni. Utóvégre tudja, hogy nem Wales hercege lép be hozzá, hanem Bús Lovag, a regényíró, s ahhoz mérten fog viselkedni. Nagyon derék nő Fáni. Eddig még egyszer sem hiányzott a temetésemről.

Bús Lovag bólintott.

- Ez mind nagyon szép, kedves bátyám. De mit szól hozzá a feleségem, ha megtudja, hogy Bimbó Fánihoz járok vacsorázni?

- Mindig mondtam, hogy ne házasodjon meg a magyar költő.

Bús Lovag megcsóválta a fejét. Belátta, hogy igaza van Bendegúznak és képzeletében megjelent az asszony, aki a nyitott ablaknál mondja el mindennap mondanivalóit a szomszédok épülésére. Köpönyege szárnyát haragosan csapta vállára, és búcsút véve öreg barátjától, lesietett a lépcsőn.

Bimbó Fáni emeleti ablakai fényárban ragyogtak a sötét kis belvárosi utca közepén. Uraságiinasok és kocsisok ácsorogtak a kapu körül, és míg a költő a puha szőnyegen az emeletre lépkedett, víg zene hangzott a belső termekből.

Rózsaszínű kis szobába lépett Bús Lovag. Az aranyrámás tükrök szinte csodálkozva adták vissza a költő kávészínű köpönyegét, torzonborz haját és bajuszát. De a költő büszkén nézett a tükörbe. Büszke volt arra, hogy olyan kopott, rongyos a ruhája.

A fehér szárnyasajtó felnyílott, és vakító szépségű, magas, barna nő lépett a szobába. Ragyogó ékszerek, suhogó selymek és finom illatok jelentkeztek egyszerre Bús Lovag előtt, amely dolgokról eddig csupán a saját regényeiben olvasott. A vakító fehérségű fogak közül csengő kacagás hangzott fel, és két, gyűrűktől fénylő kéz nyúlt Bús Lovag felé.

- Isten hozta, kedves íróm. Nem is hiszi, hogy mennyire örülök annak, hogy végre megismerhetem. Mindig szerettem volna magát a társaságomban látni, és sokszor búsan néztem utána erkélyemről. Nem, nem, vigasztaltam magam, a sors nem akarhatja azt, hogy én magát meg ne ismerhessem, amikor olyan nagyon akarom.

- A haldokló Bendegúz küldött ide - felelt meghatottan Bús Lovag.

- Isten áldja meg a derék Bendegúzt. Nyomban küldetek neki egy kosár pezsgőt! Jöjjön, kedves Bús Lovag, hadd jelenhessek meg az ön karján, amire egész életemben büszke leszek.

Bús Lovag szégyenkezve vetette le köpönyegét. Bimbó Fáni a karjába akasztotta a kezét, és a következő percben Bús Lovag ott állott a főváros legelegánsabb társaságában, nagynevű mágnások, főpapok és dúsgazdag bankárok társaságában, akiket eddig csupán az utcáról ismert. És mindenki melegen, barátságosan rázta meg a kezét, szíves szavak, kedveskedő bókok hangzottak feléje nők és férfiak szájából.

Bimbó Fáni pedig vezette, karjába kapaszkodva a költőnek, és minden figyelmességével, kedvességével, okosságával mulattatni törekedett Bús Lovagot. A zene vígan zengett, és bódító illatok szálltak a fényes termekben. Az éj repült a kaméliás hölgy társaságában, mintha villámvonaton haladt volna. Egyik óra a másik után pergett le, és Fáni csupán percekre hagyta magára Bús Lovagot. Már ismét mellette volt, és kedves szavakkal hízelkedett bozontos feje körül.

S hajnal felé, amikor a társaság ritkulni kezdett, Bús Lovag egy égszínkék szobácskában találta magát Bimbó Fáni társaságában.

- Mindig szerettem az írókat, mert többet érnek ők a grófoknál, hercegeknél. Az írókban van lélek. Adja nekem a lelkét, Bús Lovag.

Szerelmesen, szinte megadással hajolt előre a kaméliás hölgy, Bús Lovag lesütötte a szemét, és nem mert megmozdulni.

- A lelkét akarom, csupán a lelkét! - lihegte az asszony. - Azt add nekem, te édes, te jó, te költő.

Forró csókot nyomott Bús Lovag homlokára, hogy a költő egész testében megrázkódott.

Fáni szomorúvá vált hangon folytatta:

- Sokan járnak hozzám, és nekem még sincs senkim. Egyedül vagyok, mindig egyedül... Szeretnék valakit, aki mellettem lenne, akinek legszebb éveimet szívem szerint feláldozhatnám. Aki a lelkemet szeretné, amely tele van igazgyöngyökkel. A házam tágas, itt gondtalanul, könnyen megélhetne az, akit szeretnék... Aki engem szeretne. És én szerelmes vagyok a lelkedbe, Bús Lovag...

A vastag függönyökön a téli reggel halványsága szüremlett be. Bús Lovag megtapogatta a regénykéziratot a kabátja alatt:

- Megyek - mondta -, talán már hazajött Krónitzer Budáról...

A kaméliás hölgy tágra nyitott szemmel bámult a költőre.

- Tehát elmegy? - mormogta megdöbbenve.

- Megyek, mert már reggel van, és otthon várnak.

Bimbó Fáni egyetlen mozdulattal letépte a nyakában függő gyémántéket.

- Itt van, legyen a tied ez, ha talán nélkülözöl. Fogadd el tőlem, kérlek. Könyörgök, fogadd el...

Bús Lovag a kabátja alá nyúlt, és büszkén mutatta az iratcsomót.

- Van nekem pénzem - mondta, és kiegyenesedett. - Az öreg Krónitzernek nagyon sok pénze van, még előleget is szokott adni.

Így szólt Bús Lovag, és elhagyva a palotát, sietve ügetett a Krónitzer-féle nyomda felé.

(1910)

A Poprád szeme

Megírtam már egyszer valahol, hogy egy régi legenda szerint a szepességi leányok szeme - haláluk után vagy néha már életükben - a Poprád folyó fenekére vándorol. Azok a színes kavicsok, amelyek a folyó medréből a napsugár felé nézegetnek a vizek ezüstablakán át, nem egyebek, mint kővé vált szemek, amelyek a száz esztendők folytán véges-végig megtöltötték a folyó medrét. Vannak ott vörös, szivárványszínű és haragoszöld kavicsok a kék és barna színűek között. Nohát azok is szemek voltak valamikor a régi időkben, amikor még a leány-szemek is másformák voltak, mint mostanában. Különösen abban az időben volt itt nagy változatossága a szemek színének, amikor lecsüngő bajuszú, horgas orrú, sárga csizmás lengyel urak laktak ezen a tájon, és Szaniszló király szunyókált a tallérokon (mert mindig aludt a jó király). A Szepesség hosszú száz esztendőkig zálogban volt a lengyel királynál. (De hát mit is tehetett volna Zsigmond, mikor már bundája sem volt!) A lengyel kapitányok, akik a városokban parancsoltak, nem háborgatták a polgárokat békés munkájukban: a szövőgépek nyugodtan kattogtak a kővel kerített városkákban, csupán a borkereskedőket tartották szem-mel, akik a messzi Hegyalja felől erre hordták a bort. A borosszekereket mindvégig lengyel vitézek kísérték, túl a gránicon is, hogy valami bántódása ne essen a nemes italnak. Szaniszló király nyugodtan aludhatott a tallérokon. Ezek az emberek sem a bort, sem a pénzt nem hamisították meg, megbecsülték mind a kettőt.

Ebben a felemás világban, amikor a művelt szepességi úrnak három nyelven kellett beszélni: németül otthon, a családi tűzhelynél, magyarul a messzire esett haza iránti szeretetből és lengyelül pedig a mulatság, a barátság, a poharazás szempontjából, akkoriban a Szaniszló király ideküldött vitézei már a második száz esztendőt töltötték az elkerített városokban, és akkor kezdtek fölnyílni előttük a jól elzárt polgárházak kapui. Mikor már nem volt valamire-való szepességi takács, akinek a barátai sorából a Budán lakó magyar üzletbarát, a német-országi barát és a Krakkóban lakó barát mellől hiányzott volna a lengyel katonabarát. Az előbbi barátok arra voltak jók, hogy a vásárok alkalmával megszálljon náluk az ember, míg a lengyel katonabarát az otthoni mulatságot látta el.

Mert mit csinálhattak volna az unatkozó lengyel urak? Száz esztendőkön át mindig mulattak. A Hegyalja felől jövő borosszekerek ritkán jutottak át a gránicon. Kiürítették a hordókat már Lőcsén. Mire a borosszekér Lublóba ért, az ottani kapitánynak, Livinski Kázmérnak nem maradott más, mint a seprő.

Nem is szerettek Lublón kapitányoskodni a lengyel urak, valamennyi Lőcsére kívánkozott. A jó Szaniszló király fölébredt egy percre álmából, és szelíden megcsóválta a fejét:

- Ejnye, ejnye, be nagyot változott a világ! Az én fiatalkoromban még más mulatsága is volt a lengyel uraknak a mértéktelen iváson és játékon kívül. Nincsenek tán lányok szepesi városaimban?

A szomjas lengyel urak a homlokukra ütöttek. Hopp, mégiscsak okos ember Szaniszló király. Ő még álmában is meglátta azt, amit a kapitányok ébren sem vettek észre. Ugyan hol is vannak azok a szepességi leányok, akiket az első száz esztendőben senki sem látott, mintha nyomuk veszett volna. Mert a sárga csizmákon sarkantyú pengett, és a rövid bundák úgy ki voltak hányva vitézkötéssel, hogy a leányszobák ablakait a zálogba vetés első esztendejében mindenütt befalazták a polgárok a Szepességben. Azok a befalazott ablakok tették, hogy száz esztendeig egyébbel sem tudtak álmodni a lublói kapitányok, mint az országúton fölfelé törekvő társzekérrel, amely hegyaljai borral van megrakva. Eddig tartott a legédesebb álom - a fantázia tovább már nem juthatott, hisz ismeretlen volt előtte minden más dolog, amely az álom világába tartozik.

Szaniszló királynak kellett fölnyitni mindig lecsukva tartott szemét (mert már nem volt semmire sem kíváncsi a jó király), hogy a lengyel urak álmai a Szepességben egyszerre benépesüljenek fehér arcú, szőke hajú leányokkal, akiket száz esztendeig neveltek bevakolt ablakok mögött.

A Poprád medrében még nyoma sem volt a színes kavicsoknak, csak a piros pöttyös pisztrángok játszadoztak ott a napsugárral. A Poprád - a legszorgalmasabb szepesi kereskedő - éjjel-nappal szállította a portékáját a külső országok felé: ezüstös habjai hátán vitte halait a járhatatlan hegyláncon át.

A kavicsok még nem görögtek a mederben, azok még odafönt voltak a hegyek között. Azazhogy bevakolt ablakos szobákban, mécsvilág mellett tapadtak a bársony oltárterítőre, amelyet menyasszony koráig hímzett ki minden szepességi leány. Azért voltak azok a szemek olyan furcsa színűek: vörösek és szivárványszínűek, azért született száz esztendeig minden gyerek félig vakon a Poprád völgyében, mert a vitézek sárga csizmát hordtak.

De hát mégiscsak jobbak voltak a szemek addig, amíg vörösek és félig megvakultak voltak, mert nem kerültek a Poprád medrébe. Livinski Kázmér, a lublói kapitány volt az első, aki a szomjúhozó ember unatkozó kedvében egy napon parancsot adott, hogy a bevakolt ablakokat ki kell nyitni Lublón.

A polgárok először fölzúdultak, és még jobban elreteszelték a kapukat. Csakhogy a lengyelnek egy csöpp mézet is adott a nyelvére Szaniszló, amikor magyar városaiba küldte:

- Barátaim, ti eddig vétkeztetek Isten és önmagatok ellen. Még elmúlik száz esztendő, és csupa vak ember lesz a Szepességben. Nem ösmeritek meg a királyt a talléron. Hamis pénzt nyomnak a markotokba.

A lublói kereskedők elgondolkoztak. Abban az időben olyan világ volt, hogy a hamis pénztől jobban féltek a pestisnél is. Ahány bujdosó vojnyik a határszéli hegyeket lakta, mind Szaniszló királynak képzelte magát, és a rejtett barlangokban éppen úgy ütötték a tallért, mint Krakkóban. Tönkrejutnak, koldusok lesznek, ha nem tudják megkülönböztetni a hamis pénzt az igazitól.

A lengyel pedig tovább folytatta:

- Meg aztán tönkreteszitek a leányaitokat is. Elfeketedik az arcuk, mint a tajtékpipa. Nem lesz egyéb fehérség Lublón, csak a vászon, mert azt napsugáron fehérítik.

- Akkor is nekünk lesz fekete az arcunk - mondták a makacsabbak. - A királynak csak az adónkhoz van jussa, a leányaink fehér arcához nincs köze.

- Mind igaz, barátaim. Isten éltessen benneteket, de még egyre akarlak figyelmeztetni - szólt Kázmér kapitány. - A király elhatározta, hogy megadóztatja a bevakolt ablakokat a szepesi városaiban. Egy tallért kell fizetni minden ablak után.

A polgárok erre mit sem feleltek, hanem másnap már nem volt bevakolt ablak tizenhat városban. És a szabaddá lett ablakokban megjelentek a száz esztendeig hervadt virágok, és mint a meleg tavaszi esőben a szegfűk bontogatják szirmaikat, úgy kezdtek nyílni, nyiladozni a fonnyadásra ítélt leányok a napsugárban. A sárga csizmás lengyel urak pedig nem lesték többé a Hegyalja felől közelgő borosszekereket, hanem ott csörgették sarkantyúikat az ablakok alatt. És egypár esztendő múlva már megjelentek a színes kavicsok a Poprád vizében, és lassan megtelt velük az egész meder. Rossz, vöröslő szemeiket elvetették a szepességi leányok, és azóta kékek a szemek e tájon, mint a Kárpát tavasszal. A lengyel rabság különös szemeit már csak a Poprád őrzi ezüsthabjai alatt.

(1910)

A Hartwig

Ez a történet abból az időből való, amikor még a Halál is másforma ruhában járt, s néha visszaengedte azokat térni a földre, akiket pedig már magával vitt a szekerén. Bizonyos, hogy néhány száz esztendő előtt, a felleges középkor századaiban vagy az emberek voltak mások, mint manapság, vagy a természet rendjében voltak olyan változások, amilyeneket már nem látunk. Az a rengeteg középkori legenda, amely reánk maradt: visszajáró halottakról, kísértő királyokról és szent életű papokról, vajon mind eszelős költőknek hagymázos látománya-e? Régi várak, régi házak, ódon városok naplemente után a valóságos életből mintha egyenesen a költők fantáziájának a birodalmába léptek volna. Az esőcsatornák és széles ereszek alatt úgy jártak-keltek a kísértetek, mint odahaza. Az éjjeliőrök megsüvegelték a tekintélyesebbeket közülük; a kései órában hazafelé bandukoló középkori polgár csöppet sem csodálkozott azon, ha útjában megholt királlyal vagy fejetlen baráttal találkozott. Hová lettek a középkor megszámlálhatatlan kísértetei? Aludni mentek volna valamennyien? Elkésett asszonyok arcára már sohasem leheli többé hideg csókját a ködből, árnyból szőtt zsoldos katona, akit csaknem valamennyi középkori városban agyoncsaptak a harmincéves háborúban? És a várúr lengő szakállát nem ezüstözi meg többé a holdsugár, amely régi toronytetők között folyamként hömpölyög alá a csendességben? Elmentek volna ők mind? A sírboltok lakói, a temetők nyughatatlanjai, akiknek saruján már ugyan nem csörgött a sarkantyú, de fénylett? Ki zörgeti a láncokat a mély pincékben? És ki fújja el a mécses lángját széltelen éjszaka? Az ablak nem zörög, ajtó zára nem nyikordul, a régi tornyok alatt, az ódon, kikoptatott kövezeten a holdsugár csupán egyedül bogarászik, senki, semmi nem suhan tova a vaskosaras ablakok alatt, hogy elvigye az alvók álmait.

...De abban az időben a kísértetek még olyan szabadon, nyugodtan sétálgattak a régi városnak piacán, a régi házak folyosóján, mintha nem is mentek volna el innen mindörökre, és csupán nappalra vonulnak el a városka polgárai sorából.

A legnevezetesebb kísértet ebben az időben Késmárkon egy Hartwig nevű szepességi polgár volt, akire már a legöregebb emberek is úgy emlékeztek, mint a legrégibb késmárki kísértetre. Nemigen volt a városban ember, aki egyszer-kétszer ne látta volna már „a Hartwig”-ot - ahogyan közönségesen nevezték. Ismerték vörös, kurucos szabású mentéjét, sárga, sarkantyús csizmáját és tollas kucsmáját, amely alatt kontyba volt kötve a haja, mint a Thököly hajdúié. Tudták szokásait: a zimankós időt szerette, midőn a Kárpátról süvöltő szél még az öles falú késmárki házakon is behatolt, és a szélkakasok megriadva forgolódtak a tornyokon és háztetőkön. Ilyenkor jött elő valahonnan „a Hartwig”, és végigjárta a várost, besétált a Thököly-várba, bekukucskált a rosszul elfüggönyözött ablakokon, és a nyitva felejtett ajtókat nagy erővel megcsapkodta. Mindazonáltal nem félt senki Késmárkon a Hartwigtól, még tán a gyerekek sem. A Hartwig ugyanis nem volt rosszindulatú kísértet, senkit sem bántott, álmokat, álmodásokat, szendergéseket durván meg nem zavart, csak bolyongott, mint afféle szegény kísértet, akit a fejedelem a Thököly-várban felejtett, midőn elbujdosott az országból. Hartwig éppen a vártán volt - és ott maradt az őrszem még akkor is, midőn a fejedelemnek már régen híre-hamva sem volt a Kárpát alatt. Ott állt a vitéz a vár fokán, és lándzsájára támaszkodva a Poprád mellett kanyargó országútra függesztette a szemét. Mintha onnan, arról várná a megváltást. Hosszú esztendők múltanak el - mondja a legenda -, és Hartwigot nem váltotta föl senki. De ő a helyén maradt, süveg a fejében, dárda a kezében, a lába alatt az üres, fehér országút... Míg egy napon híre jött a messze tengerek mellől a fejedelem halálának. A városból akkor fölkerekedett néhány ember, hogy tudósítsák Hartwigot a fejedelem haláláról.

A vitéz ott állt mozdulatlanul most is a helyén, mint már annyi esztendő óta.

- Hartwig - mondták neki. - Vége a szolgálatnak, meghalt a nagyságos fejedelem.

Hartwig nem felelt. A szempillája sem rezdült meg.

Ekkor közeledtek hozzá, és hangosabban mondták:

- Hagyd itt őrhelyed, nincs már semmi szükség reád.

Hartwig erre sem mozdult.

Végre valaki megérintette a vállát az őrálló vitéznek, és Hartwig az érintésre hirtelen összeomlott. Egy marék por maradt azon a helyen, ahol annyi esztendeig állott. Az emberek csodálkozva néztek össze, és ettől az időtől kezdve lett a Hartwigból kísértet.

Talán száz esztendő is elmúlott azóta, a Hartwig szorgalmatosan kísértett Késmárkon. Soha nem volt vele semmi baj, lelkiösmeretesen teljesítette hivatását, mintha legalábbis fizetést húzott volna ezért a nemes várostól. Talán már a város vagyoni leltárába is fölvették a kísértetet, hogy a lelépő polgármester mindenről elszámolhasson az utódjának, az esztendő egy napján pedig a papnak kötelessége volt könyörgést mondani a Hartwig lelki üdvösségéért, bár senki se kívánta, hogy Hartwig eltakarodjon a városból. Csak imádkoztak érte, mint azokért a halottakért, akiket szeretnek.

Egy esztendőben - a hosszú tél után lassan, lucskosan tavaszodott - ijesztő járvány tizedelte a város lakosságát. Minden házban sírtak, minden családban gyászoltak: nem sírtak annyit Késmárkon a kuruc hadjárat óta. A temető kapuja éjjel-nappal nyitva volt, gazdátlanul maradt ebek, árván maradt gyermekek kószáltak a sírok között, és a harangozónak majd letörött a keze a vég nélkül való harangozásba. Az asszonyok levetették színes ruháikat, hogy soha többé föl ne vegyék - a férfiak fekete posztóból varratták mentéjüket. És hogy a gyász emléke örökkön megmaradjon, a város tanácsa kemény parancsolatot hirdetett ki, hogy Késmárk városában két álló esztendeig teremtett léleknek nem szabad más ruhát ölteni, mint feketét.

- Hát a Hartwig? - szólt közbe egy kíváncsi szenátor.

- Őrá is vonatkozik a parancsolat - felelt a főbíró.

Poprádi szenátor - az előbbi kérdező - csúfolkodva rázta meg a fejét:

- Annak ugyan hiába rendelkezünk.

A főbíró hevesen ütött az asztalra:

- Késmárk város tanácsa mindenkinek parancsol a város területén. Mért ne parancsolna tehát a város kísértetének?

- No, ezt már magam is szeretném látni - gúnyolódott Poprádi uram.

A Hartwig pedig mintha csak arra várt volna, hogy vele foglalkozzanak a tanácsurak. Még estére zimankóssá változott a tavaszi idő, jeges eső verdeste az ódon háztetőket, és a kéményekkel birokra kelt a jéghideg kárpáti szélvihar. Az emberek ijedten menekültek az öles falú házakba, a temető kapuját elfelejtették bezárni, és a Hartwig piros mentéjében, sárga csizmájában csakugyan kisétált onnan éjfél felé. Lassan jött, mint rendesen, egy csöppet sem sietett, és így könnyedén elérhették a vigyázására fölállított városi darabontok.

- Megállj, Hartwig! - kiáltott reá a főbíró a Thököly-vár szegletén. - Piros a mentéd, sárga a csizmád...

A kísértet hátra sem fordította a fejét.

- Előre, drabantok - parancsolta a főbíró.

A város legényei előreszegezett dárdáikkal megrohanták a vár alatt bandukoló kísértetet.

A dárdák belefúródtak az üres levegőbe, a Hartwig pedig meggyorsította nesztelen lépéseit, és kísérteties gyorsasággal tűnt el egy sötét sikátorban. A szél sikoltozva süvített nyomába.

A Hartwig pedig ezért nagyon megharagudott a városra. A csendes, békés kísértetből vad, gyűlölködő ellenség lett, aki éjszakánként olyan zenebonát csinált a városban, mintha egy csapat portyázó labanc száguldozott volna az alvó házak között. Az ablakok csörömpölve zúzódtak be, a jól bezárt kapuk fölnyíltak, és sarkaikból kifordultak, az alvó polgárokat láthatatlan erők ágyukból a földre dobták. Sőt még az asszonyok feje alatt is megforgatta a párnát a haragvó Hartwig, és belenézett álmaikba. A zimankós fekete fellegek félelmetesen tornyosodtak a város felett, és a városi bakterok dehogyis mertek a városház pincéjéből kimozdulni, ha odakünn a szél süvöltött.

A városi tanács végre belátta, hogy a Hartwiggal okosabb lesz megbékülni, és előbbeni parancsolatához egy kis toldalékot függesztett, mely szerint csupán a Hartwigot mentik fel a gyászruha viselete alól.

És ettől a naptól kezdve ismét békesség lett Késmárkon. A Hartwig nyugodtan viselhette piros, kurucos mentéjét, sárga csizmáját. Viszont nem törte be az ablakokat.

Talán még most is megvan, ha meg nem halt.

(1910)

A zöldkalapos ember

A zöldkalapos ember az ágyon feküdt, és a zöld kalap a fején volt. Az ágynak nem volt párnája, nem volt ruganyos matraca, az egész ágy egy fegyházkemény szalmazsákból és egy teveszőr takaróból állott. Ugyanezért a zöldkalapos ember pamlag helyett használta napközben. Egy-két óra hosszat szokott heverni itt, mégpedig kalappal a fején, sétapálcával a kezében és fehér kesztyűsen, mert rendesen olyankor szokott eszébe jutni valami meggondolandó, amikor el akart menni hazulról. Gondolkozni pedig csak az ágyon tudott, amelynél keményebben nem feküdt középkori barát. Ezen az aszkétaágyon gondolta ki eddigi életének minden nevezetesebb állapotát. Itt gondolkozott azon, hogyan lehet milliókat nyerni, és mert jól gondolkozott, milliókat nyert. Itt gondolkozott a körülötte levő világ és emberek felett. Innen ítélte, becsülte meg őket. És mert jól gondolkozott, sohasem csalatkozott senkiben. Az ágyon fekve számította ki, hogy mit csinál Lord Darcy, nevezetes barátja a londoni Urak klubjában, sőt talán még azt is eltalálta, hogy lelki vagy szívbéli válsága volt, csak a varázslatos ágyra hevert, és a válsággal járó szenvedések lemúlottak róla. Ez a kemény, hideg, zordon ágy volt az egyetlen, legigazabb barátja. A rideg teveszőr takaró zizegett a fülébe, és megsugdosott neki mindenféle dolgokat. A mennyezet kopár falán egymás után vonultak előtte az emberek, akikre gondolt, és csodálatosképpen úgy látta az embereket az ágyról, mintha nemcsak a kabátjuk, frakkjuk, egyenruhájuk volna kigombolva előtte, hanem a kis csapóajtó is, amely a szív felett van elhelyezve. Beléjük látott, megtudta, hogy mit gondolnak felőle. És kiszámította, hogy mit fognak cselekedni holnap vagy azután.

Az ágyon fekve, a zöld kalap alatt már két órája gondolkozott valamely nem mindennapi eset felett. A zöldkalapos emberrel ugyanis egy furcsa és váratlan dolog történt az elmúlt napokban, két hónappal negyvenedik születésnapja után. Már előzetesen megvizsgálván magát, rájött, hogy szerelmes lett, és úgy tapasztalta, hogy egyelőre gyógyíthatatlan ezen betegsége. A kis színésznő, aki váratlanul megigézte, e percben még sejtelmével sem bírhatott annak, hogy a zöldkalapos ember (több milliónak ura) komolyan szerelmes belé. A zöldkalapos ember ebben is óvatos volt, mint mindenben. A világért sem árulta volna el érzelmeit, csupán ennyit mondott a kis színésznőnek:

- Margit kisasszony, én nagyra becsülöm önt. Ha kegyed hűséges lesz hozzám, gondoskodni fogok kegyedről, valamint tisztelt családjáról.

A zöldkalapos ember utólag többször visszagondolt az elmondottakra, egyenként mérlegelte újra meg újra a szavakat, és azt szerette volna kiszámítani, hogy Margit kisasszony ezen nyilatkozatából mit gondolhat felőle. Rájöhet-e Margit kisasszony arra, hogy mily őrületesen szereti - annyira szereti, hogy még most, napok múlva is (mikor pedig már régen letárgyalta ezt a kérdést a mindentudó ágyon) mint a buborékok fel-felszállottak olyan gondolatok a szívéből, amelyek minden más embernél házassági gondolatnak lettek volna mondhatók. A zöldkalapos ember elhessegette magától mindig a gyöngéd gondolatokat:

- Őrültség volna. Ő tizennyolc esztendős, én negyven vagyok. Sohasem szabad megtudnia teljes bizonyossággal, hogy igazán szeretem, mert a nyakamra ül, többé nem fél tőlem, és előbb-utóbb megcsal. Míg így a félelem, hogy cserbenhagyhatom, ha rosszul viseli magát (mert hisz nem szeretem), meg fogja óvni a ballépésektől.

A zöldkalapos ember, mint ezekből a gondolatokból is látszik, azok közé az emberek közé tartozott, akiknek egy másodpercre sem jutott eszébe, hogy a Margit kisasszonyok szerelemből hűségesek is maradhatnak. Nem, csak kényszerűségből.

Az ágyon fekve sokáig gondolkozott, és mint mindig, most is eljutott ahhoz az eredményhez, hogy elégedetten letegye a pontot. Elkészült számításával, készen volt a terve.

- Mert mégsem szeretném, ha megcsalna - mormogta magában, bizonyos fájdalommal. (Pedig neki nem szokott fájni semmi.)

Megnyomta a csengő gombját, és a belépő inasnak rendeletet adott, hogy Korponai úr jelenjen meg. (A zöldkalapos ember ugyanis, hogy el ne felejtsük, kastélyában nagy udvartartás közepette élt, és mindenféle urak és szolgák ették a kenyerét.) Korponai úr azon bizalmas emberei közül való volt, akinek szabad volt még azt is megtudnia, hogy a zöldkalapos ember hébe-korba mit gondolna magában. (Azt ugyanis, hogy igazán mit gondol magában, a kerek világon senki sem tudta.)

Öreges, csoszogó járású, zöld mentés vitéz lépett a szobába, akinek piros volt az orra, a füle mellett pedig szépen faragott sastollat hordott.

- Parancsol, nagyságos uram?

A zöldkalapos ember egypár angol aranyat csörgetett a kezében. (Ismerte ugyanis udvartartását. A fiúk Viktória királynő fontjait többre becsülték a magyar körmöcieknél.) Korponai uram is szimatolva emelte fel az orrát, és igyekezett katonásan megállani a régi zöld dolmányban.

- Parancsol? - kérdezte ismételten.

A zöldkalapos ember valahová a szoba másik sarkába nézett, amint fáradt, unott hangon megszólalt:

- Barnabás, a titkári teendők alól egyelőre felmentelek. Ezentúl reggeltől estig a Margit kisasszonyt kell megfigyelned. Nyomában kell lenni, mint az árnyék. Megértetted? Titoktartás és hűség! Elmehetsz, Barnabás.

Midőn néhány perc múlva az ablakból meglátta, hogy az öreg Barnabás, meg-megbotolva rozsdás kardjában, tipegve siet el a fasorban a város felé, ismételten megnyomta a csengő gombját.

- Farkasvölgyi jöjjön! - adta ki a parancsot.

Kétszáz esztendős, nagy szakállú, sárga csizmás lovag lépett be, aki még olyan kardot hordott, mint a német lovagrendek tagjai.

Mélyen bókolt az ajtónál, miközben hosszú sarkantyúját összepengette.

- Farkasvölgyi! - kezdte a zöldkalapos ember, és a bűvös viktóriák csörögtek. - Bizalmas útra küldelek, Barnabásnak ugyanis megbízatást adtam városi teendőkre, Barnabás nyomába mégy, és naponként jelented, hogy hol és merre jár Barnabás a városban. Megértetted? Titoktartás és hűség! Elmehetsz, öreg.

A vitéz bókolt, és csakhamar elügetett a város felé egy kesely lovon.

A csengetésre ekkor újra megnyílott az ajtó, és a belépőben egy idős, vikleres asszonyságot láthatunk, aki azon a jogcímen élt a kastélyban, hogy valamikor szakácsnő volt a zöldkalapos ember édesanyjánál. Kezet csókolt a zöldkalaposnak, és a régi cseléd bizalmaskodásával kérdezte:

- Mit akar tőlem a kis úrfi?

- Márta néni, nyakába veszi a nagykendőt, és elindul hazulról. Megy-mendegél a város felé, be a városba... Megy-mendegél, míg nem látja meg valahol az öreg Farkasvölgyi bácsit. Akkor, elbújik egy kapu alá. Aztán majd elmondja nekem, hogy mit csinál a városban az öreg Farkasvölgyi bácsi.

- Csókolom a kezed, kis úrfi. Megyek is már. Repülök.

A vénasszony madárfürgeséggel sietett el a fasorbeli úton. Fekete viklerje hosszan úszott utána.

A zöldkalapos ember ekkor megigazította fején a zöld kalapot, és így szólott csendesen az ágyához:

- Most pedig elmegyek, és meglesem valamennyit. Mert mégse szeretném, ha megcsalnának, és én azt nem tudnám.

A zöldkalapos ember ugyanis ettől félt a legjobban az egész világon.

(1910)

Kártyajáték milliókban

Egy krónikáskönyvből

Néhány esztendő előtt a kontinens minden újságja megírta, hogy a bécsi Jockey Clubban egy Európa-szerte ismert magyar úr, akinek neve hallatára a világ minden játékosa tisztelettel emeli meg a kalapját, mint az egyszerű szerzetes a római pápa nevének említésekor: másfél millió forintot nyert kártyajátékon egy lengyel gróftól. A kártyajátékról akkoriban sokat beszéltek a monarchiában. A hír eljutott a bécsi császár füléhez, és a császár olyan alaposan megharagudott, hogy kitiltotta őt császári városából, Bécsből. (A kitiltást azóta visszavonták.) Még az sem volt enyhítő körülmény, hogy a nevezetes kártyapártinál a két birodalom akkori külügyminisztere - kibicelt.

Valaki, aki föltétlenül megbízható helyről értesült a bécsi kártyapárti minden részletéről, így írja le a milliós veszteség történetét:

Az őszi lóversenyek utolsó napjai járták a budapesti gyöpön. A híres magyar úr, aki mint lóversenyjátékos is a legelső, szórakozottan sétált a nagytribün alatt. Fél lábbal már Bécsben érezte magát, ahol az „Arany Bárány" fogadóbeli lakásán jobban szeret mulatni, mint Budapesten. Régen elmúlt az az idő, amikor a snájdig, fiatal gavallér egész vagyonát feltette lovára, amely a Szent István-versenyben futott. Amikor a mágnásvilág asszonyai és leányai reggeltől estig imádkoztak a jezsuita templomban, hogy a híres magyar úr lova nyerje meg a versenyt. Mert ha nem nyeri meg a ló a versenyt... Akkor nagyon nagy baj lett volna. S a ló hallgatott az asszonyok imájára.

Ebben a percben táviratot nyújtanak át neki. Fölbontja a sürgönyt, és elolvassa tartalmát. Aztán csöndesen, alig észrevehetőleg elmosolyodik.

A távirat tartalma ez volt:

„Gróf P. Párizsból, az expresszvonattal Bécsbe utazott, B."

A nevezetes játékost többé nem érdekelte a lovak futása. Előintette inasát:

- Pali, az éjjeli vonattal Bécsbe megyünk. Legyen minden készen.

E helyen el kell mondanunk, hogy gróf P., akiről szó volt a táviratban, egy régi lengyel família sarja. A családi vagyon meghaladja a százmillió forintot, amelyet gróf P. testvérbátyja, a majoreszko élvez. Természetesen gróf P. sem mondható egész szegény embernek. Bátyja bőségesen gondoskodik róla. Mindazonáltal nem mondható gazdag embernek sem abban a társaságban, amelyben megfordulni szokott.

Gróf P. annak az esztendőnek tavaszán a budapesti Nemzeti Kaszinóban egy éjszakán megjelent, és a híres magyar úrral leült kártyázni. Rövid időn belül százezer forintot nyert a jeles magyar úrtól, és erre minden indokolás nélkül abbahagyta a játékot. A híres magyar úr másnap kiegyenlítette veszteségét, és várta, hogy majd revánssal kínálja meg őt gróf P., mint ez úri kaszinókban szokás. Gróf P. azonban amúgy angolosan ellépett a százezer forinttal. Búcsú nélkül elutazott Budapestről.

A Kaszinó öreg urai a fejüket csóválták. De mert titokban örültek a híres magyar úr veszteségének, a lengyel gróf cselekedetét védelmezték.

- Fiatal ember még. Huszonnégy éves sincs. Gyerekember gróf P. Majd benő a feje lágya.

A híres magyar úr nem szólt semmit. Mosolygott csendesen.

Majd megtanítom én ezt a lengyelt móresre! - mondta magában.

És a híres magyar úr útra kelt, hogy szemébe nézzen százezer forintjának és a lengyelnek.

Éjfél után volt, amikor a bécsi Jockey Club sárga szalonjában találkoztak. A híres magyar úr könnyedén bólintott a fejével, a lengyel megzavarodva mosolygott. Piros lett, szégyellte magát, és sehogy sem bírta kitalálni, hogyan terem előtte a magyar úr, amikor még Budapesten javában folynak az őszi versenyek. Néhány kínos perc múlt el. A magyar úr hidegen nézett a csillár lángjába, a lengyel kínosan feszengett. Körül a monarchia legelső gavallérjai, akiknek a találkozás révén hirtelen eszükbe jutott a budapesti Kaszinó és a tavasz.

A lengyel megemberelte magát, és megszólalt:

- Kamarás úr, ha parancsol revánsot, rendelkezésére állok.

Franciául szólott, mert tulajdonképpen csak lengyelül tudta magát helyesen kifejezni.

A sárga teremben a két ország élő gavallérai megkönnyebbülve lélegzettek föl. Tehát mégis-csak úr a lengyel!

A gróf P. földije, az akkori külügyminiszter, aki azért haragudott a magyar úrra, mert az elődje alatt szolgált a diplomáciának, gyorsan ajánlkozott:

- Majd én fogok neked kibicelni, P.!

A magyar úr antik órájára nézett:

- Nem bánom tehát. Egy óra hosszáig ráérek. De tovább nem.

Az urak zajongva, izgatottan, nevetve, fejcsóválva és legfőképpen kíváncsian tolakodtak be a kártyaszobába, mint akár egy budapesti kávéházban szokás, ha két matador leül alsózni. W. herceg, a császár főlovászmestere összedörzsölte fonnyadt, öreg kezét.

- Végre egy egészséges játék! Az embert úgyis megöli az unalom.

Az urak két pártra szakadtak, és buzdító szavakat mondogattak. A lengyelnek nagyobb pártja volt, mert ő mégis közelebb volt Ausztriához. És a külügyminiszter kibicelt mellette.

A francia kártyát felnyitották. Az aranysarkas királyok, ászok megvillantak a lámpafényben. A bankot a magyar úr adta a lengyel grófnak.

A lengyel gróf veszített. Egyre veszített.

A készpénze régen elfogyott. Írásra ment a játék. Százezer, kétszázezer, háromszázezer...

A kibicek visszafojtott lélegzettel ültek. A lengyel halotthalványan, révedezve nézett maga elé, ahogyan a regényírók ezt számtalanszor megírták.

Ötszázezer.

(A Jockey Clubban manapság is csak forint járja.)

A magyar úr nyugodtan, hidegen osztja a kártyát. És arcizma nem mozdul. Inkább rosszkedvűnek látszik, mint vígnak.

Hatszázezer.

A külügyminiszter izgatottan áll fel a székről, de nem mozdul helyéről.

Hétszázezer.

W. herceg, a császár főlovászmestere, aki a játék elején szundikált, ijedten mereszti vörös karikás szemét a zöld asztalra.

A kártyaszoba komornyikja titkon, sápadtan az izgalomtól álldogál a függöny mögött. A gázlángok megrezzennek a játékosok feje felett. A magyar úr savanyú, fanyar mosollyal veszi elő óráját.

- Az időm percek múlva lejár - mondta unottan. - Parancsoljon a gróf, még öt percig érek rá.

Nyolcszázezer.

Gróf P. fehéren, mint a papiros ül a helyén, végső erőfeszítéssel összeszedi minden energiáját, és rekedten kiáltja:

- Dupla vagy semmi!

A magyar úr nyugodtan bólint a fejével, mintha a világon a legtermészetesebb dolgot hallaná. Mikor azt mondaná valaki: Jó napot!

A külügyminiszter elhárító mozdulattal emeli fel a kézét. A herceg rángatódzik az izgalomtól. A legkorrektebb, legmerevebb urak meghökkenve néznek az asztalra.

A magyar úr leosztja a kártyát. Egy figurát vesz és egy treff hetest.

Gróf P. kezébe veszi a kártyát, és kimeredő szemmel nézi. Egyese van és négyese. Összesen ötje van.

A külügyminiszter megérinti gróf P. vállát.

A lengyel öntudatlanul mormogja:

- Nem kérek!

A magyar úr ásít egyet, és felborítja a kártyáját. Hétje van a lengyel ötjével szemben.

A közel álló urak megdermedve állnak egy másodpercig, aztán szinte egyszerre kiáltják:

- A következő kártyát lássuk. A következőt!...

A magyar úr fáradtan mosolyog, és eleget tesz a kívánságnak. Felborítja a következő kártyát. Az négyes volt. Kilence, verhetetlen point-ja lett volna a lengyel grófnak, ha nem áll meg ötre. Mert kártyát kérni joga lett volna.

Az általános izgalomban a híres magyar úr közömbös, fáradt arccal feláll helyéről, és bejegyzi könyvecskéjébe a játék eredményét.

Egymillió-hatszázezer forint készpénzt írt be.

A vesztes úgy ül a helyén, mint aki már túlesett azon a bizonyos pisztolylövésen. Fehér, mint a halott. Csak a fekete lyuk hiányzik a halántékáról. Honnan vegyen ő egymillió-hatszázezer forintot?

A külügyminiszter ekkorára rendbe hozta gyűrött frakkját, és halkan így szólt a félhalott grófhoz:

- A bátyádnál majd közbenjárok, hogy rendezze a dolgot. Nehogy valami bolondságot csinálj.

A híres magyar úr csöndesen elbúcsúzott a társaságtól. Semmi nyoma nem látszott rajta az előbbeni játéknak. Csak a gallérja volt izzadt, gyűrött.

- Odahaza már kukorékolnak az édesanyám kakasai - mondta.

Három hónap múlva bankjában volt a pénz.

(1910)

Kárpáti szél

A kovácsműhely, amely a határszéli szoros tetején állott, vedletten, félig összetörötten húzódott meg vén fenyők alatt, mint a viharoktól megtépázott madár. Itt lakott a félszemű kovács, Tarnóczi Pál, akit nemcsak dél felé, a Szepességben, de túl a gránicon, a lengyel síkság felé is a legokosabb embernek ismertek. Télen odalent lakott Lublón Tarnóczi Pál, és olyankor nem dolgozott. Még ha hívták, akkor se ment ki a város végi kocsmából, amely „a 3 muskétás"-hoz volt címezve. Naphosszat ott ült az ivóban, és a befagyott kocsmaablakon át kémlelte a telet, havak jövését, menését, hallgatta a Kárpát felett zúgó viharokat. Voltak bizonyos jelenségek, amelyeket csak a kovács látott, amelyekből teljes bizonyossággal kiszámította, hogy meddig tart még a lublói pihenő, mikor tavaszodik ki annyira, hogy elfoglalhatja állomását fenn a szorosban, ahol mindig akad dolga bőven a kovácsnak. Amikorára idáig érnek a fuvarosok, utasemberek: a legerősebb kerekek is meglazulnak, legjobb patkók is tönkremennek. Vásárok, lakodalmak, híresebb torok idején, amikor a két ország népe ellátogat egymáshoz, reggeltől estig ég a tűz a szorosbeli kovácsműhelyben, és Tarnóczi Pál kalapál. A nagy ekhós szekerek között úgy járkál a félszemű kovács, mintha a tulajdon gyermekei volnának. Ismeri minden szögüket, nyomban felismeri bajukat. A lovakat, amelyeket megpatkol, nevükön szólongatja. A határszéli urak, utazó kereskedők, de még azok a nyugtalan természetű vagabundusok is, akik egész életüket csavargással töltik a két ország között: nagyot paroláznak a félszemű kováccsal, Tarnóczi Pál mindenkit ismer, mindent tud, és sohasem beszél. Csak hallgatja azt, amit neki beszélnek. A szoros tetejéről megismeri a völgyből felfelé törekvő szekeret, amikor még tán a sas sem tudná megmondani a lovak színét. De Tarnóczi Pál már azt is tudja, hogy ki ül a szekéren, hová és miért utazik. A kerekek zörgéséből, lovak kopogásából már messziről megítéli, hogy mi baj van, mely szerszámot kell előkészítenie. Nem csoda, hogy a legokosabb embernek tartották Lengyel- és Magyarországon.

Abban az esztendőben, amelyben az alábbi dolog megesett, már a hideg őszi szelek süvöltöztek a hegyek között, és az ormokon fénylett a hó, mint asszony nyakán az ékszer. Éjjelente farkasüvöltés hangzott fel a néma, hideg erdőn, és a vásárokat befejezték a két országban. Tarnóczi Pál is régen hazament volna Lublóra „a 3 muskétás"-hoz, ha valami dolga nem akadt volna még. Lakodalom volt ugyanis Bélán, ahová a lengyel urak már tíz nap előtt elmentek erre. A lovakat frissen patkolta Tarnóczi Pál, és a kerekeket megerősítette. Aztán hajrá, lakodalmas kedvvel gurultak lefelé a völgyek felé a vendégek, és a lovak pántlikája repdesett a szélben. A szakállas kocsisok jókedvűen tartották foguk között a rövid pipákat, az urak kigombolták bundáikat a friss szélben, és az asszonyok sapkácskái mellett vígan borzolódtak a sastollak. Az üvegek kézről kézre jártak, és az utolsó kocsin húros hangszerét pengette a banda, amelyet onnanhazulról magukkal hoztak a lengyelek. A szekér mellé volt kötőfékre kötve a nagy szakállú, őszöreg Livinski Kázmér nyerges lova, aki emberemlékezet óta násznagy minden lakodalomban, lengyel és magyar földön. A bélai határban majd a nyeregbe emelintik az öregurat, kezébe adják a pántlikás botot, és úgy vonul be a kocsisor a lakodalmas városba.

- A kutya is papucsban jár Bélán - dörmögte a szekérsor után bámulva a félszemű kovács -, mert a kis Gábriel Anna férjhez ment. Vajon eszébe jutok-e az öreg Gábriel úrnak?

Ez a sóhajtás pedig nagyon helyén való sóhajtás volt, mert az öreg Gábriel volt a leghíresebb borovicskafőző az egész világon.

A szekértábor eltűnt a völgy kanyarulatában. Tarnóczi Pál pedig lefeküdt a fenyőfák alá, a fülére húzta a bundáját, és egy hétig aludt. Mert tudta, hogy addig úgysem lesz szükség reá.

Egy hét múlva kidörzsölte az álmot szeméből, és nézegetni kezdett amarra dél felé, amerre a lengyelek elmentek. A szorosban kutya hideg idő járt, és a farkasok már éjjelente húzogatták a Tarnóczi Pál bundáját. A félszemű kovács csak rámordult a bestiákra, a kalapácshoz még nem kellett nyúlnia, csak az utolsó éjszakán. Nagyon vakmerően viselkedett ugyanis vele szemben egy borjúnagyságú kan farkas. Tehát azt agyoncsapta a pöröllyel, mint egy legyet.

A jeges széllel azonban még legokosabb ember létére sem tudott elbánni. Az egyenesen a Volga mellől érkezik idáig, és semmi sem tartóztatja fel az orosz pusztákon. Tarnóczi Pál hol a hátát, hol meg a mellét fordította a szélnek. Ha megunta a mulatságot, káromkodással melegítette magát. Ha nem lett volna kötelességtudó ember, ha csak egy esztendővel is később születik tán, és nem abban az esztendőben, amikor a jeles, derék, bátor emberek születtek, réges-régen beült volna téli állomására, „a 3 muskétás" ivójába. De nem mozdult, bár éjjelente mindig azzal a barátságos tűzzel álmodott, amely „a 3 muskétás" tűzhelyén lobog, és rajta bort melegítenek. A borok pompásan gőzölögnek, és a fogadósnak olyan piros az orcája fehér szakálla felett, mint néha a téli alkonyat. A szél dúdolgat ugyan a kémények felett, de az ördög törődik a széllel, amikor a rovátkás tölgyfa asztal mellett egy sok földet, országot bejárt vándor katona mesélgeti mulatságos élményeit.

Azon az éjszakán már tüzet kellett gyújtania Tarnóczi Pálnak, a farkasok odaültek az erdő szélére, és onnan énekeltek. A félszemű kovács nyugodalmasan aludt, és a mulatságos katona éppen egy újabb történetkébe kezdett, amikor hirtelen szekérzörgést hallott a kovács a szorosban, és erre felriadt álmából. A hold rongyos fellegek mögött bujdosott, és a szél vadul süvített. A sötétségből egy gyorsan guruló szekér árnyéka bontakozott ki. Három tajtékzó paripa vonta a kocsit, és nagy szakállú kocsis tartotta a gyeplőt. A kovács a sötétségben is felismerte a bakon az öreg Livinski Kázmér urat.

- No kovács, no fiam, most kezdd rá, most verd rá a patkót a lovaimra, mert még az éjjel továbbmegyünk.

- Ugyan, minek már az a nagy sietség? - dörmögött a kovács, és a szekéren ülőket vizsgálgatta.

Kendőkbe burkolt leányasszonyka ült ott rövidbundás lengyel ifjú mellett. Az ifjúban felismerte a kovács az öreg Livinski unokáját. Vajon ki lehet a leányasszonyka?

- Nem találom a patkót! - mondta egy darab idő múlva a kovács.

- Találd meg! - szólt a fiatalember a kocsiból, és pénzeserszényt vetett a kovács lábához.

- Most meg a kalapács hibázik! - szólt rövid idő múlva Tarnóczi Pál.

Az öreg Livinskinek elfogyott a türelme.

- Kovács, megbolondultál? Sürgős az utunk, minden percünk drága. Patkolj íziben.

- Nem lehet addig, uraim, amíg nem tudom, hogy ki ül a szekéren. Tudod, Livinski úr, hogy én mindenkit ismerek. Aki a szekéren ül, azt nem ismerem - mondta csendesen a kovács. - Nekem tudni kell, hogy kinek patkolok.

- Nekem. Az öreg Livinskinek patkolsz, kutyafülű kovács!

Tarnóczi Pál nem felelt semmit, csak kivette a tüzes vasat a lángok közül, és a földre dobta.

A nagy szakállú lengyel tehetetlenül toporzékolt dühében. Végre odalépett a kovácshoz, és a fülébe dörmögte.

- A kocsin Gábriel Annuska van meg az unokám. Most már tudsz mindent.

- Az öreg Gábriel lánya? - csodálkozott a kovács.

- Az. A lagzin egymásba szerettek. Hát mit tehettem egyebet? Segítettem nekik. Hajdanában én is úgy loptam mind a három feleségemet. Csak a lopott asszony, a lopott csók édes. No, siess csak, fiam, Tarnóczi! Mert nyomunkban van a Gábriel-had.

- Az már más - mondta megnyugodva a félszemű kovács, és úgy megpatkolta a lovakat, hogy akár a tengerig elmehettek.

A paripák tovább vágtattak a kis Gábriel Annuskával, az öreg Livinski megmutatta, hogy derék kocsis. Mentek a lovak, mint a sárkányok. A félszemű kovács lefeküdt, és mérgesen gondolt arra, hogy némelyeknek milyen nagyszerű szerencséjük van. Haj, micsoda borovicskát isznak majd a lengyelek, ha az öreg Gábriel idővel megbékül!

(1910)

Kárpáti éj

A kárpáti szél zúgott a határszéli szoros felett, a nagy szakállú Livinski Kázmér már messze hajtott gyors lovaival. Tágas lengyel mezőket világított meg a felhőrongyok mögött bujdosó holdvilág, amerre a kis Gábriel Annát vitték el a lakodalmáról a hosszú sörényű lovak. Fenn, a szoros tetején, a félig romba dőlt kovácsműhelyben bundájára feküdt Tarnóczi Pál, de csak a szemével aludt. A füle ébren volt, ez hallgatta a szél zúgásán is átalhallatszó hangokat: messziről jövő kocsikerekek zörgését. Dél felől, a mély völgyekből szokatlan gyorsasággal közeledtek szekerek, hogy szinte visszhangoztak a völgyek, hegyoldalak a lovak patkóinak dübörgésétől. Akkor zörögtek utoljára így a kerekek, amikor az egyik Livinski kisasszonyt elszöktette Poprádi uram, a szép kézsmárki takács. Csakhogy akkor a másik oldalról, lengyel föld felől futottak a szekerek a szökevények nyomába. Tarnóczi Pál, a szoros kovácsa már akkor is odafönt lakott a hegyen, és a legenda szerint egyedül neki köszönhető, hogy a bosszút szomjazó lengyel urak utol nem érték a nőcsábító takácsot. Tarnóczi Pál ugyanis fordítva verte fel a patkókat a lovak sarkára, és azok visszavitték a bosszúállókat oda, ahonnan hozták őket.

A szép takács elmenekült a lengyel kisasszonnyal.

Sok esztendő múlott el azóta, és a Szepességbe mulatni járó lengyel urak sohasem lehettek olyan mámorosak sem a szepességiek borától, sem a híres kézsmárki cigány, Protya muzsikájától, hogy elfelejtették volna a Livinski kisasszony esetét.

Általában a magyar és a lengyel között az a különbség, hogy a magyar jókedvében elfelejti, megbocsátja régi sérelmeit, és olyanformán gondol reájuk, mintha csak hallotta vagy olvasta volna valamely szép történetben az egész esetet. A lengyel sohasem felejt. És mert csupán múltja van, tehát mindig a múlton rágódik.

Az esztendők elmúltak, és íme, eljött az elégtétel napja. A bélai borovicskafőző, az öreg Gábriel leánykáját éppen a lakodalmáról szöktette el a fiatal Livinski a nagyapa segítségével. A szemével alvó kovács a fülével hallgatta az alantról közeledő szekerek zörgését, és azon gondolkozott magában, hogy vajon fordítva verje-e fel most is a patkókat, mint hajdanában.

A hegyvidék mély sötétségébe egyszerre fáklyák lobogása öntött vérpiros színt; barna lovasok jöttek legelöl a fáklyákkal, mögöttük beláthatatlan sora a szekereknek. Az elszöktetett menyasszony üldözésére felkelt az egész lakodalmas nép. A bundákba színes ruhájú asszonyok voltak burkolva, a férfiak testén az akkoriban divatos lengyel-magyar öltözék, amely tarka színeit a lengyel viselettől, sujtásait pedig a magyar ruhától kölcsönözte. Aki legelőször a nyeregből a földre ugrott, egy vérpiros mentéjű, deres szakállú, széles vállú férfi volt.

A kovács nyomban felismerte benne Poprádit, az egykori szép kézsmárki takácsot.

- Patkolni, Tarnóczi Pál - kiáltotta Poprádi. - Vigyázz a patkolással, mert a kezedre nézek.

A szekerek egymás után megállottak. A gyors hajtásban az alig járható hegyi utakon mindegyiknek történt kisebb-nagyobb baja. Tengelyszegek elhullottak, kerékabroncsok meglazultak, istrángok összeakadtak. De az ördög bánja a szekeret! A fődolog az, hogy az elrabolt leányt utol kell érni. Nini, az utóbbi szekéren ott van a híres Protya is bandájával. A cigány akkoriban még hűséges volt. Nem hagyta el a bajban sem azt, akinek jókedvében muzsikált.

Az első szekérről Gábriel, a híres borovicskafőző szállott le személyesen. A kovács tiszteletteljesen kapta le a süvegét előtte, mert véleménye szerint Gábriel uram volt a legelső szepességi kereskedő. Az ő borovicskáshordóit szállították a legmesszebbi országokba a határszéli szoroson át.

Piros képű, zömök emberke volt a híres bélai borovicskafőző, bár lakodalmas ruha volt rajta is, mint a többieken, mégis olyan szaga volt a ruhájának, mintha a legfinomabb fenyőpálinkával volna belocsolva. (Erről a szagról ismerték fel Gábriel uramat külországbeli kereskedők, akik egyébként sohasem látták, csak a hírét hallották.)

Gábriel uram nagy könnyűséggel egy közepes terjedelmű borovicskáshordót emelt le a szekérről, és a kovácsműhely elé állította.

- Hogy a patkolás gyorsabban menjen - mondotta, és szekercével beütötte a hordó fenekét. - Meg hogy el ne unjuk magunkat itt a hideg éjszakában.

A fáklyákat a sziklahasadékokba tűzködték, a párolgó lovakat letakarták. A széles országút mentén heverő szikladarabokra, fatörzsekre telepedett a lakodalmas népség, a határszéli kovács pedig munkához látott.

Ezalatt hamarosan kiürült a borovicskáshordó: hideg volt az éjjel, az asszonyok is segítettek a férfiaknak. Tarnóczi Pál, amíg a vasat tüzesítette, elismerő hangon szólalt:

- Sok borovicskáját megittam már Gábriel uramnak, de ennél jobbat még nem ittam.

- A lakodalomra főztem - mondta a híres Gábriel. - Hej, ha előre tudtam volna, dehogyis főztem volna...

Poprádi takács - öreg korára lemondván az asszonyok bolondításáról, leginkább mint mulatságrendező tette emlékezetessé a nevét - felkiáltott egyszer:

- Hopp! A lengyel elvihette a leányunkat, de a jókedvünket nem rabolhatja el. Unatkoznak az asszonyok, Gábriel úr. Engedd meg, hogy megszólaljanak a hangszerek.

Gábriel uram elgondolkozott.

- Igaz, ami igaz, hogy az alkalom nem alkalmas a vigasságra. De hát lakodalomból jövünk! Ne mondhassa el senki a két országban, hogy cinkét fogott az orra a híres Gábriel-féle lakodalmon. Hát hadd táncoljanak az asszonyok.

Poprádi takács helyeslőleg bólintott.

- Mindig mondtam, hogy bölcs ember vagy, Gábriel úr. A világot és az asszonyokat nem szabad tükörből nézni, hanem közelről. Akkor meglátjuk, hogy mennyi pirosító van az orcájukon. Meg aztán, ha a menyasszony el is ment lengyelnek, itt maradott nekünk a vőlegény. Már az ő kedvéért se tartózkodjunk a mulatozástól. Hopp! Hol van az árva vőlegény?

- Hol van a vőlegény? - hangzott a kérdés mindenfelől.

Valakinek eszébe jutott, hogy Budeusz Gyurit, a vőlegényt otthon felejtették Bélán. Sok bort ivott az árva, és elnyomta az álom.

De hát minek iszik bort, aki borovicskához van szokva?

Az öreg Gábriel elgondolkozva csóválta meg a fejét.

- Ejnye, ha előbb tudom, hogy milyen gyenge természete van Gyurinak, nem adtam volna hozzá Annát.

A Protya felhangzó muzsikájában elvesztek további szavai. Az asszonyok, amúgy lengyel módra, egyszerre valamennyien táncra perdültek, és mindegyik túl akart tenni a másiknak tobzódó vigasságán.

(1910)

Lengyel felhők

A Kárpáton túl, ahol a Poprád már átadja pisztrángjait a lengyel vizeknek, mint a jó kereskedő elszállítván portékáját a megillető helyre, különös alakú, szinte magyaros udvarházakat találunk a falvakban, városkákban. Mintha nem is idegen országban járnánk, hanem valahol a magyar felvidéken, Eperjes vagy Beszterce tájékán. Ócska udvarházakkal van megrakva a lengyel határ, amelyeknek a kapuján ráismerünk Ulászló király címereire. Még a kutyák is, amelyek a nyitott kapus, tágas udvarokon ugrándoznak, a magyar juhászkutyának testvérei. A férfiak arca pedig mind ismerős. Mintha már láttuk volna valahol ezeket az arcokat. Egyiket Kassán, a másikat Lőcsén. A bajuszok, a hajak, a szemek magyar jellegűek. Nem csoda, hisz a lengyel királyok óta annyit érintkezett a két nemzet, hogy eltanulták egymás sajátságait. Azok a barnapiros férfiarcok, lecsüngő bajuszok és komoly-vidám szemek a Báthori Zsigmond vitézeiről másolvák. Még a ruházatban is hasonlít a két nemzet egymáshoz. Az égbe nyúló Kárpát a fellegekig nyúlva jelenti a magyar határt, de a Kárpáton túl még következik egy jó darab Magyarország. Csak éppen hogy a száját ne nyissa fel az a sok daliás magyar ember. Mert akkor éneklő lengyel szó hangzik a bajuszok alól.

No meg az asszonyainkat sem tudták utánozni.

A lengyel nőt nem lehet összetéveszteni a magyarral. Az asszonyok képviselik itt a szláv típust. A világos szemeket kárminnal pirosított orca környékezi, és a nyakak, vállak, keblek jelentik, hogy a nők itt puhábbak, lustábbak és érzékiebbek. Livinben például ritkán mosakodnak az asszonyok, alsószoknyában heverésznek naphosszant, de az arcukat mindennap megfestik.

Livin - a Livinskiek ősi fészke, amelyet a hagyomány és ócska papirosok szerint még egy Ulászló adományozott a családnak - éppen olyan, mint egy felvidéki magyar falu. Hosszan nyúlik el a fennsíkon sárral tapasztott házaival. Csűrök és górék állanak a szérűskertekben, a templom tornya a fennsík ködébe burkolózik.

A falu közepén az uraság háza. Régimódi, földbe búvó falaival, keskeny ablakaival, amelyekről a vaskosarat már régen eladták a ház régi gazdái, szalmával foltozott zsindelyfedelével, amely mindig párolog, nem valami vidám látvány. De ebben a faluban mégiscsak a legszebb ház. Még címer is van rajta.

Rovatos cselédek mászkálnak az udvaron, akik még a jobbágyság korából maradtak itt, és az oldalvást meghúzódó cselédházak előtt piszkos gyerekek játszadoznak. A ház úri büszkesége egy öreg, fogatlan vizsla, amely az ámbituson, egy rongyos szűrön haldoklik már esztendők óta. A Livinskiek sajnálják a megváltó golyót a vén vizslától, babonásan ragaszkodnak hozzá, mintha uraságuknak végleges eltűnését féltenék a vizsla elmúlásával.

A legöregebb Livinskinek reggelenként a legelső gondja a vén vizsla. Amikor rongyos bekecsében, papucsban kilép a házból, öreg kezével legelsőbben az öreg kutya fejét tapogatja meg.

- Hogy aludtál, Wanda? Öreg cimbora, mi már csak megvárjuk egymást. Aztán jöhet utánunk az özönvíz.

Azonkívül nagy becsben tartják a háznál a pókhálókat, mintha az ősiség jele volna a sok pókháló. Bútorok, ha megrokkannak, nyomorékon is helyükön maradnak. Mert úgy szép a bútor, ha minél öregebb. Csak a képekről verik le néha a port. Hadd lássanak az ősök onnan a falakról. Kár, hogy nincs sok látnivalójuk.

De most mégis akadt látnivaló. A kis szepességi lány, Gábriel Annuska, akit a lakodalmáról szöktetett el a legöregebb Livinski az unokája számára Béláról. Akkoriban a borovicskafőző Gábriel volt egyik leggazdagabb embere a Szepességnek. Az öreg Livinski úgy érezte magát a szöktetésnél, mint hadnagy korában Krakkóban, mikor az utolsó aranyát tette fel a kártyára. Az utolsó arany mindig elveszett eddig. Vajon elvész-e ez a legutolsó arany is?

Livinbe érkezve, az öreg leugrott a bakról, és előkiabálta a cselédséget. Körülbelül egy tucatnyi inasnak kellett volna előrohanni, ha hallgatnak az öregre. Így csak egy öreg, púpos paraszt jött elő, akinek kevélyen odavetette a gyeplőt Livinski Kázmér.

Aztán bedugta lisztes fejét a kocsi ernyője alá:

- Nos, hogy vagytok, gyerekek?

A kis Gábriel Annának csak cinkét fogott orrocskája látszott ki a kendőkből. A fiatal Livinskit is megviselte, összetörte az éjszakai utazás. Talán szép fiú volt egyébkor. De most sápadt volt az izgalomtól, és a foga vacogott a hidegtől.

- Talán még meg sem csókoltad? - dörmögte a fülébe szemrehányólag az öregember.

Az unoka elhárító mozdulatot tett:

- Isten mentsen, amíg nem engedi...

- Te pulya! - zörgött az öreg. - Hát már ezt is nekem kell csinálnom helyetted?

Ruganyosan, egy régimódi gavallér finomkodásával nyújtotta a karját Gábriel Annának. (Az öreget megfiatalította a szöktetéssel járó izgalom.)

- Kedves menyasszony, gyere, megmutatom neked a te birodalmadat, ahol ezentúl te leszel a koronás királynő. Néked engedelmeskedik itt mindenki azokon a földeken, ameddig nefelejcs-kék szemed ellát. Sőt még tovább is. Úrnő leszel, nemesasszony leszel. Ha majd visszaállítjuk a lengyel királyságot, a fiad nemes testőr lesz az udvarnál. Hát először is itt van a mi régi családi kutyánk, a Wanda... Wanda, bemutatom neked ezentúli úrnődet, parancsolódat.

A vén kutya hunyorított vak szemével, és alázatosan megnyalta a Gábriel Anna kezét.

A kis szepességi leány elmosolyodott, és azt mondta:

- Itt minden érdekes.

Az öreg Livinski bókot vélt hallani, és még jobban nekitüzesedett.

- Jer, lelkem, lépj be a mi őseink házába. Királyok és királynők lépkedtek át valaha ezen a küszöbön. És most eljött az idő, hogy újra egy királynőt fogadhat magába a régi lak. Hej, ősök, régi Livinskiek, ébredjetek fel. Nyissátok ki jól a szemeteket. Ismét királynő lépett a Livinskiek ősi hajlékába. III. Kázmér, VII. Szaniszló és te is, öreg hercegünk, Lubomirski úr, emeljétek le büszke fejetekről a tollas kucsmákat. Gábriel Annuska, fogadd el ím tőlem a Livinskiek koronáját!

Miután a koronát nem találta hirtelenében az öreg, zavartan mormogta:

- No, ezt majd holnap!

Addig is nagyot csókolt a leányka kezére.

Végigmentek a régi ház poros szobáin, és Gábriel Annuska mosolyogva sóhajtotta:

- Istenkém, milyen jó lesz itt takarítani!

Talán mindjárt hozzá is látott volna a takarításhoz, ha az öreg megengedi.

- Fékomadta! Bizony nem arra való a te virágszirom kezed, hogy a porban turkáljon. Mire való akkor a cselédség? Majd a cselédeknek megparancsolsz mindent, és a halálfia, aki nem engedelmeskedik neked, drágaság. Aztán nézzed, lelkecském, a mi asszonyaink nem arra valók, hogy dolgozzanak. Hál' Istennek, van itt még kéz, amely helyettük a munkát elvégzi. Az csak nálatok szokás, ahol a férfiak nem tudják megbecsülni az asszonyokat. Nálunk a nők, gyermekem, egész nap a tükör előtt ülnek, és sorban felpróbálgatják az ékszereiket.

Gábriel Anna könnyedén elpirult:

- Nekem nincsenek ékszereim, bácsi!

Az öreg szélesen nevetett.

- Te kis golyhó, hát minek volnának neked ékszerek? Van a Livinski családnak annyi ékszere, hogy akár három asszonyt feldíszíthetne vele. És az a sok ékszer mind a tied lesz. Egyiket felteszed, a másikat leteszed. Így fog menni egész nap. Sohasem találsz két egyformát az ékszerek között. Itt van mindjárt az első családi darab, fogadd szívesen.

Egy fekete Szűz Mária-kép függött a falon. Egy színes kövű gyűrű volt a képre akasztva. Az öreg könnyű szívvel levette a gyűrűt, és a vonakodó Gábriel Anna ujjára húzta.

- Ez a Mária-gyűrű a mi talizmánunk. Minden ősanyánk azt viselte az ujján. Most már te is Livinskiné vagy. Hej, csókoljátok meg hát egymást!

Az unoka, a fiatal Kázmér, ott kullogott a háttérben. Az öreg a mentéjénél fogva előrángatta:

- Gyere már, mert megharagszom - dörmögte a fehér bajusza alatt.

Öreg kezével addig tolta, húzta a két gyermeket egymáshoz, amíg Gábriel Annuska csendesen így rebegett:

- Mindjárt... Csak előbb behunyom a szemem.

Elcsattant az első csók. Pirosak tőle mind a ketten, mintha vétkeztek volna.

De kivörösödött a nagyapa arca is. De az ő orcája pirossága már csak a téli alkonyat pirosságához hasonlít, amelyet borházak előtt lát az ember. Nevetett, és egészséges fogai kivillantak.

- Az én időmben ez gyorsabban ment... Nem baj, no. Akkor még mindenfelé tengelyen jártunk, nem pedig vasúton, hát azért siettünk. Most pedig csak nézegessétek itt tovább a régi képeket. (Kázmér, el ne felejtsd a családi bibliát megmutatni!) Én majd átugrom a paphoz, Honyeczki barátomhoz. Egy óra múlva akár meg is esküdhetünk a templomban, amelynek e család volt mindig a kegyurasága.

A két gyerek egyedül maradt. És akkor nagyon elszégyellték magukat az előbbi csókért. Kázmér az egyik ablakhoz állt, Anna a másikhoz, és lopva egymásra pislogtak.

Magában mind a kettő azon fohászkodott: bár jönne már vissza az öreg. A látóhatáron könnyű őszi felhőket hajtott a fennsík szele.

(1910)

Lengyel tánc

Az öreg Livinski úr barátja, a livini pap, hamarosan összeadta a fiatalokat. Mindössze annyi formaság előzte meg az esküvőt, hogy a lutheránus Gábriel Anna áttért a katolikus hitre. Az öreg Livinski tisztes nagy szakállát sokatmondólag simogatta:

- Ne félj, szent atyám. Ha ki is porolja a krakkói püspök a reverendádat, itt van az öreg Livinski. Vesz neked újat, selyemből, amilyent a püspök udvari papjai hordanak.

Az öreges, félig eldurvult pap, akinek zöldre kopott reverendája alig ért már a csizmaszáráig, cinikusan vállat vont.

- Kisebb plébánia úgy sincs már az egyházmegyében. Akárhová tesz a püspök, mindenütt harangozni kell. Csak az a harangozás ne volna!

Livinski, az öreg (mert hiszen a fiatal úr a száját sem tudta felnyitni a meghatottságtól), pazarul legyintett:

- Harangozó kell? Fogadok neked, barátom. Valódi sekrestyésed lesz ezután, akinek parancsolhatsz, mint a kutyádnak. Csak annyit kötök ki, hogy zöld dolmányban kell neki járni. Tudod, a családi színünk miatt.

Az öreges pap bizonyára számtalanszor hallotta már a Livinski úr ígéretét. De most mégis felcsillant a fénytelen szeme. Valódi sekrestyése lesz, aki zöld dolmányban gyújtogathatja meg a gyertyákat a barna szentképek előtt! Megtanítja majd a csoszogó, áhítatos járás-kelésre. A sapkáját már a pitvarban le kell neki vennie! Hohó! Ezt még sohasem ígérte az öreg Livinski úr. Mintha máris világosabb volna sötétes, fából épült templomában, amelyben az öregasszonyok ruháinak dohos szagát csak nagy ünnepeken bírta elnyomni a tömjénfüst. Régi tarisznyák avas szaga, zsíros csizmák kipárolgása miatt ezentúl meg lehet majd szidni valakit. Jó volna, ha az egyik lábával sántítana az eljövendő sekrestyés, és Szaniszlónak hívnák! Nini, a gyertyák is fényesebben lobognak, a pókhálós ablakokon napsugár szűrődik a kikoptatott barna kövekre, amelyek alatt régi Livinskiek feküsznek sorjában, és bizonyára nagyon büszkék azokra a konyhalatinsággal kőbe vésett dicséretekre, amelyekkel az élő utódok a halottakat elhalmozták. E felírások szerint a legtöbb halott Livinski tudományban és vitézségben egyformán ékeskedő volt. Akit a kocsmában agyonütöttek, az a harcmezőn szenvedett hősi halált.

Kár, hogy a régen elment Livinskiek közül alig egy-kettő tudott olvasni.

A zöld dolmányos sekrestyés végleg eloszlatta az öreges pap aggodalmait, és az a szertartások betartásával összeadta a fiatal párt.

- No, most csak menjetek előre haza, gyermekeim - mondta a nagyapó. - Én még a mátrikulát igazítom el itt a főtisztelendő úrral. Most már nem szükséges, hogy mindig a sarkotokban legyek. Vigyázzatok magatokra... Azaz, hogy mi a manónak vigyáznátok?

Egy pörlekedő verébcsalád lakott a templom hajójában. Annak a csiripelése kísérte kifelé a fiatal párt, amint szégyenkezve, pirulva elosontak az oltár elől. Gábriel Anna bundácskáját fázósan szorította össze a nyakán, és megriadva nézett maga elé. Uramisten, mi történt vele? Egy hét leforgása alatt két férfinak esküdött örök hűséget. Most már melyik az igazi, melyikhez kell hűségesnek lennie? Ijedten hallotta a szoknyája mögött a fiatal Livinski csizmáinak a kopogását. A bundácskát még jobban összeszorította a nyaka körül, és leányos önzéssel azt gondolta:

- Azt fogom szeretni, aki engem fog szeretni. Aki legjobban bánik velem.

A templomajtó előtt hirtelen megfordult, és a sápadozó Livinski arcába nézett. Remegő, de határozott hangon szólalt meg:

- Livinski, amint egyszer is egy ujjal hozzám nyúl, nyomban visszamegyek az első uramhoz.

A fiatal úr megzavarodva harapdálta a szája szélét.

- Ne bolondozzon, Annuska!... - rebegte, mintegy a nagyapját utánozva. - Hát ne gyerekeskedj már.

Mert a Gábriel Anna szája széle az energikus kijelentés után hirtelen meggörbült, és zokogás tört elő melléből. Úgy sírdogált, mint egy gyermek, akinek elvették a játékszerét. A zokogó asszonykát gyöngéden vezette át a kocsiúton a fiatal férj, és az udvarba lépve, megint csak a nagyapja módjára szólította meg a haldokló vizslát:

- Wanda, íme itt van úrnőd.

Odabenn a házban pedig ugyancsak az öreg helyébe képzelte magát, és Annát csendesen magához vonta, és lecsókolta a síró szemeket.

- Anna, ejnye, Anna - mormogta. - Mire való már ez a sírás? Látod, a nagyapám is haragudott az asszonyokra, amikor sírtak. Vigyázz, már jön visszafelé az öreg. Aztán még megdorgál.

A fenyegetés hatott. Gábriel Anna gyorsan letörölte a könnyeit, és szinte vidáman lépett az ablakhoz, hogy az öreg Livinskit lássa.

Az pedig jött katonásan és félrecsapott kalappal a fején. Nini, az oldalára egy hosszú, görbe lovaskard van kötve, és az zörög nyomában. Mögötte egy fél tucat falubeli paraszt rongyos szűrdolmányokban, mindegyiknek rozsdás dárda vagy régi puska a kezében, amely holmik még Kosciuszko idejéből maradtak a torony pincéjében. A parasztok már bepálinkáztak, és láthatólag tetszett nekik az az állapot, hogy katonásdit játszat velük az öreg Livinski úr. Jókedvűen kullogtak a dárdával, puskával vállukon. Az öregebbje, aki még látott valamit a szabadságharcból, meg-megállott, és a levegőben összeütögette a bocskorát.

A ház végében állott egy földbe ásott mozsárágyú, amelyből akkor lövöldöztek utoljára, amikor a Livinskieknek még névnapjuk volt. Pusztán véletlenségből maradott a földben a mozsár. Talán mert semmi értéke sem volt már, mint a haldokló vizslának. A falusi kovácsot, egy vörös szakállú parasztot, a mozsárhoz vezényelte Livinski úr.

- Csak minél nagyobbat durranjon. Hogy Krakkóban is meghallják.

Aztán a kidőlt-bedőlt kaput torlaszolták el az udvaron található ócska gerendákkal. Egy szolgálatkész suhanc felmászott a háztetőre. Odabenn a szobában hallani lehetett, amint töredezett alatta a korhadt zsindely és a nád.

A fiatal házaspár nagy érdeklődéssel figyelte a házból a történendőket.

- A nagyapó megbolondult! - kiáltott fel csiklandozó nevetéssel Anna.

Az ifjú Livinski, aki megszokta, hogy minden hatos a nagyapa furfangossága révén került már évek óta a házhoz, tiszteletteljesen emelte fel a mutatóujját:

- Jó, hogy az öreg nem hallotta. Ő mindig tudja, hogy mit csinál. Bízzuk csak rá magunkat édes... kis bogaram - jutott eszébe a mondás, amelyet az öreg Livinski alkalmazott volna.

- Az ékszerek is nála vannak? - kérdezte tréfálkozva Anna.

- Én bizony nem tudom, hol vannak az ékszerek - felelt őszintén Kázmér. - De ha ő mondta, akkor meg is vannak valahol az ékszerek. Habár csodálnám, ha el nem adta volna eddig.

- Csak zálogban van - kiáltott közbe az öreg Livinski, aki nagy vidáman a szobába lépett. - De majd kiváltjuk. Most pedig üljetek le szépen oda egymás mellé a díványra... Úgy... fogd meg a kezét! Erősen fogd meg a feleséged kezét, te mamlasz. És ne mozduljatok, bármi történik. Az ajtót is rátok zárom, de azért ne féljetek.

Nevetve, fejcsóválva nézte az egymás mellett elhelyezkedő fiatalokat.

- Becsületemre - dünnyögte -, nekem kellene a saját magam unokájának lenni!

- Becsületemre!... - mormogott még odakívül is, amíg az ajtót gondosan bezárta.

Hiábavaló volt az öreg parancsa, Annuska mégiscsak ijedten felszökött a helyéről, amikor odakünn először pukkant el a mozsár. Az udvaron is nagy riadalom keletkezett. A puskás, dárdás parasztok mind a kerítésre kapaszkodtak, és onnan mutogatták nagy lárma közepette a fegyvereiket. Az öreg Livinski egy darabig biztatta őket az udvar közepéről, aztán maga is nekicihelődött, hogy felmásszon a kapun nekitámasztott létrára. Kihúzta hosszú kardját, és megsuhogtatta a levegőben.

A kerítés mögül is nagy kiabálás, lárma hangzott. Lovak nyerítettek, és a Poprádi takács bömbölő hangját világosan ki lehetett venni a zűrzavarból.

Körülbelül egy félóráig bömbölt odakünn a takács, ugyanannyi ideig rázták a dárdákat a parasztok a kerítésről. A zaj lassan-lassan csillapodott. Az öreg Livinski visszadugta a kardját a hüvelyébe, és csendre intette a parasztokat. Aztán a kapuról beszédet tartott a künnlevőkhöz. Onnan válaszolt valaki. (Poprádi mérgesen bömbölt közbe egy-egy haragos szót.)

A mozsár újra elpukkant, pedig senki se parancsolta. Az öreg Livinski haragosan fordult hátra:

- Csend legyen ott az ágyúknál! - kiáltotta. - Már békét kötöttünk.

A kaput felnyitották, és az udvarra betódult a bélai lakodalmas nép. Nini, az asszonyok már nevetgélnek. A Poprádi arcáról eltűntek a haragos ráncok. Csak az öreg Gábriel rázogatta még a fejét. De ez is csak addig tartott, amíg zokogó leányát a mentéjéhez szorította.

- Hogy vagy, édes kis leányom? - kérdezte babuskálva.

- Nagyon éhes vagyok, édesapám - felelt a könnyei mögül Anna.

És erre mindenki nevetni kezdett.

Csak Poprádi zörrent fel.

- Még enni sem adtak neki.

A nagy szakállas Livinski pajkosan hunyorított a szemével:

- Más idők!... Akkoriban még nem voltak éhesek az asszonyok. Mert a férfiak voltak mások.

A kapun most befordult a cigányok szekere is, Livinski úr diadalmasan intett feléjük:

- Hát most aztán azt az igazi lakodalmast, Protya.

És derékon kapta Gábriel Annát, hatalmasan rázogatni kezdte tisztes öreg szakállát.

(1910)

A középkori város

A városka kőfallal volt kerítve, és két kapuja mellett zömök bástyák őrködtek. Észak felé az égbe nyúló Kárpát kékes-zöldes köntösén kúszott fel az országút, mint egy világos szalag, amíg elveszett a hegység hófödte kebelén. Dél felé nyájas völgyek, kerek halmok mutatkoztak, ahol vadalmafák virágoztak, és rózsaszínű bokrok között kolompoló nyájaikat terelgették a pásztorok. A városka közepén álló őrtoronyból a világ mind a négy tájéka felé vigyázott Herman, a toronyőr, míg a felesége, egy tagbaszakadt asszonyság, letette a főzőkanalat, ha arra került a sor, hogy a rezes tülköt megfújja a piros cserepes háztetők felett. A kémények békésen füstölögtek odalent, és az ereszeken macskák nyújtózkodtak a napsugárban. A mély udvarokban vásznat fehérítettek a napon, és a kapitányné éppen virághagymákat dugdosott cserepekbe. Béke és csend honolt a kis hegyi városkában, mintha a tavaszi napok a végtelen tél után elhozták volna a nyugodalmat onnan dél felől, a nyájas völgyekből, kerek halmokról. Csupán a Poprád zúgott még tavaszi árjával, de a zavaros habok már zöld, virágzó gallyacskákat, friss leveleket sodortak a Kárpát hosszan elnyúló, kék köntöse felé. A zord tél süvöltő viharai, jeges zivatarai után a hegyi városka házikói szinte megifjodni látszottak. A fatáblákat leszedegették az ablakokról, az ablakközből eltávolították a fűrészport és a vakolatot, amelyek a téli szelek, hidegek ellen védelmezték a ház lakóit. Itt-ott már az ablakot is kinyitogatták, habár az öreg emberek eleget morogtak ezen újmódi szokás ellen. Akkoriban kezdett divatba jönni a kinyitható ablak. Az ólomkarikás, színes üvegcserepek szinte megremegtek, amint a friss szél meghimbálta az ablaktáblát. A sárkányfejes esőcsatornák csöndesen csurgatták még a tetők vizét, de hó már csak az észak felé eső háztetőkön látszott. A nap mind közelebb jött a Kárpát ködbe, felhőbe borult fejéhez. A távoli szorosból már idáig látszott a fenyők élénkzöld színe. Herman, a toronyőr, húsvét vasárnapján kihúzta fejét a medvebőr süvegből, amelyet az első őszi szelek megérkeztével fülére húzott, és hajadonfővel szólaltatta az áhítatos hangú húsvéti harangot. Hermanné kinyitotta az eldugaszolt kürtőlyukat, és alantról a városka polgárai gyönyörködve nézték, hogy ismét fehér füst kanyarog elő kedves öreg tornyuk tetején. Az öreg városkapitány udvarából jókedvűen integetett kezével Kéti felé a toronyba, amidőn az belefújt délben a kürtbe, míg Stoller János, a városka mechanikusa és műszerésze előszedte a zugolyból ócska táskáját, és szerszámai tisztogatásához fogott. Nemsokára bekövetkezik ugyanis az idő, amidőn a toronyórát meg kell igazítania a téli havak, óramutatókat elsöprő viharok után. A kéményseprő, Klebák Pál, mindennap egy másik kéményből dugta elő kormos fejét, a kéményekben a hosszú tél után csupán korom maradt a sódarok helyén. A bástyák tájékán a városka vitézei rozsdás kardokat és dárdákat cipeltek elő a bástyapincékből, míg Horeczki, a sánta trombitás, teli tüdővel fújta trombitáját a sáncokon kívüli mezőn. A városka vitézei, akik megrokkantak, megöregedtek a háborúkban, amelyekért egykor külső országokba is elmentek, kinyújtóztatták fáradt tagjaikat, és arról beszélgettek, hogy harminc esztendő előtt ilyenkor kezdődött a háború odaát, lengyelföldön. Akkor elmasíroztak a városkából, és csaknem harminc esztendeig mindig verekedtek. Szolgáltak olyan királyokat, akik azóta a másvilágra mentek a hadakozást folytatni. A pápák meghaltak, és az akkori gyerekekből szakállas-bajuszos emberek lettek. Öregségükben még egy rendes csetepatéjuk sem akad itt a békés hegyi városka szolgálatában, hiába őrzik a rozsdás kapuzárakat és begyöpösödött sáncokat. Igazán nem érdemes elővenni se már a régi bivalybőr zekéket. Az asszonyok, leányok, akik hajdanában három országon keresztül tapogatták az ujjaikkal a zsoldos katona bőrkabátját, annyira megöregedtek, hogy már az imádságos könyvben is csak az öreg betűt látják. A polgárok erkölcsei megjavultak, nem kell többé beütögetni a fejüket a kocsmaasztalok mellett. Csupa unalom a városi katona élete.

És ezekben a szép tavaszi napokban történt, hogy egy délutánon egy cudar fekete felleg emelkedett fel a Kárpát csöndes völgyei közül. Szállt, szállt a felhő a hegyek felől, és rövidesen megtelepedett a városka öreg tornya felett, hogy egyszerre sötétség lett tőle a városban.

Kéti asszony megszólaltatta a rézzel kivert tülköt, Herman ijedtében a fejébe húzta a medvebőr süveget a fekete felleg alatt, és a polgárok rémülten futottak ki házaikból. Ott nyüzsögtek, futkostak az utcákon. A bibliaíró, szent barát régi kolostorpincéjében abbahagyta az iniciálé festését, és lengő fehér szakállával a nép közé elegyedett.

A felhő mind lejjebb ereszkedett, már csaknem elérte a toronytetőt, amikor odalent a polgárok rémülten vették észre, hogy a felhő hátán egy fegyveres fekete vitéz ül. Tollbokréta van a süvege mellett, és horgas orra alatt hegyes bajusz látszott. Ott gubbasztott a fekete fellegen, és sarkantyús lábait lelógatta.

Az öreg városkapitány rémülten kiabált fel a toronyba, hogy a szent harangot, amelynek Péter volt a neve, húzná meg Herman, de a toronyőr a fülébe húzott süveg miatt mit sem hallott.

A sötét felleg pedig ott lógott a városka felett, és mind sötétebb lett a városban. A horgas orrú vitéz már a háztetőkig nyújtotta le saruit, és az asszonyok, leányok jajgatva, hajukat tépve futottak az utcán, amíg összeroskadtak a templom bezárt kapuja előtt. Ott fetrengtek sikoltozva, félig megőrülve a rémülettől a kockaköveken, amelyek alatt békésen pihentek régi szepességi polgárok. A sötétségben fehér kendőjük, vászonruhájuk úgy röpködött, mint sirályok csapkodnak viharban a háborgó víz felett. Öreg, reszkető polgárok futottak a kapuk felé, és kincsesládájukat hónuk alatt szorongatták. Stoller János, a műszerész, egy középkori tudóshoz illő nyugodalommal ült boltjában, és az órákat és másféle szerkezeteket igazította, mert egyszerre megállottak az órák a falakon, és a következő másodpercben olyan dördülés hallatszott arrólfelől, ahol a sötét éjszakában a Kárpátnak kell állania, hogy az emberek a földre zuhantak, amely megvonaglott alattuk. Mintha ezer ágyú dördült volna el egy másodpercben, vagy mintha a Kárpát összeomlott volna hegyeivel, szikláival: fülsiketítő csend következett utána, és egy kósza villámsugár tűnt el észak felé az éjszakában.

Az asszonyok a templom előtt elhallgattak, most a férfiak kezdték tompa, mély hangú üvöltésüket, amely úgy hangzott, mintha farkascsorda közeledne a város felé. A távolban ismét felhangzottak a mennydörgések, és jeges szélvihar süvöltött el a városka felett.

- A világnak vége! - kiáltotta egy hang, amely már nem is volt emberi hangnak mondható.

Aztán a torony körül egy kósza szövétnek lángja csapott fel, és a rémülettől alig élő polgárok látták Hermant, a toronyőrt, őrült tekintettel rohanni a torony pincéje felé, mögötte a város megrokkant öreg vitézei, akik a kapukat otthagyva, nyomban a város kirabolásához fogtak. A lengő hajú zsoldosok hosszú nyelű fejszékkel estek a pinceajtónak. A vasak zörögtek, zúzódtak - az ajtó nagy roppanással beszakadt.

Néhány másodperc múlott el, és a földön fekvők érezték, hogy szagos borhullámok ömlenek arcuk felé: a zsoldosok feltörték a város boroshordóit, és a polgárokra, asszonyokra, leányokra zúdították a gondosan őrzött hegyaljai borokat. A hordók feneke egymás után szakadozott be, és a sötétségben zuhogva közeledett a kiömlő bor a kockaköveken. A borok illata megtöltötte a levegőt, és az ajkak megnedvesedtek mámorító itallal. Most egy óriási hordót gurítottak a pinceajtóhoz a megvadult vitézek, és az egyik elordította magát:

- Így volt ez Magdeburgban is. Igyanak az asszonyok.

A hordó beszakadt, és a bor zuhogva futott ki fogságából az asszonyok csoportjára. Már mély tócsák voltak mindenfelé, és részeg, vad üvöltözés hangzott fel tántorgó emberek szájából. A föld újra megrendült, és valamennyien a földre buktak a szünet nélkül csurgó borba.

- Hol vannak az asszonyok? - kiáltotta egy fuldokló hang. Talán éppen a Stoller János hangja.

A sötétségben vad férfiak csapatja rohant rá visító asszonyokra, és letépték ruháikat. Sohasem látott fehér asszonyvállak villantak meg a sötétségben, és a szövétnek lángja sisteregve hunyt egy félig telt boroshordóban.

Azután már csak tompa üvöltés, állatias bőgés, őrjöngő női visítás hangzott a nappal még szelíd és napsugáros hegyi városka piacán, a borral és vérrel meglocsolt kockaköveken.

A hajnali szél, amely ismét világosságot hozott a földrengés borzalmai után, mámorban alvó, túlvilági sápadtságú emberek feje felől kergette el a sötét fellegeket.

(1910)

A szamárfejű Szaniszló

Üljünk fel a mesék paripájára - gyí, te fakó -, és repüljünk visszafelé az időben. Elmúlnak sorban az esztendők, hipp-hopp, már száz esztendő is a hátunk mögött maradt. Csak egy iramodás: a második száz. Kék hegyek, zöld erdők és mély völgyek felett vezet el utunk. Itt-ott régi templomtornyok körül ódon középkori házak. A Szepességben járunk, és sorban elmaradoznak a régi városok: Lőcse, a magyar Nürnberg, majd Késmárk, a fennsík Heidelbergje, az enyhén emelkedő hegyek alatt pedig Igló, a szepesi Wartburg. Még manapság is egy darab középkori németség zománcozza be e városok külső képét. A háztetők, tornyok, ablakok és kapuzárak mását megtalálhatni a középkori német városokban. Talán még az emberek szorgalma, tisztessége és maradisága is másforma itt, mint Magyarország egyéb tájain. Kétszáz esztendő előtt pedig, amikor még a lengyel királyok parancsoltak a zálogba vett városokban, Magyarországról legfeljebb annyit tudtak a jó szepességiek, hogy miféle királyoknak a fejét viselik a tallérok. A tallér jó volt akkor is, ha Lipót király arcképe volt rajta. De mégiscsak a legjobb idők akkor jártak a hegyes-völgyes kis tartományban, amikor az álmos Szaniszló szundikált az aranyakon. A hűséges tallérvéső ugyanis a mindig alvó Szaniszlót a pénzeken is félálomban ábrázolta.

Szaniszló jó király volt - aminthogy sohasem lehetnek rosszak azok az emberek, akiknek mély, hosszú álmodásuk van -, meg aztán messze is volt a jó szepesiektől. A Krakkóba járó takácsok, ötvösmívesek lelkesedve mesélték hazajövet az otthoniaknak, hogy látták Szaniszló királyt a vásáron, kipárnázott kocsiban, derékaljon feküdt, és egy cserkesznyeregre alkudott, de közben elnyomta a buzgóság. Olyan édesden aludt, mint egy gyermek. Nem csoda tehát, ha a szepességiek akkoriban imádságukba szívesen belefoglalták a jó király nevét, és pontosan megfizették adójukat.

A Szaniszló király kapitányai, akik hol Lublón, hol meg Iglón ügyeltek arra, hogy a polgárok össze ne verekedjenek, csupa jókedvű emberek voltak, akik egy kupa borért vagy egy meleg kézszorításért szívesen behunyták az egyik szemüket. Ha még egy aranyat is nyomtak a markukba, akkor a másik szemük is lecsukódott. Kár, igazán nagy kár, hogy ezeknek a derék kapitányoknak magvuk veszett.

Abban az időben egy valóságos Lubomirski herceg parancsolt a Szepességben. Derék, jóravaló úr volt, szerette a kupákat, az asszonyokat, a játékot, de mindenekfelett egy nagyszerű tulajdonsága volt. A Lublón székelő herceg ezt a szót: nem! még sohasem eresztette ki a száján. Lágy, jószívű ember volt, aki a világért sem tudott volna haragot vagy kellemetlenséget szerezni. A börtönökben az ő idejében csupán az egerek laktak, és a jó úr számtalanszor a saját zsebéből küldte el a szepesiek köteles adóját Krakkóba, ha azok késlekedtek az adófizetéssel. A legenda szerint gyerekkorában egy anyajuh szoptatta a herceget, talán attól örökölte a szelídséget.

Legelsőbben a papok vették észre a herceg gyengeségét. Hamarosan akkora kolostort építtettek vele Podolinban, amilyen kolostor még a középkorban sem volt. Valóságos vár volt, ahol akár egész tartomány elfért volna. A tágas udvarokon, a megszámlálhatatlan szobákban örökösen vendégek tanyáztak, akik esztendőszámra nem mozdultak el a vendégszerető papoktól. Akkoriban az urak teljes udvartartással utaztak. A kolostor, amely a Kárpát alatt, a határszéli út mellett terjeszkedett zöldségeskertjeivel, amelyek egy kisebb felvidéki vármegyének is beillettek volna, szívesen nyitott kaput akár a lengyel, akár a magyar föld felől érkező utasoknak. Itt mulatott a nyitrai püspök két hónapig kétszáz főnyi kíséretével. A válófélben levő Lubo-

mirska hercegnő pedig ötven cselédjével költözött a kolostorba, és már második esztendeje fonta a pitypanggyűrűket a Poprád partján.

A jó Lubomirski herceggel ugyanis az történt, hogy az uradalmai, erdőségei és nyájai eltünedeztek. Amit el nem vitt a szepességiek adója, azt elvitték a podolini barátok és vendégeik. Lubomirska, a herceg felesége egy napon azon vette magát észre, hogy az ura már az ékszereket is zálogba vetette a krakkói zsidónál, szörnyen megharagudott pipogya férjére, és felpakolván cselédeit, a podolini kolostorba vonult.

Lubomirski úr egy darabig küldözte a hírnököket a felesége után. Hanem az asszony nem azért volt asszony, hogy engedett volna a hívó szózatnak.

Az akkori szokások szerint Lubomirska körülbelül egyenrangú volt a férjével, és a barátok szívesen engedelmeskedtek a szép asszony parancsának: bezárták a kaput a kolostor gazdája előtt. Meg aztán otthon, Lublón, a herceg házában már az egerek is elszökdöstek az éléskamrákból. Vendég tévedésből sem vetődött az elszegényedett Lubomirski házába. Míg Podolinban, a barátkolostorban esztendőszámra víg élet folyt. Egyik vendég jött, a másik ment. A konyhákon mindennap kétszáz embernek főztek, és a borospincék tárva-nyitva voltak. Lublóról pedig már régen elgurította az utolsó hegyaljai hordót a krakkói zsidó. A pókok laktak együtt a Szepesség grófjával, még a cselédek is elszökdöstek a háztól.

A jó Lubomirski az ablakból nézte a Lublón átguruló kocsikat, amelyek vidáman zajgó vendégeket szállítottak Podolin felé, és csupán a szakállát simogatta álmosan, mintha a Szaniszló király idejében valamennyi férfiú elálmosodott volna a királyságban. Lubomirski úr is lelehunyta a szemét, ha ismerősöket, barátokat vélt felismerni a Lublón átguruló szekereken. Tudta is, nem is, hogy a vendégek mind Podolinba igyekeznek, az általa alapított kolostorba, ahol Lubomirskát mulattatja két ország minden valamirevaló gavallérja.

A régi időkből csupán egy hűséges, vén hadnagy maradt meg mellette, bizonyos Kozsneczki Kázmér nevezetű, aki, más hiányában, a konyhát is ellátta. Ősz fejű, piros képű vitéz volt, aki mintegy utolsó címerhordozója volt a lengyel kapitányság hatalmának. Görbe kardját a kocsmában ki-kirántotta a csúfolkodó lublóiak ijesztésére, és ha elegendő bort ivott, harciasan felpödörte deres bajuszát:

- Holnap indulok Krakkóba, és megjelentem Szaniszló őfelségének az itteni állapotokat. Majd szétcsap köztetek a király.

De másnap levest kellett főzni a gazdájának, és a krakkói út elmaradt.

Még más oka is volt annak, hogy a Kozsneczki Kázmér húzódott a krakkói utazástól. A derék öreg ugyanis nem ismerte a betűket. Szaniszló királynak pedig szokása volt írásban kérni a jelentéseket. Hiszen ha élőszóval beszéltek hozzá, nyomban elaludt. Igaz, hogy az írást sem olvasta el soha. De a vén hadnagy mégis szégyellte, hogy nem tud írni.

Így aztán elröpült tán már a második esztendő is, és maradt minden a régiben. A herceg tudott ugyan írni, de lusta volt hozzá. A Lublón átutazó vitézek, vándor emberek, akiket a fogadóban - „A kék Kázmér”-ban - nagy titokban megkért a hadnagy a kérvény megírására, mindenféle bolondságokat írtak a pergamenre. Például, hogy Lubomirski urat hűtlenül elhagyta Lubomirska, meg hogy a szepesi grófnak jóformán ennivalója sincs, mert mindent elvisz a podolini kolostor a hercegné eltartása fejében. És az élelmes szepességiek is a herceggel fizettetik meg az adójukat, mert a herceg szégyellné magát Krakkó előtt.

Az ősz fejű hadnagy dühösen tépte össze az írást, mikor előtte felolvasták.

- Egy szó sem igaz az egészből! - dörmögte elkeseredve.

És odahaza panaszosan mesélte el urának e dolgot:

- Már hogy minket megcsalna a Lubomirska! - mérgelődött.

- Dehogy, fiam, dehogy - felelt a herceg, és egy kicsit felnyitotta a bal szemét. - Majd hazakerül, ha elunta magát Podolinban.

Egy napon aztán váratlan dolog történt, amely megzavarta a herceg és hadnagya csendes életét. Szaniszló király egyszer véletlenül nyitva tartotta a szemét, és egy kezébe került talléron megpillantotta saját arcmását. Szórakozottan forgatta meg a tallért kezében, és íme, amint nézegetné a pénzdarabot, azt veszi észre, hogy az ő feje a talléron nagyon hasonlít egy szamár fejéhez.

- Ez a tallér hamis! - kiáltott fel, és végképpen felébredt.

A királyok abban az időben mind felébredtek, ha azt vették észre, hogy pénzüket hamisítják. Eleget hamisítottak saját maguk. Szigorúan büntették a konkurrenciát.

Hamarosan vizsgálat kerekedett, az udvari emberek futkostak jobbra-balra. Csak gróf Soltyk, a kincstáros maradt nyugodt.

- Hát ha még tudná a király - dörmögte csendesen -, hogy valamennyi tallérja hamis a királyságban!

De hát a szamárfejű tallér csinálása mégiscsak nagy tiszteletlenséget jelentett. Ez már vakmerőség volt. A király sehogy sem tudott nyugodtan aludni az eset után, és még két nap múlva is emlékezett rá:

- No, megfogtátok a hamisítót? - kérdezte váratlanul.

Az udvari emberek összenéztek, aztán a ravasz Soltyk előlépett:

- A vizsgálat kiderítette, hogy a tallér abból a zsákból való, amely a Szepesség adóját tartalmazta!

- Hát alszik Lubomirski? Ha alszik, fel kell ébreszteni! - dörrent fel Szaniszló. - De ne nagyon bántsátok, szegényt!

Ilyenformán történt, hogy gróf Soltyk egy csomó királyi vitézzel egy napon Lublóra érkezett, és a lovasok láttára nemcsak a polgárság ijedt meg, hanem a herceg is.

A kapitányi vár elég tágas volt. Elfértek benne a királyi vitézek, a konyhát is ellátták a lublói asszonyok, akik férjeik parancsából nyomban az elhagyatott Lubomirski segítségére siettek. Az öreg herceg legjobban maga bámult, hogy micsoda ebédeket és vacsorákat tálalnak fel a máskor üres gyomorként korgó ebédlőteremben. A lublói bíró saját kezűleg ütött csapra olyan hordókat, amelyeknek borát a herceg már nagyon régen nem itta. És mindenfelé olyan menyecskék és leányok szolgálták fel az ételeket, akiknek létezéséről sem a szepesi hercegnek, sem hadnagyának eddig fogalma sem volt. A királyi vitézek két napig hatalmasan ittakettek, gróf Soltyk csupán egyetlenegyszer szólalt meg ezen idő alatt, midőn Szaniszló király egészségére ivott.

Éjszaka, midőn a hűséges Kozsneczki hadnagy szokás szerint elfoglalta a helyét ura és parancsolója lábánál, Lubomirski megkérdezte:

- Miféle fehérszemélyek kerültek várunkba, hadnagy?

Az ősz fejű ember ravaszul pislantott:

- Holnapra még szebbek lesznek. Megmondtam a lublói bírónak, hogy mit keresnek itt Szaniszló vitézei. A hamis tallér eredetét keresik.

- Hm - felelt elgondolkodva a herceg -, olyan régen láttam tallért, hogy talán már meg sem tudnám különböztetni a hamisat a valóditól.

- Pedig most nagy baj van. A talléron szamárfeje van a királynak. Ez nem tréfadolog. Már tudjuk is, hogy hol csinálták az átkozott tallért. Podolinban, a kolostorban.

- Hű, a Ponciusát! - kiáltott fel az öreg herceg. - Ebből nagy baj lehet. Még Lubomirska is belekerült a csávába.

- Hát aztán? - dünnyögte alattomos haraggal a vén hadnagy. - Szaniszló királyunk mégiscsak többet ér nekünk, mint a hercegné.

A herceg felült az ágyon, és csodálkozva nézett ősz fejű szolgájára:

- Ejnye, ejnye - mormogta szelíd haraggal -, már megint többet ittál a kelleténél.

Kozsneczki vállat vont:

- Nem én, uram. Két esztendeje nem ízlik már nekem a bor, de még a pálinka se. Beteg vagyok én, mintha megmérgeztek volna. Ha iszom is, csak bánatomban iszom, hogy a Lubomirska itt hagyott bennünket. Most majd minden visszatér a régi mederbe. A Poprádot is megvesszőzik tavasszal, ha nagyon rosszul viseli magát. A menyecskék szeme is a Poprád fenekére kerül, hogy kaviccsá változzon, ha nagyon pislog a férfiakra. A hamispénzverőket is kettéfűrészelteti Szaniszló király. Csak nekünk ne legyen igazunk soha?

- Bolond vagy, Kozsneczki - dörmögte rosszkedvűen a herceg. - Tudod, hogy nem szeretem a rendetlenséget. Csak hadd mulasson tovább az asszony, ha neki jólesik. Táncoljon, vigadjon, daloljon. Hányszor kaptál pofont az üres éléskamra miatt?

- Sokszor kaptunk.

- Hányszor nem hagyott aludni a lármájával? Hányszor verte fejedhez a pálinkásbutykost? Hányszor veretett meg a cselédeivel?

- Néha nagyon megvertek bennünket - dörmögte a szakállában a vén hadnagy.

- Aztán tudsz-e még táncolni, tudsz-e énekelni, tudsz-e káromkodás nélkül meglenni?

A hadnagy hevesen rázta a fejét.

- És franciául talán tudsz-e?

A hadnagy már erre nem is felelt, csak bűnbánólag nézett a gazdájára.

Lubomirski csöndesen lehunyta az egyik szemét.

- No, látod, hát jobb, ha ott marad a hercegné, ahol van. Holnap majd befogatunk egypár bojnyikot a hegyek közül. A kárpáti haramia nem irtózik a pénzhamisítástól se. A hóhér aztán kettészeli őket. Aztán gróf Soltyk megviheti a hírt dicső királyunknak, hogy rendben van minden. Hát csak maradjunk mi tovább is szegénynek, fiam!

Mire a herceg szavait befejezte, már a másik szemét is lehunyta, és csöndesen elszenderült.

Az öreg hadnagy megcsókolta a gazdája kezét, és áhítatosan mormogta:

- Az én uram a legbölcsebb ember.

(1910)

Pillangós papucsok

A krakkói vásárról jövő szepességi kereskedők, akik vaspántos nagy szekereikkel a karácsony előtti zimankós időben is vígan utazgattak a zordon Kárpát hegyszorosaiban, hírt hoztak Krakkóból, a lengyel király udvarából.

- No, most csípd meg, Péter Hans! - kiáltotta Kornádi, a piros képű, fehér szakállú, zömök késmárki takács, amikor fürgén leugrott a láda tetejéről. - Addig huzakodtatok az adóval, amíg a jó Szaniszló királyt megharagítottátok. Nagy mesterség volt, de sikerült. A király visszaállítja a régi törvényt. Új esztendőre itt lesznek a Szaniszló emberei a leányainkért!

Péter Hans csak a régi közmondásban létezett, és így egyelőre senki sem felelt a késmárki polgárok közül, akik a messze földről jött takács fogadására összegyülekeztek. Kornádi Kassára, Budára, de még Bécsbe is eljárt a vásznakkal. Bár szeretett néha nagyokat mondani, mégiscsak ő hozta meg a nagyvilági híreket Késmárkra.

A fürge, öreg emberke, aki macskabőr bekecsében és vidrasüvegben szinte az egész világot ellátta már vászonnal, a „Krisztus takácsa" néven volt ismeretes. A jókedvű takács találta ki ugyanis azt a legendát, hogy a gyermek Krisztus szepességi vászonból kapta az első ruhácskáját. Azért nem kellett neki több élete folyamán. A vászonvégekre ékes bibliai mondásokat ragasztott, és öreg korára már annyira beleélte magát a legendába, hogy szemhunyorítás nélkül híresztelte, hogy az összes mennybéli szenteket ő öltözteti.

- Miféle régi törvényre gondol Szaniszló? - kérdezte összehúzott szemmel Parka János, a sánta szenátor, aki a kisujjában hordta az összes törvényeket.

„Krisztus takácsa" nem felelt mindjárt, azzal volt elfoglalva, hogy a derekáról leoldozza azt a széles bőrövet, amelyben az arany- és ezüstpénzt hordta haza a messze vásárokról. Nagyot fújt, amikor végre leoldta az övet, és a feleségének nyújtotta:

- Hej, nem tréfadolog tíz kiló aranyat cipelni Krakkótól Késmárkig - dörmögte odavetőleg. - De hát mit csináljon az ember, ha már ezt hozza magával a mestersége? Igazam van, Parka szenátor uram?

- A törvényről beszélj nekem - felelt a szenátor szigorúan. - A vásznakhoz érthetsz te, de a törvényeket már csak bízd rám, „Krisztus takácsa".

Kornádi tréfás mozdulatokkal dörzsölte a derekát, és hamisan hunyorított a szemével:

- Van olyan törvény a Szepességben, amit te nem ismersz? - kérdezte ravaszkodva.

- Nincs. Nincsen olyan tekervénye, rókalyuka a törvényeknek, amelyeken én már ne jártam volna.

- No, hát akkor ezt fejtsd meg! - kiáltott diadalmasan a takács. - Szaniszló királynak joga van elvenni a tizenhat legszebb hajadont a tizenhat zálogban levő város leányai közül, amíg az esztendei adót be nem fizetjük Krakkóban, a királyi pénztárba. Akkor visszakaphatjuk az ott levő leányainkat, de mindjárt újat is kell adni értük cserébe. A következő esztendő adója biztosítékául. Van ilyen törvény, Parka szenátor?

A sánta ember, akinek nagy eszét és furfangosságát talán még külső országokban is ismerték, összeráncolta a homlokát. A bal szemét lehunyta, a jobbat tágra nyitotta, mintha valami messze fekvő pontra célozna. A körülötte álló késmárkiak visszafojtott lélegzettel lesték a szavát.

- Hát van ilyen törvény - morogta csendesen a jogtudós. - Azazhogy csak akkor van, ha a jó Szaniszló így akarja értelmezni. A törvény szerint a lengyel uralkodónak joga van zálogot vetni a városok legértékesebb portékájára az adók biztosítására. Egy bolondos Ulászlónak jutott eszébe - ha jól emlékszem, harmadik volt e néven -, hogy a Szepességben azokat a fiatalasszonyokat találta legértékesebbnek, akik az oltártól tértek vissza. A király vitézei lesben álltak az esküvő alatt a templom kapujánál, és Ulászló nevében aranyos pecsétet akasztottak az újdonsült menyecskék derekára. És kocsiba ültették a zálogot. Egy év múlva az adófizető bizottság Krakkóban meggyőződhetett a pecsétek érintetlenségéről.

- No most, csípd meg, Péter Hans! - kiáltott közbe a „Krisztus takácsa". - Hát aztán haragba estetek a királlyal, ha valamelyik pecsét nem volt ép állapotban? Talán törődött a király a szepességiek haragjával?

- Csendesen azzal a kis ésszel - felelt a sánta szenátor, és szokatlanul hosszú mutatóujját felemelte. - A mi őseink se estek a fejük lágyára. Szépen lehúzták a befizetendő adóból a feltört pecsétek árát.

A polgárok, akik eközben nagy számmal összegyülekeztek, helyeslőleg bólintottak. Az öreg Gábriel Péter (a híres borovicskafőző családból) csendesen közbeszólt:

- Az én nagyanyám egész életében büszke volt arra, hogy udvari dáma volt a lengyel királynál. A ruháiról, a bálákról, a táncokról eleget hallottam tőle siheder koromban. Csak éppen az aranypecsétet kellett hordania a derekán. Annak a pecsétnek az épségétől függött, hogy fizet-e adót abban az esztendőben Késmárk. Az öreg Ulászló király integette is eleget a legyeskedő vitézeket: „Ne bomoljatok, urak! A késmárki adóm bánja meg!" Az öreganyám úgy emlékezett, hogy volt egy város a Szepességben, amely sohasem fizetett adót: Podolin. Valami nagyon ravasz eszű főbírája volt Podolinnak. Szerencsésen válogatta meg a zálogba küldött menyecskéket...

Egyik-másik polgár nevetett, és a fejét rázogatta. Fabriczius, az esperes, kivörösödött arccal vetette közbe:

- És nem akasztották fel a lábánál fogva azt a pernahajdert?

Az öreg Gábriel Péter vállat vont.

- Nem hinném - dörmögte. - Egyszer jártam Podolinban, és a templom küszöbén megálltam a híres bíró sírköve fölött. Az van a vörös márványra vésve, hogy a város esze és jótevője volt.

- Az akasztófáravaló! - morgott az esperes, a polgárok pedig elgondolkozva széledtek el. Egyes homlokok elborultak, máshol a szemek huncutul mosolyogtak. - „Hejnye, hejnye!" - mondogatták az öregemberek.

- Hisz már járni sem tud a vénségtől Szaniszló király! - kiáltott fel elkeseredve Savniczai Pál, a város fiatal nótáriusa, akinek három királyok napjára volt kitűzve az esküvője Budeusz Annával. S így elsősorban ő forgott veszedelemben, ha a régi törvényt csakugyan életbe lépteti a király.

A városban futótűzként terjedt el a nagy újság, amit „Krisztus takácsa" hozott Krakkóból. Egyébről sem beszéltek az emberek, mint az adófizetés körül beálló változásról, és pokolba kívánták Lubomirski herceget, a Lublón székelő szepesi grófot, aki a jó szíve folytán elszegényedvén, többé nem tudta pontosan befizetni Krakkónak a Szepesség helyett az adót.

Délután három lótól vont szánon megérkezett Lőcséről Cornidesz Mátyás, az ottani főbíró, és a saját fülével akarta hallani a takácstól a krakkói újságot.

- Hm - mormogta a szakállába a lőcsei főbíró -, majd meglássuk, kell-e Szaniszlónak a púpos Fáber Friderika! Mert, szerencsére, az ő esküvője lesz az első az új esztendőben.

- Lőcsének még ebben is szerencséje van! - irigykedett a sánta szenátor, aki délután ott borozgatott a takácsnál. - Hiába, Lőcsére mindig az asszonyok vigyáztak. Asszonyszoknya óvta meg a veszedelmektől. Már a „fehér asszony" óta...

- Nono - morgott Cornidesz Mátyás. - Késmárk se sokat vethet a lőcseiek szemére. Csak emlékezzünk vissza a Jávorka hadnagy esetére. Mikor leány nélkül maradt Késmárk. Mind utánaszökdöstek a nyalka kurucnak.

Ki tudja, meddig tartott volna a vitatkozás a két nemes férfiú között, ha ebben a percben zajgás és lárma nem támad a „Krisztus takácsá"-nak háza előtt.

- Mi az? - ugrott fel Parka János. - Veszett kutya jár a városban?

(Kutyaharapástól lett a szenátor úr nyomorék. Azóta mindig kutyát látott.)

- Ej - felelte a boroskancsó mellől a lőcsei főbíró. - A késmárkiak örvendeznek, hogy ezentúl nem kell adót fizetni.

A „Krisztus takácsa" a boltozatos ablakhoz lépett, és a körmével levakarta az ólomkarikás üvegről a téli zúzmarát.

- Valóban, egy csomó polgár közeledik. Szenátor uramat keresik. Erre, erre! - kiáltotta a takács, és zörgetett az ablakon.

A tölgyfa ajtó, amelyre az inges Jézuskát faragtatta a takács (célzás a vászonra), felnyílott, és Fabriczius esperessel az élén, egy csomó polgár lépett a szobába. A férfiak arca piros volt a hidegtől. A bajuszok, szakállak fehérek a zúzmarától. A macskabőr bundák közül, íme, Budeusz Anna sugár, szép alakja bontakozik ki, amint egyik kezével öreg édesanyja, másikkal pedig szomorú képű vőlegénye karjába kapaszkodik. Az öregasszony arcán sűrűn folydogálnak a könnyek, az Anna gömbölyű mellét is elfojtott zokogás remegteti.

- Azért jöttünk szenátor uramhoz, mint Késmárk eszéhez - kezdte özvegy Budeuszné -, hogy megkérdezzük, el kell-e menni Annának Krakkóba?

A sánta jogtudós hunyorgatott a szemével:

- Elmenni, mondom, nem kellene, de ha a király parancsolja, elviszik.

- Hát azt én nem engedem - felelt harciasan az özvegyasszony.

- Én kardot fogok a rablókra! - erősködött Savniczai Pál, a vőlegény.

- Bolondság, bolondság! - kiáltotta a szenátor. - A királlyal akartok perlekedni? Szépen vagyunk. Hát bedugultak már a koponyák Késmárkon, hogy efféle szamárságokkal zavartok meg gondolkozásomban? Nem látjátok, hogy gondolkozom?

Pedig csak a boroskancsót láthatták az asztalon.

- A királlyal szép dolog verekedni, hisz magam se vagyok annak elrontója. De itt már elhibáztátok a dolgot, ti, késmárki anyák. Miért szültetek a városnak csupa békességkedvelő takácsot, szűcsöt meg ötvös polgárt? Miért nem csupa katonát? A takácsnak a lábában van az esze meg az ereje, amivel a szövőgépet hajtja...

- Ezt csípd meg, Péter Hans! - dörmögött a „Krisztus takácsa". - Ér annyit a vászon, mint a dohos törvénykönyv.

- Csend legyen, mikor én beszélek! - kiáltott a sánta Parka, és hirtelen ravaszul elmosolyodott, mintha most jutott volna valami az eszébe. - Különben mit rontjátok itt a levegőt, vénasszonyok meg szakállas polgárok, akik az ördögnek sem kelletek, nemhogy Szaniszló királynak! A leányzót kérdezzük meg elsősorban. Fiacskám, Annuskám, keresztapád kérdi, hogy el akarsz-e menni Krakkóba egy esztendeig udvari dámának, szép selyemköntöst viselni és az aranypecsétet hűséggel megőrizni?

Budeusz Anna eltakarta hamvas, pirosas arcát, és kék szemére lebocsátotta a fekete szempillákat, mint a fátyolt:

- Vigyázni fogok a pecsétre! - mondta szemérmesen.

- No hát akkor menjetek haza! - szólt Parka szenátor.

- Anna, Anna! - kiáltott kétségbeesve a fiatal nótárius. - Hát elhagysz? Ezt érdemeltem tőled? Mindjárt kitépem a hajad!

De ezt már özvegy Budeuszné sem tűrhette szótlanul.

- Jövendőbeli vőmuram! - kiáltott éles hangon. - A leányom még az enyém. Krakkóba fog menni, mert a törvény azt parancsolja. Tudom én a törvényt. Boldogult uram esküdt polgára volt Késmárknak.

A polgárok kitisztultak a szobából. Az urak ismét helyet foglaltak a borosasztal mellett.

Cornidesz Mátyás a Parka kupájához ütötte a magáét:

- Ne búsuljunk, szenátor uram. A szoknyák Késmárkon is szoknyák maradnak.

A sánta Parka tréfás szomorúsággal öblítette a torkát:

- Mit csináljanak a szegény szoknyák? A magyar királynak nem kellenek. Egészben véve nem kellünk neki. Hát odamegyünk, ahol egy másik királyt találunk. Ahol legalább pillangós papucsot húznak a leányaink lábára.

(1910)

A lepecsételt asszony

Január első hetében, amikor öles hó borítja a Szepességet, a lublói úton egy táborra való szánt vittek csengős, hosszú szőrű hegyi lovak. A tizenhat szepességi város küldte Szaniszló királynak a zálogba kért tizenhat szűz asszonyt. Az újdonsült menyecskék, amint esküvőjük után a templom küszöbét átlépték, a derekukra kapták a lengyel királynak aranypecsétjét. Annak a pecsétnek sértetlennek kell maradni egy esztendő elmúltával, amikor a szepesiek elhozzák az adójukat cserében a leányasszonyokért.

Jól kigondolták ezt a törvényt. A lengyel király jobban nem biztosíthatta be az adóját. Mind a tizenhat városban ott maradt a fiatal férj, aki legfeljebb a kezét érinthette meg addig a feleségének, ott maradtak a síró-rívó anyák, apák, búsongó atyafiak. Szaniszlónak nem kellett gondolnia azzal, hogyan hajtják be az adókat a kapitányai. Behajtották azt az ottani atyafiak, apák, férjek, csak hogy visszakaphassák a menyecskelányt Krakkóból.

A szánokat, amelyeken a drága portékát szállították, egy szakasz királyi vitéz kísérte, mint az aranyat, bort vagy puskaport szállító szekereket. A kárpáti haramiának sincsen korhadt fenyőfából a szíve. Ezért a portékáért is megkockáztathatja a koponyája épségét. A lovasokat Kozsnyiczki, a királyság legöregebb hadnagya vezényelte, akinek bölcs mérsékletében, valamint furfangos tapasztalataiban egyaránt meg lehetett bízni. Kozsnyiczki József valamikor a lublói kapitányságnál szolgált, de ott kellett hagynia szeretett urát, mert éhen halt volna mellette. Ismerte a hegyvidék minden zegét-zugát. Nemegyszer füstölte ki legényeivel a föld alatti barlangokból a rabló bojnyikokat, hamispénzverőket. Csakhogy már annyira öreg volt, csupán a ló hátán tudott megülni. Ha a földre állították, lassacskán úgy összeesett, mint egy ócska bunda.

A szánokban vitték a leányok kelengyéjét, a finom vásznakat, három nemzedék előtt hímzett ingvállakat és régi selymeket, amelyeket még a kóborló zsoldos katonák adtak el a szepesi polgároknak. A kelengyésládán a város pecsétje. A láda tetején a zálogba vetett menyecske, mellette valamely hatósági férfiú: a város bírája vagy szenátora, aki arra vigyázott, hogy Krakkóig, a hivatalos átadásig épségben maradjanak a pecsétek: a ládán is, a menyecskén is. Azután már Szaniszló felel a dolgokért.

A késmárki túszt, Savniczai Pálnét, született Budeusz Annát Parka János, a sánta szenátor kísérte el a nagy útra. Félig-meddig atyafiságban is volt a menyecskével, hiszen a keresztlánya volt, meg aztán ő volt a legbölcsebb ember ez idő tájt Késmárkon.

- Úgyis előre tudom, hogy a mi lányunk lesz a legszebb a tizenhat között - vélekedett a tudós ember -, mert hiszen bolondok a szepességiek! Azt hiszik, hogy a menyecskék pecsétjét azoknak csúnyasága vagy kelletlen volta őrzi meg. Pedig az ördög bújjék bele, a csúnya asszony hamarább feledkezik meg magáról, mint a nagyon szép.

A késmárkiak nem értették ugyan teljes bizonyossággal a sánta Parka logikáját, de már megszokták, hogy a szenátor gondolkozzon az egész város helyett.

Parkának igaza volt. Amint a különböző városokból érkező szánokat összeterelték a lublói kapitányság előtt a Szaniszló király vitézei, a szenátor csúfolódva felkiáltott a leányasszonyok láttára:

- No hiszen, el is megy örökre a gusztusa Szaniszlónak az újmódi adófizetéstől. Most már rendben vagyunk, Anna. Ez a tizenöt szűz leány mind reád fog vigyázni, a legszebbre. De azért te is vigyázz magadra.

A leányok a szalmaözvegy Lubomirski kapitány asszonyának szobáját foglalták el. Ott nagy tüzet gyújtottak nekik, mindegyik fogadott apa gondoskodott a városa leányának élelmezéséről, aztán hármas pecsétet ütöttek a bezárt ajtóra. Mikor Kozsnyiczki hadnagy odanyomta a pecsétjét a kulcslyukra, tréfásan felkiáltott:

- Mit ér ez, ha a kürtőn mégis bedúdol a szél? A szélnek is van szárnya.

- Kár a viaszkért! - mondta kérkedve a sánta Parka. - Én a sötét erdőben egyedül sem félteném a késmárki zálogot.

Az udvaron tövestül kivágott fenyőkből akkora tüzet raktak a vitézek, hogy a polgárok a várost tűzveszedelemtől féltették. Ott óvakodtak késő éjszakáig a tűz körül, nehogy belekapjon a láng a háztetőbe. A katonák sütöttek, főztek, egy hordó bort megittak, és jóízűen aludtak a frissen esett hóban.

Reggelre ébredve, nagy ünnepélyességgel leszedték a pecséteket az ajtóról, ahol a leányok el voltak zárva. Megszámlálták őket. Csak tizenöten voltak. A lőcsei zálog, a kissé ferde hátú Fáber Friderika hiányzott.

- Tyű, a Ponciusát! - kiáltozott Kozsnyiczki hadnagy. - Hová lett a leányasszony?

Estelneki Veronika, a bélai kocsigyártó leánya (aki özvegyasszony létére, a bélaiak furfangja révén másodszor ment férjhez) a legöregebb volt közöttük, ő világosította meg a rejtélyes esetet.

- Alighogy lefeküdtünk, elaludt a tűz a kandallóban, és a szelet hallottuk énekelni. A szél dúdolásába egyszer más hang is vegyült. Mintha kis citerát pengetett volna valaki a háztetőn, aminek olyan furcsa hangja volt, hogy lúdbőrös lett tőle a hátam. Mert én ismertem már ezt a citerahangot. Akkor hallják az asszonyok, leányok, ha nagyon szerelmesen gondolnak valakire, és félig álmodnak, félig ébren vannak. Ettől a zenétől lesznek holdkórosok a fiatal leányok. Erősen betakaróztam és a fülemre tapasztottam a két tenyeremet. De a szemem nem bírtam behunyni semmi áron, mert a telihold a szobába világított. A leányok mind nehezen lélegzettek álmukban, és ahányan, voltak, annyit sóhajtottak. Egyik-másik zokogott alvásában, némelyik csendesen kacagott, mintha csiklandoznák. A Fáber Friderika meg egyszer csak felkelt a helyéről, és egyenesen a kürtőnek tartott, és felkapaszkodott a sonkafüstölésre való vasrudak között...

- Persze, mert holdkóros! - kiáltott fel a nagy szakállú Cornidesz, a lőcsei bíró. - Odahaza is kisétál a háztetőre.

- Nem kell ahhoz holdkórosnak lenni - felelt csendesen a dupla Veronika. - Az után a zene után elmennek az egészséges lányok is.

Kozsnyiczki hadnagy káromkodva verdeste kardjával a padlót:

- Mondtam, ugye, hogy a kéményt bepecsételjük! Ismerem én már az effélét. Hajdanában, mikor még voltam valaki, minden valamirevaló leány holdkóros volt a Szepességben... Mármost hogy menjek én a Szaniszló király elébe a megdézsmált portékával?

A háznép szerteszéjjel futott az eltűnt leányasszony keresésére. Végre valahol a padláson megtalálták medvebőrök között aludva.

- Mi van a királyi pecséttel? - kérdezte nyugtalankodva a hadnagy.

Cornidesz uram diadalmasan kiáltott:

- Érintetlen. Az a bolond holdvilág volt az oka mindennek!

A vén hadnagy dörmögött valamit, aztán rendelkezett a továbbutazásról.

A sánta Parka János babuskálva ölelte meg a keresztlányát:

- Lám, neked ugyan citerázhatnak, lelkem, mert te okos vagy! - mondta.

- Ma éjszaka is Pállal álmodtam, mint mindig - felelt szemlesütve Budeusz Anna.

- Még egy esztendeig mindig vele kell álmodnod.

- Vele fogok álmodni!

- Már csak azért is, szívecském, hogy a „Krisztus takácsá”-nak ne legyen igaza!

A szánok útra keltek, miután a törpe nagyságúra összeesett Kozsnyiczki hadnagyot a nyeregbe emelintették.

- Holnapután Krakkóban vagyunk! - mondta a sánta Parka szenátor.

- Beletellik abba egy hét is - dörmögött a hadnagy. - A Kárpátban nem lehet úgy utazgatni, mint a késmárki piacon. De nem baj! Csak túladjak már egyszer ezen a veszedelmes portékán. Szívesebben kísérnék puskaporos szekereket, amelyeken a kocsisok pipáznak! Öreg Kozsnyiczki! Hitted volna valaha, hogy tizenhat menyecskét mernek rád bízni?

A csengős lovakat nagy hejahóval biztatták a szánkósok. A bundákba burkolt leányasszonyoknak csak az orra piroslott ki a kendőkből.

*

Szaniszló királyt felköltötték álmából. (Mert hiszen mindig csak aludt a jó király!)

- No, mi az? Tűz van? - kérdezte, mialatt ujjával felfelé nyomogatta vastag szempilláit.

Gróf Soltyk, a kincstáros a kulcsait csörgette:

- Itt van a szepességiek záloga. Odalenn állnak az udvaron. Hová csukjam őket?

Szaniszló az ablakhoz tolatta öblös karosszékét, és csendesen elmosolyodott, amikor az udvarra pillantott.

- Nono - dünnyögte -, nem is mond bolondot az a régi törvény. Nini, van közöttük csinosabb formájú is. Aztán milyen büszkék a pecséteikre!

- Hova csukjam őket? - tudakolta ismét Soltyk.

A jó király elcsodálkozott.

- Ugyan miért csuknád be őket? A macskáimat megették a kutyák. A kutyákat széttépték a medvék. Csupa unalom az életem. Hát csak hagyd őket szabadon. Hadd szaladozzanak itt körülöttem. Se nem árt már, se nem használ. Meg aztán magam vigyázhatok az adóimra!

(1910)

Krisztus takácsa

Egyszer írtam valahol Kornádi Péterről, a Krisztus takácsáról, akit idősebb korában már nem is neveztek másképpen, sem Lőcsén, sem Budán, sem Krakkóban, mint azon a néven, amelyet önmagának kitalált: Krisztus takácsának. Kornádi szerint a kis Jézus gyermekruháit szepességi vászonból szabták, azért nem kellett neki több ruha életében.

Kornádi vaspántos szekerével harminc esztendeig járta az országutakat. Ismert minden fát, minden bokrot, de minden fogadósnét is a két királyságban. Kora tavasztól késő télig, amíg csak járhatatlanokká nem váltak az utak a Kárpátban (Krakkó felé) vagy a Hernád völgyében (Buda felé), Krisztus takácsa egyik vásárról a másikra utazott. Haza csak portékáért járt, ha a ládái kiürültek. Lőcsén a felesége felügyelete alatt dolgoztak a legények, a kassai kaputól jobbra eső földszintes házban.

Egy napon, tavasz felé, amikor Krisztus takácsa kezdte elhagyogatni téli szokásait: a látogatásokat azon polgárok házainál, ahol bort mértek és szállást adtak a vándorlóknak, és valami kocsmai szag volt a házban, amit Kornádi életében nagyon megszokott, ahol könyökre dőlve hosszasan lehetett mesélgetni külső országok vásárairól, fogadóiról, királyairól - ott egy napon kihúzogatta fejét a vidrabőr süvegből, és megnézte a Hain-féle kalendáriumot.

- Két hét múlva vásár van Krakkóban! - mondta, és elszíntelenedett, öreges arca kipirosodott. A macskaprém bekecsét, amelyet egész télen viselt, kigombolgatta, és egy délutánon meghívta borozásra Hufnágel Józsefet, a híres lőcsei kovácsot. A félszemű kovács, ha egyszer ránézett egy szekérre, még a meglazult szegezést vagy vasalást is meglátta. A takács nagy, vasas szekere sohasem gurult ki addig Lőcséről, amíg Hufnágel helyeslőleg nem biccentett a fejével.

- Megnézem a zálogba vetett lányokat, ha már Krakkóban leszek - dörmögte a takács. - Vajon hogyan vigyáztak a gondjaikra bízott aranypecsétekre?

Hufnágel szótlan, mogorva ember volt, aki ha beszélt is, a bekecséhez szólott csupán. Morgott valamit az ökörbőrnek, amelyből mellényét szabták. Krisztus takácsa, aki nagyon szeretett asszonyi dolgokról locsogni, különösen mióta nagyapává tette a férjes leánya, jóízűen csemcsegett a szájával:

- Mert én már csak sehogyan sem hiszek az asszonyfélének, amíg a kocsiúton által tud menni. Láttam én Nürnbergben azt a lakatot is, amelyet valamely bolond gróf talált ki a felesége megőrzésére, amíg ő a Szentföldön járt. Hát azt a lakatot is ki lehetett nyitni. Hát még a Szaniszló király úr pecsétjeit hogyne lehetne megbolygatni a menyecskék derekán!

Hufnágel beleszólt a mellénye zsebébe.

- Azt mondod, hogy a király már öreg ember? Nono, hiszen nem is a királyról van itt szó, hanem azokról a fiatal leventékről, akik a kulcslyukon szoktak bejutni az asszonyi szívekbe, ha eresztik őket. Azt mondod, hogy akkor nem fizetnek a tizenhat városok adót? Hát hiszen eddig se fizettek. Majd én megvizsgálom ezt az ügyet. Az én eszemen ugyan nem jár túl semmiféle leányzó. Ismerem őket, mintha apjuk volnék.

Ilyenformán történt, hogy egy tavaszi napon Krakkóban, királyi kertek között, abban a kerti házban, ahol a jó Szaniszló király a zálogba vett szepességi lányokat tartotta, nyomakodik ám befelé egy vidrabőr sapkás, sárga topánkás öregemberke, és nagy óvatossággal pislant be az aranybrokát függönyök mögé. Hogy jutott idáig? A szepességi kereskedők mindenhová bejutottak, ahová akartak. Mindegyiknek volt a derekán egy bőröv. Abban az övben hordták

Európa összes királyait, császárait. (Természetesen, csak a tallérokon.) Csak a megholt királyok gömbölyű szeme látszott rosszallást kifejezni a folyosói képekről. De hát a híres Ulászló sem vághatta most tollas süvegét a takácshoz, mint száz esztendő előtt Lőcsén Zsigmond király udvari bolondjához.

Egy nehéz, hímzett kárpit mögött (amelynek hímzéséből Krisztus takácsa fejcsóválva olvasta ki a szepesi városok címereit: „Nini, a lőcsei oroszlánok is itt vannak; szorgalmasak a leányaink!") rátalált azokra, akiket keresett. Fekete medvék bőrével borított teremben együtt ült a tizenhat leány egy oltárterítő körül, amelyen csevegve, nevetgélve hímeztek.

Kornádi egy darabig észrevétlenül álldogált a függöny mellett, és ravaszkás szemei fürgén gurultak végig a leányokon. Nini, némelyik hogy megfogyott. A másik meg meghízott. De az aranypecsét a Szaniszló címerével még mindegyiknek ott függött a derekán. Mikor már jól szemügyre vette őket, csöndesen, reszelgetve köhécselt. A tizenhat leány egy szempillantás alatt felrebbent, mint megriasztott madárcsapat.

(„Vajon felrepülnek-e akkor is, ha egyesével vannak?" - kérdé magában a takács.)

A bélaiak túsza, a Veronika volt a legbátrabb közöttük, mert hiszen ő már özvegyasszony volt. Felkapta a nagy selyemmetélő kést, és a levegőbe emelte. A többiek ijedt sikoltással bújtak el a Veronka szoknyája mögött.

Kornádi csendesen, dörcögtetve nevetett:

- Nono, kis bolondok, hát már Krisztus urunk takácsától is megijedtek?

- A bizony! Kornádi bácsi van itt! - kiáltotta el magát valamennyi leányasszony, aztán szerteszéledtek. A bélai „zálog" bizonyos csalódottsággal eresztette le a színes kövekkel kirakott kést.

- Csak a lőcsei takács! - mondotta. - Asszonyok, folytassuk a munkát.

Kornádi uram ismerte ezt a fogadtatást. Régi idő óta fogadják őt ilyenformán a fiatal nőszemélyek. Csendesen odahúzódott az oroszlánkarmokon nyugvó asztal mellé, és a süvegét a kezében hintázta.

- Hát mit csináltok? - kérdezte, de nemigen várt feleletet, mert a szeme úgy járt-kelt a leányok között, mint a rókáé. Még a fél bajusza is megmerevedett a kíváncsiságtól.

Veronka szigorúan emelte fel a fejét:

- Hogy mert ide belépni? Itt tilos férfinak járni.

Krisztus takácsa szelíden legyintett:

- Ugyan ne bolondozz, lelkem... Hisz tudod, hogy Kornádi uram nemcsak az esküvőket, de a temetéseket is számon tartja! Ott voltam az első urad temetésén, a második esküvőjén. Nem való vagy te ide az egynapos hajadon asszonyok közé!

Veronka dacosan harapott a szája szélébe:

- Azért Kornádi uram sem tud mindent. Vannak ám csodák is a világon.

- Vannak hát! - hunyorított a szemével a takács. - De a csodák nem viselnek szoknyát.

Szórakozottan, csendesen görgette a szavakat, mert a szeme hirtelen megakadt valamin. Azon, hogy Nezsideri Katherina (férjezett Sperfógel Jánosné), a lublói zálog, nagyon is mélyen hajol az oltárterítő fölé, és halovány arca mintha halványabb lett volna egy árnyalattal, mint az

előbb volt. Nini, a két ajka pedig mintha reszketne vagy mozogna, mintha sebesen mormogna valami imádságot magában!

A takács atyfiságban volt az egész Szepességgel. Szegről-végre rokona volt a lublói zálog is. Hümmögve és vigyázatosan lépkedett körül a fényes pádimentumon, és mintha csak véletlenül tenné, a Katherina háta mögött nagy figyelemmel kezdte vizsgálni a hímzett oltárterítőt. Pedig a leányasszony kis fülét nézte, amely egyszerre lángba borult. Halkan Katherina fülébe súgta:

- Gyere a kertbe... Üzenetet hoztam.

Aztán még egyszer szemlét tartott a leányok fölött. A ferde vállú Fáber Friderika mintha három hónap alatt kinőtte volna a testi hibáját. A Budeusz Anna szeme pedig úgy villog, mint egy drágakő, és az orrcimpái szinte reszketnek. „Ennek is hosszú lesz az esztendő" - dörmögte magában Kornádi uram, amint a kertben a fehér derekú, öreg nyárfák alatt álldogált.

Egyszer valóban jött futva Sperfógel Jánosné. Még a sietség sem tudta kipirosítani kékes, halovány arcát. Szinte rémülettel emelte fel a két fekete szemét a takácsra:

- Istenem - rebegte elfulladva -, tán az uram üzent valamit?...

A Krisztus takácsa komoran nézett a leány arcába:

- Nem üzent. Hanem mit üzensz te neki?

A leány körülnézett, aztán remegő keblére szorította a két kezét:

- Azt üzenem neki - kezdte tompán -, hogy nem érdemlem meg az imádságot érettem még a másvilágon sem.

Krisztus takácsa olyant káromkodott, mintha a kocsirúd tört volna el. Haragosan bökött az ujjával Szaniszló király pecsétje felé:

- Igen, még itt van - susogta a leány. - De nemsokára letépik rólam, és seprővel kergetnek Lublóig az udvari pecérek.

- Aztán? - dörmögte elfordított fejjel Kornádi.

- Aztán... talán leüti a hóhér a fejemet, mint gyermekkoromban a mézeskalácsosnéét...

A takács haragosan szívta a fogát:

- Persze, persze... A törvény rendeli.

Topogott a lábával, és azon vette magát észre, hogy izzad az üstöke a süveg alatt.

- Hejnye! - kiáltotta. - Ez már cifra dolog.

A leányasszony imádságra kulcsolta a kezét:

- Segítsen rajtam, Kornádi bácsi!

- Én segítsek! - zörrent fel a takács. - Én? Hát azért töltöttem el becsülettel az életemet? Azért?

A leányasszony gyorsan beszélt:

- Van egy öreg nénikém Podolinban. Oda szeretnék jutni hozzá. Ő már nem lát, ő már nagyon öreg... És én a cselédje leszek a nénikének.

- Hisz már unokáim vannak - mentegetőzött Krisztus takácsa.

- Eggyel több unokája lesz.

- Aztán, ha megtudják...

- Soha senki sem tudja meg. Csak most segítsen innen kiszabadulnom.

Krisztus takácsa hatalmasan kezdte rázogatni a fejét, és olyan furcsán káromkodott, mint még soha az életében. A halovány leányasszony megragadta a kezét, és megcsókolta.

- Ezentúl mindig csak imádkozni fogok Kornádi bácsiért... Hogy az üzlet jól sikerüljön.

- Nono - morgott az öreg. - Az üzlet nagyon meggyengült... Hát ha megismered a szekeremet a vásáron, ha alkonyattal elbújsz ott a bundák közé, ha... Az ördög vigye el, hát miért nem is vigyáztál arra a pecsétre?

*

Amikor Krisztus takácsa végre elhagyta a jó Szaniszló király kertjeit, levette a süvegét, és megsimogatta izzadó üstökét.

Hátranézett a kastélyra:

- Vajon hány lányt fogok innen elszöktetni addig, amíg letelik az esztendő? - dörmögte.

(1910)

Esti út

Az esztendő fordult, még Krakkóban is, ahol a jó Szaniszló király aludt a részére épített karosszékben. Egy napon Soltyk gróf azzal a hírrel ébresztette fel, hogy itt vannak a szepességi követek.

Eljöttek a zálogban levő lányaikért, meghozták cserébe a hátralékos adót.

- Még ebédelni sem értem rá - mondta Soltyk gróf -, amíg a tallérokat végigharapdáltam. Az idén csupa jó pénzt hoztak a cipcerek.

Szaniszló király nyújtózkodott:

- Helyes. Hát add nekik vissza a lányokat. A Parka szenátornak pedig adjátok oda a kékróka dolmányomat, amelyre régen fáj a foga Parka uramnak.

Soltyk gróf csak nem sietett eleget tenni a király parancsának. A hosszú, lecsüngő bajuszát húzogatta az ujjaival, és egyik lábáról a másikra nehezedett.

- Nos? Talán megette a moly a dolmányt? - kérdezte Szaniszló.

- Más baj van - felelt a királyi kincstáros. - Számba vettem a leányokat. Hát három hiányzik közülük. A lublói zálog, Budeusz Anna és a bélai borovicskafőző leánya, a Gábriel Veronika. Nyomtalanul eltűntek.

Szaniszló csendeset káromkodott:

- Vajon melyik hadnagyom szeretkezte el az adómat?

Soltyk gróf vállat vont:

- Ezt már nehéz volna kideríteni. Egy esztendő nagy idő. Sok hadnagy megfordult azóta Krakkóban.

- Talán Kozsnyiczki?... - vélekedett a király.

Soltyk legyintett:

- Kozsnyiczki már csak hallomásból ismeri az asszonyokat. Hanem kínpadra vonattam a kapusokat, és azok bizonyos sárga csizmás emberről, a Krisztus takácsáról vallottak. Az legyeskedett a zálog körül.

- Krisztus takácsa? - kiáltott fel Szaniszló. - Ismerem a vén kópét. Nemrégiben ingeket hozott nekem. Igazad van, nagyon furcsán áll a szeme annak a takácsnak a koponyájában. De most ne háborgassatok tovább. Adjatok még egy dolmányt Parka szenátor uramnak. Az majd eligazítja a dolgot. Dixi.

Ezután már senki sem szólhatott a jó Szaniszló királyhoz. Parka uram megkapta a kékróka mentéket, aztán valahogyan elcsalogatta a fejüket vakaró követeket a királyi udvarból. A sánta szenátor nagy eszű ember volt. Tudta, hogy áldozatot kell odadobni, ha a szenvedélyek fenevadjai dühöngenek.

- Mit akartok a jó Szaniszló királytól? - mondá útközben. - A király bizonnyal vigyázott a leányainkra, amíg ébren volt. De ő is csak ember. Az éjjel álommal lepte meg, a bor leterítette lábáról, mert a bor a legerősebb emberrel is elbánik. A Krisztus takácsa a ludas ebben a dologban. Azt kell elővennünk. Hová tette a leányokat?

Poprádi Pál, a podolini takács, legyintett a kezével:

- Krisztus takácsa most valahol a bécsi vásáron árulja a vásznat.

Parka szenátor felemelte hosszú mutatóujját:

- Valóban ez ellen nem lehet kifogása senkinek. De a leányokat csak nem vitte magával Bécsbe? Menjetek csak haza, Szepességbe. Én még itt maradok. Majd kiszagolom én, hogy hová tette a Krisztus takácsa a leányainkat.

A követek tehát hazavitték a megmaradott tizenhárom leányasszonyt. Hej, büszkék is voltak most még a ferde vállú Fáber Friderikára is. A szánok csilingelve nyargaltak ki a városból.

Utolsónak a lublói főbíró maradt - neki egyedül kellett hazatérni.

- Parka uram, engem tömlöcbe vetnek, mire hazaérek Lublóra - mondta a főbíró. - Az adónk itt maradt, a leányunkat pedig nem viszem haza. Jó lesz, ha pallost nem kérnek a fejemre a lublóiak.

A sánta szenátor sóhajtott:

- Hát az én keresztlányom, a kis Budeusz Anna, talán megéri ezt az én szürke fejemet? Dehogyis megyek én nélküle haza. Inkább a Dunajecbe ugrom, ahol a leggyorsabb az ár. Azt fogom csinálni, hogy elindulok a takács rókanyomán. Valahol elrejtette a lányokat. A tanyát kell megtalálni. Akkor aztán rendben leszünk.

- Segítségedre leszek - ajánlkozott Prihoda, a lublói főbíró.

- Az nehéz lenne. Majd én csak magamban kelek útra. Kornádi uram ravasz ember, de Parka szenátort sem a gólya költötte. A sánta kopó is megfojtja a rókát - mondta Parka uram, és biztatóan hunyorított a szemével.

A lublói főbíró elhelyezkedett a szánon, és elgondolkozva nézett a messzi havas országútra:

- Ebben a hósivatagban akarod te megtalálni a Kornádi nyomát?

- Már meg is van! - kiáltotta Parka a gondolataiból felriadva.

Titokzatosan nevetett:

- Hejnye, hejnye, a vén gazember!... No, jó utat, Prihoda és meleg bort a „Vöröstorony”-nál.

- Majd iszom az egészségedre!

A lublói szán csilingelve vágtatott ki Krakkóból. A téli nap még magasan állott a székes-egyház tornya felett. A szenátor kiszámíthatta, hogy a lublói főbíró alkonyatig elérkezik a „Vöröstorony” fogadójáig, ahol a határon átkelők az éjszakát szokták tölteni. A telivér lengyel fogadósné majd megvigasztalja a bírót. De ki vigasztalja meg a búsongó Parka uramat? „A 3 muskatéros”-hoz címzett bormérőházban egy darabig csak elgyönyörködött a kékróka mentékben. Forgatta őket jobbról-balról:

- Hej, mégiscsak jobb királynak lenni! - dörmögte magában.

A sarokban egy vándor katona üldögélt. Csillogó szemmel nézte az is a mentéket. Azzal beszédbe ereszkedett a szepességi szenátor.

- Honnan jössz?

- Stockholmból.

- Hová mégy?

- Ha én ezt tudnám! Megyek addig, amíg valahol háborút találok. Ahol megint kardot meg zsoldot kapok.

Parka szenátor megnézte jól a vándor katonát. Vasderes képű, széles vállú, faltörőkosfejű ember volt. A szürke szakálla olyan volt, mint a tigrisé.

- Ha neked adnám a bundámat, eljönnél velem éjszaka a Kárpát közé? Lehet, hogy golyót kapunk vagy buzogányütést...

A katona vállat vont:

- Kaptam én már szöges csizmát is a fejemhez. Azért a bundáért akár a pokolba is elmegyek.

A szenátor kezet szorított a katonával:

- Hogy hívnak?

- Mostanában sehogy. Még nincs új nevem. A régit pedig elfelejtettem.

- Az sem baj. Három leányasszonyt kell kiszabadítani a fogságból.

A zsoldos katonának felcsillant a szürke, gömbölyű szeme:

- Ezt a munkát szeretem. Fiatal korom óta nem volt szerencsém ilyen lovagi szolgálatban részt vehetni. Hát csak induljunk, nagy jó uram. Viszket a bal szemem. Jó utunk lesz.

Parka szenátor a fogadóstól szánt bérelt, meg három erős lovat. A város pecsétjét hagyta ott zálogban. A két oroszlánnak hitele volt akkor egész Európában.

A katona hajtott, Parka uram az utat mutatta. Már leszakadt az este, mikor a „Vöröstorony" fogadó mellett elhajtottak. Odabelülről víg sípszó hangzott ki. A lublói főbíró mulatott odabenn. A katona egyet sóhajtott az ólomkarikás ablak felé, aztán káromkodva csapott a lovak közé.

- Csak hajts, fiam - dörmögte a háta mögött Parka szenátor.

Sötét fenyveserdőn nyargaltak át. A nagy fák komoran álltak a hóteher alatt. Valahol farkas üvöltött a távolban. A lovak nyugtalankodva hegyezték a fülüket. A katona csendesen káromkodott. Mikor a közelben hangzott fel újra az üvöltés, a zsoldos visszafordult az ülésben:

- Legalább azt mondja meg, nagy jó uram, hogy takarosak-e azok a menyecskék, akik miatt talán itt hagyjuk a fogunk?

A szenátor hevesen bólintott:

- A legszebb szepességi nők. Gömbölyűek, hamvasbarnák és a szemükben a Poprád napfényes habja csillog. A szájuknak olyan szaga van, mint a fenyőnek...

- Akkor csak menjünk! - kiáltott fel a zsoldos katona, és rövid korbácsa hevesen csattogott végig a lovakon.

Az üvöltés lassan-lassan elmaradozott a távolban. A fenyveserdő ritkulni kezdett, és egy szelíd dombhajlás felett egy törpe, hordó alakú vár fekete körvonalai mutatkoztak. Nemrégen még cseh rablók laktak itt. A szenátor jól tudta azt, hogy Krisztus takácsa valamikor itt tartogatta azt a feleségét, akivel balkézről esküdött meg egy külföldi utazása alatt. A balkézről való feleség már régen elmúlott, a takácsot elhagyogatták az asszonyok. De hát nem lehetséges-e, hogy a hűtlen macska újra visszatér a régi házhoz?

Parka uram a hordó alakú várra mutatott:

- Ott vannak a foglyok, katona.

(1910)

Középkori éjjelen

A cseh rablók, akiket még csak nemrégen vert ki Mátyás a hegyek közül, haramiatanyáikról elmentek, vagy a lőcsei hóhér kerekén utaztak el a másvilág felé: de a várak itt-ott megmaradoztak. A királynak nem volt érkezése felperzselni valamennyi rókafészket a Kárpátban, a Dunajec mentében még mindig le-lepislantott a tutajosokra vagy az utazó kereskedőre egy-egy hordó formára épített vár, amelyben már csupán a szél lakott. A váraknak kísérteties hírük kerekedett, meg aztán nem is lehetett teljes bizonyossággal tudni, hogy nem húzódott-e meg a pincében egy-egy elaggott rabló. A környék népe messzire elkerülte a hordóvárakat. Kornádi Péter, a szepességiek Krisztus takácsa tehát egészen jól számított, amidőn a három elszöktetett leányasszonyt a Dunajec völgyében helyezte el, az üresen maradott Giskra-várban. Bizonyos lehetett arról is, hogy a leányoknak sem jut eszükbe elhagyni a rejtekhelyet, hiszen a törvény értelmében palloshalál várt rájuk a szepességi városokban, amelyeknek adójával hűtlenül sáfárkodtak. Krisztus takácsa tehát késő öregségére nyugodtan meghúzódhatott a Giskra-várban, ha arrafelé vitt az útja a lengyelországi vásárokra.

Bármilyen zord lett légyen a tél, a takács mindig találhatott melegséget az elhagyott várban...

- Hejnye, a vén gazember! - dörrent fel a sánta Parka szenátor, amikor képzeletében feltünedezett a Krisztus takácsa öreg alakja, amint keleti nagyúr példájára, fiatal hölgyekkel melengetteti fázós tagjait.

A téli hold szinte szikrázó fénnyel járt az acélszürke égboltozaton a néma szálfaerdő fölött. A párolgó lovakat kikötötték a vár alatt.

(Jó lakomájuk lesz a farkasoknak! - dörmögte fejcsóválva a középkori katona.

- Az a fődolog, hogy bennünket nem faltak fel - vigasztalta a szenátor. - Paripa még csak akad a két királyságban, de Parka... Parka csak egy van!)

Csendesen megindultak a domb felé a hallgató éjszakában. A katona minden eshetőségre elkészülve, egy fiatal fenyőt tövestől kirántott a hóból. Parka szenátor legyintett a kezével:

- Ahogy én ismerem ezt a várat, Kornádi uram saját magán kívül nemigen ereszt be ide férfinemen levő embert. De hát bolond volna, ha eresztene... Egyszer, régen, mikor még a balkézről való felesége élt, elhozott engem ide magával. Jó borokat ittunk, és szarvast sütöttünk a máglyarakás fölött. Nagyon kedves német menyecske volt a balkézről való asszony. A vége az volt, hogy Kornádi széket emelt rám, én meg buzogányt fogtam rá. Az asszony miatt... Később eladtuk a menyecskét egy bécsi takácsmesternek. Azóta megint jó barátok lettünk.

- Talán éppen a leányasszonyokat is el akarja adni a takács - vélekedett a zsoldos katona.

- Lehetséges... Ámbátor Szaniszló király nem engedi, mint az elődjei, hogy a szepességiek lányokkal kereskedjenek. Az én nagyapám még Istámbulba is szállította a lányokat a szultánnak meg a basáknak. Tavaszkor volt mindig a leányvásár Lőcsén...

Akkor már harmadszor járták körül a hordót. A keményfából, kőből, sziklából épített váron sehol sem látszott nyoma ajtónak, ablaknak. A cseh rablók saját külön módszer szerint építették a váraikat. Valami föld alatti bejárást kellett felfedezni.

Hát azt is megtalálták. A katona egy helyen elcsúszott a havon, és messzire repült.

- Hopp, itt valami befagyott patak van - kiáltott fel Parka uram. - Nyomon vagyunk.

A megfagyott bokrok között követték a patak jeges medrét, csakhamar egy föld alatti barlangba értek, és a katona tüzet csiholt, és meggyújtotta a barlangban talált szurokfenyőt.

A sánta szenátor örvendezve felkiáltott:

- Most már emlékezem... Erre jártunk valamikor a német menyecskéhez. Gyerünk most már felfelé.

Sziklába vágott lépcső vezetett fel a magasba. Kényelmes, széles kőlapokon járkáltak itt alá a cseh rablók, rozsdás vasrudakba kellett megkapaszkodni a lezuhanás elől. A zsoldos katona olyan ambícióval mászott felfelé, hogy a sánta szenátor nem győzte eleget inteni:

- Megállj, katona, ne siess úgy... Nem rabolni megyünk. Nekem mint hivatalos embernek kell először belépnem a várba, mert különben pert akaszt a nyakunkba Krisztus takácsa. És bizony elítélnek...

- Hol leszek én már akkorára! - nevetett a tigrisszakállú zsoldos.

- De itt marad az én deres fejem!

Aztán mégiscsak Parka szenátor pillantotta meg legelőször a feje fölött a holdat, amint a mély kútból az udvar közepén kimászott.

- Szerencsénk volt, nyitva találtuk a csapóajtót - mondta izzadó üstökét törülgetve.

A vár halálos némasággal aludt körülöttük, mintha semmi élet nem volna odabent. A zsoldos szaglálódva járt körül az árkádos folyosón, bedugta a fejét a vasrácsos ablakon, sorban próbálgatta az ajtókat. Szinte világított a két gömbölyű, szürke szeme, amikor ismét elemében érezte magát. Minden mozdulatán meglátszott, hogy nem először jár éjszakának idején idegen portán. Azonban a szenátornak több szerencséje volt. Az első emelet nyitott folyosóján egyszerre kifeszített szárítókötelet vett észre, amelyen fagyos fehérruha darabokat csörgetett az éjféli szél.

- Asszonyruhák! - kiáltott fel, amikor megvizsgálta a fagyos fehérneműt. - Mégpedig a Kornádi vásznából. Ezer közül is megismerem az ő vásznát. Hejnye, a vén gazember! Hát még ruhával is ellátta a lányokat!

A zsoldos katona most már vérszemet kapott, és szinte reszketett a ritkás, szürke szakálla, amikor végre egy bezárt tölgyfa ajtót sikerült felfedeznie. „Itt vannak!” - kiáltotta, és széles vállával, faltörőkos alakú koponyájával nekivetette magát az ajtónak. A szenátor elképedve nézte a katona munkáját. A fejével úgy dolgozott, mint valamely vaspöröllyel. Recsegett-ropogott az ajtó - odabévülről pedig éles női sivalkodás hallatszott.

- No még, katona! - biztatta a szenátor.

A zsoldos rettenetes fejével az ajtónak rohant, és a tölgyfa nagy koppanással szakadt be.

- Megállj! Majd én lépek be.

Bakkecskeugrásokkal sietett előre. A füstös, kongó termekben medvebőrök hevertek, és ételszag érzett a levegőben. A második terem végén nyitott ajtajú erkély állott, a hold ragyogó fényességével megvilágította az erkélyt. Oda menekült a három leányasszony az éjféli támadás elől. Egy feketemedve bőrt burkoltak magukra, a mezítelen lábuk bokáig érő hóban állott, a hajuk fésületlenül repked a szélben. De a válluk együtt világít a hóval.

- Hopp, ne féljetek. Én vagyok, a Parka szenátor!... Ezennel elfoglak benneteket.

A legelöl álló Gábriel Veronika kétségbeesetten felkiáltott:

- Inkább az ördög maga jött volna helyetted!

A szenátor hízelkedve lépett előre:

- No, gyertek be a hóból, a fagyból. Rakjatok tüzet. Tán akad valami harapnivaló is a háznál. Ugyan mi a manónak félnétek tőlem? Én csak egy sánta öregember vagyok.

A leányasszonyok kétségbeesett sírással ölelték át egymást.

- Feni már a pallost a lőcsei hóhér, te sánta ördög? - kérdezte Gábriel Veronika sötét kétségbeeséssel.

- Dehogyis feni... Más dolgunk van addig! - dörrent most közbe a zsoldos katona, és félretolta Parka uramat az útjából. - Bolondnak néztek tán engem, hogy hiába jöttem ide téli éjszaka, farkasüvöltéstől hangos erdőkön keresztül? Hadd lássam, nem hazudott-e a sánta ember! Lássam a vállatokat! Meg aztán igaz-e, hogy fenyőszaga van a szájatoknak? Előbb itt vagyok én, aztán jön a lőcsei hóhér. Tőlem ne féljetek.

Veronika (az özvegyasszony) volt a leányasszonyok között a legokosabb. Gyors elhatározással odalépett a zsoldos katonához, és lehajtotta előtte a fejét, hogy aranyszőke haja a földig omlott.

- Látod, ezt a nyakat akarja elvágni a lőcsei hóhér!

A katona megsimogatta az asszony nyakát.

- Vágja az öreganyjáét! - zörgött. - Félre az útból, szenátor uram. Itt most én beszélek. Ne féljetek tőlem, én csak egy vándor katona vagyok. Ma ebben az országban vagyok, holnap a másikban. Gyertek elő, virágszálaim, aztán gyújtsatok tüzet. Azt hiszem, hogy még a csonka fülem is megfagyott, amíg idáig értem. Nagyon messzire laktok, édes galambjaim. Ha szép fehér a nyakatok, nem engedem a hóhérnak levágni.

Parka szenátor uram még egy utolsó kísérletet tett:

- Katona, téged kerékbe törnek, ha a dolog kitudódik.

A zsoldos nevetett, hogy nagy, erős fogai megvillantak.

- Én már attól se félek, te sánta kutya. Úgyis felakasztom magam az éhségtől, ha a királyok hamarosan nem csinálnak egy kis háborút. Gyertek hát, galambocskák!

A leányasszonyok összesúgtak odakünn az erkélyen, aztán a Veronika kézen fogta őket, és bevezette a terembe.

- Rakjunk tüzet, asszonyok. Én majd vacsorát főzök.

Parka uram dörmögött még egy darabig, aztán ő is odahúzódott a fellángoló tűzrakás mellé. Meggémberedett ujjait a lángok fölé tartotta, és hirtelen így szólott a keresztleányához, Budeusz Annához:

- Ejnye, be megfényesedett a szemed azóta, mióta láttalak!

(1910)

A hiúság

Budeusz Anna tudott egy nótát, amelyet húros hangszer pengetése mellett énekelt, és az a nóta olyan szomorú volt, hogy napestig lehetett hallgatni, anélkül hogy a hallgató vagy az éneklő megunta volna. Ott tanulta a Szaniszló király udvarában egy hadnagytól, aki ezt a nótát az ablak alatt énekelte. Addig hallgatta Budeusz Anna a nótát, amíg megtanulta... Akkor aztán már nem is tehetett egyebet, mint amit tett: Kornádi Péterhez, Krisztus takácsához folyamodott, hogy elszöktesse a hóhér pallosa elől. Eltörött az aranypecsét az övén. - Gábriel Veronika (az özvegyasszony) mindenféle lengyeles ételeket tudott főzni, amelyekre hatalmasan lehetett inni. A Giskra-vár kamaráját, pincéjét bőségesen ellátta Krisztus takácsa. Volt ott kecsketömlőben olyan bor is, amit a királyi pincéből loptak. De kis, erősen megvasalt hordócskákban a legnemesebb pálinkák is helyet foglaltak, amelyet hosszú szakállú barátok főztek a Dunajec kolostoraiban. - A lublói zálog, Katherina leányasszony, nem értett semmi különösebb dologhoz, csak a fekete medvebőrön tudott heverészni egész nap. Ám olyan pompásan hevert a medvén, hogy aki őt lustálkodni látta, maga is kedvet kapott a semmittevéshez, pihenéshez. A haja kócos volt, a körmét a fehér fogaival rágta, de a szeme úgy ragyogott, mint a hiúzé a Kárpát rengetegében, ha nyári délután álmát zörgés zavarja.

Tizedik napja mulatott már a Giskra-várban a sánta Párka szenátor és a névtelen zsoldos katona. A leányasszonyok a kedvükben jártak, ellátták őket minden jóval, hiszen a jóérzésüktől függött, hogy mikor lészen vége a gyöngyéletnek. És azután a lőcsei hóhér következik.

A névtelen zsoldos katona az esztendős koplalás után sehogy sem tudott jóllakni a Giskra-vár javaiból. Reggeltől estig evett és ivott, majd a leányasszonyokkal enyelgett. Az arca, mely megérkezésekor rozsdabarna volt, mint az őszi erdő, lassanként tüzespirossá változott, mint amilyen a hold, ha a hegyhátak mögött a szelet jósolja. A leányasszonyok gondoskodtak arról, hogy egy percre se józanodjon ki. Gábriel Veronika állandóan élesztette a tüzet a nyitott tűzhelyen, amely fölött kormos testű kondérban bort és pálinkát főzött. Az apjánál, a híres bélai borovicskafőzőnél megtanulta azoknak a pálinkáknak az elkészítését, amelyekhez a családi titokként őrzött receptek szolgáltak útmutatással. A zsoldos katona vérbe boruló szemmel, szinte önkívületben látta a körötte szorgoskodó leányasszony vöröslő aranyhaját, világító nyakát és vállát. És ha a kezét kinyújtotta az álomkép után - az álom valóra vált.

- Az ördög hitte volna, hogy valamikor még így is fordulhat a sorsom - dünnyögte, és mikor igen jól érezte magát, egy hosszú ostorral megkergette a leányasszonyokat, valamint a sánta szenátort. A szenátor a rossz lábával nehezen menekült a zsoldos ostora elől, a játék vége rendesen az volt, hogy Parka uram térdre vetette magát a katona előtt.

- Kegyelem, katona, néked adom mind a három zálogot, csak engedd, hogy elmehessek!

A zsoldos nevetve rakosgatta fel a bilincseket a szenátor kezére, lábára:

- Hogyne! Hogy majd a nyakamra hozzad a lőcsei drabantokat! Néked itt kell maradnod. Mert hiszen egyedül nem is ízlene az ital.

A szenátor, aki józan életű ember volt világéletében, megtanult inni, dorbézolni, és együtt énekelte a zsoldossal azokat a nótákat, amelyeket az hosszú vándorlásában mindenfelé összeszedett. Volt egy németalföldi nótája, amelyhez a házat is föl kellett volna gyújtani. (Legalább annak idején így énekelték a nótát a zsoldosok.) Ha ez a nóta jutott eszébe a katonának, akkor a leányasszonyok már szaladtak a nedves bivalybőrökért.

Így mulatott a névtelen zsoldos katona a Giskra-várban.

Egy estén, amikor a zsoldos éppen elhelyezte volna a láncokat Parka szenátor kezén, odakívülről, a halottcsendességű kárpáti éjszakából (a hó másvilági némasággal zuhogott alá, mint a temetőben) felhangzott a farkasok üvöltése. A kiéhezett bestiák körülszaladgálták a hordóvárat, és alkalmasint szívesen segédkeztek volna a Krisztus takácsa kamarájának kipusztításában. A katona éppen vacsorához készülődött, és a kését fente a tűzhely kövén. A vacsora késedelmeskedett, a zsoldos dobogott sarkantyús csizmáival.

- Hej, asszonyok, lányok - kiáltotta -, talán megfelejtkeztetek rólam?

A lublói zálog, Katherina, szokás szerint a tűz előtt hevert a medvebőrön, és álmos szemét a katonára villantotta:

- Bácsi, ma nem vacsorázol, de holnap se.

- Megbolondultál?

Katherina a két fehér karjára támasztotta a fejét, és ásítván, megmutatta a fehér fogait:

- Az éléskamránkat valaki kiürítette. Csupán a sonkaszegek maradtak helyükön. Amíg Kornádi Péter ide nem vetődik, addig koplalunk.

A zsoldos csendesen kezdett káromkodni, és a derekáról lefelé oldozta a hosszú ostort.

- Veronika, Anna! - kiáltotta.

A két leányasszony minden tagjában remegve jött elő a folyosóról:

- Igaz, amit ez a leány mond? - kérdezte fenyegetőleg a katona.

Veronika elszántan előrelépett.

- Ha szíjat hasítasz a hátunkból, akkor sem tudunk egy falat ennivalóval sem szolgálni.

A katona megcsördítette az ostort, hanem a leányasszonyok most nem menekültek előle. Szisszenés nélkül tűrték az ostorcsapásokat, a vér kiserkedt fehér vállukból, de nem mozdultak. A katona végre megunta a dolgot, leeresztette az ostort. - Helyes. Tehát itt hagylak benneteket. Úgyis meguntalak már. Nagyon egyformák vagytok. A sánta Parka majd elvisz Lőcsére, a hóhér kezére. Utálatos fehérszemélyek vagytok.

A három asszony elpirulva hallgatta a zsoldos szavait.

- A szájatok sem szagos már, a vállatok sem fehér. Tűzre való vén banyák vagytok.

- Mi nem vagyunk vének - mondotta csendesen Veronika, aki legidősebb volt a leányasszonyok között.

A katona a földre köpött:

- Az ördögbe veletek. Legalább az orcátokat mostátok volna meg néhanapján... Aztán én nem is tudom, hogy mit esztek ti? Romlott húst talán, hogy olyan nehéz a leheleted, Veronika? Utállak benneteket. Egy álló esztendeig nem nyúlok asszonyhoz miattatok. Seprő kell nektek, nem férfi.

Gábriel Veronika előrelépett, és az öklével a katona arcába csapott. A zsoldos felordított és utánakapott. A medvebőrön fekvő Katherina kígyó módra elébe siklott, és a katona végigvágódott a földön. A három asszony rárohant, és sietve megkötözte. Később az erkélyhez vonszolták, és hosszabb erőlködés után az erkélyről kivetették az éjszakába az ordító zsoldost. A katona hangját csakhamar elnyomta a vár körül ólálkodó farkasok üvöltése.

Parka szenátor csendesen nézte végig a jelenetet. Amikor a katonával elkészültek, szigorúan szólt reá Budeusz Annára:

- Keresztleányom, szedd le bilincseimet.

Budeusz Anna szótlanul engedelmeskedett.

Midőn szabaddá lett a szenátor, sorban megérintette a leányasszonyok vállát:

- Gyermekeim, Lőcse város nevében foglyaimmá teszlek benneteket! Holnap indulunk Lőcsére.

A leányasszonyok, akik néhány perc előtt még dühös nőstényfarkasok módjára vetették magukat a zsoldos katonára, megjuhászodva hajtották le a fejüket a törvény képviselője előtt. A szepességi lányoknak akkoriban még olyan volt az erkölcsük, hogy tudtak engedelmeskedni.

- Leütik a fejünket? - kérdezte halottsápadtan Budeusz Anna.

- Gyermekeim - felelt szelíden és szomorúan az öreg szenátor -, én már öreg ember vagyok ugyan, de még szerettem volna soká élni. Higgyétek el nekem, hogy minden kedvem elmúlott további életemtől attól, amit itt láttam tíz napon át. Csodálkoznám, ha tovább tudnék élni.

(1910)

Ferenc császár éjszakája

A Dunában abban az időben még Ferenc császár áztatgatta a lábát vasárnap délutánokon, mint ez a bécsi polgárok divatja volt, és a császári kertek alatt messzirül virított az orgonabokrok közül az öreg Ferenc tarka napernyője, amelynek árnyékában a császár kolbászt evett, sört ivott, horgászott, és a lábát áztatta. Az arra tévedő bécsiek kedélyesen emelték meg a köcsög-kalapjukat, mintegy integettek neki, mint egy kedves söröscimborának szokás vasárnapi délután a Práterban.

A kedélyes Bécs talán azóta se volt vidámabb, mulatságosabb és „brüderlich”-ebb, mint ebben az időben, amikor messze nyugat felé villámokkal terhes sötét felhők húzódoztak fölfelé az égboltozatra, és Párizsból nap nap után aggodalmas híreket hoztak azok a sötét arcú, bő köpenyes, kalapjukat mélyen a szemükbe húzó utazók, akik rendesen estefelé, csaknem kapuzárás előtt döcögtek be nehézkes útikocsikon a Három oroszlán-vámon, és szállást vettek a „Jámbor utazó”-nál vagy a „Piros almá”-nál. Mintha csak azt akarták volna megmutatni a bécsiek, hogy ők nem félnek a francia forradalmi széltől, a tornyosuló felhők nem érik el az István-torony keresztjét: már régen orgona nyílott a mödlingi kertekben, amikor Bécsben még egyre tartott a farsang. Az öreges császár akarta így, vagy óvatos tanácsosai? A sörös- és borospincéket akár éjfélig nyitva tarthatták a kocsmárosok, és a hatósági gyámkodáshoz szokott Bécs gyerekes örömmel élt a kínálkozó alkalommal. A zenekarok késő éjszakáig zengedeztek a pincékben, és Michl, a híres népénekes arról danolt a publikumnak, hogy forradalom azért nem lesz soha Bécsben, mert az asszonyok kiteregetik az alsószoknyájukat a Mariahilf úton, és ezek a bő alsószoknyák elnyelnek minden fekete jakobinust. Az öreg Ferenc császár egyszer gyümölcsárusnak öltözve, nagy kedvteléssel hallgatta végig Michlt egy mödlingi kocsmában, sőt még azért sem haragudott meg, midőn a népszerű énekes a császár lábairól énekelt, amelyek miatt a halak nem mernek Linz felől a Dunán leúszni.

- Átkozott kölyök! - dörmögött Ferenc császár, és a könnyei potyogtak a nevetéstől.

Gróf Saurau, a rendőrfőnök hiába rángatta hátulról a kabátját, a császárnak esze ágában sem volt elhagyni a sörházat. Pedig az idő már éjfélre hajlott, és a táncoló fiákeresek és diákok között kezdetét vette a szokásos verekedés a mosónők miatt, akik ez időben még korlátlanul uralták a szíveket Mária Terézia rendelkezése folytán. „Szép mosónő” nélkül nem élhetett legényember a bécsi falak között, hiszen a nagy császárnő mintegy privilégiummal ruházta fel a mosónőket a szerelem terén. A kapucinusok őrizték a halottakat, a mosónők táncoltak és énekeltek. Az öreg császár is kedvtelve nézegette a piros képű, fehér homlokú és belisztezett nyakú leányokat, akiken repkedett a frissen vasalt szoknya. Saurau gróf hiába súgta a fülébe, hogy véleménye szerint néhányan már felismerték a mulatók közül. Egy barettos, sötét köpenyes, piros orrú és nevető arcú férfiú, aki eddig látszólag semmivel sem törődött, csak a kancsójával, most lekapta a fejéről a barettot, és hangosan felkiáltott.

A barett alatt a császár saját szemével láthatta a hegyes jakobinussapkát. Hanem a félelmetes sapka csöppet sem volt ijesztő látvány a piros orrú, kövérkés uracska fején.

Inkább komédiának látszott az egész dolog, amint a pirosorrú háromszor jókedvűen az asztal lapjához verte az ólomkupát.

- Hidegvér, Saurau! - mosolygott a császár. - Mi, bécsiek, szeretjük a tréfát. Hadd mulassanak a polgárok úgy, ahogy nekik tetszik.

De ebben a percben elhomályosodott a nagy pincehelyiség, alig egy-két lámpás maradt égve, és a zenekar elhallgatván, a táncoló párok a falak mellé húzódtak. Mindenfelől jakobinus-sapkát viselő férfiak gyülekeztek a középre, és Michlt, az énekest, feltolták az emelvényre.

- Az eipeldaui dalt halljuk! - kiáltották a forradalmi sapkások, és Michl habozás nélkül ütötte meg húros hangszerét.

És felhangzott az eipeldaui dal, amelynek különös zenéjében, vad szövegében már benne morajlott a közelgő forradalom zúgása.

Most nem kellett Saurau-nak a gyümölcsárust biztatni. Az olasz kabátos, papucsos narancs-kalmár magától felemelkedett, és ijedten tipegett az ajtó felé. Szinte sietve haladt az orgona-virágos kertek között, amelyekre szelíden borult a csillagos égboltozat.

Valahol fülemile énekelt, és az éjszaka enyhe szelídséggel ölelte át az István-torony kivilá-gított óralapját.

A hűséges Saurau három lépés távolságból követte a császárt, amíg az kimerülve megállott egy terebélyes fa alatt.

- A gyaloghintó a Vas-szűznél várakozik, felség - szólott tiszteletteljesen a rendőrfő.

A beteges császár keservesen felsóhajtott, és szinte könnybe lábadt a szeme, mint egy gyermeknek, akit legkedvesebb játékszerétől fosztanak meg.

- Ó, Saurau, minek hoztál engem erre a helyre? Nincs nekem elég fájdalmam, bánatom, álmatlan éjszakám? Saurau, te már nem szeretsz engem. Ugyan mire való volt nekem megtudni, hogy az én hűséges bécsi népem mulatozás közben azt az utálatos dalt énekli? Hát már elfelejtették Augusztin régi nótáit? És még a Michl is, akinek újesztendőkor húsz tallért küldtem?

- Még az éjjel elfogatom, felség! - felelt komoran a rendőr.

Az öreges Ferenc császár ijedt tiltakozással emelte fel a kezét:

- Azt nem szabad tenned, Saurau. Mit szólna hozzá a bécsi nép? Talán én énekeljek ezután nekik a sörházban? Nem, Saurau, nem szabad megrontani a nép mulatságát. Michl csak hadd énekelje tovább az eipeldaui dalt, de az újesztendei talléroktól örökre elbúcsúzhat.

A rendőr szárazon jegyezte meg:

- Tehát engedjünk szabad utat a forradalomnak?

- Ó, te bolond - kiáltott fel a császár -, hát azt hiszed, hogy Bécsben lehet forradalom? Tartsd reggelig nyitva a sörházakat, ha félsz balgatagon, és vasárnaponkint mulathasson újra a nép a medvéknél, amelyet eddig eltiltottunk. Csak mulassanak. Jöjjenek vissza a taliánok a színhá-zaikkal, és a Kolosszeumban bált rendezzenek a „szép mosónők".

- Ezt már mind megengedtük - felelt konokul a rendőr -, a forradalom mégis a levegőben van. Engedje meg, felség, hogy emlékeztessem arra a piros orrú, kövér emberre, aki ólomkan-csójával jelt adott az eipeldaui dalra. Az a Hebenstreit, aki midőn a sörözést abbanhagyja, hadigép feltalálásán töri a fejét. Már feltalált egy lándzsás szekeret, amelyet a lovasság támadása ellen akar felhasználni. Biztos tudomásom van róla, hogy a szekér tervét már közölte a francia konventtel. Délutánonként a Hackel boltjában, a Grábenen titokzatos emberek szoktak összegyülekezni, akik a *Moniteur*-t olvassák, és átveszik a Franciaországból érkező leveleket, amelyeket rejtélyes utazók hoznak a forradalmi Párizsból. Sőt a „barna Mici" révén, felség, akit mindnyájan ismerünk elragadó táncáról, énekéről és gyöngysor fogáról, azt is sikerült megtudni a rendőrségnek, hogy általános felkelés készül Bécsben. Egy

reggelen jelvényes férfiak jelennek meg az utcákon, és felfordítják a városban a rendet és nyugalmat. Diákok és polgárok, magyar nemesek és francia összeesküvők suttognak éjjelenkint rejtett tanyákon. Felség, vannak kézszorítások, kopogtatások és titkos jelek Bécsben, amelyeknek a jelentőségét még a rendőrség sem tudja.

A császár, aki eddig némán ballagott, és látszólag egykedvűen hallgatta a Saurau izgalomtól remegő szavait, most fázósan burkolta nyakára a köpenyegét.

- Miféle rendőrség az, amely tűri a titokzatos dolgokat? - kérdezte ingerülten.

Saurau mélyen meghajolt:

- A rendőrség vigyáz felséged életére. És íme, jól vigyázunk.

Egy sípot vett elő, amelybe halkan belefújt.

A sípszóra a bokrok közül, kapuk mélyedéséből köpönyeges titkosrendőrök léptek elő, és acélok villantak meg az éjszakában.

- Jól, van, Saurau, látom, minden rendben van - mormogta fogvacogva a császár. - Idáig azt hittem, hogy úgy járhatok-kelhetek a bécsi utcákon, mint bármelyik békés polgárom. Sohasem hittem volna, hogy titkos szemek kísérik lépteimet, midőn vasárnap délután a Práterben sétálgatok. Többé nem szólítom meg alattvalóimat, hiszen bizonyos, hogy csak titkosrendőr kerül az utamba.

A csillagok már halványodtak az égboltozaton, amikor a Vas-szűznél váró gyaloghintót elérte a császár. Sóhajtozva, szinte búskomoran nézett a bécsi háztetők felé, amelyek szürke árnyakként emelkedtek ki az éjszakából. A régimódi hegyes háztetők felett könnyű hajnali felhők úsztak a messziség felé, a lilienthali országúton hosszú sorban döcögtek az álmos zöldségesszekerek a város felé. Szinte érzett a könnyű hajnali álom, amelyben Bécs szendereg, és az öreges Ferenc sóhajtva fordult a rendőrhöz:

- Nem, sehogy sem tudom elhinni, hogy az én polgáraim a sörükön és feleségeiken kívül mással is álmodnának ama csöndes háztetők alatt. Hiszen senki sem bántja őket!

A Vas-szűz, amely tulajdonképpen egy félig romba dőlt épület volt, amelyben néhány száz esztendő előtt a templomos vitézek laktak és mulatoztak, még ebben az időben is telve volt föld alatti rejtekhelyekkel, ahol könnyedén meghúzhatták magukat azok, akiknek ártalmas volt a napvilág. Saurau Ferenc gróf kitűnő rendőrfőnök volt. A Vas-szűz kazamatáit és annak lakóit éppen úgy ismerte, mint a titokzatosságot kedvelő kor bármely bécsi rejtekhelyét. Számos titkos társaság volt ez időben Bécsben, és a jakobinusok szépen elvegyültek a többi titkos társaságok közé, amelyek politikai céljaik helyett inkább az erkölcsi világ össze-omlasztására törekedtek. Középkori orgiák elevenedtek meg az elhagyott házakban, és az emberek gyermekes és naiv szertartások között istentagadást űztek.

Saurau kézen fogta a császárt, és bevezette a Vas-szűz bokrokkal benőtt romjai közé. Valami mennyezet nélküli teremben leültette egy kőpadra, ahonnan az öreges Ferenc csupán a csillagokat látta, ő maga eltűnt, de néhány perc múlva visszatért egy talpig fehér köpenyegbe burkolt női alakkal, aki törökös turbánt viselt kígyózó hajfürtei felett. A nőalak leborult az álmélkodó császár lábai elé.

- Pardon szegény fejemnek! - rebegte idegenes németséggel, és megcsókolta a császár papucsát.

Az öreg Ferenc kényelmetlenül mozdult meg helyén:

- Mi ez, Saurau? - kérdezte haragosan.

A rendőr szárazon felelt:

- A policia kezei hosszúak. Ez a nő ismeri a jakobinusok főnökét. Nevezd meg őt, Borbála!

A nő zokogva túrta a fejét a császár lábához:

- Pardon szegény fejemnek! - ismételte.

- Beszélj, Borbála - szólt közbe fenyegető hangon Saurau.

- Akit én szerettem, aki engem egykor szeretett, aki engem elhagyott, és akit én örökké szeretek: az a főnök - zokogta a nő franciául, és a fejét a földre süllyesztette.

A régies Ferenc nem tudott egészen jól franciául, csak egyes szavakat értett meg a nő beszédéből. Saurau-hoz fordult.

- Mit akar? - kérdezte kényelmetlenül.

- Ez a hölgy egy francia leány, és foglalkozására nézve színésznő - felelt a rendőr. - És ösmeri a legerősebbet, a leghatalmasabbat a jakobinusok között. Nevezd meg!

- Nem, nem - zokogott a leány. - Amíg meg nem ígéri a felség, hogy kegyelmet ad neki.

A császár felállott helyéről, és fáradtan tipegett a fal mellett. Idegesen intett a kezével, és Saurau megragadta a leány vállát.

- Távozz! Holnap te is fogva leszel, ha nem beszélsz - dörmögte a fülébe. - Ki a főnök?

A leány hangosan felzokogott:

- Democrite Lamontagne - nyögte.

- Elmehetsz - felelt Saurau, és a fehér köpenyeges nő eltűnt a Vas-szűz romjai között.

A császár nagy felindulással hagyta el a romokat. Nyugtalanul, fáradtan nézett maga elé. Majd figyelmesen megvizsgálta a gyaloghintó hordárait, mielőtt elfoglalta volna helyét a hintóban.

- Saurau - mondta fáradtan a hintó belsejéből -, én nem szeretem a titkokat, rejtélyeket. Csinálj rendet Bécsben.

A rendőr levette süvegét, és mélyen meghajolt az uralkodó előtt.

A gyaloghintó emberei megindultak terhükkel a város felé.

...Mire megvirradt volna, már a bécsi rendőrség foglya volt Martinovics Ignác József, a szászvári apát, akit jó ismerősei Democrite Lamontagne néven is ösmertek.

(1910)

Hét bagoly

Ötven-hatvan esztendővel ezen sorok írása előtt, egy zivataros őszi éjszakán erősen megrázták a Hét Bagolyhoz címzett régi pesti bérháznak a kapucsengőjét. A ház lakóinak többnyire kapukulcsuk volt, és Vacsora, a Hét Bagoly házmestere és főinspektora, aki korának egyik nevezetessége volt, és számos költői műben és gúnyversben örökíttetett meg a Bagoly poétázó lakosai részéről, Vacsora uram nyugodtan fordult a másik oldalára a csengetés hallatára.

Miután szokása volt gondolatainak hangos kifejezést adni, így szólott szobája magányában:

- A jurátusok megint csintalankodnak. Én bizony nem leszek bolond, hogy kinyissam a kaput.

Vacsorát ugyanis sok tapasztalat tette óvatossá ahhoz, hogy éjnek idején pajkos jurátusok közé keveredjen. A jókedvű ifjak a gyanútlanul kaput nyitó Vacsorával hatalmas tréfákat követtek el, némi elégtétel gyanánt azokért a sanyargatásokért, amelyekkel a Bagoly pontosan nem fizető lakóit a teljhatalmú inspektor részesítette. A második és erőteljesebb csengetésre Vacsora még mindig a lesben álló jurátusokra gondolt, míg a harmadik csengettyűriadóra talpra ugrott.

A házmester lámpást ragadott egyik kezébe, míg a másikban hatalmas furkósbotot szorongatva, végigcsúszott a girbegörbe sötét udvaron, amelyben patakokban ömlött az esővíz. A függönytelen ablak mögött meg lehetett látni az Iróffi úr hosszú, sovány alakját, amint verseket olvasgatva rohamléptekkel jár fel s alá szobájában. A kapu mellett faggyúgyertyánál ült az asztal mellett a szorgalmas és csendes Lahotai Gábor, vastag könyveibe bújva, míg bozontos, fekete üstökét ujjaival gereblyézte.

A házmester megzörgette a Lahotai Gábor ablakát, és ujját ajkára téve, titokzatosan kiáltotta:

- A policáj van itt!

De a sápadt arcú fiatalember ügyet sem vetett rá, tovább olvasta vég nélkülinek látszó könyveit.

Vacsora a zárba illesztette a kulcsot, és felnyitotta a kaput; két csuromvíz, fekete köpenyeges alak állott odakívül a falhoz lapulva; az utca közepén függő lámpa csillogó fénnyel ragyogott a pocsolyák tükrében. Az egyik alaknak kendővel volt bekötve a feje, és széles karimájú kalapját mélyen a szemére húzta. A másik szétnyitotta bő köpenyét, és egyik kezével feltolta kalapját homlokából.

- Rám ismer, Vacsora? - kérdezte suttogva.

A Bagoly házmestere káromkodva lépett hátra.

- Ezért tetszett felkölteni? Jobb volna, ha a hátralékos házbért fizetné meg, tisztelt úr. Addig nincs itt számára kvártély.

A köpenyeges fiatalember szenvedélyes hangon fordult a kaput bezárni készülő házmesterhez:

- Vacsora úr, kedves Vacsora úr, hát legyen esze... Ebben a percben érkeztünk meg Pestre barátommal a gyorskocsin. Nincsen más hely, ahol lehajtanánk a fejünket, mint az én régi szállásomon...

- A maga régi szállása már régen nem a magáé - felelt a házmester. - Lakó van benne. No, az volna szép, ha a fiatalurak részére fenntartanánk a szobákat, mikor búcsú nélkül itt hagynak bennünket.

- És a könyveim, irataim és „A vér-utcai titok” kézirata? - hördült fel színpadias kétségbeeséssel a köpenyeges ember - meghalsz, ha valami hiányzik.

Vacsora nem titkolt ijedelemmel hátrált:

- A tisztelt urak mind hóbortosak... Különben Lahotai úr, az új lakó felelősséget vállalt a holmijáért. Tessék őrajta kereskedni.

- Az én kedves Gábor barátom! - kiáltotta örömteli hangon a köpenyeges fiatalember, és társához fordult. - Gábor, a „Munkácsi harangok” szerzője. Gyerünk be hozzá. Ő bizonnyal szívesen lát bennünket.

Félretolta a bámuló házmestert, és társával belépett a kapun a köpenyeges úr. Vékonypénzű, keskeny vállú, cingár alak volt a fiatalember, de társa még vékonyabb, még gyermetegebb külsejű. Félénken topogott rá nem szabott ruhájában a köpenyeges után, és egész testében összerázkódott, amikor a durva Vacsora káromkodva vágta be a kaput, hogy az egész ház megremegett bele. Az eső most már szakadni látszott a fekete éjben, és valamelyik toronyban tompán vert a toronyóra.

- Hallod? - susogta a köpenyeges fiatalember -, most üti az éjfelet.

A következő percben már odabent voltak a Lahotai Gábor szobájában. A sápadt arcú fiatalember felállott a könyvei mellől, és lekoppantotta a gyertya hamvát. A köpenyeges földre dobta vizes kalapját és ruháját, majd megölelte barátját.

- Engedd meg, Gábor, hogy nálad töltsük az éjt barátommal...

Lahotai szelíden felelt:

- Amennyiben az általad is ismert lakásnak a helyrajzi viszonyai megengedik, Imre barátom, nagyon szívesen állok rendelkezésedre.

- Ó, mi ketten elég kényelmesen elférünk benne, mert te természetesen nem maradhatsz itt...

Lahotai zavartan körülnézett.

- Az éj nem éppen alkalmas a szabadban való tartózkodásra.

- De mindjárt alkalmas lesz - felelt a lelkes arcú, fekete szemű és színészies mozdulatú fiatalember -, ha elmondom neked, hogy társam, akit itt látsz a sarokban ázott madár gyanánt meghúzódni, nem az, akinek látszik... E dicső lény nem férfi, hanem - nő, tegnap óta hitvesem, feleségem... És most ne kérdezz többet, derék barátunk. Hagyjad, hogy lakodban megpihenhessünk hosszú, kalandos utazásunk után. Menj a „Kávéforrás”-ba, menj a „Csigá”-ba, menj mindenfelé, és hirdesd, hogy Oroszlán Imre a világ legboldogabb halandója, mert üdvét, mennyországát megtalálta. Menj, repülj... Azazhogy mégse menj, mégse repülj. Ha igaz hívem, szerető barátom vagy, követ teendesz nyelvedre, hogy az még véletlenül se árulja el titkunkat. Nőmet, a világ legdicsőségesebb hölgyét valószínűleg azóta üldözőbe vették a zordon apa és hozzátartozói. Egynapos immár a frigy, amely engem királyi gondolatokkal, isteni érzelmekkel tölt el. Valószínűleg mindenütt nyomunkban haladnak. Ezért kellett nőmnek férfiruhát ölteni... Ó, barátom, tegnap óta mennyi minden történt velem. Azt hiszem, életem végéig nem beszélhetem el.

Az áradozó, halkan, suttogva elmondott szavaknak az vetett véget, hogy Oroszlán Imre pillantása a sarokba esett, ahol „barátja” helyet foglalt egy szalmaszéken, és most a kimerültségtől elaludva feje hátrahajlott, és a kalapja lecsúszott homlokáról. A gyertya fénye egy sápadt, szőke, éretlen gyermekarcot világított meg. A hosszú pillájú szemek alatt a fáradtság sötét karikái barnultak, míg a kis száj félig felnyílott, mint a gyermekeké álmukban.

Lahotai lábujjhegyen hagyta el a szobát.

- Megyek, barátom, nem alkalmatlankodom tovább. Az éjjel még gondoskodhatom biztonságtokról. Ha valami veszély fenyegetne, nyomban felköltelek benneteket.

E szavak után a sápadt fiatalember bő kabátot borított vállára, és elhagyta a kis szobát. A zuhogó esőben kilépett a kapun, s elkezdett nyugodtan fel s alá sétálni az utca kövezetén a ház előtt, amíg egy szurtos, toprongyos alak hozzásomfordált, akinek kabátja alól bunkósbot vége állott ki, és azt kérdezte:

- Polgártárs, hány óra van?

Lahotai - ugyan nem volt mit féltenie - e régi, pesti útonállók által használt megszólításra behúzódott a Bagoly kapuja alá, és ott a sarokban állva hallgatta az eső zuhogását. Az órák csodálatos lassúsággal múltak, és az idő, ha lehetett, még förtelmesebb lett. A hideg szél fütyülve sivított a görbe sikátorban, és olyan erővel csapta az esőt a falakhoz, mintha a házat akarná elmosni helyéről. De Lahotai Gábor, az akkor ifjú Magyarország egyik lelkes fia, aki jurátus és költő volt egy személyben, és akiről a „Kávéforrás"-ban még az öregebb írók is elismerték, hogy komoly tehetsége van a verseléshez, Lahotai mozdulatlanul állott a förtelmes éjszakában, mert barátjának megígérte, hogy vigyáz biztonságára.

Hajnal felé a Kecskeméti utca felől kardok csattogása, sebesültek jajgatása hallatszott, majd néhány tollas föveget viselő jurátus sietve tűnt el az éj homályában. Ott valakit megkardlapoztak a jurátusok, talán éppen a csizmadiacéhnek egy tagját.

Később nehéz hintó döcögött végig az utcán, amely előtt lámpásos ember nyargalt. A hintóban egy álmos, kövér ember és egy fiatal hölgy ültek. Lahotai felismerte őket, Fedorovics, a gazdag búzakereskedő és a leánya mennek hazafelé valami mulatságból, estélyről a közelben levő palotájukba. A kocsi hátulján álló hajdú bámulva felejtette szemét a didergő fiatalemberen, Lahotai a hintó után nézett, ameddig láthatta azt.

- Vajon mikor találom meg én is boldogságomat, mint Imre barátom? - gondolta magában, és valahogyan nem fázott többé. Gondolatai olyan irányba terelődtek, amely irányban nincs többé hideg őszi eső, sem metsző északi szél. Fedorovics Anna, a szép pesti kereskedőlány gondolatban úgy elmulattatta a jurátust, hogy az észre sem vette, hogy reggel lett körülötte, és a kapun Barinkai úr is belépett már.

- Hopp, Barinkai úr - szólította meg Lahotai a gyűrött cilinderű férfiút, aki kopott lakktopánjával és erős, fekete bajuszával meglehetősen szánalmas jelenség volt a virradatban -, miféle estély volt ma éjszaka a városban?

Barinkai úr meglepetten válaszolt:

- Hogyan, fiatalember, ön ezt sem tudja, és pesti lakosnak merészeli magát nevezni? Grassalkovicsnál volt soirée, és ott volt egész Pest. A hölgyek először viselték nyilvánosan a Gracy híres borbélymester által feltalált Cleopatra-frizurát. Mondhatom, gyönyörűek voltak. Lesz mit írni a *Honderű*-nek - így szólt Barinkai úr, és bizonyosan órák hosszáig tudott volna mesélni az estélyről, hogy azt a hiedelmet kelthesse a jurátusban, hogy ő ott volt az estélyen. De a jurátus nem is kérdezte azt, mert úgyis tudta, hogy Barinkai úr minden éjszaka a „Két Pisztoly"-ban ül reggelig, és tekézik, ha arra alkalom kínálkozik. Azt mondják, hogy mestere a tekejátéknak.

- Az első quadrille-t ötven pár táncolta - folytatta Barinkai úr, de a jurátus már nem hallgatott reá, s Barinkai szégyenkezve osont be a Hét Bagoly sárga kapuján, hogy estélig ne mutatkozzon a világ előtt kopottas ruháiban. Valamikor jobb sorsra érdemes ember volt az alig

negyven esztendejét betöltött férfiú, de a játék előbb tönkretette anyagilag, később erkölcsileg. A Hét Bagoly udvarán, jurátusok és írók szomszédságában csendesen húzódott meg, és boldognak érezte magát, ha valami apró szívességet tehetett lakótársainak. De azok csak nagy ritkán fordultak hozzá, mert bizony Barinkait nem tartották magukhoz méltónak.

Amint Barinkai lefeküdt, nyomban ébredezni kezdett a város. Boltosok kinyitották boltjaikat, és tejeskocsik állottak meg a házak előtt. A szemközt levő házon felnyitotta a gazdag aggszűz ablakait, és madarait kezdte etetni. Lahotai elcsigázva és fáradtan látta a reggel ébredését, majd belépve a házba, kopogtatott Iróffi Jánosnak, a költőnek ablakán. Iróffi még javában aludt, de amint a történtekről értesült, nyomban talpra ugrott.

- Helyes - kiáltotta Iróffi -, most majd én fogok vigyázni, hogy a fiatal pár biztonságban legyen. Oroszlán Imre nyugodt lehet, nem lesz semmi baj - szólott a hosszú, sovány fiatalember, aki olyanféle módon lépegetett rendkívüli hosszúságú lábszárain, mintha azok nem is az ő tulajdonai, hanem kölcsönkért póznák lettek volna. Tarajos sarkantyúkat viselt csizmáján, és termetéhez aránylag kicsiny fején sastollas kalpagot hordott. Vékony bajusz és alig serkedő szakáll borította a kicsiny arcot, amelyből két nagy gyermekszem világított. A kardot is felkötötte oldalára, és míg Lahotai Gábor az üresen maradt ágyban fáradtan elhelyezkedett, Iróffi János kardjával csörömpölve, büszkén járt-kelt a szobában.

- Ha én vigyázok, jól vigyázok. Nemsokára majd kopogtatok is nálok, nincs-e szükségök valamire. Néhány vajas-szarvast mindenesetre hozok a péktől.

- Kávét is - mormogta félálomban Lahotai, és a következő percben az igazak álmát aludta.

Néhány órai pihenés után, mikor kitekintett az ablakon, egy kardos, póznanagyságú ifjút látott fel és alá sétálgatni a Hét Bagoly rosszul kövezett udvarán. A lelkes költő őrködött.

- Nos - kérdezte Lahotai -, mit csinál a fiatal pár?

Iróffi szájára tette kezét.

- Bizony, nem ambróziával élnek - suttogta, s nagy szeme csodálkozva tapadt a lefüggönyözött ablakra. - Tizenkét szarvast és egy nagy bögre tejet ittak meg reggelire, amit én hoztam nekik.

Lahotai ezen maga is csodálkozni látszott.

- Furcsa. Eddig mindig azt hallottam, hogy a szerelmes emberek nem esznek... Mindenesetre helyesen cselekedtél, Iróffi barátom, hogy gondoskodtál róluk. Oroszlán Imre nagy poéta, jeles író. Már három év óta jelennek meg munkái a pesti közlönyökben, holott te még csak az idén kaptál helyet az *Életképek*-ben. Fiatal írónak tisztelettel kell lenni az öregebb írók iránt.

Iróffi boldogan integetett a fejével:

- Én mindent megteszek írótársaimért!

- Menj tehát a Kalap utcába Sövényihez, a regényíróhoz, onnan siess el Buvári Ignáchoz Budára, ejtsd útba az öreg Furulyás Sámuelt is, és jelentsd nekik, hogy délutánra kéretem őket a „Kávéforrás”-ba. Gondoskodni fogunk a fiatal pár jövőjéről.

- Igen, gondoskodni fogunk - mondotta Iróffi, és jurátuskardjával harciasan ütött a földre.

- Az írók nem hagyják el egymást.

- Nem is hagyjuk el egymást - kiáltotta Iróffi, és aztán kidüllesztette keskeny mellét.

- Indulj tehát, pajtás, őrhelyed addig én veszem át - mondotta Lahotai Gábor, és sápadt arcán titokzatos mosoly jelent meg. Ki tudja, ki is tudhatná előre azt, hogy rövid időn belül nem

őróla és Fedorovics Annáról gondoskodnak-e majd más írók ilyenformán? Elmerengve nézett az elcsörtető Iróffi után, és később egy addig rejtve tartott Szűz Mária-tallérral kopogtatott be a házmester szobájába.

- Vacsora, maga nem látott semmit, és nem tud semmit - mondotta rejtelmesen.

A házmester megszelídülve tette zsebre a tallért.

- Ami Oroszlán urat illeti, négy pengőt teszen ki a hátraléka. Azt tessenek rendbe hozni, és akkor nincs baj - mondotta szárazon, de mégsem ridegen.

A vörösesbarna függönyt félrehúzta a Hét Bagoly udvarán egy apró, fehér kéz, és egy szőke, kék szemű gyermek csodálkozva, bizonyos meglepetéssel nézett ki a négyszögletes udvarra: az írók tanyájára. Szemében rajongás és boldogság tükröződött. Bizonyára nagyon gyönyörűnek találta az írók tanyáját!

(1910)

A katona
(Bőrcsuha)

Balkáj György, vagy más néven Bőrcsuha, középkori zsoldos katona volt, és egyszer késő ősszel a Kárpát pirosló vízmosásai között utazgatott.

A háborúk akkoriban szüneteltek, és Bőrcsuhának igen rossz kilátásai voltak a közelgő télre. Húszesztendős kora óta (most már ötven felé hajlott) megszokta, hogy a háborúból éljen. A koponyáját beszakították, a fülét megcsonkították, a kezéről is elhagyogatott néhány ujjat, de mindig megvolt az enni- és innivalója. Végigverekedett Európán, és csak homályosan emlékezett már arra, hogy hány embert küldött a másvilágra. Jó álma, pompás étvágya volt, és hatalmas fogai közül alig néhányat bírtak kiverni a tusakodásokban. Még teljes erejében volt, és íme a királyoknak egyszerre eszükbe jut békét kötni. Bőrcsuha valahol egy düsseldorfi kocsmában üldögélt akkoriban (egy régi barátnál), és a szász háború kitörését várta. A háborúból nem lett semmi, és a düsseldorfi barát szépen kiadta az útját az ingyenélő zsoldos katonának. Bőrcsuha csupán azért nem ütötte agyon a hűtlen barátot, mert korábbról ismerte a német börtönöket. Annyit azonban megengedett magának, hogy tüzes taplót dugjon az eresz alá, és hátra sem fordulva megindult régi hazája, Magyarország felé.

Útközben verekedett, ahol lehetett, majd eladogatta a fegyvereit - késő ősszel, amikor átkapaszkodott a Kárpát hegyszorosain, eszébe jutott Lőcse és Lőcsén Gadiva János, akivel együtt verekedett Spanyolországban. Gadiva valamely kolostor elfoglalásánál szerencsésen ráakadt a kincseskamrára, teleszedte a tarisznyáját az egyházi aranyneművel, és kijelentette, hogy otthon, Lőcsén várja őt a leányzó.

S egyszer csak megszökött a táborból.

- No, majd megnézem, hogy szerencsét hoztak-e neki a spanyol kelyhek - dörmögte magában Bőrcsuha, és serényen folytatta útját a pirosló hegyek között. (Arra gondolt, hogy Lőcsén fűtenek-e télen.)

Alkonyattájban érkezett a vámhoz, a kassai kaput még nyitva találta, és jókedvűen nézegette a csinos háztetőket, tornyokat, magas erkélyeket.

- Itt, úgy látszik, rendes emberek laknak - dünnyögte magában, amikor egy kurta farkú malacot minden felügyelet nélkül látott szaladni az utcán. Egy darabig önkéntelenül figyelte a malac futását, és kiszámította magában, hogy hány napra való eleség tellene a malacból.

Majd a házak földszintes ablakain pillantgatott be, és alázatosan levette a süvegét egy szembejövő pap előtt. Barátságosan nézegetett az utcán futkározó gyerekekre, még a kutyáknak is pattintott ujjával. Tudniillik már akkor elhatározta magában, hogy a telet a kellemes, tiszta városkában tölti, és a kovácsműhely előtt, ahol egy lovat patkoltak, segített nézni a polgároknak. Azt ugyan észrevette, hogy a városban senki sem örül valami nagyon az ő megérkezésének, egy kövér polgár haragosan kiáltotta, hogy a szolgáló reteszelje be a kaput; majd egy bőrkötényes ember méltatlankodó fejcsóválások közepette szemlélte a Bőrcsuha csizmáit. Bizony azok a csizmák régen voltak csizmák. Később beszélgetésbe próbált ereszkedni a kovácsműhely előtt, de senkitől sem kapott feleletet. Már éppen odalegyinteni akart egy polgár fejére, amikor a toronyban megkondult az öreg harang, és a városháza felől előnyargalt egy fehér lovas vitéz. Körülnyargalászott a piacon, aztán gyorsan visszaszáguldott a várba.

- Hát még holnap sem lesz meg a kivégzés! - dünnyögte egyik polgár a másiknak.

Bőrcsuha riadtan kapta fel a fejét, mintha golyót hallott volna süvölteni.

- Miféle kivégzés? - kérdezte.

De választ már nem kapott.

Erősen esteledett, Bőrcsuha céltalanul csatangolt a városban, mert senki sem állott szóba a lerongyolódott zsoldos katonával. A kapuk becsapódtak orra előtt, egy asszony sivító hangon csitította sírdogáló csemetéjét:

- Elvisz a vén zsivány bácsi!

És Bőrcsuhára mutatott.

- Hm - dörmögte magában a zsoldos -, ha soká tart ez az állapot, nem mondom, hogy bele nem nézek a templom sekrestyéjébe! Hol lehet az a huncut Gadiva János?

Egy régi kocsma terpeszkedett az út mentén, hatalmas boltívei alatt egy mécsest hintáztatott az esteli szél, és a nyitott ajtón át kellemetes illatok sodródtak a zsoldos katona orra alá.

- Legfeljebb itt hagyom a süvegemet! - gondolta magában Bőrcsuha, és elszántan belépett a fogadó ajtaján.

A sötétes ivóban egy összevissza farigcsált hosszú asztal mellett foglalt helyet, és bátran zörgetett az öklével.

- Hej, kocsmáros!

Egy széles, potrohos, bőrköténves férfi jött elő. Az arca vörös volt, mert éppen bort húzott le a pincében, és az nem könnyű foglalkozás. A zsoldos nem mert a fogadós szemébe nézni, hátha kiolvassa az arcából az üres zsebeket. Lehorgasztott fővel dünnyögte:

- Valami ennivalót akarok!

A fogadós tetőtől talpig végignézett Bőrcsuhán, aztán a fejéhez nyúlt, és levette a bőrből készült, megviselt süveget a fejéről, és belenézett.

- Nem sokat ér már ez a süveg, cimbora - szólalt meg kedélyesen.

Bőrcsuha, mikor a potrohos ember hangját meghallotta, nyomban felkapta a fejét.

- Gadiva János! Hát nem ismersz már? Én vagyok a Bőrcsuha! - kiáltotta teli tüdőből.

A fogadós tagadólag rázta a fejét, és figyelmesen nézett a zsoldos katona arcába. Aztán lassan-lassan elkomorodott, míg végül tökéletesen megmérgesedett:

- Mi a manónak jöttél ide? - dörmögte. - Itt nincs háború, aztán az idegen frátereket a tömlöcbe szokták csukni. Jobb lesz, ha továbbmégy. A kassai kapu még nyitva van, mert hazatérő kereskedőket várnak a kapuőrök.

- János, János! - örvendezett Bőrcsuha, mintha nem is hallotta volna a mogorva beszédet. - Csakhogy megtaláltalak, öreg cimbora. Emlékszel a spanyol háborúra?... Mikor Madridban gyújtogattunk?

A potrohos polgár ijedten fordult hátra, hogy nem hallja-e valaki a zsoldos szavait. Az pedig nyugodtan folytatta:

- Hát csak azért jöttem... Pénzem nincs, fegyverzetem nincs. Te talán azóta polgár lettél Lőcsén?

- Az vagyok! - felelt a fogadós. - És azért jó lesz, ha csendesebben beszélsz. Mit akarsz?

- Elsősorban jóllakni.

- Aztán?

- Majd meglátjuk. Hej, öreg cimbora, de régen is találkoztunk egymással!

A fogadós betuszkolta a hirtelen nekividámodó Bőrcsuhát egy mellékszobába, és ott rázárta az ajtót. Enni-innivalót hordott neki, miközben fenyegetőleg forogtak a szemei, és dühös pír borította be a homlokát. A zsoldos teli tüdővel kacagott, közben hatalmasan dolgoztak nagy, erős fogai. A torkán tüneményes gyorsasággal folyt le egyik kupa a másik után.

- Hát feleséged nincs? - kérdezte elnyújtózkodva a faragott székben.

- Van, de öreg - felelt visszafojtott dühvel a fogadós.

- Hát pénz dolgában hogy állunk?

- Pénzem nincs, tavaly leégtem. Koldus lettem.

Bőrcsuha hatalmasat kacagott:

- Mind ezt mondjátok ti, polgárok. Pedig tán emberemlékezet óta sem volt tűz Lőcsén.

- Bőrcsuha, esküszöm, hogy igazat mondok - felelt a fogadós. - Tavaly csaknem az egész város a tűz martaléka lett.

A zsoldos katona vállat vont:

- Ha ez igaz, akkor te voltál a gyújtogató, öreg bajtárs. Te értesz ebben a városban egyedül a szép tűz csinálásához. Remélem, megszedted magad a rémületben, zavarban?

- Keresztény ember vagyok, Bőrcsuha. Ami volt, az elmúlt. Minden héten gyónni járok. Megtisztultam. Nem akarok a pokolra jutni.

A zsoldos katona úgy nevetett, hogy a könnyei potyogtak.

- Hát én tán pogány vagyok? - kérdezte fuldokolva a kacagástól. - Mi már csak egyformák vagyunk, Jánoskám.

A fogadós komoran, nyugtalankodva nézegetett az ajtó felé. Aztán aggodalmasan mérte végig a zsoldos katona testi izomzatát. Nem, ezzel az emberrel egyedül nem bír meg.

Bőrcsuha tréfálkozva vont elő a zekéje alól egy rövid, zömök tőrt, amely arról nevezetes, hogy az acélinget is keresztüldöfi.

- Csupán ez maradt meg a fegyvereim közül. De ez éppen elegendő! - dünnyögte és ásított.

A fogadós ismerte azt a tőrt. Azzal csak egyszer szoktak döfni.

Hirtelen felvillant a szeme, és a zsoldos vállára csapott a tenyerével:

- Bőrcsuha, én téged sok pénzhez juttatlak, ha rám hallgatsz.

A zsoldos ásított.

- Az ördögnek kell a pénz. Nekem már csak barátság kell!

- Kétszáz tallért kereshetsz egyszerre, csak akarnod kell!

- Nono - dünnyögte a zsoldos. - Azelőtt volt akaratom. Nem tudom, van-e még most is. Kivel kell verekedni?

- Senkivel.

- Gyújtogatni kell? Ezt nem szeretném.

- Gyújtogatni sem kell, csak valakinek a fejét kell venni, akit már két hónap óta őriznek a lőcsei városházán, mert a mi hóhérunk most másfelé dolgozik.

- Brr! - szisszent fel Bőrcsuha. - Mindig utáltam a hóhérokat!

- Ez másféle munka. Egy szép asszonyról van szó, a Schmidt mézeskalácsosnéról. Megölte az urát, ez a bűne. Aztán az utolsó éjszakát vele töltheted. A törvény megengedi.

Bőrcsuha összeráncolta a homlokát.

- Bolond törvényeitek vannak. De hát van valami igazság benne.

- A legszebb asszony Lőcsén, még nincs húszesztendős - folytatta a kövér fogadós, és a nyelvével csettintett. - Olyan fehér a nyaka, mint a galambé. A járása, mint a páváé. A szeme pedig zöld meg kék. A bal vállán van egy lencse. Egy pici anyajegy.

- Hát ezt már honnan tudod? - érdeklődött Bőrcsuha.

- Tudom, mert kihirdették. Mégsem akadt kisegítő hóhér Lőcsén.

A zsoldos katona felhajtott egy kupa bort, és révedezve nézett maga elé.

- Talán egy esztendeje sem láttam asszonyt - dünnyögte. - Mióta lerongyosodtam, a tallérjaimat elkockáztam, a szakállamat nem nyírattam. Az ördög bújjék belé. Pedig azelőtt hogy szerettek!

A potrohos fogadós megveregette a zsoldos katona vállát.

- Most is derék szál ember vagy, Bőrcsuha. Látod, én milyen vénség lettem. Én már nem kellek az asszonyoknak! Meg aztán ennél az asszonynál, a mézeskalácsosnénál, másképpen van a dolog. Éppen egy esztendeje üli a tömlöcöt. Az megörülne még a mi öreg hóhérunknak, Mayercsiknak is, pedig hetven esztendős.

Bőrcsuha felhajtott egy kupa bort, és csöndesen hümmögni kezdett:

- Aztán bizonyos, hogy levágja a fejét a hóhér?

- Amint hazakerül Kassáról, nyomban!

A zsoldos elgondolkozva meresztette a szemét a barátjára:

- Okos ember vagy te, János. Pénzhez is juttatsz, meg egyszerre meg is szabadulsz tőlem. Mert hisz Lőcsén aztán már nem maradhatok. Hát majd megnézem holnap azt a menyecskét!

Lassan álomra kezdte ereszteni nagy bozontos fejét. A fogadós azonban még szólott hozzá:

- Aztán csak azt mondjad, ha kérdik, hogy már máskor is hóhérkodtál... Németországban, vagy ahol éppen akarod.

- Jó, jó - dörmögte Bőrcsuha. - Voltam én már minden. Lehet, hogy hóhér is.

És ezután bóbiskolni kezdett az asztalnál, és durva, rőt szakállával lesodorta az elébe akadó cinpoharakat.

*

A zsoldos katona arra ébredt, hogy világos reggel van, és a városi drabantok a lőcsei bíró elé cipelik.

- Hej, megkeserüli ezt János, de még a város is - mormogta fogcsikorgatva.

Super Mátyás volt akkor a bíró Lőcsén. Erőszakos, kegyetlen ember volt, aki tudta, hogy mire való a város pallosa.

- Te hóhérlegény voltál Düsseldorfban?

A zsoldos katona vállat vont. Megszokta, hogy a nyelvére vigyázni kell a bírók előtt.

- Tehát megparancsolom neked bírói hatalmamnál fogva, hogy a fogva levő férjgyilkos Schmidt Friderikát holnap, a város piacán, annak rendje és módja szerint kivégezzed! - mondta szigorúan a bíró.

- Elégessem? - kérdezte a katona.

- Lefejezzed!

A tanácsterem hátulsó részében egy külön szekrényben őrizték a pallost, amelyet most ünnepélyesen átnyújtott a bíró Bőrcsuhának. Széles pengéjű, egyenes kard volt az, a zsoldos végigtapogatta az élét, és elolvasta a fajta levő írást: Wenn ich dieses Schwert thue aufheben... So wünsche ich dem armen Sünder das ewige Leben! Bőrcsuha bólintott a fejével.

A városháza pincéjét az ítélet óta hármas pecsét őrizte. Azokat a pecséteket csak a hóhérnak van joga letépni onnan. Az eledelt a fogolynak egy felhúzó géppel küldik az emeletről. Sűrű vasrácsos ablakon a borongós őszi nap világossága szűrődik a börtönbe. Bőrcsuha a pallossal a kezében belép, és megáll az ajtónál.

A fogolyasszony fekete ruhában ül az asztalnál, és riadtan takarja el a szemét. Bőrcsuha megnézi jobbról-balról. A fogadós nem hazudott. Valóban nagyon szép asszony volt a halálra-ítélt. Még a börtön levegője sem hervasztotta el arcának üdeséget, ajkának harmatosságát. A zsoldos az asszony füléhez hajolt: piciny, pirosas fülkagylót öveznek az aranysárga fürtök.

- Ne félj, nem foglak megölni! - dörmögi Bőrcsuha.

Az asszony az egyik kezével a pallosra mutat, a másikat a szeme előtt tartja.

- Ez a kard nem fog hozzád nyúlni - mondja a zsoldos katona. - Én véletlenül kerültem ebbe a városba, ahol hóhért keresnek. Én azért jöttem csupán ide, hogy láthassalak, mert hallottam, hogy nagyon szép vagy.

Az asszony most már levette a tenyerét a szeméről, és tetőtől talpig végigmustrálta Bőrcsuhát.

- Valóban - mondta csöndesen és megnyugodva - nem látszol hóhérnak, inkább katonának.

- Az voltam. Sok asszonyt láttam, megcsókoltam, de te vagy a legszebb...

- Hát tetszem neked? - kérdezte Schmidtné, és a katona szemébe nézett a tengerzöld szemével.

- Már akkor tetszettél, mikor még nem láttalak, mert én zsoldos katona voltam, és harminc év alatt csókoltam már mindenféle asszonyt, lányt, markotányosnét meg haldokló zárdaszüzet, öreget, fiatalt, ahogy jött, csak olyan asszonynak nem éreztem még a csókját, akinek a feje fölött a hóhér pallosa függ. Aki utoljára csókol. Hát azért vagyok itt. És te nagyon is tetszel nekem. Estére majd visszajövök, s akkor tovább beszélgetünk.

Este, mikor a zsoldos katona visszajött, az asszony merően a szemébe nézett, és a két karját a nyakára fonta.

- Te katona, én nem hiszek neked. Te azt gondolod magadban, hogy mégiscsak levágod reggel a fejem...

- Lehet, hogy gondoltam.

- No, majd meglátod, hogy nem fogod levágni! Mert én megboszorkányozlak. Nem fogod bírni a kezed felemelni, nem látod meg az utat a vérpadig, és a lábad elbotlik a lépcsőkön. Ha meg akarsz ölni, akkor ne nyúlj hozzám, mert nem tudsz majd megölni. Te már a harmadik hóhér vagy, akit fogtak, kettőt megbűvöltem, te leszel a harmadik.

Bőrcsuha a székre vetette magát, és kigombolta a zekéjét.

- Én a boszorkányt szeretem - nevetett -, mert nagy ördög vagyok magam is.

Aztán kezébe vette az asszony sűrű, hosszú haját.

- Már megalkudtam a hajadra a borbéllyal.

- Nem fogod levágni.

- A fejedet kéri a megölt férjed rokonsága.

- Nem adod nekik oda.

- Kétszáz tallért kapok a munka után.

- Azt a kétszáz tallért te sohasem látod.

Bőrcsuha nevetett, mintha csiklandoznák.

- Tehát te vagy a boszorkány...

- Igen. A férjemet is azért öltem meg, mert már annyira szeretett, annyira vágyakozott, epekedett a gyönyörűségek után, amelyekre én megtanítottam, hogy a végén már a halál is édes volt neki, amely az én kezemtől származik. A ruhámat csókolta, letérdepelt előttem, megragadta a kezem, és őrjöngve kiáltozott szerelmében. Napokig, hetekig nem léptünk ki a házból. Ő mindig csak az után vágyakozott, hogy ölném meg. Szemben ültünk, és a szerelemből már csak az ismeretlen, sohasem próbált kéj izgatta a testünket, amely a gyilkolással, a vérrel, a halálhörgéssel van összekötve... Tehát még egyszer utoljára megöleltük egymást, és az ölelkezés közben én egy hegyes tőrrel lassan keresztülszúrtam a szívét, és mámorosan, boldogan halt meg a két fehér karomban. Az volt a legboldogabb ölelésünk...

Bőrcsuha, a kalandos zsoldos katona kimeredő szemmel hallgatta az asszony szavait, aztán kiszáradt ajakkal mondta:

- Hallottam valaha erről... A spanyol kolostorokban ölik meg a nőket ilyenformán.

Az asszony a rőt szakállára villantotta két mélységes szemét:

- A halál édes, mint a szerelem. Tetszem még neked?

A zsoldos ledobta a bőrzekéjét, és a meztelen karját az asszony elé tartotta:

- Hadd lássam, tudsz-e harapni?

Az asszony szájában tündökölve villantak meg a fogak, és vadállat módjára harapott a zsoldos karjába. A vér szétfreccsent. Bőrcsuha egész testében megreszketett és szinte meggörnyedt a háta a harapás gyönyörűségétől.

*

...Reggel a városi drabantok nyugodtan aludva lelték Schmidtnét, a krónikabeli mézeskalácsosnét. A rőt szakállú zsoldos katona a sarokban hevert félig öltözetlenül, és egy rövid, páncélütő tőr volt a szívébe verve. Az őrök megesküdtek, hogy éjjel ébren voltak, és egyetlen jajkiáltást sem hallottak.

Ez volt Bőrcsuha, alias Balkáj György vége.

(1910)

Az asszonyok sarka

(Ezt a történetet valahogyan úgy kellene elmondani, hogy csupán olyan férfiak hallgassák meg, akik éppen szerelembe estek, vagy pedig nagyon szeretnének szerelembe esni, de már az okosságuk miatt ezt nem tudják megtenni.) A zöldkalapos ember - e játék egyik figurája - körülbelül negyven-ötven-hatvan esztendős volt; hogy tulajdonképpen mennyi volt: azt ő maga sem tudta bizonyosan, mert a borbély mindennap számon vette a fehéredő haj- és szakállszőröket, valamint estve jöttével szemfényesítő folyadékot fecskendezett a szemhéjai alá, de a ráncok is eltünedeztek egy puha, fehér kendő simogatására. A másik úr nem hordott zöld kalapot, de a szeme még magától kifényesedett, ha erre valamely oka volt a szemének. A ráncoknak csak halovány árnyéka látszott az arcán, ahol majd egykor azok a ráncok elhelyezkednek. Azonkívül szerelmes is volt. Olyan szerelmes volt, mint egy bukott nő, aki szerelmében folyton a gyufaoldatra gondol. Barátunk ugyan jó családból származott férfiú létére a browningpisztolyt hánytorgatta gondolataiban, de különös izgalommal bizsergett benne a gondolat, hogy esetleg a Drina hömpölygő hullámain is ringatózhatna holttestével, ha akarná. Természetesen mindez érte, aki nekünk ebben a történetben ismeretlen marad. - A zöldkalapos ember így szólott egyszer az ő fiatal barátjához:

- Kedves ifjú barátom, odakünn esik az eső. Véleményem szerint okosabbat nem cselekedhetnénk, mint esőkabátunkat magunkra öltve, elmennénk sétálni a pesti utcákra.

Az ifjú lord egy messzi fekvő pontra szegezte bánatos tekintetét, s így felelt:

- Kedves hercegem, ön tudja, hogy engedelmes rabszolgája vagyok szeszélyeinek, mert hiszen egykor öntől örökölni óhajtok néhány divatos mellényt és a gépkocsibundáját. Elmegyek tehát kedvéért akár a pokolba is.

Az öreg herceg belebújt a suhogó gumikabátba, amelyben egy londoni cég márkája piroslott a belső zsebek felett. Az ifjú lord ugyancsak megsuhogtatta a kabátot, habár csak pesti szabó firmájával volt az megbélelve.

- Tehát menjünk! Megmutatom most neked, hogy miért lakom én voltaképpen Pesten, nem pedig Lincolnshire-ben, valamelyik keletiszél-járta kastélyomban, ahol őseim kísértő lelkével és a köszvényemmel mulathatnék. Most megmutatom neked! - mondá az öreg herceg.

Leballagtak az utcára. A fiatal lord természetesen inkább sántikált és csoszogott, mint az öreg herceg, mert abban az időben még az volt a divat Pesten, hogy a fiatalurak botra támaszkodjanak. Az öreg herceg ellenben úgy lépkedett, mint egy táncosnő.

Most már az utcán vannak. Az eső csorog a háztetők felett, és dél van a Belvárosban. Az utcákat sűrűn lepik el a sétáló, hazasietők vagy bevásárlásaikat végző asszonyok, leányok.

- Egy dologra figyelmeztetlek - oktatta az öreg herceg a fiatal lordot -, esős időben sohase nézzél be addig a női kalapok alá, amíg alaposan szemügyre nem vetted a cipősarkot. Lefelé irányítani tehát a szemet, és hidegvér, kedves kocsinjáró lordom.

Szótlanul ballagtak egymás mellett jó darabig, amíg az ifjú lord csendesen megszólalt:

- Nem vagyok ugyan suszter, de annyit máris megállapítottam, hogy Pesten a nők jó cipőt hordanak.

- A legjobb cipőt! - kiáltott fel az öreg herceg. - De hát ez olyan régi nóta, mint a Gellért. Az a nevezetes a dologban, hogy anélkül, hogy a nők ruházatát, kalapját vagy arcát megvizsgálnád, a cipőjéről megmondhatod, hogy milyen természetű, milyen állású és milyen családi állapotú

nő halad előtted. A nagyvárosi divat egyformára szabja az utcán megforduló nők toalettjét. A külvárosi dáma is megveheti a kalapját a Koronaherceg utcában, valamint a ruha szabásában, kelméjében és varrásában is csalhatnak bennünket a nők. Balgák azok a nők, akik a ruhájukkal elárulják foglalkozásukat vagy állapotukat. Hiszen akkor már nem érdekesek többé. De a cipő az olyan dolog, hogy ebben a legügyesebb nő sem csalhat. A jószemű férfi soha, vagy legalábbis nagyon ritkán téved abban a nőben, akinek a cipőjét megfigyelhette.

Az ifjú lord felsóhajtott:

- Rossz cipőben is rejtőzhet szép láb.

- Nem tagadom - felelte megadással az öreg herceg -, miután éppen szerelmesedről van szó, aki a legerényesebb cipőt hordja Pesten. Kár, hogy az erényes cipő nem mindig rokonszenves előttünk, öregurak előtt.

- Ha nem az ócska, hibásgombú félcipőjében látom meg, talán...

- Persze, akkor nem bolondultál volna bele. De a te szerelmesed nem viselhetett másféle cipőt, mint amilyen rajta volt. Ahogyan az a sokat utazott ember a vasúti állomáson vagy a fogadó előcsarnokában a cipőjéről bizonyosan megismeri a német embert vagy az olaszt (hogy az angolról és az oroszról ne is beszéljek!), ugyanúgy ismerjük meg mi, akik sokat mászkáltunk női cipősarok után, lábbelijéről az erényes vagy erénytelen nőt. Ez az első lecke, mint az Ollendorf-ban a kertész ollója...

- Hogy van a második lecke?

- A második leckére szemléltető módon oktatok. Íme, itt állunk a Kossuth Lajos utca sarkán, és az eső hull, hogy jobban láthassuk a nők cipőjét... Ne pislogj mindjárt az után a fekete angolruhás hölgy után, aki csupán azért nem emelinti meg a szoknyáját, mert mindenki más felemeli a lucskos aszfalton. Olyan ügyesen jár, mint a kötéltáncosnő: egy csöpp folt sem esik a ruháján, de lásd, a cipője bár lakkból való és francia formájú, mégis arról beszél, hogy a hölgy ruhája és cipője társtalan a garderobe-ban. Nincsen olyan ruhája vagy cipője, amit az esős időhöz mérten magára vehetne. Otthon nagy gonddal tisztogatja a szoknyáját, és a cipőcske tétova kopogásán látszik, hogy előre aggódik az esős időjárás miatt. Ez a hölgy szegény nő, talán tanítónő, ha jól nézem, szeretne férjhez menni egy csinos, kellemetes, fiatal férfiúhoz, aki megbecsülné az ő tisztaságát, de az is lehetséges, hogy ha a cipőcske és ruhácska megromlik (pedig hosszú esőre van kilátásunk), egy új toalett miatt megemelinti most még jól kivasalt szoknyáját.

- Ez csak feltevés, öreg hercegem.

- A cipők nem hazudnak itt: ők nagyon, sőt szenvedélyesen szeretik a tisztaságot... De menjünk tovább. Az a sárga cipő a sárga harisnya alatt valóban nem érdekelheti csak a jogászokat. Valamivel érdekesebbnek mutatkozik ez a feszesen, mondhatni, szigorúan befűzött, angolsarkas cipő, amelynek szárába gondosan van elrejtve a cipőzsinór vége. A cipő jó, mondhatnám, korrekt, csak éppen a cipő orra gyanús. Mintha meg volna kopva kissé... Mintha azt mondaná, hogy úrnője nem csupán mulatságból sétál az utcán. Habár még egyetlen kapocsról sem kopott le a lakkozás. Szolid nő - talán hivatalnoknő -, de most még sokat kell dolgoznia a főnöke szekatúrájából... Ha a cipőcskére csokor kerül, és az orr többé nem lesz kopott: akkor elvesztettük barátnőnket.

- És ott az az áttört harisnya...

- Mondtam már, ne a harisnyát nézd, mert azt mindenki vehet magára. Félcipő selyemszalaggal és a hegyes francia sarkon gumi... Hm, a cipő kacérkodik a szolidsággal, aminthogy

a hölgy is kacérkodik azzal, hogy a harisnyája miatt utánabámuljanak a jogászok. De ez csak merőben ártatlan dolog. A nő bevásárolni volt, vagy talán éppen ruhát próbálni, abból az alig észrevehető pamutszálacskáról ítélve. Most hazafelé megy, és ringatja magát jókedvében, mert már bizonyosan bolonddá tett útjában néhány jogászt. Bizonyos, hogy gyermekei is vannak, akiket szeret, mert a cipősarok és a talp széle nincs eléggé fényesítve.

Az ifjú lord megcsóválja a fejét:

- Hát a nagynénje mit csinál?

- Erről a hölgyről azt nem mondhatom meg, de íme itt jön valaki, akinek még a születési napját is eltalálom, ha nagyon akarom. Feltűnően rövid szoknya alatt angolos sárga cipő, csokorra kötött széles szalaggal, és ha jól nézem, húsz forintba került annál a suszternél, aki a mágnásasszonyoknak ugyanezt a cipőt tizenhat forintjával szállítja. De a suszternek is van esze. Ez a hölgy olyan cipőt akar hordani, amilyent azok a nők, akikhez hasonlítani szeretne. A sarkok bátran kopognak a lucskos kövezeten, holott, véleményem szerint, nélkülözésbe került a cipő árának kifizetése. De ez a nő hajlandó még több áldozatra is, esetleg akár két pár cipőig, mert hódítani akar. Mégpedig valaki olyant akar meghódítani, aki nála gazdagabb, előkelőbb, és minden megerőltetés nélkül hordja a mágnássuszter cipőit... A lábfej megterül a cipőben, hogy a járás határozottabbá, angolosabbá válhasson. A szalag egyik szárnya hanyagul összevissza van gyűrődve, mert hiszen már nem elegáns a pillangó alakú csokor... Te, ez a nő nem mindennapi nő. Ez azt akarja, hogy valaki feleségül vegye őt, és csak az esküvő után hajlandó a csókolódzásra!...

Az ifjú lord könnyedén elpirult, bár lord volt.

- Édes, vén bolond hercegem - mormogta -, hiszen ez a nő az én szerelmesem...

- Annál igazabb tehát, amit eddig mondtam. Mert hiszen tulajdonképpen semmi jelentősége sem volna a női cipősaroknak.

(1910)

Régi kocsikon

Egyszer valahol már említettem ns. Csáki Pált (anyai nagybátyámat), aki arról nevezetes a famíliában, hogy nagyon szeretett utazni. Még Párizsban is volt egyszer, igaz, csak „tengelyen", de hát ő még azokból a régi nagy utazókból való volt, akik a gőzvasutat módfelett lenézték, és az utazást nem tudta másképpen elképzelni, mint kocsin, amelyet személyes felügyelete mellett fél esztendeig épített Horseczki, a híres váradi kocsigyáros. Késő öregségében is el tudta mondani a kocsi szegelését, vasalását. Sőt arra is emlékezett, hogy mennyibe került a hajólámpás, amelynek világosságánál utazása közben a kocsiban olvasni szokott. Amint némely embert nem lehet elképzelni a kedves agara, kiszívott tajtékpipája vagy egyéni anekdotája nélkül, ilyenformán volt Csáki Pál az utazókocsijával. Mindenhová magával hordta, mindenkor megemlítette. Ha a tőszomszédját, Gábornoki Ferencet látogatta meg estéli időben, olyanformán beszélt a híres úti hintóról, mintha azon tette volna meg az utat a kocsiúton át. Temetések, torok, esküvők vagy keresztelők nem múlhattak el a híres utazókocsi nélkül. Valamiképpen, szinte észrevétlenül belekeverte a diskurzusba vagy a pohárköszöntőbe, mint ahogyan az ember arról a nőről szeret beszélni, akinek képét szíve közepében hordja. Pedig az utazóhintó már réges-régen a kocsiszínben állott azok között a régi kocsik között, amelyeket már senki sem használt, csak a tyúkok.

Igaz, ami igaz: nem utolsó dolog a bécsi császári múzeumnak az a része sem, ahol a régi császári kocsikat tartogatják. Mária Terézia koronázási hintaja előtt elmerengve megállunk, Leopoldus csukott, vaspáncélos gyalogkocsija régmúlt idők hangulatát juttatja eszünkbe. De én azt hiszem, hogy a Csáki Pál kocsijai, azok a régi, pókhálós és rozsdavert kocsik mégiscsak érdekesebbek voltak a császárok hintainál. Volt ott olyan kocsi, amelyről azt mondta a legenda, hogy ezen szokott kocsikázni a megboldogult Csákiné - a felejthetetlen édesanya; egy másik kocsi valamely főispáni installációhoz készült; a harmadik azért volt, hogy rajta jó barátokat, komákat, atyafiakat szokott volt meglátogatni Csáki Pál. Mint kisfiú, természetesen sokat tanyáztam a régi, viharvert kocsik között, és képzeletben elutaztam messzi, ismeretlen tartományok felé. Nagybátyám néha a fejemre tette a kezét, és így szólott:

- Az én vérem van benned, és nem a tunya és lusta Gaálok vére. Utazó ember lesz belőled, aki majd nem elégszel meg kis falud határaival. Te talán eljutsz még abba a messzi, mesebeli országba is, ahová nékem már nincs elég időm elutazni...

- Miféle tartomány az? - kérdeztem.

Csáki Pál felemelte a mutatóujját.

- Hymen országának nevezik, ahová nekem nem volt időm elutazni. De most még kisfiú vagy, nem érted ezt a dolgot.

(Aminthogy agglegény maradt a nagybátyám világéletében.)

- Azt a kocsit - dünnyögte elmerengve - mindig szerettem volna Horseczkivel megcsináltatni. Egyszer már meg is rendeltem nála, de aztán meggondoltam a dolgot... Ejh, most már ez nem fontos. Az a nagyszerű ebben az ügyben, hogy nagy utazó lesz belőled is, mert szereted a kocsikat.

A családbeli öregasszonyok ugyan váltig izgattak Csáki Pál ellen, hogy fuvarost akar nevelni belőlem, de az öregember makacsul ragaszkodott kedvenc gondolatához.

- Kár, hogy nem úton születtél, mint én, de ezen még lehet segíteni - mondta egyszer. - Szüret felé majd elmegyünk együtt utazni... Tanulj, láss, más faluk is vannak még Papkerekin kívül.

És addig is nagy lelki gyönyörűséggel nézegette, amikor a régi kocsik között bujkáltam az elhagyott kocsiszínben, és titkon a kezét dörzsölgette. Csak akkor komorodott el, amikor gyerekpajtásaimat is magammal vittem az ócska kocsik közé. Félrehívott, és ezt mondta:

- Nem szabad az embereket megtanítani az utazásra, mert akkor majd mindenik elkívánkozik hazulról. Nem szabad kiokosítani az embereket, mert kellenek otthon ülő, tunya és álmos emberek is a világon. Csak arra vigyázzunk mindig, hogy ne hatalmasodjanak el a szenvedélyek.

És ilyenformán történt, hogy egyszer késő ősszel, amikor már elcsendesedett kis falunk, és az öregemberek különös mosolygással kezdték nézegetni a búcsúzkodó őszi napot a házak előtt a padkán, nagybátyámmal útra keltünk. Természetesen nem a régi kocsikon utaztunk, hanem Kecskés fuvaros fogatán, de nagybátyám azt mondta, hogy így célszerű a dolog. Az ő kocsijait már mindenki ismeri, holott húsz esztendeje nem utazott. Egyebekben is rendkívül titokteljes és zárkózott volt. Nem mondta meg az utazás célját, állomását, csak a bajusza alatt dörmögött valamit.

- Mit lehessen azt előre tudni, hogy hova megyünk? Ha egy ilyen régen pihent régi utazó ismét útra kel, sohasem lehet kiszámítani, hol végződik az utazás. Meglehet, hogy két-három esztendeig haza sem jövünk.

Az anyám szelíden mosolygott.

- A fiúra aztán jól vigyázz, Pál...

A nagybátyám vállat vont:

- Lehet is idegen emberek közt vigyázni ilyen pajkos fiúra. Ha például Párizsban elszalad mellőlem az utcán, hát talán többé sohasem fogom megtalálni.

- Tehát ne menjetek Párizsba - mondta csöndesen az anyám, és ezután elhelyezkedtünk Kecskés fuvaros fogatán, amely rendes körülmények között ügyvédeket, végrehajtókat és más efféle embereket szokott hordozni kis falunk határában. Sokáig tartott, amíg Csáki Pál rendben találta a bundákat, lábzsákokat és melegítőüvegeket, Kecskés fuvarossal megigazíttatta a nyerges ló szerszámját, és kövér testével háromszor-négyszer rávetette magát az ülésre, hogy kipróbálja az ülést tartó bőrszíjak erősségét.

- No, most már mehetünk! - mondta, és a kezét eldugta a rókabőrbe.

- Hopp, megálljunk csak! - kiáltotta nyomban, és az utazósapkát visszatolta homlokára. - Nézzen a szemembe, Kecskés!

A fuvaros megfordult - sárga, töpörödött, félig-meddig púpos emberke volt, vizenyős, közömbös szemében egykedvű unalom tükröződött -, és nagybátyám figyelmesen megvizsgálta.

- Józan vagy? - kérdezte csendesen és szigorúan.

Kecskés pilla nélküli szemével szaporán pislogott.

- Tekintetes úr is olyan, mint az egyszeri malac... A farkánál fogva húzta a cigány, és azt kérdezte tőle, hogy miért visít.

- Csapj a lovak közé! - szólt most Csáki Pál, és teljes komolysággal hátradőlt az ülésben.

A lovacskák megindultak, egy-kettőt nyikorogtak a kerekek, és egyszerre csak azon vettük magunkat észre, hogy odakünn gurulunk az országúton. A távolban rozsdavörös hegyek, mély és csöndes erdő a bal oldalon, amelyből az ősznek sóhajtó és csöndes hangjai hallatszanak.

Levélzörgés és a bujkáló szél hangja, amely olyanformán hangzik, mintha éjszaka egy nyitva felejtett ablakon át éjjeli madarak röpülését hallanánk. A mezőkről a varjúkárogás már élesen hangzik a megritkult levegőben, és a rozsdás hegyoldalban, kopott gúnyájában, amelyet szürke pókfonalak borítanak, csöndesen ballag a szőlőpásztor. Messzire, a szürke égboltozat alján egy falu fehér tornya világít, mint egy fehér ablak. Nagybátyám csöndesen morog:

- Az egész világ megismeri a kocsidat a kerekek nyikorgásáról, Kecskés. Mért nem kened a tengelyt, Kecskés?

A sárga, töpörödött fuvaros hátrafordult, a szemével sietve pislogott, amíg megszólalt:

- Tekintetes úr is úgy van vele, mint az egyszeri katona... A háborúban ellőtték a lábát, és azt kérdezték tőle, hogy miért sántikál.

Nagybátyám haragosan legyintett:

- Nem szeretem, hogy ha valahová megyek, ott előre tudják az érkezésemet...

Kecskésnek erre is volt felelete:

- Éppen mint az egyszeri mester... A háta mögé dugta a nádpálcáját, hogy meg ne ismerjék.

- Bolond vagy, bolond vagy! - kiáltotta Csáki Pál, és az úton először: lassan, meggondoltan, dörcögtetve nevetett. És ez a nevetés, amely lassan múlott el, mint a vén lovon nyargaló öreg lovasnak hangja az erdő mélyén, mintha megváltotta volna az öregembert az eddigi világ-fájdalmas hallgatásból. Többé nem nézte összehúzott homlokkal és elkeseredetten az őszi tájat, hanem összeszorított kezét kivonta a rókabőrből, és sapkáját hátratolva, nagyot szippantott az őszi levegőből.

- Azt hittem - mondotta szinte felvidámodva -, hogy már nem ismerem erre az utat... Igaz, igaz, hogy régen jártam erre. Túlságosan is régen ahhoz, hogy minden öreg fára emlékezzem, de íme már látom, hogy jó nyomon járunk. A legjobb nyomon. Jegyezd meg magadnak azt a bedőlt hidat ott jobbra a dűlőúton. Mikor ezt a hidat látod, akkor tudd meg, hogy Törökfái közelében jársz, ahol a templom patrónája Simkó Gabriella úrnő, és Fegyvernekinek hívják a papot. Anno dazumal: sarkantyús csizmát és piros huszárnadrágot hordott a reverenda alatt... Gabriella?... Nos, éppen az ő kedvéért rendeltem meg akkoriban Horseczkinél a Hymen országába vivő kocsit... De te még gyerek vagy ehhez, és a megrendelést is idejében visszavontam Horseczkinél. Jobbra, Kecskés, jobbra hajts, ha mondom! Gabriellához megyünk látogatóba.

A fuvaros közömbös arccal hátranézett:

- Tekintetes úr úgy beszél velem, mint az egyszeri borbély... A fogfájós parasztot a másvilággal vigasztalja. Hiszen már harminc esztendő előtt az apám is mindig jobbra fordult ezen az úton, amikor a tekintetes urat vitte.

- Igaz a'! - kiáltott fel Csáki Pál. - Az apád volt az az akasztófáravaló, aki egyszer kifordított...

- Csak azt cselekedte, amit az egyszeri fuvaros - felelt nyugodtan Kecskés -, zab helyett ostorral traktálta a lovait.

- Megsántultam, pedig éppen vőlegény voltam. Sántán, bénán, betört orral nem mertem többé a menyasszonyom elé kerülni - folytatta nekitüzesedve Csáki Pál.

Kecskés vállat vont.

- Az egyszeri asszony is otthagyta a kelő kenyeret, amikor szeplőmosó tavaszi permeteg hullott az égből!...

- Bolond vagy! - dörmögött a nagybátyám. - Azért vontam vissza Horseczkitől a Hymen kocsijának a megrendelését. Éppen az apád miatt, az apád részegsége miatt. Kár, valóban nagy kár, hogy előbb fel nem kötötték!

A fuvaros felelni akart valamit, hátra is fordult, de mert hirtelen nem jutott eszébe semmi, hát csak újra a lovait nézte, elgondolkozva azon a régi mondáson, amely sehogyan sem akart most nyelvére jönni. A nagybátyám is hallgatott, és figyelmesen vizsgálta a mindinkább közelgő fehér tornyot. Mintha aggodalmat okozott volna neki, hogy a torony olyan gyorsan közeledik a messziségből. Olykor-olykor ijedt pillantást vetett az árokra, mely az út mentén húzódott, és a homloka gondterhes lett.

- Attól félek - mondta végre csöndesen -, hogy te is az árokba fordítod a kocsit, mint az apád... Nem vagy te részeg, Kecskés?

A fuvaros hirtelen hátrafordult, és örömteli hangon felkiáltott:

- Most jutott eszembe... Az apám is úgy volt vele, mint az egyszeri cigány. Mikor akasztani vitték, hát folyton azon sopánkodott, hogy fáj a lyukas foga.

- Vajon nem fordítasz-e az árokba, Kecskés? - kérdezte a nagybátyám szigorúan.

A fuvaros a vállát rázogatta.

- Mint az egyszeri...

- Arra felelj! - kiáltotta Csáki Pál - hogy nem fordítasz-e fel? De hiába is mondasz akármit, látom előre, bizonyosan tudom, hogy ott, annál a cserjésnél, ahol az út balra kanyarodik, az árokba vezeted a kocsit. Olyan bizonyosan, minő a kétszerkettő. A szemedből látom ezt. Azért tehát csak fordítsd meg nyomban a szekér rúdját, és menjünk vissza, haza. Ebédre még otthon is lehetünk.

Kecskés, miután nem jutott eszébe semmi argumentum, szótlanul engedelmeskedett. Kocogtunk vissza, hazafelé!...

Csáki Pál hátra-hátranézett az eltünedező fehér torony felé. És midőn azt elfödte az erdő, megkönnyebbülve felsóhajtott.

- Mert vajon mit mondhatnék neki a Horseczki elmaradott kocsijáról? - kérdezte tőlem.

Amire én még akkor nem tudtam felelni.

(1910)

A Sebestyén utcai bolt

Emlékszik-e, kedves, az öreg hölgyekre, akik a régi szép regényeket kezelték a Szent Sebestyén utcájában, egy ódon kis boltocskában, és az ócska könyvek szagát idáig érezni annyi esztendő után?

A Szent Sebestyén utcájában régi házikók voltak, de valamennyi között talán a legvénebb az a földszintes, rozoga házikó volt, ahol a könyves hölgyek laktak, és kis boltocskájukban arról gondoskodtak, hogy a városka lakossága elegendő regényt olvasson. Mert másféle könyvet nemigen olvasgattak a városkában, amely hegyoldalban feküdt, és csendes időben erdőzúgás hallatszott a girbegörbe utácskákon, ahol a lépések nappal is úgy kopogtak a hűvös külsejű házak között, mintha késő éjszaka lett volna. Éjjel pedig... Ah, de éjszaka nem is járt senki se az utcákon. És az erdőzúgás behangzott a görbe utcákba, ahol zöld zsaluk mögött, bezárt kapuk mögött levő kis kertecskékben láthatatlan asszonyok és leányok léteztek, akikről csupán az öreg hölgyek boltocskájában tudtak egyet-mást, mert hiszen a regényeket onnan kölcsönözték.

Sajátságos kis városka volt az, amely a Szent Sebestyén utcája körül terült el, az ócska könyvesboltocska közelében, és erdőzúgással néma utcáin, amely a városkát körülfogó rengetegből éjjel-nappal hallatszott. Zárkózott, magányosan élő emberek lakták a városkát, akik az utcára csak akkor léptek, ha valami dolguk volt. Hogy mit, mit nem cselekedtek a zöld zsaluk és bezárt kapuk mögött, bizony azt tudni nemigen lehetett. Csak az öreg hölgyek tudták, akik a regényeket kezelték a Szent Sebestyén utcában, és a kis boltban naphosszat olvasgattak. Az egyik oldalon Sarolta kisasszony, a másikon Lizi kisasszony és a barnára kopott ócska könyvek, amelyekhez könnyek, mosolyok és bánatok fűződtek azok részéről, akik esztendők során olvasták, a barna könyvek mozdulatlanul sorakoztak a párkányokon, és bizonyára tudtak sok mindenről, ami a városka bezárt kapujú, zöld zsalugáteres házikóiban megtörtént. Ők ott voltak, ott jártak. Ismerték a láthatatlan nők mosolyait, lapjaik felitták a könnyeket, hogy továbbvándorolva, újra mosolyt vagy könnyet fakasszanak egy másik csendes házban.

A vándorló könyvek tudósították-e az öreg hölgyeket a boltocskában az eseményekről, vagy ők maguktól találtak ki mindent? A Szent Sebestyén utcai kis boltban csaknem mindenről tudomásuk volt a kis termetű, szürke hajú, szemüveges kisasszonyoknak, ami a városkában történt. Tudtak ők azonkívül egyebet is. Tudták, hogy mily rejtelmeket tartalmaznak a megbarnult fedelű könyvek, tudtak a grófokról és a grófnőkről, akik a könyvekben lovagolnak, és ismerték Mariannát, a szenvedélyest, és Grétét, az ábrándosat; valamint a fekete lovagot; csaknem személyes ismerőseik voltak, akik a régi francia regényekben viharos éjszakákon együtt vágtatnak a 113-as számú bérkocsival, és a Notre Dame-ot mintha csak a szemükkel látták volna. A szépséges régi regények, amelyeknek nevét és íróját a világ jóformán elfeledte, a Szent Sebestyén utcai régi boltocskában oly kényelemben érezhették magukat, mint akkor érezték magukat, midőn újak, fiatalok voltak.

A kis kölcsönkönyvtárat a kisasszonyok anyai nagybátyjuktól örökölték, és nem valószínű, hogy tudomásuk volt arról, hogy azóta új könyvek is megjelentek, amelyekben a régi grófok és régi grófnők más alakban előjönnek. Ám, ha megjelentek is új könyvek - azokat senki sem kereste a Fitkonidesz kisasszonyoknál, a régi regények, mintegy ötszázan, tökéletesen kielégítették a városka olvasóit és olvasónőit. Az öregember, aki lompos slafrokjában, posztópapucsaiban és bojtos házisapkájában egy emberöltőn át burnótozott a régi karosszékben - ahol most Sarolta kisasszony foglalt helyet -, igen jól megcsinálta a dolgot itt a könyvekkel. A

regényeket jó vastag bőrökbe köttette, és amíg tenyerét csapkodta, és ásítozva fel s alá járt a boltocskában, húgocskáit tökéletesen kioktatta a kölcsönkönyvtári állapotokról.

- Csak arra kell vigyázni mindig, hogy a megfelelő olvasmányhoz jussanak a kuncsaftok. Ugyanezért Paul de Kockot titokban küldjétek azoknak, akik Genovéva történetét akarják olvasni.

A Fitkonidesz kisasszonyok, miután az öreg, kövér ember utoljára végigsétált boltocskájában, és utoljára tette fel az okulárét, amelyet tekintély szempontjából viselt, tökéletesen megértették az üzletet, amelyből éldegélni rendelte sorsuk. Sarolta kisasszony egy új *Rocambole* példányt szerzett egy pesti antikváriustól, míg Lizi kisasszony a törlőgumival állott neki azoknak a könyveknek, ahol bizonyos szavakat és mondatokat az olvasók az évek folyamán aláhúzogattak. Eleinte elpirult Lizi kisasszony, amikor a kétértelmű szavak sorjában a szemébe tünedeztek a figyelmes olvasók megjelölése folytán, később azonban könnyű szívvel radírozta ki még azokat a megjegyzéseket is, amelyeket bizonyára pajkos fiatalemberek firkantottak a regények margójára olyan lapokon, ahol megjegyzéseknek helye volt. Ilyenformán renoválták a kis kölcsönkönyvtárat a Szent Sebestyén utcában, amikor a lompos öregember többé nem burnótozott már az ajtó mellett a vén karosszékben.

*

A fekete lovagok tehát tovább lovagoltak az erdőzúgásos városka girbegurba utcáin, és a 113-as számú bérkocsi éppen úgy izgatta a kedélyeket a zöld zsalugáteres házikókban, mint hajdanában. Az unokák ugyanazt olvasták, mint a nagymamák, és a kis cselédlányok, frufrus szobalányok, amikor úrnőik megbízatása folytán felkeresték a Fitkonidesz kisasszonyokat a Szent Sebestyén utcában, mindig megkapták azokat a könyveket, amelyek a legalkalmasabbak és legszórakoztatóbbak voltak.

A Fitkonidesz kisasszonyok ugyanis bizonyos orvosi recept szerint kezelték azokat, akik hozzájuk könyvekért fordultak. A cselédleányok révén, akik boltocskáikban megfordultak, körülbelül tisztában voltak az olvasónőikkel. Tudták, hol találnak alkalmas talajra a búbánatos regények, és hol érkezik alkalomszerűleg valamely szerelmes história. Hol kedvelik a feketelelkű lovagot, és mely házban kopogtat be a rejtelmes Monte Cristo gróf? Lecocque úr, a titkosrendőr a polgármester úrnál talált megértésre, míg a *Háromszoknyás lányok* szerzőjétől titokban a polgármesterné hez vitték a regényeket. A kis hegyoldali városka lakosainak lelki szükséglete ebben a boltocskában talált kielégítésre, és a Fitkonidesz kisasszonyoknak nagy részük volt abban, hogy a gazdag fűszerkereskedő leánykája végre férjhez ment a szegény boltoslegényhez, megfelelő regényeket küldözgetvén neki az utolsó hónapokban.

Ah, a szerelem, a szerelem nagy tisztelőkre talált a Sebestyén utcai boltocskában! A városka szerelmes sorban levő hölgyei talán észre sem vették, hogy bizonyos időben miért olvashatnak regényeikben csupa barna és magas termetű hősökről, majd, változás folytán, szőke és kék szemű ifjakról. A Fitkonidesz kisasszonyokat nem lehetett megcsalni. Ők úgy láttak kuncsaftjaik lelkébe, mint a tükörbe. A jótékony özvegy Boboriné sohasem kapott más regényt, mint olyant, amelyben szegény árva gyermekek zokognak a nélkülözésben, míg a kőszívű városbíró esténként csupa kísértetekről olvasgathatott, amelyek a gonosz embereket álmukban üldözik.

De mégis, a könyvkölcsönzés legfőbb alapelve csakis a szerelem volt. A kis cselédleányok és szobalányok hűségesen referáltak a házi történetekről a szemüveges Sarolta kisasszonynak, amíg Lizi kisasszony látszólag a könyvek keresésében volt elmerülve. Az ócska könyvek között szórakozottan babrált fehér kezével, amíg Sarolta kisasszony a vallatást befejezte.

- Tehát 447 - kiáltotta Sarolta, és homlokára tolta szemüvegét.

Lizi szótlanul engedelmeskedett... A 447, benne a megfelelő szerelmes történettel elindult a Sebestyén utcai boltocskából, hogy szíveket boldoggá vagy boldogtalanná tegyen.

A legszebb nap azonban mégiscsak az volt, amikor az öreg doktor bácsi, aki életében még regényt nem olvasott, benyitott a Fitkonidesz kisasszonyok boltjába.

- Nem sokat adok ugyan az ostoba regényekre - kezdte recsegő hangján -, de most kérnem kell önöket, hogy a Turcsán kisasszonynak ezentúl víg olvasmányokat küldjenek. Beteg szegényke.

Sarolta nyugodt önbizalommal emelte fel a fejét, és az okulárét megigazította szemén.

- Bízza ránk, doktor úr... Lizi, a 345-öt.

*

Kedves, emlékszik-e a Sebestyén utcai öreg hölgyekre, akik a régi szép regényeket kezelték a sötét boltocskában?

(1910)

Egy régi délibáb

I

Valamikor (huszonöt esztendeje) még Csáki Pál uramtól függött, hány órakor kel fel a nap. Néha csak délben kelt fel a nap, a sárgarigók már régen megebédeltek a szilvásban (megvolt mind a hét szilvafa), amikor Csáki Pál kidörzsölte az álmot a szeméből, és harsányan a nevemet kiáltotta a kerti házból, ahol lakott. Keresztelő, tor vagy talán névnap volt az éjszaka, és Csáki Pál ilyenkor mély bánattal citálgatta a latin klasszikusokat. Szomorú volt, rekedt volt, és borostás állát elkeseredetten dörzsölte a kabátja ujjával. „Nem ér az egész élet egy hajítófát!" - mondogatta, és hosszadalmasan, hitetlenül nézett a napsugárba, mert az éjszaka tor vagy névnap volt.

Ez a bizonyos Csáki Pál (akiről már írtam egyszer) anyai nagybátyám volt, és mint ilyen, egy napon magára vállalta a nevelésemet. Zsineget kötött a lábamra, hogy a közeléből el ne mozdulhassak, és a zsineg végét még akkor sem eresztette el, amikor Kopeczky Sámuellel, a garibaldistával elmúlt csaták és hadjáratok dolgát a szomszédban megbeszélték. Ilyenkor görbe sétapálcákkal vonalakat és köröket rajzoltak a porba, és a vitatkozás újólag megindult minden vonalnál, minden körnél. Ezekből a körökből és vonalakból óhajtották megállapítani, hogyan kellett volna az olaszországi hadjáratot vezetni. Hajdanában mindketten ott voltak a messzi lombard mezőkön, de Kopeczky Sámuel egészen másképpen emlékezett a dologra, mint nagybátyám. A legvégén keményen összevesztek, és Csáki Pál nagy haraggal, káromkodva vezetett haza a szomszédból, a lábamra kötött zsinegnél fogva.

- Jegyezd meg magadnak, és írd fel a noteszbe, hogy Kopeczkynek nem volt igaza. Igenis, ott álltunk a balszárnyon, szakadt az eső, és Milánóban harangoztak.

Piros képű és fehér bajuszú ember volt Csáki Pál. Az asztrakánsapkáját a leghidegebb téli napokon is csak a feje búbján hordta, és szerette a magas sarkú cipőt, szerette a macskanadrágot, valamint az óraláncon a delejtűt, a szerencsemalacot és a talizmánt, amelyben Garibaldi vére volt üveg alatt. Órája nem volt, kulcsot hordott a lánc végében, de hosszú-hosszú történetet tudott arról, hogyan csalták meg őt az órák Majlandban, amikor valamennyi óra másforma időt mutatott a városban. Ha lagziba vagy keresztelőre ment (ezeket az alkalmakat módfelett kedvelte), szíjakkal sarkantyút erősített a cipőjére. Megvolt a saját külön véleménye a bőrnadrágról és a karneolgombos mellényekről. (Ezeket a dolgokat tisztelte.) Orbán Mihályt, aki akkoriban kezdett először cilinderkalapot hordani vidékünkön, szörnyen megvetette, habár azelőtt igen jó barátok voltak. Szerette a dalokat, amelyeket a cselédlányok a vízmerítőkút körül vagy a tollfosztásnál énekeltek. Szerette a befüggönyözetlen ablakokat, amelyek alatt sokáig leskelődött, ha asszonyféle vetkőzött az ablak mögött. Szerette ősszel a régi borházakat és a szedőasszonyokat. Ám legjobban mégis a délutáni álmát szerette, amikor az ebéd utáni hangulatban a legfurcsább dolgokat szokta álmodni. Ilyenkor álmodott örökségről, álmodott régi nagy pörökről, amelyeket megnyert. Ilyenkor lépett elébe (az álom fátyolképeiben) bizonyos Czirmai, akiről csodálatos dolgokat tudott, és akit körülbelül a legnagyobb embernek tartott a világon. Czirmai (ó, be sokat is hallottam róla) körülbelül hősebb férfiú volt Szent György lovagnál, és bár évtizedek óta eltűnt a szemhatárról, Csáki Pál majdnem minden cselekedetében Czirmaihoz szeretett volna hasonlítani.

- Mit tett volna Czirmai helyemben? - vetette fel gyakorta a kérdést, amint az élet elhatározó pillanataihoz ért. Midőn egykori szép szakállát tőből lenyírták az idősb Orbán Mihály

emlékezetére rendelt toron; midőn koporsóba fektették a Lányi Ilka lakodalmán; midőn éjjelizenére indult a cigányokkal: mindig a csodálatos Czirmai lebegett a lelki szemei előtt. Ahogyan nevetett, és ahogyan mulatott Czirmai! - amit az asszonyoknak mondott, és amit a pohárköszöntőkre válaszolt! Czirmai táncolt kivilágos kivirradtig, és ugyancsak ő bolyongott el a régi temetőben a behorpadt sírhalmok közé, ha többet ivott a kelleténél. A tollfosztókon is a Czirmai mesélt, de ő vezette karonfogva a vacsorázóasztalhoz az öregasszonyokat. A délig való alvásokért sem felelhetett egymaga nagybátyám.

- Kérlek, a fiú - mondta szegény jó anyám reám célozva - micsoda jó példákat lát maga körül!

- Kérlek - felelt Csáki Pál komolyan és megfontoltan -, Czirmai is aludt néha délig, de ezt senki sem merészelte a szemére hányni.

- Igen, Czirmai... - mormogta szegény jó anyám megzavarodva, és könnyedén elpirult.

- Czirmai...

Lesütötte a szemét, és csak a távolból merte hallgatni nagybátyámat, aki sarkantyús lábait keresztbe vetve, a kis asztalkán, sapkát hátratolva fején, nekivörösödve ütötte öklével az asztalt.

- A macska tudná, hogy honnan veszik a mai emberek azt a túltengő bátorságot, amellyel régi nagy hazafiak cselekedeteit felülbírálják? Tudja isten, hajdanában szerényebbek, ildomosabbak voltak a férfiak és a nők. Más volt a nevelés, más a felfogás. Egy Széchenyi, egy Wesselényi, egy Czirmai nem lehetett a megszólás tárgya. Hja, de manapság már kiveszett az erkölcs, a tisztelet, a hazaszeretet a családoknál. Elzüllött ez a nemzet, fiai egyébre sem valók, mint arra, hogy minden oroszok cárja a kancsukáját pattogtassa a hátukon...

Szegény jó anyám napokig kerülte ilyen jelenetek után a kerti ház tájékát, és nagybátyám is úgy tett, mintha komolyan haragudna.

- Czirmai! - kiáltotta hol öblösen, hol fogcsikorgatva a szobájában, és egy régi-régi acélmetszet előtt megállott.

- Czirmai! - mondta, és bocsánatkérőleg, áhítattal tette össze a két kezét.

Az acélmetszet gróf Széchenyi Istvánt ábrázolta az üveg alatt, miután Czirmaitól kép nem maradott fenn az utókor számára...

Ilyenformán történt, hogy már elég nagy fiacskává növekedtem anyai nagybátyám, ns. Csáki Pál gondozásában, midőn még mindig csak annyit tudtam a világtörténelemből, hogy a Lánchidat Czirmai építette, és ugyancsak Czirmai bujdosott Petőfi Sándorral a szibériai pusztaságokon. Azonkívül Garibaldi is volt ugyan valaki, de a messzi, olasz csatamezőkön mégiscsak Czirmai volt az, aki a dicsőség pálmáját Garibaldi elől elragadta... Közben-közben a titokzatos Czirmai reggelig muzsikáltatott a piros mellényes Bakai cigánnyal a „Fehér Rózsá”-ban, és ugyancsak Czirmai táncolta magát betegre a közbeeső keresztelőkön, hogy másnap szomorúan és hallgatagon üldögéljen a kerti házat körülvevő kőrisfák alatt...

II

Egy napon leoldozta lábamról a hosszú zsineget Csáki Pál, és ebédnél a következő kijelentést tette:

- Bugyiban holnap búcsú lesz... A fiúval odamegyünk.

Szegény anyám lesütötte a szemét, és csak csendesen merte megjegyezni:

- Tegnapelőtt reggelig tartott a tor Simkovicséknál.

Csáki Pál őszinte meglepetéssel gurította körül gömbölyű, szürke szemét a szobában, mintha nem tudta volna, hogy ki szólott hozzá. A nagy muzsikáló óra-e, vagy kalitkájából a kék csóka?... Hosszabb ideig függesztette a szemét megboldogult édesapám pipatóriumára is, mintha az ottan katonás rendben álló csibukok egyike említette volna a tegnapelőtti tort. Ugyanazért emelt hangon fordult az elhagyatott pipák felé:

- Bugyiban kápolnaavatás lesz holnap. Somogyi Eszter kápolnát emelt nagyapja, a veres sapkás katonaorvos emlékére...

- Amely esemény ismét reggelig fog tartani - mormogta anyám, és tányérjára nézett.

Csáki Pál kényelmetlenül feszengett székén, és a kiszívott tajtékpipák, majd a muzsikáló óra felé nézett, mintha nem hallotta volna teljes bizonysággal azt az iménti megjegyzést. A tenyerét füléhez emelte, és mintha valamelyes hallhatatlan kérdésre válaszolna, így beszélt:

- Hogy a veres sapkás katonaorvos legény volt? Meghiszem azt. Ritka volt az öreg Szukovics bácsi. A szegényeket ingyen gyógyította, a mellényzsebében hordta az operáló kését. Én még ösmertem az öreget, de ösmerte Czirmai is...

Az anyám határozottan felemelte a fejét.

- Az meglehet - mondotta szokatlan eréllyel -, hogy Szukovics úr pompás orvos volt, de az unokája, Somogyi Eszti semmi esetre sem tartozik az előkelőbb perszónák közé. Ez a hölgy szivarozik, lovagol, és versenyt kártyázik a férfiakkal, nem beszélve arról, hogy még eddig senki sem merte feleségül venni, habár minden esztendőben más és más vőlegénye volt.

Nagybátyám angyali szelídséggel csóválta a fejét.

- A világ rossz nyelve farkast csinál a szelíd bárányból. Somogyi Eszter immár egy tiszteletre méltó idős hölgy, aki valóban százszor férjhez mehetett volna... Hiszen magam is, mások is gondoltunk reá valamikor... De még Czirmai is sokszor megkötötte a lovát a virágoskert rácsos kapujához. Csak a hölgy elszántságát és határozott karakterét bizonyítja az a körülmény, hogy merészelt leánynak maradni.

- Ez mind szép dolog - felelt elpirulva anyám -, de a fiamat nem engedem.

Nagybátyám a dolga biztosságában enyhén megbocsátólag mosolygott.

- Természetesen... Én sem vinném magammal az úrfit e helyre, ahol csak alkalmatlanságomra leend, de ne mondjad te sem, mások se, Kopeczky se, hogy rossz nagybácsi vagyok. A fiút azért viszem magammal, mert egy nevezetes ember is megígérte jelenlétét a kápolnaavatásnál.

Anyám ijedten emelte fel a kezét. Szegény, megérezte, hogy mi következik...

- Igen, Czirmai is ott lesz. Hadd lássa őt a fiú - mormogta csöndesen a nagybátyám, és halkan, szörcsögtetve nevetni kezdett.

Anyám eltávozott az asztaltól, és zavarában az ingaórát igazította, míg Csáki Pál addig nevetett, amíg a lélegzete tartott. Mindig lejjebb és lejjebb látszott szállani a nevetéssel. Először csak az asztalterítő alá. Később már mintha a pincében, a régi hordók között nevetne, legvégén valahonnan a földgolyó középpontjából hangzott a nevetése. Akkor hirtelen nagy lélegzetet vett, mintha az ebédlőben levő levegőt egyszerre felszippantotta volna.

- Lássátok! - kiáltotta gúnyosan és diadalmasan - lássátok, ti gőgös és magatokat nagyra tartó megyei asszonyságok: Czirmai húszévi visszavonulás után legelőször is Somogyi Eszter meghívását fogadja el.

Szegény anyám mentegetőzve tépdeste egy cserépvirágon a fonnyadt leveleket.

- Hiszen már senki sem merte hívni Czirmai urat. Az a hír volt róla elterjedve, hogy meghasonlott önmagával és a világgal...

- Mint a nagy Széchenyi! - kiáltott közbe nagybátyám. - De íme, Somogyi Eszter hívására elhagyja gondosan őrzött magányát, mert hiszen anno dacumal ő is megkötötte a lovat az Esztike virágoskertje mellett. Jegyezd meg, és írd fel a dátumot.

Anyám szigorú pillantást vetett reám, de különben sem szoktam mindent felírni, amit nagybátyám rendelt. Néhány száraz levelet összemorzsolt a tenyerében, és asszonyos kíváncsisággal kérdezte:

- Nos, és még kik lesznek ott a kápolnaszentelésnél?

Csáki Pál széles mozdulatot tett.

- Nők nem. Eszter haragban van a nőkkel, mert sok csúnya pletykát terjesztettek róla. De ott lesz egypár öreg barát, egypár szép ember, egypár vén fiú, akik anno dacumal... Nos Kopeczky, Orbán Jóska és Mitrovay... Jegyezd meg!

Az anyám csöndesen mosolygott:

- Szóval az egész tavaszamúlt gavallérgárda... Régi kérők, régi széptevők!

Hirtelen rám nézett, elkomolyodott, és gyorsan kisietett a szobából. Nagybátyám a mennyezetre függesztette a szemét, és halkan fütyörészni kezdett valamely régi dalt.

III

Hintóval mentünk Bugyiba. Nagybátyám egész úton magyarázta a különbségeket az akácok és a jegenyefák között, amelyek az utat szegélyezték. A tanulságos előadásból ma csupán annyira emlékezem, hogy az akácfa már csak azért is haszontalan fa, mert letörött az ága a cigány alatt, akit reá felakasztottak, és a cigány elszaladt... Az járt a fejemben, hogy végre színről színre látni fogom Czirmai urat.

Falusi úriház udvarán állott meg a hintó. Lompos komondorok és lomposabb falusi cselédek mászkáltak az udvaron, ahol hiába kapargált ennivaló után egy sovány kan pulyka. Amint leszállottunk a kocsiról, a pulyka nagybátyám csizmaszárához kapott, mintha ott sejtette volna a keresett ennivalót.

- Hess! - kiáltotta Csáki Pál.

Az udvar végén, ahol valamikor virágoskert lehetett (amíg a kan pulyka meg nem ette a kertet), ócska, düledező filagória állott, ahol fehér abroszt lengetett a szél, és valaki haragosan köhögött, amely köhögésben nyomban megismertem szomszédunkat, a garibaldista Kopeczky urat.

- Erre, erre! - kiáltotta egy jókedvű bariton hang, és a pavilon rozsdavert vadszőlőindái közül egy piros pongyolás, szivarozó hölgy lépett ki. Hatalmas, gránátostermészetű asszonyság volt, az arca olyan színű, mint a dércsípett, őszi eső verte nyárfalevél: piros és sárga. Az ajka felett akkora bajusz, mint egy tizenhat esztendős fiú bajusza. És a haja rövidre nyírva és csigákba

göndörítve. Semmi sem volt rajta szép, csak a mosolygása, amellyel nagybátyámat fogadta. Ez a mosoly jelentette (mint az erdők mögött pirosló nyári nap jelenti az aranyos fellegeknek és a vérpiros felhőknek, hogy szép volt az elmúlt nap, szép volt a reggel és a dél), hogy szebb élet volt itt hajdanában. Csak a hangja volt különös, mély, búgó bariton, mintha nem is ő beszélt volna, hanem valaki a szomszédból. (Szalók Pál dobosnak, a negyvennyolcas honvédnek volt ilyen hangja, és eleinte bizonyosra vettem, hogy az öreg beszél a filagória háta mögül.)

- Czirmai?... - kérdezte nagy felindulással Csáki Pál.

Somogyi Eszter megmutatta villogó fogait:

- Ugyan kérem!... Hát megtartotta „a gróf" valaha az ígéretét... Vagy volt-e valaha a grófnak pontosan járó zsebórája?

Nagybátyám olyan szomorúan és gondterhelten bólingatott fejével, mint a temetéseken szokta, midőn a pap az elhunyt érdemeit fölsorolja.

- Igaz, igaz... De nála el kell tekinteni ilyen apróságoktól.

- Ellenben az urak már együtt ülnek, és a pagátot kergetik - folytatta Eszter leányasszony, és a kezében füstölgő, vastag fekete szivart fogai közé szorította.

- Ejnye, ejnye, ez a Czirmai - mormogta nagybátyám fejcsóválva, mintha még addig sosem késett volna el Czirmai úr. Észrevettem, hogy fél szemmel engem figyel, és amint a tekintetünk találkozik, heveskedve kezdi csóválni a fejét Czirmai miatt. Így közeledtünk a kerti lakhoz, amelyben Kopeczky szomszéd két másik lisztes fejű férfiúval a kártyákat csapdosta az asztalhoz. Kopeczky szokás szerint megtapogatta a fejemet bütykös ujjaival.

- Keményedik... Határozottan keményedik. Csak így tovább, öcskös.

Aztán többé nem törődtek velem. Csáki Pál egy darabig nagyon habozott, hogy a zsineget a lábomra kösse, de nyilván az ünnepélyes hangulat hatása alatt visszadugta kabátja zsebébe a zsineget.

A háziasszony együtt kártyázott a férfiakkal. Egy darabig néztem gömbölyű, erős kezét, amellyel glédában tartotta a kártyafigurákat, néztem a hatalmas füstmacskákat, amelyeket az asztal közepére fújt, hogy onnan gyorsan visszaszívja. Ezen produkciók alkalmával a szemben ülő Mitrovay úr gyorsan mozgatta kiálló ádámcsutkáját, mintha az ki akart volna ugrani puha gallérjából. Savószínű arca és kapa után ültetett bajusza volt, és sokszor kiáltott fel meglepetéssel a kártyajáték folyamán, habár egész biztosan tudom, hogy már semmi sem lephette meg a világon. Orbán úr természetesen cilinderkalapban ült, bár ezért az összes jelenlevők gyűlölettel néztek reá, és nagybátyám maró gúnnyal kérdezte tőle:

- Ejnye, hol veszed a bajuszfestéket, Mihály?

- Tarokk, tarokk! - kiáltott közbe bariton hangján a háziasszony (vagy talán az öreg Szalók?), és Orbán Mihály lenyelte a gorombaságot, amelyet válaszolni akart.

Elosontam a filagóriától. Egy darabig még hallottam nagybátyámnak a föld középpontja felé szálló nevetését.

- Á, á, á! - kiáltotta az ádámcsutka.

- Tarokk! - búgott Szalók dobos.

Mindenekelőtt megtekintettem tehát a házat...

Hűvös és nagy szobák nyíltak egymásba, amelyekben olyan régi bútorok voltak, amelyekre én nem is emlékeztem. A szekrények a mennyezetig értek, és mindegyik akkora volt, mint egy

paraszthház. Alattomos, útban álló öreg székekbe ütköztem, és tömérdek porcelán csésze volt az asztalokra helyezve. Ám ezek a dolgok csakhamar elmúlottak látásom elől, midőn a falon függő képeket megpillantottam. Tömérdek kép volt a falakon, csupa férfiarckép, szakállas, bajuszos, régmúlt divat szerinti öltözetű urak arcképei, amelyek szép sorjában függtek egymás mellett a falon, egyik szobában éppúgy, mint a másikban. Voltak körszakállak, voltak nagy bajuszok; voltak, akik szűk és akkoriban divatos szürke nadrágjukat is megörökítették a képeken, mások furcsa és nagy kalapot tettek a fejükre. Egy úrból pláne csak egy pár sarkantyús csizma látszott, és ebben az úrban rövid vizsgálódás után felismertem ns. Csáki Pált... Igaz, hogy akkor még szakálla volt, igaz, hogy bodorított haja volt, de a csizmák nem csalhatnak. Ilyen csizmája senkinek sem lehetett másnak Magyarországon, mint neki.

És mikor már Csáki Pált felismertem a régi fotográfiák között, könnyű volt megtalálni a többieket is. Nini, ez a keszegképű, kezében képeskönyvet tartó és nyársegyenességű fiatalember senki más, mint az ádámcsutkás Mitrovay úr. Hát ez a harcias, olasz köpenyeges levente vajon sokban különbözik-e a mai Kopeczky úrtól? Még Orbán Mihály is itt van valahol, csak keresni kell. Csakhamar meg is találtam egy asztalkán. Lóháton ült akkor, lóháton! Nagy huncutok voltak azok a régi fotográfusok! Mindenféle bolondos helyzetekbe belebiztatták az embereket. Vajon miért ültették lóra Orbán Mihályt?

Amint egyik szobából a másikba vándorolok, a képek mindenhova elkísérnek. A nagybátyám már itt fehér nadrágban támaszkodik egy könyvvel megpakolt asztalkához, és lovaglóvessző van a kezében. A haja már ritkul, Lavalière-nyakkendője nagy csokorban van megkötve. Úgy látom, hogy a mellényén apró pitykék vannak, és a bal kezét a szívén tartogatja! Hej, Pál, nagybácsi! Amott a lóról leszállott Orbán Mihály nézeget elmerengve egy kezében tartott fotográfiát. Bizonyosan az Eszti fotográfiáját. Tovább... Hat szoba volt a falusi lakban, és a hat szobában csupa régi-régi férfifotográfia. Asszony, leány sehol. Csak egy helyen a ház úrnője, amint lóháton ül, a szalonasztalon.

Elfáradtam, és elszundikáltam egy sarokban. Álmodtam vagy ébren voltam, már nem tudom teljes bizonyossággal.

Csáki Pál és a ház úrnője lépnek a szobába, és ábrándozva lépegetnek végig a fotográfiák sora előtt.

- Lássa, Pál, magát mindenütt megőriztem - mondja a ház úrnője -, itt vannak a felejthetetlen napok emlékei, életem minden üdve és boldogsága e napsugár által írott képekben nyugszik. A maga képeiben, Pál...

- És Czirmai? - kérdezte olyan hangon Pál nagybátyám, mint midőn Kopeczkyt valamelyes tévedésen akarja rajtacsípni a lombárdiai csataterek lerajzolásánál a szomszédunkban.

- És Czirmai?...

- Ó, Pál, ha a szívembe látna, ha tudná, hogy soha, de soha... Nagyra becsültem, tiszteltem, de lássa, most is, ma is, a kápolnaavatáskor a kínzó féltékenység távol tartotta őt a házamtól. Magára féltékeny még ma is, Pál... Pedig... pedig... Ó, ti drága képek!

Nagybátyám kezet csókolt a ház úrnőjének.

...Azaz talán mégsem a nagybátyám volt, aki a szobán keresztülhaladt, míg én egy puha szőnyegen félálomba merülve, félig láttam, félig álmodtam a dolgokat. Talán Mitrovay úr volt a háziasszony kísérője, vagy talán éppen Orbán úr. Mintha a Kopeczky szomszéd köhögését is hallottam volna valahol egy távoli szobában, pedig az ő köhögését ezer közül is megismerem...

- Igen, igen! - búgja a ház úrnőjének baritonja. - Az a bolond Czirmai még mindig féltékeny reád, kedves Pál. Hogy annyi idő alatt nem nőtt be a feje lágya. Akár csak a Mitrovayé...

- Ő is? - csodálkozik anyai nagybátyám.

- Ah, még ő csak az igazi bolond. Majdnem keresztüldöf a szemével, ha mással beszélek, vagy mást hallgatok... De hát istenem, ha ő sohasem szól egy szót sem.

Karonfogva tovább-ballagnak, el a másik szobába, ahol Csáki Pál, mint fodorított hajú ifjú, a falakról ismét köszönti az öreg, fehér fejű Csáki urat.

(1910)

Egy régi fogadó utolsó napjai

Abban a városban, ahol én gyerekeskedtem, a piactér kellős közepén egy sárgára meszelt, ódon épület terpeszkedett. Öblös kapuja éjjel-nappal tárva, az udvara meg akkora, hogy elfért volna benne egy országos vásár. A legenda szerint - melyik vén háznak nincs legendája? - a sárga ház volt a legrégibb, a legelső ház a városban. Legelőször is - valami háromszáz esztendő előtt, amikor még kuruc világ volt - a sárga házat építették föl a később keletkező városkából. Egy bizonyos Kállay Mihály nevű kuruc kapitány építette magának ezt a kocsmát a pusztaságra, mert a felesége olyan természetű asszony volt, hogy nemigen tűrte meg a kurucos mulatságokat a házánál. A derék Kállay Mihály épített magának külön kocsmát, ahol a vitézeivel, cimboráival tanyázott. Itt szólhatott a muzsika éjjel-nappal - és aztán háromszáz esztendeig nem hallgatott el. Mert megmaradt kocsmának a ház, és lassan város keletkezett körülötte.

A Kállayak családi levéltárában van az az okmány, amely a famíliának biztosítja örökre a kocsma tulajdonát. Itt mulattak, dáridóztak a jó urak, néha bérlőt is állítottak bele - de hát akkor is a Kállayak mulattak mindig a „Zöldfá”-ban. (A macska tudja jobban, miért hívták „Zöldfá”-nak, amikor egyetlen fa nem volt a környékén.) A tulajdonosok nem építettek a kocsmán - nem templom az, hogy reparációra legyen szüksége, bár elsüllyedt volna mindenestül néhanapján -, de a vén falak vitézül kitartottak. A régi tisztújítási ostromoknak - amikor az ellenpárt régi virtus szerint megrohanta - oda se néztek az öles falak. A tükröt, képeket leverhették a mulatók, de a falakról legföljebb a vakolat mállott le a fokosütések alatt. Állott a „Zöldfa”, mintha azt várta volna, hogy a legutolsó korhely is meghaljon a vármegyében. Háromszáz esztendeig hiába várta.

Volt ennek a régi fogadónak egy nevezetes tulajdonsága. Mintha akkor muzsikáltak volna benne, amikor nem muzsikáltak. Ha egyetlen cigány se tanyázott a fogadóban, akkor is halk cimbalomszó hallatszott az ivóban. Olyan halk, csendes húrpengetés, mint amikor valamelyik vén cigány csak úgy a maga mulattatására ütögeti a húrokat. Némelyek még a nóta melódiáját is tisztán hallották... Pengett, pengett a láthatatlan cimbalom, és soha nem lehetett megtudni, honnan erednek a hangok, s a rejtélyes zenészt a legszorgosabb kutatás mellett sem lehetett föltalálni, pedig sokszor keresztül-kasul kutatták érte a fogadót. A bérlők a vállukat vonogatták:

- Ki tudná azt, hogy honnan ered a cimbalomszó? Ha igaz, kétszáz esztendővel ezelőtt valamelyik uraság befalaztatta itt a cigányát. Az muzsikál unalmában.

Persze az efféle történetnek csak az adott hitelt, akinek éppen kedve volt hozzá. Igaz, hogy nagyon unatkozhat az a befalazott cigány, de hát az már meg is halhatott azóta. Hümmögtek a kételkedők, csóválgatták a fejüket, de hát a cimbalomszó mégiscsak megpendült valahol, valamerre, ha az ivóra, fogadóra csendesség ereszkedett. Pengett, pengett, és aki hallotta a cimbalompengést, elmondta, hogy soha szebb muzsikát nem hallott. A másvilági cigány mindenkinek eltalálta a kedves nótáját.

Ez volt a „Zöldfa” speciális nevezetessége azokon a horpadásokon, lyukakon, krétával írott ákombákomokon kívül, amelyek az ivó falát díszítették, mindegyik történelmi emlék. A nagyerejű Blaki András tátongó mély lyukat ütött öklével a falba haragjában, porzott a vakolat, a téglák megmozdultak, csoda, hogy a fal el nem dőlt. Máshol a jeles pisztolylövő Pazonyi Elek lövöldözött belé a falra szögezett kártyalapokba, s a krétaírások többnyire a hősiesség megörökítései. Följegyeztetett, hogy Gaál de Dálnok egy hordó bort ivott meg

ülőhelyében. De ott van fölróva az ajtó mellett a híres mulató Józsa Györgynek is az emléke. Valahányszor a híres nagyúr a „Zöldfá”-ba tette a lábát, a kocsmáros bicskájával rovást vágott az ajtófélfába, megegyezés szerint minden rovás ezer pengőt számított a fölszámolásnál. És nem csekély a rovások száma.

Abban az időben, amely időre én emlékezem, a túlvilági cigány többször jutott szóhoz a „Zöldfá”-ban, mint az eleven cigány. Új fogadók, új kocsmák kerekedtek, az ivóban parasztok pálinkáztak, Rózsáné - ez volt éppen a bérlő neve - hiába sütögette göndörre szép fényes fekete haját. A „Zöldfá”-t elmuzsikálta volna a túlvilági cigány, elmuzsikálta volna egészen, ha egy viharos, szeles éjszakán meg nem zörgetik a vasrácsos ablakot. A piac felől zörögtek, Rózsáné sokára ébredt, akkor is kelletlenül ment az ablakhoz. Korhelykedő cigányokra gondolt, akik borközi állapotban szerették fölkeresni befalazott kartársukat. Odakünn a zivataros éjben egy sárga kabátos, hosszú termetű úriember állott. A csárdásné ajtót nyit előtte, jár kedvében, körülötte, de az idegen úriember nem szól semmit, csak letelepedik az ivó sarkában, és füléhez emelve kezét, hallgatózik az éjszaka csöndjében. A túlvilági cimbalmos - akinek valódi létezését valamely rejtélyes visszhangban állapították meg később a hozzáértők, amely visszhang a kagyló örökös búgásának felelne meg - éppen akkor kezdte meg művészi játékát valahol a bolthajtásos falak alatt.

Az idegen úr, miután egy darabig hallgatózott, százforintos bankjegyet tett az asztalra, és eltávozott. Rózsáné csalódottan zárta be utána a kaput - na, legalább egy tükröt bevert volna a pénzéért az idegen! De mit ér az ilyen mulatság? Semmit, egészen semmit.

Az idegen eljött másnap, eljött harmadnap. Akkorra már kiderült róla, hogy senki más, mint egy valódi angol lord, aki Angliában hallott magyar barátaitól a különös visszhangról, amely a régi fogadóban vagyon. Vasútra ült, és eljött megnézni, saját fülével meghallgatni a dolgot. És mert sehogy sem tudott a másvilági cimbalomszónak nyitjára jönni, napról napra szenvedélyesebb hallgatója lett a másvilági cigánynak. Nem ivott, nem mulatott, csak a cimbalompengést hallgatta.

A városkában természetesen hamarosan híre támadt a különös angolnak. Mindennap száz pengővel honorálta Rózsánét a műélvezetért, amelyet a másvilági cigány szerzett neki. A jó asszony nem győzött eleget csodálkozni, hogy az angol nem kíván eleven cigányt a pénzéért.

A „Zöldfa” elhagyott ivója lassan-lassan ismét fölkapott helye lett a városi korhelyeknek. Eleinte csak az angolt bámulták a vendégek, de később megunták a száraz bámulást, a „Zöldfá”-ban fölcsapott a régi mulatságok, dáridók csatazaja. Húzta a cigány, mintha ismét fénykorát élné a „Zöldfa”. Repültek a palackok, törtek a tükrök. Az angol idegesen nézte a körülötte folyó dínomdánomot.

- Hogy ez a fogadó? - kérdezte egyszer rosszkedvében.

Megmondták neki az árát, és az angol megvette a „Zöldfá”-t. Lord Jersey - ha jól emlékszem, ez volt a neve - ezentúl egyedül ülhetett a „Zöldfá”-ban. Senki sem zavarta. Az örökké nyitott kapukat bezárták, kocsmazaj többé nem hallatszott, bort nem mértek az épületben, csend lett, örökös csend.

És a nagy csöndességben elhallgatott a másvilági cigány. Amikor már nem volt többé kocsma a „Zöldfa”, a cigány megszökött belőle. (De hát mit is keresett volna ott?) Az angol hiába leste a cimbalomszót. A cimbalmos végképpen elhallgatott. Többé nem szólalt meg.

Lord Jersey nem nyugodott bele a dologba. Keresni kezdte a megszökött cigányt. A falakat egyenként lebontatta. A cigánynak sehol híre-hamva.

Egymás után hullottak le a „Zöldfa” falai. Az angol ott állott, és nézte a romokat. Amikor az utolsó fal dőlt el, a romok közül egy régi-régi cimbalom maradványai kerültek elő. A húrok rozsdásak, tépettek rajta. Ezt a cimbalmot aztán elvitte az angol. De a „Zöldfá”-nak ezzel örökre vége lett.

(1910)

Nagyapám jó táncos volt...

Hajdanában a nagyapám volt a leghíresebb táncos (a harmincas években) Magyarországon, és erre gyakran nagyon büszke voltam életemben.

Nagyapám sovány, karcsú és hosszú lábú fiatalember volt, aki még késő öregségében is élénken villogtatta szurokszínű szemét hófehér, bozontos szemöldöke alól. Aztán: a bajusza sem fehéredett meg véglegesen soha, a szakállát gyakran borotválta, a haja rövid volt és tüskés. Pedig már kilencvenesztendős is elmúlott. Csak a nőkről változott meg a véleménye... Furcsa, hogy tíz-tizenöt esztendő alatt hogyan változik némely ember véleménye! Mert hiszen még nem is olyan régen a térdkalácsát törte el egy kis varrókisasszonyért, aki után Budapesten, az Üllői úton egy síkos téli reggelen sietett. A leányka a villamoskocsira ugrott, a nagyapám utána, ámde a lépcső fagyos volt, és a nagyapám megcsúszott, midőn is térdkalácsát kettérepesztette.

De a harmincas és negyvenes években még a térdét sem törte. És az öreg asszonyságok, akikkel nagyon szerettem a nagyapámról beszélgetni, mindig olyanformán emlékeztek meg róla, mint a legjobb táncosról.

Sajátságos, hogy mennyit hallottam a nagyapámról az öreg asszonyságoktól! Mintha ő lett volna az egyetlen valamirevaló férfiú Magyarországon akkor, akkoriban... Az apámról sohasem beszéltek nekem a nők. Pedig szép, komoly és gazdag férfiú volt, akinek nagy, gömbölyű szeme volt, amellyel bizonyára nemcsak a férfiakat tudta megigézni, hanem a nőket is. Fiatalember koromban gyakran udvaroltam azoknak a nőknek, akiknek biztos tudomásom szerint az apám is udvarolt egykoron. Mathilde, a kis tanítónő, akinek fodros szoknyája után eleget járkáltam a vidéki kisvároska utcáin, anyám előadása szerint régen nagy felfordulást idézett elő családi életünkben. Egykor atyámat is megigézte bodros fürteivel, énekes hangjával, és anyám bizonyos elégtétellel látta, hogy kamaszkoromban sikerült meghódítanom Mathilde kisasszonyt, a kis tanítónőt.

- Mathilde - mondta egy estén, amikor egy szerelmes levelet elcsípett - jóravaló nő, megérdemli, hogy finoman és udvariasan bánjál vele... Atyáddal szemben szépen viselte magát, bebizonyította, hogy nemesen érző nő: lemondott róla, midőn én ezt kívántam.

Mathilde, pedig elég gyakran vallattam a hosszú kisvárosi délutánok folyamán, midőn a kertek alatt sétálgattunk (késő ősszel), sohasem beszélt atyámról. Elpirult és nagyot hallgatott. Sóhajtva tépett le egy falevelet valamely útba eső fáról, és a szájába vette a falevelet. Nem, sehogy sem akarta elmondani, hogy mi volt közötte és atyám között a múltban, hogyan udvarolt neki atyám, és mit mondott udvarlás közben. És ezért aztán nemsokára abba is maradtak a kertek alatti séták, bár anyám, okos nő létére, pártolta ezt az ügyet. Szívesen látta, hogy az unalmas és egyhangú kisvárosi életben a kocsma és korhely cimborák helyett egy komoly és érett nővel foglalkozom, aki „már egyszer letette a vizsgát" - mint mondani szokta. Sajnos, Mathilde nem tudott sokáig érdekelni, és lassan nem tudtam már méltányolni nemes jóságát sem, amellyel szüleim iránti engedelmességre és tiszteletre oktatott. Atyám, a gömbölyű szemű, komoly és gazdag férfiú tehát sohasem érkezett hozzám olyan közelségbe, hogy a nők szájából hallottam volna magasztalni nagyságát vagy komolyságát vagy egyéb tulajdonságait... Ellenben abban az időben, amíg egészen fiatal ember voltam, még léptennyomon hallottam öreg hölgyektől, hogy nagyapám, aki szegény volt, komolytalan volt, és az ügyvédi vizsgával egész életében adós maradt, hogy nagyapám milyen nagyszerűen táncolt a harmincas és negyvenes években... És általában milyen pompás és kitűnő férfiú volt! Akire

állandóan büszke lehetek, és igyekezzek nyomdokaiba lépni. - Ezt mondták az öreg hölgyek és halkan, lassan, elmerengve sóhajtottak. Mintha csak azt sajnálták volna, hogy nagyapám többé nem táncol úgy, mint a harmincas és negyvenes években táncolt.

...Mondtam, hogy abban az időben a kisvárosban laktunk, ahol félig-meddig rokonságban voltunk csaknem az egész várossal? Mondtam, hogy nyár vége volt, és én Pestre készülődtem az iskolába, és a folyón, amely a kertek alatt suttogva szaladt, a füzesek alatt hosszasan, a lapátot letéve ringatóztam a csónakomon? És tizenhat éves szememmel elgondolkozva néztem minden falevél után, amelyet a folyó habja elsodort csónakom mellett! Messzire a tájon aranyos ruhába öltözött nyárfák állottak egymástól nagy távolságban, mint megannyi középkori királyok a történelmi időben, és a folyón túl, egy dombon csinos úriház emelkedett, ahol bizonyára Anyegin Eugen, akkoriban kedves hősöm lakott... Ebben az időben, az ábrándok és a valósággá váló álmok idejében, végre megismerkedtem Siroki Máriával, aki zongora-tanítónő volt a kisvárosban, és azonkívül divatos szoknyát és kalapot hordott. Kövér és egyenes termetű, nevetgélő és dallamos beszédű leány volt Siroki Mária. Persze, már nem fiatal és nem a legszebb, de hát hogyan is imponálhatott volna másképpen a kisleányoknak, valamint nekem, a serkedő bajuszú diáknak? És míg a csónakomat lágyan ringatta az alig hullámzó folyó, nagyon sokat gondoltam Siroki Máriára és vele táncos és nagyszerű nagyapámra. Mert abban az időben egyszerre udvaroltunk a fehér kezű és vörösbarna hajú zongora-tanítónőnek!

Délelőttönkint, amíg nagyapám aludt, én kísérgettem Siroki Máriát a zongoraórákra a kisváros girbegurba kövezetén. Még ma is emlékezem az utcákra, ahová órákra jártunk, és ahol Siroki Máriára hosszadalmasan várakoztam. A Három Péter utcából mentünk a Rozmaring utcába, ahol a szemüveges német mérnök leánykáját tanította az elefántcsontok fogására szívem hölgye! A Rozmaring utcából ismét a Három Péter utcába tértünk vissza, de nem a rendes úton, hanem egy keskeny gyalogösvényen, amely a kertek között vezetett. Jobbról és balról nyár végi, elhagyott, csöndes kertek húzódtak, ahol őszi némaságba merült madarak üldögéltek a fákon. Siroki Mária, aki a girbegurba utcákon, az ezerszemű ablakok alatt, kandi tekintetek előtt mindig olyanforma sietséggel haladt, mintha terhére volna az, hogy én, a fiatal tanuló kísérgetem, a kerti úthoz érve meglassította lépteit, és az én szívem is már hevesebben kezdett dobogni...

Manapság egy kacér és szentimentális vénkisasszonynak látnám Siroki Máriát, aki élveteg ajkai mögött alattomosan mosolygott a vergődő ifjú tanuló szerelmén. Az a hátrahajló kézmozdulat, amellyel kezemet megszorítani szokta, titkos és mindent sejtető kézmozdulat volt, ahogyan a kacér színésznők szoktak kezet fogni. A mosolygása, kiszámított, lassú hangja, öntudatos kacagása és vállának vállamhoz való érintése ma már talán nem tudnak megigézni, de akkor, akkoriban, midőn csónakomat a lassú folyón ringattam az úszó falevelek között, Siroki Mária hevesen megdobogtatta szívemet, amikor végre a gyalogösvényhez érkeztünk a kertek közé, amely percért egész délelőttön várakoztam kapumélyedésekben és az ócska templom eresze alatt...

Itt senki sem látott bennünket, tehát ő ment elöl a keskeny gyalogösvényen, és divatos szoknyáját kissé megemelintette magas sarkú cipője felett.

Kalapjának strucctolla néha megérintette az arcom, és a ruhájából kiáradó erős parfümöt teli tüdővel szívtam magamba. Feltolta arcáról fátyolát, és hirtelen megállott, hogy válla mellemet érintette.

- Igazán szeret? - kérdezte, és a szemét hirtelen lesütötte, miután előbb figyelmesen arcomba nézett.

- Sohasem felejt el? - kérdezte később.

A kezét nyújtotta, amelyet megcsókoltam... Néha, ritkán púderes arcát is engedte megcsókolni... (Régen volt! Ugyan ki emlékeznék minden csóknak az ízére?)

Kipirulva és felhevülten értünk ki a kertek közül a girbegurba utcácskára, a Három Péter utcára, ahol kandi pillantással lesték már az ablakok mögül a zongora-tanítónőt.

- Isten vele! - mondta suttogva a fátyola alatt. - Most már nem kísérhet tovább. Lesnek reánk... És, tudja, a hírnevem. Maga még nem vehet engem feleségül.

- De, igen, feleségül veszem! - feleltem nagy elhatározással.

Csöndesen, szelíden, szinte megadással rám mosolygott.

- Isten vele! - ismételte. - Engem mindig meg fog találni. Mert én sohasem felejtem el magát.

Kezét nyújtotta, és titokzatosan, forrón megszorította a kezem.

És délután, midőn Siroki Mária útra kelt a zongoraóráira, már a nagyapám várta őt az utcasarkon, és harmonikás nadrágjában, amelyet acélgomb tartott a cipősarkon, ruganyosan lépegetett a tollas kalap mellett.

A lovaglóvesszőjével a térdét ütögette, és puha kalapját félrecsapta fején.

Vígan és könnyedén mendegéltek egymás mellett.

A kis girbegurba utcák szinte hangosak lettek egyszerre, amint ők beléptek az utcába.

A kisasszony teli tüdőből kacagott azokon a dolgokon, amelyeket a nagyapám félig feléje fordulva, félig elfordulva mesélgetett neki.

Ah, mit adtam volna azért, ha tudom a tréfákat, amelyeket nagyatyám tudott, hogy megnevettettem volna Siroki Máriát, mint ő megnevettette!

„Nem csoda - gondoltam elkeseredve -, hisz már a harmincas és negyvenes években is a legjobb táncos volt Magyarországon."

A csónak halkan ringott a folyón, a falevelek között, és megint csak azt gondoltam, hogy a nagyapám a legjobb táncos volt, és én semmi sem vagyok, csak egy fiatal tanuló...

S egyszer meglestem őket a gyalogösvényen, a kertek között, ahol az én életemnek a boldogsága szokott lejátszódni, és összeszoruló szívvel láttam, hogy a nagyapám ugyancsak csókot nyom a Siroki Mária arcára. Talán ugyanarra a helyre, ahol délelőtt én csókoltam meg szent áhítattal... Hisz ő volt a legjobb táncos valamikor.

...Az anyám, szegény jó anyám vette észre legelőször a változást, ami fiatal szívemben történt. A bús szomorúságom, a kedvem, a bánatom nem maradhatott előtte titokban.

- Mathilde-dal van valami baj? - kérdezte egyszer titkon és csöndesen.

Megráztam a fejem.

- Már nem ismerem.

- Nos? Tehát Mária miatt búsulsz? - kérdezte jóságosan.

Eleinte nem feleltem, de később könnyezve és elkeseredve árultam el nagyapámat.

Anyám eleinte nevetve hallgatott.

- Ki hitte volna az öregúrról! - kiáltotta.

Később, bánatom láttára, elkomolyodott és megígérte, hogy majd segít a dolgon.

És ezen az estén családi tanácskozás volt az ebédlőben.

A tanácskozáshoz megérkezett György nagybátyám a szomszéd faluból, és a férfiak elkomolyodva hallgattak már a vacsoránál. Még a régi családi képek is szinte fejcsóválva nézegettek alá a falakról, csak nagyapám látszott vidornak és megelégedettnek.

Én a szomszéd szobából hallgatózva, repeső szívvel hallgattam anyám vádbeszédét az asztalbontás után. Szenvedélyesen, szinte haragosan támadta meg nagyapámat magaviselete miatt...

Atyám csöndesen ült helyén, míg György nagybácsi többször dörmögte:

- Mikor nő be a fejed lágya?

Sokáig és hevesen folyt a vitatkozás, nagyapám eleinte nem hagyta magát, és csak sokára engedett.

- Helyes, nem kísérgetem többet Siroki Máriát, de a kölyök sem! - kiáltotta. - A föld alá bújnék szégyenletemben, ha a saját unokám elől kellene megretirálni.

- A fiú sem kísérheti többet a dámát - mondta ki atyám a határozatot.

Én nemsokára ezután elmentem a folyóról, a falevelek között ringó csónakból, de gyakran büszke voltam, amikor hallottam, hogy nagyapám milyen pompás táncos volt a harmincas és negyvenes években.

(1911)

A fej nélküli asszony

Ez a történet tulajdonképpen százötven esztendő előtt kezdődik, amikor Krucsay, Szabolcs vármegye alispánja, fejét vétette szépséges hitvesének. Krucsay uram öregember volt, a menyecske fiatal és tűzről pattant. Ez okozta, hogy a kegyetlen öreg egy napon fejvételre ítélte a saját feleségét. És hogy mekkora urak voltak azon időben az alispánok, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a világszép asszony fejét leütötte a hóhér. A gonosz öregember nevét pedig ajkára vette a népmese...

Régen volt ez, de Krucsaynét azóta sem felejtették el. Az idők pora csöndesen beszitálta alakját, bűnét, csupán szomorú halála maradott meg. Egy darabig valahol a fejét is őrizgették. Mondják, hogy sokáig ép és viruló maradott a levágott asszonyfő. Az ajka körül csöndes és boldog mosolygás játszadozott. Ez a halotti mosolygás okozta azt is, hogy Krucsay uram élete végén megtébolyodott. Az őrjöngő düh elvette az eszét: még halottaiban sem bírt a feleségével. A másvilágról is kinevette, kicsúfolta a hűtlen asszony. Mert hiszen éppen azért vétette fejét az asszonynak, mert véghetetlenül szerette.

Később elmúlott a Krucsayné szépséges szép feje is, és csupán szelleme maradott meg. Kísértet lett belőle, mint a nevezetes halottakból szokott. Zakolyban, ahol a Krucsayak ősi kúriája állott, csakhamar mindenki tudott a fejetlen asszonykísértetről. Zivataros éjjeleken, midőn a szélvihar száguldozott a zakolyi pusztaságon vagy a néma holdfényben a százesztendős nyírfák alatt, amelyek csemete korukban még látták szépnek és fiatalnak a kísértő asszonyt: gyakran megjelent a fejetlen kísértet. Csöndesen suhant tova a nagy fák alatt, szürke halotti köntöse nyomán nem zörrent az avar. És a Krucsayak - mert hiszen nem pusztultak el valamennyien a tébolyodott öreggel - családi legendáik közé fölvették, hogy a fejetlen kísértet néha meg szokta kopogtatni a hálószobák ablakait. Ez a kopogtatás, a legenda szerint, mindig bajt és veszedelmet jelentett. Ingadozó asszonyokra, bolond, álmokat álmodozó hitvesekre, a hűtlenség felé lépegető feleségekre kopogtat rá a fejetlen asszony a Krucsayak régi kúriájában. Mondják, hogy az ebédlőben függő arckép, amely aranyhímes díszben, tollas föveggel ábrázolta a néhai Krucsayt, amint keselyűarcával, vékonyra csavart fekete bajuszával és hófehér szakállával vizsga szemmel figyelte az egymás után következő Krucsaynékat, nagy nyugtalanságot mutatott nyugodalmas helyén, amikor a kúriában fölhangzottak a titokzatos kopogtatások. Jobbra-balra ingott helyén az ember nagyságú kép, sőt mintha keselyűtekintetében is valami változás történt volna. Mintha megnövekedettek volna a festett szembogarak, mintha figyelőbb és gonoszabb lett volna a szúrós pillantása. Egyszer, éppen Krucsay nagymama fiatalkorában, annyira nyugtalanná lett a kopogtatásokra, hogy lezuhant helyéről. Úgy találták meg reggel az ebédlő medvebőrjén.

Krucsay nagymama még manapság is, midőn ezüstfejét szorgalmasan hajlítja a kötőtűk fölé, néha elmosolyodik, ha a képet eszébe juttatják:

- Bolond vénember! - mondja, és csöndesen elmerengve nézi a kötőtűket.

Krucsay nagyapa - a Krucsayak hosszú életűek - a bundából, amelyben télen-nyáron ülni szokott, mérgesen dörmög fogatlan szájával:

- Azt hiszem, hogy nem ártott volna, ha akkor nyomban leüttetem a fejed... Sajnálom, hogy elmulasztottam. Ma már későre jár.

Az öregasszony csak mosolyog, és fürgén forgatja az agg nők gyermekeit, a villogó kötőtűket. A fejkötőjét csöndes, szinte észrevétlen mozdulattal igazítja meg homlokán, és szinte suttogva mondja:

- A férfiak mind bolondok.

Az öregember, aki most késő öregségében is éppen olyan zsarnoki módon ül a felesége szoknyáján, mint akkor ült, mikor a menyecske még fiatal volt, keserves haraggal nyög fel a bundában:

- Azt hiszem, hogy a másvilágon keményen megbüntetnek... Tűzbe vetnek, megpörkölnek és a szakállamnál fogva húzogatnak majd az ördögök: mert nem engedelmeskedtem a dédapám parancsának. Mikor ő leesett a szögről, azzal jelentette, hogy itt az idő, megértél reá, hogy a fejed leüttessem, te hűtlen asszony.

A nagymama szelíden mosolyog a kötőtűkre:

- Ugyan kivel is hűtlenkedtem volna, apó? Hisz eleven férfit sohasem engedtél a közelembe?

A nagyapó keservesen káromkodik:

- Azt hányod a szememre, hogy nem én gondoskodtam az udvarlókról? Hiszen akkor megérdemelném, hogy elevenen vigyenek el az ördögök.

- Csillapulj, apó. Nekem sohasem udvarolt senki, senki... Az a bolond vénember mindig nyugtalankodik a helyén, ha odakünn a szél fúj...

Az öregember éktelen dühvel kiáltozott:

- De a fejetlen asszony is kopogott! Hát ehhez mit szólsz, te hűtlen kígyó?

(Nagyapó egész életében éktelen dühös ember volt. De igazában akkor lett csak dühössé, amikor vénségében egy napon reá adták a meleg farkasbundát, hogy ezentúl abban töltse éjjelét, nappalát. A bundában sehogy sem tudott mozogni, és ez elkeserítette.)

- A fejetlen asszonyról beszéltél, apó? - kérdezte csöndesen és megfontoltan a nagymama. - Nos, hát ebben igazad van. A fejetlen asszony kopogtatott abban az időben. Mert ő mindig kopogtat, ha a Krucsayék valami bolondot álmodnak.

- Nemcsak álmodnak! - zörrent föl az öregember -, hanem cselekednek is... Megállj csak! Most emlékszem csak... Milyen bolond is az emlékezet. Harminc év előtti dolgokra jobban emlékezem, mint akkor, midőn azok a dolgok történtek! Hopp, megvan már, hogy miért, kiért hagyta el helyét a legbölcsebb Krucsay az ebédlőben! A lengyel lovag miatt hagyta el...

Rövid kis botjával, amelyet a macskák után szokott hajigálni, nagyot ütött a földre:

- A táncmester miatt!

Újabb koppantás a bottal:

- A földkerekség legutolsó embere miatt esett le az én dédapám a falról, akit akkoriban házunknál tartottunk. Ó, én ostoba vak ember, ó, én szerencsétlen megcsalt szamár! Hogy miért is nem üttettem le a fejedet akkor nyomban, te kígyó! De hát hogyan is gyanakodhattam volna egy táncmesterre, egy kóborló lengyelre, egy senkiházira! Ma már bölcs ember vagyok, az élet sok mindenre megtanított, amit könyvekből megtanulni nem lehet, akkor még nem tudtam, hogy az asszonyok a léha gazfickókat többre becsülik a gavallér úriembernél. Csak az Alfonzoknak van szerencséjük... Te kígyó, te!

A nagymama a kötőtűkre bús és panasszal teli pillantást vetett:

- Ha jól emlékszem, az ápolódról beszélsz, apó, akit azért vettünk a házhoz, mert akkoriban attól féltél, hogy megbolondulsz, mint a dédapád, a gonosz Krucsay? A sárga ruhás lengyelről beszélsz, apó?

Az öregember nem felelt, csak a rövidke botjával ütögette a bunda szárnyát, és aprón, gyorsan káromkodott magában.

- Mért nem vallod be? - kérdezte nemsokára tompa gyűlölettel. - Harminc év nagy idő, azóta megbocsáthattam...

- Harminc éve! - sóhajtott a nagymama, és egy pillanatra abbahagyta a kötést. - Milyen bolondok a férfiak! Harmincesztendős dolgokra emlékeznek, holott mi, asszonyok, alig szoktunk emlékezni arra, hogy tegnap mi történt.

- Mért nem vallod be? - kérdezte elfojtott dühvel a nagyapó. - Megbocsátok, nem haragszom, habár csak egy lengyel volt, egy ápoló volt...

A nagymama csendesen megcsóválta a fejét, aztán vidoran felkiáltott:

- Hidd el, apó, hogy már arra sem emlékszem, hogy milyen színe volt a bajuszának.

És közben csöndesen bealkonyodott.

*

A szél sóhajtozott, a nagy fák a ház körül nagyokat hallgattak, hogy néha-néha egyszerre megszólaljanak valamennyien a szélben. A régi házra rátelepedett az éjszaka.

Nagyapó az ebédlőben ült, előtte a csillogó óbor, mellette az okuláré s a biblia. De ezen az estén nem tudta megnyugtatni a bibliai Jób szenvedése, a tekintete nyugtalanul kalandozott szerte a félhomályos szobában, és meg-megállapodott annak a régi, gonosz Krucsaynak az ember nagyságú képén.

- Hej, öreg, öreg!... - mondta a keselyűképű, régi embernek, és sóhajtott.

Egyszerre, talán éjfél is lehetett már, a nagyapó fölébredett szundikálásából. Szemben a falon azt látja, hogy rejtélyes módon ingadozik a hajdani Krucsay képe. Jobbról balra, aztán balról jobbra. A nagyapó megdörzsölte a szemét, és fölemelkedett a vén karosszékből... ugyanakkor gyors kopogtatás hallatszott az ablakon, mintha valamely vergődő madár csapkodna szárnyaival.

- Megőrültem? - kérdezte félhangon nagyapó. - A fejetlen asszony is kopogtat?

Megroggyant lábait kiegyenesítette, és a nagy bundában, vastag papucsában csöndesen megindult a nagymama hálószobája felé. Halkan, nesztelenül tolta be az ajtót, és szívdobogva tapasztalta, hogy odabenn világosság van. A gyertya lángja hosszan elnyúlt, és nagymama fehér főkötőben az ágyán feküdt, kezében egy régi fotográfia... A szeme könnyes, merengő, és öreg keze csöndesen megremeg.

Nagyapó már az ágy mellett áll, és csöndesen kiveszi a régi fotográfiát az öregasszony kezéből. Egy bosszús pillantást vet a képre:

- Igen, én vagyok... vőlegény koromban - dünnyögte minden meglepetés nélkül. - Jó éjszakát, mama.

(1911)

Czinka kesergője

Debrecenben vagyunk, és a Bikában muzsikálnak a cigányok. Talán már éjfél is elmúlott, talán már hajnalodik is odakünn: a fogadó szálájában vég nélkül, végtelenül sírdogál a muzsikások hegedűje, és a nagybőgő bele-belemordul a zene hangjaiba. Vidéki, vásáros urak mulatnak, a cigányok piros nadrágban, pitykés dolmányban állják körül a hallgatag mulatozók asztalát. Néha egy koccintás, máskor egy halkan elmondott név, majd meg egy mély sóhajtás, amely a mulatozók ajkáról sorban elhangzik, és a cigányok sírdogáló muzsikája végtelenül: ennyiből állott a vidéki vásáros urak mulatozása Debrecenben - alig egy esztendővel a forradalom után. Odakünn sáros február, benn pipafüst, borgőz, a falon töredezett tükrök. Az arcok komolyak, ünnepélyesek. A prímásnak barna körszakálla van, és a szeme néha könnybe borul, amikor a nóták érzelmes részéhez érkezik.

- A Czinka kesergőjét - parancsolta az asztalfőn ülő őszbe borult, piros képű öregember.

A szakállas cigány megcsavarintja a hegedűje húrját, és lassan kezd a dalba. Ugyanakkor megzörgetik a mulatószála bezárt ajtaját. Háromszor-négyszer kopognak az ajtón, a cigány nyomban abbahagyja a dalt, és ijedten fordul az ajtó felé. A mulatók - hárman voltak - sápadtan összenéztek.

Az egyik - bajusztalan, jurátusforma fiatalember, aki talán mindnyájuk között a legszomorúbb volt - felütötte a fejét:

- A policáj! - mormogta. - Legalább bezárnak minket is, mint a többieket bezárták.

Az őszbe borult öreg felemelte a kezét:

- Nyissátok ki az ajtót! - rendelte, amire a harmadik mulató, egy sánta, ragyavert férfiú az ajtóhoz lépett, és felnyitotta azt.

Az ajtón magas, barna szakállú dalia lépett be, akinek oroszlánhomlokát dús hajsörény környékezte, a nyakában köpenyeg, de a feje fedetlen.

- Engedelmet, urak - kezdte a szobába lépve -, azt hiszem, urakhoz, magyarokhoz van szerencsém! Én Balázs Sándor, magyar író vagyok.

A piros képű öreg megkönnyebbülve tárta ki a két karját.

- Keblemre, öcsém!

A ragyás, sánta férfiú is nekividámodva tologatta hátulról előre a barna daliát, és noszogatva mondta:

- Ülj közénk, honfitárs. Testvérekre találtál.

Csak a jurátus hajtotta vissza az asztal lapjára fejét, elkeseredve azon, hogy nem a policáj zörgette meg az ajtót.

A szakállas prímás kedveskedve tologatott előre egy széket, míg a félszemű nagybőgős - ősz, öreg, földszínű törpe - katonás állásba vágta magát a bőgő mellett. Az erősen kifent bajuszú kontrás félrefordulva, titkon nagyot húzott a piros borral telt üvegből, és a keze fejével egyengette megázott bajszát.

- Isten hozott, öcsém - mondta a piros képű öregember, és félig felemelkedve, poharát az érkező felé nyújtotta. - Miféle szerencsés véletlen hozott közénk?

Balázs Sándor ezalatt a jurátussal kezelt, akinek nevéből csak annyit hallhatott, hogy valami Danyinak hívják keresztnevén. A ragyavert sánta lókupec volt, név szerint Simonka. Az öregúr Testéry, közeli földesuraság.

Balázs a széket maga alá húzta, simulékony, mélyhegedűéhez hasonló hangján így kezdte a beszédet:

- Nagy dologban járok én itt nálatok, uraim, barátaim.

- Csak ki vele, barátom. Magyar emberek vagyunk, nyitva előtted a szívünk - biztatta a lókupec csendes, döngicsélő hangon új ismerősét.

- Én az estve érkezém Debrecenbe a gyorskocsival, Szolnok felől. Utam kiindulópontja hazánk gyöngye, a romjaiból újraéledező Pest volt. Utam célja pedig magasztos, szent, nagy misszió...

A szakállas prímás barna fejét előredugta:

- Újra kezdjük?... - rebegte, és nagyot nyelt.

- Pszt. Csöndesen! - suttogta Testéry, a földesuraság, és két kezét felemelte.

- Nos? Nos? - szólt a lókupec, és székét nagy robajjal közelebb húzta.

- Fájdalom, nem arról van szó, amire ti gondoltatok, kedves barátaim - felelt Balázs Sándor halkan. - Az én missziómhoz engedelmet adott a kormánytanács, pecsétes írás van róla birtokomban. Keresztül-kasul járhatom a bérces hazát, Erdélyországot, hogy feltalálhassam a nemzet eltűnt, nyomaveszett csillagának, a magyarok lángjának halála helyét... A nemzet nagy költőjének szent nyomai után indultunk el, én és a költő gyászba, fájdalomba borult özvegye. Öt nap előtt ültünk a kocsira, és itt megpihenve, továbbutazunk a Királyhágón át.

- Tehát nem egyedül vagy, öcsém, a fogadó vendége? - kérdezte előrehajolva Testéry földesúr.

- A numero négyben, éppen e szoba felett pihenné ki úti fáradalmait az ő özvegye, minden Júliák Júliája, ha pihenni tudna a muzsikától, daltól, zajgástól...

- Alighogy hozzányúltam a vonóhoz - védekezett ijedten a barna hegedűs.

Testéry földesúr komoly meghatottsággal csóválta meg őszbe borult fejét:

- Nem, öcsém, nem a mi természetünk a hangos mulatozás. Nem olyan időket élünk...

Danyi, a jurátus, aki eddig lehorgasztott fejjel ült, fölemelte erre kissé mámoros tekintetét.

- A numero négyben alszik a legszebb, leggyönyörűbb Júlia? - kérdezte akadozva. - Megyek, menjünk, kérjünk tőle térden állva bocsánatot, hogy háborgattuk pihenésében.

Az öregúr egy kézmozdulattal helyére parancsolta a felállott fiatalembert, Simonka lókupec pedig erélyesen kapta ki a szakállas prímás kezéből a hegedűt.

- Mára ácsi legyen, vályogvető nép! Igyatok, amennyi belétek fér, de a muzsikának vége legyen.

A félszemű, fehér fejű barna törpe kecskerúgással tologatta a nagybőgőt a sarok felé, míg a kifent bajuszú kontrás nyomban a borosüvegek között kezdett rendet csinálni. Az üreseket különválasztotta a teli üvegektől.

Csak a körszakállas prímás állott kissé megrendülve a helyén:

- Valamikor, Füreden, a szép asszonyok nem is tudtak másképpen aludni, ha nem az én hegedűm szólt az ablakuk alatt - mormogta csöndesen.

Az öreg ünnepélyes, csöndes komolysággal helyezte kezét a Balázs Sándor vállára:

- Kedves öcsém, nagy és szent feladatot vállaltál magadra. Az égboltozatról lefutott csillagnak a nyomát keresed. A tudós könyvek azt mondják, hogy a kihűlt csillagnak a fénye is sok ezredévig világít még. Talán ennek a fénysugárnak a nyomán eltaláltok oda, ama szent asszony társaságában, ahol a nemzet nagy költőjének nyomát fölfedezitek. Isten adjon nektek erőt és kitartást a szenvedéseknek és a megpróbáltatásoknak erre a nagy útjára.

A poharát csöndesen a barna dalia poharához koccintotta. A ragyavert Simonka hatalmas csókot nyomott a Balázs arcára.

Még néhányszor kocogtak a poharak, és az arcok mind szomorúbbak lettek. Danyi, a mámoros jurátus, aki időközben észrevétlenül eltűnt a szobából, csúfondáros, titkos nevetéssel nyitott be az ajtón:

- Sándor... Hej, Sándor barátom - dünnyögte -, valami fehér szoknyás asszonyszemély leselkedik itt a sötét folyosón. Olyan édes az ajka, mint a piros alma.

Balázs, rosszat sejtve, talpra ugrott:

- Hol? Merre? - kérdezte megriadva.

Az ajtón e pillanatban halkan kopogtattak, és egy csengő, lágy női hang hallatszott kívülről:

- Sándor, maga is beállott a dorbézolók közé? Megőrülök ettől a lármától. Jöjjön azonnal...

Balázs a homlokáig elvörösödött, és szótlanul elhagyta a mulatókat.

Az öregúr összeráncolt homlokkal nézett utána, csak a jurátus nevetgélt mámorosan, egymagában.

- Csak húzzad, Ferkó - szólt oda az öreg csendesen a cigánynak.

(1911)

Éjjel a Biasiniban

...Késő este érkeztek meg Kolozsvárra. Az utazóhintó befordult a Biasini fogadó kapuboltozata alá, és a kerekek dübörögve, csattogva gurultak végig a gömbölyű kőkockákon.

A hintó a kerített udvar közepén megállott, és a házból lámpással jött elő egy lompos cseléd-leány. Hűvös kora tavaszi este volt. A Királyhágó felől friss, lendülő tavaszi szél fújdogált, és a felleges égboltozaton fázósan bujkált egy-két kis csillag.

- Látja még az ő csillagát, Júlia? - kérdezte a hintóból kiszálló férfiú a hölgyet, miközben a magas lépcsőn lesegítette.

A hölgy félrevonta arcáról a sűrű gyászfátyolt, és halovány, kövérkés arcát az éjszakai égboltozat felé emelte.

- Látom. Mindig látom az ő csillagát! - mondta csöndes, rajongó hangon.

A szakállas, nyúlánk férfiú, aki bő köpenyegbe volt burkolózva, és fején kis, gomba alakú kalapot viselt, követte a gyászruhás asszony tekintetét az égboltozat felé... De ő csak siető fellegeket látott odafent a magasban, és nem sok meggyőződéssel mormogta:

- Néha igazat mondanak az asszonyok álmai. Lehet, hogy itt, Kolozsvárott elkezdve a nyomozást, végre nyomára fogunk akadni a nemzet elveszett csillagának.

- Az én csillagomnak! - rebegte a gyászos asszony. - Mindjárt holnap megkezdjük a nyomozást. Követjük lépésről lépésre a nyomait. Hisz még alig három esztendeje, hogy itt vonult el Bem diadalmas serege, és a seregben ő, a nemzet büszkesége, diadala. Legjobban szeretnék most, nyomban utánaindulni az ő nyomainak, a könnyel, csókkal áztatott nyomoknak. Sándor, kegyed túlságosan hosszúra szabja a pihenőket...

A nyúlánk férfiú szelíden bólintott:

- Júlia, ne feledje, hogy az ön testét-lelkét törékennyé tette a bánat, a szenvedés. És most is Debrecenből jövünk egy iramodásban. Pihennünk kell, ha azt akarjuk, hogy nagyszerű utazásunkat, az elveszett költő nyomai után, siker koronázza. Most pedig ennünk is kell valamit, mert hiszen kegyed bizonyára éhes, Júlia.

- Nem, én nem vagyok éhes... Azóta, mióta ő elveszett: nem érzek sem éhséget, sem szomjúságot. Csak egyet érzek, hogy meg kell őt találnom akár élve, akár halva...

A köpenyeges férfiú gyöngéden az étterem üveges ajtaja felé tuszkolta a gyászruhás asszonyt. Odabévülről lámpa- és gyertyavilágosság áramlott kifelé, és a hosszú asztalnál a színészek vacsoráztak. Minden szem kíváncsian fordult a belépő idegenek felé, akik az imént a gyorskocsival megérkeztek. A vidám zajongás, amely az idegenek belépése előtt felhangzott a színészek asztalától, a gyászfátyolos hölgy és a komor, szakállas férfiú láttára egy pillanatig elcsöndesedett. Két-három színésznő is volt az asztalnál, akik nyomban megállapították, hogy az idegen hölgy gyászruhája a legutolsó pesti divatlap közlése alapján készült. Valamint azt is észrevették a színésznői szemek, hogy a hölgy nemcsak egykor, hanem még ma is a ragyogó szépségű, kábító tekintetű, és a finom körökben szokásos arcszínnel rendelkezik. A halványsága jó festéktől ered, és szemének nagyságához és tüzességéhez köze van a kínai tusnak. Ám a hölgy kíséretében levő férfiú is egyike volt a legszebb, legideálisabb férfiaknak. Hullámos, barna haja oroszlánsörényként omlott hátra homlokából, és fényes, ápolt szakállából piros ajak csillant elő. A szeme bánatos és komor volt. Az orra egyenes, férfiasan nagy. Sujtásos, nyitott atillája alatt kihajtott gallérú, puha ing.

Csöndesen és halkan diskurált az előlépő pohos Biasini úrral, és csakhamar hallatszott, hogy a szakácsnő a konyhán háromszor megfeni kését a csirkeöléshez.

Miután mindezt tudomásul vették a színészek asztalánál: a kövér, vörös képű komikus ismét poharába dugta borostás arcát, a nyurga és mellbetegképű hősszerelmes a kövéres és hármas tokájú direktornéval foglalkozott. Míg a két jelenlevő fiatalos színésznő (furcsa kalapokban, kendőkben és kifestett orcával) részint egymással váltott ellenséges tekintetet, részben hahotázva hallgatta egy sarkantyús csizmás és drótszöghöz hasonló hajzatú, énekelve beszélő vidéki földesúr előadását. Két sovány és hosszú orrú színész ült még az asztal végén, akik hangos, jókedvű disputával mintegy egymást akarták túllicitálni a különböző hazugságokkal, amelyeket most már olyan hangosan kezdtek mesélgetni, hogy a szomszéd asztalnál ülő előkelő idegenek egyetlen szót el ne mulasszanak.

A gyászruhás asszony fátyolát mind sűrűbbre vonta össze arca előtt, és mély, borongó hallgatásba mélyedt. A szakállas dalia csöndesen elgondolkozva nézegetett körül a félhomályos szállóban, ahol a falakról megkopott, vaksi tükrök és homályba borult képek pislogtak alá. A lámpa fénye leghatározottabban egy osztrák generálisnak a mellképét világította meg, aki mintegy uralkodván az egész termen, a középső falon függött.

A lompos pincér végre elhozta a rántott csirkét a konyháról, és az asztalra helyezte. A gyászruhás asszony nagyot sóhajtva vonta félre fátyolát, amelybe a kíváncsi tekintetek elől burkolózott. A férfiú szomorúan öntött bort poharába.

Ám csak az első falatig kísérte őket a mélységes szomorúság. A hölgynek villogó és erős fogai voltak, amelyek hatalmasan kezdtek dolgozni a rántott csirkében. A szakállas dalia is tányérjára vett egy-egy szárnyat, lábat.

- Tessék a fejét, Júlia. Tudom, hogy kegyed szereti.

A hölgy gyöngén mosolygott, és csakhamar viszonozta asztaltársa figyelmességét:

- A püspökfalat, Sándor, önre vár, mint a püspökfalatok barátjára.

Jóízűen és bőségesen ettek, mint egészséges, fiatal emberekhez illik. Az asszony egy hajtásra megivott egy nagy pohár bort, és halkan, elismerőleg mondta:

- Itt jó bor van.

- Jobb, mint a debreceni homoki bor - felelt a dalia, és a pincérrel friss palackot hozatott. Mialatt pipáját tömögette, az asszony leseperte ruhájáról a kenyérmorzsát, és hirtelen észrevette, hogy a színészek asztalánál szokatlan lárma és zajgás kerekedik. A két hosszú orrú színész, abbahagyva a vég nélküli disputát, egy bordal éneklésébe fogott, a hármas tokájú direktorné olyanformán kacagott, mintha erősen csiklandoznák, a fiatalabb nők is nagy érdeklődéssel hajoltak előre. A szokatlan mozgalomnak pedig az volt az okozója, hogy a pincér és a fogadós a hóna alatt egy csomó borosbutéliával jelent meg az asztalnál, és a drótszöghajú földesúr gőgösen, diadalmasan dőlt hátra a székben.

- Vivát! - kiáltotta a vörös képű komikus, és tántorogva felállott, hogy poharát a földesúr poharához koccintsa.

A gyászruhás asszony eleinte érdeklődve figyelt a színészek mulatságára, aztán szenvelegve, bánatosan, némi kis megbotránkozással hajtotta félre a fejét.

- Kérem, Sándor - mondta bizonyos idő múlva -, hallgattassa el ezeket a lármás komédiásokat.

A szakállas dalia kelletlenül bólintott, és felemelkedve helyéről, a színészek asztalához lépett:

- Hölgyeim és uraim - mondta komoly, zengő hangon -, engedjék meg, hogy valamire figyelmeztessem önöket. E teremben tartózkodik Júlia, a nemzet legnagyobb özvegye, aki férjének, hazánk csillagának nyomait jött keresni a kies Erdélyországba... Az én nevem Balázs Sándor.

- Az ő özvegye! - kiáltották tompán, megriadva, megilletődve a hosszú orrú színészek.

Az arcok lángba borultak, a szemek kerekre nyíltak, és a vörös képű, részeg komikus felborította a poharát:

- Valamikor velem pályázott! - kiáltotta.

Csak a két fiatal színésznő vont vállat kedvetlenül a földesúr szomszédságában, ám a kövér direktorné intésére nyomban felállottak ők is, mint az egész társaság felállott.

A direktorné színpadias, rengő lépésekkel közeledett a gyászruhás asszonyhoz, mélyen meghajolt előtte, miközben bal lábát hátrahúzta, félkört írt le vele, mint a színpadon tanulta, midőn Erzsébet angol királynőt üdvözölte.

- Hazánk legboldogtalanabb és legnagyobb asszonya, fogadd tiszteletteljes hódolását a kolozsvári színtársulatnak.

Aztán kezet csókolt Júliának.

A társulat tagjai sorban és egyenkint követték példáját.

A vörös képű komikus zokogó hangon erősítette:

- Velem pályázott egyszer... Isten uccse, velem pályázott!

És két másodperc múltával üres lett a Biasini fogadó ebédlőterme. A mulató színészek csöndben, némán elvonultak.

A gyászruhás asszony és a szakállas dalia ezután aludni tértek a fogadó emeleti részében. Két sivár vendégszoba - egymással szemben a folyosón - bezárult kopott ajtajaival, aztán csöndes lett a Biasini fogadó.

Az órák éjfélt vertek. A sötét folyosón egy fehér árnyék suhan végig. Halkan megkopogtatja a Sándor ajtaját.

- Sándor, nem tudok egyedül aludni. Eresszen be magához.

A bezárt ajtón tompán felelt egy férfihang:

- Júlia, nyugodjon meg. Nemsokára reggel lesz...

- Sándor, én addig megbolondulok.

Az ajtó aztán felnyílt csendesen.

(1911)

Éji madár

A négylovas Biasini kocsi kigurult Kolozsvárról, és egész hosszú napon vágtatott hegyek, erdők és mély völgyeken át. Tavasz volt a hegyek között. A hólé gyors, sustorgó patakocskákban csurgott a hegyoldalakban, és a fák fényesfeketék voltak, mintha valamely láthatatlan kéz tetőtől talpig megmosta volna őket. Könnyű felhők jártak az égen. Az útba eső malmok hangosan kelepeltek. Egyik-másik malomnak a kelepelését az útkanyarodóknál újra hallhatták, amikor a lovak meglassították lépéseiket, a hegynek kapaszkodván, és a sárga zsinóros dolmányú postakocsis pipáját tömködte.

Késő délutánra járt az idő, amikor Júlia, az özvegyasszony és kísérője, Balázs Sándor író, egy magányosan álló falusi úriházhoz érkeztek. A ház félig romba dőlt részeit korom és üszök fedte, de másfelől nyájas és tiszta volt a ház, gondos kezek nyoma látszott a tiszta ámbituson. A kőfalon egy szürke macska nyújtózkodott, és a kapuban egy fehér szakállú, sasorrú, kopottas ruházatú, szikár férfiú állt. A hosszú szárú pipa kedvetlenül csüngött szájában, és összeráncolt homlokkal, idegenkedve nézett a közelgő hintó felé.

- Szentmihályi! - kiáltotta a hintó bőrfüggönye alól Balázs Sándor.

A szikár öregember összerezzent, aztán gyorsan megfordult, hogy a házba siessen. De Balázs Sándor akkorára már leugrott a hintóból, és hosszú, csizmás lábaival az öregember után vetette magát.

- Már nem ismersz, Szentmihályi?... Ejnye, de megváltoztál, pajtás! Te volnál „Bayard lovag", aki a verseket és a színikritikákat írtad, és velünk gyakran tekéztél a „Török Császár"-nál?

Az öregember megzavarodva hunyorított tarkás szemével.

- Lehetséges, hogy valaha ismertem az urat, de most más világ, más ismerőseim vannak - mormogta, és a két kezét idegenül a háta mögé dugta.

- Be rongyos, be kopott a dolmányod, Bayard lovag, pedig alig néhány esztendeje hogy szeretted az ezüstsarkantyús csizmát és az aranyrojtos nyakkendőt! A szakállad is lisztes, mint valami vén molnáré, pedig ezelőtt a hajad is koromfekete volt. Mi történt veled, kedves pajtásom, régi nagy dalidók hőse?

- Nem tudom, hogy miről beszél az úr! - védekezett a vénember, és haragos pír lepte el lassan az arcát. - Kikérem magamnak, hogy engem a saját portámon háborgasson mindenféle jöttment ember. Az úr se nem zsandár, se nem katona. Mi jogon teszi be lábát küszöbömön?

Balázs Sándor csöndesen nevetett:

- Tudom már, mi a bajod, öreg liszteszsák... Ne félj, nem jutsz bajba miattam, miattunk. Íme, nézd meg, itt van a Haynau saját kezű aláírásával ellátott engedélyirat, amelynek értelmében Júlia asszony és kísérője, Balázs Sándor szabadon utazhat Magyar- és Erdélyországban, az elveszettnek, az elesettnek, a megholtnak hitt költő nyomának felkutatására...

Szentmihályi öreg szemével figyelmesen megvizsgálta a kétfejű sasos címerrel ellátott írást. A papír zörgött, reszketett fonnyadt ujjai között, és lassan levette fejéről a süveget, amint az aláíráshoz érkezett.

- Uram, parancsolj velem - mondta mély alázattal -, és bocsásd meg előbbeni magaviseletemet. Én hű alattvalója vagyok a császárnak, és gyakran háborgatnak mindenféle alkalmatlan bujdosók, akik régi ismeretség, régi barátság címén szállást, menedéket követelnek tőlem. Pedig én hűséges szolgája vagyok császárunknak. Sohase vettem fegyvert kezembe gonosz szándékkal.

Balázs Sándor fanyar mosollyal hallgatta az öregember kapkodó szavait. Csöppet sem titkolta megvetését, midőn kérdezte:

- Nos, tehát a Haynau aláírásának megvolt a kellő foganatja. Van-e szállásod számunkra, vén hitehagyott?

- Uram, parancsoljatok házammal. Miután cselédeim nincsenek - mert hisz az ember sohasem tudhatja, hogy nem egy bujdosó honvédet fogad-e fel kocsisának -, én magam és leányom állunk a szolgálatra.

Balázs Sándor a hintóból lesegítette Júliát, aki feszült figyelemmel hallgatta onnan a beszélgetést. Az író fülébe súgta:

- Látja, Sándor, mégiscsak megérdemelte az a rettenetes Haynau a kedvességemet. Mindenütt rettegnek a nevétől.

Balázs egykedvűen vállat vont:

- Ez itt másféle ember, Júlia, mint hiszi. Valamit titkol előttünk az öreg. Ravaszkodás volt úgy ridegsége, mint alázatossága. Valami titok rejtőzik e házban, amelynek majd nyomára jövünk.

Két tiszta és kellemes szobácskát jelölt ki a házigazda vendégei számára. Az ablakokban cserepes növény, a széken, díványon fehér hímzés. A zöld cserépkályhában élénk lánggal pattogott a fahasáb, míg az asztalon emlékkönyv feküdt, mellette kis, tükörrel díszített arcképalbum.

Júlia szórakozottan nyitotta ki az arcképalbumot, míg Balázs Sándor az emlékkönyvben lapozgatott.

- Nézze, Sándor - mondta kisvártatva Júlia -, milyen sajátságos gyűjtemény ez. A legtöbb arckép hátával kifelé van elhelyezve a gyűjteményben.

- Bizonyosan olyan embereknek az arcképei, akiket el kellett feledni ebben a házban - felelt Sándor. - De nem kevésbé érdekes a Stammbuch sem. A legtöbb emléksor, vers keresztül van húzva, kitörölve. Csak egyik-másik aláírás ismerős nekem. Íme itt van egy, amelyet kegyed is ösmer...

Júlia a félig kitörölt névaláírásra pillantott, aztán felkiáltott:

- Bem tábornok aláírása...

- Úgy van. Lapozgassunk csak tovább a könyvben. Ha Bem megfordult e házban, lehetséges, hogy itt járt az is, akinek szent nyomát keressük.

Alig fordított Júlia néhány lapot, amikor fehér, francia krémmel bevont arca teljesen elfehéredett, és a Stammbuch reszketni kezdett rózsaszínű ujjai között.

- Nézze... Az ő kézvonása. Az ő neve.

Balázs Sándor izgatottan hajolt előre. Az emlékkönyv egyik lapján tollvonásokkal összekuszált verssorok nyoma látszott, alatta pedig alig kivehető névaláírás, amelyből csak a karcsú, finom, kerekfejű P betű alakja, valamint az S hegyes és egyszerű formája volt világosan látható. Balázs felkiáltott:

- Most már bizonyossá vált, amit eddig is tudtam - a bujdosók előadásából -, hogy Bem és szárnysegéde ebben a házban töltött egy éjszakát, mielőtt Segesvár felé vonultak volna.

- Az öreg házigazdának tudnia kell felőle - vélekedett kipirult arccal Júlia.

- Az nem fog elárulni nekünk semmit. Sokkal inkább meg van félemlítve a mostani kormány erőszakosságától, a börtönöktől és a bitótól, semhogy beszélni merne arról az időről, amikor szabadsághősöknek álmát oltalmazta háza teteje. Ellenben talán szólásra bírhatjuk azt, akihez

az immár kitörölt emléksorok voltak intézve. Az öregembernek leánya van. Nos, százat teszek egy ellen, hogy a leány látta őt, ismerte őt, hallotta őt...

Júlia felbiggyesztette az ajkát:

- Nem szeretném, ha valami régi vetélytársnőmmel kellene szemtől szembe találkoznom. Szegény Sándorom nagyon is nyájas, nagyon is gyönge és lobbanékony volt a női bájak iránt...

- Csupán addig, amíg kegyedet meg nem ismerte. Azután már csak egyetlen nő, egyetlen, szentséges szent nő élt számára, és az kegyed volt, Júlia.

- A természet nem változik. Azt sejdítem, hogy Sándor megfeledkezett olykor rólam, a hadviselés durva napjaiban, és bizony belenézett az őt bámuló, csodáló, érte rajongó leányszemekbe. Bizonyosan ez a hölgy is olyasféle volt, aki nyomban elájult, midőn a nemzet nagy költőjét megpillantotta. Ismerjük az ilyen hölgyecskéket, akik költészetrajongás cím alatt űzik apró szerelmi játékaikat.

- Kérem, Júlia, csillapodjon. Esküszöm önnek, hogy Sándor sohasem szegte meg kegyednek tett hűségesküjét...

- Nos, ez a legkevesebb, amit elvártam tőle...

Így szólt Júlia, és bizonyos sértett haraggal dobta az asztalra a szegény Stammbuchot, és többé figyelemre se méltatta.

...Az estebédnél pedig egy hervatag, szomorú, sovány vénlány jelentkezett, aki a párolgó tálakat az asztalra hordta.

- Ilona, leányom - mondta Szentmihályi, és többé sem ő, sem leánya nem szóltak egyetlen szót sem az asztalnál.

Júlia félszemmel figyelte a hervadt vénleány mozdulatait. Majd azt is észrevette, hogy a lesütött, hosszú pillák alatt érdekes, tüzes, rajongó, barna szempár rejtőzik, és könnyedén megborzongott, amikor a leány szenvedélyes, szinte gyűlölködő tekintetével találkozott véletlenül a tekintete.

Ilona csupán még egyszer pillantott fel az asztalnál, amikor is, mint ezt Júlia pontosan észrevette, a véle szemben ülő daliás és szép szakállú Balázs Sándorra vetett egy gúnyos, megvető pillantást - aztán többé nem lehetett látni a leány szemét. Gyászruhájában szinte nesztelenül mozgott tova, és barna haja észrevétlenül simult el a szoba árnyékban levő sarkában.

A házigazda hümmögött, sóhajtozott, és egyébről nem lehetett vele szót váltani, mint az időjárásról.

A vacsora végén Júlia hevesen megszorította a Balázs kezét:

- Most már bizonyos, hogy szerette... - susogta.

- Lehet - felelt komolyan a férfi. - Őt sokan szerethették, de ő csak kegyedet szerette.

Aztán eljött az éj, és a ház, amely eddig is olyan csöndes volt, mintha halottat virrasztanának benne, olyan néma lett, mint a sír. És ekkor világosan lehetett hallani, hogy egy ajtó halkan, csöndesen, hosszasan nyikorogva fordul sarkain a vendégek szobái felől. Ugyanakkor tompán, hevesen megzörrent a vaskosaras ablak üvege a vendégszobán, mintha kísértet zörgetné.

- Sándor, az a leány, az a gyilkosszemű leány, leskelődik odakünn. Én félek.

- Dehogy, Júlia. Valami éji madár csapódott az ablakhoz. Holnap tovább utazunk.

(1911)

Hogyan adják el a hazát?

Budeusz János, a tanító, már a nyár elején elküldte a levelét az anyámnak. A levélben arról volt szó, hol fogok lakni egy esztendeig a nagy idegenben, ahová német szót megyek tanulni. Budeusz uram, a szepességi tanító, amolyan közvetítő volt az Alföld és a Szepesség között. Gyerekekkel kereskedett, és az ő üzletében sohasem volt rossz esztendő. Gyerek mindig termett bőven.

A levélben említés volt egy jegyzőről, a tanítóról, a szolgabíróról, mint olyanokról, ahol magyar gyereket szívesen fogadnak. Az anyám hosszasan tűnődve olvasgatta a levelet. Melyikhez adjon kosztba a három közül? A jegyzőnek kisasszonyleányai voltak. Itt finomságot tanulhatnék. A tanítónak diákfia van. Ezzel együtt serénykedhetnék az iskolában. A szolgabírónak nem volt semmije. A tűnődések közepette megérkezett a falujából Csáki Pál, anyai nagybátyám. A magyar ruhás, vasderes képű, öreg emberke haragosan förmedt az anyámra:

- Ugyan min gondolkozol annyit? A szolgabírónál fog lakni a fiú, punktum. Legalább megtanulja jó előre, hogy mi a teendője a szolgabírónak. Hisz úgyis szolgabírót akarunk belőle nevelni.

S egy napon csakugyan útra keltünk, én meg Csáki Pál, midőn a fecskék búcsúzni kezdtek volna az otthoni ereszektől.

A szolgabírót úgy hívták, hogy Flótás Pál.

- Jó ómen - mondta útközben anyai nagybátyám. - A Pálok és Péterek mind komoly emberek.

(Az öreg bizonyosan kivételnek tartotta magát. Mert hiszen csak akkor komolyodott meg először ezer ráncban megrajzolt arca, amikor az állát végre felkötötték.)

A poprádfelkai állomáson Budeusz tanító várt bennünket. A százgalléros köpönyege alatt már két-három vagy talán több apró fiúgyereket szorongatott. A két kezével a fiúk fejét fogta, mintha attól félt volna, hogy azok eliramodnak tőle.

- Nekem még itt kell maradnom az állomáson - mentegetőzött Csáki uram előtt, miközben a nagy kabát alatt rejtőzködő gyerekek úgy megforgatták az öreget, mint valami régi kocsikereket a szél a kerékgyártó kapuja felett. - A délutáni vonat két fiúcskát hoz nekem Jászberényből. Meg kell várnom a fiúcskákat. Mert ugyan mit csinálnának nélkülem?

Elbúcsúztunk Budeusz uramtól. Én visszanéztem, és jólesett látnom, hogy a köpönyeg alatt ugyancsak forgatják az öreg tanítót.

Egy ferde képű, mosolygós szájú fuvarossal megalkudtunk. Ezen a vidéken egész napra vagy két napra szokás felfogadni a kocsit, azért az utas és a fuvaros alaposan megnézegetik egymást, mielőtt elindulnának a Kárpát néma erdőségeibe, néptelen fennsíkjára. Többszörös kézfogás fejezi be az alkut. A tenyerek nagyokat csattannak, és az utolsó tenyércsapásnál fuvarosunk jókedvűen felkiált:

- Klebák Janó a nevem. Ismer minden ember. Csak tessék kérdezősködni felőlem.

Alkonyatra hajlott az idő, amikor a kenetlen szekér (nagyon drága lehet errefelé a kocsikenőcs) begurult velünk egy tiszta, girbegurba városkába. A piacon szilvásszekerek táboroztak, a házak előtti kőpadon polgárok üldögéltek, és karjukat összefonva, a szilvásszekereket bámulták. (Legalább én akkoriban más látnivalóra nem emlékszem a városkában.) Körülbelül

a bástyaszerű harangláb mellett haladtunk el - a harangok hárman voltak, mintha kíváncsian pillantottak volna kifelé a nyitott, nagy ablakokon a közelgő kisdiákra, aki majd egykor húzogatni fogja kötelüket -, amikor valaki hirtelen a lovak elé állott:

- Hop-hop. Megállani. Ki van a szekereden, Klebák János? - kérdezte egy öblös, de jókedvű hang a lovak füle mellől.

Klebák félig tréfásan, félig komolyan fordult hátra az ülésben:

- Pán szolgabíró áll a kocsi előtt.

Nagybátyám nyomban ledobta a válláról a cifraszűrt, amit utazás közben szeretett használni, és felemelkedett az ülésben.

- Csáki Pál vagyok - kiáltotta harsány hangon, mintha ő volna az egyetlen Csáki Pál az országban.

A lovak mellől ekkor egy zömök, pókhasú, magyar csizmás és nagy, acélszürke szakállú férfiú lépkedett elő. Kerek, fekete kalapja alig fért el oroszlánsörénnyel borított fején, és a szürke, magyaros szabású ruha erősen megfeszült vállán. Talán ötvenesztendős volt, de lehetett hatvan is. Feltűnően kis keze volt, amelyet most barátságosan nyújtott nagybátyám felé.

- Lupus in fabula. Éppen ebben a percben gondoltam a fiúcskára, aki nálam fog lakni. Én vagyok tudniillik Flótás szolgabíró.

- Szervusz, druszám - felelt nagybátyám méltóságteljesen, mint a megyéspüspök szokott beszélni a falusi papokkal. - Magam is szolgáltam a megyét. Főbíró voltam a Tiszaháton. Nos, hadd lássam, milyen erre felétek, a tótok között a közigazgatás? Igaz, hogy a tótok letérdepelnek a szolgabíró előtt?

Flótás a két kezével simogatta hatalmas szakállát, mintha valami eleven lény volna az a melle felett. (Később észrevettem, hogy ez a rendes szokása.) Megfontoltan nevetett, és lassan szűrte a szót:

- Amelyik még nem volt Amerikában, avval csak megbír valahogyan a magyar állam. De amelyik megjárta a tengert, annak nemcsak a szolgabíró, de maga a magyar állam is kismiska.

- Az ebadtát! Deresre kell húzatni a fattyját! - heveskedett Csáki Pál.

Csöndesen ballagtunk a városka girbegurba kövezetén. Nagybátyám panyókára vetett cifraszűrét ugyancsak megbámulta a lakosság, és a gyerekek beszaladgáltak a házakba, hogy értesítsék az odabent levőket a furcsa idegenről. Amire Flótás szolgabíró szigorúan szegezte kiülő szempárját a gyerekekre és a félénk asszonyokra. Klebák fuvaros lassan gurult mögöttünk a szekerével, és ha tehette, az ostorával megcsippentette a futkározó gyerekek meztelen inát. Neki sem tetszett a tisztelet nélküli fogadtatás. Nagybátyám is piros volt, midőn a vigyorgó arcokat látta maga körül, és sárga macskanadrágjában, szürke vadászkalapjában, amely hetykén volt a homlokára ültetve, és villogó cvikkerével mérgesen baktatott a szolgabíró mellett.

- Csak gyertek le hozzánk aratni! - mondta fogcsikorgatva, midőn egy hosszú tót legény csaknem a lábára lépett óriási bocskorával. - Nálunk a szolgabíró csaknem annyi, mint az atyaisten - dörmögte epésen.

Flótás a szakállát simogatta.

- Jó nép ez, csak a tanítói rosszak. Meg a magyar állam gyenge. Végtelenül gyenge. Ha magyar állam volnék, minden tótnak adnék tehenet, lovat. Gyöngeség az egész. Az államnak csak a sujtoló kezét érzi a nép. Itt van például a vasút. Vasutat terveznek, amely tönkreteszi a fuvarosgazdákat. Persze, szidják a szolgabírót. A magyar államot.

Nagybátyám végre hatalmasan fejbe kólintott a botjával egy nyelvét nyújtogató tót suhancot, az ökleit mutogatva futott el, de Csáki Pál megnyugodott, mert kiadta dühét.

- Itt laknánk - mondta a szolgabíró, akit láthatólag lehangolt nagybátyám harcias viselkedése.

A hosszú, sárga ház legalább kétszáz esztendős volt, a kapu alatt mécses pislogott, és a piros nadrágos hajdú, miután tetőtől talpig végigmért bennünket, fenyegetést rejtő félhangon súgta a szolgabírónak:

- A Marica haragszik ám.

- Fogd be a szájad! - mondta hirtelen tótos dialektusra fogva a szót Flótás szolgabíró. - Itt van a kis úrfi, aki nálunk lakik.

A savószínű, görbe vállú hajdú barátságosan, de erősen megütögette a hátam.

- Nagyra nőjél, te kis magyar!

A szolgabíró helyeslőleg intett a hajdúnak, és mindjárt megjutalmazta.

- Egy kupicával, János.

- Janó, Lomnic Janó, tekintetes uracskám - mondta helyreigazítólag a hajdú, és a kezével reánk mutatott.

- Tyű, micsoda tót világba kerültünk - kiáltott fel nagybátyám, és nagyot fújt.

- Csak a köznép, főbíró uram, az intelligencia német. Művelt szepességi német, amely a középkorból örökölte műveltségét. Minden ember egy-egy Luther Márton.

A ház belsejét mutogatta Flótás uram, a falra függesztett régi képeket és megsárgult megyei rendeleteket.

- Az utainkkal sok baj van, nem győzzük rendelettel - mondta, és mindenáron fel akarta költeni Csáki Pál figyelmét az avatag hirdetmények iránt. De nagybátyámat most egészen más érdekelte.

- Hol van a börtön? A szolgabírósági börtön? - kérdezte, és képzeletében bizonyára már egy sereg tótot záratott az itteni tömlöcbe.

- Ah, a börtön itt nagyszerű - mondta csöndes lelkesedéssel a szolgabíró. - Szerzetesek laktak valamikor ebben a házban. A barátbörtön páratlan valami.

Egy görbe faggyúgyertyát kapott a kezébe, és az udvarra vezetett. Az udvaron egy sor vasajtó húzódott egymás mellett. Mint egy várkapu mindegyik. A gyermekfej nagyságú lakatok piroslottak a rozsdától, és hallani lehetett a vízcseppek koppanását. Csáki Pál vérszomjasan zörgette meg az ajtókat.

- Üres valamennyi - dörmögte. - De legalább néha tele szokott lenni?

- Szokott, szokott - felelt szórakozottan a szolgabíró.

A savóhajdú, aki kapa után ültetett bajuszáról nyalogatta éppen a pálinkát, csúfondárosan nevetett a háttérben.

- Néha bezárunk! - röhintett.

- Fogd be a szájadat - szólt rá csendesen Flótás.

A nagybátyám elgondolkozva csóválgatta a fejét.

- Milyen nagyszerű börtönök. Ha nekem ilyen börtöneim lettek volna, ma is főbíró lehetnék.

Valahol egy rekedt harang szólalt meg a házban. A szolgabírónak szokatlan volt a hang, de aztán hirtelen felderült.

- Persze, vacsorához csenget a jó Marica. Ő csak megbecsüli a vendéget.

A tágas ebédlőben a szentképek és régi megyei rendeletek között állott a fehér asztal. Amint helyet foglaltunk, felnyílott az ajtó, csaknem sarkáig kicsapódott, és gőzölgő tállal a kezében, a szobába lépett egy hatalmas, pirospozsgás menyecske. Dús szőke haja volt és szürke szeme. Hányaveti módon az asztalra helyezte a tálat, aztán szigorú arccal helyet foglalt az asztalfőn.

A szolgabíró kedveskedve szólott:

- Az én Maricám, kedves főbíró uram. Úrficska, csókolj kezet Marica néninek.

A nagybátyám vérrel aláfutott, sárga szemével egy darabig ellenségesen vizsgálta az asztalra könyöklő Maricát, és a székét egy kissé hátratolta.

Flótás kedveskedve nyúlt a nagybátyám keze után.

- Marica nem tud magyarul, de amellett nagyszerű nő. Ő az én házamnak a csillaga.

A másik kezével a Marica kezét fogta meg, és a nagybátyám kezébe illesztette. Maricának szokatlanul fehér, meleg és formás keze volt. Nagybátyám egy pillanatig a kezében felejtette.

- Kár, hogy én nem tudok tótul - mondta, és erősen a menyecske szemébe nézett.

Az asszony megint az asztalra könyökölt, és egykedvűen nézte, hogyan mer a tányérjába az ürügulyásból a szolgabíró, a két fehér kezét összekapcsolta az álla alatt, és a tekintetével a függőlámpa fényébe mélyedt.

- Pompás - mondta nagybátyám evés közben. - Jeles konyha - ismételte, és jóízűen csámcsogott. - Kár, hogy a menyecskét nem tanítod meg magyarul, druszám.

Az asszony ekkor szótlanul felkelt a helyéről, és a pohárszékhez lépett. Egy palack villogó piros bort helyezett az asztalra. Aztán közömbös arccal leült ismét. Leülés közben Csáki Pál tetszelegve nézett végig a királynői termeten, domborulatokon.

- Ilyen lehetne a tót Mária Terézia - mondta, csemcsegtetve a szót.

Összeütötte a poharát a szolgabíróval.

- Pajtás, elviszem a menyecskét magyar szóra hozzánk a Tisza mellé. Odaadod?

A szolgabíró nevetve rázta a fejét.

És ekkor mintha a menyecske is csöndesen, suttyomban elmosolyodott volna.

(1911)

A kétfejű Kertyi Pál

Kertyi Pál szilenciumos ügyvéd és telektulajdonos volt abban a városkában, ahol gyerekeskedtem. Mosolygó, tiszta utcájú, piros háztetejű városka volt, ahol a torony is olyan ragyogva, üdén állott zöld fejével a piac közepén, mintha naponkint frissen megmosdatták volna. Az öreg polgármester későn járt a hivatalába, korán a városi sörházba, de útközben a sétapálcájával eltisztított a járdáról minden rögöt, hulladékot. Néha még az utca túlsó oldalára is átballagott, ha valamely alkalmatlan papirosfoszlányt látott meg, melyet a bogarász diadalmával döfött keresztül hegyes sétapálcával. A legszebb boltja a trafikosnak volt a piacon. A boltajtóban pipázó török piros nadrágja messzire fénylett, a füstkarikák bodrosan szálldostak fölfelé, és odalenn a trafikban a szőke és kövérkés, szűk ruhás Fánni kisasszony pihegve ült a szivarosdobozok között, mialatt a városi urak elmondták körülötte bókjaikat, amelyeket direkt az ő részére gondoltak ki a hivatalban. A bárányfehér hajú Horovicz orvos eleget csóválgatta a fejét: „urak, megárt Fánnikának ez a sok fűszer, csemege...” Hiába volt minden, maga a sánta és tíz éve haldokló városi pénztáros, Fulka bácsi is fölkelt ágyából, ha valami pajkosság jutott eszébe, hogy Fánnikának elmondhassa. A városi tanácsülések alatt a szenátor urak mindenféle bolondságokat rajzolgattak meg írogattak az előttük heverő papírlapokra, amely papírlapokat összehajtogatva, nyomban Fánnikához küldték a piros mentéjű hajdúval. A legfontosabb ülések alatt is megjelent a hajdú a városháza alatti trafikosboltban, hogy nagy sarkantyúpengéssel átalnyújtson Fánnikának tréfás levélkéket. Sőt egyszer - éppen a városi árva lányok ruházkodásáról folyt a tanácskozás - Fánnikát hívatták föl szakértőnek a tanácsülésbe. A szőke, molett, de amellett férfias kisasszony gondolkozás nélkül a fejébe nyomta zöld vadászkalapját, és a trafikot az éppen ott udvarolgató fiatal káplán úrra bízva, nyomban megjelent a tanácskozóteremben, amelynek faláról parókás polgárnagyok és keskeny vállú, hegyes orrú főnótáriusok nézegettek alá...

Csupán Kertyi Pál szilenciumos ügyvéd és telektulajdonos nem tette be lábát soha a Fánnika trafikosboltjába, amelynek ajtajában olyan hívogatólag fújta a füstöt a piros nadrágos török. Kertyi Pál, a város végén, a szőlők felé, ahol egy régi borházban lakott már réges-régen, ellenlábasa volt a népszerű Fánnikának. Kertyi Pál ugyanis csaknem huszonöt esztendeig volt a városka legokosabb embere. Amint a történelem minden kétségen kívül megállapítja, hogy Hunyadi János vitéz ember volt, vagy Verbőczy nagy jogász volt, olyanformán kétségtelen volt az, hogy Kertyi Pál a legokosabb ember nemcsak a városkában, hanem mindazon országrészben, ahol a futóhomok lakik. Volt talán százötven kiló a fiskális úr, de legalább ötven kiló jutott ebből a fejére. A kalapot külön csinálta a részére Bajusz János kalapos, és a szép Bajuszné, Kőrös Juliánna, éppen a nagy kalapok miatt vált el az urától. Kertyi uram megnyerte a válópört, mert hiszen minden pört megnyert, de Bajusz uram sem csinált neki több kalapot. Azóta csak a feje búbján hordott kis gombákat, tepsiket vagy fazekakat a fiskális úr, amely dolgok más ember fején nagyon nagy kalapnak számítottak volna.

Az elvalasztott Bajuszné, illetőleg a nevetségesen kis kalapok kezdték megdönteni legelőször a hitet Kertyi uram bölcsességében. „Hm - mondogatták az emberek -, hogyan teheti magát komikussá egy okos ember az efféle gigerlikalapban, amely legföljebb a segédjegyzőnek illene?” Így szóltak, amikor Kertyi Pál végigballagott az utcákon, mint egy megrakott kocsi, amelyet nagy erőlködéssel tologatnak hátulról láthatatlan kezek. A legokosabb ember lassan észreveszegette az emberek furcsa pillantásait, és elmaradozott a patikából, ahol délelőttönként a várost és a környéket tanáccsal, bölcsességgel látta el. A városi urak mintha csak az ő elmaradására vártak volna, egy-két nap múlva (lehet, hogy egy-két esztendőt jelent ez az idő,

hisz vidéken oly lassan múlik az idő, és késve jár az óra) a nemrégiben megtelepedett Fánnika szivarosboltjában ütötték föl a tanyát. Délelőtt és délután odahozatták a sört, és a városka ügyeit intézték. Midőn pedig Kertyi Pál, leküzdve büszkeségét, egy délutánon elkésett tehervonat módjára bedöcögött a Fánnika trafikjába, az összegyülekezett urak megcsappant érdeklődéssel hallgatták bölcsességeit. Mintha a Kertyi Pál mondásai, megfellebbezhetetlen ítéletei, eredeti kiszólásai valahogyan elveszítették volna zamatukat, értéküket a napsugáros, virágbokrétás és színes skatulyákkal megrakott boltocskában. Mintha a Kertyi bölcsességeihez csupán az „Aranykígyó" patika hűvös, viaszos padlója, hideg márványasztala és fehér, rendben tartott edényei lettek volna szükségesek. A keserű patikapálinkát fölváltotta a vígan, szőke színekben habzó söröspohár, és a vörös képű, papucsban csoszogó vén gyógyszertárost a vidám, pattogó szavú, frissen vasalt szoknyában ropogva lépkedő Fánnika.

Kertyi Pál (csak pipázni szokott) nem találta megszokott karosszékét, sem pálinkáját, sem tekintélyét többé a jókedvű szivarosboltban. Mogorván elköszönt, és a mindent látó Fánnika megkérdezte a városi urakat:

- Ugyan ki volt ez a dupla fejű ember?

Az urak csodálkozva, aztán nevetve néztek össze.

- Ez volt a híres Kertyi fiskális - mondotta valaki.

- Nos, akkor már értem, hogy miért van két feje az ügyvéd úrnak - mondotta Fánnika, és gyönyörű sárga portorikókat bontott ki. - Az egyik fejében hordja a ravaszságot, a másikban az adósságait...

Könnyedén, jelentéktelenül hangzott el a szó a mindentudó Fánnika ajkáról, de ugyanilyen jelentéktelen a kis hógolyó is, amely elindul az Alpesekről, hogy a völgybe érve lavina módjára zuhanjon a falura. A Fánnika megjegyzése mintha egyszerre kinyitotta volna a városka csukott szemét. Figyelni kezdték a Kertyi Pál nagy fejét, és amit eddig senki észre nem vett, most nyomban mindenki meglátott, hogy Kertyi Pálnak valóban két feje van. Hátul, a feje búbján egy jókora daganat, mint egy gyermekfej, dudorodott, amelyet a Bajusz-féle kalapok elmúltával többé semmiféle kalap elfödni nem tudott. A kis hógolyó gurult, és a legenda, amely a kis városokban sörházak esti beszélgetéseikor, délelőtti piaci találkozásoknál, asszonyok uzsonnájánál alakul ki, a legenda a Kertyi Pál uram két fejéről csodálatos dolgokat állapított meg. Megállapították, hogy Kertyi Pál egyszerre kétféleképpen gondolkozik. Az egyik fejével úgy gondolkozik, mint egy jó, bölcs és derék emberhez méltó, a másikkal, a kisebbik fejével pedig mint egy ravasz, minden rosszaságra képes fiskális. Minden cselekedete attól függ, hogy melyik feje az erősebbik. Eddig a nagy feje győzedelmeskedett mindig, de vajon ki nem veszi észre, hogy az utóbbi időben (a Bajusz-féle kalapok elmúltával) a kisebbik, a gonoszabbik feje rohamosan megnövekedett? Ugyanekkor egy balul végzett ügyvédi teendő miatt egy esztendőre szilencium alá helyezték Kertyit. Az emberek szinte megrettenve súgtak össze a városkában. A kis, gonoszabbik fej íme legyőzte a nagyot. Az utcán ijedten fordultak meg a nagy fiskális háta mögött, és babonás szemmel figyelték a kis fej megnövekedését a gombakalap alatt.

Fánnika a trafikban gyakran hallotta az uraktól a híreket Kertyi Pálról. Mondták, hogy már a patikából is kimaradt, és egész nap sült tököt eszik a városvégi borházban. Mondták, hogy már emberek közé sem jár, ellenben csúfondáros szavakat kiált a járókelőknek Fánnikáról, a városházabeli szivarosnőről, a kerítésen át. Akik pedig látták a kisebbik fejét, azok azt mondják, hogy már csaknem akkorára nőtt meg az, mint a nagyobbik.

Fánnika a haragtól elpirosodva rendezgette szivarosskatulyáit.

- Meglássák, urak, hogy valami nagy baj lesz abból, ha a Kertyi Pál gonoszabbik feje túlnövi a rendes fejét - mondta Fánnika, és a keze ökölbe szorult.

Egy hónap múlt el vagy három esztendő? Ki tudná azt a kisvárosban? A fáma egyszerre újra nyelvére vette Kertyi Pált. Mondták, hogy ismét elfoglalta helyét a patikai karosszékben, és nyíltan kijelentette, hogy csupán azért tért vissza a város végi borházból, hogy a nőuralmat megtörje a városkában.

A feje, a kisebbik feje pedig akkorára nőtt, mint egy görögdinnye.

(Így éldegéltünk akkoriban, midőn a kisvárosban laktunk, a torony körül, amelyet láthatatlan kezek mindennap frissen megmosdattak.)

(1911)

Szent Jusztina estéje

Nem tudom teljes bizonyossággal, él-e még Farbaki, az utolsó eleven kalendárium, aki majdnem olyan biztossággal tudta a magyarországbeli névnapokat, mint akár a cigányok, és ennek folytán sohasem hiányzott a kenőcs sem csizmájáról, sem kocsijáról - mondom, Farbaki helyett is közlöm önnel, hogy Szent Jusztina napja a naptár azon részében foglaltatik, ahol a régi természet a hónap címében taposókádban táncoló embert és muzsikáló legényeket mutat. Régen láttam már azokat a falusi kalendáriumokat, amelyek hajdanán még nem végrehajtási levelek társaságában függtek az apák házaiban a szegen; talán nincsenek is már olyan kalendáriumok, amelyeknek lapozgatása valósággal gusztust csinált az esztendő végigéléséhez, mint a konyhából kiáradó ételillat az ebédhez. Azokban a falusi kalendáriumokban a piros betűs ünnepnapokon kívül minden hónapnak meg volt rajzolva a kellemetessége. A fametsző szánkázó házaspárral nyitja az évet, a képecske hátterében kis falusi torony integet, és nem hiányzik a havas országút mentéről a hókalapos kőszent sem. Mindjárt vége lesz az útnak, és ott, ahol a kis torony mutatkozik, bizonyosan van egy meleg ház is, ahol barátságos vendégeskedés várja a szánkázó házaspárt. A halak havában természetesen krinolinos asszonyságok táncolnak daliás magyarokkal egy nagy szálában, míg szeptemberben emberfej nagyságú almákat szednek kötényükbe a meztelen térdű menyecskék. Betegen és szomorúan hányszor gyönyörködtem a kalendáriumcsináló bácsi jókedvében, étvágyában és vadászkutyájában, amely az utolsó előtti hónapban vadat szimatolva baktat a télies avaron! - Szent Jusztina hónapjában tehát a piros nadrágos zenészek vonják a nótát a képecske sarkában.

Azon a vidéken, ahol én gyerekeskedtem, közel és távol csak egyetlen Jusztina volt, akinek kedvéért e név a naptárban helyet foglalt, és ez Csillai Jusztina volt.

Csillai Jusztina életének nagy részét messzi, a fővárosban töltötte. Háztulajdonosnő volt, mint a mindentudó Farbaki mondta, de nyáron és ősszel falusi asszonyság lett, aki maga hajtotta a lovakat, és a pisztollyal kilőtt az ablakon, ha a falusi korhelyek nagyon kurjongattak. Megtermett, hatalmas nő volt, aki éppen a kövérsége miatt botra támaszkodott, de ez a bot is görcsös furkósbot volt, amellyel kutyát lehetett volna ütni. Tollas vadászkalapot hordott és rövid szárú csizmát. A bérlői féltek tőle, mint a tűztől, mert az árendában nem ismerte a tréfát, viszont arra is vigyázott, hogy a földjeit ne nagyon használják ki. Bogárfekete szeme komoly szigorúsággal tapadt az emberekre. Kis bajuszkája, mint a nagyon fekete asszonyok bajusza, nem volt rossz hatással minden férfira. Minden esztendőben megvolt a maga egy-két kérője, minden esztendőben szó volt arról, hogy férjhez megy ehhez vagy amahhoz, midőn is eljött a Szent Jusztina napja, és megbolondult. A cimbalmot hozzávágta a megunt vőlegényhez.

Bizonyosan volt annak valami oka, hogy Csillai Jusztina házát a környékbeli úriasszonyságok nemigen szokták felkeresni. Hajh, miért nem ment férjhez. „Majd az ő kedvükért kötöm le magam valami rongyos férfihoz” - pattogott vissza Jusztina. A mindentudó Farbaki szerint az úriasszonyságok elmaradásának még más oka is volt. Jusztina igen viharos ifjúságot élt át, állítólag az ablakon át szökött meg egy lengyel hadnaggyal a nagyapja házából, amely Papfalun még korántsem volt vaskosaras ablakokkal ellátva, mint manapság, amikor pedig már régen nem állomásozik az ulánus kirendeltség a környéken. A nagyapó falusi orvos volt, és bizony bánatában meghalt; de talán megvigasztalódott azóta, mert Jusztina egy akkora sírkövet épített reája, mint egy falusi ház. A rossz nyelvek szerint - mondja Farbaki - még virágot is árult Pesten Jusztina, de még színésznő is volt, a férfiak pedig úgy bomlottak utána, hogy az már nem is volt természetes. És így jött létre a pesti ház, a nagyszülők falusi lakán

pedig a reperatúra, a dupla fedél és kényelmes szobák, ahol a vőlegények Jusztin napja előtt még úgy sétálgattak, mintha már minden az övék lett volna.

Miután mi, sem anyai nagybátyám, Csáki Pál, sem én nem voltunk úriasszonyságok, egyszer elindultunk Papfalura, hogy Jusztina napján a híres hölgynél tisztelegjünk.

- Hadd lásson a gyerek egy kis világot - mondta nagybátyám, miközben a kocsira emelt.

Az anyám, szegény, szomorúan integetett utánunk, és amint eltűnt a látóhatárról, nagybátyám nyomban megigazította vörhenyeges, őszes bajuszát a kerek katonatükörben. Még a kocsisunk is, akiről pedig nyilvánvaló volt, hogy bivalybornyú, pántlikás rózsát illesztett az országúton a kalapja mellé, és kedves káromkodásán kívül még egy kis szónoklatot is tartott a lovakhoz.

- A szép Jusztinkához megyünk, úgy emeljétek a lábatokat!

Nagybátyám helyeslőleg bólintott.

Gurult, gurult a kerék, mint már ilyenkor szokott. Elmaradt a kőszent a kálomista Mogyoród határában, és nem mutatott rossz időt, pedig a mogyoródiak csak az időjárás megjövendölése miatt tartották. Egyszer csak ott voltunk Papfaluban, és anyai nagybátyám, Csáki Pál, hatalmasan megcsókolta Csillai Jusztina mindkét kezét.

- Az Isten éltesse, drága leányasszony, ha megengedi. Ugyebár, nem lesz alkalmatlanságra itt a kis öcsém?

Az asszonyság fekete szemét felém fordította, kemény ujjaival megtapogatta a fejem.

- Nem - mondta -, majd ellesz az asszonyokkal, mert a bágyi tanítóné meg a helybeli tanítóné is eljöttek, habár az ördög sem hívta őket. Azt mondták, hogy egy kis finom maniert jöttek tanulni a házamhoz. Hát hadd tanuljanak az árvák. Kár, hogy ez a fiú nem öregebb, néhány esztendőcskével. Igen jól elmulattathatná a bágyi tanítónét. Pedig asszonybolondító ember lesz belőle. Nézze csak, Csáki, kacsafarok formájára göndörödik itt a haja.

- Az a pajkosságtól van - legyintett nagybátyám, és panaszkodva fűzte hozzá: - Nem akarja tanulni a latint. Igazán nem tudom már, hogy mi lesz belőle. De hát merre is van az a tanítóné! Fiatalka lehet a szentem, farsangon esküdött, ha jól tudom.

- Hohó, lassabban, Csáki uram. Hát aztán engem ki fog mulattatni, ha már mindenki a tanítóné ruháját szaglássza? Én se maradhatok gavallér nélkül. Kegyed itt a legkülönb férfi a társaságban. Illendő, hogy a háziasszonynak udvaroljon.

- Igaz, igaz - bólintott nagybátyám beleegyezőleg, de pirosas szeme fürkészve futkározott végig a háztájon, amíg a nyitott verandán felfedezte az asztalnál borozó férfitársaságot. De itt csak egy pillanatra pihent meg a tekintete, tovább kutatott volna, ha Csillai Jusztina jókedvűen hátba nem vágja.

- Maga lesz a házigazda, Csáki, mert a mostani vőlegényem még arra se alkalmatos. Hiába, Pesten nincsenek férfiak.

(A mindentudó Farbaki már régebben jelentette, hogy Jusztina most az egyszer már kész, meglevő vőlegénnyel kezdte meg falusi tartózkodását. Egy hegyes szakállú, bús képű festőt hozott magával, aki egész nap piros kakasokat festett, mindig csak kakasokat.)

Engem, mint afféle kisfiút, a tágas falusi ház belsejébe kormányzott Jusztina, ahol egy elzárt szobában (amelyet csak hosszabb kopogtatás után nyitottak ki bévülről) két asszony tartózkodott, és nyomban hízelkedve vették körül a megtermett Jusztinát.

Az idősebb, egy elkeseredett, sovány, vadgalambszürke ruhás asszonyság álmélkodva csapta össze a kezét.

- Hogyan tud annyi embernek főzni, nagysád? - kérdezte.

A másik, egy kis fiatal, szőke és búzavirágszemű, egy darab szappant tartott a kezében, amelyet a szobában talált.

- Ugyebár, nagysád, ez az a szappan, amely oly finommá teszi az arcbőrt?

A háziasszony erre a kérdésre sem felelt.

- Hoztam maguknak egy kis gavallért - mondta, és gyors mozdulattal lehúzta a kulcsot az ajtó belső zárjából.

- Majd én vigyázok a kulcsra, nálam jobb helyen van, mert a férfiak már kezdenek részegek lenni - mondta vidáman, és engesztelőleg nézett az asszonyokra, mialatt a kulcsot a zárba illesztette.

- Jaj, az uram - kiáltotta a sovány asszony. - Be csúnya részeg szokott lenni. Istenem, vigyázzon rá, nagysád!

- Majd vigyázok - mondta komolyan Jusztina.

- Az enyém meg a szolgálót ölelgeti - sóhajtotta a másik, a búzavirágszemű. - Kérem, tiltsa meg neki.

- Nálam csak vénasszonyok szolgálnak - felelt megnyugtatólag a háziasszony, és a következő percben már fordult is a kulcs kívül a zárban.

Az asszonyok leültek, és egy darabig egymásra néztek, később a férjek részegségére panaszkodtak, és egyhangúan dicsérték Jusztinát, aki majd vigyázni fog az uraikra. Midőn ezt a témát megunták, engem vettek elő, és kikérdeztek mindenféle dolgokról. Mit szokott főzni az anyám? Hány szobánk van? Télen szoktunk-e disznót ölni? És hányat? Igaz, hogy a nagybátyám festi a bajuszát? És mért nem házasodik meg soha, pedig még nem is olyan nagyon öreg ember?

Tőlem telhetőleg felelgettem ezekre a kérdésekre, amíg az idősebb asszony újra kezébe vette azt a hímzett díványpárnát, amelyet belépésemkor az ölében tartott, és jobbról-balról, elölről figyelmesen, hosszadalmasan nézegette a hímzést.

- Borzasztó drága dolog lehet - mondta.

A búzavirágszemű kis szőke asszony szinte lábujjhegyen állva kutatott a nagy porcelán mosdóasztal rejtelmei között, és csaknem felkiáltott, amikor véletlenül megérintette a vízcsapot, és a víz a mosdótálba csurrant. Egy darabig csendesen, hátrafont kézzel állott a toalettszerek felett, később észrevettem, hogy megint a vízcsaphoz nyúlt, miután reám és társnőjére kémlelő pillantást vetett. A víz halkan csurogni kezdett a tálba, és a finom szappannal olyan csendesen mosta a kezét a fiatalasszony, mint ahogyan a macska mosakodik. A mosdás után a leeresztett zsalugáteres ablakhoz lépett, és hosszasan nézte rózsaszínűvé vált kezét, valamint többször megszagolta azt.

- Milyen finom szappan - mondta.

- Ezeknek a nőknek - szólalt meg hirtelen haraggal a sovány asszony - szükségük van a gyakori mosakodásra. Nem úgy van az, mint a magunkfajta rendes asszonyoknál, lelkem. Nem nyúlnék ahhoz a mosdóhoz ezért az egész házért.

A kis szőke a füléig elpirosodott, és a háta mögé rejtette a kezét.

A sovány asszony arcán mérges ráncok jelentkeztek.

- Én nem irigyelek tőle semmit. Nehezen szerezte. Nézze ezt a sok férfiarcképet a falon. Pfuj, de utálatos ez a sok bajuszos, szakállas ember. Szégyellnék aludni ebben a szobában. Nem veszi észre, hogy milyen furcsán néznek ezek a férfiak a falakról? Mintha a szemükkel is vétkeznének. Nem is tudom, hogyan tud meglenni ő ezek között a képek között.

A búzavirágszemű félénken körülhordozta a tekintetét, aztán gyorsan lesütötte, mert a sovány asszony mérgesen akaszkodott a tekintetére.

- Nem tudom, hogy maga hogy volt vele, mert hiszen maga mindig falun lakott, de én a városon jártam az iskolába és a felsőleányba. Hát csak annyit mondhatok magának, hogy nekem is lehetne ilyen mosdóm meg tán finomabb szappanom is, ha akartam volna. Értse meg, teljesen éntőlem függött. A gazdag Benedek úr - hallotta hírét? - mindig üzengetett az anyámnak, hogy küldjön már el hozzá, nem bánja meg. De az anyám nem küldött.

- Engem is hívott az esperes - mondotta felvillanó tekintettel a kis szőke, hogy ő se maradjon hátrább.

A sovány asszony legyintett a kezével, és megvetőleg fintorította az arcát:

- Micsoda az esperes Benedek úrhoz mérten! Annak az öregembernek három háza volt a városon. Az övé volt a legjobb fűszerüzlet. De ő csak este ment be a boltba. A pénzt megolvasni. Napközben a leányiskola körül őgyelgett, és, bizony isten, engem várt. Ezt még az uramnak sem mondtam meg soha. Amilyen bolond, agyonütne érte.

A búzavirágszemű e bizalmas vallomások hallatára bátrabb lett, közelebb lépett a falhoz, ahol azok a rettenetes képek voltak, és csaknem olyan hangon, mintha az esperes őreá is várt volna valahol, elszántan a falon függő képre mutatott:

- Nézze, itt van ő is lóháton, mégpedig...

- Láttam - felelt a sovány asszony epésen. - Az ilyenek még a lóra is felülnek. Könnyű nekik. Se férjük, se gyerekük. Egész nap moshatják a testüket. De kell is, hogy mindennap mossák - tette hozzá haragos megvetéssel.

Majd elhallgattak. A sovány asszonynak megint a díványpárnára esett a tekintete. Végigsimította a kezével.

- Hanem ez szép kézimunka. Nem bánnám, ha az enyém volna.

Ültünk, üldögéltünk. Egyszerre cigánymuzsika hangzott fel a házban, és nyomban utána egy rekedt férfihang kiáltása.

- Jaj, az uram - kiáltott fel a búzavirágszemű asszony.

A másik egy darabig hallgatózott.

- Az a Tóvölgyi, ismerem a hangját, nálunk is így kiabált, hogy száradna el a torka - mondta a sovány asszony.

A búzavirágszemű félénk, de gyűlölködő pillantást vetett társnőjére, majd mikor a rekedt üvöltés odakint elhallgatott, hirtelen a sovány asszony felé fordult:

- Mondja, Irma néni, mi volt magának az anyja? Azt mondják, hogy egy suszterné volt!

A sovány nagyot nyelt.

- Az igaz, hogy iparosember volt az apám, de az anyám nem volt bábaasszony Bágyon.

- Az enyém se - mondta minden meggyőződés nélkül a szőke.

A muzsika vígan hangzott a verandáról. Csörögtek a poharak, hangos férfiszó hangzott fel, majd egy tányér tört el erősen csörrenve a kövön. Aztán egy pofon csattanása hallatszott. Valaki dühösen kiabálta.

- Zsiványok, rablók!

A szőke asszonyka kuncogva kezdett nevetgélni, mikor ezt a hangot meghallotta. A sovány vérvörös arccal ült helyén, és az öklét összeszorította.

- Majd megtanítom otthon a gazembert - sziszegte.

Aztán megint rikoltott a klarinét, és a nagybőgő búgásába szinte megreszkettek a falak. Félhomály, alkonyat lett odakünn... Hosszasan elnyújtva a hangot és reszelős torokhangon énekelt most valaki... Nem szóltam, de megismertem a Csáki Pál hangját.

Később, ezután nemsokára, mintha földrengés támadt volna hirtelen, a cimbalom csengve, bongva, recsegve, ropogva zuhant le valahová.

A nagybőgő még morgott a távolból, aztán lassan csendesedett odakint az időjárás.

Nemsokára azután Csillai Jusztin nevetve nyitotta fel az ajtót. A haja kissé kócos volt, és a szeme furcsán kancsalított.

- Asszonyok - mondta teli szájjal -, az uratok haza akar már menni.

Két ázott, szomorkás és tépett férfi nyomakodott a szobába. Mögöttük benyúlt Csáki Pál is értem, és addig el sem eresztette a kezem, amíg kint a kocsin nem ültünk.

A házból még egy pofon csattanása hallatszott. Ki adta, ki kapta? Ezt talán csak a mindentudó Farbaki tudná. A kocsi sietve gurult hazafelé, és nagybátyám egész úton hintázta a fejét, mintha rosszat álmodott volna.

(1911)

Szegény lányok élete

X. városkában, háromnapi járóföldre a fővárostól - ahol sokáig gyermek és ifjú voltam - volt egy barátságos ház széles terasszal, ahol zöldre mázolt cserepek függtek zsinegen, és a kertben színes üveggolyókon játszott a napsugár. Ebben a házban mindig uzsonnáztak, és mindig zongoráztak.

X. város (bocsánat a régies kitételért, hiszen igazán mindegy, hogy a városnak mi volt a neve) azon helyek közé tartozott, ahol a lakosság mindig uzsonnázott. Nem emlékszem, hogy valaha ebédeltünk volna, vacsorázni pedig nem értünk rá az esti zongorázások és sétálgatások miatt.

Még javában az égboltozat közepén járt a nap, amikor a hűvös pincékből előkerültek a vaníliás felfújtak, a szilváskosarak és a kamarából a pogácsástálak. A kis cselédleányok pedig járták a hosszú, ákácfás utcákat Testori cukrász ismeretes, zöld fagylaltdobozaival. Igen, igen: vanília- és diószpatkó szaga volt ennek a városnak, a kisasszonyok arcszíne krémfehérségű, az asszonyok keze puha és fehér, mint a rétes. Még a férfiak arca is kapucínerszínű volt, mert sört és bort csak ritkán ittak, de annál több kávét, bőrrel, habbal, nagy csuprokból.

Mányoki bácsi, a híres tréfacsináló és a műkedvelő előadások rendezője (X. város első bonvivant-ja) három liter kávét is megivott, ha jókedve kerekedett.

Térjünk vissza a barátságoz házhoz, ahol zsinegre kötött virágoscserepeket hintázott a szél a széles verandán, míg a kis kert piros és kék üveggömbjeiben elszélesedett arcukat nevetgélve, félve nézegették a ház vendég kisasszonyai. Ugyancsak itt szólalt meg a jegenyenyárfán az esti szélben az üvegharang, és számos apró pad és fatömb volt elhelyezve az úton, amely a ház végéből, a patak hídján keresztül a messzi és elhagyott liget tája felé vezetett. Talán ez a nagyszerű sétaút, ahol alkonyattal (uzsonna végeztével) messzire lehetett elkalandozni, talán a nyárfán vibráló üvegharang vagy a ház pompás kávéja okozta, hogy a Mányoki ház volt a legnépszerűbb ház X. városkában.

Mányoki bácsi (aki fiatal korában állítólag színész volt) személyesen vezényelte az esti sétákat a ködben, árnyban borongó liget felé, a hídon megállott, kalapját levette, és valamely verssort mondott, ami éppen eszébe jutott. A jegenyék rábólintottak, és közel-távol hangzott a kisasszonyok és fiatalurak nevetgélése, kiáltozása.

- Irma! - kiáltotta egy csengő női hang a félhomályban, amint nővérét kereste valamelyik kisasszony.

Majd búsan és fogyatékosan szólalt meg a sétaúton valahol egy flóta, hogy szinte érezni lehetett az olaj szagát, amellyel az ébenfából való szerszámot délután megdörzsölték.

A flóta hangjai csöndesen reszkettek tova az esti bokrok, fátyolba burkolózott rózsafák között, míg valahol egy mély női hang csendben kísérgetni kezdte a dallamot. Ha emlékezetem nem csal, X. városkában a flóta hosszú ideig azt a nótát fújta, amely így kezdődik: „Elbolyongok sötét este...”

A Mányoki kisasszonyok - kiknek a kedvéért a liget, a rózsafa és a virágbokor lila és egyéb rejtelmes színekben pompázott esténkint -, akikért az üvegharang és a flóta megszólalt, zongoratanítással foglalkoztak, de „csupán az előkelő osztály részére”.

Mányoki bácsi (aki fiatal korában állítólag álnév alatt szolgált a Sobri bandájában) nemcsak azt tudta elhitetni X. város közönségével, hogy zongorázni mindenkinek meg kell tanulni, de azt is, hogy nagy különbség van a vörös szeplős Stern kisasszony és az ő leányai tanítási módszere között.

Mányoki bácsi (aki állítólag nagy összeget nyert egyszer a kis lutrin, de a pénzt elásta, hogy a bajt elkerülje) nem is igen tudott már egyébről beszélni, mint a zongorázásról, a skálákról, a billentyűkről.

Ha ezt a szót kimondta, hogy fúga, azt hitted, hogy most már mindent megtanultál, ami a világon eddig tudomány és rejtelem volt előtted. A leánygyermekes anyák a fúgával álmodtak aznap annál a háznál, ahol Mányoki bácsi megfordult. A fúga lóháton jött, és piros toll volt a kalapja mellett.

Elég az hozzá, hogy Mányoki (aki az öreg honvédekkel együtt rukkolt ki október hatodikán a temetőbe, a vén fába lőtt ágyúgolyóhoz, bár tán pólyás gyerek sem volt még a nagyidőkben) divatba hozta a kisasszonylányait, és okszerű vezetéssel nagy népszerűséggel övezte házát.

Az esti séták vagy talán egyéb okozta, hogy minden fiatal szívnek álma volt az időben a Mányoki házban megjelenhetni.

Napközben zengett a ház a zongorázástól, a piacon szájtátva álltak meg a falusiak (mert a kisasszonyok igazán művésznők voltak).

Mányokiné egy divatját múlott öreg asszonyság, aki 1820-ból való frizurát hordott fején, és néhanapján, családi ünnepélyekkor krinolinos szoknyát öltött magára, egész nap az uzsonnához való kávét és tésztát készítette.

(Deres hajú urak, gondoljanak csak vissza a Mányokiné kávéjára. A kávézás azóta kiment a divatból, de a csókok sincsenek többé, amelyet esténkint a hosszú sétaúton a flóta hangjai mellett váltottak a szerelmesek. A flóta a másvilágon szól, és Mányoki bácsi nem kísérgeti többé haza esténkint a fiatalokat, leányokat és fiúkat, mint akik jól végezték a dolgukat.)

Az idősebbik volt Emma. Karcsú, telt keblű, ruganyos lépésű, sötétszőke hajú, szerelmes szemű leány volt Emma. Bizonyos odaadással nézett minden férfiemberre, és ezzel a tekintetével sokakkal el tudta hitetni, hogy szerelmes. Nem szólt, nem mosolygott, még csak levelet sem írt, és mégis minden valamirevaló férfiú azt hitte abban az időben X. városkában, hogy Emma szerelmével rendelkezik, a szív csak érette dobog.

Egyébként ábrándos és álmokban élő leány volt Emma.

Ösztönszerű volt a szerelmes pillantása, és a gondolatai másfelé kalandoztak még akkor is, midőn szerelmet vallottak neki.

Habár ez a pont itt egy kissé kétséges.

Emma ambícióból meghódított minden férfit, kivel érintkezett. A fiúnövendékei éppen olyan szerelmesek voltak belé, mint a növendékek apái. Miután a művészi vágyakozásai nem teljesedtek be (egyszer színésznő, máskor világhírű művésznő óhajtott lenni), a temperamentumát teljesen a szerelemnek rendezte be.

Ah, de boldog is volt az a férfi, akivel Emma elhitette, hogy szerelmes belé. Ha már olyan öreg volt, mint a malomkő a határban, a világért sem maradt volna el az esti sétáról. Hisz Krucsay Emánuel, öreg fiskális és szenttamási oroszlán (akinek a barátságából Mányoki bácsi a honvéd-nyugdíjat élvezte) fehér bajszát tajtékbarnára festette, amikor egyszer vagy kétszer Emma az ablakból véle beszélgetett. A gimnáziális ifjúság körében a fejbetörések napirenden

voltak, és a városkapitány Perhlimovszky Pál, aki nagyon büszke volt arra, hogy egyszer megszöktetett írnok korában egy vándorszínésznőt, és ilyenformán holta napjáig a gáláns férfiak közé sorozta magát (bár az utolsó években már járni sem tudott), gavallériaból városi lámpással látta el a sétautat, amely a ködben, árnyban borongó ligetbe vezetett.

(Mányoki bácsi, aki a monda szerint nihilista volt Oroszországban, másnap nevetve mesélte Testori cukrász boltjában, hogy a gimnáziális ifjúság még az éjszakán kiásta a lámpást a földből, és mindenestől a városkapitány udvarába hajította.)

Vajon kibe volt igazán szerelmes Emma?

Ha naplóját vizsgálnánk, amelyet késő éjszakákon a zongora lapjára könyökölve írt, midőn is a piac felől áradó éji szél meglibbentette a csipkefüggönyöket, és a kurjongató korhelyek meghatottan hallgattak el a túlsó soron, ha naplóját vizsgálnánk ez ábrándosszép leánynak, az tűnne ki, hogy Emma szerelmes volt mindazokba, akik viszontszerették. Az éjből, a csendből, miközben a toll sercegve vetette a papirosra Emma hegyes betűit, gyakorta fölhangzottak kopogó lépések az ablak alól.

Emma csodálatosképpen mindig pontosan tudta, hogy kinek a léptei hangzanak föl odakünn az akácok alatt, és naplójában nem is mulasztotta el ezt följegyezni. Japáni pongyolájában a napló fölé hajolt, és elmerengve hallgatta a közeledő-távolodó lépteket. A zongorán halkan kivert egy bús dalt, miközben sohasem mulasztott el néhány ütemet beleszőni a zenébe azon kopogó lépések tulajdonosának kedves dalából - aztán elfújta a lámpát.

A barátságos házra ráborult az éjszaka.

A házban Emma álmodott, és a ház körül, szerte X. városkában, róla álmodtak.

(1911)

Szegény lány szerelme

Esténkint, midőn a zongoraleckének és az uzsonnának vége volt a Mányoki házban, a ház népe és a vendégsereg sétára indult, végig a kis kerten, a bokrok között virágzó fák között, ahol az út a messzi liget felé vezetett.

Emma abban az időben egy diákba volt szerelmes. Azaz, ezt nem lehet még most teljes bizonysággal tudni.

Ez a szerelem (ha ugyan lehet szerelemnek nevezni azt a viszonyt, amely egy tizenhat éves fiú és egy huszonhat esztendős lány között támadott) úgy kezdődött, hogy a diák szorgalmasan látogatta a zongoraleckéket. Bizonyos Macskásinak hívták, Petőfi-frizurát és olyan gallért és nyakkendőt viselt, amilyent odahaza, az öreg édesanyjánál, a régi *Hölgyfutár*-okból kiválasztott magának. Macskási azonkívül szép rózsákat tudott rajzolni. Mindig rózsákat, amelyeket hol pirosra, hol zöldre festegetett. Emmának csakhamar egész gyűjteménye lett a rózsákból, de okos és belátó nő létére sohasem kérte Macskásit, hogy a rózsákon kívül mást is rajzoljon számára. Sőt, midőn talán az ötvenedik rózsát hozta el ebéd után a diák szíve hölgye számára, Emma titokzatosan megkérte, hogy az emlékkönyvébe is fessen egy rózsát.

Macskási elvörösödött, és tétovázva kérdezte, vajon nem csúfítja el a szép könyvet az ő „komisz, értéktelen, rongyos rajzával".

Emma megnyugtatta, de Macskási még mindig habozott, és lassan, megfontoltan kérdezősködött a szín felől, amelyben a rózsát Emma látni szeretné.

A piros színű rózsában állapodtak meg, midőn is Macskási elkapta a könyvet, és gyorsan elsietett. Emma, mint általában szokása volt, az ablakból a diák után nézett, és Macskási csakugyan odarohant az ablakhoz, de csak odavetőleg kérdezte, hogy szabad-e a rózsa levelére írnia.

Emma mosolygott, mert hiszen tudta, hogy a diák ezt kérdezi majd végül, és csendesen így felelt:

- Igen. Amit a szíve diktál.

Tehát ez volt a kezdete annak a nagy szerelemnek, amely csakhamar alkalmatlanná vált Emmának. A Petőfi-frizurás diák ugyanis nyomban abbahagyta a tanulást a gimnáziumban, és már kora délelőtt a Mányoki ház körül őgyelgett, midőn is Emma még bekötött fejjel, kesztyűs kézzel takarítgatott a szobában. Macskási kimeresztett szemmel állott a túlsó soron, és Emma gyakran küldte őt vissza az iskolába. Később, midőn a tanulás elmulasztása miatt a tanár urakkal mindenféle differenciái támadtak a diáknak, Emma fölszólítására elkullogott ugyan a ház környékéről, de most már a ligetbe ment, és bejárta azokat a helyeket, ahol azelőtt való estve Emma járt-kelt a társasággal, ahol énekeltek, és ahol Mányoki bácsi a flótát fújta. És a fűben Emma cipőjének nyomát kereste.

Emma szerelmes természetű, ábrándos leány volt, és jó darabig meghatottan figyelte Macskási ábrándos szerelmét. A kezét sem vonta el, ha a diák lecke közben azt megcsókolta. Az ajka, amely keskeny és finom volt, mint a pasztellképeken a forradalom előtti márkinőé, inkább bánatosan, mint boldogan mosolygott, amikor Macskási térden állva mondta el a *Hölgyfutár*-ból tanult verseket.

- Kedves fiam - mondta egyszer a diáknak -, kár, hogy maga nem idősebb, hogy én szerethetném, ahogyan megérdemli.

Majd egy napon megjelent a Macskási öreg édesanyja, és legelőször is a konyhába ment Mányokiné fölkeresésére. Az öreg Macskásiné kemény, kardos asszony volt, a forradalomban állítólag markotányosnőnek öltözve követte férjét a táborban. Tüzes és lelkesítő beszédet tartott a divatját múlott öreg Mányokinéhoz, aki esztendők óta talán akkor először hagyta el a konyhát, a kávéscsészéket és tésztákat, hogy a szalonba lépjen, ahol a zongora állott.

Emma már készen várta a vihart. Azt a ruháját kapta magára, amelyben a szegedi árvízkárosultak javára hangversenyezett. Egy kék daru volt a ruhába hímezve, és aranyszalagok, fodrok ékesítették. Kezében kottát tartott, és bánatos tekintetét megindulva függesztette a távolba.

Az öreg Macskásiné, aki minden keménysége mellett naiv és jószívű asszonyság volt, csodálkozva állott meg a szép, hatalmas leány láttára. Csak sokára mondta, inkább önmagához intézve a szót:

- Nem csodálom, hogy a fiam iskolakerülő lett.

Emma - szegény, ő valóban ártatlan volt ebben a dologban - könnyes szemmel fordult szerelme édesanyjához:

- Néni, én mindig azt mondtam neki, hogy tanuljon. Legyen belőle olyan ember, mint amilyen az édesapja volt.

Macskásiné legyintett, mintha egy legyet hessegetne el.

- Eh, erről ne is beszéljünk. Ha tízszer jön a világra Gyuri, akkor sem lesz belőle soha olyan ember, amilyen az apja volt. Csak egy Macskási volt és lesz a világon. S ez az egy az én uram volt. Ha voltak vagy lesznek még rajta kívül férfiak, azok úgysem számítanak semmit.

- Bizony, ezt én is hallottam Macskási úrról - mondta Emma, és alázatosan nézett az özvegyre.

Macskásiné félreértette a tekintetet, mert nyomban harapósan folytatta:

- A drága tandíjért legalább zongorázni megtanulhatott volna. De még azt sem.

A csendes Mányokiné, aki eddig szótlanul, kezét köténye alá rejtve álldogált, mintha a szomszédból szaladt volna át főzés közben, az ajtótól közelebb lépett.

- De már ezt nem engedem mondani - kezdte elpirulva és ijedten, mintha a saját hangjától ijedt volna meg. Aztán könnyes szemmel kifordult a szobából.

- De Liza - kiáltozott özvegy Macskásiné, és fölugorva Mányokiné után sietett. Csak az ajtóból fordult vissza, és tagadólag intett a kezével.

- Nem, kedves Emma, az én fiamból sohase lesz olyan ember, mint az apja volt. Hiába is mondja... Meg aztán maga jóval idősebb is, mint az én Gyurim.

Szólt az özvegy, és hevesen elrohant a barátságos házból, ahol mindenki jól érezte magát eddig, csupán csak ő nem. Emma az ablakfüggöny mögül utánalesett, és látta, hogy az özvegy megáll, mint akinek valami eszébe jutott. Valami mondanivaló, amely ha ki nem mondatik, hát nagy bajnak lesz okozója.

Szerencsére éppen akkor baktatott arra a sánta Kleinné, a gombaáruló asszony. Annak vetette oda Macskásiné a dühös szavakat.

- Az én vagyonomból mégse hord pávát a ruháján.

(Még aznap este Emma, nagykendőbe burkolva fejét, az alvégre sietett, és megtudta Kleinnétől, hogy mit is mondott az özvegy, mert a távolság miatt nem lehetett hallani. Ilyen volt Emma. Csendesen, elkomolyodva ment haza, de még akkor sem gondolt rosszat szerelme édesanyjáról. Mert ilyen is volt.)

A diák két napig nem mutatkozott (az anyja bizonyára bezárva tartotta), harmadnap szégyenkezve, lesütött fejjel sompolygott be a barátságos házba. Emma jó darabig szótlanul verte a billentyűket, aztán kissé fehér arccal fordult Macskásihoz:

- Kérem arra, hogy ezentúl a húgocskámmal beszélgessen. Azért mi jó barátságban maradhatunk.

Macskási afölötti boldogságában, hogy nem adták ki az útját, szótlanul bólintott fejével, és nyomban fölkereste Elzát, aki bár tizenöt esztendős már elmúlott, Mányoki bácsi intézkedése folytán a zongoratanítás után hajas babáival szokott játszadozni. Sokkal igénytelenebb, csöndesebb és szomorúbb volt Emmánál. Szentimentális, nedves tekintete mintha mindig azt látszott volna kérdezni, hogy miért is kell neki hajas babákkal foglalkozni, amidőn ahhoz semmi kedve nincsen. Éppen kalapot varrt az egyik babájának, amikor a diák megtalálta. Jó darabig hallgatagon ültek a fontos munka felett, mert hiszen Elza még nem tudta beszéltetni a férfiakat, mint a nénje.

Végre Elza fölemelte a szemét.

- Most már nekem fog ezentúl udvarolni? - kérdezte a diákot.

- Ha megengedi - felelt elpirulva Macskási.

- Helyes - szólt a kis termetű lányka, és komolyan elhelyezkedett a széken. - Arra figyelmeztetem, hogy már nem az első udvarlóm, másokat is örököltem Emmától. Igyekezzen túltenni a régieken.

Így történt, hogy Macskási diák mégiscsak megbukott abban az esztendőben, bár Emmával ezentúl nagyon ritkán beszélt.

Az esti sétákon, amidőn a barátságos ház vendégei, a növendékek vagy azoknak apái az uzsonna végeztével megindultak a kerti úton, hogy a ködben, árnyban, alkonyati fellegekben borongó ligetet megközelítsék, a menet élén Emma haladt. A vállára könnyű kendőt dobott, és a hajába virágot tűzött, amelyet egy útmelléki bokorról szakított le. Ábrándos, szép arcát előre fordította, és nem nézett sem jobbra, sem balra, hogy jön-e vele valaki. Mostanában, a diák óta, mintha kerülte volna az udvarlókat, az ablakon sohasem nézett ki, és a naplóírást is beszüntette. Ha kopogott is lépés az ablakok alatt - pedig kopogott -, csak félálomban hallgatta. Mintha megsértődött volna a szerelemtől, amelyen eddig nevetve, kacér kedvvel túlesett. Huszonhat éves lett, és mindig nyugodtan aludt éjszaka.

Krucsay Emánuelt hallgatta mostanában, aki esténkint a kert végében szokta meglesni, s tajtékpipaszínű bajuszát már egy órával előbb pedergeti. Az öregember, aki egy emberöltőn át ült dohos ügyvédi írások között, és a pennát csak akkor tette le, amikor utolsó kliense a temetőbe szökött előle, szinte nekifiatalodott a szép Mányoki Emma mellett. Görbe botján bicegve ballag a leány mellett, és kék szemüvegét sűrűn igazgatja az orrán.

- Mányoki Emma - mondja elgondolkozottan -, már régen hallom én ezt a nevet penészes irodámban. A báj, a műveltség, a szellem fogalma volt ez a név... De kár, hogy már előbb nem voltam kíváncsi viselőjére.

A virágos bokrok - itt mindig virágosak a bokrok - lila ruhában kísérik a növendék-kisasszonyokat és fiúkat a sétaúton. Ott jön közöttük a szomorú Macskási is, és javában gorombáskodik Elzával.

Már szól a fülemile a kertek alatt.

A menet végén ballag Mányoki bácsi a flótájával. Még egy-két perc, és a patak hídjára érve megszólaltatja hangszerét az alkonyi csöndben.

Emma megáll, és kutatólag hátrafelé néz a félhomályba.

A bokorból egyszerre kilép a diák. Emma a kezét a diák ajkához nyomja, erős, fehér ujjaival gyorsan megsimogatja az arcát, aztán elfordítja a fejét.

Ha egyszer, valamikor Emmát meg lehetne kérdezni e dolog felől, talán még kiderülne az is, hogy Macskásit, a diákot igazán szerette.

(1911)

Szegény lányok kenyere

A leghíresebb „lion” abban az időben Csécseri volt, amikor a Mányoki kisasszonyok a piactéri házban zongoráztak, naplót írtak, és a naplóban minden valamirevaló férfiembert megemlítettek a környéken. Hiszen nem is igen számított az férfinak, aki legalább egyszer-kétszer meg ne jelent volna a barátságos háznál, ahol oly vígan szólott a zongora, és esténkint regényesen tovasétáltak a hosszú kerti úton a lila színű felhőbe burkolt liget felé... Tehát Csécseri volt a leghíresebb „lion” a férfiak között, bár ennek a bizonyos Csécserinek már felnőtt gyermekei voltak, évekig hiába epekedett a Mányoki kisasszonyok barátsága után. Főként, persze, Emma barátságáért, mert hiszen Elza, a kisebbik leány sohasem számított komolyan. Állítólag már húszéves is elmúlott, és még mindig rövid ruhácskában, leeresztett hajjal járt. Hosszú, vastag hajfonatát, amely térdéig ért, meghúzogatták a pajkos iskolás fiúk. Krenko, a bolondos asztalos pedig mindig megállott az utcán, és hangosan fölkiáltott:

- Valódi ez a haj?

Mányoki bácsi parancsából Elzának erre sem volt szabad felelni, mert neki nem lehet kinyitni addig a száját, amíg Emma el nem röpül a háztól. Ugyanezért Elza csak titokban, éjszaka zongorázhatott, és neki tilos volt a lengő csipkefüggöny felé pillantani, ha odalent az utcán felhangzottak az ismert kopogó lépések.

Talán sírt, sírdogált is emiatt Elza magában, hogy minden lépés Emmának kopog, de Mányoki bácsi az ilyenben nem ismert tréfát.

- Béka! - mondta Elzának. - Becsületemre, én volnék a legboldogabb leány, ha ilyen nővérem volna, mint Emma.

- Azért mégse járna zongoraleckére Szurmay ezredes, ha én nem volnék! - vetette oda Elza félvállról.

Mányoki bácsi nem szerette, ha a lányok az üzleti titkokat feszegették.

- Nem értesz ahhoz, te béka! - torkolta le Elzát.

Habár ebben a dologban látszólag mégiscsak a kisebbik leánynak volt igaza. Szurmay nyugalmazott ezredes ugyanis, aki a penzióban, a városkában megtelepedett, vénségére elhatározta, hogy zord napjait a zenével fölvidítja, és zongorázni kezdett tanulni Mányoki Emmánál. Az ezredes szorgalmas és fárasztó tanítvány volt. Az órát olyan pontosan betartotta, mint valami kardforgatási gyakorlatot. A tanításban gyakran kifáradt Emma hiába pillantott az ezredesre várakozólag, hogy az a leckét megszakítva, udvarlással tölti a hátralevő időt, amint ez a többi, fiatal és öreg növendékeknél szokásban volt. Az ezredes elszántan verte a billentyűket, és konokul ragaszkodott a vég nélküli skálákhoz. Csak nagy néha volt egy szava a fiatalabbik leányhoz.

- Az ördög vigyen el minden ezredest! - sóhajtotta fáradtan Emma az óra végeztével.

Mányoki bácsi, aki az ezredes órái alatt a nyitott ajtóban pipálgatott, nehogy valami merényletre gondoljon a vén katona (miután látszólag Szurmay úgysem akart mást, mint folytonosan tanulni), dohogva írta be a háztartási könyvbe az ezredes leckeóráját:

- Vén fa, igaz, hogy vén fa, de két pengőt jövedelmez óránkint - dörmögte. - Némely gyümölcs a fa legalsó ágain érik meg, és magától lehull. A vén fának néha csak egy diója terem. Az is fenn a tetőn, és az is keserű, pudvás.

Térjünk vissza Csécserihez, akiről már néhány szót beszéltünk. Igen, ő „lion” volt, az utolsó lion, amint Emma naplójában megállapította, hol a városka minden férfiemberéről volt valami megjegyzés. Mikor még csak messziről köszöntgetett, mikor egy ócska hangjegyfüzetet küldött, mint relikviát a nagybátyja után, aki nagyon sokat muzsikáltatott Bokával, a debreceni prímással, mikor csak ablak alatt őgyelgett, és a kandi szomszédokkal szerette volna elhitetni, hogy neki joga, sőt oka van a Mányoki kisasszonyok ablakai alatt sétálgatni, már akkor az volt a neve: az utolsó lion. (Emma ugyanis az élet gondjai miatt még akkor hagyta abba a regényolvasást, amikor a regényekben a lionok szerepeltek. És ugyanezért gyakran jött ellentétbe a modern élettel, mert a régi regények fátyolán át nézegette a világot.)

Csécseri valami hivatalnok volt a törvényszéken, de külsején ez nem látszott meg. A törvényszéki hivatalnokok többnyire mogorva, elkeseredett emberek, akik legjobb ismerősükben is rablógyilkost gyanúsítanak. Tóth, az ügyészségi írnok a névnapját azzal szokta megünnepelni, hogy törvényszéki tárgyalást tart a családja körében. Jobban tudja, mint az elnök maga, mondják az atyafiak. Csécseri ellenben senkire sem nézett szúrós szemmel, és elfelejteni látszott az összes rablógyilkosokat, amikor a komor bírósági házat elhagyta. Mondják, hogy ilyenkor ruhát cserélt, mint a szobafestők, és sohasem hiányzott néhány virágszál a kabátjáról. Csak éppen az a kár, hogy azok az átkozott szabók a bíróság embereinek sem dolgoznak sokáig hitelbe. Emma naplója szerint Csécseri utolsó új öltönyét 1868-ban varrta Czenyuga Pál polgári és katonai szabó, amikor az öreg Czenyuga két hétig azt hitte, hogy ternót csinált a lincin, végül kiderült, hogy tévedés van a dologban. Csakhogy a ruhát akkor már nem lehetett visszavenni, és így megvolt még manapság is a feltűnően szűk csíkos nadrág, valamint a tarka mellény és leffentyűs kabát, amilyent a cirkuszban az istállómester úr visel manapság. A vatermörderből csak félig látható Csécseri uram arca, amely olyanformán mosolyog, mint a régi divatképen szokás: szorít a cipő, de az nem baj!

De ne felejtsük el a nyakkendőtűt, amely egy valóságos ágyú volt, persze kicsinyben, és a kakasgyufát elsütötte. És végül a legfontosabbat se hagyjuk ki, az óraláncot, amely a mellényből fityegett alá, és rajta gyűjteménye volt a zsuzsuknak. Midőn végre az utolsó lion ott ült a zongora mellett a kis széken (mert hisz végtére bejutott a barátságos házba), ahová Emma legelőször szokta ültetni a „delikvenseket”, mint naplójában írja, a zsuzsukat kezébe vette, megrázta a tömérdek apróságot.

- Íme, itt vannak az én életem emlékei - mondta Csécseri, és olyan romantikusan nevetett, mint egy öreg színész.

Emma a kis pálcát tartotta a kezében, amellyel a kottát szokta mutatni, és csodálkozva hallgatta az utolsó liont, mert okos, kenyerét nehezen kereső leány létére megszokta csodálkozva hallgatni a férfiakat.

Az óraláncon voltak szívek, keresztek, lyukas pénzek, dobozkák titkos tartalommal, a legnagyobb fontosságot azonban e percben egy darabka fehér elefántcsontnak tulajdonított Csécseri, és gondosan megmosott kezében tartva a csontocskát, így szólott Emmához:

- Ez pedig a kegyed zongorájának billentyűjéről való. Oprics mestertől szereztem, aki harmadéve a zongorát javította. A kegyed keze érintette ezt az elefántcsontot.

(Mányoki bácsi, aki a vadonatúj „delikvensek”-nél hallgatózni szokott a szomszéd szobából, addig, míg tisztába jön a ház új vendégével, elismerőleg bólintott leshelyén: „Ügyes, határozottan ügyes a vén szamár”, dörmögte.)

Emma, aki már sok mindenféle bókot hallott életében, zavarba jött, de nyomban föltalálta magát.

- Tehát annyira szereti a zongorát, Csécseri úr? (Egy futamot játszott fél kézzel a nyitott zongorán.) A zene senkinek sem válik ártalmára. Nagyon jó eszköz például a szívek megnyeréséhez.

Csécseri elkomolyodva nézett a zongorára:

- Én özvegyember vagyok.

- Özvegyeknek is jót tesz a zene - mormogta Emma.

(„Csakis az özvegyeknek!" - dörmögte a leshelyén Mányoki bácsi.)

Csécseri furcsán nézett az Emma szemébe, hogy a leány csaknem elnevette magát.

- Mondja, Emma kisasszony - kérdezte fojtott hangon az utolsó lion -, jobban szeretné, ha nem hordanám életem emlékeit itt láncra fűzve? A szíveket és lyukas pénzeket nem hordanám?

- Nem tudom - felelt Emma, és később egy szép hallgató nótát játszott Csécserinek.

Az utolsó lion látogatása után Mányoki bácsi elégedetlenül jött elő a szomszéd szobából, és rosszkedvű célzásokat tett háládatlan leányokra, akik nem becsülik meg apjukat, aki nagy költséggel és fáradsággal a zenére tanította őket.

- Minek hordja azt a sok ostobaságot a láncán Csécseri? - kérdezte mintegy önmagától estefelé. - Minek?

Éjjel, mikor naplóját írta Emma a zongoralapján, egyszerre lépések hangzottak fel odalent az utcán.

- Istenem, hányan mentek el már az ablakom alatt! - sóhajtotta, és elfújta a gyertyát.

Minden a legjobb úton volt már ahhoz, hogy Csécseri bírósági hivatalnok beáll a növendékek közé, midőn egy napon Szurmay ezredes félrevonta az öreg Mányoki bácsit.

- Egy félbolond és kellemetlen figurát tapasztaltam bizonyos idő óta a házadnál, pajtás - mondta szigorú hangon. - Figyelmeztetlek, hogy az az ember egy közismert nőcsábító, kalandvadász, jellemtelen alak. Kérlek, a leányaid jó hírneve érdekében, ne engedd a házadhoz ezt a zsiványt, különben én volnék kénytelen nélkülözni barátságos házatokat.

- Ezredes! - kiáltotta Mányoki bácsi.

De az ezredes már elrohant.

Estére gyűlést tartott a család, és elhatároztatott, hogy miután Csécseri még véglegesen nem ajánlkozott növendéknek, azonkívül éhenkórász létére bizonyosan adós maradna a leckepénzzel, mindenben Szurmay ezredesnek van igaza.

Később két leányszív gondolkozott azon, hogy vajon kire lett féltékeny az ezredes.

Mind bolondok a férfik - gondolta magában Emma.

- Most már bizonyos, hogy tetszem az ezredesnek - vélekedett az éji csendben a kisebbik leány, Elza.

Szurmay másnap eljött, elszántan végigtanulta az órát, és többet nem nyilatkozott.

(1911)

Özvegyasszony álma

A ködből egy vitéz lépett elő - őszi estvén, az erdőszélen.

Árnyból, fellegből és falevelek láthatatlan szellőjéből látszék megalkotva lenni a vitéz, midőn az erdőből megindult. Csak midőn a szabad országútra ért, akkor lett valósággá: nagy csizmája, tollas kalapja és rövid, buggyos zekéje, amelynek bársonya apró virágokkal volt teleszórva. Rövidre nyírott, fekete szakálla volt, felfelé borzolt bajusza, a szája bizonyosan élveteg és piros volt egykor, a szeme kerek, mozdulatlan és sötét, mintha valamely régi képről lopta volna. A hold akkor bújt ki az erdő felett bánatos, halotti rongyokhoz hasonló fellegei közül, és a holdvilágban a furcsa vitéz megnézte óráját, amely tányér nagyságú volt, és lapjára az égitestek voltak festve.

- Itt van az időm - dörmögte a vitéz, és hosszú lépésekkel megindult a falu felé. A kardját, amely vékony és finom volt, amilyent azelőtt az urak csak az esküvőjükön viseltek, no meg a saját temetésükön, könnyedén a hóna alá fogta, és széles, tollbokrétás kalapját a szemébe húzta.

A faluhoz érve, a kutyák ugyancsak vonítottak mindenfelől az alacsony kerítések mögül. A vitéz valamit mondott a kutyáknak, és azok nyomban elhallgattak. A hold a látóhatárról sápadt tekintettel kísérte a vitéz lépteit, amelyek most elcsendesedtek, amint a falu közepén álló oszlopos úriház közelébe érkezett. Régi ház volt ez, már száz esztendők óta egyebet sem tettek vele, mint reparálták, toldozták-foldozták, jelenleg egy özvegyasszony lakott benne, bizonyos Tamásiné, az nyaranta még virágoskertet is ültetett a ház elébe. De most késő őszi éjszaka volt, és az udvaron csak a lombjavesztett vén fák álldogáltak, hogy minden ok nélkül felnyögjenek, összesúgjanak, megzörrenjenek, mintha ez éjt választották volna panaszaik elmondására.

Az özvegyasszony sem aludt ezen az éjszakán. Az ebédlőben ült, és naplóját írogatta. A magányos életben, midőn már a hetyke szolgabíró minden bókját elmondta, az ifjú és ábrándos káplán csaknem elfogyott, mint a gyertyaszál, és már a sokgyerekes jegyző is kancsalított a szemével, miközben gyér bajuszát harapdálta az özvegyasszonytól jövet; midőn már a kantorné előre összetörte a tejesfazekat lőcslábú, penészvirág képű ura fején, hogy most rajta volna a sor a falusi gavallérok között - az özvegy naplót írt, és így társalgott önmagával meg azzal a képzeletbeli férfiúval, aki a lábánál térdepel.

- Nem érnek a mai férfiak egy hajítófát! - írta éppen az özvegyasszony, amikor az ajtó felnyílott, és a ködből, árnyból valósággá vált lovag a szobába belépett.

Tamásiné hatalmas, megtermett asszony volt, aki a bakon a legszilajabb kocsilónak is megfogta a szárát, míg a feleselő férficselédeket saját kezűleg szokta megfenyíteni - korántsem ijedt meg az éjjeli látogatótól. Talpra állott, és az asztalfiókból előhúzta a pisztolt. A jövevény azonban szelíden intett:

- Nem ismersz meg, Katalin? Én vagyok Krájczer Vincze, a Tamásiak ősapja.

- Az ördög vigye el kegyelmedet, bizony rám ijesztett. Hisz mindjárt megismerhettem volna. Odaát függ a képmása a szomszéd szobában - felelt az özvegyasszony, és szenvedélyes fekete szemével tetőtől talpig végignézett az ősapán. (A családnak több kísértete volt, akik szívesen felkeresték az ócska házat, hogy a magányos asszonyt ijesztgessék. Tamásiné csaknem havonkint, rendesen holdtöltekor, találkozott a folyosón vagy a szobában egy-egy kósza kísértettel. Fejüket kezükben vivő daliák, panaszos, elfátyolozott fejű asszonyok, vörös ruhás barátok

gyakran keresztezték az özvegy éjszakai lépteit. Eleinte meg is ijedt Tamásiné, mégpedig annyira, hogy hol a káplánért, hol a szolgabíróért, de még néha a jegyzőért is elfuttatta öreg belső asszonyát. „Ugyan ne hagyjanak már magamra!" - panaszolta később. - Azután megszokta a régi ház kísértő lelkeit. Egy fekete fátyolos dédanyának egyszer még kezet is akart csókolni. A kalendáriumban pedig megjelölte a napot, mikor fognak megint vörös barátok táncolni a padláson.)

- Foglaljon helyet, nagyuram - szólt szépen, ünnepélyesen a család ősapjához. - Mivel lehet gráciájára szegény szolgája?

- Nagy dologban jöttem hozzád, leányom - kezdte a bársonyzekés lovag, miközben föveget a szék alá helyezte. - Ismersz a családi históriából, komoly ember voltam egész életemben.

- Nekem úgy mesélték, hogy hamispénzverő volt kegyelmed a harmincéves háborúkor.

- Bolondság - felelt a vendég. - Akkoriban maguk a királyok hamisították nyakra-főre a pénzt, hogy legyen miből fizetni a sok katonát. Hitemre mondom, hogy én sokkal jobb pénzt vertem ott, a magdeburgi öreg torony pincéjében, mint Zsigmond király Budán. Éppen csak annyi igaz a dologból, hogy megfutamodtam Magdeburgból, és Budáig meg sem álltam. Ötvösmestere lettem a királynak, mert értettem a módját, hogyan lehet kevés aranyból sok aranyat csinálni.

- Én mindig tiszteltem kegyelmedet, mert olyan szép bajusza volt - felelt hízelkedve az özvegy. - Manapság már nincsenek valamirevaló férfiak.

- Van benne valami, lányom. Az én időmben vasat és aranyat ettek a férfiak. Mindig csak vasat meg aranyat. És vért ittak rá, ami még az aranynál is drágább. De hát mi a manónak törődsz te folyton a férfiakkal? Lehetne már egyéb gondod is.

- Nem vagyok ám én még olyan idős, Vincze atyus - felelt negédesen Tamásiné, és a szemében két kis lámpás gyulladt fel, amint erősen a kísértet arcába nézett.

- Hiszen nem is azért mondom - dörmögte a másvilági ember -, az igazi asszonyféle sohasem öregszik meg. Csakhogy az történt, hogy elhalt urad meg más vénséges Tamásiak panasszal fordultak hozzám azon a helyen, ahol most lakunk. Felpiszkáltak nyugalmamban, megzavartak, és addig ültek a nyakamon, amíg hát eljöttem hozzád, hogy megintselek, elég legyen már a férfiakból. Szégyenszemre még igaza lesz a világnak, hogy már a disznópásztornak sem kellesz.

Tamásinénak villámlott a szeme.

- Ne féltsenek engem azok a vén Tamásiak. Ismerem őket egytől egyig, hisz odaát függnek olajban, aranyrámák között, a szomszédban. Néznek eleget, amikor vetkőzöm, amikor felöltözöm, ha a tükör elé ülök, és az arcom finomítom, az uramtól kezdve valamennyi elmúlt Tamási odaül a vállamra, ott kukucskál a hátam mögött. A múltkor a félszemű pap, akit a császár lefejezett, majdhogy a fejemhez vágta a kezében tartott szentírást, mert a deákfiúval beszélgettem, aki a pataki kollégiumnak gyűjtött errefelé.

A túlvilágról jött lovag a fejét csóválgatta.

- Nem jó az embernek megöregedni. Lám, engem agyonütöttek elég fiatalon, mégpedig egy leánynál. Itt, hátul szakították be a fejem, buzogánnyal. De a hajamtól nem látszik.

- Mindig tiszteltem kegyelmedet, habár az agyonütést azzal magyarázták, hogy az is a hamis pénz miatt történt. De azért szép bajusza volt. Kegyelmed sohasem üldözte el mellőlem a férfiakat, mint az uram meg a többi atyafiak. Alighogy ideszokott egyik-másik, alighogy

megmelegedett a szíve a szegény, mindenkitől elhagyott özvegyasszony iránt, már jött éjnek éjszakáján az uram, láncokat csörgetett, a bútorokat taszigálta, a padlásról a pincébe szaladt, csapkodta az ajtókat, és felborította a vizeskancsót. Akármilyen puha ágyat vetettem, abba mindig vasszöget dugott, akárhogyan igyekeztem a vőlegényem kedvében járni, jöttek éjnek éjszakáján a többi atyafiak, és a lábánál fogva húzták ki a meleg ágyból a vendéget, aki itt megszállt. Veszett híre kerekedett a háznak, a parasztok keresztet vetnek a kapum előtt, a fuvaros gyorsabb haladásra ösztökéli a lovát, és ha megyei urak szállnak ki a faluba, szívesebben hálnak meg a bírónál, mint nálam. Itt, mondják, nem tudnak aludni.

Vincze ősatya fejcsóválva hallgatta az özvegy panaszait. Hümmögött, dörmögött, már éppen az özvegynek akart igazat adni, amikor bizonyosan valami jelt kapott a túlvilágról, mert a homlokát összeráncolta, és haragosan pattogott:

- Hallgattam idáig haszontalan fecsegésedet, leányom, de most már elég legyen. Majd én megmondom neked, hogy mi baj van ennél a háznál. Igaz, hogy sokszor nézel a tükörbe, de azért mégsem látod meg magad. Az arcod festékes, a szemed a láztól csillog, és nem az ifjúságtól. A nyakadon ráncok vannak, amelyeket a ruhával el kell takarni. A hajadban maholnap több lesz a fehér szál, mint a fekete. Csak a derekad karcsú, mert hiszen fűzőben alszol. Mit akarsz még mindig a férfiaktól? Sohasem tanuljátok meg ti, asszonyok, hogy jön idő, amikor minden kendőzés hiábavaló. A férfiak megfutamodnak az elvirult nőtől, mint valami rossz szagtól. A bélpoklos az országúton hamarább kap alamizsnát, mint szeretőt az öregasszony. Sohasem voltam a jónak elrontója, hogy széptevő udvarlóid nem a házi kísértetek lánccsörgetése elől menekültek el innen, hanem elmentek, amikor nyakadon megbontottad a ruhát, és hervadt kebleid kibontakoztak. A szép szavak, kezeknek ügyeskedő simogatása és a lábaknak titkos játéka csak rövid ideig pótolja a vállak, keblek és egyebek hiányát. A kéz és a láb él legtovább. A legvénebb asszonynak is tud puha lenni a keze, de mit ér már az? A női kéz ügyességére már csak a nagyon öreg emberek számítanak. Azokat kell dörzsölgetni, ápolgatni, mint a virágszálat, dédelgetni. Édes lányom, Katalin, hagyj te már békét a férfiaknak. A dédanyád ebben a korban már csak az unokájával táncolt, mert annak muszáj volt vele. Kár, hogy neked nincs unokád.

Az özvegy gúnyosan nevetgélt, míg a másvilági vendég így beszélt, végül egészen közel hajolt az ősapához:

- Igaz, hogy a kegyelmed köntösének sírboltszaga van, de leküzdöttem undorodásomat. Kérem, ha már megszidott, most csókoljon meg amúgy atyafiságosan, ne váljunk el egymástól haraggal.

A messziről jött férfiú a kérésen először megütközött, de nem sok ideje maradt a gondolkozásra, mert az özvegy gyorsan átkarolta a nyakát.

- Mondtam, hogy mindig tetszett nekem kegyelmed. Régen egész életemben vártam erre a percre, hogy kegyelmedet a karjaimba zárhassam, mert még azt is szerettem kegyelmedben, hogy hamispénzverő volt.

- Mi tagadás benne - felelt nevetve az ősatya -, biz én megcsináltam a tallért, mert tudtam.

- Aztán meg - folytatta az özvegy - a családban a férfiak mind nyolcvanesztendős korukban jöttek a világra. Száz esztendővel házasodtak. Én meg fiatal, tüzes leány voltam. Egész életemben egyebet sem tettem, mint a tüzet oltogattam a véremben. Jeges dézsa állott az ágyam mellett, abba nyújtogattam a lábamat éjnek éjszakáján. Ha lóháton jött egy szép dalia, csak akkor mertem ráemelni a szemem, amikor már tovanyargalt. Csak vén baráthoz jártam gyónni, és a doktornak sohasem mutattam meg a térdemet. Jó voltam, derék voltam, pedig az

uram kétszáz esztendős volt mellettem. Már most mondja meg kegyelmed: özvegyasszony koromban se éljem világomat?

Erősen megszorította a másvilági férfi nyakát, és nagy, fekete szemével csábosan nézett a hideg, kihűlt szemekbe.

- Kegyelmed a pénzhamisítás mellett is igazságos ember volt, nemde?

- Az voltam, lányom, mindig igazságos ember voltam. De most már érzem, hogy közeleg az időm, amikor menni kell innen, mert nem kapok szállást odaát.

- Ellakhatik nálam, nagyuram, tágas az én házam, puha az én ágyam, meleg az én két karom.

- De a kötelesség, lányom...

- A kötelesség az, hogy itt maradjon vigasztalására egy szegény özvegyasszonynak, a nagy család utolsó sarjadékának. A férfiak mind elhullottak körülöttem, itt maradtam, mint késő ősszel a megszedett fa, amelynek azonban az ormán még akad néhány gyümölcs. Éppen a legédesebbek. Ezeket a gyümölcsöket szakítsa le kegyelmed, mert kegyelmedet illeti ez, mint a család ősapját. A vándornépeknél régi szokás, hogy a pártában maradt lányokat, özvegyasszonyokat a család férfitagjai vigasztalják, a sok mindenre ráérő öregek.

- Mennem kell - felek a másvilági ember, és megrázkódott.

Odakünn a kakasok kezdtek kukorékolni.

- De bizony nem eresztem el kegyelmedet, ha már egyszer eljött hozzám. Legalább nézze meg a házam, az ágyasházam, ahol magamban szenvedek, epekedek, bánkódom és sírdogálok.

- Mennem kell - ismételte az ősapa.

De az asszony karon fogta, és a szomszéd szobába vezette.

A házban eközben nagy lárma, csörömpölés keletkezett. A bútorok sorban megmozdultak, régi képek lehullottak a falakról, és megvadult, dühös kísértetek száguldoztak a padlástól a pincéig. Egy kisgyermek sírt a falban, öregember ökröndözött, régen halott asszony sikongott, mint az éji madár a háztetőn. A lámpa a felcsapódó ajtón besüvöltő szélben elaludt, és a kutyák veszettül vonítottak szerte a faluban.

Özvegy Tamásiné mikor reggel felébredt, egy marék homokot talált a párnája alatt.

- Ejnye, de bolond álmom volt az éjszaka - mormogta és elgondolkozott.

(1911)

Szindbád ifjúsága és utazásai

Ifjú évek

A podolini kolostorban - gondolta magában egyszer egy őszes férfiú, éjszaka, ősz felé, odakint a háztetőkön ködből való kéményseprők jártak a nedves holdfényben - volt vagy van egy régi kép, a képen torzonborz ember, a bajusza boglyasan felfelé kunkorodó, mint a hősöké, a szakálla tömör és rozsdaszínű, mintha egy göndör hajú nő vöröslő hajából való volna, a szeme két karika, benne hosszúkás, világoskék szemgolyó, az arca pedig piros, mint a bor fénye napos téli időben a fehér asztalon: ez volt herceg Lubomirski.

Ki volt, mi volt a herceg, mielőtt kopottas, aranyozott rámák között elfoglalta volna helyét a régi kolostorban? - ez szorosan nem tartozik e történethez. Elég az hozzá, hogy ott volt, a bolthajtás alatt a falon, amelynek lehullott vakolatán még itt-ott látszottak nyomai a falra festett képeknek, amelyeken a régen megholt szentek játszadoznak egymás között. Szent Anna egy kis zsámolyon üldögélt, az arcát megérintette a régiség, csak két fakó szeme tekingetett kérdőleg a diákokra, akik a folyosó kockakövein csizmában kopogtak. Mintha állandóan a leckék megtanulásáról tudakozódott volna a szent asszony. György sárkányát öldökölte - a középen helyet foglalt Lubomirski úr.

A kolostorban sok ingyenes növendék volt, és a derék papok állandóan a karikaszemű herceggel riasztgatták a növendékeket.

A herceg hajdanában szép kerekre faragott kockakövekkel járult az áhítat terjesztéséhez, midőn a kolostort építették, és ezen a réven a túlvilágról is beleszólása volt a hanyag diákok megintésébe. A szegény tót fiúk, akik az egyenesre nőtt fenyőerdők közül a kolostor vastag falai közé kerültek, tisztelettudóan emelték meg a sapkájukat a pirosbor arcszínű Lubomirski előtt.

A podolini kisasszonyok, akik gyónni jártak a papokhoz, mezei virágot tűztek a herceg rámájába, és az asszonyok, akik egy pár száz év előtt csupa veres szakállú és torzonborz külsejű gyermeket hoztak a világra, éppen úgy imádkoztak a herceg képe előtt, mint a többi szentek képeinél. (Bizonyára elfelejtették már, hogy jó pár száz esztendővel ezelőtt a herceg szívesen lehúzta kezéről a bivalybőr kesztyűt, ha fehérnép térdepelt lábához. De most már soha többé nem húzza le a kesztyűt.)

Ilyenformán még halottaiban is Lubomirski volt az első úr a városkában, a fiúkat gyakorta Györgynek keresztelték, és Úrnapján a városháza előtti térségen nemcsak az öreg Isten, de Lubomirski György tiszteletére is elpukkantotta a hajdú mozsarát. (Igaz, hogy csak felényi puskaporral.)

Az őszes úr (aki egy estén visszaemlékezett íróasztala előtt a bolthajtásos folyosóra, ahol a növendékek csizmasarka kopogott, visszhangzott, hogy aztán végleg elhangozzék a messzi távolban) abban az időben diákfiú volt a kolostorban és a kolostor környékén, és a neve Szindbád volt. (Kedves olvasmányából, az Ezeregyéjszaka tündérmeséiből választotta magának ezt a nevet, mert abban az időben még közel volt az a kor, midőn a lovagok, költők, színészek és rajongó diákok nevet választottak maguknak. Egy púpos fiúcska a Gergely pápa névre hallgatott, ki tudná, miért?)

Szindbád tisztelte Lubomirski urat, de a kalapját csak olyanformán emelte meg előtte, mint Müller papírkereskedő előtt, akinek egy sötét kapualjban volt a boltocskája, és a boltocskában mindig sötét volt. És a sötétségben a természet eltévesztette a rendet, mert Müller bácsinak nem volt bajusza, de nagy, fekete, hamis lányának, Fánninak igenis volt bajusza. Fánni ezért

sokáig szégyenkezett, de egyszer jött egy fiatal tanár a városba, aki Fánni bajuszát szépnek és hódítónak nevezte. És Fánni boldog lett, és boldogságában a Poprádba ugrott a malomgátnál. (Szindbádért ugyanis szülei pontosan megfizették a tandíjat a kolostornak, sőt egyszer-másszor hordó bort is küldöttek a szentmiséhez, amelynél Szindbád piros szoknyában ministrált, a Confiteort szélsebesen mondta, és ünnepélyesen, tekintélyesen rázta meg a csöngettyűt, mintha tőle függött volna, hogy a hátulsó padsorokban üldögélő diákok most térdre ereszkedjenek. Ugyancsak a ministráló ruha piros palástjában hódította meg egyszer Kacskó Annát, midőn Anna vasárnap a szentmisére a barátokhoz jött.) Hogyan is volt ez a dolog teljes bizonyossággal?

A hercegnek már csak azért se köszönt valami nagyon alázatosan Szindbád, mert Kacskóéknál volt kosztos diák. Kacskó bácsi szolgabíró volt - azon régi szolgabírók fajtájából, akik hajdanában az eldugott kis hegyi városokban feltalálhatók voltak. Fiatal korában tán csak szolgabírósági hajdú volt, később írnok, midőn tekintélyes szakállt növesztett, és gyakorlatból megtanulta a közigazgatást. A hasa is megnövekedett, és így szolgabíró lett. A felvidéki szolgabírákban semmi sincs alföldi kartársaik hetykeségéből: derék és szolid emberek, nagy családot alapítanak, segítenek otthon a favágásnál és gyertyaöntésnél, és csak akkor haragusznak meg, ha kozmás lett a leves. Kacskó bácsi gömbölyű öklével az asztalra csapott.

- Én vagyok a szolgabíró! - kiáltotta.

Minka, szelídkés, szomorkás és lesimított hajú felesége ilyenkor csendesen felelt:

- Igen, de nem itthon.

- Leányaim előtt mondod ezt nekem? - kérdezte Kacskó bácsi, és a tenyeréből tölcsért formált a füléhez, mintha valami bepanaszolt tótot hallgatna ki az irodában.

- Azok az én leányaim - felelte sóhajtva Minka néni. - A pán szolgabíró édeskeveset törődik azzal, hogy valamikor férjhez is menjenek.

Ezután már nem volt más tennivalója Kacskó Gyula szolgabírónak, mint gyorsan az irodába szökni. A kedves pipájáért a hajdút küldte haza.

A Kacskó kisasszonyok férjhez menésével valóban nem látszott törődni senki; hárman voltak, szépre, nagyra, egészségesre termett hajadonok, és Szindbáddal együtt a ház emeleti részében laktak. Hetenként, felváltva egymást, főztek. Magda az ürühúst, Anna a káposztát, míg Róza az édes tésztát gyakorolta művészettel, és délutánonként, valamint esténként, midőn Szindbádnak valamely titokzatos okból el kellett hagynia a földszinten levő nagy családi szobát (hogy Kacskó bácsi és Minka néni kedvükre veszekedhessenek, midőn is a pán szolgabíró nem szökhetett el az irodába), a kisasszonyok felváltották egymást abban is, hogy az egyedüllétben félős, tanulni nem nagyon szerető Szindbádot az elhagyatott emeleti szobába felkísérjék, vele a tanulóasztalnál helyet foglaljanak, és kézimunkájuk mellett a vég nélküli regényeket elolvassák. Magda és Anna annyira elmerült a regényolvasásba, hogy Szindbád kényelmesen elaludhatott tanulókönyve fölött. De Róza, aki éppen tizenhat esztendős volt, és még nem nézte le túlságosan a kamaszkodó Szindbádot, gyakran kapott fehér kezével a diák sűrű, fekete hajába, és hol komolyan, hol tréfásan megrázogatta azt. A diák jajgatott. Rózának kipirosodott az arca, és mind erősebben húzta a Szindbád haját.

- Tanulj - kiáltotta csillogó tekintettel -, mert isten bizony megbuktat a Lubomirski.

Szindbád sürgősen könyvei fölé hajolt, míg egyszerre az elhagyott emeleten, ahol az üres szobákban a zaboszsákok olyanformán hevertek, mint odadobott halottak, egyszerre zúgni-búgni kezdett a szél... Róza ijedten, lehunyt szemmel hallgatta egy darabig a szelet, aztán a

félelem mindinkább erőt vett rajta, és remegve, sápadtan simult a diákhoz, a fejét a vállára hajtotta, a karjával átkarolta a nyakát...

Szindbád ugyancsak annyira megijedt a visszhangzó széltől, hogy a lapot sem merte megfordítani a könyvben, pedig már egészen jól tudta azon az oldalon levő leckéjét.

Tehát akkoriban, amidőn Lubomirski György herceg vigyázott a podolini diákokra, és bivalybőr kesztyűs kezében kardmarkolatot tartott, amely markolaton pontosan láthatók voltak az akkori szentek képmásai - akkoriban, midőn Kacskó Róza jókedvvel, ambícióval és kis szerelemmel húzogatta Szindbád haját, valamint a vállára hajtotta a fejét, miután e büntetést kiosztotta, volt egy fiú, aki a hittanban, ministrálásban és szentképek tiszteletében legelső volt, akit ezért vagy másért Gergely pápának hívtak a régi kolostor növendékei. Gergely pápa púpos fiúcska volt, és olyan finom arca, feje volt, mint a szent ostyának, amelyet hetenkint magához vett. - Szindbád, bár gyakran megverte Gergely pápát, mégis barátságot szőtt vele, sőt egyszer délután, midőn éppen Róza ült a tanulóasztal mellett a Kacskó házban, hogy Szindbád tanulmányaira felügyeljen - a púpos fiút meghívta magához. Bizonyosan azért, hogy dicsekedjen előtte Róza barátságával, Róza szép szemével és fehér kezével.

Gergely pápa látogatása így történt: Róza szótalan és komoly volt egész idő alatt, lenézőleg bánt a két fiúval, és sehogy sem akart Szindbád hajába kapni, amit azelőtt soha el nem mulasztott.

Majd ahelyett hogy Szindbád vállára hajtotta volna a fejét, ahelyett hogy átkarolta volna nyakát, szinte durván ráförmedt:

- Csodálom, hogy a Lubomirski megtűr ilyen rossz diákot a kolostorban.

A púpos Gergely pápa tágra nyitotta fényes, lázas szemét, és szinte megbűvölve nézte Rózát fehér háziruhájában, hol meztelen karjain megfeszült az ujjas, és domború keblén a gyöngyházgombok csendesen emelkedtek.

De Róza csúfolódva a hátára ütött:

- Nini, ennek a fiúnak púpja van, mint a tevének.

Gergely pápa lesütötte a szemét, csendesen elpirult az arca, majd könnyes szemmel távozott az emeletről.

Azon az estén Szindbád valamely keserűséget érzett, amidőn Róza kedveskedve turkált a hajában, hamvas arcát vállára fektette, és erősen a vállára kapaszkodva, hintázta magát a széken. Folyton a púpos fiú könnybe borult tekintete látszott előtte, és ugyanezért komolyan a tanulásra adta magát, hogy Rózát ezzel is bosszantsa.

- Ugyan, mit szeret azon a békán? - kérdezte Róza ingerülten, midőn Szindbád le sem vette szemét a könyvről.

Kinyújtózkodott, felállott, és lustán az ablakhoz lépett. Az este - lágy, júniusi este - egy kis hegynek kanyarodó utcának meghatározhatatlan, zümmögő hangjait lopta lentről a szobába, a távoli hegyek felől eltünedező csillagocskák bukkantak fel, mint bújósdit játszó gyermekek.

- Tanuljon ezentúl a púpos békával - mondta később egészen elkomolyodva Róza. - Tanítsa latinra ő magát, ha annyira szereti.

Ez a fellegecske okozta, hogy Gergely pápával másnap délután fürödni ment a Poprádba Szindbád, mint akár a legjobb barátjával.

A Poprád ott kanyargott a régi kolostor alatt, és a gerendákból összerótt gátak között mélyen, csendesen és feketén vonult meg, mint egy tó vize. Künn, a folyó közepén vígan, játékosan, szinte kacagva szaladtak a habok, mintha a hegyek között utazó fuvarosoktól tanulták volna a jókedvű kocsikázást, fütyörészve, dalolgatva, iszogatva megtenni az utat egyik országból a másikba.

A fiúk természetesen a mély, csendes vízben fürödtek, kezükkel megkapaszkodva a gerendák vaskapcsaiban, lóbálták magukat a fenéktelen vízben.

A kis púpos teljes biztonságban érezte magát a nagyszerű és bátor Szindbád társaságában, sőt egyszerre diadalmasan és vígan így kiáltott fel:

- Hiszen a folyónak itt feneke van - szólt, és vékony lábait lefelé nyújtogatta. Tintás ujjaival elbocsátotta a vaskutyát, és hangtalanul elmerült a vízben. Szindbád csak furcsa púpját látta egy másodpercig a folyó felszíne alatt, aztán hosszadalmas csend lett a vízen, a tájon, a nagy hársfák alatt, mintha a kolostort bűvös vessző érintette volna, és az is meghalt volna nyomban, mint az ezeregyéjszakában.

Szindbád a partra ugrott, mintha rák csípte volna meg a lábát, a mozdulatlan vízre bámult, egy letört faággal megkavarta a vizet - aztán sebesen magára kapta ruháit. Szótlanul, összeszorított szájjal futni kezdett a fahíd irányába, amely mint egy nagy pók terpeszkedett hosszú lábaival a Poprád fölött. Emberekkel találkozott útközben, akik fejcsóválva néztek a sápadtan futó kisfiú után, és szinte hallani vélte, amint a titokzatos Lubomirskit emlegetik.

A hídnál kötélen csónak ringott. A diák zsebkése éles volt, hisz szabad óráiban egyebet sem tett, mint a kését köszörülte. A kötél el volt metszve egy pillanat alatt, és a csónakot már vitték lefelé a gyors habok, lefelé a folyón, és Szindbád kimeresztett szemmel bámult előre a nagy hársfák felé... Hátha ott himbálódzik ismét a vaskutyán a púpos Gergely pápa, és az egész dolog nem volt egyéb rossz tréfánál...

De a hely, ahol a folyó mintegy álmát alussza, most is olyan csendes volt, mint néhány perc előtt. A csónakot Szindbád óvatosan arra a helyre kormányozta, ahol Gergely pápa elmerült, és az evezőt mélyen a vízbe nyújtotta. Majd a kezével nyúlt a vízbe, mintha ott volna a közelben Gergely pápa... Aztán csendesen evezni kezdett lefelé a folyón. Meg-megállott, az evező már régen a sekély Poprád kavicsos medrét kavarta, nagy kövek bukkantak fel a távolban a víz mélyén, egy pillanatig mindmegannyi Gergely pápák, egy piros pisztráng ijedten suhant tova, és a folyó úgy csillogott, habzott, mintha olvasztott ezüstöt szűrne valaki egy nagy szitán.

A kolostor mellvédei lassan elmaradtak, sárga és piros színben csillámló gyümölcsfák húzódtak tova, a zöldséges kertben Privánka tanár gyomlált csizmában és felgyűrt reverendában, Szindbád ijedten hasalt a csónak fenekére.

Aztán továbbevezett, és a kolostor messzire elmaradt. Bokrok hajoltak a víz felé, de a bokrok alatt csupán egy korhadt fenyőgerendát talált.

Már késő délután volt, a nap elbújt a nagy hegyek mögött, és a sovány földek árván, emberek nélkül nyújtózkodtak éjjeli pihenőre a folyó két partján. Majd a Poprád ezüstje sem csillogott többé fényesen, mintha egy nagy, lila színű árnyék húzódnék lassan a folyó tükrére.

És ekkor messzire a folyó közepén megpillantotta a púpos Gergely pápát, amint felfelé fordított arccal úszott a habokban. A két karja kitárva, a szája nyitva, mint egy fekete lyuk. Két lába elmerült a vízbe.

Szindbád megtörölte verejtékező homlokát, mert ebben a percben érezte meg, hogy mi történt valójában. A púpos fiú a vízbe fulladt, érte majd őt okolják, Lubomirski végre csakugyan kiszáll a folyosóbeli képrámából, és már közeleg is tömött, vörös szakállával. Nagy messzeségben, valahol a túlsó part sötét bokrai alatt áll Róza hátrafont kézzel, és komoran, haragosan néz, mint tegnap este a csillagokat nézte... A folyót mélynek, rejtelmesnek és ijesztőnek kezdte látni, amint a hulla után evezett. Végre elkapta a púpos Gergely lábát, és erőlködve, nyöszörögve, sírva a csónakba emelte.

Háttal fordult feléje, és lassan, fáradtan evezett vissza a folyón.

Egyszer felébredt Szindbád, otthon volt, az ágyban feküdt.

A Róza hamvas arcát világította meg a lámpa sárga fénye.

A leány rámeresztette csillogó, nagyra nyílt, szürke szemét, és az ajkával az arcába súgta:

- Te egy hős fiú vagy. És ezért most már örökké szeretni foglak.

(1911)

Szindbád, a hajós

Első utazása

Szindbád, az ezeregyéjszakabeli hajós, történetünk előtt körülbelül huszonöt esztendővel kisdiák volt a határszéli algimnáziumban, a Kárpát alatt, valamint a legjobb valcertáncos a városka tánciskolájában. A mohos zsindelytetők alatt, ahol az algimnázium meghúzódott, Szindbád semmiféle nevezetes emléket nem hagyott maga után a névaláíráson kívül, a torony falán; ellenben a tánciskolában, táncos lányok és fiúk között, Szindbád emléke sokáig kedves emlékezetben maradott, amint a következőkből majd minden kiderül.

Szindbád - akinek ez az álneve még abból az időből eredt, midőn az algimnázium növendékei az ezeregyéjszaka tündérmeséit olvasgatták, és maguknak hősöket választottak a rege alakjaiból - megnövekedett, széles vállú, deresedő férfiú lett, midőn egyszer eszébe jutott, hogy elmegy megkeresni ifjúkori emlékeit.

Vonatra ült, éjjel-nappal utazott vasúti kocsiban, végül szánon, melyet három ló vont, mert hiszen nem messzire volt ide az orosz határ. A csengők csörögtek a lovak szerszámján, amint az öles hóval borított országúton, a széles fennsíkon Szindbáddal nyargaltak.

Tam-tam-tam, mondták a csengők, és sehonnan nem felelt visszhang a szavukra.

Oldalt, az országút mentén, a Poprád folyó húzódott mély partok között, mint egy másik országút, amelyen lábnyomaikat hagyják a nyulak és rókák és egyéb vándorlók.

A hóval borított, befagyott folyón csak itt-ott akadt falvak közelében valamely kékes színű lék, amelyben kivillant a folyó acélos vize, amint fagyosan, frissen suhant tovább a jegek alá.

A néma, néptelen, mozdulatlan tájon utazó Szindbádnak mégis jólesett az a gondolat, hogy mellette, a mély partok között versenyt utaznak szánjával a folyó és a hideg habok, a pisztránghalak a falvak alatt a jég alól kipillantanak a folyóba vágott lékeken, és ismerősen látják viszont fenn az országúton a háromlovas szánt, amely órákon, mérföldeken át követte a folyó futását.

Nyáron az elsuhanó fák és háztetők vigasztalják az utazót, ha a fennsíkon vágtat lóháton vagy kocsin. Télen meg kell elégedni a láthatatlan halakkal, amelyek a folyó jégboltozata alatt véle együtt utaznak, és néha-néha léket találván, kipillantanak. Egyik-másik öreg pisztráng tán emlékezett is Szindbádra abból az időből, midőn még nem volt deres a haja, és széles a válla - ha ugyan vannak olyan öreg halak a Poprádban.

A fennsík szélén, mint valami álombeli ország falai, emelkednek szinte merőlegesen a Kárpát sötétkék és vakító fehérségű hegyei. Itt-ott a hegyhátak nyergében olyan ragyogó fehérségűnek látszik a Kárpát hava, mintha nem is hó volna az, hanem valami természeti csoda. Az olvasztott acélnak van ilyen színe néha éjszaka, mély, sötét hegyek között a vashámorban. A hegyek kéksége pedig megközelíti a tenger kékségét, amidőn Trieszt felé jövet, késő őszi délután megpillantjuk a vasúti kocsi ablakából az Adriai-öblöt. Balról, a folyó túlsó partjáról egy darabig sötét, szinte gyászfekete fenyveserdő kíséri a csengős szánt. A fenyves teteje fehér a leesett hótól, de bévül, az erdő belsejében látni feketéllő tájakat, ahová a fák sűrűsége miatt még a hó sem esik be.

Így utazott Szindbád, a hajós, egy télen a kárpáti fennsíkon, mindig fölfelé, észak felé, mintha egyenesen a Kárpát kellős közepébe akarna felvágtatni csengős lovaival.

A meredek hegyek mind fehérebbek lettek, mint az öregember szakálla és haja, amint megközelítjük.

Itt-ott a folyó túlsó partján behavazott kis falvak, kicsinynek tetsző templomtornyok maradoztak el, egy léknél a folyó hátán három vörös szoknyás asszony ruhát sulykolt, majd egy magányos kuvasz ment végig vándorlegény módjára a folyó jegén.

A szeles, jéghideg levegőben Szindbád pokrócok és bundák között arra az időre gondolt, midőn kisdiák korában erre legelőször utazott, és a főerdész tüzes lovait maga hajtotta, és az útra jól beborozott a késmárki vendégfogadóban. Mintha most is látná maga előtt a bakon a főerdész piros fülét és arcát, valamint zúzmarás bajszának a hegyét. Hirtelen a pörkölt dió szaga, valamint a friss kalács illata ütötte meg az orrát... Persze, persze, akkor, huszonöt esztendő előtt karácsony volt, amikor ezen a tájon utazott, és a szüleihez igyekezett az ünnepi napokra.

A főerdész úrnak olyan piros volt a bekecse, mint a forrázott rák színe, akkoriban ez volt a legszebb bekecs a Kárpátok alatt... És íme, a pohos toronynak dereka, amint a völgyből amott kibontakozik, éppen olyan piros színű, mint a régi bekecs volt. Piros a torony hasa, mint egy jezsuita generálisnak a köntöse, akinek képét ugyan hol is látta valaha, valamikor?... Ah, megvan. A kis városkában, az algimnáziumhoz tartozó, régi kolostorban, a hosszú, félhomályos folyosón, ahol annyi tömérdek régi papnak az arcképe (derékig, olajban) függ egymás mellett. A fekete köntösű szerzetesek között szinte kivirít a jezsuita generális piros kabátja. Vagy talán valami régi pápa képe volt az? Incéé vagy Benedeké?... A lovak várost szimatolván, a kocsis az utazás végcélját tudván, gyorsan viszik a szánt a piros derekú torony felé, amíg Szindbád régen látott képeken gondolkodik. Huszonöt esztendő! Mintha tegnap lett volna... A folyosó könyökénél - a régi barátkolostorban, ott, a közelgő torony mögött -, ahol egy másik hosszú folyosó következik szentek képeivel, van egy kép, bizonyosan tudja, egy fekete, kopott kép, a vak pap képe; szomorú, félrehajtott keskeny fejére, tekintet nélküli, üres szemére, ím, most világosan emlékszik, és eszébe jut a legenda is, hogy a vak pap a jó diákokat minden vaksága mellett is látja a falról, ahol talán már háromszáz esztendeje függ csendes mozdulatlanságban.

Szindbád lehunyta a szemét, amint a piros derekú torony felé erősen közeledik, hogy emlékei között, amelyek a völgyben elterülő városka látására seregestül rohanták meg, valamelyes rendet csináljon. De könnyebb lett volna ekkor a malomgát zuhogójánál lerohanó Poprád acélos vizéből kiválogatni a vízcseppeket származásuk helye szerint, mint Szindbádnak osztályozni, rendezni az emlékeket, amelyek huszonöt esztendő után egyszerre meglátogatták. Csak azt érezte, hogy itt volt boldog, itt, ebben a csendes, félig középkorias városkában, ahol van egy utca, amelynek elején és végén bolthajtásba hajlanak a házak. A bolthajtás felett ablakok vannak, és egy ilyen ablak mögött lakott valamikor ő... Egy cserép virágot helyezett Anna kisasszony az ablakra, valamint ott hevertek az iskolakönyvek is.

Midőn ismét felpillantott, a vörös derekú tornyot már annyira utolérték (mert eleinte úgy látszott, hogy az távolodik előlük az országút kanyarulatai miatt), hogy Szindbád megláthatta a torony havas sisakján sétálgató fekete varjakat és csókákat. A kereszten, balról, egy vénfekete varjú ült, mint hajdanában.

Szindbád, aki az unalom és idegesség elől, a ragyogó estéjű Budapestről e nagy téli időben elutazott, ilyenformán érkezett meg egy napon a határszéli városkába, ahol vastag hóréteg alatt régi, emeletes házikók húzódnak meg szorosan egymás mellett, mintha fáznának a hidegben. A völgybe lefelé ereszkedve, látta a kéményeket és tűzfalakat, mint megannyi orgonasípot. A piactéren a kerekes kút hóházikójában álldogál, és a pohos toronyban delet kezdenek haran-

gozni. De a harangok hangjára már nem emlékezett... A Poprád, amely idáig hűségesen elkísérte, mint egy csavargó kutya, elandalgott a távoli rekettyés berkek felé, mintha azt hinné, hogy még mindig medvebőr süvegű katonák állanak a városka kapujánál, akik a passzust kérik az utazótól.

Szindbádnak szerencséje volt a fogadóssal, akinél megszállott a „Krakkói kalap”-hoz címzett fogadóban. A fogadós régi ember volt a régi fogadóban: „bizonyára olyan emberekre is emlékezik, akikre már én sem emlékezem”, gondolta magában Szindbád, amint a keskeny csigalépcsőn fölfelé botorkált a szobájába, amelyet számára kijelölt a gazda. Két színültig megrakott ágy állott a csúcsíves toronyszobában, és az ágyakból olyan dohos szag ömlött ki, mintha Rákóczi Ferenc lett volna az utolsó vendég, aki bujdosásában a „Krakkói kalap”-nál megszállott. A két ablak között egy medvebőr bundás, aranyláncos, széles, óspanyolos bajuszú férfiú arcképe, aki strucctollas kalapja alól figyelmes tekintettel fogadta a belépőket.

Szindbád megállott a kép előtt, meghintázta a derekát, és felkiáltott:

- Ezt a képet én ismerem... Ugyan kinek is a képe?

A fehér hajú, piros képű és bőrkötényes fogadós a vidrasüveget megmozdította rózsaszínű homloka felett.

- A város jóltevője, gróf Lubomirski úr van ezen a képen.

Persze, persze, Szindbád most már emlékezett, hogy huszonöt esztendő előtt gyakran találkozott a széles bajuszú és buzogányt tartó férfiúval képeken és kőbe vésetten, amint a városkára háromszáz esztendő elmúltával is vigyáz a templomban, a városházán és a postaépületben, ahol még megvan a lovak istállója, amelyeket a szán elé fogtak, hogy továbbröpítsék a gránic felé az utazót.

És most már arra is emlékezett Szindbád, hogy az ő ifjúkorában a polgármesternek, a postamesternek, a kapitánynak és mindazoknak az uraknak, akik valamit számítottak a kis határszéli városkában, egytől egyig óspanyol bajuszuk, Lubomirski-arcuk volt. Talán az anyák nézegették sokat a kőben és olajban megörökített jeles grófot, vagy még előbbről, nemzedékekkel előbbről datálódik ez a nagy hasonlatosság, amint például a kurucok Lőcsén való időzésekor csupa kis kuruc kapitányt szültek az anyák?

Szindbád magában csak annyit konstatált, hogy az öreg fogadós fehér hajával, élénk, figyelő, kerek szemével és lecsüngő, széles bajszával olyanforma, amilyen a háromszáz év előtti Lubomirski lehetett öregember korában - pedig, mint kiderült, az öreg fogadós születésére nézve nem is volt idevalósi, faluról költözött be a „Krakkói kalap”-ba.

- Tisztelt Szindbád úr - mondta az öreg fogadós, miután a hatalmas termetű, zöld cserépkályha előtt foglalatoskodó, ráncos szoknyás tót cselédleányra egy jóságos pillantást vetett -, a „Krakkói kalap”-nál megtalál mindent, amit szeme, szája akar. A múlt évben jártak erre utazók, turisták voltak és alföldi tanítók, a „Krakkói kalap”-pal nagyon meg voltak elégedve.

Szindbád az ablaknál állott, és szórakozottan, elgondolkozva nézegette az előtte elterülő piacteret. Igen, erre járt az algimnáziumba, rövid szárú csizmácskái itt kopogtak a kivájt köveken, és a toronyban, ahol harangozott, bizonyára megtalálná a nevét valamelyik korhadt gerendán vagy a mennyezeten: Szindbád, a hajós... Szinte kedve lett volna a toronyba felmenni.

A tót cselédleány a kályhával elvégezvén dolgát, alázatos csókot nyomott a vendég kezére, és havas, sáros csizmájával kikopogott a szobából. Szindbád kedvetlenül, kezét, amelyet előbb a leány megcsókolt, kabátjához dörzsölve, nézett utána, a „Krakkói kalap” érdemes gazdája az utazótáskát tologatta a falhoz, mintha nem talált volna számára elég helyet a nagy szobában.

- Urasága nem tanító? - kérdezte hirtelen.

- Nem - felelt Szindbád, és önkéntelenül végignézett a cipőjén.

- Csak azért kérdem - folytatta az öreg fogadós, és az utazótáska fölött megcsóválta a fejét, mintha a táska volna az oka, hogy eddig nem talált helyére -, csak azért kérdem, mert tavaly a tanítók megígérték... igen, megígérték... No, végre itt jó helyen lesz! Hogy a barátaikat hozzám küldik.

Szindbád nem felelt. Az ablakból egy túlsó soron levő házat nézett, amelyet ezelőtt nagyon jól ismert, amelyet a legszebbnek és a legnagyobbnak tartott a városkában, és most úgy látta, hogy kis, szinte gyermekjátékszer nagyságú az a ház, pedig tulajdonképpen semmi sem változott rajta. Abban a házban három gyönyörű leány lakott. A városkapitány leányai. És Szindbád ott lakott, egy évig és két hónapig, mint kosztos diák. Anna, a legnagyobb, telt, nevetős és szürke szemű, már nem volt fiatal leány. Este az ablak alatt sétálgatott a fiatal paptanárokkal, és teli kacagását a sötétben, csiklandozó, pajkos kiáltását íme még most is hallja. Esténként kipirulva, heveskedve és pörlekedve jött haza az ablak alatti sétából. Gyorsan levetkőzött, és nem törődött vele, hogy a szomszéd szobából Szindbád lesi őt vetkőzés közben... Ah, a fehér, kerek térdekre íme most is emlékezik. Igen, igen, abban az időben csak a térdekre és a térdek körüli részekre volt kíváncsi Szindbád a vetkőző nőnél, pedig Annának a válla is kerek és fehér volt. Janka, a második, sovány és konyhaszagú teremtés volt, mély hangon beszélt, és Szindbádról még csak annyi véleménye sem volt, hogy szóba álljon vele. A legkisebb, Mária, tanulópajtása volt Szindbádnak. Igen, abban a házban, a lakatlan emeleten, ahol az üres szobákban zsákokban rozsot és kukoricát tartottak, abban a sötét emeleti szobában tanulgattak esténként faggyúgyertya fénye mellett. (A gyertyát Janka öntötte.) Mária füzetes rémregényeket olvasott, és ijedten egymásra néztek, amidőn a szél végigdudált a sötét emeleten. Ugyancsak onnan, az emeleti szobából hallgatták néha Anna csiklandós kacagását odalent az utca sötétjében, és a fiatal tanárok dörmögő hangját. Néha megvillant odalent, a bolthajtással kezdődő és végződő utcácskában egy fehér szoknyafodor, és Mária, Szindbád mellett kikönyökölve az ablak párkányára, halkan, forrón és hosszasan sóhajtott. Pedig csak tizenhat esztendős, beteges, sápadt, kék szemű teremtés volt. És egy év múlva meg is halt. Szindbád akkor már nem a városkapitánynál volt kosztos diák, hanem a jegyzőnél, és természetesen eljött látogatni a halottat. A halott Mária fehér ruhában és fehér cipőben feküdt a koporsóban, és ekkor éppen senki sem volt a halott mellett odafent, a lakatlan emeleten, ahol tavaly zsákokban tartották a lovaknak való abrakot. („Vajon hová tették a zaboszsákokat?" - kérdezte magában Szindbád.) Tehát senki sem volt az emeleten akkor, midőn Szindbád, az egy esztendővel öregebbé vált diák a halott Máriát meglátogatta. És a fehér ruhás, fehér arcú leánykát meglátván, furcsa gerjedelmek ébredtek fel az ifjúban. Úgy érezte, hogy ez a leány szerelme volt, soha be nem vallott szerelme, és most illene először és utoljára megcsókolni, mielőtt a föld alá tennék. Felállott egy székre, és ajkával közeledett a magános halott ajkához. Az első pillanatban csak a lehunyt szemektől félt, amelyek talán hirtelen kerekre nyílnak, második pillanatban kellemetlen, csípős szag ütötte meg az orrát. Ezért maradt el a csók... De később, miután senkinek sem hallatszott kopogó lépte a lakatlan emeleten, a halott leányka lábához került, és a fehér báli cipő felett kissé megemelintette a fodros szoknyácskát a fehér harisnyás, mereven egymás mellé helyezett bokák fölött. Közben lélegzetét visszafojtva figyelte a halott leány lezárt szemét, hallgatózott a grádics felé, kamaszképzelete a homlokába, a halántékába kergette a vért... Lehajtott fővel, szégyenkezve bandukolt ki a kapun.

Szindbád mozdulatlanul állott a „Krakkói kalap”-hoz címzett régi fogadó ablakánál, és elmerengett azokon az emlékeken, amelyeket a régi kis hegyivároska látása ébresztett fel benne. Igen, itt volt boldog ifjú, itt volt gyermek... A kerekes kúton, a piac közepén bizonyosan ott van valahol a neve felírva: Itt járt Szindbád, a hajós.

Csendesen állott a szobában, amíg az öreg Lubomirski (a vidrakucsmás fogadós) bizonyos jóakaratú, útbaigazító hangon megszólalt a háta mögött:

- Ha nem tudná, Szindbád úr: nálunk, a „Kalap”-nál minden délben sört szoktunk csapolni. A városból mindenki eljön a sörre.

Szindbád tehát leballagott a csigalépcsőn a homályos kis étterembe, ahol egy darabig a régi halotton, a kis Márián gondolkozott, aztán csakhamar ismeretséget kötött az asztaltársaival (mert egyetlen hosszú asztal volt a fogadóban), az algimnázium igazgatójával és egy Ferenc nevű pappal meg az orvossal. Ebben az időben csupán ennyi intelligencia volt a „Krakkói kalap”-ban együtt.

Az orvosról csakhamar kiderült, hogy hajdani iskolatársa volt az algimnáziumban; Fritznek hívták. Szindbád többre nem tudott emlékezni, bár az orvos mindenféle kalandokat, nagyszerű jeleneteket emlegetett a múltból.

A papok közül csak az igazgató beszélt. Sovány, csinos emberke volt, élénk, villogó, életvidám szemmel és bizonyos elöljárós fensőbbséggel.

- Mi ebben a kolostorban büntetésbül vagyunk, uram. A rend ide, a határszélre azokat a rendtagokat helyezi, akiket valami okból meg akar büntetni. Én színész akartam lenni felszentelt szerzetes létemre. Már fel is léptem Rimaszombaton, már énekeltem is fehér nadrágban, lakkcsizmában és koszperddel a derekamon a színpadon. Nincsen olyan operett, amelyet ne ismernék, a hangomat pedig, azt hiszem, így is, beszéd közben megítélheti, uram. Tehát ezért vagyok itt, az isten háta mögött, ahol soha az életben többé színházat nem láthatok... Ferenc barátom az itallal van megakadva, harmadik társunkról, az öregről ne is beszéljünk - mondta a direktor, és különös mozdulatot tett a kezével a homloka körül.

Az igazgató nem lehetett több harmincöt évesnél, Ferenc, a hallgatag, a pohárba mélyedő Ferenc talán még annyi sem volt, a körorvos, a múlt rejtélyes kalandjait ismerő Fritz Szindbáddal volt egykorú, tehát sörözés közben felvetette a kérdést:

- És a nőkkel hogy vagyunk itt, uraim?

- Én házas ember vagyok, négy gyermekem van - felelt Fritz.

Az igazgató csöndesen mosolygott, Ferenc a poharába nézett borostás, szomorkás, elhidegült arcával.

- A nőkkel - kezdte a direktor, és hangja színpadiasan csengett - úgy vagyunk, Szindbád úr, hogy sehogy se vagyunk. Az ördög vinné el, nekünk itt semmi szórakozásunk sincs. (Ezért nem lehet Ferencet többé megmenteni az italtól, sem az „öreget”...) Nincs kaszinónk, nincs színházunk, nincs semmi, semmi szórakozásunk... Esténként vagy odahaza ülünk, vagy a tánciskolába megyünk a szigetre...

- A tánciskolába! - kiáltott fel Fritz, a vörös hajú doktor, és furcsán mosolygott.

A direktor elkomolyodott, de csak azért, hogy titokzatos, színpadias nevetését annál jobban előtüntethesse.

- Nos, igen, a tánciskola itt a helybeliek egyetlen szórakozása. Télen eljön a táncmester Késmárkról...

A vörös doktor élénken közbeszólott:

- Tán hallottad a híres lovag Bertyánszky nevét? No, és az öreg Bertyánszkyt biztosan ismered. Az akkor volt itt táncmester, amikor te hátulgombolós nadrágban jártál, és mindennap jól elvertünk a sétatéren. Emlékszel, hányszor földhöz vágtalak? Egyszer a toronyból, a lépcsőn is legurítottunk.

Szindbád ezekre a dolgokra ugyan nem emlékezett, de a tánciskola érdekelte.

- És mi van abban a tánciskolában? - kérdezte.

- Tulajdonképpen semmi sincs - felelt alattomosan mosolyogva az algimnáziumi igazgató. - A leányok, asszonyok táncolnak, mi meg nézzük a dolgot. Valahogyan eltelik az idő... És ez a legfontosabb.

Fritz vidám bizalmaskodással csapott Szindbád vállára:

- Te, gyere el estére a tánciskolába. Az életedben még úgy sohasem mulattál, pedig eleget mulattunk együtt valamikor. Emlékszel, amikor krumplit loptunk a földeken?

Az igazgató csendesen köhintett:

- Azt hiszem, hogy Szindbád úr már jobban is szórakozott életében, mint a mi tánciskolánkban lehet szórakozni. Mi, nagyvárosi emberek, tudjuk, hogy micsoda válogatott élvezetek vannak a nagyvárosban. A pompás színházi előadások, hangversenyek, a bálok... (Egyrészt baj volt az is az én esetemben, hogy Rimaszombatban nyilvános bálban táncoltam egy bizonyos kétes hírű hölggyel, hogy el ne felejtsem.) A mi kis tánciskolánk nyomába se léphet a legkisebb pesti mulatságnak. De uram, gondoljuk meg, hogy a Kárpátok között vagyunk, közel a határszélhez, a legkisebbnek is örülnünk kell... A tánciskola - hamisan hunyorított ekkor a direktor - nálunk az, ami Rimaszombatban az Eldorádó-kert volt. Beszéltem már neked az Eldorádó-kertről, Fritz?

A körorvos szélesen nevetett:

- Valóban, a mi tánciskolánk Eldorádó.

Ferenc ekkor hirtelen felhajtotta a sörét, és hangtalanul nevetett.

- A tánciskola! - mondá csöndesen, mintegy a pohárnak.

Szindbád lehajtotta a fejét, és arra a régi tánciskolára gondolt, ahol ő a legjobb valcertáncos volt.

*

Szindbád megjelenése a tánciskolában méltóságteljes és tiszteletre méltó volt.

Nagy, félhomályos szálában volt a tánciskola, két-három petróleumlámpás pislogott búskomoran a falakon, és a terem közepén magas, kétszárnyú létra állott, amelyet még a tűzoltók báljáról felejtettek itt. A terpeszkedő létra ugyan tökéletesen megzavarta a táncok menetét, és csak az ügyesebb párok tudtak kellő fordulattal elsuhanni a létra lábai között, mégse jutott eszébe senkinek, hogy a létrát a terem közepéről félrevonja. Meglehet, gondolta Szindbád, hogy a világ kezdete óta azon a helyen állott a létra, senki sem akart újító lenni a városkában.

Nos, mint említem, Szindbád megjelenése méltóságteljes és tiszteletre méltó volt. Az algimnáziumi igazgató színpadias lépésekkel és bizonyos ünnepélyességgel vezette őt karjánál fogva, míg Ferenc a hátuk mögött sunyi mosollyal kullogott. Az algimnáziumi igazgató,

kemény, fekete kalapját kezében vízszintes vonalba felemelve, olyanformán lépkedett Szindbád mellett, mintha a tánciskola nevezetességeit készülne magyarázni.

A kishegedű, amely eddig egyhangú zenével cincogott, bizonyos időre elhallgatott, amíg egy kis termetű és kövérkés, hármastokájú és szürke katonatiszt-nadrágos férfiúcska tisztelet-teljesen meghajolt az igazgató és Szindbád előtt. A kakadufrizura vízszintes vonalba került, és a Pejacsevics-nadrág egyik szára hátrafelé csusszant... Aztán felemelkedett a szürkülő, pomádés fej, és a hármas toka méltóságosan elhelyezkedett a kemény galléron.

- Ez volt lovag Bertyánszky! - súgta az algimnáziumi igazgató.

Szindbádnak a félhomályhoz kezdett hozzászokni a szeme, és így észrevette a táncosokat és táncosleányokat, akik félszegen és ügyetlenül lejtettek a szétvetett lábú tűzoltólétra körül, mint egy bizonyos központ körül. A kisdiákok most is olyan rosszul szabott nadrágokat hordanak, mint az ő idejében, és a cipők, a nagy, havas cipők szerfölött előnyomulnak tánc közben. Némely fiúból nem is látszott egyéb, mint egy pár széles talpú bakancs... És a leányok haja egy ágba fonva, röpköd a fordulóknál.

A fal mellett, ahol padok és székek állottak, bundába, télikabátba öltözött nők és férfiak csoportja látszott. Úgy feketéllettek a falak mentén, mint a varjak estenden az őszi erdő ritkuló fáin.

- A szülők! - mondta ünnepélyesen a direktor, és a kalapjával félkört írt le a levegőbe.

A hangulat tagadhatatlanul feszes és ünnepélyes volt az idegen vendég jelenlétében. A kisdiákok egyre-másra bukdácsoltak az ellenséges létra körül, míg a falak mellett a szülők morogva dugták össze fejüket. A fekete kendőket és fekete süvegeket.

A lovag hiába kopogott erélyesen hegedűje hátán, a tánc sehogy sem akart rendes medrébe igazodni. Amíg végre az ajtón havas vállal és havas sapkában besietett Fritz, a vörös hajú doktor, és észrevette a fagyos hangulatot, teli hangon felkiáltott:

- Eh, mit! Csak egy régi pajtásom!

Aztán, hogy jó példával járjon elöl, télikabátban, sapkában, havasan és fagyosan, a terem közepére rúgtatott és egy félszeg diákocska kezéből elkapva a táncosnőt, lármásan, tüzesen, csizmájával erősen kopogva, járni kezdte az éppen soron levő lengyel polkát. Olyan viharosan keringett körül a teremben, hogy mindig attól kellett félni, hogy táncosnőjével együtt felborul. Amíg egyszer végre csakugyan megcsúszott (mint később mondta: szándékosan), és estében a táncosnő térdébe, bokájába kapaszkodott. Valaki valahol csiklandósan, hosszan, vígan felnevetett a félhomályban, mintha egérke szaladt volna végig a combján...

A különös, izgató és titkos kacagás Szindbád füléhez ért, és a hajós meglepetten, csodálkozva emelte föl a fejét. Ezt a kacagást ő már hallotta valahol, valaha... Igen, így kacagott Anna, a szép, telikeblű és kövérkés Anna, ott, abban a szűk, csöndes utcácskában, amikor estenden a fiatal tanárokkal sétálgatott. A félhomályos utcácskában ugyancsak így csendült fel az a régen hallott női viháncolás, és Szindbád képzeletében megjelent két gömbölyű és fehér női térd, amelyet hajdanában a fehér függöny mögül látott.

És néhány pillanat múlva, amikor Fritz doktor talpra ugorva, táncosnőjét az algimnáziumi igazgató és a vendég Szindbád felé kormányozta, Szindbád, a hajós alig csodálkozott azon, hogy a Fritz táncosnőjében a telikeblű és világosbarna hajú Annát fölismerte. Igen, ő volt az. Anna: a régi szép, kacér és nevetgélő Anna - vagy legalábbis a leánya.

Fritz, midőn izzadó üstökét törölgetve, később megállott Szindbád mellett, mindenben megerősítette a hajós föltevését. Igen, az a bizonyos régi Anna, a városkapitány leánya férjhez ment, amott ül a sarokban, abban a fekete viklerben, és a leányát, a táncosnőt, ugyancsak Annának hívják.

Szindbád azon vette észre magát, hogy a szíve a szokottnál rendetlenebbül dobog, és tekintete állandóan azt a kövérkés, nevető leányt keresi:

- Derék leány. Olyan kemény lábikrája van, mint a kő - mormogta a vörös hajú Fritz.

- És az anyja? - kérdezte Szindbád.

A vörös hajú doktor szórakozottan felelt:

- Az a vén skatulya csak azért van itt, hogy a mulatságunkat rontsa... Habár a múltkor ő maga is felmászott a létrára! Tudod, az öregasszonyok versenyében!...

Az igazgató, aki némileg féltékeny szemmel nézte Fritz és Szindbád beszélgetését, csakhamar életjelt adott magáról. Kezével hevesen tapsolni kezdett, és a fejével integetett a kis táncmesternek:

- Kezdjük már. Az idő későre jár! - kiáltotta.

A kis hegedű elhallgatott, és bizonyos izgalom futott végig a termen. Az algimnázium igazgatója most gyorsan karon fogta Szindbádot, mielőtt Fritz megelőzhetné, és a fülébe súgta:

- Jöjjön, Szindbád úr, a legjobb helyre vezetem, ahonnan mindent láthat.

És Szindbádot a létra mellé vitte, és titokzatosan a magasba mutatott.

A mulatság nyomban kezdetét vette, amikor az igazgató másodszor tapsolt. Fritz valamely indulót kezdett fütyülni, és a leányok tánclépésben kergetőztek a szobában. Amikor a termet körülfutották, egyenként a szárnyas, két lábon álló létrához szaladtak, és gyorsan felkapaszkodtak a létra tetejére, hogy a másik oldalon ismét leszálljanak.

- Nézze - dörmögte az algimnáziumi igazgató -, egyiken sincs ám nadrág...

A leánykák ügyetlenül, sikongatva, nevetve másztak föl és le a létrán. Ferenc gyakran nyitva felejtette a száját, amint a magasba meredt, az igazgató pedig állandóan döfködte a könyökével Szindbád oldalát. A fehér szoknyácskák, térdecskék, combocskák sejtelmesen villogtak a létra magasságában... Szindbád csak akkor, egyetlenegyszer nézett erősen a magasba, midőn Annára, a telikeblű, nevetgélő Annára került a létramászás sora. Akkor elpirulva a magasba nézett, és a gömbölyű térdek, amelyeket látott, erős hullámzásba hozták a vérét.

A leánykák után néhány fekete ruhás asszonyság is nekiindult a létrának, de az igazgató akkor már karon fogta Szindbádot.

- Ők is produkálni akarják magukat az idegen úr előtt - mondta. - Főzze le őket. Hagyjuk itt őket!

Szindbád térdig érő hóban ballagott a direktorral a szigetről a város felé. Szürkés, acélfényű este volt. A Poprád aluszékonyan suttogott a híd alatt a léknél, és a pohos torony komolyan állott a havas háztetők fölött.

Szindbád egyszerre megállott, és hosszasan, édesdeden felkacagott.

(1911)

Szindbád második útja

- Szindbád, Szindbád! - mondta a Hang egy éjszakán. - Voltál-e már azon a helyen, ahol a temető a hegyoldalban van, és a temetőben valaki fekszik, akinek azt ígérted, hogy sohasem hagyod el?

Szindbád az álomtalan álomból felébredve, megdörzsölte a szemét, és nyomban tudta, hogy kire céloz a múltból jövő hang. Szindbád ugyanis elérkezett életének ahhoz a korszakához, amidőn körülbelül már mindent megpróbált, ami az életben kellemes vagy kellemetlen. Vitorlázott a messzi tengereken, és érintett ismeretlen szigetországokat...

Volt gazdag, és volt szegény. Szeretett hajadonokat és érett asszonyokat. A legjobb borból ivott, és fillér nélkül is ődöngött. Volt hódítóan egészséges, és volt beteg és szomorú. A haja egyszerre fehéredni kezdett, és akkor bölcs lett Szindbád. De midőn a legbölcsebb volt, akkor is szeretett nagyokat kurjantani éjjel a borosasztalnál, a tánczene hangjainál. Látott halált, látott szülést, esküvőt, házasságtörést és gyilkosságot az erdőben. Egyszer sírt is, pénz miatt véres könnyet sírt, és titokban segített a szegényeken. Imádkozott elhagyott kis templomban, és orvgyilkosságot forgatott a fejében ellensége ellen. Majd becsületes, nyílt és bátor volt, mint egy középkori lovag. Majd okos volt, mint a kígyó, és mámoros álmokat próbált fejtegetni a másnapon. Voltak barátai: gőgös nagyurak és bujdosó pénzhamisítók. Egyszer nőrabló volt, máskor otthon ülő családapa. Verekedett verekedőkkel, másnap gyáván meghunyászkodott.

Így múlott Szindbádnak, a hajósnak az élete, amíg végre elérkezett ahhoz az időszakhoz, midőn sem a jelen, sem a jövő már nem izgatta gondolkozásra, álmodozásra, hanem a múlt, a régen elmúlt ifjúsága. Mint a messzi tengereket bejárt hajós, nem találván többé ismeretlen országokat: kifeszíti vitorláját, hogy hazájába visszatérjen - úgy indult el Szindbád keresni az ifjúkori emlékeit. Mintha még egyszer akarná kezdeni élete regényét... Mintha új és ismeretlen érzéseket keresne...

Útja most egy alföldi akácfás városkába vezette, ahol a temető a dombon volt, amely dombot a nagyzoló kisvárosiak hegynek neveztek. Nyár volt akkor, és harmatos volt az éjszaka. A kis vasúti állomás pislogó lámpásaival csakhamar elmaradt Szindbád mögött, amint felöltőjébe burkolózva, hosszú, álmodozó lépésekkel megindult az akácfák között, a homokos úton.

Midőn az út fordulójánál hátranézett, még látta a messzi vasúti sínek mentén a váltólámpás zöld szemét utánatekinteni, mintha a nagy fekete éjszakában csupán ez az egy szem volna csak arra kíváncsi, hogy mit is akarhat Szindbád a városkában, amely sötéten, álomba merülten tünedezett fel a homályba borult akácfák mögött.

A torony, mint egy nagy, barna, idegen katona nézett szembe Szindbáddal a nyári éjszakán az akácok felett, és a földszintes házak meglapulva menekültek a katona lábához, mint akkor, egyszer, régen, sok esztendővel ezelőtt, midőn a fiatal Szindbád nyári éjszaka a városkába jött.

Akkor csak homályosan, alig észrevehetőleg állott helyén a torony, amely talán magasabb is volt, mint most. És a házikók fehér és fekete bárányokhoz hasonlítottak, amelyek a vihar előtt összebújnak. Az ifjú Szindbád fejében és szemében vérhullámok nyargaltak. Talán a szíve sem dobogott azóta olyan hevesen... Jött, jött csendesen, leskelődve, meglapulva és megijedve minden nesztől, minden hangtól - azon a régi nyári éjszakán.

Az emlékei nyomán ma szinte utánozni szeretné akkori régi lépéseit, és erősen gondolt arra, hogy mi járhatott a fejében akkor, midőn itt jött az akácos úton. De már semmi sem jutott eszébe a régi gondolatok közül, csak maga a tény, hogy levelekben (amelyeket azóta elégetett) megállapodott egy fiatal leánykával, hogy éjjel egyszer felkeresi. Sokáig, csaknem egy esztendeig folyt a levelezés a vidéki kislány és a pesti fiatalember között. Szindbád egy darabig házasság céljából levelezett a kisasszonnyal, akivel egy szomszéd városkában, a bálon egyszer a négyest táncolta. Irmának hívták, és barna volt, nagy hajú, és az ajka fölött gyönge kis árnyék lebegett, mint a fehér bőrű, barna nőknél. Szindbád ezt azóta gyakran tapasztalta. De akkor, jogászifjú korában, még sohasem látott barna árnyékot leányajak felett, és a négyesben, mialatt a csizmák és cipők hatalmasan kopogtak körülöttük a görbe padlón, és a leányok, fiatalasszonyok fehér ruhája alól furcsa izzadságszag terjedt, nyomban eljegyezte magát Irmával. Irmának még egy érdekessége volt. Mintha kissé kancsalított volna a szemével, de ez csak akkor lett láthatóvá, midőn erősen a Szindbád szemébe nézett. Az egyik szeme, a bal szeme furcsán, titokzatosan, ingerlően, mintha érzékien mosolygott volna akkor is, midőn a másik szeme komoly, harmatos és mélázó tekintetű volt. Ez a kancsisága a leánykának akkor még öntudatlanul igézte meg Szindbádot, később, évek múltával már sokkal öntudatosabban közeledett a kancsal nőkhöz. (Nem ismerik azok a szemnek izgató és titokzatos játékait, akik hibás szemű nőbe még nem voltak szerelmesek!)

A négyesnek vége lett, és egy teljes esztendő múlott el forró, érzéki levelezés közepette. Tíz hónap múlva titkos, göndörkés, acélkék hajszálakat kapott levélben Szindbád a messzi vidéki városkából - két hónap múltával pedig pontosan megállapodtak, hogy éjszakára Szindbád megérkezik a vonattal az ismeretlen városkába. Irma térképet rajzolt a városkáról, a folyóról és a kis kerti kapuról, ahol várni fogja éjjel egy órakor... Tízlépésnyire egy hidacska van, balról egy öreg körtefa áll villámsújtottan, és a kutyát majd megköti este.

Hajnalban megy egy vonat Pestre. Szindbád még azzal vissza is térhet.

Szindbád megkerülte a templomot, és végigment egy kis térségen. Igen, ott van a patika a sarkon, és balról a cukrász. A kisváros éjfél utáni álmában csöndesen szuszogott körülötte. Már elérte azt a kis közöcskét is, ahol egymásra boruló fák között visz az út a folyócska felé... A kalapját levette a fejéről, és egyszerre úgy érezte, hogy a szíve megint úgy dobog, mint húsz esztendővel ezelőtt.

Furcsa, hogy semmi sem változott azóta. A gyep, melyre lép, éppen olyan selymes és neszfogó, mint akkor volt. És balról, egy kerti házból világosság szüremlett ki most is, mint akkor... Ez a világosság megijesztette, és emlékszik, az első szava az volt Irmához (aki pontosan várta), hogy miért van világosság amott, a távoli, kerti házban.

- Bacsó kertész az este meghalt. Most virrasztanak mellette - felelte Irma.

Vajon azóta még mindig Bacsó kertész mellett virrasztanak a kis kerti házban?

Aztán a folyócska susogott a lábánál, és törpe, kövér, zömök gyermekekhez hasonló füzek álldogáltak a közelben, a távolban. A folyócska titokzatosan surrant tova a kertek alatt, mint egy nesztelen járású éjjeli vándor, aki senkit sem akar fölébreszteni a városban, amely mellett elvonul bujdosó útjában. A folyón túl, nagyon messzire egy téglagyár kéménye emelkedett a sötétségben, még távolabb, a töltésen lassan, meggondoltan, egyhangú zörgéssel gurult a tehervonat, piros lámpása mint bolygó lidércfény a messziségben.

A hidacska, mint a gyermekek lóversenyjátékában az akadály, kicsiny árnyékával csöndesen feküdt az éjben, majd rácsok következtek és a rácsok mögött ribizke- és pöszmétebokrok. Végre Irma, vállára vetett, nagy, puha kendőben és fehér alsószoknyában...

De most nem állott Irma a kerti kapunál, pedig Szindbádnak nem kevésbé dobogott a szíve, mint húsz esztendő előtt.

Ott volt tehát Szindbád azon a helyen, ahol életének egyik legkedvesebb kalandja történt, és próbált visszavarázsolni valamit a múlt képeiből, érzéseiből, hangjaiból. Nehezen ment az emlékezés, mert egy nagy csók a leány húsos, tapadó, forró, nedves ajkairól útjába állott mindenféle más emléknek. Még a selymes felső ajakra emlékezett, remegő kezekre és a kendő puha kelméjére. És még arra, hogy nagyon sokáig, szinte órákig tartott, amíg kellő ereje és bátorsága támadt ahhoz, hogy a leányt a karjába vegye... És akkor és gyakran eszébe jutott a halott kertész ott, a távoli kerti lakban, amint mozdulatlanul és hidegen fekszik az ágyon.

Boldog volt-e? Büszke volt-e?

Semmire sem tudott visszaemlékezni másra, mint csupán arra, hogy sietve menekült a kertek alatt.

- Szindbád! - kiáltotta utána a leány, és kendőt hátravetve, kibomlott hajjal, gyűrött fehér ruhában, bágyadtan állott a reggeli szürkületben a kerti ajtónál. Szinte ijesztő volt gyötrődött arca, fekete karikás, fájdalmas szeme.

Szindbád hosszú lépésekkel menekült a vasúti állomás felé.

Hónapok múlva levelet kapott. Irma írta, hogy halálát érzi közeledni, de még a másvilágon sem felejti el Szindbádot és szerelmét. Később pedig hallotta, hogy Irmát csakugyan kivitték a hegyoldali temetőbe. Bizonyos szégyenérzésből megmérgezte magát.

Néhány napig akkor rosszul érezte magát...

- - - Újra hajnalodott, és az öreg Szindbád csendesen ballagott a vasúti állomás felé. Fél-szemmel a dombra pillantott, ahonnan az akácfák mögül fekete fejfák nézegettek reá. Itt-ott egy fehér márványkő... Egy percig arra gondolt, hogy megkeresi a temetőben Irma sírját. Majd úgy érezte, hogy még mindig nem élt ahhoz eleget, hogy azzal a sírkővel, azzal a sírhalommal szembe tudna nézni.

A hajnali vonattal tehát elutazott.

- Így is, eddig is nagyot áldoztam az emlékének - dörmögte a vasúti kocsiban.

(1911)

Női arckép a kisvárosban

Harmadik út

Esős tavaszi délután - a liget fái messzire ködben, árnyban úsznak, alkonyat felé Szindbádnak levelet hozott a posta. Hegyes, apró betűk, mint megannyi kanárikörmök a borítékon, odabévül fehér kartonlap, aranyozott sarkokkal, amilyen papiroson a grófnők vagy a nagyon szegény varrókisasszonyok leveleznek. A madárkakörmök e szavakat jelentették: Kedves Szindbád, harmincadik születésnapja alkalmából fogadja szerencsekívánatait Lenkének. - Szindbád kétszer-háromszor megforgatta kezében a levelet, megnézte a postabélyegzőt, egy felsővidéki városka neve a bélyegen, megnézte az aláírást, és mert nem volt feledékeny ember, egyszerre mindenre emlékezett. Lenke tíz esztendő előtt, leánykorában egyik szent és érintetlen szerelme volt az ifjú Szindbádnak. Fekete szemű, fekete hajú és illatos szájú hölgy volt. De legelsőbben mégis inkább kis kezére emlékezett, amelyet esti sétákon gyakran tartott a felöltője zsebébe dugva. Puha és finom ujjaival sokat játszadoztak Szindbád ujjai a kabátzseb sötétségében, sőt többször szájon is csókolta egy régi templom mögött (ahonnan a ködbe borult temető látszott árnyékszerű kőoszlopaival), mielőtt az esti sétáról hazáig kísérte volna Lenkét. A régi templom falában egy középkori várúr sírja volt elhelyezve, és ott állott maga a várúr is, talpig kőben, kőszakállal és kőpáncélban a kripta ajtajára faragottan. A templomnak mohos zsindelyfedele volt, és örökkön nedvesség csurgott róla. A kövek hidegen, nedvesen, fázósan kopogtak lábaik alatt, amíg a régi templomot estenden megkerülték, hogy a félhomályban, a temető tájékán egy-két csöndes és hosszú csókot váltsanak... Szindbád később a Lenke városkájából más világtájak felé vitorlázott, és csak néha-néha jelentette egy levélke, hogy Lenke még él, dolgát pontosan végzi a postán, de a régi templom felé már nem sétál. Aztán egyszer Szindbád éjjel, vonaton, félig alva, félig ébren útitársakat hallott beszélgetni feje fölött, és valaki éneklő hangon mesélte, hogy Lenke abból a bizonyos városkából férjhez ment egy felső-magyarországi orvoshoz. Szindbád fáradtan aludt, és csak félálomban, a vasúti kerekek kattogásában hallotta ismétlődni: Lenke férjhez ment... Lenke, Lenke... De mivel igen fáradt volt, és különben is régen elfelejtette az ócska templomot és környékét, nem tudott teljesen felébredni. Reggel azt hitte, hogy az egész dolgot csak álmodta.

Nos, most ez a bizonyos Lenke írt Szindbádnak tíz év múlva, és szépen bebizonyította, hogy még nem felejtette el ifjúkori szerelmét - talán első szerelmét, amit a nőknél nagyon nehéz megállapítani, és bebizonyította, hogy eleget gondolt reá, hisz születésnapját is számon tartotta.

Szindbád, a hajós abban az időben még nagyon szeretett utazgatni. Tehát aznap este vagy másnap - de semmi esetre sem később - vonatra ült, a hálófülkében lefeküdt, és éjfélig csendesen aludt amaz ismeretlen, messzi városka felé utazva, ahol Lenke lakott.

Éjfélkor felébredt, és nyújtózkodva, ásítozva nézegetett ki a rohanó vonat ablakából a tavaszi éjbe.

A tájon nagy, barna hegyek sorakoztak, és az éjszaka félhomályos volt, mert valahol a magasban, nagyon messzire, vékony felhők mögött a hold bujdosott. Nagy fák futamodtak el szeme előtt, amely fáknak koronája fehér párában látszott libegni. Kis bakterházak szaladtak el a sötétségben, mint az éjszaka rohanó vizén a gyermekek papírcsónakjai. Az ár a törpebokrokat és sövényeket szemkápráztató sebességgel ragadta tova. A nagy hegyek a távolban komolyan, méltóságosan ringatóztak tova, mint a lassú járású viharfellegek az égboltozat oldalán.

Később egy folyó tűnt fel a mélyben, amely kanyarogva futott a vasúti töltés mellett. Gyakran csak fekete árnyéka látszott a folyónak, mint az esti országúton poroszkáló juhászkutyának. De a kanyarodóknál, ahol a folyó kibújt az árnyékból, ezüstös karikák, fehér halpénzek ringatóztak a hátán, hogy gyorsan eltűnjenek a messzeségben. Egy fekete, nyurga híd, mint valami hosszú lábú bogár állott a folyó vizében. A vasúti mozdony rekedten, tompán búgott bele a kerékkattogásba. A kalauz csöndesen jelentette Szindbádnak, hogy az állomás közeledik.

A kocsiból, amely az állomásról a fogadóba vitte, vajmi keveset látott Szindbád a városból. Egy hosszú utcán földszintes házak aludtak sorjában, mint megannyi csendes, öreg asszonyságok a templom hátsó padsorában. A sarkon bolt, fekete vasajtókkal és pipázó törökkel, amely a gyalogjáró fölé tolt táblán ringatózik. A köveken erősen döcög a kocsi, friss éjszakai szél fúj valamerről. Szindbád szeméből kiszáll az álom, és csodálkozva kérdi magában:

- Vajon miért jöttem én ebbe a városba?

*

Késő délelőtt kelt fel, és céltalanul őgyelgett a piacon, ahol éppen hetivásár volt. Halinás tótok, ráncos szoknyájú falusi asszonyok csizmákban és nagykendővel mászkáltak előtte. A gyalogjárón sár volt, a háztetőkről nedvesség csurgott alá, a piac közepéből frissen, ragyogva, mintegy megmosakodva emelkedett ki egy piros tetejű torony. A fehér óralapokon csillogtak az aranyozott mutatók.

Egy sarkon sárga ház állott, benne fűszeresbolt az „Arany oroszlán”-hoz címezve, és a falon a város fotográfusának kirakata.

Szindbád mindig szerette a fotográfus-kirakatokat. A külvárosban gyakran álldogált ismeretlen emberek arcképei előtt, és szeretett olvasni az arcokról, szemekről, homlokokról.

A kis város fotográfusa koszorú alakjában csoportosította az arcképeket. A koszorú peremén a férfiak képei. Mennyi érdekes, mulatságos, jellegzetes arc! Csak Felső-Magyarországon találni ilyen érdekes típusokat. Büszke homlokok, gőgös sasorrok és megvető tekintetű szemek a díszmagyaros képeken. Aztán látni ugyanazokat az arcokat polgári ruhában: szmokingban vagy vadászkabátban. Csakhogy az arcok ekkorára szelídebbek, kedélyesebbek, vidámabbak lettek. A kabáton virág, és a nyakkendők gondosan megkötve. Akinek gyűrűje van, melltűje van, vagy szép kézelőgombja van, azt lehetőleg kitünteti a képen. (Egy mellényzsebből még ezüst szivarkatárca is kandít.) A legtöbb fotográfián látszik, hogy nem unalomból, időtöltésből készült a mester kamrájában, hanem fontos, életbevágó alkalmakkor, midőn valakinek emlékül arcképet kellett adni: talán a menyasszonynak, talán a továbbpályázó színésznőnek vagy talán csak a kassza tündérének. A fiatalabb urak legalábbis ilyenformán mosolyognak a képeken, mintha örökkön-örökké készen volnának arra, hogy a nő évekig, késő öregségéig az arcképüket fogja szemlélni, sóhajtozva és elmerengve. A megyei hivatalnokok vadászkalapban, a doktorok szemüveggel és az ügyvédek komoly redingote-ban láthatók a kis városka fényképésze kirakatában. És az a kiviaszkolt bajuszú, középen kettéválasztott, bodorított fürtözetű férfiú, kezében glaszékesztyűvel és frakkmellényben, selyemkendővel - bármi legyek, ha nem a városbeli táncmester.

A férfiak koszorúján végighaladván, Szindbád az arcképek bokrétájában most a hölgyek csoportjához érkezett. (Középen nevetgélő pólyás babák, meztelen lábú kis kölykök, inges rózsabimbók mosolyogtak. És a koszorú kellő közepén egy komoly, kopasz, rendjeles úr: a polgármester vagy az alispán. Ám meglehet, hogy maga a derék fényképész volt ő.)

A nők arcképei szívvidámító és tanulságos látványnak ígérkeztek. Néhány nőegyleti öreg hölgytől eltekintve, csupa csinos és kellemetes arcok néztek a kirakatból farkasszemet Szindbáddal. Fehér ruhás nők, kezükben csipke napernyővel (amelyet néha válluk fölött kinyitottak, midőn is mindkét kezükkel megfogták az ernyő széleit), csipkés nyári kalapok, derékon láncok, ékszerek: ezek voltak többnyire az asszonyok. Mintha a kalapviselet a fotografáló-műhelyben csupán az asszonyok szabadalma volna, a leányfélék kalap nélkül jelentek meg. Ím, itt egymás mellett két barátnő (ha nem volnának azok, nem kerülhetnének egymás mellé), az egyiknek imakönyv, a másiknak gyöngyvirág a kezében. Csöndes, ábrándos mosollyal néznek a tengerpartról, a strandról - talán éppen az ostende-iról - Szindbád arcába. A háttérben a tenger, rajta ringatódzó hajó... E háttér csaknem valamennyi női fotográfián feltalálható. Vajon miért szeretik a nők a tengert? - kérdezte magában Szindbád. A jó barátnők bizonyosan nagyon szeretik egymást manapság is, hisz elvétették volna képüket egymás szomszédságában, ha ez nem így volna. És Szindbád azt kívánta magában, hogy szeressék még egymást sokáig. Majd egy pepita ruhás hölgy következik, olyan karcsúan és hetykén támaszkodva a könyvesasztalra, mint valami lovarművésznő. Később pisze és mosolygó bakfisok. Lentebb egy ábrándos, vénleányszerű hölgy, aki, ha Szindbád nem csalatkozik, sok festéket rakott arcára a fotográfus műtermében. Egy fogait mutogató hölgy - talán a városi tanárnő - hátratett karokkal, mellette a galambot tartó leányka kosztümben, a legutolsó farsangi bálról.

És most megállott Szindbád, mert a kirakatból, a sok női fotográfia közül valaki búsan, csendesen, melankolikus mosolygással nézett a szeme közé. Fekete selyemderék volt rajta, és a kezében fekete csipkelegyezőt tartott. Fekete haja bodrosan emelkedik ki a homlokából, és a széken, amelyen hátradőlve ül, jól látszik nehéz selyemszoknyája. Finomság lengte körül a fekete hajú asszony alakját, és Szindbádnak jólesett, hogy a háttérből hiányzott a tenger a hajóval... Mert Lenke volt az, aki a fotográfus kirakatából e tavaszi délelőttön kissé fáradtan, kissé hervatagon és valószínűleg jól bepúderozott arccal Szindbáddal szembenézett.

A fotográfus, akinek műtermében csakhamar megjelent, hogy arcképet csináltasson, rövidesen felvilágosította, hogy a fekete ruhás hölgy senki más, mint dr. Szolyvai Mártonné, a járásorvos felesége.

A madárka kirepült a fotografáló masina fekete csövéből, és a mester megköszönte Szindbádnak a felvételt.

A körorvos a város végén lakott, egy furcsa kis utcában, amelynek az egyik oldalán bokrokkal, fákkal benőtt, mély árok húzódott. Kertek és tavaszi pompában virágzó gyümölcsfák. A cseresznyefák és a szilvafák csodálatos köntösben álltak a kertekben, a szél meghintázta a virágos gallyakat, amelyeken bizonyára fehér kis tündérleányok foglaltak helyet ez időben. Piros kerítés mögött, egy nagy nyárfa szomszédságában zöld fedelű ház állott, kívül az orvos fekete-fehér táblája. Szindbád csendesen meghúzta a csengettyű fogóját, és valahol gyorsan pattogva - mint csendes tó vizén a tavaszi zápor - szólalt meg egy kis csengő.

Egy fehér, göndör farkú kiskutya szaladt elsőnek az ajtóhoz. Barátságosan, vidáman nevetett a látogatóra, és kétszer felugrott a földről. Azután egy csizmás, lompos, vörös, szeplős legény bandukolt elő, és tempósan megfordította a kulcsot a zárban.

- Az orvos úr?

- Most nincs itthon, de nemsokára hazajön. Tessék megvárni.

Szindbád fellélegzett. Így gondolta, így tervezte: az orvos nem lesz otthon, és ő beszélhet az asszonnyal. A kerti kavics ropogott a lába alatt, rend és tisztaság mindenfelé. A nagy nyárfa alatt támlás pad, előtte földbe ásott asztal, mint a regényekben. Az üvegajtó rézkilincse

fénylett, és az ablakokban rózsaszínű meg fehér csipkefüggönyök látszottak. Csendesen ment el a ház előtt, az ablakok előtt, és valahol egy ablakon (inkább érezte csak, mint látta) megmozdult a csipkefüggöny.

A városzobában egy nagy, gömbölyű arcú óra ketyegett a falon, a hosszú lábú fekete mutatók kifent bajuszhoz hasonlítottak, és Szindbád csendesen leült a sarokba.

- Férjemet keresi? - mondta egy kellemes, mély hang egy függöny mögül. Egy szőnyegajtó nyílott meg, és Szindbád előtt japán pongyolában, fehér kezén egy zöld köves gyűrűvel, simán, koszorúba font hajjal Lenke állott.

- A férjemet? - kérdezte még egyszer, és csöndesen elhalványodva, közelebb lépett. A zöld köves gyűrű, mint egy csillag, mind közelebb jött Szindbádhoz, és a férfi csak ült, csendesen, összeszorított ajakkal nézte a megzavarodott asszonyt.

Még mindig nem szólt, pedig az asszony már előtte állott, olyan közel, hogy púderezett arcán a frissen odacsapott rizspornak a körvonalai is meglátszottak, valamint a szeme szögletében a hervadás hajszálvékonyságú vonalkái.

- Furcsa... ön olyan ismerős, uram - mormogta Lenke.

A férfi ekkor fölállott, és a fejével bólintott.

- Igen, én vagyok: Szindbád, akit ön várt, asszonyom.

Az asszony idegenkedve hátralépett.

- Bizony isten, nem vártam - mondta gyorsan, és nagyot lélegzett. - Hiszen azt sem tudtam, hogy még él ön, uram. Hogyan kerül ide? Istenem, milyen furcsa a véletlen játéka! Sohasem szokott ön eszembe jutni... Miért is jutna az eszembe? És az előbb, amikor a csengő szólott, valahogyan ön jutott eszembe. A kiskutyám is elvakkantotta magát. Mintha azt mondta volna: Szindbád.

- A kiskutya! - szólott Szindbád, és csendesen mosolygott.

Lenke a szék karjára támaszkodott, és lopva a tükörbe vetett egy pillantást. Nagyon fehér karját, amelyet csak könyökéig takart el a pongyola ujja, felemelte, és zöld gyűrűs kezét simára fésült hajához érintette. Szindbádnak egy vidéki színésznő jutott az eszébe, aki ilyenformán állott egyszer régen előtte, mielőtt meghallgatta volna... Furcsa, gondolta Szindbád, lehetséges, hogy Lenke is a városka színházában tanulta ezt a megállást és karmozdulatot.

- Hát hogy van, Szindbád? Miért keresi az uramat? - kérdezte nyugodtan az asszony, és most már összekulcsolta fehér kezét, és meghintázta a szék támláján.

- Álmatlanságban szenvedek... És nem hoztam magammal morfiumot a vidékre. Ez volt látogatásom célja.

- És éppen hozzánk vetődött? Mikor annyi orvos lakik a város belső területén? Mi csak afféle parasztorvos vagyunk, hozzánk csak falusiak meg szegény emberek járnak. De megélünk. Csak ketten vagyunk, és nekem nincs semmi igényem. Hisz ismer: lánykoromban is mindig a tavalyi kalapomat hordtam.

- Igen, emlékszem...

- Elég boldogok vagyunk, korán lefekszünk és mélyen alszunk. Ezen a környéken csend van, legfeljebb a kutyák ugatnak éjszaka.

- Azelőtt szerette a színházat és a báli termet...

- A délelőtteimet elfoglalják a házi teendők, délután heverészek, olvasgatok, sohasem unatkozom. Nyári estéken a nyárfa alá ülök, és hallgatom a nyárfa hangjait. Az én leghűségesebb udvarlóm az udvarunkon álló öreg nyárfa.

- Egykor szerette a táncot és a tiszteket, akik aranyos ruháikban pompásan táncolnak.

- Eszembe sem jut, hogy némelyek másképpen élnek, mint mi élünk. Drága ruhákat hordani, automobilon robogni és ékszerben gyönyörködni: nem az én természetem. Igaz, hogy szép a nagyváros csillogása, fénye, pompája, de álmodozni, elmerengeni csak itt lehet a csendes otthonban. A színházakban szépen énekelnek, de nem alussza ki magát az ember másnapra. A bálteremben a tánczene hangjaira gyönyörűen repülnek a párok, de manapság már mindenféle új táncok járják, amelyeket hasonlítani sem lehet a szép valcerhez vagy a pompás mazurhoz. Miért kívánkoznék tehát a báli termekbe?

Szindbád hallgatagon fürkészte a Lenke arcát. Szemét, haját, fehér nyakát lassan végignézte, és formás kis félcipőjén megpihent a tekintete, míg az asszony csendesen a szoknyája alá húzta a lábát. Aztán a zöld köves gyűrűbe nézett Lenke, mint egy szembe, és sóhajtó, halk hangon rebegte:

- Bizony isten, nagyon boldog vagyok.

Szindbád felemelkedett, és a kezét nyújtotta az asszonynak.

- Már elmegy? Nem várja meg az uramat?

Szindbád az asszony kezét lágyan megcirógatta.

- Hiszen én csak a maga kedvéért jöttem ide. A leveléből, amelyet írt a születésnapomra, azt következtettem, hogy el akar mondani valamit... Nos, eljöttem, és most már tudom, hogy mi történt tíz év alatt. Mindenesetre jobban járt, mintha esetleg hozzám jött volna feleségül. Én másképpen szeretem az életet. Egy nagy nyárfa hangjai nem mindig elégítenek ki, és az álmodozást és elmerengést is módjával szeretem...

- Tehát elmegy?... Pedig...

- Nos?

- Semmi. Csak azt hittem, hogy az uramra is kíváncsi lesz... Vagy talán mond valamit, ami megnyugtat, megvigasztal, mielőtt végképpen elmenne, hogy többé sohasem lássam. Valamikor nagyon hittem önnek, és a hangjában volt valami, ami lecsillapított, és boldoggá tett, ha szomorú voltam.

Szindbád lassan simogatta az asszony tenyerét, amely forró volt és száraz...

- Hát hogy vagyunk azzal a mély alvással?

Lenke lehajtotta a fejét.

- Kanálszámra szedem az orvosságot, hogy aludni tudjak. De a többi mind igaz, amit mondtam.

- És a színházak, bálok, szép ruhák és tündöklő ékszerek?...

- Egy gyűrűm van. Ez a zöld. Talán azért szeretem olyan nagyon, mert egyetlen. És mondja, mit ér vidéken a színház és a bál? És vajon kinek a kedvéért öltöznék itt divatosan, szépen. Az egész városban nincsen egyetlen valamirevaló férfi sem, akivel szóba állhatnék. Nekem művészek, írók és nevezetes férfiak udvaroltak egykor - hisz tudja...

- Bálkirálynő volt a művészek bálján.

Az asszonynak kipirosodott a homloka, és a szeme furcsán megcsillant. Hirtelen leereszkedett a székre, és bánatosan mondta:

- Lássa, ezért akartam végre magával beszélni. Hallani akartam valamit arról az eltűnt, álombeli világról. Mondja, mit csinálnak Pesten? Mondja, jutottam valakinek eszébe?

- Nekem, sokszor, mindig - mondta most Szindbád az asszony füléhez hajolva, és a hangját mélyítette, halkította.

Lenke egy másodpercre lehunyta a szemét, és csendesen sóhajtott.

- És tíz évig váratott magára, Szindbád... Pedig hányszor láttam álmomban, hányszor vártam, hányszor reménykedtem, hogy egyszer, még egyszer látni fogom. Mikor néha Pestre mentünk, mindig magát kerestem a színházakban, a mulatóhelyeken és a vacsorázóhelyeken... És soha - soha nem láttam. Ha gondolt volna rám, ha álmodott volna rólam, akkor eljött volna... Csalfa volt, Szindbád, mint mindig.

Szindbád már éppen esküdni akart, midőn a kis kerti ajtó csikorgott, és a kavicsos úton látható lett az öreg doktor széles alakja, bő esőkabátja és ernyős sapkája.

- Az uram!... - rebbent fel Lenke. - Remélem, még látjuk egymást, Szindbád... Ugye, még nem utazik el?

Szindbád a fejével intett, és Lenke kisietett a várószobából a szőnyegajtón.

- Mi a fenét akar ez az ember tőlem? - dörmögte szokásosan, félhangon, vastag, deres bajusza alatt a körorvos, amikor Szindbádot meglátta.

Szindbád estére elutazott a városkából. A körorvos receptjét eltette a tárcájába, és a vonaton, de meg azután is, gyakran gondolt Lenkére, a kis kerti házra és a kifent bajuszú urára. És ugyanakkor mindig egy furcsa, erős parfőmnek az illatát érezte, amely az asszony nyakából áradt. Szindbád nem mindig szerette az erős parfőmöket.

(1911)

A hídon

Negyedik út

Szindbád, a hajós, midőn közeledni érezte halálát, elhatározta, hogy még egy utolsó utazásra indul, mielőtt elhagyná a sztambuli bazárt, ahol egy régi szőnyegen üldögélve, pipáját szívogatta. Eszébe jutott fiatal korából egy város - völgyben és piros háztetőkkel, ahol a barna híd ódon ívei alatt színes kavicsok felett vágtat egy tiszta kis folyó, és Szindbád a híd kőpárkánya mellől álmodozva nézte a messziségben alvó kék erdőket... Ide kívánkozott még egyszer Szindbád, mielőtt utolsó pipáját kiszívta volna a régi szőnyegen; a kék erdőket látni a messziségben, és a híd lusta ívei alatt serényen utazgató folyót. Egy kőszent áll valahol a hídon, látni lehet onnan a kis cukrászboltot dohányszínű függönyeivel, valamint kopott, aranyos betűivel: A. Marchali, mondják a töredezett betűk a boltocska felett, ahol Szindbád egykor sarkantyúját pengette, és a háromlábú biliárdasztal felett dákójára támaszkodva, kecsesen, könnyedén és ábrándosan álldogált, mert a cukrásznénak barna szeme, barna haja volt. Sárga borítékos regényt olvasott a kassza mellett, és midőn a tekegolyók futkározásukban megcsörrentek a zöld posztón, álmodozva, szórakozottan felpillantott a cukrászné a regényből. Ezért állott Szindbád dákójára támaszkodva minden délután a biliárd felett, és dús, puha haját titkon megigazította a kassza tükörében.

- Vajon él-e még Amália? - kérdezte Szindbád a sztambuli bazárban, és nemsokára útra kelt a piros tetők felé, ahol egy folyó szeli keresztül a várost, és a hídról álmodó erdőket látni.

A városka (amelyben Szindbád egykor katonáskodott) mintha mit sem változott volna. Némely vidéki város, a hegyek között, völgyekben, mintha századokig aludna, ha egyszer elalszik. A régi királyok okozták ezt, akik egyszer valamiért megharagudtak e helyre, és kegyes, termékeny pillantásukat levették a városkáról. Mit csináljon a városka, ha a király többé nem néz rá? Bánatában elalszik, és álomba merülve várja, amíg valamely királynak ismét odatéved a tekintete, hogy a városka megrázkódjon és felébredjen. A királyok még mindig haragudtak arra a városra, ahová Szindbád elutazott, mert a toronyórák is megállottak itt. Valami olyan időt mutattak az órák, amilyen talán soha sincs. A kapuk, amelyek többnyire a falba vésettek, az ajtók, amelyek halkan és csendesen nyílnak sötétes folyosókra: bezárva. A sárkányfejű esőcsatornák felmondták a szolgálatot, az esővíz másfelé csurog alá az ereszekről, és a kis boltok előtt ugyanazon fakó ostornyeleket rázogatja a szél. Egy téren valahol egy boltajtó nyikorgott, és egy kis csengő csilingelt, és Szindbádnak úgy tűnt fel, hogy huszonöt év előtt sötét estéken ugyanígy sírdogált az ajtó, csengett a kis csengő gyertyáért, kőolajért járó cselédlányok keze alatt. Majd ablakokra bukkant, amelyeken már akkor is - sarkantyús legény korában - lezárt szemű zsalugáterek foglaltak helyet. Már akkoriban eltűnődött ezeken a halott ablakokon, amelyeket sohasem, nyit fel senki, és a por vastagon rakódik a zsalukra. Vajon mi lehet az ilyen ablakok mögött? Talán egy halott fekszik ott ravatalán, és sárga viaszgyertyák bágyadt, kékes párák közepette lobognak a koporsó körül. Vagy egy asszony alszik odabenn, csendesen, és valakiről hosszasan és édesdeden álmodik. Vagy talán egy kép függ a falon, a bezárt ablak mögött, valakinek a képe, akinek kedvéért örökös homályba borult a szoba... Szindbád így bandukolt végig a csendes városon, és egy utcasarkon hirtelen megállott, mert a közelben megszólalt egy öreg, pohos toronyka harangja, és mély hangon beleszólt a délutáni csendbe. És mindjárt ezután valahol, valamerre katonák trombitáltak, és Szindbád sétapálcáját, mint egy kardot, hóna alá kapta, és bokázó, friss lépésekkel indult most már az A. Marchali-féle cukrászbolt felé, mint egykor hajdanában... Hátranézett, hogy miért nem csörögnek a sarkantyúk a sarkán.

A. Marchali... A betűk aranyozása persze lekopott régen, de a dohányszínű függönyök az ablakon még a régiek. A sáros út a régi híd felé kanyarodik, és a hídon csendesen gurul egy szamaraskordé. Nagy fülű, kis szürke csacsi vékony lábszáraival serényen bandukol a kordé előtt, és piros szalag van a nyakában. Szindbád tűnődve áll a cukrászbolt előtt, hogy vajon bemenjen-e dicsősége, boldog szerelme színhelyére? Majd megnyomta a kilincset.

Szivarfüst és pörkölt kávé szaga fogadja odabent. Biliárdgolyók koccanását hallja, mintha az ő tiszteletére csörrentek volna össze a golyócskák, és egy fiatal tiszt nyurgán, hanyag előkelőséggel, nyakánál kigombolt zubbonyban áll dákóra támaszkodva az asztal felett. Öreg, pápaszemes ember hajlik egy kávéfoltos újságlepedő fölé, és kis kalitkában valamely fekete madár gunnyaszt az ablak mellett. A kis kassza a régi helyén, és a Makart-csokrok ott állanak színes tartóikban, mintha azóta emberi kéz sem nyúlt volna hozzájuk.

Szindbád csöndesen, szinte visszafojtott lélegzettel ült helyén, és csodálkozott, hogy a piros és fehér golyócskák mily fürgén szaladoznak az új posztóval bevont biliárdasztalon. A görbe padlón megcsörren a fiatal tiszt sarkantyúja, és a kályha mellett halkan ketyeg egy faházikóba rejtett óra.

- Most már csak Amália hiányzik - gondolta magában Szindbád.

És a kassza mellett a piros függöny mintegy varázsszóra szétnyílott, és Amália fekete kötényben, kezében kávéscsészével a cukrászboltba lépett. A félcipőcskéje némileg kopott volt, de a szalagja friss és széles, a köténye pirossal volt beszegve, és frissen fésült barna hajában egy ezüstfésű villogott. Könnyed, alig hallható lépésekkel hozta a kávét Szindbád asztalához, és barna szemében kellemes kíváncsiság csillant meg a fura idegen láttára. Halkan, kedveskedve, simulékony, mély hangon kérdezte Szindbádot:

- Nos és hogyan tetszik önnek városunk?

Szindbád csendesen mosolygott, és kávéját kevergette. Igen, csakugyan ő az: Amália, vagy legalábbis a lánya...

A kassza melletti asztalkán kis kézimunkakosár áll, és amint a cukrászné elfoglalja helyét a kosár mellett, a függöny mögül óvatos, hosszúkás lépésekkel jön elő egy nagy, szürke macska, amely, miután körülsétálta a biliárdasztalt, elfoglalta helyét úrnője lábánál, és bajuszát megpödörte.

- Igen, ő az! - ismételte Szindbád magában, és furcsa melegség szalad végig a mellén, és valami diadalmas örömet érez a szívében, mint talán akkor érzett, midőn sarkantyút pengetett a lábán, és a barna kis cukrásznét először keblére szorította.

A barna nőcske kezében piros és kék rózsákkal hímzett szövetdarab mozog, és a frissen fésült hajból mintha valami könnyű illat áradna szerteszéjjel. A kicsiny és rózsaszínű fül mellett göndörkés fürtöcskékben libeg a barna haj, míg a finom, fehér orr tájékán, a hosszú pillájú szemek mellett könnyű kékes árnyék borong. A domború mell a selyemkötény alatt lágyan emelkedik, és a finom nyakon vékony aranylánc látszik.

A nyurga tiszt széles mozdulattal öltötte magára bő köpenyegét, sarkantyús lépései elzörögnek. A kopasz, pápaszemes emberke már előbb eltűnt észrevétlenül az újságlepedő mögül. Szindbád egyedül maradt a cukrásznéval.

- Asszonyom, nem mutatná meg nekem azt a medaillont közelebbről, amelyet a nyakában visel? - kérdezte Szindbád egy darab idő múlva.

A cukrászné könnyen elpirult.

- Anyámtól örököltem, uram. Megboldogult édesanyámtól...

- Éppen azért kérem, mert Marchaliné asszony egykor nagyon jó ismerősöm volt.

Némi vonakodás után a Szindbád kezébe kerül a medaillon. Igen, megösmeri. Ez volt az, amit a cukrásznénak egykor ajándékozott. Vajon benne van-e a régi kép...

Az ujja reszket, midőn némi erőlködéssel felnyitja a medaillont. Odabent egy fakó arckép. Fiatal, mosolygó katona arcképe...

- Az apám képe. Katona korából való képe - mondja a barna kis cukrászné.

Szindbád hosszasan, elmerengve, álmodozva nézte a saját képét a medaillonban. Nini, milyen furcsa bajusza volt akkor, és a haj milyen hullámos, mint egy fodrászé...

- Kérem - mondja a cukrászné.

Szindbád egy másodpercig fogva tartja a kis, barna nőcske puha, bársonyos kezét a kezében.

- Férjes már? - kérdezi.

- Igen, és két gyönyörű gyermekem van.

Szindbád szeretné a gyermekeket látni, de nem merészeli. A barna nőcske idegenkedve, haragosan húzódik az öreg idegentől, és borús homlokkal ül kézimunkája fölött.

Szindbád tehát ezután nemsokára elbúcsúzott A. Marchali cukrászboltjából, és a régi hídra ment, ahonnan sokáig elgondolkozva nézte az alkonyatban álmodozó, messzi erdőségeket.

A folyó fürgén futott a híd álmos ívei alatt.

(1911)

Szindbád útja a halálnál
Ötödik út

Abban az időben Szindbád, a csodahajós igen szegény volt, elhagyatott, és beesett, sárga arcát többnyire a hold világította meg, amikor éjszakánkint Sztambul külvárosában bolyongott.

Régente azt írták volna a meseírók, hogy Szindbád gonosz emberek kapzsisága miatt veszítette el vagyonát. Pedig nem így történt. Szindbád a maga könnyelműsége és kapzsisága miatt ment tönkre. Szíriai kereskedőkkel kockázott, s a perdülő kockán elúszott Szindbád vagyonkája, hajója, selyemköpenye. Kifosztott koldusként tekergett az éjszakában, és valóban igen céltalannak látta az életet, amelyhez pedig mindig ragaszkodott.

Ebben a nyomorúságos időben a hajósnak még a szerelemhez sem volt kedve, és csupán megszokásból bámult utána egyik-másik asszonynak. A cipők, a nyergesek, a magos sarkúak vagy a szalagos félcipők még meg-megdobbantották szívét, ha csinosabb nő viselte lábán, de tovább már nem jutott Szindbád.

A szegénységben elerőtlenedve, ellustulva nem vállalkozott könnyű kalandokra, és dehogyis örült, ha bársonyos, álmodozó vagy révedező pillantásokkal találkozott a szeme.

A gazdag és vidám Szindbád azelőtt messzi utakra is hajlandó volt, ha egy szoknyafodrocska csalogatta. Ment Pestről Budára, a Népligettől a Margitszigetig vagy talán még tovább is. De most a legközelebbi sarokig sem ment, ha elsuhant mellette egy kedves kis nő, akinek fehér fátyola volt és szalagos félcipője.

Szindbád a sorsra, a véletlenre bízta élete hajóját, csak homályosan sejtette, hogy most is, mint már annyiszor, valamely leány vagy asszonyféle akad útjába, aki majd új életet önt belé, friss vért az ereibe és új gondolatokat kiégett agyvelejébe. Harmincesztendős volt, és már tizenöt esztendős kora óta a nőknek és a nőkért élt.

Csak a nők mulattatták, csak ők érdekelték. Amit tanult, olvasott vagy utazott, mind csak azért tette, hogy a nőknek hazudhasson, mesélgethessen. A legszebb tengeren, a legnagyobb felhők és a legpirosabb vitorla alatt sem látott mást, mint a tengerparton fürdő halászleányt.

Ismeretlen nagy városok aranyos tornyai alatt bolyongva, a csodák világa nem hatotta meg szívét, de felvillant a szeme, ha egy kedvére való asszony lépkedett el mellette.

A nőket kereste mindenütt: erdőkben utazva vagy a téli tájon szánon nyargalva. A színházban csak a balett, a templomban az imádkozó asszony érdekelte. Midőn céltalanul, ok nélkül utazott messzi tájak felé, ismeretlen szigetországok világában, titkon és igazán csak az idegen, eljövendő nőket leste a szemével, a szívével.

Sokszor bolyongott kisvárosok girbegurba utcáin, idegen kis házak között, ahol teljesen ismeretlen emberek laktak, és mint a lesben álló vadászon fut keresztül az izgalom, úgy állott meg Szindbád az ablak alatt, ahol egy csinosabb, kedvesebb női fejet fedezett fel. Ah, mily óriási diadalom volt ismeretlen városokban, ismeretlen nőket elcsábítani! - aztán tovább-utazni! Csókokat lopni nőktől, akik soha nem látták, nevét nem tudták, hírét sem hallották!

Gyakran üldögélt Fiumében egy kávéházban, a hátulsó ablaknál, ahonnan a kilátás egy szűk, nedves utácskára nyílik, ahol az emeleti ablakokon tarka ruhákat szárítanak, és egy varróiskola van itt valahol, ahol fiatal süldő leányok varrogatnak. A varróleánykákat megleste Szindbád, és vélük sokszor elmulatgatott, midőn estefelé hazamentek, és sokszor kedves emlékkel utazott tovább...

Máskor a soktornyú Lembergbe ment, ahol vallásos zsidónők tarka ruháikban szívesen néztek az idegen utazó szemébe, és megvesztegetett kapus titkon nyitja ki előttük a fogadó ajtaját az esthomály beálltával. Sok tüzes szem, sok forró csók, sok őszinte szívből jövő ölelés emléke fűzte Szindbádot a szeles Lemberghez.

Így élt Szindbád, amíg fiatal volt, és gyakran hódított meg nőket hevességével vagy közönyével.

Akkoriban - midőn szegény és a szegénységben ellustult volt - egyszer találkozott végre egy leányzóval, aki virágot árult egy táncoshelyen, és megigézetten telepedett le Szindbádhoz. Szindbád álmosan nézte a táncospárokat, és eleinte ügyet sem vetett a leányzóra. Csak jó darab idő múlva vette észre, hogy a leánynak harmatos szeme van és szív alakú arca. Az ajka sokatmondólag remegett, amint Szindbád az arcát ajkához nyomta. A keze lehanyatlott.

- Nos, mit akarsz mondani? - kérdezte Szindbád azon a fojtott, mély hangon, amely hasonlatos volt a mélyhegedű hangjához, és amely hangon némely nőkkel beszélni szokott.

A leányban valami csendes zokogás rejtőzött, amely olyanforma volt, mint egy hosszú és hatalmas sírás maradványa. Lassan, fojtva felelt, hogy zokogása elő ne törhessen.

- Szeretnék meghalni, és nemsokára meg is fogok halni.

Szindbád, bár már sokszor hallott ilyet a nők szájából, szelíden megsimogatta a leány nedves, meleg arcát.

- Kár volna érted, még fiatal vagy.

A leány csak a vállát vonogatta, és elszántan nézett maga elé.

- Pedig úgy lesz, ahogyan mondom.

Szindbád álmosan, félig lehunyt szemmel nézte a táncoló és kurjongató mulatókat.

- Talán szerelmes vagy? - kérdezte később.

- Nem vagyok szerelmes.

- Hát?

A leány a nedves, összegyűrt kendőjét a szájára szorította, és a zokogással együtt a mondanivalóját is visszafojtotta. Szindbád elfordította a fejét, és hallgatott. A virágáruslány egy darabig még sóhajtozva, pihegve, mint egy sebzett madár üldögélt Szindbád asztalánál, aztán a kosarát felkapva, gyorsan tovasietett. A hajós elgondolkozva nézett utána. Tizenhat éves lehetett a leány, és aranybarna haja koszorúban volt, mint a virágszál. A termete karcsú, vékonyka: igen szép menyasszony lesz belőle a másvilágon - gondolta Szindbád, amíg tunyán felhajtotta poharát.

A zene zengett, és a szivarfüst könnyű fellegként lebegett a lámpások körül. A nők - itt többnyire könnyűvérű, éjszakai nők találkoztak - farsangi jókedvvel emelték kezükkel uszályukat, és a fényes cipőket könnyű por lepte be. A hajdíszek megbomlottak, és a kiszabadult hajszálak, mint a hosszú fűszálak a szélben, röpködtek tánc közben. A nők többnyire itt tanultak meg táncolni, és a valcert mindnyájan férfi módjára táncolták, mint azon idős, de még nem elvirult, hervatag, de még szépségére büszke, hatalmas termetű, bécsi asszonyság táncolta, aki csak néha-néha ereszkedett a táncolók közé, és briliánsai, valamint mályvaszínű selyemuszálya előtt tiszteletteljesen nyitottak utat a ház fiatal hölgyei. A zene ilyenkor vígabban, erőteljesebben zengett az emelvényről, a szemüveges karmester fogatlan szájával sűrűn kiáltotta:

- Bravó, Téssza!

És a bécsi hölgy hatalmas termetével, büszke, gúnyos mosollyal lendült tova gavallérja karján.

Diákok, iparosok, éjszakázó lumpok zörögtek cipőikkel a tánchely parkettján, szélesre kötött nyakkendők libegtek, és a söröspalackok nagyot puffantak.

A szív alakú arcocska ismét megjelent Szindbád mellett.

- Kérem az urat, kísérjen haza! - mondta szégyenlősen, megzavarodva a virágárus hölgyecske, akinek fejére immár zöld hárászkendő volt borítva. A szeme még vörös volt az előbbi sírástól, és gyenge, halovány szeplőcskék látszottak finom, ideges orra mellett.

Szindbád készségesen felállott, és az ismert iskolánál fogva olyanformán hajolt meg a kis virágárusnő előtt, mintha az hercegnő volna:

- Parancsára állok! - szólt, és karonfogva a leányt, ünnepélyes és gyors léptekkel kivezette a teremből.

Szótlanul mentek a téli hajnalban. Az utcákat nagy hó borította, és a kocsik tompán gördültek tova pislogó lámpásaikkal. A Keleti pályaudvar órája bágyadtan világított a magasból, sötét árnyak suhantak el a hó világította téren, a leányka erősen kapaszkodott Szindbád karjába.

- Ezen az úton egyszer már megtámadtak... Azért kértem. Bocsásson meg.

A kendőt az arcára húzta, és a keze remegett Szindbád kezében.

A Nefelejcs utcán befordultak, és egy kapu előtt megállottak.

- Isten áldja meg önt, köszönöm, hogy elkísért - mondá a leány, és a csengő gombját hosszasan megnyomta.

Szindbád csodálkozva nézett a leányra:

- Nos? Már elválunk egymástól? Hisz még meg sem ösmerkedtünk! Engedje meg, hogy szobájába kísérjem, idekünn hideg van, megfáztam.

- Máskor, uram.

- Szép gyermekem, nem bánja meg, ha szeretni fog...

- Máskor, uram. Most valami dolgom van otthon. Kérem, maradjon itt a ház előtt. Valami virágot vagy egyebet ledobok önnek ablakomból, ha szobámba értem.

Így szólt a leányka, és ugyancsak kellett vigyáznia, hogy a fojtogatott zokogás el ne némítsa hangját. A kendő alatt forrón és erősen megszorította Szindbád kezét.

- Ön jó fiúnak látszik...

A kapu e percben felnyílott, és a leány kendőjét arca elé rántva, gyorsan, titokzatosan besurrant a kapun. A kaput dörmögve vágta be valaki, és Szindbád elégedetlenül tett néhány lépést a ropogó havon.

- Bolond kis teremtés - dünnyögte.

Néhány perc múlott el. Az éjszaka, a hajnal nagyon csendes volt a Nefelejcs utcában. Hallani lehetett, hogy valahol messze döcög egy szekér... Ekkor odafent, a magasban hangos robajjal nyílott fel egy ablak.

- Odalent van, uram? - kiáltotta egy gyenge hang nagyon messziről.

Szindbád a magasba fordította a fejét.

A szürke felhők alól, a hideg magasságból egy fehér lepke szálldosott lefelé. Egy fehér madár röpült le a téli éjben a havas föld felé. A virágárusnő volt, aki levetette magát a ház harmadik emeletéről.

Szindbád, mint babonás ember, később egy marék véres havat vett a kezébe, és magában azt gondolta, hogy a szegény leány kiomlott vére feloldozza őt eddigi balsorsa alól. Csillaga újra felragyog, és hajója szerencsés szelekkel repül tova.

(1911)

Szindbád és a csók

Szindbád karcsú, nyúlánk, de elég izmos férfiú volt, már gyermekkorában megtanulta a valcert és a polkát, és a nyeregben is megállotta helyét, ha rókát kellett űzni a dércsípte, rőtbarna mezőkön. Mindazonáltal nagyon kevés szerencséje volt a nőknél. Szindbád ugyanis hirtelen ellustult, ha arra került a sor, hogy valamely csipkés szoknyafodrocska után Budáról Pestre menjen. Valamint nem volt kedvelője a hosszadalmas ácsorgásoknak sem utcasarkokon, kapumélyedésekben, a Halászbástyán vagy a kis budai cukrászboltban, ahol a nőket várni szokták. Türelmetlen volt, ideges volt, és csodálkozó komolysággal kérdezte a kis kalapos-leánytól: „Szívgyönyörűség, most van öt óra?" Máskor egészen egyszerűen elmellőzte a kitűzött találkát, és nyújtózkodva, ásítozva hevert a szőnyegen, amíg valahol messze, egy görbe kis budai utácskában, midőn már leereszkedőben volt a téli köd, titokzatosan, csöndesen állott egy kocsi, és a kocsifüggönyök minden percben készen voltak arra, hogy nyomban leereszkedjenek. A lovak türelmetlenül kapálták a fagyos rögöt, az öreg, piros képű kocsis durva szőrbundájában nagy érdeklődéssel figyelt a ködben közelgő léptekre: de Szindbád nem jött. „Azt hiszem, beteg... Hajtson Pestre, kocsis" - mondta végül egy bosszús, sírós, megtört hang a hintó belsejéből, és a fehér bajuszú, rákvörös képű kocsis sóhajtozva csapott lovai közé. Pestre, pesti utcákra érve megállott kocsijával, ugyan most is egy bizonyos átjáróház kapujánál, ahol a grófné vagy a hercegné titokzatosan kilebbent a hintóból az esti homályban (míg Szindbád kezét szívére szorítva nézett utána), de a hirtelen, villámgyors megállásnak igazán semmi értelme sem volt olyankor, midőn Szindbád nélkül, üresen futott tovább a hintó. A vén kocsis büszke volt tudományára, és azon régimódi emberek közé tartozott, akik sokért nem adták, ha a kocsizás végén így szólott hozzájuk az utazó: „Miska bácsi, a lovak ma jól viselték magukat!"... Semmi értelme sem volt tehát a villámgyors megállásnak, majd a szélvészsebes továbbhajtásnak, a grófné ugyan felhasználta a másodpercet, a néptelen utcában vagy az átjáróház előtt ellebbent, eltűnt, mintha álom lett volna, de a kocsizás végén senki se dicsérte meg a lovakat. Igen valószínű az a föltevés, hogy a vén kocsis csak saját lovait bolondította a szokásos hajtással és megtorpanással, hadd higgyék a lovak, hogy a hintóból Szindbád úr bágyadt tekintete és halovány arca fordul az eltűnő grófné felé, nem pedig az üres ablakok. Ki tudná, hogy hittek-e a lovak öreg gazdájuknak?

Lehetséges, hogy a gyakran üresen futó hintó is okozója volt annak, hogy Szindbádnak kevés szerencséje volt a nőknél, de mégiscsak nagyobb baj volt az, hogy Szindbád hamar kihűlt, hamar felejtett, és közömbös, hideg tekintete jeges nyugalommal fordult el sokszor látott női szemek sugárzása elől. „Isten veled! Isten veled!" - mondogatta magában, midőn az első megkívánt, várva várt csókot lehelték arcára. Hazamenet a szőnyegen nyújtózkodva könyvet vett kezébe, vagy képesalbumban lapozgatott, de a gondolatait mégsem tudta megakadályozni abban, hogy nyomról nyomra kövessék az elmúlt szépséges délután eseményeit. (Mert hiszen Szindbád - és ez becsületére legyen mondva - mindig életre-halálra szerelmes volt abba a nőcskébe, aki a Lánchíd kőoroszlánjai alatt várakozott. A könnyű, üres kalandokat sohasem kedvelte, és igazán a véletlen műve volt, hogy már több, gyermekes családanyát el nem szöktetett Párizsba, „ahol majd ismeretlenül, elvonulva és szeretve élhetnek egymásnak egymásért, és a kitűzött óra nem röppenhet el fecskeszárnyakon".) Tehát estenden, a puha szőnyegen egy-egy szépséges délután után Szindbád akarata ellenére is kénytelen volt összehasonlításokat tenni elmúlt szerelmei és új szerelme között. A csókokban és a csóktevésben nagy mester volt ő, de leghamarább mégis azokból a nőkből ábrándult ki, akik, szegénykék, a bűnbe beleesvén, mintegy önmagukat kívánták elkábítni, álomba mélyeszteni a folytonos csókolózással. Voltak emlékei nőkről, akik húsos, vonagló ajkukat már az első percben

bajusza alá nyomták (puha és finom kis bajusza volt), és el nem vették volna onnan semmi kincsért. E hosszadalmas, lassan-lassan elbágyadó, ellágyuló, fáratag csókoknak Szindbád csak nagyon ritkán kedvezett. (Egyszer és először akkor volt divatja a mérföldjáró csóknak, midőn egy szegény kis hajadont ébresztett föl csöndes álmaiból, és az árvácska Szindbád iránt érzett szerelmét még csak annyira sem tudta eltitkolni, mérsékelni vagy fékezni, hogy egy pillanatra is elvette volna karját nyakáról, válláról vagy egyéb testrészéről. Midőn aludt Szindbád, akkor is éreznie kellett, hogy szerelme ébren, félig lehunyt szeméből rajongó, csodálkozó, szinte ijedt tekintettel figyeli alvó arcát, míg karja, keze csüggedetlenül, fáradhatatlanul öleli, fogja, mintha őrizné, tartogatná... Ugyancsak akkor történt, hogy édesen, hosszan felkacagott szendergésében szerelme oldalán, mert az ötlött eszébe, hogy évek múlva bizonyára másként viselkedik a tudatlan nőcske, ha egyet-mást megpróbált már az életben. Mindezekből tehát világosan megérthető, hogy e nőcskével szemben helye és módja volt a mérföldjáró csóknak, az ajkak sóvárgó, nedves és lankadó összeforrasztásának... És a könnybe borult hűséges barna szempár, az alázatos, szinte bocsánatkérő tekintet e csók közepette, amellyel a szerelmes nőcske Szindbád izzó, kémlelő, leselkedő és vad pillantását felfogta, még sokáig kísértette álomtalan éjszakákon a hajóst.)

A mérföldjáró csók rovatába ezenkívül még két nő tartozott Szindbád ismerősei között, de ezek már nem éppen fiatalságuk, tudatlanságuk és jóságos odaadásuk miatt kerültek amaz ártatlan nőcskével egy szívkamrába, hanem ellenkezőleg, érettségük, mohó éhségük, tűnő nyaruk múlandósága miatt forrasztották hosszadalmasan ajakukat Szindbád ajakára. Ugyanezért a bölcs hajós e csókoknak jelentőségét csöndesen elhárította a rajongás, a hódolat és az imádat világából: egyszerűen elkönyvelte őket, mint olyan nők csókjait, akik Szindbádban a karcsú, nyúlánk és hajlékony férfiút tisztelték meg, mert hiszen természetszerűleg e nők kövérek, puhák és csókszomjasak voltak: Julcsa harminckilenc és Jella harmincnyolc és fél esztendős volt, midőn hajósunk felváltva várta őket öreg kocsisa mögött a Lánchíd kőoroszlánjainál. A páros napok Julcsáé, a páratlanok Jelláé voltak majdnem egy egész télen át, de szombaton, szombaton estve, mint egy kis didergő, ázott fecske röpült be Szindbád lakásába az a bizonyos tudatlan és még tapasztalatlan nőcske, és a pattogó tüzű kályha mellett ijedten, félénken, bocsánatkérőleg megállott. Szindbád édesdeden felkacagott ilyenkor, és a nőcske megzavarodva, alázatosan helyezte ki kalapját az ablakpárkányra: „Szabad, Szindbád? Megengedi, Szindbád?”

Azon a télen tehát - a hervadó budai hegyek között, a „Kutyavilla” felé kocsizva, pókfonálos, szép őszi napokon kezdődött mind a három regény - Szindbád nagy, hosszadalmas, a Fehérvári úttól a kelenföldi vasúti állomásig tartó csókoknak hódolt. Öreg kocsisa mozdulatlanul háttal ült a hintó bakján, a nyerges ló fülét hegyezve ügetett a pompás országúton, és a vasúti töltésen mintegy hosszú szökkenéssel, füstcsomót pöffentve suhant el a gyorsvonat; félszemmel látta mindezt Szindbád, mert hiszen a hölgyek már az első őszi napokon gyakorolták a későbbi, téli hideget, fagyot és havat feloldó hosszú csókjaikat. Jella olykor, tudtán kívül ugyanazokat a szavakat mondogatta szerelme hevében, amelyeket Julis tegnap mondott ugyanezen az úton és ugyanebben az órában. „Életem!” - mondták a nők, amint a hintó elhagyta a Fehérvári utat. „Mindenségem” - folytatták az út közepén. „Tell Vilmos!” sóhajtották, amely álnév alatt Szindbád ez időben levelezését folytatta.

És ugyanakkor Szindbád félszemmel kipillantott a mámorító csók közepette a kocsi ablakán, mert már megszokta, hogy ilyenkor suhan keresztül az őszi tájon Kelenföld felől a gyorsvonat.

Tavasszal és még később, midőn Szindbád élete, bölcsessége, szerelme emlékeit gyűjtögette, a mérföldjáró csókos nőket mosolyogva nézegette képzeletében. Nem, ezek a nők mégsem voltak mind a hárman egyformák! Szindbád önmagában kereste a hibát, önmagában az okát a mérföldes csókoknak: Szindbád akkor még fiatal volt, és a csókot, valamint a habzó serleget fenékig szerette üríteni. Tehát így tanította csókolózni szerelmét is.

(1911)

Egy régi udvarházból

Abban az időben, amikor Szindbád sihederfiú volt, még sok minden másképpen volt elrendezve a földi téreken. Szindbádnak tekintélyes és gazdag apja volt, aki szeretett lóra ülni és tavaszi reggelen a nedves határban nyargalászni. Keveset és ritkán beszélt, mintha rendkívüli módon leereszkedne, ha száját szóra nyitja. A rókát vörös frakkban kergette, az agarait többre becsülte az asszonyoknál, és házánál mindig meg volt terítve az asztal fehérrel, ezüsttel, a konyhán éjjel-nappal füst kanyargott a falusi ház teteje felé. A kapun címer volt kőből, a kapu körül százesztendős jegenyék hintáztak a szélben. A tanyaház egyszer leégett, és Szindbád apja nagyon sajnálta a gólyafészket, amely a házzal égett. Száz esztendő óta jártak a fészekre a gólyák, és Szindbád apja szégyenkezve kérdezte: hová teszem őket tavasszal? Máskor pénzt, nagyon sok pénzt elveszített az „Arany Biká”-ban, ahol környékbeli urakkal kártyázott. A kártyázás soká tartott, talán napokig, és ezen idő alatt otthon megveszett egy Szerda nevű tarka kutyácska, amely egykor, a vásáron Szindbád apjának lába nyomához csatlakozott. A kutyát megkötötték, gyógyították, de már segíteni nem lehetett. Potrobányi úr végre előhozta rozsdás flintáját, a flinta akkorát dörrent, mint egy ágyú, és a kis tarka eb véresen elnyúlott. Potrobányi úr ezután nyomban elszökött a háztól, mert hiszen előreláthatóan Szindbád úrapja hazaérkezésekor a flinta másik csövét belé küldené. Csak egy hét múlva merészelt a tanyáról visszatérni Potrobányi úr, hogy folytassa az ifjú Szindbád nevelését. Szindbád úrapja akkor már csak egy megvető pillantásban részesítette, és egy fél esztendő múlva, karácsony estéjén megkérdezte a nevelőt:

- Nem lehetett megmenteni azt a kutyát, Potrobányi?

Potrobányi a megszólításra büszke örömmel magyarázta el a Szerda megveszésének történetét, de Szindbád úrapja többé nem nyitotta ki a száját.

- Gyerünk aludni, ifjúuram - mondta tehát Potrobányi úr Szindbádnak, és az asztaltól elmenőben, hatalmasan rálépett Ketvényi Nagy Sámuel lábára. - „Gyere te is, vén komédiás” - dörmögte lecsüngő bajusza alatt.

*

Az ifjú Szindbádnak két nevelője volt. Potrobányi öreg író körülbelül már akkor került a házhoz, amikor Szindbád véglegesen még meg sem érkezett. Potrobányi úr akkoriban vándorlással foglalkozott, utazott tengelyen vagy az apostolok lován, és szenvedélye a versírás vala. Lakodalmak és keresztelők, torok vagy installációk nem nélkülözhették Potrobányi urat. Elhagyta Pestet, ahol meglehetős sikerei voltak az irodalomban - Balázs Sándor néha kezet fogott vele a „Komló”-ban, és Lisznyai szűrét viselte ünnepnapon -, a vidékre tért meg, ahol még az emberek romlatlanok, és megbecsülik a költői tehetséget. *Pityi Palkó* címen élclapot szerkesztett a vidéki városkában, és szabót, csizmadiát, kocsmárost versekkel fizetett ki. Szerette a szőlőlugasos kis borméréseket, és állandóan hajadonfővel járt, hogy ne kellessen senkinek előre köszönnie. Míg Szindbád mellett nevelősködött, haját sokszor le kellett nyíratnia, és az öreg hajdú keményen megborotválta vasárnapi reggeleken. Akadtak néha ócska lovaglónadrágok a háznál, amelyeket Potrobányi úrnak kellett végleg elviselni, de a legkellemetesebb foglalkozás mégiscsak a ház vendégeivel való mulatozás volt. Ivásnál, játéknál és egyéb szórakozásoknál gyakran helyettesítette Potrobányi a ház urát. Ünnepélyes és méltóságos volt, és az ifjú Szindbádot gyakran oktatta, hogy legelőször a papokat kell

leitatni a fehér asztalnál, mert amíg a papok józanok, semmiféle mulatságos dologról nem lehet beszélni.

- Ne sajnáld az esperes úrtól a vörös bort! - mondta komoly és megfontolt hangon Potrobányi a tanulószoba csendjében, midőn megunta a latin auktorokat.

A nyugalmas életmódban meghízott, megtermetesedett, és szeme kidülledt, mint a gazdag falusi bíráké. Mély torokhangon beszélt, és szerette csúfolni a tanítót vagy a kántort az asztal végein. A tréfáit teli hangon mondta el (a kántor tiszteletteljesen és meghatottan nevetett), és a szemét kérdőleg gurította körül az asztalon. Egészben véve tekintélyes és ünnepélyes férfi volt, és mint öreg író, titkon lenézte még az esperes urat is. Legalább az ifjú Szindbádnak gyakorta magyarázta, hogy az írók a legelső emberek a világon. Kár, valóban nagy kár, hogy a környéken mindenki tudta, hogy e tekintélyes és tiszteletre méltó férfiút csupán Potrobányi úrnak hívják.

*

Ketvényi Nagy Sámuel sokkal később került a vidéki házhoz. K. Nagy Sámuel megérkezésének legfőbbképpen a kántor volt az oka, aki valami betegségbe esett, és a doktor eltiltotta az italtól. A kántor, a doktor receptjével a zsebében, egyszerre furcsa hangon kezdett beszélni Potrobányi úrral. Fennhéjázó lett és goromba, mint akár az uradalmi fiskus, és helye az asztal végén üresen maradott. Potrobányi úr eleinte dúlt-fúlt mérgében, hogy többé utolsóbb ember nem akad nála a hosszú asztalnál, sem az egész házban, és fogcsikorgatva mondogatta:

- A gazember csak azért betegedett meg, hogy engem kijátsszon.

A kántor gúnyosan integetett a túlsó sorról, ha sétáinkban véle találkoztunk, és kezében a doktor céduláját lobogtatta. A *Pityi Palkó* hasábjairól így lassan leszorult kántorunk alakja, míg Potrobányi úr elcsendesedett, elgondolkozott, szelíd lett, és olyanformán gubbasztott a végtelen asztal mellett, mint egy telelő sün.

- Nos, amice - kérdezte egyszer kegyes hangulatban az esperes úr -, hogy vagyunk az anekdotákkal?

Potrobányi úr szolgálatkészen kezdte rá:

- Elment egyszer a cigány a zsidóhoz...

Ám a hangja és arckifejezése olyan keserves és szomorú volt, hogy az esperes úr jobbnak vélte elhallgattatni.

- Taceat, amice.

Azonkívül Potrobányi úr erősen nekifeküdt az ifjú Szindbáddal a tanulásnak. Valamely vizsga közeledett, és a nevelő balsejtelemmel mormogta:

- Még csak az hibáznék ebbe a nyomorúságos életbe, hogy megbukjunk Késmárkon.

Egy napon Szindbád úrapja Potrobányi urat a városba küldte. Szivart, kártyát, miegymást kellett hozni a városból, valamint puskaport, amelyet a nevelő úr mindig azzal az elhatározással helyezett el az ülés alatt, hogy hazáig bizonyosan felrobban az egész szekér. Ilyenkor nem ivott, nem dohányzott. Talán Szindbád úratyja is azzal a célzattal hozatta állandóan a puskaport, hogy Potrobányi úr józanul és rendesen végezze a rábízottakat.

- Vigyázz, paraszt - mondogatta a jó úr a szembejövő szekereknek -, lőpor van az ülésben.

És nagyot lélegzett, amikor a félkilós zacskót végre levette a szekérről.

Azon a napon azonban minden másképpen történt.

Potrobányi úr ugyan már hajnalban elszekerezett hazulról, de késő délutánig nem jött meg a városból.

Az esperes úr - szép májusi nap volt - a vadszőlővel befutott lugasban iszogatta a parádi vizet és bort, más vendégek a tarokkot kergették. Szindbád úrapja a szeméhez emelte a tenyerét, és a távolba nézett.

- Még csakugyan felrobbant az a bolond - mormogta csöndes egykedvűséggel.

Már estére hajlott az idő, amikor az öreg kocsis bekormányozta a pejkókat a nyitott kapun, és a poros bricska megállott az ámbitus alatt.

A kocsin ült Potrobányi úr, orra, arca piros az ivástól, a kalapja félrevágva, és a karjával átölelve tartja a mellette ülő borotvált képű, ravasz, vékony szájú öreges embert.

- Vendéget hoztam, tekintetes uram - mondta akadozva, miután a lőport átadta. - Egy régi színészpajtásomat fogtam meg a városon. Penzióban van az öreg. Se apja, se anyja, se semmi dolga már a világon. Vállalta, hogy megtanítja Szindbád ifjúurat a vizsgai versezet elszavalására.

- Helyes - mondta Szindbád úratyja. - A színész úr a kerti házban fog lakni.

- Gyere már no, te vén gazember komédiás - kiáltotta Potrobányi úr nyerítő hangon, amely hangot a kántor betegsége óta eleven ember nem hallott -, told ide azt a nyúzott képed.

Erősen hátba vágva, széles karmozdulattal penderítette most előre a zöld felleghajtóba bújtatott, vén színészt. Az kakaduüstökét hátrasimította, és jobb válláról bal vállára dobta a kabátot.

- Ketvényi Nagy Samu, nyugalmazott magyar színész - mondta recsegő hangon, és jobbrabalra meghajolt.

Potrobányi úr diadalmasan állott mellette, és a jobb kezét az öreg komédiás vállára helyezte, mintha csak azt mondta volna: lássátok, van még nálamnál is hátrábbvaló ember...

A kövér esperes, aki ilyenkor már félálomban csibukozott, kidörzsölte szeméből az álmot.

- Canis mater - kiáltott fel - mégiscsak derék fickó ez a mi... izé... amicénk.

Erre Potrobányi úr is meghajlott.

Később így szólt a színészhez:

- Most pedig egyél-igyál, pajtás, amennyi beléd fér.

- Ne félj, Potrobányi, nem vallasz velem szégyent - felelt Ketvényi Nagy, elfoglalta helyét az asztal végén, és azután ott maradt.

*

A régi udvarház, ahol Szindbád felnevelkedett (Potrobányi és Ketvényi Nagy Sámuel felügyelete alatt), azon házak fajtájából volt, ahol százesztendőnként egyszer ereszkedik meg az ablak vasalása. Mozdulatlanul, pompásan megmarad minden a maga helyén, a lakók éppen úgy, mint a székek. És a mennyezetes diófa ágyat, amelyben egyszer Rákóczi Ferenc aludt (majdnem minden régi ágyban Rákóczi vagy Mária Terézia hált meg), csak olyankor mozdítják meg helyéről, a függönyös bolthajtás alól, ha az ágy tulajdonosa történetesen haldoklik, és levegőért, a búcsúzó napsugárért a szoba közepére, az ablakokhoz kívánkozik. A nagy ágy megmozdul, régi, nehéz székek, kerek asztalok véle masíroznak, és a kutya vonítani

kezd a kert alatt. Az eperfára a kuvik telepedik, és mindaddig hallatja baljóslatú hangját, amíg a cselédek kővel nem dobálják. Tehát Szindbád olyan házban töltötte ifjúságát, ahol kutyavonítás és kuvikmadár nélkül nemigen szokott változás előfordulni. És nem is nagyon változott. Szindbád úratyja még mindig többet gondolt arra, hogy a gólyafészek a tanyaház nádas födelén épségben maradjon, hogy a régi jegenyefák a ház körül helyükön legyenek, és se kutya, se macska el ne vesszen az ő úriházától, mint avval törődött, hogy Szindbád végtére felnövekedett, talán tizenhat esztendős is elmúlott már, és mindazokat a tudományokat kimerítette, amelyek fölött Potrobányi úr és Ketvényi Nagy Sámuel rendelkezett, amiről bizonyítványt is kapott a késmárki líceumtól.

Potrobányi úr a régi ház levegőjében és a pompásan terített asztal mellett sehogyan sem tudott végképpen megöregedni. Azt szokta mondani:

- Úgy vagyok az esztendőimmel is, mint a borral. Iszom, iszom, akár három napig is, kapatos is leszek bizonyos mértékig, de aztán ne tovább. Megmaradok mindvégig egyforma állapotban.

Ketvényi Nagy Sámuel, a nyugalmazott színész nemkülönben élvezte a gondtalan, nyugodalmas életet.

- Úgy érzem magam - mondta fogatlan szájával (ha erre Potrobányi úrtól engedelmet kapott) -, mintha máris borszeszben ülnék a Nemzeti Múzeumban. Lássátok, kései utódok, ilyen az igazi magyar színész hajdanában! Az utolsó magyar komédiás. Mert én negyvenöt esztendeig pályáztam ám a vidéken...

- Elég, vén fecsegő! - dörrent közbe Potrobányi úr. - Ne mételyezd meg hazugságaiddal Szindbád ifjúurunk elméjét és szívét.

Potrobányi úr ekkor kövér ember volt, megfeszült rajta minden ruha. Karja, lába mindmegannyi hurka, lecsüngő, vastag bajusza alól különösen az ételek és italok nevét ejtette ki nagy csemcsegéssel. Ebéd idején a konyha körül szaglászódott, aztán kidülledő szemmel jelentette kisebbik gazdájának:

- Paszulyunk lesz malackörmével.

- Babunk - vágott közbe helyreigazítólag a színész.

Potrobányi megvető pillantással felelt, és csak hosszabb szünet múlva kérdezte:

- Te vén csepűrágó! Hogy merészelsz te beleszólni az irodalomba? Neked azt kell énekelni meg szavalni, amit az írók elibéd szabnak. Tehát paszulyunk lesz, és a badacsonyi hordóból hozatok fel ebédre.

A badacsonyiból!

Megforgatta a szót szájában, és csettintett a nyelvével.

Ketvényi Nagy Sámuel megengedte magának tízesztendei szolgálat után, hogy bizonyos gúnyos mosolyt reszkírozzon meg, mondván:

- Paszuly és badacsonyi. A te stúdiumodnak ez a határa, nagyrabecsült barátom uram, de én mint olyan férfi, aki a világban sokat megfordultam, negyvenöt esztendeig pályázván a Kárpáttól az Adria-tengerig, egyéb tudományokat is javallanék Szindbád ifjúurunknak. A nőkkel hogyan is vagyunk, tisztelt és nagyra becsült barátom uram? Ifjúkoromban három feleségem volt.

(Szindbádnak felcsillant a szeme, és helyeslően bólintott.)

- A nőkkel, az isteni nőkkel? - harsogta színpadias hangsúllyal Ketvényi Nagy Sámuel.

Potrobányi úr megzavarodva észlelte Szindbád ifjúurunk csillámló tekintetét, és szemrehányólag kérdezte:

- Vajon nem tettem eleget kötelességemnek ebben az irányban is? Fiatal cselédlányaink a megmondhatói, hogy hány pofont osztottam ki közöttük, amidőn ifjúurunk ezt megparancsolta. A szép Kovács Esztit vajon nem én tartottam lefogva, míg fiatalurunk megcsókolta a szénapadláson, vajon nem én? Talán a színész?

- Köszönet érte, kedves nevelő uram - felelte hálásan Szindbád.

- És nyáron, aratáskor, holdas éjjelen, amikor aludni nem tetszett ifjúurunknak, nem én voltam-e, aki a kukoricacsősz kunyhójába csaltam az aratóleányokat? Talán a színész? Azért csak azt mondom, hogy adjuk meg a gyomornak is, ami a gyomoré... A mi badacsonyi borunknak az egri püspök pincéjében sincsen párja.

- Egy ital bor a hazáért sohasem árt - felelt köhécselve a nyugalmazott színész -, de a honszerelem után nyomban a honleányok következnek. A második kupát a hölgykoszorúért ürítettük mindig ifjúkoromban, amikor még a nagy Széchenyi volt az ifjúság vezére. Javaslom tehát, hogy ifjúurunkat a mezők és a rétek vadvirágai után a szalonok és bálitermek délszaki növényeivel is megismertessük. Szép a kis kökörcsin a tavaszi mezőségen, de milyen más illata van a szalonvirágnak, amelynek kelyhébe francia illatszert csepegtetett a gondos kéz.

- Mit akarsz, színész? - kérdezte kivörösödve Potrobányi úr. - A természet ellen dolgozol?

A nyugalmazott színész állásba helyezkedett.

- Valóban - nem. Emlékszem egy ifjúkori nászutamra, amelyet szekeren tettünk meg tél derekán Virágvölgyi Herminával, és a fuvarost gyakran megállítottuk Érmihályfalva határában, hogy a kötésig érő hóban sétálgassunk... De emlékszem Metternich hercegné budoárjára is, ahol sárga selyemmel voltak behúzva a falak, és India és Bokhara kincseit taposták lábaim, mialatt a hercegnő szerepemet dicsérte, amelyben megigéztem...

- Vén hazug! - csikorgott Potrobányi úr.

A nyugalmazott színészt már nem lehetett letorkolni. Elbódult a saját dicsőségétől.

- Nekem könnyű volt a dolgom, mert elegendő volt a színpadról egy nőre kacsintani (kacsintott), vagy egy titkos, gyöngéd csókot feléje dobni (kezével csókot dobott), hogy a nők az ölembe hulljanak. Sajnos, Szindbád ifjúurunk nem színpadi pályán működik, így kénytelen vagyok hóna alá nyúlni. A városban most kitűnő társulat működik. Pápai, a társulat súgója, egykor titkárom, barátom, kutyám, régi rossz csizmám, Pápai szolgálatunkra leend... Estére a városba megyünk a színházi előadásra.

- Őrültség - mondta Potrobányi úr, de az öreg hajdú az ebéd tálalását jelentette.

*

A legelső páholyban ültek.

Potrobányi félelmetesen forgatta kidülledt szemét a páholy előrészében, majd Szindbád következett. A háttérben izgatottan, összefont vagy kiterjesztett karokkal állott Ketvényi Nagy Sámuel. Szindbád úratyja fodros ingét vette fel ezen alkalomra, és haját rezedaolajjal illatosította meg. Nyakkendőjét bodrosan a nyugalmazott színész kötötte meg, míg Potrobányi úr piros selyem zsebkendőt illesztett a kabátja zsebébe.

A színpadon egy szőke, púderozott hajú, selyemnadrágos, domború idomú hercegnő énekelt, miközben kis aranyos koszperdjával a taktust ütötte. A fogai vakítóan csillogtak, a szeme körül mély feketeség és odabenn két mosolygó nefelejcs. Magas sarkú selyemcipőjében, fekete harisnyájában hintázva járt-kelt a színpadon, és a lábfejét mindig széjjelvetette. A nadrágocskán rózsaszínű gombok voltak, és ugyancsak rózsaszínűek voltak a gombok a halványkék kabáton, amely alól pompás melle hatalmasan domborodott. A csuklóját csipkekézelő fedte, és az ujjai fehérek voltak, és körme rózsaszínű. Kis tokája volt, és a füle cimpája piros, az orra kissé hajlott, és a szája égővörös és könnyű, kedves ráncba görbülő.

Ah, ez a nő volt maga az érzékiség. Szindbád forrón és hangosan felsóhajtott.

- H.-né Galamb Irma - súgta hátulról K. Nagy Sámuel, és Szindbád kezében megzörrent a piros színlap.

A torkából búgó hangok törtek elő, és valóban illett külsejéhez neve is.

Potrobányi úr (tagadhatatlan, hogy kissé meg volt hatva) bizonyos gyorsasággal kereste elő kabátja zsebéből a szemüvege tokját, és a pápaszemet fülére igazítva, megnézte a színlapot.

- Valóban - mondta bizonyos elismeréssel, és a nyugalmazott színész diadalmasan mosolygott.

A hölgy a színpadon talán észrevett valamit, mert a dalocska következő strófája az első páholynak volt szánva.

Ringó csípőjével, taktust verő kis kardocskájával a páholynak énekelte, hogy: ici-pici ki-i-is cicám...

Potrobányi úr hümmögve tolta vissza a szemüvegét, és míg fejét csóválgatta, titkon megcsípte a tenyerét: álmodik-e, hisz H.-né Galamb Irma mintha csak neki, egyedül neki énekelné, hogy ici-pici kis cicám...

Szindbád vérpiros arccal helyén ült, és félig álomban, félig ébren érezte az arcán végigsimulni a nefelejcsszemeket. Biztatás, gyönyör, szerelem volt abban a szempárban... Arra tért magához, hogy a függöny lecsúszik, és erős taps hangzik fel a szálában. Hátulról erősen megrázza a vállát K. Nagy Sámuel.

- No most... most dobni csókot - hangzik a vén színész reszelős hangja.

A művésznő magas sarkú cipőjében a lámpák elé lép, és gömbölyű mellét meghajtja, és hálásan mosolyog a tapsokra. Szindbád - a művésznő éppen odanézett - ajkához emelte kezét, és félszegen, ügyetlenül csókot dobott a színpadra.

A művésznő pajkos mosollyal felelt, és csípőjét megringatva, jobb lábát kissé felemelte, és kéjes mozdulattal fordította hátát a legelső páholy felé.

(1911)

Az első virág

A virágcsokor, amelyet H. Galamb Irma, vidéki színésznő egy reggelen ablakában talált, Szindbádtól eredt. Szindbád tizenhat esztendős ifjú volt akkor, de a bölcs öregemberek nevelésében csaknem olyan bölcs és öreg volt, mint nevelői: Potrobányi, az öreg író és Ketvényi Nagy Sámuel, a nyugdíjazott színész. Így többek között a nőkről sajátos fogalmai támadtak az ifjú Szindbádnak. Potrobányi úr csupán erős izmú parasztlányokkal és gömbölyű falusi menyecskékkel népesítette be Szindbád képzeletét, míg Ketvényi Nagy a vidéki színészet masztixszagú világába vezette be neveltjét. Csakhamar ismerősei lettek a kisvárosi színház összes hölgytagjai, akiknek nagyokat köszönt az utcán, és a színház környékén karonfogva sétálgatott a kövér komikussal. (Ketvényi Nagy a „Hársfá”-hoz címzett vendéglő kertjében, ahol a fából épített színház állott, régi emlékeit mesélgette az ifjú kollégáknak, miközben sűrűn emelgette szeméhez és orrához rendkívüli nagyságú tarka zsebkendőjét. Potrobányi úr, aki a színészettel való ismeretséget a természettől, a falutól és a falu leányaitól való eltávolodásnak bélyegezte, a „Hársfa” belső szobájában foglalt helyet, és buzgón írogatta emlékiratait.)

Nyár volt, és a színház körül szinte illatosak voltak a hatalmas hársfák. A színészek már délelőtt kugliztak, és a fagolyók messze hangzóan ütődtek a kuglizó dobjához. A nők a zöld fák alatt üldögéltek, és a napsugár pirosan tört át napernyőjükön. A női lakkcipők kivillantak a szoknyafodrok alól, és a szalagcsokrokat megmozgatta a szellő. A fabódé hátulsó kapuja nyitva volt, és a régi színlapokkal beragasztott, esőverte, barna falak mellett krákogva üldögélt a pepita nadrágos direktor.

Szünidő volt, és Szindbád nevelőivel a kisvárosban lakott, midőn is esténként az első számú páholyból csókot dobott Galamb Irma felé, midőn az a színen megjelent. A háttérben K. Nagy és Potrobányi urak üldögéltek, és a nyugalmazott színész halkan dúdolgatta az ismerős melódiákat, különösen, midőn a kar a mélyebb regiszterekben működött. Potrobányi úr állandóan helytelenítőleg csóválta a fejét, de az előadást az első taktustól az utolsóig a legnagyobb figyelemmel kísérte. És sohasem fukarkodott a nevetéssel, ha a komikus részeges figurát játszott a színen.

Egy napon aztán Ketvényi Nagy Sámuel előállott indítványával.

- Az ostromot most már komolyan megkezdjük. Holnap virágot küldünk Irmának, benne névjegyet, és a névjegyen néhány kedveskedő sor, amelyeknek megfogalmazására ezennel felkérem Potrobányi igen tisztelt barátomat.

Szindbád (ebben az időben gyakran vált arca rózsaszínűre) nevetve helyeselt.

- Talán a gyűrűt is, melyet édesanyámtól örököltem, mellékeljük a virághoz... - mondta csendesen.

- Az nem lehetséges - felelt elgondolkozva Ketvényi Nagy -, az öreg tekintetes úr bezárat mindkettőnket a gyűrű miatt. Ellenben a virágcsokor útnak indulhat.

A csokrot piros rózsákból rakták össze („a szerelem virágai”, mondta a színész), és Potrobányi úr levetette réges-régen kihízott, zsíros fekete kabátját, amidőn a melléklendő névjegy megírásához fogott. Homlokát összeráncolta, gömbölyű, kidülledt szemét többször végiggurította a szobában, mielőtt a tollat a tintába mártotta volna. Aztán írni kezdett, lassan, megfontoltan, gömbölyű betűkkel.

- Ifjú szívemet, kérem, fogadja kegyelmesen.

Kétszer-háromszor elolvasta fennhangon. Ketvényi Nagy dörgő hangon elszavalta, és Szindbád magában elsuttogta, és komolyan gondolta.

Másnap pedig elment a virágcsokor H. Galamb Irmához.

*

Azon az estén a nevelők a fülledt színházi levegő elől felvonás közben a „Hársfa" piros terítékes asztalához menekültek, és gyorsan parádi vizet kevertek borral. A színházi előadásnak már régen vége volt, ám a nevelők még mindig szokásos témájukon nyargalásztak: nyelvészeti kérdéseket fejtegettek. Mi a helyesebb: leány vagy lány, sőt lyány?... A zenekar régen elhallgatott, és Szindbád a fabódé hátulsó kapujánál álldogált a forró nyári éjszakában. Az ablakok nyitva voltak az öltözőkön, és odabenn, félig öltözött nők sikongva nevetgéreztek, mély hangja hallatszott a rendezőnek, és egy vékony lányhang sokszor ismételte:

- Istenem, a harisnyakötőm...

Szindbád fél szemmel bekukucskált a deszkaréseken, és lélegzetét visszafojtva, leste az öltözködő nőket. Fehér vállak, fehér térdek és meztelen nyakak jelentek meg előtte a keskeny résen, amelyben aranyosan, pirosan hintázott a lámpás sugárkévéje, de azt nem tudta, hogy kinek a nyakát vagy vállát látja. Az ütőere erősen lüktetett a halántékában, és hangyák szaladgáltak a hátában, térdében.

A lámpásra valaki piros papírernyőt dobott, és a piros fényben káprázva látta a fekete harisnyás lábakat, majd a fehér női ruhákat.

- Istenem, a harisnyakötőm - siránkozott az előbbi lányhang.

Most egy fehér gömbölyűség, egy nadrágos női alak közeledett a deszkaréshez, és a deszkához nyomódva, igazította cipője szalagját. Szindbád arcában érezte a női test szagát, és erősen beleharapott a deszkába.

Aztán csendesedett az öltöző. Az ajtót sokszor és hangosan felnyitották, púder és parfőm repkedett a levegőben, felrúgtak egy söröskancsót, és az utoljára maradott két színésznő halkan és megfontoltan beszélgetett valami nagyon érdekes dologról. A kesztyű gombja pattant, és az egyik színésznő a földre köpött.

- Pfuj - mondta -, igazán azt akarta?...

A másik halkan, bizonykodva felelt, aztán csendesen, macskadoromboláshoz hasonlóan nevetni kezdtek mind a ketten, és eltávoztak, mielőtt a lámpát lecsavarták.

Szindbád levette a kalapját, és néhány remegő, bizonytalan lépést tett a fabódé mellett... Most fehér, illatos kabátban, tollas, nagy kalapban és kezében virággal elsuhant mellette a félhomályban egy nő... A hársfák között álló petróleumlámpás megvilágította gödrös arcát és hajlott orrocskáját, valamint merészen ívelt szemöldökét.

- Kezét csókolom - mondta Szindbád halkan, gyorsan, és mereven állott, anélkül hogy eszébe jutott volna kalapját levenni.

A nő féloldalra fordult, a szeme bizonytalankodva nézett a félhomályba, és mert kissé rövidlátó volt, összehunyorította a szempilláit.

- Ah, maga az?... - kiáltott fel csengő hangon, amely úgy csillámlott Szindbád előtt, mint a folyóvíz a holdsütésben.

- Hogy is hívják? Furcsa neve van. Igen: Szindbád... Köszönöm a csokrot.

Most már turbékolt a hangja, amikor kesztyűs kis kövér kezét előrenyújtotta, és szabadon maradott fehér felöltője széjjelnyílott. Kövér, alacsony asszonyka volt, a blúza hanyagul volt a szoknyába kötve, és néhány nyitva felejtett gomb révén látni lehetett fehér ingét.

Szindbád közeledett, és gyorsan kezébe vette a kis kezet. Két-három csókot nyomott az izzadt cérnakesztyűre, és a karperecek megcsörrentek a színésznő csuklóján.

- Igen, igen - folytatta Galamb Irma -, ismerem Nagyot. Tiszteltetem... és csókoltatom - tette hozzá halk kacagással, amely úgy hangzott Szindbád fülébe, mint a gyors tavaszi eső csengése a nyugodt tó tükrén.

Aztán erősen megszorította a Szindbád kezét, kissé meg is rázta.

- Isten önnel, kis barátom.

Egy-két lépést tett, de hirtelen visszafordult.

- Talán rám várt itt? - kérdezte, és barna szemét kíváncsian nagyra nyitotta.

- Nem - felelt csendesen Szindbád.

(Később ezért a „nem”-ért kemény korholásban részesült K. Nagy Sámueltől, míg Potrobányi úr helyeslőleg kiáltozott: „Nagyon derék, így kell bánni az elkényeztetett nőkkel!”)

Galamb Irma gyorsan összehúzta mellén fehér felöltőjét.

- Az este hűvös - mondta finomkodó hangon, mint a francia szalondarabokban szokás -, Szindbád úr, megengedem, hogy elkísérjen...

Szindbád - bár már tizenhat esztendős elmúlott - néha ostobaságokat mondott:

- Nevelő uraim a „Hársfá”-ban ülnek, és bizonyára várnak.

Galamb Irma kétszer is végignézett az ifjú Szindbádon, a szempillája furcsán megreszketett, és a homlokán is olyanformán mozgott egy kiszabadult hajfürtöcske, mintha a szél fújdogálta volna.

- Furcsa ember! - mormogta csendesen.

Közelebb lépett az ifjúhoz, hogy Szindbád erősen érezte ruhájának és nyakának szagát. A fehér felöltő valahol meg is érintette testét, és érezte, hogy erősen ajkához nyomódik a színésznő kesztyűs keze feje.

- Remélem, hogy holnap délután eljön hozzám uzsonnázni? - mondta csendesen és komolyan.

- Ketvényi urat is elhozzam? - kérdezte Szindbád.

Az alacsony nőcske csendesen meghintázta gömbölyű mellét, mint egy madár, aztán közömbösen mormogta:

- Ha ugyan eljön az öreg bácsi...

Megperdült, és gyors, könnyű léptekkel ment a nagy fák alatt.

A lámpafény még megcsillant kicsinyt megemelt szoknyája alatt a félcipőn, és a magas francia sarok kissé ferdének, kifelé hajlottnak látszott.

(1911)

A három muskatéros

A „Hársfá”-ban egy fiatal falusi földesúr muzsikáltatott csendesen, régi magyar nótákat. Az asztala már megtelt üres boros- és savanyúvizes üvegekkel, talán éjfél is elmúlott, de a cigányok fáradhatatlanok voltak a nótákban. A földesuraság ugyanis körülbelül már egy órája indulóban volt, felállt, aztán megint leült helyére, tehát nem volt tanácsos abbahagyni a muzsikálást. A csendben, a néma hegedűk mellett könnyen tovaillannak a rózsaszínű felhők, a holdas, szerelmes esték, a nyárfa sóhajtása és a messze levő szép leány vagy asszony hangja, csókja, ölelése, amely dolgokat a jó cigány hegedűje hangjaival a hallgatója elé szokott varázsolni. Maradjon tehát helyben a mámor, amely a muzsikus cigányok legrégibb barátja és segítője. A bugyelláris felnyitásánál szólanak a legszebben a hegedűk az egész földkerekségen, művész lesz akkor a ragyabunkó, törpe nagybőgős is, és a félszemű kontrás megfeledkezvén magáról, szabályos prím hangot játszik, midőn a bugyelláris a zsebből előkerül...

Húsz szempár, húsz fénylő, csillogó szempár kíséri el útjában a pénzestárcát - a „Hársfá”-n kívül, az ablak alatt lábujjhegyre emelkedik a meztelen lábú, piros nadrágos bőgőhordozó, mert a hegedűk hangja jelenti neki is, hogy itt van a pillanat, amikor érdemes kukucskálni az ablakfüggönyön.

A földesurat az ajtóig kísérte a banda, miközben Potrobányi úr (aki neveltjével, Szindbáddal és K. Nagy Sámuellel egy sarokban foglalt helyet a csendes mulatozás alatt) lelkesen a Szindbád vállára csapott:

- Tanulja meg, kis gazdám, hogy az előttünk lefolyt mulatozásban példás virtust mutatott be a derék földesuraság. Ha majdan önszárnyain repül tova a nagyvilágban, sohase felejtse el, hogy a mulatozásban a csendesség, az ivásban a józanság, a játékban és a szerelemben a féktelenség díszíti a férfit. Ha király volnék, nyomban rendjelet nyújtanék át a derék földesuraságnak. Sajnos, nem vagyok király...

- Ezt én is sajnálom - dörmögte a pipaszár mögül Ketvényi Nagy Sámuel, és a poharakat arányosan megtöltötte parádi vízzel és borral. Reszkető kézzel felemelte a poharát:

- Tehát Irma üdvéért!

Potrobányi úr kigombolta az inggallérját, és a nyakkendőjét a fogasra vetette, haragosan fújt, sértődötten koccintott, de a poharat fenékig ürítette.

- Ördög vigye! Hát éljen. Jövő héten úgyis falura költözünk.

Szindbád semmit sem szólott, csendesen, melegen sóhajtott, és a szeme előtt holdfényben csillámló folyóvizet látott, mint akkor estve, amidőn a színésznőt megszólította.

A nyitott ablakon a hársfák illata lengett befelé, a levelek között könnyű szellőcske repült át, mint egy kismadár, és ekkor láthatóvá lett a messziségben egy fénylő csillag.

Ketvényi Nagy köhécselve tömködte a pipáját, és az arca, orra már lila színű volt. Mintha valami álarc lett volna az arcán. A vonásai fénylők és merevek, mintegy viaszból formálva. A bor álarcát az öreg színész arcára helyezte.

Titokzatosan, csendesen és Szindbádról Potrobányi úrra tekingetve beszélt. A szavakat olyanformán ejtette ki, mintha édes bort szürcsölgetne télen a kályha mellett...

- Először persze a direktor szeretője volt, mint Pápai, a súgó (barátom, egykor titkárom, kutyám, ócska csizmám) értesített, de a direktorné letépte a kontyát, és megkarmolta az arcát.

Majd a rendező következett, sokáig élt házasságban a tenorral, legutoljára a zenekarbeli dobossal szűrte össze a levet. Volt valahol egy katona is, aki eladósodott, máskor egy borbély magára lőtt az ablaka alatt. Öreg édesanyja és tanuló öccse van Pécsett, azoknak pénzt küld, azért nincs egy jóravaló szoknyája sem. Azelőtt szerette a pezsgőt, és öregurakkal reggelig ivott, de ez a hangjának megártott. Valahol van egy fiacskája is... Talán éppen az öccse a fiacskája...

A köhögés megakasztotta a nyugalmazott színművészt a további előadásában, Szindbád ábrándozva nézett az égbe, míg Potrobányi úr hümmögve vakarta körmével a savanyúvizes dugaszt.

- Szerencse, hogy jövő héten ismét falura költözünk, mert végül mégiscsak agyonütne bennünket az öreg tekintetes úr.

A vén színész kipirosodva, kissé fuldokolva hajolt előre, és kezét olyanformán illesztgette szája elébe, mint mikor a színpadon „félre" szólanak a régi színészek.

- A kertek alatt lakik... Pápai, elnyűtt bocskorom, délután mutatta a házat és az ablakot... Kis kert van az ablak előtt... És hajdanában, azazhogy nem is olyan régen, magam is sokat másztam be az ablakokon, sokszor majdnem le is ütöttek.

- Nagy kár, hogy agyon nem ütöttek - vélekedett Potrobányi úr.

K. Nagy kinyújtotta öreg karját:

- Van, volt itt erő... Tehát beszéljen csak, kis gazdám, hogyan is mondta Irma? Nos? Azt mondta: a szeme és az orra tetszik nékem, puha haja is, de az álla már nem tetszik?... Azt mondta Irma?

Szindbád rózsaszínű arccal bólintott.

K. Nagy Sámuel köröket írt le a pipaszárral a levegőbe, és szurokszínű kis szeme élénken mozgott ráncos szempillái alatt.

- Igyunk, no. Az ital bátorságot ád... Becsületemre, nagyon illatos, pompás mágnásasszonyka lehet ez az Irma. Neked talán nem tetszik, Potrobányi úr?

A zsíros kabát szinte ropogott a kövér vállakon, amikor Potrobányi úr lustán megmozdult:

- Hiszen jóravaló fehércselédnek látszik, de az öreg tekintetes úr se kutya...

- Jól van - felelte gyorsan a vén színész, és csendesítőleg terjesztette ki a tenyerét -, hiszen nem is arról van szó... Éppen csak azt gondolnám, hogy ha már idáig nevelgettük az ifjúurat (és ravaszkodva kacsintott Szindbád felé), ezután se vegyük le róla a kezünket... Mondom, az ablak e forró éjszakán nyitva van, és nincs is nagyon magasan... Szindbád úr fürgén ugrik, és mi majd loppal vigyázunk, hogy minden jól sikerüljön... Csak egy csipkefüggönyke van az ablakon, amelyet a szellő éppen olyan könnyen félrehajlít, mint egy kéz... Ő majd felébred, és halkan, félig álmában tudomásul veszi, hogy az ifjú Szindbád térdepel az ágya előtt.

- Hová gondolsz, vén gazember? - kiáltott felháborodva Potrobányi úr. - Felébred, lármát csap, és holnap akár nyakunkba vehetjük a világot az öreg tekintetes úr pisztolya elől...

K. Nagy csöndesen, fulladozva nevetett, mintha a tüdejében egy rossz verkli sipogna:

- Nem csap lármát... Becsületemre, csak egy kis csipkefüggöny az egész, amit félre kell húzni. És mi lesbe állunk az ablak alatt... A szemünk már rossz, Potrobányi úr, a szívünk rothadó fűzfatuskó, de a fülünk, ugyebár, nagyszerű, meghallja a csókok csattanását és a suttogva

elmondott szavakat? Adjuk meg a fülnek is, ami őt megilleti, hisz a szegény embernek egy jól sikerült nyújtózkodás is örömet okoz.

- És ha segítségért kiált? - aggodalmaskodott Potrobányi úr, és izzadó üstökét megtörölte.

A vén színész legyintett a kezével, és a szeme úgy villogott, mint a rókáé:

- Ha már idáig elnevelgettük Szindbád urat, hűtlenség volna őt most cserbenhagyni... Ketten majd csak felemeljük az ablakpárkányig, az éj csendes és meleg, kedves álmokat hordozó... Talán éppen a szép szemű, szép orrú és puha, fekete hajú Szindbádunkkal álmodott a kedves hölgy, midőn az ifjú csókját ajakán megérzi... Az én időmben - nem is olyan régen - a nők mezítelen karjukat az ilyen pillanatokban kinyújtották, és lassan, de erősen átkulcsolták az illető nyakát, és a nyak felett imára kulcsolva kezüket, halkan sóhajtották: édes, jó kis istenkém...

Reszkető kezével megsimogatta a Szindbád kabátját:

- Van-e bátorsága, kis gazdám? - kérdezte hízelkedve.

Szindbád hideglelősen reszketett, de nyomban talpra állott.

- Bátorságra tanított mindig az atyám - mormogta, és félénken, védelmet keresőleg nézett Potrobányi úrra.

A kövér, lompos ember ellenben elvörösödve sütötte le a szemét, és vastag ujjaival szórakozottan dobolt az asztalterítőn. Verejtékezett a homloka, és nyögve mondta:

- Igaz, az öreg tekintetes úr mindig azt parancsolta, hogy bátornak neveljük az ifjúurat.

Lesütött szemmel felállott, és követte a vén színészt. Ketten közrefogták Szindbádot, és lassan, csendesen megindultak a nyári éjben. A fákon egy kismadár csipogott álmában, és messzire halványulni kezdtek a csillagok.

- Ilyenkor van a nőknek a legédesebb álmuk - szürcsölte a szót fogatlan szájával K. Nagy.

A hosszú szárú pipát olyanformán fogta kezében, mint egy kardot, és az alvó kisvárosi utcára mutatott:

- Arra kanyarodunk be a kertek alá.

(1911)

Az álombeli lovag

A kertek alján lakott Irma, vadszőlő borította a ház falát, és a fehér rámás ablakok a hajnali szürkületben tompa fénnyel világítottak. Távol a liget sötétkék faóriásai borongtak némaságukban, valahol hárs és orgona illatozott. Az utca túlsó során mély árok húzódott, amelyet olyan bujasággal leptek el a bokrok, mintha az lett volna a hivatásuk, hogy alaposan elrejtsék mindazt, ami a mély árokban és árok környékén történni szokott. Szindbád tizenkét-tizenhárom esztendős korában gyakran leste meg az árok mélyéből a bokrok között csókolózó szerelmeseket. A kisváros szerelmesei, kis szobalányok vagy tilosban járó menyecskék, a mély árok bokrai alatt megtalálták mindazt, amire a szerelemnek szüksége van. Csendet, magányt, fölöttük a csillagos eget, lábuk alatt a puha pázsitot... A szerelmesek távozásával Szindbád néha felkereste a bokrokat, a letaposott pázsitokat, ahol az imént még csókok csattogtak. Ábrándosan felsóhajtott: vajon lesz-e valaha pepita nadrágja, mint a gyógyszerészsegédnek, aki az imént e helyt a varróleánykával enyelgett?... Vagy jön-e idő, amikor kis lovaglóvesszőt hord csizmaszárában, mint az előbb látott legény, aki a szégyenlős szobalánykával itten sétálgatott?

(Az esztendők elrepülnek, és Szindbád sohasem jutott el ezekre a helyekre barátnőjével karján.)

...Most lappangva és óvatosan haladtak a bokrok szélén, mialatt Ketvényi Nagy Sámuel, a nyugalmazott színész lábujjhegyen lépegetett az élen, mint hajdanában a színpadon a Rip van Winklében. A harmatos fák között fölröppent valamely éji madár, és a levelek zörrenésére mindnyájan megállottak.

- Legjobb volna aludni menni - ásított hátul Potrobányi úr.

- Én is álmos vagyok - vélekedett az ifjú Szindbád, és fázósan mélyesztette kezét zsebébe.

- Álmosság? - nevetett hangtalanul a vén színész. - Én sohasem voltam álmos. A hölgyek nem szeretik az álmos embereket. A kövér polgár a hasán hortyog, míg a csábos éjjel a polgárné ablaka alá vonzza a poétát. Amott a ház, és a hársfák szelíden állnak a ház körül, mint barátságos, öreg nénikék. Most csendesen haladjanak... Csak csendesen... Bár sötét az éjjel, nem megyünk mi szé-é-éjjel...

Halkan, rekedten dúdolta a Rip kardalát, és a mélyebb regisztereknél elismerést zsaroló pillantással nézett Szindbádra. Végre is Potrobányi úr megsokallta a dúdolgatást, amelyet K. Nagy sehogy sem bírt befejezni.

- Dobbal nem lehet verebet fogni - dörrent közbe. - Megbolondultál, te vén komédiás?

A kerítés alacsony volt, és hajdanában fehérre és zöldre volt mázolva, az ajtó kidőlt, és a rács hiányos volt.

- Azt hiszem, a mogorva Gogolyák a ház tulajdonosa. Bizony, több gondja lehetne a háza jókarban tartására - mormogott Potrobányi úr, amíg a kis kapun belépdelt.

A kert végében volt a nyitott ablak, alig embermagasságnyira a földtől, és mint K. Nagy Sámuel előre megjósolta, csupán egy rózsaszínű csipkefüggöny lengett az ablakon. A függönyön csillag alakú figurák, a hajnali derengésben mozogni látszottak a csillagok, és valahol, talán éppen odabent a szobában, megszólalt a kakukkos óra. Négyszer szólott a kakukk... Potrobányi úr elégedetlenül vonta elő nadrágja derékzsebéből tányérnagyságú zsebóráját, és szuszogva csóválta a fejét.

- Nálam öt perc múlva fél négy.

Szindbád borzongva nézte a nagy zsebóra előjövetelét és eltűnését a vastag derék körül, és magában rendkívüli módon csodálkozott Potrobányi úr nyugalmán. Mintha a vízbe ugrás előtt nézné meg valaki az óráját... K. Nagy Sámuel ellenben olyan izgatottan hadonászott a kezével, mintha görögtüzes darabot rendezne a színpadon... Rekedtes, csuklós hangon vezényelt.

- Most, most... Potrobányi, emeld fel az ifjúurat.

A kövér ember ledobta kerek, kis fekete kalapját a földre, megnyálazta a kezét, és homlokán kidagadtak az erek, amint Szindbád lábába kapaszkodott. A színész hátulról tolta. Szindbád csupán a két idős férfiú furcsa szuszogását hallotta, amíg az ablakig emelkedett, aztán az ablakba kúszott. Egy pillanatra hátranézett. A fák ritkuló lombjai között a kisvárosi templomtorony hamuszürke árnyékát látta a háztetők közül kiemelkedni, egy felleg úszott világoskéken a torony mögött, és egy közeli ház kéményéből fodrosan, mint az öregember pipájából, a halovány füst szálldosott fölfelé.

Lecsúszott az ablakból a szobába, és a nevelők ezzel eltűntek előle. A függöny előtte volt, és úgy dobogott a szíve, hogy egy lépést sem bírt előre tenni. Csak állott a helyén, és várta, hogy valami rendkívüli dolog fog történni. Talán jön K. Nagy, és megragadja a karját, hogy előrevigye... De nem az történt.

Egy perc múlott el vagy egy óra... valaki csendes, nyugodt hangon megszólalt a szobában:

- Maga az, Szindbád?

A hang az első pillanatban idegenül hangzott, mintha hosszú hallgatás után szólalt volna meg valaki. De az utolsó szótagnál már világos volt Szindbád előtt, hogy odabent Galamb Irma szólalt meg, és korántsem érzett nagyobb ijedelem a hangjában.

Szindbád tehát félretolta a függönyt, és csendesen előrelépett a sötét szobában. Erős parfőm- és szappanillat csapódott az arcába. Tétovázva megállott.

- Az istenért, fel ne döntse a virágállványomat! - mondta az előbbeni hang. Aztán női ruha suhogása hallatszott, egy kis papucs olyanformán csattant, mint egy nagy csók, és meleg, sima női kéz érintkezett Szindbád kezével.

- Erre jöjjön, fiam, és ebbe a székbe üljön. - Szindbád egy karosszékben érezte magát, és még arca körül lengett az előbb érzett női ruha illata. Kimeresztette a szemét, miután egy pillanatig lezárva tartotta, hogy a mennydörgős mennykő ne éppen a szemébe csapjon. A félhomályban sötét bútorokat látott. Kerek asztal előtte, valami madár alakú tárgy, talán névjegytartó, és a háttérben homályosan villant meg egy ovális tükör, és az ágy a háttérben fehér kendővel letakarva - a párnák, mint enyhe halmok a láthatáron.

Göndörkés hajfürtjét látta először, amelyet enyhén csillogtatott meg a hátulról jövő derengés, mint álmában látja néha az ember a szelet, amint az álomtavak barna vizét csillogtatja...

Ez a fuvalomhoz hasonlatos derengés lassan folydogálta körül a fehér köpönyeges alakot. A köpeny (Irma színpadi belépője) ismerős volt Szindbád előtt, jól tudta, hogy arany huszárzsinórok díszítik a vállnál és a mellnél. De a zsinórok most feketék voltak. A sötétben maradott arcból valami kedves melegség sugárzott, amely melegség hasonlatos volt azoknak a csókoknak a melegségéhez, amelyeket álmában vált az ember a párnájával.

- Furcsa, hogy itt van, Szindbád - mondta most csendesen, barátságosan Galamb Irma, és a hang hallatára kialakult Szindbád előtt a sötétben levő arcocska. Látni vélte a kissé hajlott, finom, érzéki orrot, amelynek lüktető mozgása, rózsaszínű árnyéka először megigézte. A

gyengéd, kékes árnyalatot az ajk fölött csaknem úgy látta most is, mint a színpadi lámpa fényében, az operettbeli fátyoltánc alatt. A kedvesen görbülő ajk, amely néha egy sírva nevető gyermek ajkára emlékeztetett, most nyitva volt, és mögüle a fehér fogak elefántcsont-kerítése elővillant. A barna szempár álmosan, de kíváncsian tapadt Szindbádra, mintha valami elröppenni készülő álmot figyeltek volna a szemek, kék hajnalban felébredve és a vánkosra könyökölve, míg az álom csendesen szállong az ágy fölött, mint egy fáradt, pihenésre térő lepke.

Kinyújtotta meleg, könyökig meztelen karját, és a kezével megérintette Szindbád arcát. Aztán az ujjak a hajhoz is eltévedtek.

- Milyen furcsa, hogy most itt van, Szindbád, mert hisz az előbb álmodtam magával. Sárga libuskákat, sárga virágokat láttam. És apró gyermekeket. Mintha a gyermekek maguk is sárga virágok lettek volna... Egy madár alakú, sötétkék felhő lebegett a fejem fölött, és valahol egy kisgyerek sírt... Valahol egy vén, korhadt fűzfa alatt a sötét patak partján. Maga hosszú lábaival sietve jött a réten keresztül. Minden lépése akkora volt, mint mérföld, de azért csep-pet sem látszott félelmesnek. És ekkor én felöltöztem, az ablakhoz ültem, és várni kezdtem.

A Szindbád ajkához tévedt a keze, és Szindbád megcsókolta a kezet.

A színésznő előrehajolt, a térdét átkulcsolta a kezével, és gyorsan, szenvedélyesen beszélt.

- Én nagyon szerencsétlen voltam eddig. Üldöztek, nem szerettek, nyomorult, boldogtalan teremtés voltam. De most boldog vagyok, mert maga, kedves fiam, megjött az álmaimból. Úgy jött, úgy érkezett, mint ahogyan az álmokban szokás. Ifjan, szépen és rajongva... Nem kérdezem, hogy mi hozta ide. Itt volt, és én boldog vagyok. Ha reggelre meghalnék, akkor volnék a legboldogabb, mert ugyan mi történhetik már ezután velem az életben?... Semmi, ugye, semmi?...

Elhallgatott, és kiterjesztett karral állott meg a szoba közepén. A köpenyege széjjelnyílott, és erős női illat áradt Szindbád arcába.

Szindbád gyorsan közeledett, de a színésznő megriadva hátralépett. Karon fogta Szindbádot, és az ajtó felé vezette. Az ajtón kétszer megfordította a kulcsot. Fázva, remegve, könnybe borult szemmel nyitotta ki az ajtót.

- Menjen, mert virrad...

Az ajtónyíláson még kidugta a kezét, és az ifjú azt megcsókolta.

Aztán kétszer fordult a kulcs a zárban.

(1911)

A régi hang

A kulcs kétszer fordult a zárban, és tíz esztendő iramodott el azóta. Mit csinált Szindbád tíz esztendeig? Arra talán senki sem kíváncsi. Elmúlott ifjúsága és véle szigorú apja, vidám és bölcs két nevelője, elmúlott vállalkozási kedve, amellyel egykor a veszedelmeket szívesen kereste, és már a nőket sem gondolta többé tökéletes angyaloknak. Nyár volt, és Szindbád egy estén elgondolkozva olvasgatta az utcasarkon a színkörök zöld és piros céduláit. A Krisztina-városi színkörben a Rip van Winklét játszották, és Szindbád mindig kedvelte ezt a színdarabot. A tekintete szórakozottan futott végig a szereplők névsorán, és valahogyan egészen természetesnek találta, hogy a szereplők között olvasta H. Galamb Irma nevét. Kétszer és háromszor elolvasta a nevet, és lassan kibontakozott lelkében a gondolat, amely arról beszélt, hogy némi ismeretsége van H. Galamb Irmával. Régi ismeretsége.

Mélabús mosollyal lépkedett tova, és csakhamar rajtakapta magát, hogy a bolti kirakatok tükörablakában lopva megnézegeti halovány, fáradt arcát és ruházatát. Később belépett egy virágüzletbe, és búzavirágból kis csokrot vett a kabátjára... Egy borbélyüzletben megborotválkozott, és míg a szappanhab vastagon ellepte arcát, idegenül nézte magát a tükörben, mintha nagyon régi idő óta nem látta volna őszülő haját, búskomollyá vált tekintetét és fehér homlokát, amely a halottakéhoz hasonlatos.

- Szindbád - gondolta magában -, te jó bolond Szindbád, ugyan miféle bolondságot fogsz megint elkövetni?

A gondolatai szélesen elkalandoztak. Egy-egy hangot, régen hallott mondást vélt újra hallani a múltból. Potrobányi úr bölcselkedését újra felidézte magában: „Nem is igazi ember, aki bolondságokat nem követett el életében” - mondogatta a jó úr, midőn Szindbád tizennyolc éves korában házasodni készült. Kugligolyókat hallott döngeni valahol nagyon messzire (talán a „Hársfa” udvarán), és egy piros ablakot látott a színkör hátulsó részén, ahonnan az öltözködő színésznők nevetése olyanformán hallatszott, mintha zöld, fénylő bogarak röpködnének az éjben, a pirosló lyukon kifelé. Majd K. Nagy, a nyugdíjazott komédiás köhögött a messziségben - talán éppen a borbélyfüggöny mögött, és fuldokolva, erőlködve nevetett: „Szindbád, a másvilágon minden csókért, amit elmulasztott, ócska papucsot húznak az orrára!”... És erre gyorsan elhatározta magában, hogy Budára megy, és megkísérli H. Galamb Irmát ismét meghódítani, és átvenni azt a csókot, amelyhez joga volt a múltból. Azt a csókot, amelyre azóta is gondolt néha álmatlan éjszakákon, amidőn is minden megtörtént csókot elfelejtett, csak azért az egyért, a Galamb Irma elmulasztott csókjáért sóvárgott. A fehér lábak és gömbölyű vállak, amelyek lehunyt szeme kárpitján feltünedeztek, a Galamb Irma térde és válla volt. A szoknyafodrok, amelyek félálmában megcsiklandozták arcát, az illatok, amelyek feje körül röpködtek, mint könnyű felhőfátylak a hold előtt, Galamb Irmára emlékeztették egynémely éjszaka, amikor olyan mozdulatlanul feküdt ágyában, mint a koporsóban. És csöndesen felsóhajtott: „Vajon a sírban, hatlábnyira a föld alatt ugyancsak a nőkre fogok gondolni mindvégig?”

- Szolgé! - mondta a borbély, és Szindbád nemsokára egy omnibusz imperiálján utazott Buda felé, és ellágyulva, nekimelegedve emelte kalapját a Lánchídon, és a széles Duna felett elkalandozott a tekintete, midőn is valamely régi szép regény ábrándos figurájának gondolta magát. „Elmegyek azért a szívért, amely az enyém!” - mormogta a lágy esti levegőbe, és a fekete képű tengeri rablókra gondolt, akik a puszta szigeten kincset rejtettek el, amelyért egykor visszatérnek.

A színházban sokan voltak, és Szindbád egy darabig a diákok helyén álldogált. A muzsikák megszólaltak, csengő énekek hangzottak, és a közeli toronyban mély bongással ütött az óra. Aztán Galamb Irma lépett a színpadra. Rózsaszínű tarlatán szoknyácska volt rajta, s fekete harisnyás lábán lakk topán. Ő volt Lizbeth, és szőke haja vastagon púderozva, kerek kontyba fonva feküdt fehér és kövérkés nyakán. Amidőn énekelt, két ránc támadt állán, és az arca a látcső üvegén át olyannak látszott, mintha gyermekkorában himlős lett volna. „Ez a sok festéktől van - gondolta magában Szindbád -, minden színésznőnek ilyen lesz az arca egykoron." Aztán a fülét nézegette, amely kicsiny és rózsaszín volt, az orra is a régi, kecsesen hajlott és kihívó, a foga mosolyogva ragyog, minden a régi rajta, és Szindbád mégis bánattal mosolyog a látcső mögött. A hervadás méla vonalait látta meghúzódni a mosolyráncai között... Hervadt volt Irma, mint egy sárga tearózsa a bál után, a tánc után, amely a kocsi párnáján maradt a nők hajából. Hervadt volt, mint a melódia, amely a zenekarból hangzott. (Szindbád képzeletében egy pepita nadrágos és festett bajuszú gavallért látott sétálgatni a Múzeum-kert őszi lombjai alatt, akinek megtört tekintete bágyadt mosollyal tapad a bonnok és fiatal dajkák tarka harisnyás bokáira...) A hang, amelyet eleinte nem is nagyon hallott, mélyebb és halkabban hangzó volt az Irma szájában, és a fehér blúzocska erősen megfeszült vállán, amint a karnagy intésére teli tüdővel fújta az éneket. „Te szép, hervadt rózsa!" - mormogta Szindbád, és a szíve csöndes, borongós kedvvel telt meg. „Vajon eszedbe jutottam-e néha?"

...A fűző alatt azonban szép, kellemetes formákat mutatott Lisbeth a színpadon, és később, mikor Szindbád névjegyét az öltözőbe küldte, magában azt gondolta:

- Ugyan mi történhetik, ha egyszer velem vacsorázik egy nagy fa alatt a kis budai kocsmában?

„Igen, megvárhatja, beszélhet vele az előadás után" - ez volt a válasz, amit a színházi asszony hozott, és Szindbád erre olyan mozdulattal eresztett két pengőt az asszony kezébe, mint a muszka hercegek.

A színkör mögött, ahol a diákok és fiatal újságírók szívták cigarettáikat, Szindbád egy darabig szégyenkezve állott. A felöltője gallérját felhajtotta, és a kalapját a szemébe húzta. A félhomályból végre előlépett egy piros köpenyeges női alak, és a lépcsőn megállott, mialatt jobbra-balra széjjelnézett.

Szindbád odanézett, és megemelte kalapját:

- Mindjárt emlékezett rám? - kérdezte.

- Hát elfelejtettem magát? - felelt nevetgélve a színésznő. - Milyen bajusza lett! És a válla is szélesebb. Vékony, cingár úrficska volt, most pedig egy komoly férfiú. Vajon csakugyan komoly férfiú lett? Nos? A szeme, csupán a szeme maradt a régi. A szemében még mindig van valamely gyermekes naivság... Hát én? Ugye, megvénültem?

- Most is nyomban megigézett, mint régen. A szeme, a haja, az arca pompás...

- És a hangom?

- A hangja hallatára ismét megfiatalodtam, jókedvű diák lettem, és ugyanazért jutott eszembe az a kalandos gondolat, hogy az estét együtt tölthetnénk, ha nincs ellene kifogása. Kár, nagy kár, hogy régi, kedves nevelőim nincsenek már itt a szomszédos sörházban, akiken maga annyit nevetett...

- A nevelői? - kérdezte csöndesen Irma; és elgondolkozva lépegetett. Aztán halkan folytatta:

- Nem bánom, elmegyek magával vacsorázni, de kijelentem, hogy sem értem, sem barátnémért (aki mindjárt itt lesz) nem fizethet semmit. Helyes?

Szindbád nem felelt, mert furcsának találta, hogy az Irma nyakán egy sebhely van, ami azelőtt nem volt. A szeme merően tapadt a sebre, a színésznő észrevette, és a kesztyűjét kigombolva, megmutatta a kezét.

- Itt is... - mondta elmélázva -, szerelmes voltam, és meg akartam halni. Maga nem szokott újságot olvasni?

- Kiért akart meghalni? - kérdezte bágyadozó kedvvel Szindbád.

- Valakiért... - nevetett a színésznő. A nevetése csöndesen panaszos lett, és búskomolyan folytatta: - Valakiért... Valakiért... Talán magáért.

Szindbád hátralépett, és erősen az Irma szemébe nézett. Az asszony mélázva, mintegy fátyolon át mosolygott reá, és csöndesen félrefordította a fejét.

- Itt jön a barátném!

A barátné - egy sovány, mérges arcú hölgy - katonásan, keményen megszorította a Szindbád kezét, és hetykén mondta a nevét:

- Már Mira.

(1911)

A szerelem vége

A budai ház, amelyben H. Galamb Irma a Krisztina-templom szomszédságában lakott, olyanformán helyezkedett el a régi, vénséges házanyókák között, mint szemérmetes, tiszta és finomkás vénkisasszony, krinolinos, vikleres, öreg asszonyságok között. Legalábbis száz esztendővel fiatalabb volt, mint szomszédai, de a tisztára söpört udvaron kerekes kút nyikorgott, és a zöld lugas poros levelein bágyadtan villant meg a napsugár. Az ablakok keskenyek voltak, és fehér, repedezett zsalugáterek takarták őket. A kapu mellett a falban fülke és kopott betűk hirdetik, hogy valamikor a kéményseprők védőszentje, Flórián állott e helyen. Bizonyára úgy történt, hogy idők folyamán a ház gazdát cserélt, és Flórián tovább vándorolt a fülkéből a kéményseprő gazdával és legényeivel. Flóriánnal a háromablakos ház mintha minden férfias díszét elveszítette volna. Ha elhaladtál a csöndes ablakok alatt, és bepillantottál a simára söpört udvarra, a kerekes, kútra és a zöld lugasra: azt kellett gondolnod, hogy odabenn a hűvös szobákban egy-egy tarka macska és egy-egy vénkisasszony üldögél, és a *Képes Családi Lapok* régi évfolyamait levelezik. - Itt lakott Galamb Irma, a színésznő, amikor a vacsorát követő nap délutánján Szindbád nála tiszteletét tette.

- Hát hogy van, hogy van? - mondogatta Galamb Irma, amint egy merev lábú és tojásdad alakú széken Szindbádnak helyét kijelölte.

A félig lezárt zsalugátereken a júniusi napsugár csöndesen, aranyporosan szálldosott befelé, mint régi vidéki délutánokon, midőn Szindbád húga barátnőivel haragszomrádot játszott az ebédlőben. Egy tarka óra komolyan ketyegett a hímzéssel borított komóton, és a fehérre súrolt padlót otthon szőtt, színes szőnyeg borította. (Szindbád egy darabig kezében tartotta kalapját és kesztyűjét, mint a vidéki viziteknél szokás, végül is a szék alá dugta e felesleges holmikat.)

Galamb Irma fehér háziruhában üldögélt látogatójával szemben, és miután a haja kissé borzas volt, és arcát, nyakát is hanyagul borította a rizspor, sokkal öregebbnek látszott, mint az előző estvén. Egy kopott aranyozású félcipő volt a lábán, amelyben valamikor régi operettekben táncolt, de a cipő piros sarka már fehér volt, és a szalag összezsugorodott. Csak a keze volt fehér, puha, és a körme rózsaszínű, mintha minden egykori ékességei közül a kezét becsülte volna meg legjobban. Egy falegyezőt vett fel az asztalkáról, az asztalkán láthatóvá lett a kulcsos zárral ellátott emlékkönyv, és míg a legyezőt kezében megforgatta, a legyezőről ceruzával és tintával írott verssorok, névaláírások és hevenyészett rajzok tűntek Szindbád elébe.

- Én már csak az emlékeimnek élek - mondta, és kezében fürgén mozgott a legyező. - A direktor mondta is, hogy miért nem hagyom ezeket a limlomokat a téli állomáson, minek cipelem magammal. Én őszintén feleltem, hogy én már a limlomjaim nélkül nem tudok élni.

Melegen s barátságosan pillantott Szindbádra:

- Higgye el nekem, uram, hogy azok a nők a legboldogabbak, akiknek szép és változatos múltjuk volt. Akik megbecsülik a múltat, és visszaérzik az elmúlt gyönyörű órákat és napokat. Lehet, hogy ha majdan megöregszem, a templomba járok én is vezekelni, mellet verni és búslakodni könnyű és elröpült fiatalságom miatt, de most még annyira közel van minden, ami elmúlt, hogy teljes bizonyossággal emlékszem a csókokra, az ölelésekre. És vajon melyik nő nem boldog, ha megölelik?

Szindbád cigarettára gyújtott, és míg a füstöt a selyempillangókkal díszített lámpás felé fújta, fesztelenül megkérdezte:

- Mondja, Irma, mikor volt utoljára szerelmes?

A színésznő elnevette magát.

- Szeretném, ha erről nem beszélnénk... Lehet, hogy már régen, néha azt hiszem, hogy már évek múltak el azóta, hogy valakire forrón és szerelmesen gondoltam éjnek idején - máskor meg azt hiszem, hogy még mindig rövid ruhás leányka vagyok, és eltűnődöm a bókokon, amelyeket a színháznál és a színház körül az udvarias emberektől hallok. A tükörbe nézek, és azt kérdezem a tükörtől, hogy csakugyan olyan szép a szemem, mint Tyukori, a komikusunk mondta? A vállamat, a karomat nézem sokszor, és hiába, be kell vallanom, hogy még mindig szép és fiatal vagyok. Istenem, én talán sohasem fogok igazán megvénülni. Eszembe jut az anyám, aki hatvan-hatvanöt esztendős korában szép, tiszta és kívánatos asszony volt. Tőle örököltem soha meg nem őszülő hajam. Csak az ostoba asszonyok őszülnek meg.

A fejét félrefordította, és ujjaival felsimította hajbodrait. Szindbád helyeslően bólingatott.

- Valóban - mondta, magában pedig azon gondolkozott, hogy milyen színe is volt az Irma hajának akkoriban, régen?...

Egy percig hallgattak, mialatt Szindbád tekintete szórakozottan révedezett a képeken, régi koszorúkon és hervadt szalagokon.

- Ugye csodálkozik - szólalt meg csiklandozó, nevető hangon a színésznő -, hogy mennyi idegen férfinak az arcképe van a falakon? Bizony a legtöbbet már nem is ösmerem, de szeretem magam körül a szép férfiarcképeket.

Könnyedén, mint egy nagy, fehér macska, talpra ugrott, és az aranyos papucsokban a falhoz lebbent. A bal kezével a szoknyáját összefogta, míg a jobb kezével a képekre mutatott, mint a tanító a táblára.

- Ez volt Hegyesi, férjem - mondta egy ovális rámájú, rossz olajfestményre mutatva. - A legszebb férfi volt Magyarországon, csak kérdezősködjön utána.

(Hegyesi összezsugorodva és savanyúan nézett alá a képről, mintha unná ezt a beszédet.)

A kép körül szalagok fityegtek, amelyeknek aranybetűi már elkoptak. Az asszony megsimogatta a szalagokat:

- Mind az övé. Rajongtak érte a nők... De most jöjjön közelebb. Ezt a képet közelről kell megnézni. A fotográfia bizony már kissé megkopott, de ugyebár, felismer engem itt, a csoport közepén. Ez volt a Fitykai társulata. Emitt a direktor, ott férjem és a társulat többi tagjai.

(A régi fotográfiáról borotvált arcú, hosszú hajú és összefont karú színészek némi elkeseredéssel pillantottak Szindbádra. Az előtérben füvön ült tunikás szoknyában Irma, és kalapja mint egy virágkosár.)

- És itt következnek ők, a régi ismerőseim... látja ezt a harminc-harmincöt férfit? Ez mind halálosan szerelmes volt belém. Némelyik bizony a pisztolyt is szívének szegezte miattam. No de menjünk tovább.

(A férfiak csoportja némán elvonult a falon. Egyik-másik mereven szegezte megkopott tekintetét Szindbádra. Lavallière-nyakkendők, boglyas hajfürtök és hatalmas inggallérok sodródtak el Szindbád előtt. A vége felé pepita ruhában és szürke cilinderkalapban állott egy színész, és egy fehér kiskutyát tartott nyakszíjánál fogva.) „A híres Ürmösi - mormogta kissé meghatottan Irma. - No de menjünk tovább."

Most a koszorúk következtek, a hervadt babérok bánatosan zörögtek, amidőn Irma kezével megérintette őket. A szalagok meglebbentek sárgultan, elfonnyadtan, mint őszi délután a

temetőben. Egy széles, megkopott, nemzetiszínű szalagról Szindbádnak a gimnáziumbeli márciusi ünnep jutott eszébe, valahol élesen süvít egy vékony gyermekhang: „Rabok legyünk, vagy...” Sárga szalagon a vidéki város neve, ahol a fából tákolt színkör körül sör- és törkölyszag vegyült a hársfák illatával... S ezután Szindbád már kissé elandalodva nézegette a kitömött gerlét, amely ezüstkarikán hintázott, az arcképekkel megrakott japán legyezőt és a többi holmikat, régi szép vidéki sikerek, tapsok, szerelmek eredményeit.

Egy tulipános ládikára elmerengve helyezte kezét a színésznő:

- Ebben tartom a leveleimet... Ha egyszer meghaltam, meghagyom, hogy elégessék a ládát.

A szemét Szindbádra szegezte, és csöndesen, elmélázva, halkan mesélte:

- Az éjjel is, amikor hazajöttem, legkedvesebb barátomhoz, a ládikához fordultam... Olvasgattam a régi, szép leveleket, a gyönyörűséges hazugságokat és csodaszép mondókákat, amelyet a férfiak szíve hozzám diktált... Az óra már éjfélre járt, amikor végre egy levélke jutott a kezembe, amely könnybe borította a szemem. A párnám alá tettem, és úgy aludtam. Furcsákat, nagyon furcsákat álmodtam a levélkével a fejem alatt. Egy nagy, rózsaszínű ablakot láttam valahol, és az ablakban egyszerre csak megjelent egy ifjú alakja... Nagyon sok idő tellett el, amíg az ifjút a rózsaszínű ablakban felismertem. Ön volt az, Szindbád. A régi Szindbád. Akarja a levelét látni?

Gyorsan felpattantotta a ládikó fedelét. Legfelül egy sárga, gyűrődött papírlap hevert, rajta hegyes, szarkalábbetűkkel ez volt írva: „Fogadja ifjú szívemet, kérem, kegyelmesen. Szindbád.” - Szindbád kétszer-háromszor megforgatta kezében e papírlapot.

- Egy virágcsokor járt vele - mondta a színésznő, és komolyan, fontoskodva elzárta a régi levelet a ládába.

- Most pedig uzsonnázni fogunk. Szereti a kávét, Szindbád úr?

Szindbád ekkor elbúcsúzott, és rosszkedvűen, lehajtott fővel bandukolt ki a régi házból, amely szomszédai között egy tiszta és finomkodó vénkisasszonyhoz volt hasonlatos. Keserű érzésekkel, elkedvetlenedve mendegélt jó darabig, és még azért is okolta magát, hogy egyszer sem nyújtotta ki kezét a színésznő keze után. Hátha ez a fehér, puha kéz felmelegítette volna?...

Jó messzire járt már, midőn egyszerre megállott, és hangosan, teli tüdőből felkacagott.

(1911)

Szindbád titka

Minden embernek van valami titka, amelyről sohasem beszél életében. Régen elmúlt dolgok, szégyenek, kalandok, szívfájások és lelki pofonok. Az volna a legérdekesebb olvasmány, amelyet a halálos ágyán mondana el valaki őszintén, igazán: a titkokról, amelyekről az életen át hallgatott. Szindbád titka - miután a hajós már úgyis réges-régen meghalt, és ha látni vélték is őt némelyek tegnap vagy tegnapelőtt a kocsmában borozgatva vagy éjjel az utcán bandukolva, azok nem az igazi Szindbádot látták, csak kísértő szellemét -, Szindbád titka a következő volt:

Szindbád egy téli estén, egy régi estvén egy országúti csárdában üldögélt a Kárpátok között, százezer mérföldnyire Budapesttől. A hajós elrejtett kincsek felfedezésére utazott erre a tájra. Egy régi imakönyv borítékában találta - vagy talán csak álmodta -, hogy e tájon, amelyet nyilak, karikák, görbe vonalak és titokzatos pontozások jelölnek, a pohárral jelzett helyen vasláda van a földbe ásva - harminchárom katonalépést téve északi irányban az ódon kolostortól. A matrózkés, főzőkanál, törött lánc és női ing - amely dolgok a térképen helyet foglaltak, mind valamely titokzatos irányítói a kincsesláda rejtekhelyének, hűségesen elvezették Szindbádot a Kárpátok között... Igen, itt járt, erre ment kisdiák korában, midőn a régi kolostornak volt a növendéke, és kis barátaival tengerirablósdit játszott szombaton délután a gyors és kanyargó Poprádon, egy ócska és ingadozó tutajon. A titokzatos tervrajz (szigorúan betartva a fekete vitorlás kalózok nemzetközi nyelvét) ebből az időből maradott meg valami véletlen folytán, és egy napon az unatkozó Szindbád kezébe került, midőn már halántékán olyan fehér volt a haja, hogy fehérebb nyolcvanesztendős korában sem lehetett. A régi diákkori tervrajz nem hagyta Szindbádot nyugodni. Titokzatos gyilkosságok, rablások, támadások jártak a fejében, amelyeket gyermekkorában bizonyára elkövetett, csak később elfelejtett... Vonatra ült. A Poprád havas hátán kisdiákok korcsolyáztak, és az odvas fa, amely a tervrajzon megjelöltetik, most is azon a helyen állott, csak valamivel kisebb lett. A kolostor tornyán állanak a kopott óramutatók, mert még ma is ott ült az egyik mutatón az az öreg varjú, amely talán már Szindbád gyermekkorában foglalt ott helyet. A kőfalról, amely az ódon kolostort határolta, már lekopott a vakolat, de ahol a vakolat megmaradott az esőverte, szürke falon, vörös krétával és színnel írott nevek voltak láthatók. Az ákombákomok között tűnődve keresgélt Szindbád a téli alkony pirosló fényében, és igen nagy volt a boldogsága, amidőn a félig lemosott, lekopott írások között vörös krétával írott S betűt fedezett fel. „Én voltam ez!” - mondta magában, és hirtelen a német kereskedő táncoló boldogsága jutott eszébe, aki a Lengyelnyereg barlangjában megtalálta tíz év előtt ott hagyott névjegyét. A bokázó németet látta maga előtt folyton ott a hegytetőn, amidőn az országúton - az odvas fa alatt - elballagott, és a kincsek rejtekhelyén az országúti csárdát felfedezte, ahol csakhamar meghúzódott - a téli hideg, a meleg gondolatok, kedveskedő ábrándok elől.

A söntést fenyőt fuvarozó tótok foglalták el, és a nagy szakállú bormérő, akinek olyan kerek bőrsapkája volt, mint a középkori kocsmárosoknak, bőrköténye és hosszú-hosszú, vasszürke szakálla, némán intett kezével az idegen úrnak a belső szoba felé, amelyet piros firhangos üvegajtó választott el a söntéstől.

Nagy, dagadt ágyak és ócska családi fotográfiák között találta magát Szindbád a kis szobában. Öreg asszonyságok üldögéltek fejkötőben és régi selyemben a lublói fotográfus képein. Amott egy kisgyerek fehér harisnyában álldogál, és ijedt, kerek szemét a látogatóra mereszti. Mellette egy kisbárány kerekeken, és a fehér szőrű bárány is Szindbádot látszik szimatolni. Egy tarka ruhás és vékony derekú hölgy egy másik képen, amint legyezőjét a feje mögött szétterítve

tartja. Aztán egy csizmás vidéki bérlő, vastag óralánccal és komor tekintettel, mintha rossz tehénnel főzték volna le éppen a vásáron. A zömök fiatalember és a legyezős hölgy egymás mellett függnek a kanapé felett. Lehet, hogy testvérek vagy talán jegyesek - gondolta magában Szindbád, midőn az ajtó felnyílott, és egy rövid szoknyás, élénk, fekete szemű, fekete hajú leányka lépett a szobába, és vidáman köszönt az idegennek.

- Mit parancsol? Bort vagy sört? - kérdezte, és csendesen mosolygott azon, hogy Szindbádot a családi fotográfiák nézegetésén érte. - Talán ismeri őket? - kérdezte negédesen. - A lublói vendéglőst és a nénémet, a vendéglősnét?

- Lehetséges - felelt rejtélyeskedve, nekilendülve Szindbád a kedves leány jöttére. - Magam-féle utasember sokfelé megfordul, sok földet bejár.

- Tehát bort parancsol? - kérdezte a leányka, és tetőtől talpig végignézett Szindbádon.

- Valami jó bort kérek - felelt Szindbád -, és szeretném, ha velem koccintana...

- Az nem lehetséges - szólt röviden a leányka.

Kisietett a szobából - az ajtón át a nagy szakállú bormérő vizsgaszeme fürkészve tekintett az idegen vendégre. - Szindbád régen érzett jókedvvel bámult ki a vasrostélyos ablakon a havas és árva kertbe.

A leány már jött is a borral. Az üveg harmatos volt a hidegtől, és a bor olyan pirosan csillant meg a pohárban, mintha éppen most fogták volna fel egy országúton leszúrt vándorló szívéből.

- Olyan piros, mint amilyen a maga vére lehet - mondta Szindbád a poharat ajkához emelintve.

A leányka leeresztett kézzel állott egy darabig az asztal előtt, aztán csakhamar kézimunkát kapott elő egy kosárból, és nagyon sokáig fűzött hárászt egy tű fokába az alkonyat világánál, az alacsony ablakhoz állva. Nyilván beszélgetni akar - gondolta Szindbád, és gyönyörködve nézte a leányka domborodó formáit - fejlődő csípőjét és feltűnően kis lábát a fűzős cipőben. A keze piros volt, de formás, és kerek karján megfeszült a blúzocska. A nyakán göndörkés hajszálak tünedeztek fel az ablak mellett, és hátulról felfelé simított hajában is göndör fürtök látszottak. Megfordult, és hosszúkás, nagy szemét Szindbádra szegezte.

- Szereti ön a társaságot, tisztelt úr? Mindjárt itt lesznek a tanár urak a kolostorból. Ez az ő szobájuk.

- A tanár urak? - mondta Szindbád.

- Az igazgató úr is eljön néha, de persze csak ritkán. De Ferenc páter mindennap itt van, valamint Snell úr, a tornatanár.

Szindbád hallgatott, és a leányka mintha nem ismerné társaságában a hallgató férfiakat - bizonyos elfogultsággal folytatta:

- Ön bizonyára más fogadókhoz van szokva ott, ahol ön lakik. A lublói is legalább háromszor akkora, ahol a néném a vendéglősné. De az apám már öregember, nem épít. Meg aztán minek is ide az országútra nagyobb fogadó. Igazam van?

A tű fokán végre keresztülment a fonál, Szindbád még mindig nem szólt. A leányka szinte sértődve kérdezte:

- Hová való uraságod?

- Pestre.

- Pestre?

Bizonyos tiszteletteljes csodálkozással nézett Szindbádra, de aztán vállat vont és nevetett.

- Pestre - folytatta, és ajkát felbiggyesztette. - Én Krakkóban jártam az iskolába, amikor ott laktunk. Ismeri Krakkót? Azokat a gyönyörű tornyokat, hidakat, palotákat néha látom álmomban. Volt ott egy üzlet, ahol a világon mindent árultak.

- Szeretne Pestre jönni? - kérdezte csendesen Szindbád, és hosszan a leány arcába nézett. A hangja lágy és behízelgő volt: - Jöjjön velem Pestre.

A leányka hirtelen elpirult, elkomolyodott, majd makacsul, mint egy gyermek, megrázta a fejét.

- Ide ugyan ritkán jönnek pestiek - mondta, mintha az előbbi elbeszélését folytatná -, de annyit itt is tudunk, hogy nem valami szép város az a Pest. Tudja, melyik a szép város? Brüsszel. Ha éppen tudni akarja.

- Ott is járt? - kérdezte szomorúan Szindbád.

- Azt nem mondhatnám - felelt gyorsan a leány -, de ismerem, mint a tenyeremet.

- Honnan ismeri?

- Ismerem - felelte röviden a leány, és kézimunkájába mélyedt.

Szindbád csendesen és gondolkozva nézte a leányt, és furcsa gondolatok bogarásztak a fejében, amelyek egy unatkozó férfit szoktak meglepni künn a havas országúton. Csendesen kigombolta a blúzocskáját, és megcsókolta kerek, fehér vállát. Egy másik csók a nagy, mély-tüzű szemeknek jutott. A harmadik a nyakszirtnek, amely fehér és kemény volt, mint a regényhősnőké. Igen, igen, egy kis regényhősnő áll itt előtte. Fejlődő kis román, amely talán azzal is végződhetik, hogy Szindbád egy kedves, félénk és felejthetetlen leánycsók emlékével távozhat e helyről, ahová a piros függönyön át már fehér és piros fényeket szórt a söntésben meggyújtott lámpa. A vasrostélyos ablak mögött nagy pelyhekben kezdett hullani a hó, a leány az ajtó felé lépett.

- Hogy hívják magát? - kérdezte csendes hangon Szindbád.

- Fáni - felelt közömbös hangon a leány.

- Fánika - folytatta Szindbád előrehajolva -, nem szeretne maga színésznő lenni?

A leány hirtelen megállott az ajtónál, és Szindbád jól látta, hogy vérhullám szalad keresztül az arcán. A hangja is fátyolozott volt, amint felelt:

- Ugyan, ne bolondozzon már.

Hirtelen felemelte lesütött szempilláit, és óvatos, gyors, fürkésző pillantást vetett Szindbádra.

Kiment a szobából, ahol Szindbád most egyedül maradt a félhomályból rámeredő ijedt szemű, fehér harisnyás fiacskával és a fehér szőrű báránnyal. S amint így ült és hallgatózott a külső hóesés csendes hangjaira, egyszerre valahol a házban ének hangzott fel. Egy-két elfojtott trilla valamely régi operettből. La-la-la... Elhallgatott, majd újra visszatért a hang, mintha a szél lóbálná az üvegharangot valamely régi park vén fáján.

A leány talpas lámpával tért vissza, amelynek fedőjén egy kék angyal szálldosott.

- Maga énekelt olyan gyönyörűen az imént? - kérdezte Szindbád csodálkozó hangon.

- Ah, dehogy - felelt Fáni, és gúnyosan, tréfásan biggyesztette a száját. - Én nem szoktam énekelni.

És furcsán nevetett ekkor.

- Kismadár - mondta később Szindbád, és ő is nevetett csendesen.

*

A kárpáti hóesésnek hangja van. Olyanféle hangja van, mint a magánosan álló tornyok körül susogó éjszakai szélnek. A mély fenyveserdők, néma hegyek és beláthatatlan völgyek között mintha csendesen aludna egy óriásasszony, és halkan, mélyen lélegzene álmában: így hangzik a hóesés, amely tenyérnyi darabokban szakad a földre. Amikor az ajtó fel-felnyílott az országúti csárdában, a hóesés hangja kívülről erősebben hangzott: mintha sietve vonult volna végig az országúton egy kísértetcsapat, és a köpenyegek suhognak a lovagok vállain.

Az ajtó most újra felnyílott, és a lovagok megállottak a láthatatlan szélfúvásban odakinn a fogadó előtt, és két fekete ruhás lovag kiválott a többi közül, és belépett az ajtón.

Fáni örvendező arccal lépett a jövevények elé. Két pap volt az érkező a közeli szerzeteskolostorból. Mint csakhamar kiderült, maga a házfőnök, egyben az algimnázium igazgatója szánta el magát a havas estén, hogy Fánika borát megkóstolja. Társa, Ferenc atya mindennapos vendég volt a fogadóban, ugyanezért már biztosan tudta a helyét a Hölgy-cigarettás doboznak, melyet a komót fiókából nyomban az asztalra helyezett.

Az igazgató fiatal, alig harmincesztendős férfiú, nagy, bágyadt szeme volt, mint a középkori szentképeken látható, de a bágyadt szemek mélyén rejtett tűzpontocskák vándoroltak néha keresztül, mintha éjszaka lámpást visznek végig a messzi, nedves réteken. Az arca rózsaszínű és fehér volt, élveteg ajkát finnyáskodva szorította össze, mint valami elkényeztetett színész.

Ferenc ellenben sörtehajú, borostás arcú, elvadult és korán hízott férfiú volt, könyökén lyukas a reverendája, és a gömbölyű szemében ökörbánat ült, amellyel a borozó nézi a pohár fenekét.

Az igazgató udvariaskodó, finom ember volt, csakhamar közölte Szindbáddal, hogy rendkívül örvend a szerencsének, vendégüknek tekinti a messzi Budapestről idevetődött Szindbádot, és nagyon boldog volna, ha Szindbád poharat koccintana véle abból a borból, amelyért Fánika éppen a pincébe sietett...

- A bor a Rákóczi szőlejéből való, a lengyel fennsíkokról - szólt közbe komolyan Ferenc atya.
- A szőlők mostanság a mi rendházunké.

- Helyes, Ferenc - mondta mélységes megvetéssel a direktor -, semmiben sem tévedtél, csak a helyben. A szőlőnk Gömörben van, és csak annyiban volt a Rákóczié, hogy Rákóczi bujdosásában ott hált a borházban. Tehát, máskor jobban gondold meg, amit mondasz - tette hozzá tréfásan, de meglehetős szigorúsággal.

Aztán Szindbádhoz fordult, és mentegetőzve folytatta:

- Sajnos, rendünk tagjai itt a határszéli kolostorban kissé elmaradottak a világtól. Ugyanezért figyelnem kell a dolgokra, mélyen tisztelt uram. Én valamikor Pesten is voltam... Hajh, de az már nagyon régen volt. A sors, a véletlen, talán a végzet úgy rendelte, hogy határszéli házunk vagyoni viszonyai meginogtak. A sors, a véletlen, talán a sötét végzet úgy akarta, hogy énreám essék a választás, mint aki a megbillent mérleget helyre illeszti. Pedig én, uram, számolni sohase tudtam. Csupán a szépművészetek érdekeltek mindig. Operettek, színészek, színésznők... Muzsika, dal, színház... Némely szólószámokat magam is jól fújtam a divatos operettekből... Kis herceg, Uff király, a Mikádó... És a Gasparone melódiái mostan is fülembe

csengenek. És itt vagyok a határszélen, Ferenc a barátom, mert a harmadik rendtárssal, az öreggel már évek óta nem lehet beszélni. Tetszik tudni... (Ápolt, fehér kezével a homlokára mutatott.) Csak néha határozom el magam arra - mert hiszen a rangom ezt gyakran nem engedi -, hogy Fánikával, a mi kis városunk tündérkéjével, az egyetlen nagyvilági hölggyel, aki a hegyek között található, egy-két régi kottát elénekeljek.

Szindbád érdeklődve hajolt előre, és tréfásan megérintette az elborongó Ferenc atya vállát:

- És főtisztelendőségednek semmi szava nincs a nagyvilági hölgyről?

Ferenc összerázkódott, remegő kézzel ütötte vastag talpas poharát a Szindbádéhoz, és szórakozottan mormogta:

- Szervusz.

- Hagyjuk Ferencet - mondta most élénken az igazgató. - Tudja meg, uram, hogy Fánika éppen olyan modern hölgy, mint bármelyik pesti kisasszony. Divatos ruhája egyedül neki van a városkában, a kalapja, nos, hát én ehhez nem nagyon értek, de azt gondolom, hogy a legutóbbi divat szerint készült. Jelenleg van egy kis muszka sapkája, amely fehér és fekete bársonnyal díszítve: mondhatom, uram, hogy elragadó. A legfrissebb folyóiratokat olvassa, és kedves költője Reviczky Gyula. A cipőit Krakkóban varrják, és a kesztyűje a híres késmárki kesztyűstől, Gláber Ferdinándtól származik. Divat, műveltség, esprit, nagyvilági hang. Ezeket Fánika képviseli nálunk. Rajongása a művészet iránt szinte páratlan. Uram, ön szerencsés embernek mondhatja magát, hogy ebbe a házba került. A véletlen, a sors, a végzet néha furcsán igazgatja az emberek lépteit. Ön eljött a messzi Budapestről, és nyomban rábukkant a kincsre. Nos, mi a véleménye önnek Fánikáról?

Szindbád elcsendesedve hallgatta a rózsaszínű arcú igazgató áradozó szavait. Valahogyan úgy érezte, hogy későn jött, és megbukott Fánikánál, a szent szemű páter már learatta e kis mezőcske egyetlen terményét, a barna és tűzkelyhű rózsácskát. Ám Szindbád gondolkozása ebben az időben már hasonlatos volt a szövőgép működéséhez, amelyet egy bölcs és öreg takács lába hajt valahol egy elhagyott házban. Kattog egy takácsszék, és a gondolatok kelméje lassan növekszik, most egy virág, majd egy repülő madár, később egy falevél alakja bontakozik ki a vásznon - Szindbád a pap rajongásában csakhamar felfedezte az ártatlanságot, és a mesebeli takács egy lábnyomására egy képet mutatott előtte a gondolatok vászna.

Szindbád úgy látta, hogy éppen a rózsaszínű, színészkedő férfiút használja fel kis terve eléréséhez, és csakhamar megszólalt:

- Nagyon örülök, hogy nem csalódtam. Fánikát magam is rendkívüli lénynek ítéltem meg, akiért kár volna, ha itt elhervadna, elpusztulna. Az ő világa a színpad. Hangja kellemes, mint egy kis harangé az erdőn. Megjelenése, finomsága, alakja mind a színpadra hívják...

Az igazgató meglepetten nyújtotta ki fehér kezét.

- Ezt mondom én is. Legyen színésznő, ne kocsmárosné.

Fáni, aki a beszélgetés alatt valahol hallgatózott (ezt Szindbád bizonyosan tudta, mert hiszen a borral már régen megérkezhetett volna), most meghatott arccal lépett a szobába. A szeme mintha még nemrégen könnyes lett volna, a haja kissé kócos volt, amint a kulcslyukhoz vagy ablaknyíláshoz szorította a fülét, de a nyakába egy fehér szalag került, amely oldalvást csokor alakjában volt megkötve, és a barna arcocska mellett hatásosan festett.

- Nos, kis primadonna! - kiáltotta az igazgató olyan mozdulatot téve, mint a gyóntatóatyák - hol jártunk annyi ideig? Remélem, hogy apa most megengedi, hogy a szobában maradhasson, miután én itt vagyok, nincs egyedül a pajkos Ferenccel. Hej, Ferenc nagy kópé! Igaz, Ferenc, nagy kópé vagy?

Ferenc tunyán megmozdította széles vállát.

- Mikor lapszerkesztő voltam Rimaszombaton - kezdte -, eladósodtam, és a rend gondnokság alá helyezett.

- Hagyjuk a tragikus dolgokat - kiáltotta élénken az igazgató. - Mai programunkban szerepel egy dal, éppen a Királyfogásból, amelyet szeretnék Fánikával megtanulni. Próbáljuk csak meg. De előbb igyunk kedves pesti vendégünk egészségére.

A poharak összekoccantak, és Fáni figyelmesen, kinyújtott derékkal ült helyén, mint fiatal leányok az iskolában. A tekintetét áhítattal és tisztelettel fordította az igazgató felé. Szindbád leskelődve figyelte a szemsugarak útját és mineműségét, magában pedig nyomban megállapította, hogy a sugarak negatívok. Nincs semmi baj még eddig a direktorral. A leány öntudatlanul tiszteli a szomszédos kolostor főnökét.

A direktor a szoba közepére lépett, és zsebéből ócska, összehajtogatott kottát vett elő. Amíg a kottát szétbontotta, kissé megindult hangon magyarázta:

- Persze, ehhez a szöveghez nem a barátcsuha illenék, hanem fehér lovaglónadrág, hosszú szárú lakkcsizma és bársonyzubbony, a vállon szalaggal, amilyent a fiatal lovagok viseltek. Oldalamra kis aranyos kard, fejemre strucctollas föveg. De halljuk a dalt.

Kétszer köhintett, és csakhamar rákezdte tenor hangján: Futva árkon, bokron át - keresem a hűtlen nyomát...

A harmadik taktusnál a Fánika hangja váratlanul felzendült, és mosolyogva, kissé elpirulva és nedves, ragyogó szemmel fújta együtt az igazgatóval az operettáriát.

*

Szindbád már régen elfelejtette a határszéli kis kocsmát, ahol egy havas, téli estén üldögélt, piros bort ivott és a kocsmáros leányának, Fánikának udvarolgatott. Elfelejtette, mert csaknem egy hónap múlott el azóta, és néha visszhangzott lelkében a dal, amikor magányos sétán életről, halálról, nőkről és egyéb szomorúságokról gondolkodott.

Magányosan mendegélve, késő éjszaka, alvó házak, alvó fák között, a lelkében, mint a buborék csendes tó vizén, felhangzott egy dalocska, amit a téli estén a határszéli csárdában, piros bor mellett énekelt a leányka, akinek nevét elfeledvén, mint „kismadár”-ról emlékezett meg magában. A „kismadár” és a színészkedő igazgató - Ferenc páter, amint az asztalnál dalolva, egyet-egyet horkantott... Künn sűrű hóesés, amely csendes, mintha régi sírok felett hullana a hó. És a tizedik lépésnél már újra elfelejtette Szindbád a dalt, az igazgatót és a kismadarat.

Egy estén klubjában a szolga azt jelentette, hogy egy hölgy várja odakünn.

Szindbád letette a kártyát, és magában egynéhány hölgyre gondolt, akiktől szívesen venné, ha váratlanul felkeresnék. Egy kövér színésznő, majd egy fekete asszony. Harmadiknak egy kis táncosnő lebbent el előtte... Mindenkire gondolt, csak a „kismadár”-ra nem gondolt, és íme, ő várta a klub előszobájában. Kis, félrecsapott kalap volt a fején, kopottas, rövid bundácskáját kigombolta, és új, gombos cipőjét kissé előredugta. Az arca piros volt, és a szeme harmatosan,

szégyenlősen tapadt Szindbádra. Félszegen, kissé komikusan ült a helyén, és Szindbád, mielőtt megszólította volna, megzavarodva nézett körül, ki látja őt és furcsa ismerősét?

- Hogy kerül ide? - kérdezte inkább szigorúan, mint nyájasan.

A „kismadár" fekete pamutkesztyűjével megsimogatta a homlokát, mintha a gondolatait rendezné.

- Magam sem tudom - felelt töprengő hangon. - Tegnap vagy tegnapelőtt történt, hogy egyszerre eszembe jutott kegyed. Eszembe jutott a kérdése, hogy akarok-e színésznő lenni? Már nagyon régen meguntam a kocsmát, a papokat, a boroshordókat. Valahogyan az apámat sem sajnáltam többé. Ő majd tovább vezeti az üzletet, méri a pálinkát a tótoknak, és bort ád az igazgatónak meg Ferenc páternek... A vonat hajnalban indul onnét. Volt egész éjjel időm gondolkozni. De már korán este, amikor a vendégek elmentek, bizonyosan tudtam, hogy eljövök. A névjegye - amit akkor adott - mindig nálam volt...

- Hol? - kérdezte Szindbád, és letelepedve a „kismadár" mellé, figyelmesen nézett annak a fényes szemébe. - Hol? A harisnyájában tartotta a névjegyet?

A „kismadár" csendesen intett a fejével.

- Hiszen az már egészen mindegy lehet önnek... Tehát eljöttem, hogy színésznő legyek.

Szindbád fanyarul mosolygott. Egy pillanatig azon gondolkozott, hogy alaposan összeszidja a „kismadar"-at, és a legelső vonattal visszaküldi a határszélre a vasszürke szakállú kocsmároshoz. Majd az jutott eszébe, hogy erre még mindig ráér holnap vagy holnapután, vagy azután... Egyelőre itt ül a „kismadár", és fényes, fekete szemét bizalommal, megadással szegezi reá. A kis, domború kebel nyugtalanul emelkedett a piros blúzocska alatt, és a rövid bundából friss, téli illat szállott Szindbád arcába, amilyen illatot csak akkor érzett, amikor kétlovas szánkón vágtatott hóval borított fenyőerdők között. A leány nyakán is nedves volt a göndörkés hajfürt, amint a hópihe most megolvadt rajta...

- És hogy talált ide?

- Egy öreg hordár, éppen olyan öreg ember, mint az apám, idáig vezetett.

- És evett ma már valamit?

- Bizony arról egészen megfeledkeztem - felelt elgondolkodva a „kismadár". - Az evéssel sohasem törődtem.

- Helyes. Mindjárt megyünk vacsorázni. Aztán majd meglátjuk... Meglátjuk - dörmögte csendesen Szindbád, és még maga sem tudta, hogy mit akar ezzel a véletlenül útjába került leánnyal.

És miután születésénél fogva jó és engedelmes gyermek volt Szindbád, és szerette magát azzal ámítani, hogy lelke mélyén a legnemesebb férfiú, e percben még nem gondolt arra, hogy visszaél a leányka tapasztalatlanságával, bizalmával... Nem, nem - gondolta magában. - Én nem bántalak, „kismadár!" - A kabátját vette, és gyengéden a hóna alá nyúlt a „kismadár"-nak, amikor a havas utcán megindultak. Később intett egy gazdátlan kocsinak, és Budára vitette magát, ahol egy kis vendéglőben máskor is megfordult, nőkkel titkon vacsorázgatva, enyelegve és szerelmeskedve. - A „kismadár" csodálkozva, kimeresztett szemmel nézte az elmaradozó utcai lámpásokat, amint a télvégi estében, kékes párák között libegtek-lobogtak, mint megannyi fénylő szemek. A kocsi sebesen gördült, és a rövid bunda lassan átmelegítette Szindbádot a csukott kocsiban a „kismadár" mellett.

Lassan kinyújtotta a kezét a leány keze után. A másik kezével az állához nyúlt, és a hamvas, gyengéd arcocskát csendesen maga felé fordította.

- Szeret maga engem? - kérdezte halkan.

A „kismadár” ijedten nézett Szindbád két kerek, nagy szemébe, amely arcához közeledett.

- Feleljen! - mondta mély, dudorászó hangon Szindbád. - Szeret?

- Nem tudom - szólalt meg a leány. - Még sohasem szerettem senkit. Csak annyit tudok, hogy mióta nálunk volt, azóta sokszor, ha nem aludtam éjszaka, a fejemet a kezembe fogtam, és úgy ültem az ágyban. És csak akkor aludtam el, amikor a névjegyét a párnám alá tettem. A párnára az arcomat nyomtam, és jólesett csendesen, hosszasan sírdogálni. A könnyek végigfolytak az arcomon, és lassan álomba ringattak. Aludj, aludj - sóhajtotta egy hang a fejem fölött, talán a régen meghalt édesanyám hangja. És így aludtam el minden éjszaka. Sok-sok hóvirágot láttam nyílni a hegyek között, és szinte hallottam a megolvadt patakok sürgő, sistergő folyását. Mert többnyire ez volt az álmom...

A kerek, nagy szemek mind közelebb jöttek a Fáni arcához. A leány ijedten hunyta le a szemét, és a fejét lehajtotta. Szindbád ekkor hosszan és forrón megcsókolta az ajkát. Egyszer vagy kétszer... A leány ajka puha és tikkadt lett, amint a belső tűz megmelegítette. Az arca nedves lett, valamint a hónalja is, ahová eltévedt a Szindbád fürge keze. - A kocsi lassabban gurult, majd megállott a kis vendéglő előtt, ahonnan cigánymuzsikusok zenéje hangzott. - No, kis primadonna - mondta enyelegve Szindbád -, helyben vagyunk. Később, ha nagy színésznők leszünk, nem fogunk erre a helyre járni. De most még jó ez nekünk. Jó nekünk a „Kerek alma”...

Vígan és ünnepélyesen a leány karja alá nyúlt, és régi hódításai útmutatása nyomán, ruganyos, tüntető lépésekkel a kis vendéglőbe a „kismadar”-at bevezette. És most már nem gondolt többé arra, hogy jó és engedelmes gyermeknek született. Csak az élet rontotta el.

*

A „kismadár” tehát Pesten maradt.

A hajós Budán, egy régi-régi utcácskában, zöld zsalugáteres házban, ahol kis kert volt az udvaron, lakást bérelt a „kismadár”-nak, és egy öregasszony felügyeletére bízta, aki valamikor Szindbádot dajkálta, és már többször Pestre jött a messzi kis faluból Szindbád hívására, amikor nőket kellett lesni, őrizni, esetleg tetten érni... Morvainé - ez volt az öreg parasztasszony neve - odahaza, a kis nyírségi faluban cselédlányok elszerződtetésével foglalkozott. Néha megesett, hogy nem a legpolgáribb házakhoz adta el a falubeli fiatal leányokat, de ez többnyire a szülők beleegyezésével történt.

Morvainé ilyenformán járatos volt a női dolgokban. Szép fehér haja volt, amelyet homlokán kétfelé választott. Az arcán angyali mosolygás, és olyan csendesen járt, mint egy macska: vagy mint egy antik udvarhölgy. Volt egy fekete selyemszoknyája (Szindbád egy régi kedvesétől örökölte), és midőn Pestre kellett jönnie, a suhogó, fekete szoknyát felkötötte, és édeskésen, alázatosan, finomkodva foglalta el a szolgálatot. Szindbádot nagyon szerette, mert ő volt az első gyerek, akinek emlőjét szájába adta. De szerette még másért is. Szindbád, midőn ifjúvá lett, és Morvainé még mindig meg-megjelengetett a ház körül, ahol a kedves Szindbád növekedett, egyszer, egy régi, félhomályos, félig elfeledett, félig álmodott estén az egykori dajka Szindbád szobájába lopódzott... És Szindbád néha úgy emlékezett, hogy mégiscsak Morvainé volt az, akit először megcsókolt életében. Később, egy-két hónap múlva Morvainé már fiatal parasztleányok társaságában mutatkozott a vidéki háznál, ahol az árva Szindbádot vidám és engedékeny öreg nevelők oktatták a jóra. Szindbádnak sokáig semmi titka nem volt Morvainé előtt. Első szerelmét, a másodikat, sőt a következőket is megbeszélte Morvainéval. Az évek

múltak. És az öreg dajka, ha Pestre ellátogatott kis gazdájához, az utcasarkon vagy a kapumélyedésekben leskelődött azon nők után, akikért abban az időben Szindbád szíve dobogott.

Egy csalfa nőért gyakran korholta; sírva, térdepelve bizonyította a nő hűtlenségét. Sőt még a gúny fegyverét is használta. De Szindbád nem akart meggyőződni a nő hűtlenségéről, mert hiszen nagyon szerette... S ezért igen kis híja volt annak, hogy Morvainé meg nem mérgezte a csalfa hölgyet.

A „kismadár"-ra tehát Morvainé vigyázott a messzi Budán, egy zegzugos utcácskában, ahol szépen hangzott egy ódon templom harangjainak szava.

És Szindbád nagyon boldog volt az első időkben. (Mert bár sok esztendeig élt a hajós, mielőtt véglegesen meghalt volna, szerelmeiben mindig örökké és teli szívvel szeretett. Ha egy nőt megölelt, azt hitte, hogy azt halála napjáig szeretni fogja. És lehetséges, hogy így is volt. Mert midőn teliholdas éjszakákon ellebbentek a szeme előtt a nők, leányok és asszonyok, akik szíve szerelmét bírták, és akik Szindbádot szerették, a hajós úgy érezte - hogy most is, sok évek múltával éppen úgy szereti őket, együtt és külön-külön, mint akkor szerette őket. És eszébe jutottak hajak, szemek, vállak és karok, amelyek az övéi voltak. Egy dús hajú, bajuszkás nőcske késő vénségében is eljárogatott hozzá éjszakánként, persze csak álmában. Egy másik: kis, fekete, szenvedélyes asszony öregségében akkor jutott eszébe, midőn szerelem nélkül csókolgatta a nőket - csupán megszokásból. Behunyta a szemét, Trillára gondolt, és a csók édes lett, mint régente volt. A „kismadár" idejében még nem kellett ifjúsága pezsgő hullámaira, lüktető csókjaira, fehér vállú, szerelmetes nőire gondolni, mert Szindbád akkor még csak háromszázharminchárom éves volt.)

Az esték hosszúak és csendesek voltak... Kár, hogy a petróleumlámpással sok baj volt esténként. (Morvainé csak az olajmécseshez értett.) Egyszer egy barátját látta vendégül Szindbád, aki pompásan verte a zongorát a kis lakásban.

A „kismadár" hűségesen, kipirosodott arccal énekelt (Morvainé egész este az udvaron tanyázott, és a csillagokat vizsgálta), Szindbád sok bort ivott, és a zenélés közben kissé támolyogva ment ki a szobából friss levegő után. A sötét udvaron Morvainé a fülébe súgta:

- Úgy látom, hogy nemsokára hazamehetek.

Szindbád a mámorosok makacsságával toppantott:

- Én pedig azt mondom neked, „nyanya", hogy örökké az én kismadaram mellett maradsz.

- Hát akkor miért hoz barátokat a házhoz az ifjúúr? - kérdezte élesen Morvainé.

- Ártatlan fráter - dünnyögte Szindbád.

Máskor egy énekes színészt látott vacsorán a kis budai házban, és hajnalig mulattak hármasban. Morvainé a sarki rendőrnél (akivel barátságot tartott fenn) reggel a vonatok járása-kelése után tudakozódott.

És aztán mind ritkábban jött Szindbád a budai házikóba, ámbár a zongorás és a színész néhanéha bekopogtattak estefelé, és nagyon csodálkoztak, hogy a ház urát nem találták. (Morvainé lesütötte a szemét, és úgy leskelődött, mint egy hiúz.)

Nemsokára ezután Morvainé átment Budáról Pestre, és felkereste Szindbádot.

- A leánynál egy éles kést láttam - mondta a kendője csücskével eltakarva a száját. - Elvegyem tőle?

- Hát persze hogy vedd el tőle, nyanya. És vigyázz rá, mint a szemed világára. Estére majd hozzátok megyek.

- Akkor csak mégis elveszem a leánytól a kést - mondta határozottan Morvainé. - Az a kés nagyon hegyes és éles. És a „kismadár” sehogy sem tetszik nekem. Nem sír, nem panaszkodik, csak ül összeszorított szájjal, és a levegőbe bámul.

Szindbád elgondolkozott:

- Sohasem sír?

- Még álmában sem. Ha alszik, olyan fehér, mint a fal, és talán nem is álmodik semmit, mert az ajka, szempillája sem mozdul. Az nem jó, ha a leányok egyszerre nem álmodnak semmit. Amíg az álmok, látomások elfoglalják a gondolataikat, addig minden jól van. Féljen az ifjúúr azoktól a leányoktól, akik nem szoktak álmodni.

Szindbád a Morvainéráncos arcába nézett.

- Hát mit gondolsz, nyanya?

A vénasszony megtörölgette a szája szélét.

- Azt gondolom, hogy jó volna hazaküldeni. Akár így, akár úgy. Ha itt marad, bizonyosan bajt csinál. A Dunába nem ugrik ez a leány. Másfajta, bolondabb fajta. Üssön belé az istennyila.

Szindbád vállat vont:

- Haza nem mehet, sehova se mehet. Majd csak vége lesz valahogy ennek a dolognak... Aztán meg szeretem is szegénykét.

Morvainé erre már nem felelt semmit, csendesen elment, hogy Szindbád észre sem vette, amikor eltűnt a szobából. Csak egy hét múlva jött elő ismét nesztelen lépéseivel.

- Jól teszi az ifjúúr, hogy nem néz felénk. Most meg pisztolyt találtam a párnája alatt. Töltött pisztolyt - mondta lappangó hangon, és leskelődve nézett a szemhéja alól Szindbádra.

Szindbád legyintett a kezével.

- Volt ez már másoknál is, nyanya. Ne ijesztgessen ezekkel a dolgokkal. Az ördög vigye el azt a bolond teremtést.

Morvainé lehunyta a szemét, gyorsan keresztet vetett.

- Csak az ördögöt ne hívjuk, ifjúuram. Eljön az magától is.

...Nemsokára ezután Morvainé útra készen állított be Szindbádhoz. Átadta a kis budai lakás kulcsát, és kezet csókolt Szindbádnak:

- Hazamegyek a falumba - mondta. - A szegény kismadarat tegnap eltemettük. Isten áldja meg, ifjúuram.

Szindbádnak megállott a szívverése.

- Meghalt Fáni? - kiáltotta elváltozott hangon.

- Igen, a kórházban, mert azt mondják, mérget ivott szegényke. Így beszélték a doktorok. De megyek is már.

*

Szindbád nagyon sokáig nem tudott aludni.

(1911)

Duna mentén

Szindbád egyszer magányosan, barát nélkül élt egy kis faluban a Duna mentén, és megbomlott agyvelejét, zúgva kalapáló szívét gyógyította. Idegen embereknél lakott, és egy árnyékos veranda volt az a hely, ahol lábát kinyújthatta. (A paraszthéz szobájába szinte négykézláb kellett bemennie.) Itt élt elhagyatva, a verandáról a nagy Dunát nézte, amely olyan széles volt e helyen, mint egy tó. A túlsó parton esténként egy lámpa égett a víz felett, és fehér sugarakat küldött a fekete vízre. Nappal kormos vontatóhajók vonultak a nagy vízen, meg-megálltak, horgonyt vetettek, és kis piros-fehér zászlócska olyanformán lengett Szindbád felé, mintha éppen az ő tiszteletére állottak volna meg a hajók a kis falu alatt. (Szindbád ilyenkor egy harcsabajuszú és hallgatag kormányosra gondolt, aki ott pipázik valahol az állati hangon bőgő vontatóhajó farán, míg felesége az ingét mossa a csónakban.) Délután a bécsi hajó szelte át a vizet, és a potrohos hajó olyan méltóságteljesen evickélt tova, mint egy kövér pap. A kémények gőgösen füstölögtek, a kerekek hűségesen és komolyan lapátolták a vizet, míg a fedélzeten fehér abroszos asztalok látszottak, ahol kövér idegenek sonkát esznek, és hozzá jégbe hűtött sört isznak; a korlát mellett színes ruhájú asszonyok és leányok állnak, nagy szalmakalappal a fejükön, és kis zsebkendőiket Szindbád felé lobogtatják. (Ilyenkor Szindbád fehér nadrágos és aranyos sapkájú hajóstiszt szeretett volna lenni. Hófehér cipőben, ábrándos lépésekkel megy végig a fedélzeten, és hódító pillantásokat vet a nyersselyem ruhás, nagy szemű román asszonyokra.) Aztán a bécsi hajó eltűnt a folyó kanyarulatánál, és Szindbáddal csak a romok maradtak, amelyek a túlsó part hegyeiről integettek. A hegyen hajdan királyok laktak, és a fák még nem nőtték be teljesen az utat, amerre a királyok (bíborpalástban és nagy sarkantyús csizmában) a lovagokkal és az udvarhölgyekkel a várba felmentek. A nők hosszú derekú ruhát és arannyal hímzett bársonyszoknyát viseltek. Csizmát hordtak, mert gyakran lóra ültek, és göndör hajú ifjakkal nyargalásztak a lapos partokon. Bár a Duna a hegy lábát nyaldossa, a nők nemigen fürödtek, mert az még nem volt divat abban az időben. (Szindbád gyóntatóbarát óhajtott lenni a vártemplomban, és fehér kendőt nyomva szemére, kihallgatni a nők gyónását, amelyek bizonyára őszintébbek voltak akkoriban, mint manapság. Hisz a pokol sokkal közelebb esett a földhöz. A gyóntatóbarát csak egyet mordult, és már megjelent az ajtóban az ördög. Szindbád Nagy Lajos király nejét szerette volna gyóntatni nagyhétben a vár kápolnájában...)

Azután este lett.

A hegyek, erdők, régi királyi lakok és piros tetejű paraszthézak eltünedeztek a leereszkedő sötétségben, egy csónak sokáig látszott a régi ezüsthöz hasonlatos Duna hátán, a csónakban fehér ruhás nők ültek, és egy kibontott, hosszú, fehér fátyolt lebegtettek a víz felett, majd megjelent a rév lámpása a túlsó parti sötétségben, és erre csend lett a nagy Dunán. A habok láthatatlanul, álmodozva suhantak tova, és elvitték hírét Szindbádnak a messzi tengerekre, amint búbánatosan üldögél egy kis faluban, egy rozzant verandán. (Mire a habok messzire érnek - gondolta Szindbád -, elérkeznek egy messzi tartományba, idegen országba, ahol egy kis falu alatt fekete szemű, domború keleti asszony fürészti fehér, gömbölyű térdeit a Duna hullámaiban. A hűs habokból egyszerre meleg áramlat támad, és a meleg hullámok körülfolydogálják a fehér lábakat. Ezek azok a hullámok, amelyekre a hegyek között Szindbád vágyakozó szeme tapadt.) - Aztán éjszaka lett, és ekkor megérkeztek végre Szindbád barátai - a magas töltésen tovarohanó vonatok...

A magányosan, elhagyatottan élő Szindbád verandájáról arra a magas vasúti töltésre látott, amely ott húzódott keresztül a falucska közepén, és a töltésen naponta százötven vonat

elrohant. Napközben a mozdonyok mulattatták Szindbádot. A nagy, fekete gépek, amelyek gyors kerekeiken sietve gurultak tova, idővel élőlények alakjában jelentkeztek a Szindbád képzeletében. Voltak közöttük hatalmas, haragos és gőgös fajták, amelyek csupán kötelességtudásból vetődtek erre a tájra. A gyorsvonatok amerikai típusú szörnyei egy-két füstfelhőt pöffentettek a kis falucskára, aztán eltűntek. A kis cilinderkalapok sebesen szaladtak el a fák teteje felett, a nagy kerekek olyan gyorsan forogtak, mintha ma volna az utolsó napjuk, és a vashíd tiszteletteljesen, röviden zörrent meg, mintha egy nagyon tisztelt, ismert, nagyra becsült látogató lépne a tájra, akit már nem szükséges hosszasan bejelenteni. „I. e." mondta a vashíd, és a Buffalo-mozdony átrepült a kis falun, hogy a következő percben már csak a hegyek közül hangozzék vissza lihegő futása. Nyurga távírópóznák ijedten, szinte csodálkozva bámultak a kocsisor után, ahol finom nők és urak álltak az ablakokban, az étkezőkocsi csillogó üvegtáblái mögött fehér abroszok és borospalackok villantak meg, a szakács fehér sapkában néz ki a tájra, és a mozdony hídján komolyan és megfontoltan áll a kormos fűtő. A hosszú kocsik sietve futnak céljaik felé, és egy úr a kezét fogja egy úrnőnek az utolsó kocsi folyosóján. (Szindbád természetesen nászutas szeretett volna lenni, aki zöld pamlagon most néz először komolyan egy fiatal leány szemébe, de az ajtón diszkréten kopog a fehér kabátos pincér: az ebéd tálalva van...)

Majd köhögve és már messziről zörögve bukkan fel a kanyarulatnál a személyvonat vastag kéménye, és sűrűn ontja fekete füstjét a tájra. Hö-hö-hö... mondja a mozdony, amint átgurul a vashídon, és a mozdonyvezető kék zubbonyában, kormos sapkájában a mozdony ablakába könyökölve, elgondolkozva néz előre a síneken. A gőz fehéren, sisteregve repked a kerekeknél, és a mozdonynak olyan kürtője van, mint egy adóhivatalnoknak újév napján, midőn főnökéhez tisztelegni megy. A kopottas, poros személyszállító kocsik fáradt egykedvűséggel sorakoznak egymás után, de odabent az ablakok mögött víg élet van, kerek szemű gyerekek bámészkodnak a falura, a bőrkanapékon fűző nélkül ülnek kövérkés mamák, és kiterített szalvétán sonkacsontot esznek. A férfiak ingujjban és hangosan nevetgélve, vidám dolgokat mondogatnak az asszonyoknak, egy kopasz ember éppen a függönyt ereszti le gondosan, míg a vonat végéről víg énekszó hangzik. Fiatal parasztlányok énekelnek karban, és a legények félrecsapják virágos kalapjukat, a harmadik osztályú kocsik közepén álldogálva. A kalauzok kipedrett bajuszú, jókedvű szemű fiatalemberek, akik vidáman kiáltják az állomás nevét, miközben katonásan tisztelegnek egy fekete ruhás, fehér harisnyás és kövérkés özvegyasszonyka felé, aki megelégedett mosolygással, lassan ereszkedik le a magas lépcsőkön. A széltől megborzolt hajú lányok - talán utazgató nevelőnők vagy tanítónők, akik végre kineveztetvén, messzi állomásukra igyekeznek - világos blúzban, könyökig meztelen karral kihajolnak az elmenő vonat ablakából, és kacéran forgatják vidor tekintetüket az állomáson ődöngő Szindbád felé. Egy kukoricanadrágos, izzadt férfi keresztülhajol a lányok gömbölykés vállán, mire egy sovány, magas leány a karjába csíp. A vonat továbbhalad, egy pajkos parasztmenyecske felcsípi a szoknyáját, és úgy mutatkozik Szindbádnak a harmadik osztályról, és a vállas kalauzok hetykén állnak meg a lépcsőkön... (Szindbádunk vasúti kalauz szeretett volna ekkor lenni, midőn is fehér kesztyűben lépne be a női osztályba, ahol a meleg miatt kibontott ruhában üldögél egy lesütött szemű menyecske, aki körülményesen tudakozódna a vonatok érkezéséről, indulásáról, és a kalauz csendesen bezárná az ajtót maga mögött...)

És éjjel, midőn halkan, szinte zajtalanul suhan át az expresszvonat a magas töltésen, a mozdony röpülni látszik jól megkent kerekein, míg a lámpások hosszú fénysávot vetnek előre a sínekre, a kocsik tompán görögnek, és a nyitott ablakok mögött sajátságos arcú és tekintetű külföldi nők vetkeződnek a hálófülkékben, és becsületrend-jelvényes urak újsághegedőt olvasnak az étkezőkocsiban, a kőszénfüst szagán keresztül megérezni a havanna és parfüm illatát: ekkor Szindbád fekete bajuszú és Henry-szakállas hálókocsiellenőr volt, aki aranyos

sapkában, előkelő nyugalommal nyit be a hálófülkébe, és a szundikáló szép román asszonytól hűvösen, de finomkodva megkérdezi: „Asszonyom, nem parancsol még valamit?” és az expresszvonat tompán gördül tova a síneken, míg az elmaradozó kis parasztházakban eloltják a mécsest, és nyugalomra tér a házigazda feleségével...

Valahol messze, az éjben lámpácskáival haloványan pislogva húzódik tova egy bús tehervonat, a mozdonyon szemébe húzott sapkával ül a gépész, és hosszú füstöket szív pipájából...

Nem, a tehervonatra már nemigen gondolt Szindbád, midőn így élt egy nyáron a Duna mentén.

(1911)

Szindbád és a színésznő

Történt egyszer, hogy Szindbád tengelyen utazott... Késő éjszakára járt, és a telihold köpenyeg alakú esőfelhők mögött bujdosott. Szindbád hallgatagon ült a kocsiderékban, és a fuvarosa vállát bámulta. Néha a szél is végigsüvöltött a tájon, őszre hajlott, és Szindbád szerfelett csodálkozott magában, hogy ebbe a kalandba keveredett. Vajon miért kell neki éjszaka, mocsaras tájon, nedves szélben az országúton utazgatni, mikor nyugodtan aludhatna ágyában? - Ez az eset így esett:

Szindbád - akkor még csak százesztendős fiatalember volt - falura költözött egy barátja meghívására.

Szindbád mindig szerette a régi falusi házakat, ahol a falakról apja és nagyapja kortársai nézegetnek alá. A vén kályhák mellett üldögélve nagyanyja meséi jutottak eszébe, míg a hegyes lábú varróasztalka mellett szomorú szemű, szép édesanyja ül, és fehér vásznat varrogat a pirosló alkonyatban. - A cselédek mintha ugyanazok volnának, akik gyermekkorában körülötte forgolódtak. A vén hajdú szakasztott János bácsi. Kár, hogy Miskának hívják. Ám azért bizonyos, hogy rokona vagy valami leszármazottja a hajdani János bácsinak, hisz a magyar urasági hajdúk mind egy nemzetségből valók.

A házigazda mulatós, víg cimbora, bizonyos Kápolnai. Reggel lóra ül, megjárja a határt, és délben jóízűen ebédel. Itt van a kántor is - a gyermekkori kántor... Az asztalvégen ül, és beborozva virágos dikciókat mond a háznépre, ha engedelem adódik. A kéményen gólyafészek, és a házőrző komondort Tiszának hívják... Szindbád sokszor elgondolkozott magában, hogy egy egész, múltnak hitt világ feltámadt előtte. Mintha századokról századokra semmi sem változnék a magyar vidéki életben. Az emberek kicserélődnek, de ugyanolyanok ülnek helyükbe. Mintha csak egy furcsa tréfa volna a születés, a halál, a menyegző. Az ősök ülnek most is az asztalnál. Asszonyban, gyermekben ismétlődnek. A szélkakas forog a háztetőn, az eső, a vihar éppen úgy beköszönt, mint száz esztendő előtt, és sem a nyugatról közeledő felhő, sem a messze elterülő mező nem látszik tudomást venni, hogy nem a száz esztendő előtti ember ül az ablaknál. A hó leesik, a kályhákban ropog az erdei fa. A mostani házigazda éppen úgy dörzsölgeti össze a kezét a kandalló előtt, mint az ősapja. Egészen bizonyos tehát, hogy a falon függő, festett nagyapák és ősapák nem mentek el innen. Tavasszal az eleven házigazda háta mögé állanak, és a fülébe súgják: repcét vess a Kállás mezőbe... És aztán úgy is történik.

Asszony is volt a háznál.

Fiatal, halovány, csendes asszony. De Szindbád nagyon jól tudta, hogy a fehér, vérszegény menyecskéből egykor piros képű, domború keblű asszonyságok lesznek, mert hisz a nagyanyjuk is ilyen volt. És bizony képen teremtik a bérest, ha arra okot szolgáltatott. Majd ősz fejjel táncolnak az unokájuk lakodalmán, és aztán a falra költöznek, aranyrámába, olajba föstve, hogy onnan figyeljék az utánuk következő asszonyok sorát, örömét és bánatát.

A vendég Szindbád tehát nem sokat törődött a háziasszony szomorúságával, halványságával. Még nem volt gyermeke, és ugyanezért mindig gyermekfőkötőket hímzett.

Etelkának hívták, és észrevétlenül szokott eltűnni az ivóasztaltól, amikor arra kerül a sor, hogy a kántor csiklandós adomáit elbeszélje. A kántor, aki hűségesen ivott, a mulatság végén mégiscsak a cselédek gondjaira maradt, akik aztán hazavezették. Egy ilyen alkalommal így szólott a házigazda vendégéhez:

- Etelkát holnap próbának vetem alá. Estére a városba megyünk, a színházba...

Szindbád elgondolkozva szívta szivarját, és csendesen kérdezte:

- Talán színésznő volt a feleséged?

Kápolnai megcsóválta a fejét.

- Nem egészen, csak úgy félig-meddig. A szülei nagyra törő, bolondos emberek, elvégeztették vele a színésziskolát. Gondolták, a színpadon hamarább férjhez megy. Aztán én mégis egy majálison ismerkedtem meg vele. Sohasem láttam színpadon.

- Hát aztán hogy volt tovább?

- Sokáig nem akart a feleségem lenni, mert borzasztóan vágyakozott a színpad után. Persze, erről hallani sem akartam. Félrevezették. Azt mondták, hogy tehetsége van. Világhírű primadonna lesz belőle.

- Aztán mégis a feleséged lett?

- Igen, mert megígértem neki, hogy amelyik napon nem akar tovább a feleségem lenni, elmehet színésznőnek. Én nem tartom vissza.

Szindbád nagyot szívott a szivarján. Körülnézett az enyhe, nyári éjbe borult falusi házon. A szél csendesen bujdosott a vadszőlő levelei között.

- Azt tanácsolom, hogy ne vesd alá a próbának. Maradjatok holnap itthon.

Kápolnai vállat vont.

- Már nem lehet. Megígértem neki.

Másnap este Szindbád a kántorba annyi bort öntött, hogy az magánkívül menekült el a házból, éjfél lett, és a háziak még mindig nem érkeztek meg. Szindbád elgondolkozva ült a verandán. Tudta, hogy a városban a színészek a Rip van Winklét játsszák ma este. Unalmában végiggondolt az operetten, a színésznőkön, akiket valaha Lisbeth tarlatán szoknyácskájában a lámpák előtt látott. Látta újra a kecses bokákat és mosolygó szemeket. A messziségből, mint egy éji lepke röpködése, a fülébe szűrődött a kardal: Sziklautakon - vezet el a nyom...

Gyorsan hajtó kocsi kerekeinek a pergése hallatszott az útról, megjött Kápolnai a feleségével a színházból.

A házigazdának feltűnően rossz kedve volt, de az Etelka arca piros volt, és a szeme úgy ragyogott Szindbádra, hogy az szinte meglepetten lépett hátra. A férjét kétszer-háromszor megcsókolta, mielőtt szobájába vonult volna.

- Köszönöm - ismételgette hálásan.

Kápolnai elkeseredetten hajtott fel egy pohár bort.

- Igazad volt - mondta torkát köszörülve -, kissé korai volt a próba. Még csak két éve a feleségem.

- Nos, hogy viselkedett?

- A lehető legfurcsábban. A színházban nyomban felfedezett ismerősöket. A nézőtéren ülő színésznőket és színészeket. Előbb a páholyba csődítette őket, majd elment velük a színpadra, vizitelni a primadonnához. Egy kopott, koravén komédiás arra emlékeztette, hogy milyen nagyszerű idők voltak azok, amidőn az iskolában együtt játszottak. A pohos, sanda szemű igazgató felbőszítő arcátlansággal hazudta, hogy Etelka egykori szerződése még most is a fiókjában hever. Ráparancsoltam, hogy nyomban adja vissza a szerződést. A gazember nevetve jelentette ki, hogy nem adja, hátha szükség lesz rá még valamikor. Színész! Tudod,

mi van ebben a szóban? Minden, ami aljasság, rosszaság, léhaság. És a színészek között jól érezte magát az én feleségem.

Szindbád hümmögött, nemsokára jó éjszakát kívánt. És másnap nem is csodálkozott, hogy Kápolnai és felesége feldúlt arccal ültek az ebédnél. Délután hangos pörlekedést hallott.

Egypár nap múlva alkonyattal a mezőkön sétált, csak estére érkezett haza. A verandán Kápolnai kezébe rejtett arccal ült.

- Etelka elment színésznőnek - mondta csendesen, fojtott hangon.

*

Így történt, hogy Szindbád éjszaka utazott, fuvarosszekéren (a hintó Etelkát vitte el) felkeresni az asszonyt, és visszatérésre bírni.

A hűvös éjszakai szél ellen mindenféle bolondos gondolatokkal védekezett. Többek között arra gondolt, hogy a szerelmes Kápolnai egyszer szintén felcsap színésznek, hogy együtt pályázzon a feleségével, ha az asszony vonakodna visszatérni. Igen jól állana rajta a lakk-csizma és a tollas föveg. Előbb tán a karban énekelne, és onnan lesné égő szemmel, hogy a felesége a nézőtérrel kacérkodik.

Reggel volt, amikor egy nagyon kis vidéki városba érkezett. A házak még félig aludtak, és a kapuk előtt fésületlen asszonyok mondták el egymásnak álmaikat. Egy hosszú-hosszú utcán döcögött végig a kocsi; az úton mély sár volt, de a sárban alattomos kövek leskelődtek a kerekekre. Mintha a vidékiek tiszteletére helyezték volna a köveket az útra a városka lakosai. Egy tanítóforma ember összefont karral ballagott az iskola felé, majd egy péklegény fütyült hegyesen, hogy hangzott belé az utca. A torony szinte álmából felébredve, ködös fejjel hunyorgatta szemét a hosszú utca végén. A kertekben frissen, zölden mutatkoztak a veteményes. Csak a jegenyefák álldogáltak elkeseredett mozdulatlansággal az utcasoron, mint akiknek már minden mindegy. Egy-egy lehullajtott levelük Szindbád kocsijába esett.

A fogadó az „Arany Elefánt „-hoz volt címezve, és olyan sötét, szomorú volt, mintha valami régi angol regényből vágták volna ki. A fogadós, egy gyanakvó, szakállas zsidó, tetőtől talpig végignézett Szindbádon. Szindbád az asszonyról tudakozódott.

- Utazó az úr? - kérdezte a fogadós.

- Nem.

- Azért - felelt fenyegetőleg az „Arany Elefánt" tulajdonosa. - Mert nekem hiába is mondta volna. Nincsenek kofferjei. Tehát nincs engedmény sem a szoba áránál.

Szindbád ismét az asszony iránt érdeklődött.

- Nálam semmiféle asszonyság nem szokott lenni - felelt a fogadós, és egy veszedelmes, girbegörbe lépcsőn az emeletre vezette Szindbádot. A szoba dohos volt, alacsony volt, és Szindbád ijedten nézte az ágyat. A falon végre felfedezett egy képet. A felséges királyi ház tagjai függtek ott. Szindbád a főhercegekkel társalogva, lassan lehunyta fáradt szemét.

Délután, mikor az utcára lépett, az „Arany Elefánt" tömlöcszínű falán rikítóan piros cédulát fedezett fel. A színtársulat a városba érkezett, és estére az „Elefánt" nagytermében játszik. A nagyérdemű közönség pártfogását kéri Dunai Döme színigazgató.

- Ez az! - kiáltott fel Szindbád. - Itt van Etelka.

Egy darabig a kávéházban leskelődött, de csakhamar megunta a köpködő és pipázó vendégeket. Bolyongott a városban, a kirakatokat nézegette, amelyek olyan régiek voltak, mintha már Szindbád gyermekkora óta csalogatnák a vevőket. A fotográfus bódéja előtt gyönyörködött a helybeli tűzoltó főparancsnok arcképében. A cukrászda mályvaszínű függönyei mögött egy barna, nagy szemű és apró bajuszkájú asszonykát fedezett fel, amint fehér kötényben a krémes béleseket rendezgette. Besietett nyomban a citrom- és vaníliaszagú boltocskába, és hevesen ismerkedni kezdett a barna nőcskével, aki eleinte ijedten nézegette a sohasem látott idegent. Később megvallotta, hogy Irmának hívják... De Szindbádnak akkorára az üldözött Kápolnainé jutott az eszébe, gyorsan fizetett, és már el is ment, pedig szívesebben a cukrászdában maradt volna. Céltalanul őgyelgett tovább a városkában, sétálgató vidéki asszonyok és lányok szokás szerint kuncogva nevetgéltek a zsebkendőjükbe, és meggyorsították lépteiket, midőn Szindbád mellett elhaladtak. Egy öreg, hivatalnok külsejű ember ellenséges szemmel vizsgálta Szindbád lakkcipőjét. Majd egy borbélybolt előtt a vörhenyeges bajuszú gazda hangosan mondta a legényeinek, hogy az idegen úrnak a haja hátul szépen van nyírva... S így este lett. Szindbád elfoglalta helyét az első sorban, és kissé izgatottan várta, hogy a függönyt felhúzzák.

Lassan megtelt a terem...

És a harmadik jelenetnél, miközben egy zongora rekedt hangon megszólalt, a dobogóra kilépett Etelka. Igen, igen: rózsaszínű trikó volt rajta, és félcipője még az otthoni. Piros az arca a festéktől, és kis kard van az oldalán. Gyönge hangon énekelve jött elő a színfalak közül, és halkan, szívére szorított kézzel énekelt valamely dalt. Szindbád látta fátyolos, ijedt tekintetét. A nézőtérről megszólalt egy vastag hang:

- Hangosabban, kisasszony.

Morajlás, zúgás, pisszegés, „csendet!” kiáltások hangzanak fel nyomban. Az ének elakad, és Etelka ijedten, könnybe borult szemmel áll a dobogón. Reszket mind a két keze.

Szindbád hatalmasan összeüti a két tenyerét az első sorban. Mások is tapsolnak, és hangosan kiabál valaki hátul.

Az asszony tekintete most Szindbádra téved. Elsápad a homloka, és a tekintete olyan lesz, mint a meglőtt őzé.

Egy parókás színész siet elő a színfalak közül. Karját nyújtja Etelkának, és miközben elvezeti, a nézőtér felé kiált:

- A kisasszony rosszul lett.

A zongorát két kézzel veri a karmester, lassan csillapodik a nézőtéri susogás, hogy helyet adjon a kacagásnak, mert a kövér komikus most négykézlábra ereszkedve jön be a színre...

*

- Hogy került ide? - kérdezte síró hangon az asszony később, midőn felöltözködött, és az udvaron friss levegőt szívott.

- Magáért jöttem. Az ura küldött.

- Hazamegyek, ha megígéri, sohase mondja meg senkinek, hogy engem trikóban látott.

(1911)

Utazás éjjel

Ennek az egész esetnek, amely most következik, legalkalmatosabb volna valamely régimódi címet adni; ilyenfélét: „Curly vagy egy színész története”, vagy „Esmond Henrik, Anna királynő őfelsége ezredesének története”, de mégis leginkább ez illenék a fejezet fölébe: „A gonosz varázsló, vagy az ártatlanság diadalma”... Tudniillik: egyszer Szindbád az a bizonyos hajós megszöktetett egy fiatal hölgyet. A kisasszony húszesztendős múlt Gyertyaszentelő Boldogasszony napján, de még mindig nagy tél volt az alföldi rónán. A kis bakterházak a téli alkonyat félhomályában úgy maradoztak el a rohanó vonat mellett, mintha személyes ismerősei volnának Szindbádnak, beköszönnek az ablakon, és továbbsietnek sürgős tennivalójuk elvégzésére. A pályaőrök havas bundájukban mozdulatlanul állottak a sín mentén, és a nehéz bárányból sapkák alatt látszó arcokon Szindbád aggodalmat, sőt rosszallást vélt felfedezni, midőn a megszöktetett hölggyel tovább utazott. Még a hó sem hullott úgy, mint rendesen. A rohanó vonat mentén, szinte vízszintes irányban, szakadt az apró hó, némelyik a mozdony füstjétől bekormozódott, mint fekete darázs suhant tova a fehér lepkécskék között. Közel és távol nagy, fehér hómezők, ahol pontosan lehetett látni a rókák, a nyulak és kóbor ebek nyomait, és Szindbád a szerelmes csókok között kipillantott az ablakon, s azon gondolkozott, hogy hová lettek a rókák, amelyek nemrégen még itt jártak. Egy tanyaház pirosló ablakával úgy fut a tájon keresztül, mint egy bábszínházbeli kép; egy kis állomáson, ahol egy percig megállottak, az emeleti ablakban két leány ült, varrtak, a harmadik fehér alsóruhában állott a szoba közepén, a függőlámpa alatt, és éppen egy lila szoknyát próbált felvenni. Fehér karja és válla egy darabig elkísérte Szindbádot a hóesésben, aztán csak a vasúti töltés mellett álldogáló nyírfák havas gallyai integettek feléje, mint annak az ismeretlen lánynak vékony karjai. „Bizonyos, bál lesz valahol a környéken” - gondolta Szindbád. A hölgy, akit délután megszöktetett, csendesen sírdogálva üldögélt a sarokban, és csak félszemmel leste a cigarettázó Szindbádot.

- Ugye, már nem szeret, megbánta, hogy eljött velem? - mondta Szindbád, talán tizedszer, mert már nemigen tudott egyebet mondani.

A leány - kis fekete hajú, fehér arcú nőcske volt, aki a téli időjárás beállta óta a muffjában melengette Szindbád kezét, midőn esténkint hazakísérte, majd a kapuban, a sötétben lázas csókot váltott vele duzzadt ajkával, amely puha és bágyadt volt a vágytól - ijedten, csaknem kétségbeesve ült a vasúti kupé sarkában, és lábait szorosan egymásra vetette. Ártatlan leányka volt, akivel Szindbád csupán a népkert elhagyott sétányain szokott üldögélni a vasárnapi délutánokon, hó volt, hideg volt, és a közelből az érkező vasúti mozdonyok füttye hangzott néha.

- A száztizenkettes - mondta a fekete hajú leány, mert az államvasutaknál volt telegráfista.

Máskor a külvárosban tettek hosszú sétákat (a rejtettebb helyeken karonfogva mentek), és jól ismerték az ágyúgolyót, melyet a szabadságharcban lőttek egy városvégi régi ház falába. Azután a temető következett, a kopár gallyak között csendesen álldogáltak a havas sírkövek, mint olyan emberek, akiket a nagy, vidéki városból száműztek, de a határból is folyton a városból kihallatszó hangokra, harangszavakra figyelnek, mintha visszatérésre várnának. A hallgatózó sírköveknek egymás között neveket adtak, amint a temető mellett elhaladtak. Egy nagy, vörösbarna sírkövet Dobieczkinek nevezett el a telegráfista kisasszony, mert éppen úgy nevezték akkor az államvasúti üzletvezetőt. A Dobieczki komoran, csaknem összefont karokkal állott a megtört, bánatos téli fák között, mint talán a csatavesztes generális állott azon a helyen a szabadságharcban, de Szindbádot és a telegráfista kisasszonyt ez nem tartotta

vissza, hogy hosszú, forró csókot váltsanak a temető sarkán, ahol keresztút volt, és éjjel boszorkányok ültek. (Ezekről a boszorkányokról nagyon sokat tudott a leányka.)

Egyszer egy régi templomocskát találtak, ahol hajdanta kálvinista prédikátorok zúgtak és mennydörögtek az istentagadók ellen, de jöttek a katonák, és őket megöldösték: itt örök hűséget esküdtek egymásnak, a beomlott falak között...

És ezután nemsokára Mimi - mert így hívták - egy lépcsőn ment volt felfelé, és Szindbád a lépcső alján kalaplevéve állott, mert akkoriban még így udvarolt a nőknek. Mimi a lépcső közepén járhatott, midőn egyszerre hátranézett, és az arcán kacér, eddig nem látott mosolygás jelent meg. Ugyanekkor kék, fehér pettyes batiszt szoknyácskáját megemelte, hogy finom lábai térdig meglátszottak, és kis félcipője, amelynek olyan magas sarka volt, mint a hajas babáknak karácsony estve a skatulyában, valamint feszes fekete harisnyája arra késztette Szindbádot, hogy kimeressze a szemét. - És nemsokára elkövetkezett erre a szöktetés... Este a vonatra ültek, és elindultak a nagyvilágba. (Talán elfelejtettem mondani, hogy a telegráfista kisasszonynak féltékeny, öreg szülei voltak, akik Szindbádról mindössze annyit tudtak, hogy egyszer éjszaka be akart mászni az ablakon... Az öregember a bibliát vágta ugyanekkor Szindbád fejéhez.)

... - Kérem - mondta Szindbád, mert fiatal korában jó és engedelmes fiú volt, amilyennek született -, éjszaka van, maga bizonyosan álmos. Kérem, helyezkedjen kényelembe, vesse le szoros fűzőjét, tegye le kalapját... Én majd a folyosóra megyek, ha zsenírozom...

Mimi, mint a vonatra ülés óta mindig, szótlanul ült helyén, és csak a zsebkendőjének mondhatott valamit, melyet állandóan szeme és orra előtt tartott... Az ifjú Szindbád (mert hiszen akkor még ifjú volt) haragosan nézett ki az ablakon a besötétedett tájra, és Mimi csak kuncogott csendesen...

- Legalább a szoros ruháját gombolja ki - folytatta esdeklő hangon Szindbád, de Mimi erre sem felelt.

Szindbád elkeseredve felállott:

- Tudja, hogy az apám gazdag ember, és engem nagyon szeret. Akárhová vetődünk, az apám mindig gondoskodik rólam, rólunk... Legalább a bársonykalapját tegye le!

Mimi sírdogálva csóválta a fejét.

Szindbád ekkor a legnagyobbra határozta el magát.

- Helyes, én magára hagyom. A hideg folyosón töltöm az éjszakát, de magának pihenni kell. Jó éjszakát!

Az ajtóhoz ment, felnyitotta, a függönyt félretolta, de Mimi még mindig nem szólt egy szót sem.

Szindbád eleinte azt hitte, hogy meghal bánatában, midőn egyedül találta magát a hideg folyosón.

Bekukucskált a függönyök között. Mimi mozdulatlanul ült helyén.

Isten veled! - gondolta Szindbád, és arra készült, hogy kiugrik a robogó vonatból a fekete, téli éjbe.

De később mégis mást gondolt.

Nagy zajjal felnyitotta a kupé ajtaját:

- Kedvesem, a menetrendből tudjuk, hogy egy éjszakai vonat találkozik a mi vonatunkkal a következő állomáson. Azzal visszatérünk. Hajnalban otthon van... És senki sem tudja meg a dolgot. A szüleinek majd hazudik valamit.

Mimi erre sem felelt. Felállott, és a tükörben igazította a kalapját, mert a mozdony már rekedt, rövid füttyel jelezte a közelgő állomást.

*

Szindbád férfikorában sokszor gondolt vissza az éjszakai utazásra. A pirosló ablakú, kis tanyaházakra, az aggodalmas arcú bakterokra és a rókák útjaira. Mimi emléke mindig felmelegítette a szívét...

Egy kis zsebkendője maradt Mimitől. Ezt megsimogatta, és Mimi gyenge haját érezte.

- Milyen balga voltam! - sóhajtotta.

(1911)

Szindbád álma

Szindbád egyszer azt álmodta, hogy király lett, fiatal király, Ó-Anglia fénykorában, talán tizennyolc esztendős volt, és könnyű, hegyes orrú cipőben, selyemzubbonykában járt-kelt. A haja hosszú volt és fürtös. A szeme csillogott, nevetett, sárga, gyönyörű aranypénzeket eregetett ki az ujjai között, és víg, csilingelő hangon beszélt. Könnyű, fiatal, boldog és pompás volt álmában, mint egy napkeleti lélek. Az urak VII. Henrik korabeli jelmezben jártak körülötte egy nagy teraszon, a nők uszályos selyemruhában, fehér, magas, fűzős cipőik felett szoknyájukat felemelve hajlongtak előtte bodros fejükkel, amerre ment. Fehér harisnyáikat sokáig látta, még akkor is, midőn királyi álmából felébredve, fáradt tagjait sorban megmozgatta. Egy sor fehér harisnyás női láb maradott meg legtovább az álmából. És miközben fakó, búskomoly, halottszerű arcát reggel a tükörben megpillantotta, egy kissé elgondolkozott azon, hogy az éjjel fiatal király volt. Végül pedig az jutott eszébe, hogy miután már mindent megpróbált e világon, tehát nemsokára meg fog halni.

Azon a napon, szép, kora őszi nap volt akkor, Szindbád háromszáz-egynéhány éves ember létére gondosan öltözködött. Világos nyakkendőt kötött, és fényes cipőt húzott lábára. A borbély a fejét a hóna alá vette, amikor borotválta, mint keleten szokás; aztán illatos olajjal dörzsölte be ősz fejét. Így felkészülve az öreg Szindbád elindult, hogy felkeresse azt a nőt, akinek valamikor fehér harisnya volt a lábán, és mindig meghajtotta a fejét, amikor Szindbádot látta, és azt mondta neki: „én csillagom, én királyom". Szindbád pedig legyintett kezével: „ugyan ne bolondozzon már, kérem". - Persze ez még abban az időben volt, amikor lépten-nyomon, a budai alagúton innen és túl, a Krisztinavárosban, a Várban, de még a fővárost környékező községekben is gyakran mondogatták Szindbádnak: én csillagom. Két-három nőnek volt a csillaga egyszerre a hosszú életen át. Addig sohasem hagyta békében a nőket, amíg meg nem szerették. És így történt, hogy élete egytized részét ablakok alatt töltötte, amely ablakokra mohón vagy alázatosan, boldogtalanul vagy fenyegetőzve nézegetett. A nőket meglesni, útjaikon titkon elkísérni és kitudni titkaikat, reményeiket, vágyaikat: ebben mindig mester vala. Órákig mozdulatlanul figyelni egy kis budai házat, amely a hegyoldalban volt, és benne varrógép zakatolt - vagy kocsin követni egy vágtató kocsit, amelyben dáma ül nagy kalapban és illatok között - éjjel, lopva, lessel, világos ablakot figyelni, amelyet csipke-függöny borít - vagy a templom sötét oszlopai alatt megfigyelni az imádkozó asszonyt, és kieszelve, hogy kiért és miért imádkozik: ezzel annyi időt töltött el Szindbád, hogy néha a gyümölcs leszakítására sem maradt érkezése. Belefáradt a dologba, és már új kaland izgatta vérét, álmát, étvágyát, midőn a régi ügyet még le sem bonyolította. S ezért történt meg az, hogy az élet folyamán körülbelül tíz-tizenkét nő hiába várta Szindbádot a találkán, a le-függönyözött kocsiban, az erdei úton a sétányon vagy egy távol eső vasúti állomáson, ahol két vonat szokott találkozni. A vonat Szindbád nélkül robogott tova, pedig a nő, az a bizonyos, ott állott az ablakban, és reménykedve, félve és ajkát nyelvével nedvesítve nézett a függöny mellől. S így ment el sok vonat... Közben az is, amely a fehér harisnyás nő vonatja volt, aki szóban és levélben mindig „én csillagom"-nak nevezte Szindbádot, amin akkoriban nem is nagyon lehetett csodálkozni.

Ez a nő özvegyasszony volt, akit Majmunkának hívtak azok, akik valaha szerették. Komoly, katonás és határozott nő volt, mert hiszen a nők többnyire felcserélik becézőnevüket udvarlóikkal együtt. De ő mindvégig megmaradott Majmunkának. Igen ritkán nevetett, sohasem kacsintott, és elszánt megvetéssel nézett még akkoriban is Szindbád szemébe, amikor miatta éppen a beretvával nyakát akarta elmetszeni. Meggyőződéssel és teljes hittel

szerette Szindbádot, mint a fátumot. Nem tudta nem szeretni még akkor se, mikor Szindbád évekre magára hagyta. Tízéves koráig gyermekségében süket volt és vak volt. Azt hitte, hogy ez a régi betegsége okozta, hogy másképpen gondolkozik, mint a többi nők. „Szeretni fogom, amíg élek, az én királyomat. Akár látom, akár nem látom" - mondta Szindbádnak, midőn néha-néha találkoztak. „Ugyan mit akarsz mindig azzal a bolond szerelemmel? - felelt vállat vonva Szindbád. - Az életben egyéb dolga is van az embernek, mint a szerelem."

Mégis, azon a napon, amikor Szindbádot közelgő halálának sejtelmei meglepték, nyomban Majmunka jutott eszébe azok közül a nők közül, akiket még érdemesnek tart a megtekintésre, mielőtt búcsút mondana. A többi nők, a fehérek, barnák, fiatalok és érettek, a kövérek és soványak, akik halálos szerelmeket fakasztottak a szívében, akik után szaladt lihegve, búsan, töprenkedve, és az életét sem sajnálta volna a fületlen pitykék ellen százszor és százszor feltenni - mind elmaradtak ezen a napon. Nem utálta őket, de már többé nem kergették meg a vérét a velük való gondolatok, a szájak emléke, amelyek szájához tapadtak, a kezek, a lábak, a szemek és a hangok emléke, amelyek még nemrégen külön-külön arra buzdították, hogy élete második felében végigcsinálja fiatalkorát, újra megcsókolja az ajkakat, és megtapogassa a kezeket, keresztül-kasul utazván a földkerekséget hetvenhétszer a régi kedvesek, régi ölelések után.

Hisz a régi utcácskába is huszonnégy óráig utazott vasúton, ahol egyszer régen, az ablakban egy fiatalasszony könyökölt tavaszi reggelen és fehér pongyolában, a haja még kicsit kócos, a szemén az álom, és a fél arca piros a gyűrött párnától, midőn is Szindbád kedveskedve megszólította, és az idegen városkában elszántan beosont az ismeretlen nőhöz.

A rablókaland szerencsésen végződött, és húsz év múlva (midőn újra arra járt) az ablakban egy barna fiatalember tanulta leckéjét. „Mintha én volnék fiatal éveimben" - gondolta magában Szindbád.

És most ők mind-mind eltűntek Szindbád elől e kora őszi napon, csupán a katonás, komoly Majmunka maradt meg, aki semmit sem akart sohasem, csak Szindbádot messziről és kitartóan szeretni.

Régente egy magányos házban lakott Majmunka, messzire, Budán, a vám felé, ahol úgy fut a villamos, mint a gyorsvonat, és éjjel zúgva-dübörögve nyargal, hogy azzal is eltelik az idő, ha az álmatlan ember ezt hallgatja.

A házmester letette a csizmát, amelyet foltozott, és a lakók könyvéből, sűrűn nyálazva a lapokat, a tévelygő okulárén át kinyomozta, hogy Majmunka más vidékre költözött.

- Itt tudta hagyni ezeket a vén ecetfákat? - kérdezte Szindbád.

- Itt - felelt röviden a házmester, és becsapta a könyvet.

Az ecetfák összesúgtak az őszi szélben: „nini, Szindbád úr", mondták, mert éjjelente néha sóhajtottak neki.

A házmester felvette a csizmáit, és a homlokára tolta az okulárét. „Nini, Szindbád úr!" - kiáltotta, mert éjjelente hozott neki bort vagy sört a kávéházból, amikor még Majmunka a házban lakott.

- Hát hogy történt ez? - kérdezte Szindbád.

- Így. Egyszer csak nekem adta a macskáját. Azt mondta, unja. Aztán a régi befőttesüvegeit mind kihányta a szemétre. A régi bársonykalapját a földhöz vágta. Unta. Megunt itt, kérem, mindent. Erre elköltözött.

A házmester beledöfte az árat a csizmába, hogy az nyekkent bele.

- Nem nyitok éjjel senkinek se kaput, mióta Szindbád úr nem jár hozzánk.

Szindbád elgondolkozva ballagott el az egyemeletes városvégi házból, ahol a kút az udvar közepén állott és körülötte a jó szagú ecetfák. A botjával megpiszkálta a lehullott őszi gallyakat.

- Ejnye, hát Majmunka megváltozott volna? - kérdezte magában.

Elindult a Majmunka alacsony sarkú, fekete félcipőjének nyomát keresni.

*

Majmunka - akit Szindbád Budától Pestig mindenütt keresett - piros pongyolában könyökölt az ablakban, és Paul de Kock regényét olvasta, mint akár húsz esztendő előtt.

Miután Szindbádot a Macska utcán bandukolni látta, tölcsért formált a tenyeréből, és mint valami jókedvű fiákeros, lekiáltott a negyedik emeletről:

- Hé - hopp!

Szindbád nyomban megismerte a Majmunka hangját, mert Magyarországon csak neki volt olyan hangja, amely félig a vadászkürt, félig meg a kereplő hangjához hasonlított.

Felfelé fordította a fejét, és megvárta, amíg Majmunka kegyesen intett neki. Szabad az út. Három lépcsőt ugrott egyszerre, amíg lihegve és kimerülten a negyedik emeletre ért.

Majmunka az előszoba ajtajában állott, és szájából nem hiányzott a szivarka:

- Jó volna kicsit takarékosabban bánni azzal a két rossz lóval - mondta, Szindbád lábára célozva. - Mi az ördögöt keres maga a Macska utcában?

- Kegyedet! - felelt Szindbád, és az előszobában egy székre telepedett.

Majmunka szokás szerint nem hitte el, amit Szindbád mondott.

- Bizonyosan lakik errefelé valami hölgyecske. Majd megtudom, aztán a sarkára lépek. Nem szeretem, ha a szemem láttára csal meg, Szindbád.

Szindbád esküre emelte a kezét.

- Magát kerestem, Majmunka, mert már nagyon régen nem láttam. Tegnap vagy tegnapelőtt magával álmodtam, azóta kerestem. Ugyan, nem felejtett még el engemet?

Majmunka kivette a szájából a cigarettát.

- Nem, fiam - mondta kissé borúsan. - Én nem szoktam olyan könnyen felejteni. Habár most három éve nem volt már szerencsém, és a Paul de Kock regényeket megint elölről olvasom. Én már csak olvasás közben vétkezek. De lépjen be, hadd nézzem meg közelebbről.

A sötét előszobából az utcai szobába vezette Szindbádot. (Körül a régi bútorok, a falon Majmunka öregapjának a képe, aki már évek óta csupán a falról figyelte a történteket, másfelé egy halott gyermek képe, akinek valaha nagynénje volt Majmunka, majd egy kis kézimunka üveglap alatt: ugyanannak a halott kisleánynak az emléke. Egy ősz és hallgatag kanári az ablakban. A karosszéken éppen úgy feküdt odadobva a kék hárászkendő, mint legutoljára, midőn Szindbád Majmunkánál látogatóban volt.) Az ablaknál az asszony Szindbád álla alá tette a kezét, és figyelmesen megnézte az arcát, szemét, könnyedén megsimította a haját.

- Tudja, Szindbád - mondta rövid hallgatás után -, néha már úgy szeretem magát, mintha nem is a kedvese - eldobott, elhagyott, elfelejtett kedvese volnék -, hanem az édesanyja. De ismerem is magát. Mintha én hoztam volna a világra.

Szindbád leült a karosszékbe, amíg Majmunka gondosan begyűrte a lapot a regényben, és a regényt a szekrénybe zárta.

- Ezeket a Paul de Kock-féle regényeket még maga vette nekem, emlékszik? Midőn azt akarta, hogy otthon, egyedül olvasgassak. Nem is olvasok más regényt.

Szindbád hümmögve nézte az asszonyt, aki ma is olyan volt, mint tíz esztendő előtt. Egészséges, erős, világosbarna hajú, harminc-negyven esztendős nő volt, aki korán lefeküdt, korán kelt, és arcfestékkel már nagyon régen nem kendőzte az arcát. Szeretett papucsban járni, és szeretett jóízű ebédeket főzni. Tizenhat-húsz éves korában kocsizni is szeretett, víg férfiakkal, cigánymuzsika mellett pezsgőt inni, és a selyemszoknyát meglobogtatni tánc közben. De ez utóbbi dolgokat megunta, mert mint mondá, annyi a rossz és könnyelmű nő Pesten, hogy már szégyell közibéjük tartozni. A legjobb papucsban járni.

- Azt hittem, hogy sohasem hagyja el az ecetfákat, ott, a budai házban - mondta csendesen Szindbád. - Nem tudom elgondolni, hogy miért tért vissza a Macska utcába, ahonnan fiatal éveiben megundorodva elköltözött a csendes Budára. Tudomásom szerint még mindig ebben az utcában laknak a mulatóhelyek táncosnői, az éjjeli Budapest művésznői és énekesnői. Visszatért volna a művészi pályára, Majmunka?

- Nem, fiam - felelt komolyan az asszony. - Vannak ugyan szép ruháim, drága kalapjaim, de azt majd csak akkor veszem fel, ha majd magával mehetek valahová. Tíz éve ígéri, hogy egyszer elvisz a cirkuszba. És én nem voltam tíz éve a cirkuszban, pedig olyan szegény sohasem voltam, hogy ne lett volna a legjobb ruhám és legszebb kalapom...

Szindbád a múlt időkből ismerte már az ilyen formában elindított beszélgetést, azért gyorsan közbevágott.

- Csak semmi szemrehányás, Majmunka. Volt maga lánykorában eleget a cirkuszban. A cirkusz alig különbözik valamiben az orfeumtól. Bohócok vannak ott is. Kifestett arcú nők.

- De a lovak...

- Lovak, lovak! Elég lovat látott már az életben. Igazán nem értem, hogy egy megkomolyodott, visszavonult és rendes életet élő nő hogyan törheti a fejét éjjel-nappal mulatságon?

- De Szindbád! - szólt közbe borúsan Majmunka. - Hisz tíz év előtt ígérte egyszer a cirkuszt, akkor midőn a háta fájt, aludni csak akkor tudott, ha én kezemmel simogattam. Akkor ígérte, hogy majd ha meggyógyul, elvisz a cirkuszba, és azóta nem vitt el. Egyedül pedig én már nem megyek sehová, fiam. Se mással. Csak magával.

Szindbád előrehajolt, és megsimogatta a Majmunka kezét.

- Mi már eleget láttunk komédiát az életben, Majmunka. Hisz maga is táncolt a karban... Én mást mondok magának. Mire kitavaszodik, egy szép, napfényes délután elemózsiát pakolunk kosárba, és a budai hegyek közé megyünk. Lóvasúttal megyünk át a Dunán, és a híd majd zörög, dübörög. A kocsis tülköl, és egy vidéki házaspár ül velünk szemben, akik mindig azt kérdezik, hogy messze van még a Császárfürdő? A lovacskák futnak, és a kerekek jókedvűen gurulnak a síneken. A Széna téren gyerekek labdáznak, és egy földbe épített kiskocsmában a harmonika szól. De mi nem itt szállunk le, hanem továbbmegyünk, a kocsis megint tülköl, és a vidéki házaspár a Császárfürdőről kérdezősködik. A budai hegyek felől már szagos levegő áramlik a kocsi belsejébe, és úgy ülünk egymás mellett, mint egy boldog, nagyon boldog

házaspár. Én nyugalmazott számtiszt vagyok, és maga húsz esztendő óta a feleségem. Van ezer forintunk, megtakarított pénzünk a budai rác bankban, és már régen házat akarunk venni Szentlőrincen, ahol kis kert van, és ahol maga csirkét és kacsát nevel...

- Ó, te gazember! - kiáltott fel Majmunka, és sírva, nevetve, boldogan ölelte át Szindbád nyakát.

- Nos, ugye, sokkal jobb, mint a cirkuszba menni? - kérdezte megelégedetten Szindbád.

- Százszorta jobb - felelte Majmunka, és a szeme olyan fényes volt, mint karácsonykor a gyereké. - Tehát tavasszal a János-hegyre megyünk, és a fűben heverünk.

- Igen, Majmunka. És most mondja meg, hogy mit csinált azóta, amióta nem láttam.

Az asszony vállat vont:

- Semmit. Én nem szoktam semmit sem csinálni... Emlékszik az öcsémre, arra a szép, barna emberre, aki olyan gyönyörűen énekelte a szomorú nótákat éjjel az orfeumban, és a vasútnál volt hivatalban? Emlékszik? Szegény fiú valami bajba keveredett, Amerikába ment, de ezt nem tudja senki, mert én pótoltam a hiányt. Igaz, hogy ráment az egész szegénységem.

- A papirosok is?

- Úgyis a szekrényben tartottam őket, nem volt bennük semmi hasznom.

- Az ékszerei?

- Ugyan kérlek, hát mikor szerettem én az ékszert? Régen, bolond fiatal fejjel.

Szindbád megcsóválta a fejét, és elgondolkodott.

- Kár volt annyit énekelni az öccsének! - dörmögte.

- Most már mindegy. Visszaköltöztem ide, a Macska utcába, abba a házba, ahol valamikor az egész első emeleten laktam, és Mitrovics, a fiákeres egész nap a kapu előtt állott. Jöttek a grófok, és én repültem velük, mert hiszen fiatal voltam. Tehát visszaköltöztem ide, mert ezen a környéken mégiscsak maradtak ismerőseim. A mulatókból a táncosnők nálam esznek ebédet. És ebből szépen, csöndesen megélek. És ha egy gróf jönne hozzám, hát bizony kirúgnám.

Szindbád csöndesen fújta a füstöt:

- Igen - mormogta -, mindig szeretett ebédet főzni.

*

Hogy is volt tovább?

Egyszer Majmunkánál ebédelt Szindbád, és a kerek asztalt hatan ülték körül. Szindbádon kívül még csak egy férfi volt a társaságban, azon már említett öregúr, aki házisapkában és gondosan megkötött nyakkendővel figyelte a falról a történendőket, és már évek óta nem szólt bele a társalgásba. Hiszen aranyrámák közé volt szorítva.

A hölgyek, akik valamennyien a Macska utcai házban laktak, többnyire hosszú köpenyegben foglaltak helyet az asztalnál. A köpenyeg alatt ugyanis csak alsóruhácska volt, estig ők nem szoktak felöltözködni, midőn megszólal a nagydob a zenekarban, és kezdetét veszi a művészélet. A hajak, amelyek estére az ügyes fodrásznő keze alatt gyönyörű alakzatot öltenek, most rendetlenül, boglyasan hullottak a homlokba. Eleinte bizonyos érdeklődéssel tekingettek Szindbádra, sőt egyik-másik kidugta a köpenyeg alól formás, táncos lábát, amelyen finom

cipő volt, de miután már a levesnél - tyúkleves volt sok zöldséggel, ahogy Szindbád szerette - kiderült, hogy Szindbád nem szabad ember többé, sőt ellenkezőleg: Majmunka villogó tekintete alatt kanalazza a levest, a táncosnők többé nem törődtek vele, és ugyanezért az ebéd többi fogását már evőeszköz nélkül fogyasztották el. Csemcsegve, ujjukat nyaldosva és jóízűen ettek itt a négy fal között a művésznők a tápláló eledelekből, mintha az evőeszköz csak szomorú életükre, búsan vidám foglalkozásukra emlékeztette volna őket, mint a fűző vagy az arcfesték. Most nappal volt, dél volt, az este messze, maguknak, kedvükre óhajtottak élni. Az egyik - egy finom arcú, vöröskés hajú - parasztnótára gyújtott, amelyet a falujában hallott valamikor. A nóta a bevonuló újoncok nótája: „Édesanyám, ha bejön Egerbe”... A hölgyek figyelmesen hallgatták az érzéssel előadott dalt, és egyik-másik könnyezett is. Ki tudja, mi jutott eszükbe?

Csupán csak az egyik, egy kis termetű és hamis szemű és furcsa mosolygású leány nem hagyta el végképpen Szindbádot. Többször megérintette lábával lábát az asztal alatt, és egyszer a fülébe súgta:

- Jöjjön el este az orfeumba.

Majmunka persze nyomban észrevette a dolgot, és felszisszent:

- Te kígyó. Te komisz. Nem félsz, hogy megmérgezlek?

A leány elszaladt, és csakhamar a többiek is összeszedelőzködtek, miután a kenyérmorzsát összegyúrták munkátlan ujjaikkal. Ásítozva, álmosan, zsebre dugott kézzel oszlottak szét a Macska utcai ház különböző részeibe, hogy estére - midőn a nagydob pufog a zenekar mélyében - tollas, nagy kalapjaikban, finom ruháikban és ékszerekkel díszítve megjelenjenek. Kézzel többé nem nyúlhattak az ételhez, és kedvükre sem énekelhettek.

A hivatal kezdődött. A Majmunka ebédjénél éltek csupán maguknak.

- Úgy látom, hogy még mindig hatnak magára a könnyelmű leányok! - kezdte Majmunka, midőn Szindbáddal egyedül maradt. - Ez a mai ebéd próbaebéd volt. Kíváncsi voltam, hogy négy-öt leány között megőrzi-e a hidegvérét, a nyugalmát, a komolyságát, a megvetését, az undorodását, ahogyan az már elvárható volna egy ilyen sokat próbált, vénséges vénembertől. Hát majdnem a bőréből bújt ki örömében, amikor ez a cudar teremtés rugdosni kezdte a lábát. Fiam, én mondtam neki, hogy próbáljon magával kezdeni. Mert, mondom, ez próbaebéd volt. Szegény, szerencsétlen nő vagyok. Sohasem fogsz megváltozni.

Szindbád vállat vont.

- Nem értem kegyedet - dörmögte. - A nyakamra hozza a táncosnékat, aztán haragszik, mert nem vagyok udvariatlan.

Majmunkának piros volt az arca a haragtól.

- Pedig ezekkel a nőkkel udvariatlannak kell lenni! - Uram, Istenem, ha úgy ismernék a férfiak a nőket, ahogyan én ismerem őket. Soha többé nem volna az a bolond szerelem a világon. Tudd meg, fiam, hogy a nő a legutolsó teremtménye a természetnek. Pláne, amíg fiatal. De még ha megvénül, se tedd tűzbe érte a kezed. Mások megrontásán jár az esze, és szerelmeket sző szegény, ártatlan férfiak pusztulására. Ékszerekkel kereskedik vagy erénnyel. Ez a vén nő manapság. Fiam, én nem tűröm meg, hogy a lakásomba férfi tegye a lábát. Itt tisztességesen kell magukat viselni a hölgyeknek. Pedig már ígértek nagy pénzt avégből, hogy ebéden fogadjam a hölgyek vagyonos udvarlóit. Én már utálom a pénzt. Csak egyet szeretek, a tisztességet, a rendet, a tisztaságot. *A becsület!* Ez ér valamit az életben. - És lehetséges, hogy éppen ezért ragaszkodnak hozzám a táncosnők. Nem is olyan könnyű hozzám bejutni. Mert nem akárkit

veszek fel kosztba. Aki valaha nálam volt, megemlegeti. Itt egészséges lett a betegből, kövér a soványból, még a pénzüket sem hagyom elherdálni. Rongyosan, szegényen kerülnek hozzám, és meggazdagodva, kiöltözködve távoznak. Mert én becsületes vagyok. Nem kereskedek se erénnyel, se ékszerrel.

Szindbád nagyokat bólintva hallgatta Majmunkát. Igen, sok tekintetben ő maga is tiszteletre méltónak találta Majmunka életmódját. És ezt nyomban közölte is vele.

Majmunka a dicséretet elfogadta, de a haragos pír nem tűnt el arcáról. Az ősz és hallgatag kanárinak magot szórt a kalitkájába, aztán lesimítva a ruháját, ismét helyet foglalt Szindbád-dal szemben.

- A múltkor, mikor először volt hozzád szerencsém évek után, nem akartam elrontani a kedved. Most azonban megmondhatom neked - ha már benne vagyunk -, hogy ismerem mindazokat a nőket, akikbe az utolsó tíz év alatt szerelmes voltál...

- Mindig csak téged szerettelek - felelte Szindbád.

Majmunka legyintett a kezével.

- Lehet, hogy ebben a pillanatban is másra gondolsz. Hisz ismerlek, mintha én szültelek volna. Tudom, hogy mikor szerettél, mikor nem szerettél. Ez azonban az én szerelmemen sohasem változtatott. Én furcsa, magamnak is érthetetlen asszony vagyok. Beléd szerettem ezelőtt tíz évvel, és nyomban tisztában voltam vele, hogy ez most már így marad végig egész életemen. Még ha meghaltál volna, Szindbád, akkor sem felejtettelek volna el soha. Miután ilyen szerencsétlenül szerelmes voltam beléd - hisz gyakran évekig nem láttalak -, szükségem volt tehát arra, hogy veled foglalkozzam. Így tudtam meg minden léptedet, járásodat, valamennyi kalandodat és szerelmedet. Te nem láttál engem, de én mindig láttalak. Még mikor aludtál is, hosszasan elnéztem alvó arcodat, hogy kifürkésszem az álmaidat. Ismerni akartalak, mert hiszen tudtam, hogy nélküled már nem élhetek.

- Hm, megvesztegette a cselédeket - jegyezte meg élesen Szindbád.

- Ahhoz most már neked semmi közöd sincs, hogyan tudtam meg e dolgokat. Figyelj ide! Mindjárt meglátod, hogy mindent tudok.

Majmunka a szekrényhez lépett, és egy kis imakönyvhöz hasonló könyvecskét vett elő.

- Ide szoktam felírni azokat a dolgokat, amelyeket nem akarok elfelejteni. Itt van mindjárt 19** június 21. K. ügyvéd neje, urától különválva él, a Lánchídnál vár. Délután öt óra. A 37-es számú zárt kocsin megérkezik Szindbád, a nő a kocsiba száll. Két óra hosszáig kocsikáznak a lefüggönyözött ablakok mellett a Hidegkúti úton. Ez a kocsizás minden héten megismétlődik júniustól októberig. Ugyanezen idő alatt hetenként K. ügyvéd neje, urától különválva minden szerdán délután egy szőke katonatiszttel sétál karonfogva a budai Halászbástyán... A hét két délelőttjén madame X. ismert divatárusnő szalonjában tartózkodik, ahol előkelő urak is meg szoktak jelenni.

Szindbád talpra ugrott.

- Hazugság. Az tisztességes nő volt.

Majmunka legyintett a kezével, mintha egy legyet hessegetne el.

- Fiam, én nem szoktam hazudni. Amit tudok, biztosan tudom. Te halálosan szerelmes voltál ebbe a nőbe. Bizony, eleget sajnáltalak annak idején, de nem akartalak erőszakosan kiábrándítani. Az időre bíztam a dolgot. És íme, most itt ülsz ismét mellettem, és állítólag szeretsz. De menjünk tovább. 19** május. M. Flóra hivatalnoknő X. nagykereskedő-házban. Kicsiny,

molett, barna, kissé kancsalít. Szindbád esténként hazakíséri, és hetek, hónapok múltával tudja meghódítani, hogy nyomban el is hagyja. A meghódítás azért tart hónapokig, mert M. Flóra ezen idő alatt halálosan szerelmes a cég egyik utazójába, aki végül mással jegyzi el magát...

- Ördög vagy, Majmunka. Erről a nőről mindig úgy gondolkoztam, mint egy szép, szomorú álomról, amelyben néha felzokog az ember éjszaka, a párnába rejtve arcát.

Majmunka rideg, hivatalos hangon folytatta:

- Az utazót egy másik utazó váltotta fel. Ennyiből áll Flóra élettörténete.

*

Egy éjszaka - ősz volt, sőt már télre hajlott, odakünn csendesen havazott - Szindbád felébredt ágyában, mert erős nyomást érzett a szívében. Egy darabig még az álomképek szaladoztak előtte - amilyent az utóbbi időben rendesen álmodott -, női fejek, kalapos, borzas, festett és festetlen fejek; asszonyszemek, lányszemek, amelyek olyanformán voltak reáfüggesztve, mintha Szindbád volna az egyetlen férfi a világon; ruhátlan vállak és lábak harisnyában, magas sarkú cipőben; majd a nők hosszú sora ingben, akiket Szindbád egykor ismert vagy ismerni vélt; kövér és sovány karok, amelyek mind-mind a nyaka köré kulcsolódtak, és a meleg takaró alatt egy nemzedékre való lüktető testű asszonyféle bukfencezett el a szíve tájékán... Felébredt, és az álomképbeli nők úgy tünedeztek el a félhomályban, mint a lámpás fénye, amelyet téli estén visz keresztül a havas udvaron a gazdasszony. Még itt-ott, egy falon vagy szalmakazal oldalán megjelenik a lámpás bolygó fénye; egy-egy barna nőcske alakja hintázik a sötétség habjain, aztán a legutolsó, egy fényes szemű és tollas kalapú is eltűnik a messziségben - Szindbád egyedül marad a szívfájásával. És nemsokára ezután bizonyosan kezdi érezni, hogy most mindjárt, talán egy óra múlva meg fog halni.

Hamarosan felöltözködött, és a kanapéra ült. Eleinte nagyon meg volt ijedve, mert titokban azt hitte, hogy valahogyan elodázhatja ezt a dolgot, bár az utóbbi időben már súlyos beteg volt, és a hangja olyan fátyolozott, idegen lett, mintha a szomszéd szobában beszélt volna valamely régi, gyermekkori pajtása. Talán a Bignio fiú... Szindbád, amint szórakozottan, elgondolkozva beszélgetett az ismerőseivel, titokban mindig a Bignio fiút hallgatta, aki a szomszédban beszél valahol.

- Meg fogok mindjárt halni - mondta, szótagolva a szavakat. - Igen, igen. A Bignio fiú szólal meg mostan is a szomszédban.

Persze csak az első ijedtségében beszélt hangosan Szindbád magányos szobájában, mert lassan mégiscsak magához tért, megmerevedett szempilláit ismét meg tudta mozdítani, és a szívgörcs is engedett odabent.

Felállott, és az erkélyre lépett, ahol vékony hóréteg fedte a nyár itt felejtett virágosdézsáit. Hajnalodott, a város már elaludt, és a feje körül mint hideg fuvalmak lebegtek a láthatatlan hópihék. Egy darabig gondolkozás nélkül bámult a susogó sötétségbe - aztán egyszerre rövid szárú csizmácskában látta magát, kis bundácskában, amint egy régi templom mellett bandukolt a mély hóba taposott gyalogösvényen. Varjak ülnek a torony keresztjén, és a fagyos kútról vizeskannával jön egy tarka ruhás, piros képű asszony. Körülötte az álomképbeli kis város, és ő megy, megy a hóban taposott gyalogösvényen... Mire a régi templomot megkerüli, még lát egyet-mást, fehér függönyös ablakból egy érett, nagy szemű, kövér asszonyt feléje tekinteni, az asszonynak hajlott az orra, és élveteg, torz mosoly az ajkán, mint talán egyszer,

egyetlenegyszer látott egy pillanatig valakin - aztán eltűnik a kép, és ismét az erkélyen áll, ahol a hólepkék szakadatlanul szállonganak körülötte.

És midőn az erkélyről a szobába lépett, még mindig az a gyermekkori, hajlott orrú, érett asszony járt az eszében, akit nagyon régen látott, mert szinte már el is felejtette. De most ismét látja, érzi meztelen kövér két karját, duzzadt vállát és barna hátát, amelyen kis árkot vont a kövérség, és egy lencse is volt valahol... Fényes, apró körmök voltak a kezén, és ezek a fehér körmöcskék az egykori Szindbádot asszonyi bűbájjal tapogatták. Most a lábánál, majd a homlokán, később a mellén látja a vakító asszonykörmöket. A széles ajk torz mosolyba fordul, és sziszegő sóhaj hangzik el a feje fölött, mintha egy madár szállott volna keresztül a szobán.

A szívgörcsök ismét kopogtattak Szindbád úrnál, és ugyanezért elhatározta, hogy megteszi végső előkészületeit a bekövetkezendő halálhoz.

Néhány sorban értesítette Majmunkát állapotáról. „Mire reggel lesz, elmegyek." A fogadói bérszolga busás borravaló reményében vígan, fütyörészve ballagott lefelé a lépcsőkön a levélkével. Talán azt gondolta magában, hogy ismét szerelem következik a numero 5-ben, mint hajdanában, amikor pezsgőt, teát, cigarettát és patikaszereket hordozott éjszakánkint, és az ezüstpénzeket bőven dugdosta a mellénye zsebébe.

Szindbád ezalatt elterült a földön, a kopott szőnyegen, mert oda kívánkozott. A két karját széjjelvetette, és a szemeit mereven, kétségbeesetten függesztette a lámpásra. Amíg azt a két villanykörtét látja, addig nincs baj. Tehát csak nézi, nézi azt a két lámpást, amely annyi női vállon tükröződött hajdanán.

A lámpás fényében aztán mindaddig nagyon nyugodtan érezte magát, amíg az egyik lámpás hirtelen nagyot sóhajtott. Ugyanakkor felnyögött a társa is, mintha egy nagybeteg forgolódna ágyán valahol... Valaha az apja, szép, szomorú apja feküdt az ágyon december végi éjjelen, és az ifjú Szindbád két kézzel fogta a kezét.

- Az új esztendőt már csak megéli, apám. Új esztendő, új szerencse...

A beteg ember bánatos, kétségbeesett szemét felnyitotta.

- Azt gondolod? - kérdezte, és megcsóválta a fejét.

Ugyanakkor Szindbád magában azt gondolta, hogy bár jönne már a gyors halál, hogy az apja megszabadulna kínjaitól. Elmúlnának a fájdalmas nyögések, jajok...

- A vagyonomat, doktor úr, csak egy hétig élhessek még...

Igen, ezt mondta a korán meghalt férfiú, és Szindbád most úgy véli, hogy az egyik lámpás ugyanezt mondja a másiknak.

Még egy gömbölyű, fehér női testrész villan meg a tekintete előtt, mint egy alabástrom gömb. És a kékesfekete árnyék a gömbön is láthatóvá válik, ugyanakkor kedves, sokszor érzett illatok borongják körül Szindbád fejét.

Nemsokára megérkezett Majmunka, és kezével gondosan lenyomkodta Szindbád szempilláit.

*

Szindbád fagyöngy lett. Egy gyöngy a rózsafüzérben, amelyet egy idős apáca viselt derekán, és így sokáig meglehetősen unalmas élete volt. Most már sajnálta, hogy nem választott másféle foglalkozást abban az osztályozó hivatalban, ahol halála után minden embernek kiadják a másvilági teendőket. Szindbád a foglalkozásokon végigtekintve, három hivatalon

akadt meg a szeme, ahol véleménye szerint dologtalanul, csendben élheti napjait. Az ólomkatonaság volt az egyik hivatal. Igen, pláne elveszett ólomkatonának lenni egy félhomályos padláson! Ennél különbet igazán nem kívánhat magának egy nyugállomány után kívánkozó férfi. Szindbád már csaknem felcsapott ólomkatonának, amikor a hivatal ajtaján egy szürke szakállú, fájdalmas arcú aranymíves lépkedett be, a halántékán lőtt sebtől eredő lyuk. Öngyilkos lett az asszonyok miatt, miután a boltját az asszonyok miatt kifosztotta. Szindbádnak megesett a szíve a búbánatos szemű férfiúcskán; magában azt gondolta, hogy odafönt valóban ilyenek azok az emberek, akiket a nők megcsalnak, meglopnak, megrúgnak, és akire kíváncsiak, hogy mikor lövi magát fejbe az ablak alatt - lemondott tehát a katonai pályáról az aranymíves javára.

A foglalkozások közül nem nagyon idegenkedett a kontyfésű pályától sem. De az ember sohasem tudhatja előre, hogy hová kerül fésű alakjában. Talán éppen egy rossz és céda nő hajába. Akkor szinte mindegy volt, hogy életben marad Szindbád továbbra is. Ezért lett fagyöngy a rózsafüzérben. Itt sok dologra nem volt kilátás, aztán nagyon rossz helyre nem is kerülhet, asszonykéz tapogatja, és ez némelyik embernek még a halála után is jólesik. Sajnos, aki a rózsafüzért a derekán viselte, már idősebb volt ahhoz, hogy valamely érdekesebb imádságot mormoljon, miközben a fagyönggyé vált Szindbádot morzsolja ujjai között. Hétköznapi imák és kérések peregtek át Szindbádon. Egyszer jobb emésztésért, máskor az álmatlanság ellen, majd a főnöknő szigorúsága ellen, csak egyetlenegyszer volt valamely rejtett célzás bizonyos Ferenc atyáról. Szindbád felfigyelt: ejnye, tán csak nem? - gondolta a fagyöngy. Nem, nem, Ferenc atya a szent, öreg ember volt, aki erősen meghűlt az éjféli misén, és betegen feküdt a plébánián. Ennyi jóság és áhítat közepette Szindbád elunta magát, és fájdalmasan konstatálta, hogy nem született kegyes célokra, és ha így megy tovább, sohasem kerül abba a kellemes helyzetbe, hogy levezekelje bűneit. Most már gyakran sajnálta, hogy nem lett ólomkatona. Ki tudja, ki tudhatná, miféle kalandjai lehetnek egy ólomkatonának? De már lett volna fésű is az utca lányának hajában, csak ezt a kegyes foglalkozást unta.

Egy napon utazni mentek a fagyöngy és a nővér. Kövér lovaktól vont széles, bőrfedelű hintón gurultak ki a zárda kapuján, majd vonatra ültek, természetesen a női szakaszba, ahol Szindbádnak és a nővérnek alkalma volt megismerkedni két öreg asszonysággal, akik tömérdek vasúti szerencsétlenségről tudtak. Csak akkor kezdett érdekessé válni a beszélgetés, amidőn az egyik öreg dáma kikottyantotta, hogy ő nem tudna szent életű nővér lenni, mert férfi nélkül nem élhet... „Az én öregem nagyon derék ember!” - mondta elpirulva és büszkén. Az apáca lesütötte a szemét, és később a dáma öregének évei, külseje és szokása után tudakozódott. Szindbád csupán ennyit jegyzett meg a válaszokból, amelyek a dáma öregének a szokásaira vonatkoztak: az öreg, ha megivott egy-két pohár bort, még a padlásra is utánamegy az embernek, ahol a múlt héten ruhát akasztott szárítás végett az elbeszélő.

Midőn a másik öreg dáma is közbeszólott volna, hogy az ő boldogult ura mily hőstetteket követett el, a vonat az állomásra ért, leszállottak, és Szindbád egyszerre úgy érezte, hogy megszabadul a kegyes nővér oldaláról, ahol már csaknem kopottá dörzsölte azt a szoknyát, mert csak fagyöngy volt. Egy jótékony baleset elválasztotta őket egymástól. Szindbád a sínek közé gurult, vonatok mentek el felette, tüzes hamut lapátolt a fűtő, és egy zsíros papiros is került a szomszédságába, amelyben lerágott kacsacsont volt. A kellemetlen szomszéd sokáig próbálkozott a bemutatkozással, de Szindbád alvást színlelt, míg az éj leszállt, és sikerült észrevétlenül elszökni a vasúti sínek mentéről, be a városba, amely egyszerre ismerős lett előtte.

Hopp, ez az a város, amelyben nem sokkal halála előtt megfordult - ejnye, hogy az alagutat nem vette észre, amely az állomást megelőzi. Kis hegyi város ez, ahol jókedvű aranybányá-

szok laknak. Napközben aranyat keres a város apraja-nagyja a hegyek között, midőn a kis törpék szellőztetik a hegyet, és az ablakokat nyitva felejtik az aranyat őrző szobákon. Itt jár a polgármester, a pap, a tanító. De mire leszáll az este, kivilágítják a várost, és vigadni kezdenek az emberek. Azt mondják: sose halunk meg, van elég arany a hegyekben. - Az ének cseng, a zene zeng, a poharak zörögnek, és a nők úgy nevetnek, mintha csiklandoznák őket. Egy ismerőse volt itt Szindbádnak, aki férjhez ment az aranybányászhoz. Az ismerőssel, bizonyos Paulával csak akkor kezdődött volna az egész regény, amikor az aranybányász Pestre jött, és azt kérdezte a Paula szüleitől: hogy ez a lány, megveszem. Paula titkon megcsókolta Szindbádot, és fülébe súgta: ha majd egyszer már öreg asszony leszek, ha majd meguntam az uram, ha még mindig tetszeni fog nekem - akkor eljöhet utánam, hozzám. Így került Szindbád az aranyvárosba, a bányászné megmutatta az ékszereit, az ezerforintos bundáját, a pónifogatát. Pardon, mondta Szindbád, még korán jöttem. Eltávozott, és krétával keresztet húzott a kapura, hogy el ne tévessze a házat, ha majd egyszer újra erre jár. De meghalt közben... Fagyöngy lett. De a kaput mégis megtalálta, és ott ült csakhamar a bányászné szobájában.

A bányászné a tükör előtt ült, és a haját fésülte. Hosszú, aranyszőke haja volt, és a fésű olyan lágyan járt a hajban, mint a csónak úszik a tó vizén. Járt-kelt a fésű, és természetesen ezen idő alatt ő volt a legbüszkébb az egész házban, pedig csak táncmester volt azelőtt egy pesti külvárosban. „Én is lehettem volna fésű" - gondolta Szindbád, de aztán igyekezett észrevétlenül maradni.

A fésű mindjobban ragyogott a büszkeségtől, a tükrös szekrény és a selyemhuzatú ágy nagy bosszúságára. Mert selyemből volt az ágy, amilyenben csak királynék és aranybányásznék hálnak. A hálószoba levegőjében jó illatok lengedeztek. Szindbád kinyújtózkodott - már amennyire egy gyöngy ezt megteheti -, és magában azt gondolta, hogy milyen szamár is volt, hogy már régen el nem szökött a régi gazdájától.

Az asszony a fésülködés után levetkőzött. Olyan lett, mint egy hófehér álom. Tett-vett a szobában, egy selyemszoknyát gondosan megsimogatott, amely a szék támlájára volt dobva, aztán sóhajtott, és eltűnt a selyemágyban. Lecsavarta a lámpát.

(1911)

Szindbád őszi útja

Hajdanában, amikor még csak 103 esztendős volt, ráért éjjel-nappal a nőkre gondolni, újakra, ismeretlenekre, futólagosan megismert nőkre, akik úgy suhantak tova, mint az amerikai nagy folyam habjai a moziképeken; vagy másképpen: mint egy madártoll, amelyet az ember a negyedik emelet ablakából lát tovaúszni az utca felett, miközben azt találgatja, hogyan került a nagyváros atmoszférájába szarkatoll, holott a szarka csak falun szeret lakni, a sövényre felülni és benézegetni az udvarokba, ahol szép, megtermett és ringó-ringatózó parasztlányok, menyecskék felkiáltanak: „vendég jön!" Mert a szarka a sövényen azt jelenti. A villamoskocsik javában csilingeltek az utcán, Szindbád, amint figyelve kísérte a szarkatoll szálldosását a hotel ablakából (ahol öregségében meghúzódott), titokban és csendesen már falun volt, korai, őszi nap volt, darazsak döngtek a vadszőlő pirosló levelei között, és a pincéből üres hordókat gurítottak felfelé, amelyek olyanforma hangon döngtek, mint a puzdori kálvinista pap. Nemsokára tehát útra kelt, hogy megkeresse azt a szarkát, amelynek tolla ablaka előtt elröpült, megkeresse az üres hordókat és egy nagy, cigarettafüstös szobát, hol a falon vadászó eszközök voltak, a dívány előtt rókabőr, amelynek piros üvegszeme volt, és a kerek diófa asztalnál naphosszant a cigarettát töltötte Málcsi a ház úrnőinek és vendégeinek.

Utoljára diákkorában járt Puzdoron, amely rongyos falucskában a Zaturecky kisasszonyok uralkodtak. A majálisról cigánybandával jöttek a diákok kocsikon nyári reggelen, és az öreges Zaturecky kisasszonyok csaknem a bőrükből bújtak ki örömükben, amikor a cigánybanda megszólalt az udvaron, és a diákok táncra hívták az úrnőket. Régen volt, Málcsi akkoriban még rövid szoknyában töltögette a cigarettákat az úrnőknek - akiknek távoli szegény rokona volt -, és Szindbád atyafiságos csókokat váltván a Zaturecky kisasszonyokkal, Málcsit sem hagyogatta ki a sorból. A diákok és a cigánybanda továbbvonultak, mert a környéken még más úriházak is találódtak, Szindbád ellenben ott maradt, és mialatt a Zaturecky kisasszonyok a kálvinista pappal kártyázva, hatalmasan döngették a diófa asztalt, alkonyattal Málcsival az elhagyott, szomorú kertbe sétált, ahol árva füzek között lopózott tova egy kis patak, mintha éppen olyan szegény rokon volna a háznál, mint Málcsi. A búskomoly vizecske partján egy rejtett padocska volt, ahol egykor a szelíd és félénk Zaturecky úr húzta meg magát, ha odabent a házban a kisasszonylányai megbolondultak, ott ült, üldögélt, és botjával a vizet piszkálta, amíg vacsorázni hívták. Ezen a padon aztán örök hűséget esküdött Szindbád és Málcsi. Havas karácsonykor sok évekig megjött a fagyos nyúl Szindbád címére a puzdori házból, néha egy doboz finom cigaretta vagy egy névnapi levél volt Szindbád válasza. A kisasszonyok levelein egy félénk, halovány M betű jelentette, hogy a kis patak még mindig a kert alatt folydogál.

Tehát kora ősz volt, amikor utazni a legkellemesebb, midőn Szindbád az asszonyokat érett-gyümölcs-szagúnak érezte, és két kerek, barna kart kezdett gyakran látni képzeletében, búskomoly szemeket, és a szélben érett mákfejeket hallott csörögni a zöldségeskertben. A szarka tarkán és fontoskodva barangol a megszedett gyümölcsfákon, és cseregve jelenti a közelgő vendégeket.

Körülbelül tíz éve nem járt itt Szindbád, és midőn a kopottas kocsi, amelynek bőrfedelét már régen nem lehetett felhúzni, végigdöcögött a falun, magában a nagyanyjának adott igazat, ki azt szokta mondani, hogy semmi sem változik a világon, még a pendelyes gyerek sem. Nem, nem, a kövér ló, amely valamikor a fináne komisszáriust hordozta, éppen olyan ravaszkodva hegyezgeti a fülét, mintha mindenáron azt szerette volna megtudni, hozott-e pénzt a vendég. A kocsis, egy mogorva öregember, akit látszólag a világon semmi sem érdekelt, mint a rudas lónak alattomos magaviselete, amellyel a kocsi vonását teljesen a nyergesnek szerette volna

átadni, és ezen a betyárságon morgott, dörmögött egész úton, kiviaszkolt, hosszú haját, amely a fülénél olyanformán állott, mint a szürke varjú szárnya, egyszer csak a kocsin ülő vendég felé libbentette.

- Rossz volt a termés. A kisasszonyoknak nincs pénzük.

És Szindbád ezután a kocsikerekek zörgésében, a fel-felsíró rugó nyögésében, sőt az útszéli fák integetésében is gyakran hallotta azt a mondatot: bizony, nincs pénzük a kisasszonyoknak.

A kovácsműhely előtt a kovács elszántan állott a tuskónál, és két kormos karját összefonta a mellén, mintha itt állana készen a kisasszonyok megvédelmezésére. De mégiscsak egy kántorféle ember adta meg a jelt igazában, aki zöldre kopott kabátban és egy karima nélküli keménykalapban gúnyosan köhécselt a kocsi után, és a kezében tartott vesszővel a vendégre mutatva, láthatatlan szomszédjának vállvonogatva magyarázta, hogy ez is teljesen hiába jön a Zaturecky kisasszonyokhoz, pénz az nincs. Csak az ócska, zöldre mázolt templom mellett (amely templom valamely régi képes újságból látszik kivágva, midőn halottak napján a harangot meglóbálják a törpe toronyban) álldogált egy barátságos képű, piros szoknyás parasztmenyecske, aki búzavirágszínű szemével nem minden érdeklődés nélkül nézte az idegen urat. Kövér és piros szájú volt, a meztelen lába fehér, amint a szoknya alól kivillant. „Hm" - gondolta Szindbád, mert ha sokáig nem látott parasztszoknyát, különbnek tartotta e fajtát a legszebb színésznő ruhájánál.

A kisasszonyok háza csak annyiban változott, hogy kisebb lett valamivel. Sárga falaival, kis ablakaival és a sarkon homokkő oszlopokkal, többé nem látszott kastélynak Szindbád előtt. A kapu feletti omladozó kőcímer, benne a családi Z betűvel, aggodalmat keltett Szindbádban, hogy talán éppen az ő fejére zuhan a kődarab. De általában nemes és tiszta volt a ház, az egyik ablakon színes üveg is látszott, és az udvar közepén fehér rúdon egy zöld üveggömb állott hervatag verbénák között. Egy sovány és nyurga, bajuszos hölgy lépett ki a verandára, szürkülő haja féloldalt volt elválasztva, és fonnyatag arca régi dohányzacskószínű volt. A szájában hosszú cigarettát tartott, és sovány kezén temérdek régi gyűrű.

- Isten hozott, Szindbád - mondta minden csodálkozás nélkül. - Akkora bajuszod van, mint a puzdori papnak.

Megrázta Szindbád kezét, hogy a karperecei összecsördültek, és ruháját, amely valamikor lovaglóruha lehetett, a karjára vetette. A cigarettán nagyot szívott.

- Pedig úgy tudom, hogy a nagyvárosi, modern férfiak már nem hordanak bajuszt. Tisztaság szempontjából felesleges az a szőrcsomó az arcon. Elvégre csak a puzdori papnak van szüksége bajuszra. Mert egyebe úgy sincs.

A nagyszobában a régi cigarettafüst, csak a rókának hullott ki a szeme a kanapé előtt, valamint kopottabb lett a bundája. De a falon ott van a kékesvöröses arcú férfiúnak a képe, aki összegöngyölített íráscsomót tart a kezében. A vadászszerszámokból egy nagy kürt maradt, és a kürt belsejéből száradó virágmagvak papírzacskói kandikálnak elő. A sarokban ott áll egy hosszú szuronyos puska, mellette a légycsapó és a kerek asztalon elszórt sárga dohány újságpapiroson.

- A néném? A templomban van, persze a pápistáknál, mert kitért - mondta a Zaturecky kisasszony, elhelyezkedve a kanapén.

Szindbád szórakozottan nézett körül:

- Kitért? - ismételte.

- Bolond ez a Karolin - folytatta meglehetős szigorúan a kisasszony. - Mindig a vallásával van baja. Már volt lutheránus is. De a pap tótul prédikált a városi templomban, hát azokat ott hagyta. Most megint katolikus. De állandóan szidja a papot. Nem beszél kedvére. Már írtunk is a püspöknek, hogy küldjön ide más papot. Ez egyebet se tud, mint a bűnös emberekről prédikálni. Hol vannak a jó emberek? Az ember megutálja az életét, amikor csak a hét főbűnt vagdalják a fejéhez.

- Hát a kálomistákat ott hagytátok?

- Ott - mondta a kisasszony, és erősen a sarokba vágta a cigarettacsutkát, miután annak tüzéről friss szivarkára gyújtott.

- Ott - ismételte. Egy darabig gondolkozott egy szón, amíg eszébe jutott: - Korporatíve.

- Málcsi is? - kérdezte Szindbád, és a kékvörös képű férfira nézett a falra.

- Ő gyón meg helyettünk, mert én csak nem megyek ahhoz a bolond paphoz, hogy fülébe sugdossak, mint a parasztlányok. Van eszemben - mondta a kisasszony, és kiegyenesítette a derekát.

Az udvarról kiáltozás hallatszott. Karolin kérdezgette a lépcsőn felfelé ballagva: „Hát megjött?" Hol vidáman, hol szomorúan, hol meg mintha mérgesen kérdezte volna valakitől „megjött"? Aztán Málcsi társaságában a szobába lépett.

Karolin fején kék tollas, szürke kalap volt, amilyenben a vidéki asszonyok járnak a vásárra. Szűk, régimódi, zöld ruha feszült meg kövér termetén, és mert kövérnek maradott, sokkal több hasonlatosságot talált Szindbád a mostani és a régi Karolin között. A száján még mindig ott volt az a félig bánatos, félig tréfás mosoly, amelyről egykor a diákok verseket írtak. Nem lehetett tudni, hogy sírni, avagy nevetni fog a következő percben. Kár, hogy a szeme, amely egykor bohókás, nyájas mosollyal nézett a világba, mintha valamely vidám, mulatságos titkot rejtegetne, a szeme kissé megtörött, és olykor megzavarodva, bizonyos ijedelemmel tekintett egy láthatatlan pontra a levegőbe. A száján is elhallgatott ilyenkor a szó, és láthatólag erőfeszítésébe került, hogy a távol eső pont varázsától megszabaduljon.

- Szólt hozzám valaki? - kérdezte a szobába lépve.

- Ne járjál annyit a fekete Máriához - felelt szigorúan Tini, a másik Zaturecky kisasszony. - Elveszi az eszedet a sok bolond imádkozás.

Málcsi - aki miatt Szindbád ide utazott - fekete ruhájában, leeresztett kézzel, kissé lehajtott fejjel, mozdulatlanul állott az ajtóban, és Szindbád most csaknem olyannak látta, mint álmaiban szokta volt látni, midőn az elmúlt dolgokon, nőkön, férfiakon magában elgondolkozik. Hervatag, búskomoly, csöndes és halk teremtésnek szokta elképzelni Málcsit, mint a hosszú, őszi délutánokat, midőn a napocska már csak látogatóba járkál el a piros levelű lugas közé, ahol szép és hosszú regényt olvas egy szomorú ember. Olyannak képzelte, mint a magányos házat, messze künn, a városon kívül, ahol a bokrok között csörög a szél, de benn a szobában rozmaringillat van, és délután csendesen szól egy mély hangú hegedű. Az álmaiban ott élt Málcsi együtt azokkal a vágyódásokkal, amelyek a nagyvárosból néha-néha csendes kisvárosi cukrászboltokba, a sötétes sikátorban állongó, régi házban varrogató leányokhoz és régi, bolthajtásos kőhidakra vezették Szindbádot, hol a folyó álmodozva siklik tova a híd alatt, míg a távolban, a tisztára mosott torony körül galambok repkednek karikába. Az ingaóra, amely a sarokban zengő, muzsikás hangon üti az időt, az időjelző házikó a baráttal és az elhagyott kert, pirosló sövényével: mindez Málcsi volt Szindbád részére, aki éjjel kártyázott, ivott, színésznők körül hentergett, és csak azt a nőt tisztelte, akinek selyemharisnya volt a lábán. És

Málcsi mégis mindig élt, alig múlott el nap, hogy Szindbád ne gondolt volna a falusi kuglizóra, ahol a tanítóval, pappal és jegyzővel krigszpártit lehetne játszani.

- Talán nem is emlékezel Szindbád öcsénkre? - kérdezte a szigorú Tini.

Málcsi csendesen odavonta a tekintetét, ahol Szindbád ült. Barna szeme hálásan, szinte megadással tapadt a férfira, mintha Szindbád lett volna az egyetlen férfi, akit valaha látott. Az arca fehér volt és szabályos, mint a szentképeké. Barna haja simán kétfelé választva. És keble gömbölyű, valamint álla is. A kezén kopottas kesztyű, amelyet valamelyik kisasszony lóhajtáshoz használt valamikor. A félcipőjén a keskeny szalag szigorú gonddal volt megkötve, mint a gyermekek cipőjén, hogy játék közben fel ne bomoljon. Csíkos harisnyája alatt erős boka látszott, az imádságoskönyve kicsiny és rongyos volt. Csakhamar egy fekete mellesköténynyt kötött fel, és a zsebben elhelyezte a kulcscsomót. A kulcscsomó fényes volt, mint a Málcsi szeme.

- Tedd el a kalapot - mondta Tini, mert Karolin még mindig némileg megzavarodva állott az asztalnál, és furcsán nézett Szindbádra.

Málcsi gyöngéden kivette a kalapot a Karolin kezéből, a szekrényben gondosan elhelyezte, aztán csendesen Szindbád felé tartva, halk, puha hangon, mintha valami titokról szólna, megkérdezte:

- Szereti a nyúlpecsenyét? Az lesz ebédre.

Komoly, hosszú léptekkel kiment a szobából.

- Képzeld, nem tudjuk férjhez adni! - kiáltott fel egyszerre Karolin, mintha csak most tért volna magához. - Vettünk már neki hálószoba-bútort, kelengyét. Mind gazemberek a férfiak, csak leszakítani szeretnék.

- Ugyan hallgass már - szólt közbe mogorván Tini. - Ugyan mit csinálnánk a leány nélkül?

Karolin zavartan, szemével hunyorgatva intett Tininek, mintha belátta volna nénje igazságát. De aztán öklével tenyerébe ütött, és gyermekes makacssággal ismételte:

- És én mégiscsak azt mondom, hogy a lány sorsa egy jó emberhez férjhez menni. A férj legyen mindene, csillaga, boldogsága, álma, mint nekem lett volna, ha férjhez mentem volna.

Tini csak legyintett kezével, és később dörmögött magában:

- Mégiscsak eltétetem innen azt a papot!

Szindbád csak délután jutott ahhoz, hogy Málcsival négyszemközt maradhasson. A kisasszonyok szokás szerint leültek kártyázni. Ilyenkor meghalt számukra az egész világ. Szenvedélyesen kártyáztak, Szindbádnak gorombaságokat mondtak, midőn nem akart velük játszani.

- A nagybátyád katonaszabadítással szerezte a vagyonát - mondta Tini megvetőleg. - Ez meglátszik az egész famílián.

A vendégségben levő kis patakot csak hosszas keresgélés után találta meg Szindbád, pedig mennyit gondolt erre a patakra. A híd helyén egy korhadt deszkapalló volt, és a padocska csaknem a földbe roskadt, mintha megunta volna a tétlen ácsorgást a fűzfák alatt. Itt üldögélt Szindbád, mert biztosra vette, hogy Málcsi ezen a helyen keresi majd, ha a házban nem találja.

Valóban jött is nemsokára Málcsi. Óvatosan, hátratekingetve, aztán gyorsan Szindbád mellé surranva, szokatlan élénkséggel megrántotta a kezét:

- Jöjjön innen. Nem ülök erre a helyre.

Előresietett, túl a patakon - midőn a pallón átkelt, Szindbád erősen szemügyre vette bokáját -, megállott egy helyen, ahol törpe, régen halott füzek hevertek egymásra borulva, mintha elmúlott életüket siratnák. „Itt jártam - gondolta Szindbád minden lépésnél -, vajon a fák emlékeznek-e rám?”

Málcsi a szoknyáját kissé felhúzogatva, leült egy fatörzsre, és Szindbád kezét kezébe véve, alulról, csodálkozva, melegen és bizalmasan nézett Szindbádra, mintha csak tegnap váltak volna el.

- Azt hittem, hogy már soha többé nem látom az életben, aztán egyszerre itt van! Ugyan mi jutott eszébe, hogy minket felkeressen, hiszen mi szegények lettünk azóta? - beszélt Málcsi, mintha még mindig nem hinne szemének, hogy az egykori Szindbádot látja maga előtt. Még a ruháját is megtapintotta, és annak finomsága felett elismerőleg bólintott.

- Én nem pénzért jöttem - kezdte Szindbád.

Málcsi furcsán mosolygott.

- Igen, de a néniék ezt nem hiszik már el magának se. Az utóbbi években sokan jöttek ide, akik mind így kezdték: Kezét csókolom, nem pénzért jöttem ám - aztán mégiscsak pénzt kértek a néniktől, mert valahogy úgy van, hogy a néniékről azt hiszi az egész világ, hogy bolondok. Például tavaly egy tanító is... Szép szőke ember volt, és Karolinnak nagyban csapta a szelet. Végül elvitte a vadászfelszerelést. Hát a kománk, Beretvás kománk! Az meg Tininek adott éjjelizenét, pedig nagy gyerekei vannak. Mit gondol, mit akart a koma? Semmi mást, mint a régi családi iratokat. Így vagyunk mi itt a férfiakkal. A pap volt az első, a hordóhangú pap. Mályvai Ferkó.

Málcsi furcsán, gyorsan és szemével hunyorgatva beszélt, mintha nagyon régen el akarta volna mondani mindazt, ami most sebesen folydogált száján.

- Hát a pappal mi volt?

- Jaj, még azt sem tudja! Hisz azért tértünk ki. Azért lettünk először lutheránusok, tótul imádkoztunk, majd a görögökhöz léptünk be, ott meg oroszul énekeltünk. A néniék szidtak, káromkodtak, hogy az ember nem maradhat meg a saját vallása mellett. Nemrégen katolikusok lettünk. De nem sokáig leszünk már azok se. A pap gyónás után mindig csalogat a kertek alá. De már éppen elég volt a papokból.

- Hát mi volt a papokkal? - kérdezte Szindbád.

- Idáig csak egy pappal volt baj, a puzdori pappal, Mályvaival. Ez özvegyember volt, és tán emlékszik, hogy segített mindig bort fejteni a pincében, pedig akkor még nem is halt meg egészen a felesége. Mély hangja volt, nagy bajusza volt, és görcsös, vastag botja úgy kopogott a köveken, hogy mindig már messziről tudtuk, hogy mikor jön. Nagy kártyás volt, az egyik szemét behunyta, amikor a kártyát nézte, a másikkal meg a Tini nénire meredt, hogy majdnem keresztülszúrta a szemével. Itt volt ebéden, vacsorán, még aludt is délután a díványon, mert akkoriban úgy volt, hogy majd a Tini nénit veszi el. Egyszer aztán egy estve elment a pap, és a néniék nagyon összevesztek a papon. Tini néni még a vadászfegyvert is lekapta a falról, alig bírtuk kicsavarni a kezéből. Hogyne, hiszen a fegyver mindig töltve volt. Akkor azt mondta Tini néni Karolinnak:

- Nekem már elég volt a papból. Legyen a tied, vigyen el benneteket az ördög.

Egy hétig bezárkózott a szobájába, és ezalatt Karolin meg Mályvai Ferkó szépen megbarátkoztak. Most már úgy volt, hogy Karolint veszi el a pap. Tovább kártyáztak, azzal a különbséggel, hogy a pap most a másik szemét hunyta le. Csak néha-néha veszekedtek a néniék, de a vadászfegyverben nem volt patron. Én kiszedtem belőle.

Egyszer aztán a pap már nem mondja nekem, hogy „te béka, hozz bort a pincéből", hanem azt mondja: „kisasszonyka, drágám", „lelkem Málcsikám", „maga kis töltött galamb" meg hasonlókat, amelyeket azelőtt nem hallottam tőle. A néniék bezárkóztak a szobába, és úgy veszekedtek egymással. De én kihallgattam, hogy miről folyik a pörpatvar. Hát arról veszekedtek, hogy most már vegyen el engem a pap feleségül, mert kárba menne a sok idő, étel, ital, amit a pap az esztendők alatt a házban elfogyasztott. Eleinte elfordították a fejüket, amikor a pap megsimogatta az arcomat, de aztán ők maguk küldtek a kertbe sétálni a pappal... Azért nem akartam én magával arra a padra ülni. Ott ültem a pappal, Mályvai Ferkóval.

Szindbád visszafojtott lélegzettel hallgatta a leány vallomását. Sebesen peregtek a szavak a lány ajkáról, csak néha homályosították el a könnyek a szemét, főként, mikor a nénjei rémületes veszekedéséről beszélt. Szegény kis bogár, a nénjeit sajnálta még most is.

- Azután?...

A leány lehajtotta a fejét. És mind a két kezével a Szindbád kezébe kapaszkodott.

- Azután kitértünk korporatíve, mint Tini néni szokta mondani. Lutheránusok lettünk. A pap egy szomszéd falubeli özvegy ügyvédnét vett feleségül.

- Szerette maga a papot?

- Nem tudom már... Szépen beszélt velem, nagy gazember volt. Sok ideig mindig arra ébredtem fel álmomból, hogy a sírás, zokogás fojtogat. „Ne bőgj a cselédek előtt" - intett Tini néni. Hát bőgtem ott, ahol senki sem látott.

- De már nem fáj a szívecskéd? - kérdezte Szindbád, és megsimogatta a leány erős nyakát, ahol a hajszálak természetesen göndörödtek.

Lehajolt a leányhoz, és a göndörkés fürtöket simogatta a nyakszirtjén. Hirtelen dohányszagú, pikáns újságok jutottak eszébe, amelyeket az apja dohányosszekrényéből kicsent, és titkon olvasott. Igen, azokban az újságokban volt a képeken ilyen göndör hajuk a nőknek. Heves vágyak kezdtek motozni az ujjai hegyében. Hirtelen megcsókolta a leány nyakát.

- Hát ezért jött? - mormogta Málcsi lehunyt szemmel. - Furcsa, hogy én is gondoltam magára mostanában. Milyen jó volna, ha eljönne! Aztán most itt van.

Nem védekezett. Lehajtotta a fejét, mint aki előre tudja a sorsát. A kezével csendesen átkarolta a férfi nyakát.

- Csak meg ne lásson senki - mondta csendesen.

*

A kisasszonyok még javában verték a kártyát, amikor Szindbád jelentette, hogy továbbutazik.

- Be kár - mondta Karolin, és barna, egykor epekedő, szép szemével hosszasan, megzavarodva nézett a Szindbád arcába.

- Kényelmes vendégszobánk van - szólt közbe szinte nyersen Tini. - A pincéből bort hozatok.

De Szindbád már nem akart maradni. Felszállott a kopott kocsira, amelyben a lovak fülüket hegyezve álltak, mintha a vendégre leskelődnének.

A sarokablakban megpillantotta Málcsit. Ott állott nyugodtan, csendesen, mosolyogva, csak mintha a szeme kancsalított volna egy kissé. Lehet, hogy már sírt vagy ismét sírni készült.

Később Szindbád, ha érett gyümölcsöt érzett, önkéntelenül visszagondolt a kedves falusi házra, a vendégként megvonuló patakra és a göndörkés hajú Málcsira. Azután tovább élte napjait. A szarka madár tarka tolla nem szálladozott el többé ablaka előtt.

(1911)

Téli út

Az esti és éjjeli órákban, midőn Szindbád a fejét az ágy párnáján elhelyezte, és a gondolatok mint búcsúzó vándormadarak mind ritkábban, mind messzebbre szállongtak körülötte; vagy a reggeli heverészéseknél, midőn az éj kedves, meleg csókos álma még félig ott volt az ágy takarója alatt, a puha párnán, a szőnyeg bolyhos lágyságában, és mintha még a küszöbön állna a fekete selyemruhás, piros pálcás úridáma, az álmok dámája, kis lakktopánkájában és finom selyemharisnyájában, amilyent az udvarhölgyek hordanak hercegnőik tudta nélkül - ebben az időben Szindbádot, a hajóst magányos szobájában gyakorta felkereste egy kis fekete színésznő, fekete ruhában, fekete selyemharisnyában, sastollas kis kalapban, és a haja a füle mögött lágy volt, omlatag volt, de frissen fésült, mint ahogyan Szindbád a kis színésznőt egyszer, utoljára látta.

Addig járogatott Szindbádhoz az ábrándok és félig rejtett, félig átélt kéjek óráiban a színésznő, amíg Szindbád, a csodahajós egy napon elhatározta, hogy utánanéz a kis hölgynek, aki álmodozásaiban jelentkezik.

Elmúlt éveiből, búbánatos, kalandos ifjúságából ugyanis emlékezett arra, hogy vannak rejtélyes álmok, álmodozások, amelyek egyszerre két szívet keltenek fel, mint egy fészekből való fecsketestvérek, amelyek egymástól messzire röpdösnek.

Egy napon lehetségesnek látszott előtte, hogy valahol, valamerre a kis színésznő - akit pedig már egyszer elfelejtett - éppen olyan furcsa, titkon, csak az ágytakaró alatt bujkáló gerjedelmekkel gondol rája, mint Szindbád, amidőn a kedves, szív alakú arcocskát csaknem egy hüvelyknyire látja a párnán maga mellett.

Lehetséges, hogy a kis színésznő valamerre óhajtja őt, mert a szíve üres, szabad, és az elmúlt dolgokkal édeskedik; messzitűnt férfiú feje körül borong, mert a jelenben egyetlen bajusz, sem szakáll nem látszik a kis szív tükrén.

Miután ezen dolgokat egynéhányszor elgondolta Szindbád, felkerekedett, útnak indult - bár a haja már szürke volt, mint a zajló Duna felett csapongó jégsirály szárnya.

A nyomok a nagy téli időben Eperjesig vezették.

A városokat öles hó sáncolta körül, és a hófúvásban a régi házak olyanformán zárkóztak be, mintha ellenség közeledne a város felé. Az emberek a mellényük zsebébe dugták az orrukat, hosszú szőrű lovacskáik mellett bandukoltak a faszállító tótok, mintha Andersen meséiből megindulnának egyszerre a hóemberek. Szindbád csak nehezen talált egy értelmes szemű, rablóképű kocsmárosra, aki pontosan tudta, hogy a vándorszínészek csapata (amellyel Paula pályázott) Eperjesről hová és merre vette útját. Túlmentek a nagy hegyeken, amelyekre egy kis vonat kapaszkodik. De most hófúvás van a hegyek között, és a kis vonat talán már nem is kapaszkodik.

Valahol, valamerre a Verhovinán, vagy talán még messzebb is menének a színészek, akik egy királyi palástot és két pár lovagcsizmát hagytak zálogban a fogadósnál.

Szindbádnak szinte jólesett, hogy nem találta meg nyomban Paulát, amint utánaindult. Így szinte becsesebbnek látszott előtte a kis színésznőcske, mint a színes tollú madár, amely az erdő mélye felé menekül a közelgő lépésekre.

- Utánamegyek! - mondogatta magában, amint a hófúvásos városkában bolyongott, és benézegetett az ablakokon, ismeretlen nők után szaglászódva.

A hóval vastagon fedett, pohos torony környékén, ahol láthatatlanul károgtak az elrejtőzött varjak és csókák, a havak közé ásott gyalogúton végre egy orosz sapkás, rövid bundás úrihölgyet látott közelegni. A dámának formás cipője volt, divatos, szűk szoknyája, de amint Szindbád őt megközelítette, kiderült, hogy arca hervatag és fáradt. A hajdan finom orrocskát pirosra marta most a hideg és régente a festék; a száj körül keskeny, kedvetlen ránc vonult el. Csak a nefelejcskék szempár tekintett üdén és fiatalosan Szindbádra, aki kalapját megemelte. (Idegen városokban Szindbád mindig köszönt a papoknak és az úrihölgyeknek, mert szerette, ha ismeretlenül is udvarias és vallásos embernek vélik.)

A dáma továbblépkedett, Szindbád utánanézett. Ruháját, cipőjét, hosszú lovagkesztyűjét még egyszer megvizsgálta, és azt gondolta:

- Valami öreg bárókisasszony... Ha Paula nem volna, most utánamennék, és Eperjesen maradnék!

Később nagy ostobaságnak minősítette Szindbád véleményét, mert ebéd után feketekávéját azon trónus mellett fogyasztotta el, amely trónusból a bárókisasszony uralkodott a kávéház felett.

A kávés felesége volt ő; egykor kasszírosdáma Pesten, de most figyelmesen olvasgatta a képeslapokat, karpereceit csörgetve kövér csuklóján, és az idegen úrra rideg előkelőséggel nézett, mint férjezett hölgy, aki már nem kíváncsi az idegen urak mondanivalóira.

Később a cigányok jöttek, furcsa, világos színű keménykalapjaikban és gavalléroktól levetett kabátjaikban. A festett bajuszú prímás kezet csókolt az asszonynak, és a sarokba rakott hangszereket kérte valamely délutáni lakodalomhoz.

- Jól van. De ne igyák le magukat, Zsiga - mondta komoly, anyáskodó hangon a kávésné.

Szindbád később francia konyakot rendelt, és emígy magára hívta a kávésné figyelmét, sikerült, nemsokára bizonyos egyetértő, meleg és jelképes pillantást váltania a szigorú dámával. Egymásra néztek, majd az asszony titkon, csendesen megrázta a fejét: „Nem, nem lehet... legalábbis itt nem lehet...” „Pedig maga tetszik nekem, és máris szerelmes vagyok” - felelt Szindbád a szemével. „Igazán?” - kérdezte az asszony. „Igazán - mondta Szindbád dióbarna szeme -, de kérem, ne haragudjon ezért reám.”

A kávésné egy darabig a cukortartóban babrált. Majd felvetette csendesen a tekintetét. „Nem haragszom!” - mondta neki nefelejcskék szeme sugaraival. Később titkon megigazította a fésűt hajában, a háta mögötti tükörbe pillantva.

A nagy hegyekre kapaszkodó kis vonat indulásának órája elkövetkezett, Szindbád tehát, anélkül hogy az asszonyra többet ránézett volna, elment, mint aki dolgát jól végezte.

A hófúvásos éjben, a jéghideg vasúti kocsiban, miközben a beláthatatlan, sűrű éjszakában alatta csikorogtak, nyögtek, visongtak, mint megannyi kölyökkísértetek, a kis vasút felfelé kapaszkodó kerekei, a láncok csörgése és a mozdony fulladt pöfögése elandalították a bundában Szindbádot. Megnézte az óráját. Tízre járt. A kávés már feltette fekete sapkáját az eperjesi kávéházban, és a kávésné most fekszik le magányos ágyába. Most húzza a harisnyáját, és a vaskályhából a parázs úgy villog, mint valamely állatnak a szeme. Most a dunna alá dobja kövérkés testét, a gyertyát elfújja, és míg kinyújtózik, egy másodpercig - vagy talán tovább is - keresztüllibben a gondolatain a délutáni idegen úr, amint szerelmes odaadással nézett reá a kávéházban.

Vajon elutazott már az az úr?

A kis vaskályha felől nesztelen lépéssel jön közelebb a köpönyeges, strucctollas kalapú vitéz, akinek gondja a női szobák álma. A fehér asszonykar csendesen, dédelgetve átöleli a párnát, mintha a Szindbád nyaka volna.

A vonat jéghideg, szeles fennsíkon gurult olyan lassúdan, mintha szerte a hó alatt halottak feküdnének, akiket nem jó felébreszteni. Gurultak a kerekek talán már órák hosszáig, amidőn Szindbád végre halkan elnevette magát, és elbúcsúzott az első álmát aluvó kávésnétól.

Az állomáson egy darabig megállottak.

A hó úgy röpködött az ablakok mögött, hogy bizonyosan lehetett tudni, hogy valahol nem messzire, az országúton farkasok kullognak lehajtott fejjel és egymás háta mögött a falu felé.

Egy lámpást vittek végig a sötétségben, a vasutasok messziről olyan tompán beszélgettek, mintha összeesküvést szőnének.

A láncok végre megzörrentek, a fagyos kerekek nagyot visítottak, a kis vonat döcögve megindult.

Szindbád a soványkás, kis fekete Paulára gondolt, miután a vonat elhaladt az út közepét jelentő állomás előtt.

Vajon hol és merre találja? Milyen állapotban van egykor nagyon kedves kis félcipője, benne a friss szalagbokrétával?

A haja üde és jó szagú a füle mellett?

A téli délután, mintha tudomásul vette volna, hogy piros betűs napot jelentenek a kalendáriumok, aranypiros sugaraikkal fényesítette be a kis határszéli várost, amelynek havas háztetői alatt, a fagytól kopogó fahidakon és kuckóikból kipillantgató kőszentek között Szindbád egy Paula nevű kis színésznőt keresett. Igen, itt tanyáz a vándorszínésztrupp, és esténkint „A nagy Bercsényihez” címzett fogadóban vidítják vagy búsítják a kedélyeket. Paula a társulat szendéje, hősnője, drámai anyája, és szerepét most egy napfényes kertben sétálgatva tanulja, a város végén, ahol valamikor a vártemplom állott, és a kastélyból nyerges lábú dámák, elszánt arcú főurak sétáltak alá a városkába. Ez Paula kedves tartózkodási helye délben, mert ő nem szokott a kocsmában ebédelni - jelentette Pápai, a súgó, akit Szindbád körülbelül háromszáz esztendő óta ismert, midőn ifjú gavallér korában a vidéki színtársulatok után gyakran utazgatott, és az első páholyt megvásárolta az előadáshoz. Pápai köhögött, selypített, nagy babos kendőbe fújta az orrát, felire vágott szivart nyomott az agyarára, és egy régen használt gyufaskatulya oldalán idegen gyufát próbált meggyújtani, de többet nem mondott Pauláról.

Csak a beszélgetés végén jegyzett meg ennyit:

- Igazán benőhetett volna már a feje lágya az úrnak. Mit akar mindig azokkal a színésznőkkel?

Aztán megmutatta az utat a kert felé:

- Három kocsmát számoljon odáig. A negyediknél forduljon be a gyalogútra.

Egy domboldalon valóban ott volt a régi kert, most fehér a hótól, mintha hajdani szüzességével kacérkodna hervadt dáma. A fák fösvénykedve rejtik a hó alá megritkult gallyaikat, a bokrok kopaszok, koravének, áhítatosan tiszták, és a behavazott utakon sűrűn látni a rókák, nyulak és más, ártatlan látogatók lábnyomait. Mintha itt sohasem lett volna nyár és pázsit, rejtőzködő bokrok és eltakaró, lombos fák! Mintha mindig csak a nyulak vándoroltak volna a kanyargós sétautakon, az ódon kastélyból sohasem jártak volna ide a szarvasbokájú delnők rózsaszínű arcú lovagjaik karján, sem az alant fekvő városkából a varróleánykák izgatott

lépésű diákokkal és a tilosban járó menyecskék rejtve, félve, de boldogan, míg a vártemplom árkádja alatt bajuszát pödörgeti a várakozó férfiú.

Minden csendes, tiszta, szűzies volt, egy öreg varjú lomha, fekete szárnyaival barna árnyként repült el a hó felett.

Szindbád csendesen nézelődött jobbra és balra, a kert néptelen volt, a romba dőlt kastély a hó alatt úgy terült el, mint az örök enyészet.

Majd egy fekete árnyék bukkant fel a kastély mögött. Hosszú kabátos hölgy volt, fején kis sastollas kalap, és valamit evett, eszegetett egy barna papiroszsákból. Amint Szindbádot megpillantotta, a papiroszsákot nyomban a táskájába rejtette.

Ez Paula - gondolta Szindbád, és gyorsan megindult a hölgy felé, aki fázósan, ijedten, mozdulatlanul állott meg az út közepén. A szív alakú arcocskán komoly aggodalom tükröződött, a barna szempár kegyelemkérő tekintettel szegeződött Szindbádra, hogy szinte könnyesnek látszott a szem. Aztán egyszerre gyáva, reménykedő mosoly csillant végig az arcocskán, a szemben szentjánosbogarak emelgették meg szárnyacskájukat, és egy lépést előre tett a hosszú kabátos dáma.

- Úristen, hogy került ide? - kiáltott fel, és tetőtől talpig végignézett a férfin.

Szindbád elkapta a kezét, megszorongatta, a kesztyű megett megcsókolgatta, majd az álla alá nyúlt fél kézzel, és hosszasan nézett a szenvedő, gyöngéden hervadó arcocskába, amelynek színe olyan volt, mint az emlékkönyvbe préselt virágnak a színe.

- Hát nem várt? - kérdezte Szindbád. - Nem álmodott velem?

- Egyszer álmodtam, a múlt héten vagy tegnap. De én sok bolondot összeálmodok. Most már emlékszem: együtt játszottunk valamit a színpadon, kegyed frakkban volt, a frakk bal oldalán egy nagy csillag. Hogy került ide?

- Azt álmodtam, hogy maga álmodik velem, hát útra keltem.

- Mindig udvarias ember volt - felelt halk, gördicsélő nevetéssel a színésznő.

- Kíváncsi lettem, hogy mit csinál, hogyan él, mióta nem láttam. Egy éve már. Emlékszik? Hajón utaztunk a Dunán, a csillagok ragyogtak, és a partokon a mélységes baranyai erdők. A rác hajóskapitány szerelmes volt magába.

- A Gyokó.

- Remélem, nem hiába?...

- Kérem... Sohasem láttam többé. Hisz akkor a magáé voltam.

- Nagyon szerettem.

Paula kissé meghajtotta a fejét, és a hóra nézett.

- Boldog ember, milyen könnyen mondja. Ha mi, szegény nők, így tudnánk gondolkozni!

- Hát nem elég, hogy itt vagyok? Eljöttem magához, mert a kezét akartam megcsókolni!... Lássam. Forduljon meg. Hadd nézzem meg tetőtől talpig. Hm. Semmit sem változott.

- Pedig beteges vagyok néha.

- Alakja a régi, kedves és finom... Hadd szagoljam meg a haját! Mutassa a cipőjét, a harisnyáját. Kesztyűt jobbat kell hordani. Ez a kis szalag nagyon bájos a nyakán.

- Nincs senki, aki törődne velem.

- A szívecskéje üres volna?

A színésznő félig lehunyta a szemét, aztán anyáskodva megcirógatta a Szindbád karját.

- Bolondos fiú. Hát lehet magát olyan könnyen felejteni?

„Kígyó, kígyó! - kiáltotta magában Szindbád. - Hazug kígyó! Ó, hányszor felejtettél el azóta!" De azért mégis jólesett neki a Paula érintése, valamint igen kellemes megelégedést érzett a szívében, midőn félcipőben, friss szalagcsokorral és könnyű harisnyában látta a nőt, akinek kedvéért egykor a Dunán Pancsováig utazott. Hajának üde illata olyan volt, mint a fehérnemű között őrzött sarjúé, és finoman hervadó, apró madárkörmöcskék kusza, alig látható nyomaival megjelzett arca elbúsította, egyben felmelegítette a szívét. Mintha álmatlan, ábrándozással töltött éjszakák csöndes emlékei gyanánt maradtak volna a szem körül a halovány gyűrődések, és az ajk körül hervadó bársonyon Szindbád csókjainak nyoma látszik, mint szerelmes aratóleány testének körvonala a rét virágai között, a pázsit gyüremlésein. A fehér nyak, amely olyan kíváncsian nyúlott ki a fekete ruhácskából, mint egy kismadár nyaka, a fekete bársonyszalag alatt tündökölni látszott, a kabát zsebe macskabőrrel volt bélelve, és meleg volt, mint egy fészek, midőn Szindbád a kezecske után oda benyúlott.

- Nagyszerű tervem van délutánra - mondta a színésznő, mialatt vállával könnyen megérintette Szindbád mellét -, jöjjön el velünk a pincébe. Kápolnai - egy itteni öreg tanár - a társulat tagjait pincéjébe invitálta délutánra. Ott jó borok vannak, és itt nagyon divatos a pincézés. Majd gondoskodom, hogy az öreg tanár meghívja.

- Délután a cukrásznál leszek.

- Helyes, majd ott felkeressük - most pedig kísérjen haza, nem messzire lakom.

*

A cukrászbolt mályvaszínű függönyei mögött még javában elgondolkozva üldögélt Szindbád, midőn az ősz hajú, piros képű és recsegő hangú tanár nagy lármával jelentkezett, megölelte Szindbádot, legjobb barátjának nevezte, és biztosította, hogy külön pipája van a pincében.

- Nacsak, bicsak! - mondta víg életörömmel. - Induljunk, mert nagy hó van a pincéig.

A színtársulat a cukrászbolt előtt táborozott, jókedvű, kopottas, fiatal színészek, két színésznő: Paula és az énekesnő, egy kövérkés, szőke, aki nyomban hosszadalmas, vizsgálódó pillantást vetett Szindbádra, mint aki már úgyis tudja, hogy az idegen férfiú miért tartózkodik a városkában.

Hátul Pápai súgó pipázott, és a színészújságot olvasgatta, mint akinek semmi köze sincs az egész dologhoz.

- Menjünk, gyermekeim - kiáltotta a jókedvű tanár, és a kabátja belső zsebére ütött, ahol a pincekulcsok csörögtek.

Paula titkon, melegen szorította meg a Szindbád kezét.

- De örülök, hogy ismét együtt vagyunk.

Amint a városból kiértek, és egy kis, kanyargós úton a hegyoldalba fordultak, hirtelen öles hóval találták magukat szemközt.

De a hegyoldalból idáig látszott a pince fekete, kormos bejárója, és a fiatal színészfiúk hangos kiáltozással vágtak neki a hómezőnek.

- Nacsak, bicsak! - biztatta őket az öreg tanár.

Paula a Szindbád karjába kapaszkodott, és boldogan, büszkén simult a vállához.

- Segítsen, Szindbád - mondta csendesen.

Hátul jött Pápai, és recsegős hangon a színésznőre kiáltott:

- Ugyan, nem várhatsz addig, amíg besötétedik? Nincs puhább pamlag a hónál!

- A szemtelen - mondta halk, duruzsoló nevetéssel Paula.

Szindbád a magas, puha, szűzies hómezőre nézett, és magában igazat adott a vén súgónak.

(1912)

Szindbád az állomáson

A következő történet Szindbáddal egy messzi határállomáson esett meg. Nagy vasúti étterem volt itt, ahol naphosszat üldögéltek az utasok vonatjaikra várván. Mintha valami nagy vásár lett volna valahol a közelben, annyi mindenféle ember utazott. Oroszország felé megy innen a vonat, de még magyar területen vagyunk. A vasutasok pattogva, kiabálva mondják a magyar szavakat. „Indulás!" - kiáltják teli tüdővel a mozdonyok, mint a koporsóban földbe ereszkedő jó barát után kiáltunk - mert aztán már nincs Magyarország. A rövid kéményes Pacific-mozdonyok nagyot szusszantva rohannak neki a sínpárnak, amely most már magányosan nyúlik befelé a hegyek közé. Már az a dértől csillogó sín is idegen, a hegyek másoké, a fák barátságtalanok - messzire piroslik egy falu tornya. Ilyen tornyok nincsenek Magyarországon. A határállomásnál leszállított magyar vasutasok, fűtők, kalauzok összetekergetett köpennyel vállukon, kezükben a kis fekete táskával, vonatjuk után néznek, amíg a pályaudvarból kirobog, mint elutazó diák után pillantanak a szülők; - a lembergi kocsiból jókedvűen int egy hosszú hajú fiúcska a nagy bajuszú magyar kalauznak - az utolsó kocsin a lépcsőre kapaszkodva áll az idegen vasút cifra ruhás embere, és ünnepélyesen szalutál az utolsó magyar állomásnak.

Itt őgyelgett Szindbád naphosszat, étteremben és a sínek között, mert valamely táncosnőt várt Oroszország felől, akinek ezen az állomáson lehetett csak megérkezni. Régen volt! Ki tudná azt manapság, hogy miért várta Szindbád a táncosnőt.

A déli vonattal magyar színtársulat érkezett az állomásra... Ősz volt, deresedtek a fák: szegénykék téli állomásukra igyekeztek, egy felső-magyarországi városba. Oly izgatottak voltak mindnyájan, mintha most ültek volna először vonaton. A nők sikoltó hangon beszéltek, a kezükben tartott skatulyákat keresték. A férfiak egymásnak kiabáltak, hogy el ne vesszenek.

- Maguk csak üljenek be - kiáltotta egy erélyes hangú, nagy orrú és bozontos üstökű férfiú -, én majd lebélyegeztetem a jegyeket a főnökkel. El ne kóboroljanak, mert mindjárt itt a vonat... Cecil!

- Mi az? - felelt egy vörös képű, kövér dáma.

- Semmi. Csak el ne vesszen semmi.

Tízen-tizenketten lehettek, amint nagy zajgással, de egy rajban betolongtak a zsúfolt vasúti étterembe. A tarka nadrágos férfiak elkényszeredett arcaikkal olyanformán jelentek meg Szindbád képzeletében, mintha valahol színpadon vagy régi képes újságban látná őket. Nini, a kalapok a férfiak fején! A tarka kendők a nyakon és a kis malaclopók a vállakon! A vidéki férfiszínészek divatja nem változik. A kis súgó selypítve kiált egy aranyszőke hölgynek:

- A teremtésedet. Itt maradj mellettem.

A nők már inkább éltették a divatot - persze ők is a maguk módja szerint. Igen nagy kalap volt akkor a divat és a földig érő, világos selyemköpönyeg. Kár, hogy e szép kabátok régi foltokat hoztak magukkal, mint kis emlékeket a különböző nyári állomásokról. A kebleket nem feszélyezte fűző, és a rövid szoknyák alatt igen magas sarkú félcipők tünedeztek föl, amelyek néha ócska, gyűrött szalaggal voltak megkötve. Fehér-fekete stráfolt harisnyák, bennük aranynyilak, könyökig érő kesztyű és ahol lehet, egy fodor... Pedig volt közöttük két fiatalka - az egyiknek nagy, bánatos, acélszürke szeme volt, a másiknak igen sűrű, kisleányos, aranybarna haja, fehér arca -, akik megérdemeltek volna némi oktatást a divat világából. Ámbátor itt, kétezer kilométernyire Budapesttől, az orosz gránicon igazán minden szabad. Lehet, hogy

tegnap még szobalányok voltak e művésznők... Ha ugyan megvannak még az öreg, kimustrált „pick-auf" kapitányok a színészeknél! Egy búskomor, öreg kanárit vittek kalitkában.

A primadonna - mert hiszen az egyik az volt - a kézitükörben megigazította a haját, és az arcát szarvasbőrrel dörzsölte, amint végre elhelyezkedett a nagy étteremben. Az arca még csak nagyon kicsit volt ragyás a sok rossz festéktől, és ha Szindbád rövidesen küldene neki finom francia arcfestéket, akkor sokáig megtartaná hamvas bársonyát a szív alakú arcocska.

Egy kötöttkabátos szende, akinek hegedűhúrszínű, ritkás frufrui Pálmay Ilka régi képeire emlékeztetnek, hervatag, sápadtkás arcával, nefelejcskék szemével csakhamar felfedezte a nézelődő Szindbádot, muszkabundáját és briliáns gyűrűjét, amelyet ebben az időben jobb keze mutatóujján viselt, mert már szeretett volna öregúr lenni, és gyöngéden meglökte a primadonnát.

- Valami orosz gróf - mondta egy fiatal színész, akinek sima, hosszú haja a homlokába lógott, és a cigaretta a körmét égette.

Az elvetemedett képű, ragyás pincér a skatulyák, bőröndök és kézitáskák közepette ezalatt áttört, és gyanús színű kávékat rakott a társaság elé. A selypítő kis súgó szalonnát evett papirosról, és a bicskahegyre tűzködött falatokkal szorgalmasan kínálgatta az aranyszőke hajú, kövér dámát. A szemével kísérte a szalonnadarabot, vajon kellő helyre megy-e... És elégedetten nyúlt újra bicskájához, midőn a dáma lenyelte a falatot.

Az ődöngő Szindbád ezenközben francia szót hallott a szomszéd asztalnál.

- Magyar színészek - mondta valaki. - Szegény vándorszínészek.

Artisták és artistanők ültek a szomszédban. Jól táplált, előkelő külsejű nemzetközi művészek, akiknek olyan üde volt az arcuk, mintha frissen borotválkoztak volna. Szürke ruhás nők, akik olyan egyszerűen és finoman öltözködtek, mint a grófnők. A kezeken puha, barna kesztyűk, és kis sapkák a fejeken. Nyugodt, öntudatos előkelőséggel foglalták el a legvilágosabb asztalt az ebédlőteremben, és a főpincér hajlongva vette át a rendelkezéseket az ebédről. A nőkkel kiskutyák voltak. Finom, gyémántszemű kis állatok, amelyek bizonyára a gyermekeket helyettesítették a társaságnál. De a kiskutyák is illedelmesen viselkedtek.

Míg az egyik művésznő, aki szürke ruhájában leginkább valami tanárnőhöz hasonlított, elővette a retiküljét. Az erszény végén egy kanadai róka feje díszlett, és csendesen, de jól mulattak, amint a kiskutyák sorban megijedtek a róka üvegszemétől. Majd a bőséges ebédet az asztalra hozták az alázatos pincérek.

Eközben megjött a vonat, és a táncosnő Oroszországból megérkezett. Bundája vagyont ért, az útibőröndjei ezüsttel díszítve, fekete fátyolos, kis kalapja alól meghatottan, könnyes szemmel nézett Szindbádra.

- Köszönöm, hogy elém utazott. Nem szeretek egyedül utazni a magyar vasúton.

Hosszú lépésekkel sétáltak föl és alá a sínek mentén. Hogy volt, mint volt?...

- Odakünn mindig arra gondoltam, hogy milyen jó volna Budapesten játszani... Lehetséges volna az?

- Majd megpróbáljuk - felelt Szindbád.

- Igaz, hogy a hercegek nekem tapsoltak, de mégiscsak többet érne, ha a karzaton tapsolna otthon a Népszínházban...

- Utánanézünk a dolognak.

- Rokonaim élnek Pesten és ismerőseim. Szeretném, ha látnák, hogy mivé lettem, mit tanultam... Pétervár, Moszkva igen szép városok, de Budapest a legszebb.

- Odamegyünk.

- Szeretnék egy teát inni, a komornám majd vigyáz a holmikra...

A táncosnő zsebre dugott kézzel lépett be az étterembe, Szindbád csöndesen mögötte.

- Csak találnánk valahol egy asztalt! - mondta Szindbád.

- Én már látok is egyet.

Leültek, és az éles szemű főpincér hajlongva közeledett.

- Csak franciául, Szindbád - figyelmeztette csendesen a táncosnő gavallérját.

Az artisták asztalánál ezalatt csendes súgás-búgás keletkezett. Egy fehér hajú, piros arcú úr fölállott, és fehér fogait mutogatva közeledett. A táncosnő is nyomban megismerte.

- Róbert úr! Ah, milyen kellemes találkozás! - mondta.

Róbert úr amerikai volt, és a céllövészetben volt nevezetes.

- Moszkvába megyünk...

- Én onnan jövök.

- Szánkóznak már?

- Egy hónapja leesett a hó. Új színpad van azóta... Egy német építette.

- Érdekes.

Vígan, gyorsan beszélgettek. A nők barátságosan integettek át, a férfiak megemelték a sapkájukat...

- A mi vonatunk már indul. A viszontlátásra - búcsúzott Róbert úr.

És az artistaasztal csakhamar elvonult.

Ezután nemsokára a színészek asztalánál elkiáltotta magát a piros képű dáma, a Cecil:

- Akármi legyek, ha ez nem a Kovács Böske, akivel a népszínházi karban voltam! Böske.

És már föl is emelkedett a tollas kalapjával, hogy a táncosnőhöz közeledjék.

A táncosnő gyors, hideg pillantást vetett a társaságra. Aztán elfordította a fejét.

Cecil duzzogva, sértetten ült le a helyére.

- Hiába van bundája! Azért mégis vizet árult a ligetben! - magyarázta társnőinek. - Az én anyám becsületes iparosember felesége volt. Az övé?... Pfuj. Ki se tudom mondani.

Később, midőn a kényelmes vasúti kocsiban elhelyezkedtek, a táncosnő előkeresett egy angol regényt, de mielőtt olvasni kezdett volna, így szólt Szindbádhoz:

- Talán mégis jobb lesz, ha nem lépek föl Budapesten...

(1912)

Hófúvásban

Szindbád egyszer - már nagyon régen történt ez - éjjel a vonattal egy ismeretlen városkába érkezett, hegyek közé, nagy, szép havas télben; a hópelyhek, amelyek belepték az éjszaka kárpitját, barátságosan és jókedvűen dudorásztak a fülébe, amint a vonat fülkéjét elhagyta, mint valami jólelkű nagyapa körül ujjonganak az unokák. Tehát éjfél volt az elhagyatott állomáson, a vonat csakhamar továbbrohant, lámpása messziről búcsúzott Szindbádtól... „Hát most mit csináljak?" - kérdezte magában Szindbád, és nagyot nyújtózkodott a hóesésben.

A kérdésre a választ egy sunyi, alattomos külsejű, egykedvűen lépegető kocsisember adta meg. Nagy bőrbunda volt a felfelé pödört bajuszú férfiún, a kalapja mellett harkálytoll volt, bizonyosan kocsikáztatja esténkint a kisváros szobalányait és szakácsnőit, messze, az erdő felé, és éjszaka kocsijával csupán olyan kávéházak előtt álldogál, ahonnan cigánymuzsika hangzik.

- Kár volna lefeküdni, nagyságos úr - mondta, miközben bizalmas gondossággal burkolta be Szindbád lábait a pokrócba. - Az itteni fogadóban úgysem nagyon lehet aludni a bogaraktól. Az ilyen divatos férfiú, mint az uraság, jobb helyen is eltöltheti az éjszakát...

Szindbád helyeslően bólintott, most már régidő óta rendes, dolgos ember volt akkortájt.

A kocsisgavallér a hosszú szőrű lovacskák közé csapott. Hátrafordult, és hamisan hunyorított: - Egyébként ajánlom Blanka kisasszonyt. A zongoramestert Stuccnak hívják, és Pestről kapja a kótákat. Ő a legjobb zenész a városban.

A lovacskák hegynek vonták a rozoga hintót. A városban - meglapuló háztetők között - a hó vastagon szakadt a magasságból, mélységes csend volt mindenfelé, kerék nem dübörgött, lámpás sem világított a lezárt szemű ablakok mögött vajon vannak-e emberek, nők, férfiak, fiatal népek, akik félig nyitott szemmel feküsznek a sötétségben?

Egyik görbe utca a másik után következett. A hintó farolt a fordulóknál, egy nagyon szűk sikátorban Szindbád megtapintotta a revolverét, de a kocsis csupán jókedvéből fütyült a szőrgallérban.

- Mindjárt ott leszünk, uraság - mondta bizalmasan, amint hátranézett, és a lovacskák komolyan, elszántan mentek felfelé a hegyoldalban.

A sarkon egy kőszent didergett fülkéjében, aztán nagyokat zökkent a bárka a hepehupás köveken, egy gömbölyű, középkorias vasrostély mögül piros lámpafény szűrődött a hóesésbe, és a hópelyhek véresen hullottak itt a magasból. A kocsis a vasrostélyos ajtó elé kormányozta a lovacskákat, amelyek bizonyos megelégedéssel állottak meg e ház előtt, ahol már gyakran megfordultak éjnek idején. A kocsis leugrott a bakról, duhajkodva rángatta meg a csengő karikáját; a rekedt csengő visszhangzott a ház belsejében, és erre nyomban zongora szólalt meg valahol. A kulcs gyorsan fordult a zárban, egy rózsaszínű ruhás nő nyitott ajtót.

- Maga az, Zsiga?

- Idegen uraságot hoztam a vasútról - mondta a kocsis.

- Tessék, tessék - intett a rózsaszínű nő dudorászva, hízelkedve Szindbádunk felé a kocsiba. Bodros haját pirossal szegte be a hátulról jövő lámpafény, és a folyosón egyszerre három-négy nő is megjelent, amint kíváncsian nézegettek a kapu felé.

A kocsis bizalmaskodva veregette meg Szindbád hátát, amint az ajtón belépkedett.

- Majd iszom egy csáját - mondta jókedvűen. - Friss időnk van, pedig csak tegnap ért ide a tél.

A folyosón parfüm és pomádé szaga fogadta a belépőt, kis ajtók mögött rózsaszínű fények és földre dobott vánkosok. A zongora mind közelebb hangzik. Egy ajtót felnyitnak, ahol több lámpás ég kerek, bolthajtásos terem falán. (E ház tán zárda volt vagy erősség. A nagy, négyszegletes köveken erősen visszhangzik a lépés.) Itt végre megtalálta Szindbád a zongorát, mellette Stucc urat, a koromfekete bajuszú, ragyás arcú és fekete fogú zenészt, aki néhány percig változatosan verte a zongorát, közben fürkészve figyelte Szindbádot, de mert csupán gyűrött józanságot észlelt annak hideg arcában, a zongora fedelét becsapta, és lappangó léptekkel kezdett a vendég körül járni. A cigarettát olyanformán rejtegette kezében, mint az iskolás fiúk, a füstöt a falra fújta, és sokáig piszkálta a tüzet a pohos kályhában, amely akkora volt, hogy tán az egész várost is befűthette volna. Aztán egyszerre odalépett a pálinkáspoharába bámuló Szindbád mellé:

- Mindjárt itt lesz a Blanka - mondta és nevetett.

Szindbád álmosan legyintett. Rosszkedv lopózott mögéje, mióta e házba belépett. Gyilkosságokra, megfojtott utasemberekre gondolt. A falban talán meghurkolt kereskedők hullái állonganak, és reménykedve várják a rendőrbiztost... Ez a ragyás fiatalember bizonyára a késsel is jól bánik. Szindbád olyan elkeseredést érzett, hogy leginkább ahhoz lett volna kedve, hogy lepuffantsa a gyanúba vett zongorást.

Stucc úr pedig most már állandóan nevetett. Romlott, fekete fogaival egyenként megismerkedett Szindbád. Az állán forradás volt, és a cigaretta füstjét nem titkolt élvezettel szívta mellére.

- Én is pesti vagyok - mondta himbálózva szürke kabátjában, amelyre fekete karvédők voltak húzva. - Pesti gyerek vagyok; az apám üzletember Budapesten. De hát télen mit csináljak Pesten? Nincs lóverseny. Mert a lóversenyen mindig ott vagyok.

Aztán elhallgatott, és hosszú ideig vizsgálta Szindbád kezét, lábát, ruháját, ingét. A kalapját levette a fogasról, belenézett. A bundát megtapogatta.

- No lám. Én még azt hittem, hogy utazó! - mondta félhangosan.

- Doktor úr! Melyik a nótája? Doktor úr!

De erre már választ nem kapott, mert megérkezett az a bizonyos Blanka. Piros harisnyás, gömbölyű lábú és megtelt szerb leány volt Blanka. Zöld ruhája volt, és a karperecén apróságok fityegtek. Egy karikában egy csendőr arcképe... A borzas, sűrű, fekete hajában hervadt rózsa.

- Kérek teát! - mondta, és úgy nevetett Szindbádra, mintha már nagyon régen ismerte volna. - Apa! Adjon cigarettát. Apa.

A zongorás is széket húzott az asztalhoz.

- Nézze, bácsika, ne legyen olyan rosszkedvű. Tudom, hogy maga is szokott a lóversenyre járni. Látom a cipőjéről. Csak sportsmanek hordanak ilyen cipőt. Hát állítsunk össze egy halmozást tavaszra.

- Apa, kérek teát - ismételte a rác nő.

Szindbád búbánatosan bámult a lámpafénybe. Eszébe jutott, hogy gyermekkorában egy fényes huszonötkrajcárost csent el az anyjától. Itt kezdődött romlása. Istenem, hová jutott!

Aztán hirtelen felállott, és kalapját fejére tette. A jobb kezével a revolverét fogta a zsebében, és kiment a barátságos szobából. Végigsietett a folyosón, hallotta, hogy kiáltoznak utána, de most már szökött. Az ajtót sikerült az első fogásra felnyitnia. Már kinn volt a havas, sötét utcán. A hópelyhek hűvösen, enyhén szállongtak égő arcába.

Mintha valami nagy veszedelemből szabadult volna meg, mélyen, hangosan fellélegzett.

Nesztelenül lépkedett visszafelé a mély hóban, amerre emlékezete szerint a kocsi az imént hozta.

Hátranézett. Nem is üldözték.

(1912)

-&-